Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	Ehrencron-Müller, H..; af H. Ehrencron-Müller.
Titel | Title:	Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814
Bindbetegnelse | Volume Statement:	Vol. 10: Holberg, 1. afdeling
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kbh. : Aschehoug, 1924-1935
Fysiske størrelse | Physical extent:	12 bd.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

49,-118

Det Kgl. Bibliotek
130025706057

FORFATTERLEXIKON

OMFATTENDE

DANMARK, NORGE OG ISLAND
INDTIL 1814

AF

H. EHRENCRON-MULLER

BIND X

HOLBERG, 1. AFDELING

H. ASCHEHOUG & CO. DANSK FORLAG
KØBENHAVN · MCMXXXIII

FORFATTERLEXIKON

FOR

DANMARK, NORGE OG ISLAND

INDTIL 1814

FORFATTERLEXIKON

OMFATTENDE

DANMARK, NORGE OG ISLAND
INDTIL 1814

AF

H. EHRENCRON-MÜLLER

BIND X

HOLBERG, 1. AFDELING

H. ASCHEHOUG & CO. DANSK FORLAG
KØBENHAVN · MCMXXXIII

J. JØRGENSEN & CO.

BIBLIOGRAFI

OVER

HOLBERGS SKRIFTER

AF

H. EHRENCRON-MÜLLER

BIND I

H. ASCHEHOUG & CO. DANSK FORLAG
KØBENHAVN · MCMXXXIII

INDHOLD

FORORD S. XI—XII.

BIOGRAFI S. 1—24.

LITTERATUR OM HOLBERG

Fødsel. S. 24—26.
Slægt. S. 26—27.
Ophold i Frons Præstegaard. S. 27.
Skolegang. S. 27.
Ophold i Voss Præstegaard. S. 28.
Ophold i Fane. S. 28.
Første Udenlandsrejse. S. 28.
Ophold i Christianssand. S. 28—29.
Ophold i England. S. 29—30.
Ophold i København 1708. S. 30.
Udenlandsrejse 1708. S. 30.
Ophold paa Borchs Kollegium. S. 30.
Udenlandsrejse 1714. S. 31.
Baccalaurprogram. S. 31.
Udenlandsrejse 1725. S. 31.
Professorat 1730 og Sørgetale over Frederik IV. S. 31—32.
Universitetets Kvæstor. S. 32.
Holbergs Jordegods. S. 32.
Terløsegaard. S. 32—34.
Testamente. S. 34.
Holberg og Sorø. S. 35.
Proces med Winderslev. S. 35—36.
Brudeudstyrslegatet. S. 36.
Død. S. 36—39.
Anekdoter. S. 39—40.
Portræter. S. 40—41.
Monumenter o. l. S. 41—42.
Holbergs Bibliotek. S. 42—43.
Holberg som Historiker. S. 43—44.
Holberg som Filosof. S. 44.
Holberg og Religionen. S. 44.
Holberg og Kvinden. S. 44—45.
Holberg og Musiken. S. 45.
Holberg og Boghandelen. S. 45.
Holberg-Fester. S. 46—47.
Holberg-Samlinger. S. 47—48.
Holberg-Selskaber. S. 48—50.
Illustrationer. S. 50—53.

HOLBERGS SKRIFTER

INTRODUCTION TIL DE FORNEMSTE EUROPÆISKE RIGERS HISTORIE. S. 54—60.

ANHANG TIL DEN HISTORISKE INTRODUCTION. S. 60—63.

NATURENS OG FOLKE-RETTENS KUNDSKAB. S. 64—72.
Svensk Oversættelse. S. 70.
Tysk Oversættelse. S. 70—71.

DISSERTATIO DE HISTORICIS DANICIS. S. 72—76.

DISSERTATIO DE NUPTIIS PROPINQUORUM. S. 76—78.

DEMOCRITUS OG HERACLITUS. S. 78.

HANS MIKKELSENS FIRE SKIEMTE DIGTE. S. 78—83.

METAMORPHOSIS. S. 83—92.
Svensk Oversættelse S. 88—89.
Tysk Oversættelse. S. 89—92.

HOLGER DANSKES BREV TIL BURMAN. S. 92—96.

EPISTOLA AD VIRUM PERILLUSTREM. S. 97—128.
Danske Oversættelser. S. 111—21.
Tysk Oversættelse. S. 121—24.
Hollandsk Oversættelse. S. 124—25.
Engelsk Oversættelse. S. 125—28.

FASCICULUS NOVORUM DIALOGORUM. S. 128—32.
Dansk Oversættelse. S. 130—31.
Tysk Oversættelse. S. 131—32.

DEN JYDSKE FEIDE. S. 132—36.

DANNEMARKS OG NORGES BESKRIVELSE. S. 136—46.
Tyske Oversættelser. S. 144—46.

DANNEMARKS RIGES HISTORIE. S. 146—219.
Betænkning om Conventicler. S. 197.
Betänkande om Historier. S. 199—201.
Tysk Oversættelse. S. 201—15.
Paatænkt engelsk og fransk Oversættelse. S. 215—19.
Russisk Oversættelse. S. 219.

SYNOPSIS HISTORIÆ UNIVERSALIS. S. 220—42.
N. Jonges latinske Bearbejdelse. S. 227—31.
N. Jonges danske Bearbejdelse. S. 231—32.
Tyske Oversættelser og Bearbejdelser. S. 232—37.
Engelsk Oversættelse. S. 237—40.
Hollandsk Oversættelse. S. 240—41.
Russisk Oversættelse. S. 241—42.
Islandsk Oversættelse (i Haandskrift). S. 242.

COMPENDIUM GEOGRAPHICUM. S. 242—48.
Engelsk Oversættelse. S. 247.
N. Jonges Bearbejdelser. S. 247—48.

OPUSCULA LATINA. S. 248—51.

BERGENS BESKRIVELSE. S. 251—60.
Tysk Oversættelse. S. 258—60.

ALMINDELIG KIRKEHISTORIE. S. 260—76.
Tysk Oversættelse (og Fortsættelse). S. 270—76.
Russisk Oversættelse (i Haandskrift). S. 276.

HELTEHISTORIER. S. 277—300.
Tysk Oversættelse. S. 287—94.
Hollandsk Oversættelse. S. 294—98.
Russisk Oversættelse. S. 298—99.
Svenske Efterligninger. S. 299—300.

JØDISKE HISTORIE. S. 301—12.
Tysk Oversættelse. S. 307—11.
Svensk Oversættelse. S. 311—12.

MORALSKE TANKER. S. 312—55.
Svensk Oversættelse. S. 327—28.
Beskrifning öfwer en Håf-Man. S. 328.
Tyske Oversættelser. S. 329—42.
Hollandske Oversættelser. S. 342—50.
Fransk Oversættelse. S. 350—55.

HELTINDEHISTORIER. S. 355—73.
Svensk Oversættelse. S. 365—68.
Tysk Oversættelse. S. 368—71.
Hollandsk Oversættelse. S. 371—72.
Russisk Oversættelse. S. 372—73.

HERODIAN. S. 373—86.
Tysk Oversættelse. S. 379—82.
Conjectures sur les causes de la grandeur des Romains. S. 382—86.

ORATIO IN OBITUM FRIDERICI QVARTI. S. 386—88.

MINDRE POETISKE SKRIFTER. S. 388—402.

EPISTLER. S. 403—55.
Tysk Oversættelse. S. 439—50.
Hollandsk Oversættelse. S. 450—54.
Apokryf fransk Oversættelse. S. 454—55.
Russisk Oversættelse. S. 455.

EPIGRAMMER. S. 456—66.
Danske Oversættelser. S. 461—66.

MORALSKE FABLER. S. 466—84.
Svenske Oversættelser. S. 472—77.
Tysk Oversættelse. S. 477—83.
Russisk Oversættelse. S. 483.
Latinsk Oversættelse (i Haandskrift). S. 484.

LETTRE SUR LES MEMOIRES CONCERNANT LA REINE CHRISTINE. S. 484—94.
Dansk Oversættelse. S. 492—94.

REMARQUES SUR L'ESPRIT DES LOIX. S. 495—98.

FORTALE TIL P. V. HAVENS REISE I RUSLAND. S. 498—99.

AFHANDLINGER I DET KIØBENHAVNSKE SELSKABS SKRIFTER. S. 499—505.

SAMLEDE OG UDVALGTE SKRIFTER. S. 505—27.
Wille Høybergs Kiøbenhavnske Samlinger. I. Holbergiana. S. 505—06.
Kleine Schriften. S. 506—07.
Nyerups, Høsts og Hegers paatænkte Udgave. S. 507—08.
Rahbeks Udgave. S. 508—17.
J. C. Langes Udgave. S. 517.
Hartvig Lassens Udgave. S. 518.
Mollerups Udgave. S. 518—22.
Carl S. Petersens Udgave. S. 522—25.
Festudgaven. S. 526.
Fr. Gerdrums Udgave. S. 526—27.

VOTA OG BREVE. S. 527—31.

ARBEJDER MED URETTE TILLAGT HOLBERG. S. 531—32.

TILLÆG. S. 533.

FORORD

Som 10de Bind af Forfatterlexikonet foreligger her det første Afsnit af Bibliografien over Holbergs Skrifter. At Arbejdet med denne har været besværligt og kostet mange Undersøgelser, behøver vel næppe at siges, men jeg føler Trang til her at fremhæve den fortrinlige Hjælp, jeg ved Udarbejdelsen har haft af de to fremragende Holbergianere Werlauffs og Chr. Bruuns haandskrevne Samlinger, der ofte ved en lille Optegnelse har ledet til Kilder, der ellers let kunde være overset.

I dette Bind har jeg samlet alle Holbergs Skrifter, med Undtagelse af Peder Paars, Komedierne og Niels Klim, i kronologisk Rækkefølge. Ved hvert af disse Skrifter meddeles først Oplysninger om de danske (eventuelt latinske) Originaludgaver, dernæst om Oversættelser i følgende Orden: nordiske, tyske, hollandske, engelske, franske, italienske, russiske etc. Udgaverne beskrives bibliografisk og hertil føjes yderligere, hvad der kan tjene til at belyse vedkommende Skrift og dets Historie med Uddrag af de betydeligste Anmeldelser, medens der for de mindre vigtige Recensioner kun findes Henvisninger til de kritiske Tidsskrifter, hvori disse har været optaget. Endelig meddeles en Fortegnelse over de Priser, hvortil de er blevet solgt paa Auktion, hovedsagelig fra de sidste halvhundrede Aar, da det desværre har vist sig ugørligt at fremskaffe Oplysninger om Priser fra ældre Tiders Auktionssalg.

Det næste Bind (Lexikonets 11te), der vil blive af mindst lige saa stort Omfang som det her foreliggende, haaber jeg at kunne udsende i Begyndelsen af det kommende Aar, rimeligvis dog lidt hen paa Aaret, da Korrekturlæsningen besværliggøres ved, at den, ligesom iøvrigt i dette Bind, maa foretages efter selve Udgaverne.

Det følgende Bind vil omfatte de her forbigaaede Skrifter, nemlig Peder Paars, Komedierne og Niels Klim samt et alfabetisk Register til hele Holberg-Bibliografien.

Det er mig en kær Pligt at bringe Carlsbergfondet en varm Tak for det store Tilskud, der er ydet mig baade til Udarbejdelsen og Trykningen af mit Arbejde, der ellers sikkert ikke havde kunnet forelægges Offentligheden.

For enhver Meddelelse om Fejl, Mangler eller Tillæg vil jeg være meget taknemlig, da det er min Hensigt ved Afslutningen af næste Bind eventuelt at bringe disse som et Tillæg.

H. Ehrencron-Müller.

Holberg, Ludvig, er f. 1684, formodentlig $^{3}/_{12}$, i Bergen, Søn af Oberstlieutenant Christian Nielsen Holberg (selv skriver han sig Christen Nelsz Holberg), der havde tjent sig op fra menig Soldat og i sin Ungdom havde staaet i maltesisk og venetiansk Tjeneste. Hans Fødselsaar kendes ikke, saa lidt som hans Afstamning; Navnet Holberg har han sikkert taget fra en af de norske Gaarde af dette Navn, uvist hvilken; dette Navn benyttede han dog sikkert først i sin modnere Alder. 1679 tog han sin Afsked fra Militærtjenesten og døde $^{29}/_{3}$ 1686 (ikke 1685). Han var gift med Karen Lem (f. 1647 † 1695), en Datter af Lector theologiæ, Sognepræst til Fane i Nordhordland Peder Lem. Efter Datidens Skik blev Holberg som Officerssøn indskrevet som Underofficer ved det Oplandske Regiment og fik Gage som saadan, rimeligvis dog først efter Moderens Død. 1694 ses han at have været Discipel i Bergens Skole, men rimeligvis har han Aaret forud opholdt sig hos sin Slægtning, Sognepræst til Fron i Gudbrandsdalen Otto Munthe. Ludvig Daae (i (Norsk) Hist. Tidsskr. II.) sætter dette Ophold til 1695 eller 1696, men det synes ikke at stemme med de senere fremkomne Oplysninger. Efter Moderens Død fik han sin Morbroder Peder Lem, i hvis Hus han kom, til Formynder. Allerede 1696 fik Skolen ny Rektor, den bekendte Søren Lintrup, der 1702 dimitterede ham til Universitetet, hvor han $^{20}/_{7}$ s. A. blev immatrikuleret under følgende Betegnelse: »Ludovicus Holbergius, e sch. Bergens. (Annor.) 17«. Normalt skulde han først være dimitteret det følgende Aar, men paa Grund af den Ildebrand, der i Maj 1702 hærgede Bergen og bl. a. ogsaa gjorde Skolebygningen til Rov for Luerne, blev alle de Disciple, som overhovedet kunde dimitteres, dimitteret, inden Lintrup forlod Byen for ikke at vende tilbage til

Rektoratet. Ved Universitetet valgte Holberg Professor Poul Winding til Privatpræceptor. Paa Grund af Fattigdom maatte han strax efter vende tilbage til Norge, hvor han var saa heldig at opnaa en Huslærerplads hos Provst Christen Nielsen Weinwich i Voss i Bergens Stift, hvor han skulde undervise de tre yngste Sønner. Til dette Hverv viste han sig snart uskikket, ikke mindst ved sin store Strænghed overfor sine Elever, og Opholdet i Voss Præstegaard varede kun et Aars Tid. 1703 vendte han tilbage til Kbh. og tog $^{10}/_{3}$ 1704 filosofisk Examen og, rimeligvis $^{16}/_{4}$, s. A. teologisk Examen med Laudabilis. Atter maatte han vende tilbage til Norge og tog Ophold i sin Fødeby, men formodentlig kun for ganske kort Tid, thi snart fik han atter en Huslærerplads, denne Gang hos sin Slægtning Lector, Sognepræst i Fane i Bergens Stift, Magister Niels Pedersen Smed (f. 1655 † 1716), der 1711 blev Biskop i Bergen. Han havde i sine unge Dage rejst meget i Tyskland, Frankrig og Italien og paa disse Rejser ført en Dagbog, som Holberg kastede sig over. Denne Dagbog skal have existeret endnu 1775, da Alb. Hatting omtaler den (i sin Forsøg til en Præste-Historie. Kbh. 1775), men synes nu at være forsvundet (jfr. Hist. Tidsskr. 3. R. I. S. 99—105). Ved Læsningen af denne Dagbog fik Holberg selv Rejselyst og efter at have realiseret sine Ejendele, som dog ikke indbragte nogen videre stor Sum, rejste han trods sine Paarørendes Advarsler med Skib til Holland, hvor han først slog sig ned i Amsterdam. Hans lille Kapital smæltede imidlertid snart ind og Haabet om at erhverve sig til Livsopholdet ved Sproginformationer slog fejl; til alt dette kom endvidere Sygdom og paa sin hollandske Læges Raad drog han til Aachen for ved Badene at søge Helbredelse. Men under Opholdet her slap hans Penge fuldstændig op og paa sin Fod maatte han vende tilbage til Holland, formodentlig tiggende sig frem. Over dette sidste Afsnit kaster han i sit Levnetsbrev en Barmhjærtighedens Kaabe, som imidlertid lader Læseren ane, at der er Ting, som han helst vil lade uomtalt. I den Ansøgning, som han indsendte til Kongen i Slutningen af 1713 eller Begyndelsen af 1714 om et Professorat i Filosofi, meddeler han, hvad der kan tjene til at støtte hans Ansøgning, og deriblandt, at han har »reist 3 gange udenlands, først med en Moscovitisk Edelmand«. Denne »Moscovit« omtaler han slet ikke i sit Levnetsbrev og der har været rejst

Tvivl om hans Existens. Indtil der muligvis fremkommer nye Oplysninger, maa vel Holbergs Udtalelse i Ansøgningen, hvor han dog næppe vilde fremkomme med positive Usandheder, staa til Troende, men Spørgsmaalet bliver da, i hvad Egenskab han har rejst sammen med »Moscoviten«. Da han ikke i Ansøgningen betegner sig som Hovmester for denne, hvad der dog maatte siges at være en Kvalifikation, han næppe vilde have undladt at fremhæve, har man gættet paa, at han simpelt hen af Pengetrang har maattet tage Stillingen som Tjener eller Lakej, en Episode, som han, da han skrev sit Levnetsbrev, som Professor og anset Forfatter, ikke holdt af at mindes.

Sin Sygdom var han imidlertid lykkelig bleven kvit og han besluttede da efter denne mislykkede Udflugt at vende hjem. De nødvendigste Midler dertil fik han af en Rigmand (argentarius) og i Aaret 1705 drog han atter til Søs til Norge, hvor han dog ikke søgte til sin Fødeby af Frygt for at blive Genstand for Spot over sin Rejse, men besluttede sig i Stedet for til at slaa sig ned i Christianssand. Ogsaa her havde han Slægtninge, idet Biskop Ludvig Stoud, der forøvrigt døde ud paa Sommeren i Aaret 1705, var hans Moders Søskendebarn; men dennes Søn Otto Stoud, der i Aarene 1704—15 var Kapellan i Christianssand, tilbød kort efter hans Ankomst Holberg til at tage Ophold i hans Hus, hvor han gav sin Vært Undervisning i Engelsk. Det Aar, han tilbragte i denne By, synes at have været en lykkelig Tid for ham; han havde god Fortjeneste ved Sprogundervisning, fik sin Gæld dækket og færdedes endel i de bedste Kredse i Byen. Her traf han den unge Student Christian Brix, der var dimitteret Aaret før Holberg fra Skolen i Trondhjem, hvor hans Fader Laurids Brix (f. 1634 † 1699) havde været Præsident. Med ham sluttede Holberg Venskab og han blev ogsaa hans Ledsager, da Rejselysten igen førte ham bort fra Norge, hvortil han aldrig mere skulde vende tilbage, ikke engang paa Besøg.

Rimeligvis i Begyndelsen af April 1706 tiltraadte de to Venner Rejsen til Søs fra Arendal til England, hvor de gik i Land i Gravesend og begav sig til Fods til London og efter et kort Ophold fortsatte Rejsen til Oxford. Her skaffede de sig Adgang til det berømte Bodleyanske Bibliotek ved at betale den fastsatte Afgift, aflægge den foreskrevne Ed paa at behandle Biblio-

tekets Bøger forsvarligt og indskrive deres Navne i en fremlagt Protokol, som endnu findes bevaret. Ogsaa i Oxford var de to Rejsefæller i økonomisk Betryk og tilsidst maatte de lade deres Rejsegods blive i Oxford, medens de selv til Fods begav sig til London, hvor Brix, der havde velstaaende Familie hjemme, mod en trondhjemsk Købmands Kaution fik en Sum, der tillod dem at leve flot en Maaneds Tid i Hovedstaden, inden de atter vendte tilbage til Oxford. Snart efter blev Brix, formodentlig netop paa Grund af denne Transaktion, beordret til London, hvor han blev sat under Opsyn af den derværende danske Præst Jørgen Ursin. Holberg tjente derefter i Oxford til Livets Ophold ved at undervise i levende Sprog og Musik. Samtidig studerede han flittigt og deltog i Samværet med de andre Studerende, der ved hans Afrejse tilbød ham Understøttelse til Hjemrejsen, hvilket Tilbud han dog ikke modtog. Fra Oxford tog han til London og efter et Ophold der gik han med Skib til Helsingør, hvorfra han over Land tog til Kbh., hvor han ankom i Foraaret 1708. Hans Formuesomstændigheder havde imidlertid ikke forbedret sig (»pauper eram ac superbus«); da han nødig atter vilde søge sin Underholdning som Huslærer, prøvede han at holde private Forelæsninger for Kommunitetsalumnerne over hvad, han havde hørt og lært paa sine Udenlandsrejser, men ogsaa dette slog fejl. Der var Tilhørere nok, men, naar det nærmede sig til Betalingsdagen, faldt de fra og nøjedes med ærbødigt at hilse ham, naar de mødte ham paa Gaden. Holberg maatte da efter sit eget Udsagn igen give sig til at undervise (»habitum ludimagistri induere«), men ret længe kan dette ikke have staaet paa, thi allerede i Efteraaret 1708 blev han antaget som Rejseledsager for sin Privatpræceptor Poul Windings Søn, Andreas, der Aaret forud var bleven immatrikuleret ved Kbh.'s Universitet og som nu skulde rejse ned til Dresden. Passet for Winding »cum comite itineris« er udstedt $^{15}/_{10}$ 1708 og kort efter har sikkert Rejsen taget sin Begyndelse. Rejsens første Maal var Dresden og her skiltes de to Rejsefæller, idet Winding blev i denne By hos Baron Ulrik Frederik Valdemar Løvendal, medens Holberg fortsatte Rejsen til Leipzig. Her traf han sammen med sin jævnaldrende Georg Christian Fleischer, med hvem han omgikkes under Opholdet i Leipzig. Derfra drog han til Halle, over Brunsvig og Hamburg og efter en stræng Vinterrejse over

Bæltet ankom han i Begyndelsen af 1709 til Kbh. Kort efter sin Hjemkomst fik han Tilbud om Stillingen som Hovmester for Admiral Frederik Geddes tre Sønner, Hans, Christian og Carl Vilhelm Gedde, der henholdsvis var 15, 14 og 11 Aar, og skønt med Ulyst overtog han Stillingen og beholdt den i et Aarstid, den første Del af Tiden med Bopæl i Geddes Gaard. $^{1}/_{6}$ s. A. blev han udnævnt til Alumnus paa Borchs Kollegium, men flyttede først derind $^{11}/_{8}$. Alumnerne paa Kollegierne var forpligtet til at holde latinske Disputatser, men Holberg, som tidligt havde fattet Afsky for Disputerevæsenet, valgte, ikke uden Indvendinger, istedetfor at holde Foredrag. Disse latinske Foredrag over selvvalgte Emner var følgende: De peregrinatione i Sommeren 1710, Oratio in laudem historiarum $^{26}/_{6}$ 1711, Oratio de præstantia hodiernæ musicæ $^{24}/_{12}$ 1712 og De lingvarum studio $^{7}/_{6}$ 1713. Medens Alumnernes Disputatser ellers som Regel blev trykt, forblev Holbergs Taler utrykt og er sikkert gaaet til Grunde under den store Ildebrand, der 1728 hærgede København og ogsaa lagde Borchs Kollegium i Aske. Samme Dag som Holberg flyttede ind paa Kollegiet blev ogsaa hans senere Antagonist Joachim Wielandt optaget, men om Holbergs Liv paa Kollegiet vides ellers kun meget lidt. Af hans egne Ytringer ses, at han ofte om Sommeren foretog Fodture i Sjælland og under Pesten 1711, hvor de fleste af Alumnerne forlod Byen, boede paa Grønsund Færgegaard paa Falster, hvor han traf sammen med den bekendte Marie Grubbe. 1714 optraadte han som Vidne for Konsistorium i en Sag mod den teologiske Kandidat Peder Jacob Hvid, anlagt af en Kvinde, som han havde givet Ægteskabsløfte for at erholde Præstekald. For at bøde paa sine knappe Midler ses Holberg, i hvert Fald i Aaret 1713, at have fungeret som Auktionarius-Fuldmægtig, formodentlig ved Hofretten.

Medens Holberg laa paa Kollegiet døde Professor ved Universitetet i Græsk Niels Lauridsen Foss 1712 (begr. $^{18}/_{10}$) og Hans Gram meldte sig strax som Ansøger. Det trak imidlertid ud med Besættelsen og 1714 optraadte Holberg som Medansøger. I den originale Ansøgning, der endnu er bevaret og gengivet i Facsimile af Kall Rasmussen i Hist. Tidsskr. 3. R. I. Kbh. 1858—59 (som Bilag S. 96), siger Holberg, at han »for 10 aar siden haver souteneret mit sidste examen«, det vil sige den teologiske Examen, som han tog i 1704. Endvidere anfører han,

at han har gjort tre Udenlandsrejser, paaberaaber sig sine to allerede udgivne Skrifter og at han »haver publicered . . . . en Continuation paa den sidste Danske historie og derforuden . . . fuldfærdiget et Corpus Iuris Naturæ et Gentium, confereret med vore Danske Love«. Naar Holberg skriver, at han havde »publicered« denne Continuation, er dette ikke rigtigt; den Del af sin Historie, som han havde udarbejdet, da han indgav sin Ansøgning og som udgjorde Christian IV's og Frederik III's Historie, forelaa kun i et Folio-Haandskrift, som han havde overrakt Kongen. Den anden Del, som skulde indeholde Christian V's Historie, var endnu ikke udarbejdet. Senere (1729) omtaler han det som »2 Manuscripter in Folio om de 2de (3de) sidste Konger«, men tilføjer, at det meste af det findes optaget i hans Dannemarks og Norges Beskrivelse. Kbh. 1729. Det Kongen overrakte Manuskript gik til Grunde ved det kgl. Haandbiblioteks Brand 1794 paa Christiansborg. Holbergs Ansøgning, der er udateret, gik ud paa at erholde »den vacante Profession her ved Academiet, eller at blive Adjunctus Professor Philosophiæ«. Professoratet fik han ikke, Gram blev foretrukket, men Kongens Resolution 26. Januar 1714 gik ud paa: »Vi bevilliger allernaadigst, at Ludvig Holberg maa være Adjunctus Professor Philosophiæ« og under 29. s. M. blev han beskikket som saadan. To Uger efter fraflyttede Holberg Borchs Kollegium, men var egentlig ikke bedre stillet økonomisk, snarere maaske ringere, thi der var ikke tillagt ham nogen Løn ligesom han heller ingen Forpligtelser havde i sit nye Embede. $^{12}/_{5}$ 1712 fik Holberg efter Anbefaling af Geheimeraad Ivar Rosenkrantz bevilget »incrementa stipendii Rosenkranziani« til sine teologiske Studeringers Fortsættelse«. Det var et Rejsestipendium paa 120 Rdl. aarlig i fire Aar, med Forpligtelse til kun at drive teologiske Studier og kun ved saadanne Universiteter, hvor den rette Religionslære foredroges efter den Augsburgske Konfession og andre symbolske Bøger — Forpligtelser, som Holberg ikke tog noget som helst Hensyn til, da han først i Foraaret 1714 tiltraadte sin fjerde Udenlandsrejse (jfr. O. Wolffs Journal. 1826. III. S. 160—61; Holbergs Breve, udg. af Verner Dahlerup. Kbh. 1926. S. 38—39).

Han drog da til Søs til Amsterdam. Derfra rejste han til Lands over Gouda til Rotterdam og derfra til Antwerpen. Her

gik han ombord paa et Skib og sejlede til Brüssel. Af pekuniære Hensyn vandrede han til Fods til Paris, hvor han studerede i de store Biblioteker, navnlig Bibliothèque Mazarine. I Begyndelsen holdt han sig for sig selv, men senere stiftede han Bekendtskab med to danske Konvertiter, der havde taget Ophold i Paris, nemlig Hans Bormann, der 1694 var blevet Student fra Odense, men nu efter at være gaaet over til Katolicismen havde faaet Ansættelse ved Abbed Bignons Bibliotek, hvorfra han dog senere blev fjærnet.

Af ham følte Holberg sig ikke meget tiltalt, men desto mere af sin anden Landsmand, den berømte Læge og Anatom Jacob Winsløw, der 1699 var traadt over til Katolicismen og havde føjet sin Læremester Bossuets Fornavn Bénigne til sit eget. Paa samme Tid som Holberg opholdt sig i Paris kom den senere Roskilde Rektor Bernhard Schnabel dertil og Holberg fik arrangeret en teologisk Disputats paa Latin mellem ham og en bekendt katolsk Præst Casset, om hvilken han beretter i sit Levnetsbrev (Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 67—69).

I Foraaret 1715 kom der endel Landsmænd af Holberg til Paris og blandt dem en Nordmand Michael Augustus Røg, der havde gaaet i Skole med Holberg, hvilket denne selv anfører. Han, der var nogle Aar ældre, f. 1678 (jfr. Norsk slektshistorisk Tidsskr. II. 1930. S. 214), havde opgivet Studeringerne og i Stedet for lagt sig efter Medaillør- og Kobberstikkunsten. Han havde faaet Pas til Italien, men agtede at blive i Paris, hvorfor han overlod det til Holberg, der trods sine økonomiske Besværligheder ikke kunde modstaa Lysten til at drage længere bort. I Begyndelsen af August Maaned forlod han derfor under Navnet Michael Røg Paris, hvor han havde tilbragt omtrent halvandet Aar. Rejsen gik først paa et Flodskib til Auxerre, derfra til Fods til Chalons sur Saone, atter paa et Skib til Lyon og efter et Par Dages Ophold videre paa Skib ad Rhone til Avignon. Til Fods gik han derfra gennem Provence til Marseille, hvor han forblev en Uge. Derefter gik han ombord i et Skib, der skulde føre ham til Genua, hvortil han kom syg og hjælpeløs paa Grund af en voldsom Feber, han havde paadraget sig paa Rejsen. Her blev han hjulpet af en ung Mand, som han paa Grund af hans flydende Fransk ansaa for en Franskmand, men som han senere erfarede var en Landsmand, da han i Værtens Fremmedbog havde indskrevet sig som

»Carolo Montfort, Danese«. Efter et Ophold paa 14 Dage i Genua følte han sig saa meget bedre, at han atter kunde gaa ombord i et Skib, der førte ham til Civita Vecchia, hvorfra han gik til Rom. Her tilbragte han Vinteren 1715—16, stadig plaget af sin Fjerdedagsfeber, men alligevel travlt optaget af at bese Byen og dens Mindesmærker samt af Studier, i hvilke han dog blev stærkt hæmmet ved Bibliotekernes strænge Haandhævelse af Forbudet mod bestemte Bøgers Benyttelse. Henimod Slutningen af Februar Maaned 1716 brød han op fra Rom og vandrede over Florents, Bologna, Turin, gennem Savoyen og Piemont til Lyon og derfra til Paris, hvor han forblev en Maanedstid. Derefter gik Rejsen til Amsterdam, hvor den Feber, der havde været hans stadige Rejseledsager, endelig forlod ham. Til Søs begav han sig til Hamburg og derfra til Fods til København, hvor han ankom ud paa Sommeren 1716.

Da der intet Professorat var ledigt, tilbragte han omtrent to Aar i Fattigdom, saa at han, der dog af Navn var Professor, kunde $^{20}/_{2}$ 1717 faa tildelt 43 Rdlr. af Borchs Kollegiums Overskud, hvilket skulde tilfalde »fattige og skikkelige Studiosis«. Endnu ved samme Aars Slutning ses han at have anholdt Konsistorium om »Subsidia til Subsistence« og at han virkelig har været i Nød, kan skønnes deraf, at Professorerne lovede at gøre for ham »hvad muligt kan være«, naar de kgl. Renter indkom, og for at hjælpe ham over den øjeblikkelige Forlegenhed forundte ham 20 Rdlr. af Trinitatis Kirkes Fattigespenge (jfr. R. Nyerup, Hist.-statist. Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider. III. 2. Kbh. 1805. S. 240).

Imidlertid lysnede det for Holberg; Professor metaphysices Johan Frederik Wandal døde i 1717 kun 31 Aar gammel og d. $^{18}/_{12}$ s. A. fik Holberg »virkeligen Stipendium og Plads in Facultate Philosophica« eller som han selv udtrykker det »Professio metaphysices cum nemini alii obtrudi possit, itur ad me«. Som Professor i Metafysik holdt han efter Skik og Brug en Lovtale, der imidlertid snarere formede sig som en Ligtale over denne Videnskab. Talen har ikke været trykt og er nu forsvundet. Om hans Virksomhed som Professor i Metafysik foreligger ingen Vidnesbyrd, men Forelæsninger har han dog sikkert holdt.

1720 kaldtes Professor theol. Søren Lintrup til Biskop i Viborg og derved lykkedes det Holberg at slippe fri for det meta-

fysiske Professorat og bytte det med Professoratet i eloquentia, det vil sige de klassiske Sprog. $^{20}/_{12}$ 1720 var Professor i Historie og Geografi Hans Bircherod død og Holberg arvede hans Plads i Konsistorium; allerede i Maj s. A. var han blevet Sekretær i Konsistorium, men havde afstaaet endel af de til denne Stilling knyttede Forretninger til sin Kollega Thomas Bartholin og senere ($^1/_6$) s. A. afstod han ligeledes det Hverv at skrive Programmerne til Hans Gram; dog blev det bestemt, at han skulde skrive Programmet til den forestaaende Baccalaurpromotion, fordi han allerede havde fuldendt dette. Dette Program, der først blev trykt i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. Kbh. [1755.] S. 75—118, var bestemt til Festen 7. Juni 1720 og gav en lidet smigrende Skildring af Universitetets Tilstand. Programmet vakte Uvilje hos Professorerne og blev som Følge deraf supprimeret. Til Promotionen havde kun meldt sig 15 Studenter, men da Festen, hvortil i Hast Gram maatte skrive et nyt Program, blev afholdt d. 13. Juni, var deres Tal voxet til 43.

1719 havde Holberg indladt sig i Strid med Juristen Andreas Høyer (jfr. nedenfor Skrifterne: Diss. V de historicis Danicis og Diss. juridica de nuptiis propinquorum in linea recta jure naturali prohibitis), en Strid, hvori Holberg unægtelig benyttede sig af ikke helt fine Midler og som affødte et varigt Uvenskab mellem disse to hver for sig betydelige Mænd og som ikke var egnet til at hæve Holbergs Anseelse i den literære Verden. Heller ikke hans Forfatterskab til »Peder Paars« blev taget ham helt gunstigt op af hans Universitetskolleger. Noget lignende gælder hans Komedier, som han skænkede den ny-oprettede danske Skueplads og af hvilke den første »Den politiske Kandestøber« blev opført i Aaret 1722. Holberg selv tog ivrig Del i Ledelsen af Skuepladsen og havde i den Anledning mange Bryderier, ikke mindst med Skuespillerne. Desuden virkede Skuepladsen under yderst besværlige økonomiske Forhold, saa at man oftere ventede, at Virksomheden maatte helt ophøre. Alt dette paavirkede stærkt hans Sindsstemning og for at komme Forholdene herhjemme lidt paa Afstand besluttede han i Aaret 1725 at foretage en Rekreationsrejse. $^{23}/_4$ blev der udstedt Pas for ham til en Baderejse, men Rejsen tiltraadtes først i Begyndelsen af Juli.

Maalet var Badene i Aachen; Vejen gik gennem Sønderjylland

til Hamburg, over Bremen, Oldenburg, Ostfriesland til Amsterdam. Her forandrede han imidlertid sin Rejseplan, da hans hollandske Venner, der kendte hans Konstitution, mente, at Badene i Aachen ikke vilde være gavnlige for ham, og istedetfor besluttede han sig til over Brüssel at rejse til Paris for at tilbringe Vinteren der. Under sit Ophold søgte han Omgang med forskellige af Datidens Berømtheder, besøgte flittigt Bibliotekerne og Teatrene. Han forsøgte ogsaa, men forgæves, at faa den italienske Skuespillertrup, der paa denne Tid spillede i Paris, til at opføre to af sine Komedier, som han »fallendi temporis gratia« selv havde oversat paa fransk.

I Midten af Februar 1726 brød han op fra Paris og rejste til Amsterdam, hvor han fik Brev fra en Ven »qvi consilium mihi dedit accelerandi itineris, cum inimici mei insidias absenti struerent«. Efter et 3 Ugers Ophold i denne By tiltraadte han derfor Tilbagerejsen gennem Ostfriesland over Hamburg til København. Da Skuepladsen aabnedes igen i Sommeren 1726, støttede Holberg Skuespillerne ved at overlade dem endel hidtil uopførte Komedier samt ved at tillade dem at genoptage de tidligere opførte. Men allerede i Februar 1727 gik Skuepladsen paany Fallit og Holberg satte Punktum for denne Episode i Skuepladsens Historie ved det paa den sidste Aften 25. Februar før Luknin-gen opførte »Den danske Comoedies Ligbegængelse«.

Da Arni Magnússon døde 7. Januar 1730, blev Professoratet i Historie og Geografi vakant og allerede d. 11. s. M. opterede Holberg dette Professorat. Skønt det egentlig ikke tilkom ham, fik han overdraget at holde Talen over Kong Frederik IV ved Universitetets Sørgefest d. 12. December 1730, men Talen blev først trykt efter Christian VI's Død.

1735 var han Universitetets Rektor og holdt 1736 den først senere (i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. Kbh. [1755]. S. 89—118) trykte Oratio valedictoria, da han overgav Rektoratet til sin Efterfølger Marcus Wøldike.

D. 20. April 1737 blev han Universitetets Kvæstor, hvorved han blev fritaget for at holde Forelæsninger. I Stillingen som Kvæstor var Holberg ret paa sin Plads. »Han viste her virkelige Anlæg — et udpræget Administrationstalent og store købmandsmæssige Evner« (E. Nystrøm, Holbergs egenhændige Vota som Universitetsprofessor. Kbh. 1928. S. XIV). Han bestred

denne Post i en Aarrække og, da han 1748 vilde trække sig tilbage, blev han bestormet af Kollegerne om at fortsætte, hvilket han tilsidst indvilligede i. 1751 gjorde han imidlertid Alvor af sin Beslutning og overgav Kvæsturen til sin Kollega Henrik Stampe; muligvis bidrog endel hertil, at Universitetets daværende Rektor Teologen Peder Holm havde gjort en Udsættelse over Regnskabet, hvilket Holberg tog ham meget ilde op.

Ved Sparsommelighed havde Holberg selv samlet sig ikke saa ringe Midler, som han gjorde frugtbringende ved Udlaan mod Pant i københavnske Ejendomme, og $^{13}/_{4}$ 1740 købte han af Kancellisekretær Jens Severin Bentzen til Estvadgaard for 16,000 Rdlr. Brorup Hovedgaard med Byerne Jærnbjærg, Havrebjærg og Blæsinge samt Orebogaard i Stenlille Sogn ved Sorø. I den Anledning maatte han forøvrigt føre Proces med Bentzens Enke, da Gaarden viste sig ikke at svare til det i Købekontrakten anførte (jfr. Breve fra Hans Gram. Kbh. 1907. S. 207—08; Danske Magasin. 6. R. V. 1930. S. 316—17).

Endnu samme Aar $^{3}/_{6}$ købte han ved Auktion i Slagelse endel Jord i Synderup Nørre Sogn i Antvorskov Amt og endvidere $^{18}/_{5}$ 1745 af Etatsraad, Landsdommer Joh. Christensen Tersløsegaard med Kirker og tilhørende Gods. Endnu samme Dag udfærdigedes Købekontrakt paa Stillinge Kirke i Løve Herred med tilhørende Kirkegods i Østerstillinge, Kjelstrup og Næsby.

Allerede tidligere i Forerindringen til Danmarks Riges Historie. 3. Tome. Kbh. 1735 havde Holberg ladet sig forlyde med, at han agtede at testamentere sine erhvervede Midler til et eller andet nyttigt Formaal, idet han skriver: »det som jeg ved mine Skrifters Debit enten har erhvervet, eller endydermere kan erhverve, agter jeg ved en nyttig Stiftelse til det danske Sprogs videre Forfremmelse at give Publico tilbage«. I Henhold hertil gjorde han (jfr. 177 Epistel) et Testamente 1735, som ikke mere kendes, da han 10 Aar efter erstattede det med et andet, som han »ey heller var fornøyet med. Udi denne min Tvivlraadighed blev jeg udi det Aar 1746 opmuntret til at giøre en Donation af mine Midler til det Ridderlige Academie, hvis Stiftelse da var i Gierde«.

Ved Chr. Bruuns Undersøgelse er det paavist, at den Opmuntring, som Holberg her omtaler, kom fra Amtmanden over Sorø Amt, Heinrich VI, Greve af Reuss, der 1747 blev Over-

hofmester ved Sorø ridderlige Akademi. Det er lykkedes Bruun at fremdrage den Ansøgning, som Reuss under 23. Januar 1747 indsendte til Kongen om, at der maatte forundes Holberg Patent at blive Friherre. Som Grund til denne Gunstbevisning anfører Reuss, at Holberg var sindet at testamentere sit Jordegods til Akademiet og i den Tale, Reuss holdt ved Indvielsen $^{26}/_{7}$ 1747, kom hertil en Lovprisning af hans udødelige Fortjenester som Skribent, et Moment, som han slet ikke havde gjort Brug af i Ansøgningen. Holberg forlangte imidlertid, at Baroniet skulde bære hans Navn og kaldes »Baroniet Holberg«; ogsaa dette gik Kongen ind paa og i Erektionspatentet af $^{6}/_{3}$ 1747 hedder det udtrykkeligt »efter hans dødelige Afgang skal dette Friherskab Holberg aldeeles være henfaldet til Vores Ridderlige Academie i Sorøe til et evindeligt Eyendom, dog skal det i saa Fald alle Tider have og beholde det Navn af Friherskabet Holberg«. Noget egentligt Gavebrev kom der ikke til at foreligge, men en under 20. Januar 1748 udfærdiget »Forskrivelse og sidste Villie«, hvorved han tilskriver Akademiet baade selve Baroniet og sit øvrige Jordegods. Denne Forskrivelse blev dog først konfirmeret efter hans Død under 1. Marts 1754. Men allerede ved en Skrivelse af $^{18}/_{8}$ 1749 (Holberg Aarbog 1923. S. 31—34) overlod Holberg fra 1. Maj 1751 alle Indkomsterne af Baroniet til Akademiet, dog saaledes, at han forbeholdt sig for sin Levetid »Proprieteten af Baroniets Gods, Gaarder og Herligheder«.

Bestyrelsen af Jordegodset voldte ham oftere Bryderier, men navnlig kendt er Episoden med Ridefogeden paa Brorup, Lars Winderslew, som han i 1749 fandt sig nødt til at afskedige, idet han rettede endel ret graverende Beskyldninger imod ham. Dette medførte et Sagsanlæg og Sagen gik lige til Højesteret, hvis Afgørelse (1752) paa næsten alle Punkter gik Holberg imod.

I August 1753 kom Holberg efter Sommeropholdet paa Tersløsegaard meget svag tilbage til Kbh. og den 28. December føjede han til sin »Forskrivelse og sidste Villie« (af $^{20}/_{1}$ 1748) en Kodicil, hvorved han fastsatte en Kapital af 16,000 Rdlr., af hvis Renter der hvert andet Aar skulde tildeles en Portion til »en fornemme og skikkelig Jomfrues Udstyr, naar hun træder i Ægtestand«. Han forbeholdt sig dog, at, hvis hans afdøde Søstre eller Brødre skulde have efterladt sig giftefærdige Døtre (»som er mig uvitterlig«), skulde de have Forret. Kapitalen skulde bestyres af

Rektor og Professorerne ved Kbh.'s Universitet og for deres Ulejlighed skulde de have Renten af en Kapital paa 1000 Rdlr.

Endnu kort før sin Død traf Holberg ($^{16}/_{1}$ 1754) en ny Disposition over, hvad han efterlod sig udover det allerede ved de tidligere Bestemmelser bortskænkede. Ved denne fastsatte han, at »Oplaget af Skrifter udi raa Materie maae ved offentlig Auction sælges«, at den femte Tome af hans Epistler skulde skænkes til Boghandler Otto Wentzel og at hans Søsterdatter Friderica Lovisa Frawen, f. Tostrup skulde have hans »indehavende Boe . . . uden nogen Beskrivelse eller Vurdering«.

Døden indtraf Natten mellem d. 27. og 28. Januar 1754 og den 5. Februar blev hans Lig foreløbig bisat i Vor Frue Kirke. Paa Grund af Forberedelserne ved Indretningen af hans Begravelse i Sorø Kirke blev Liget staaende i Frue Kirke til den 22. December, hvor det ved Aftentide blev ført fra Kirken til Sorø, hvortil det ankom d. 23. December og blev »in der Stille in das dazu verfertigte Begräbnisz beygesetzet. Die Kirche war bey dieser Handlung sehr prächtig erleuchtet«. (Scheibe. S. LXXXVII).

Ved et Program i Lapidarstil $^{27}/_{12}$ 1754 indbød Professor Cph. Lysholm til at paahøre en Mindetale over Holberg, som han holdt den $^{28}/_{12}$ i Auditoriet paa Akademiet for en talrig Forsamling.

[C. J. A. Philipsen], Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliographie. Prøvehefte. Kbh. 1847.

Holberg Aarbog. Redaktion: Francis Bull, Carl S. Petersen. 1920—25. Kbh.

Holberg Aarbog. 1920. Kbh. S. 215—21: Carl S. Petersen, Holberg-Litteratur i Aaret 1919.

Holberg Aarbog. 1922. Kbh. S. 213—16: W. P. Sommerfeldt, Norsk Holberg-litteratur 1922.

Holberg Aarbog. 1924. Kbh. S. 28—64: J. Paludan, Nyere Holbergforskning.

Tilskueren. 1926. II. Kbh. S. 11—20: Paul V. Rubow, Holbergiana.

Poesi og Prosa. Udg. af P. N. Jørgensen. Kbh. 1844. S. 89—112: A. E. Boye, Om Holbergs Skrifter.

Boghandlermedhjælperbladet. 1. Aarg. Kbh. 1884. S. 74—76: Alfred Nielsen, Fortegnelse over de for Tiden i Handelen værende Udgaver af Holbergs Skrifter.

Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1. Bind. [Holbergiana, udg. af Wille Høyberg og Chr. Schmidt]. Kbh. 1755.

Holbergiana. Smaa-Skrivter af og om Ludvig Friherre af Holberg.

Udg. ved A. E. Boye. 1—3. Bind. Kbh. 1832—35. [Anm. i Dansk Litteratur-Tidende. 1836. Kbh. S. 177—82. 198—208].

Boghandlermedhjælperbladet. 1. Aarg. Kbh. 1884. S. 83—85: P. Haase: Skrifter etc. om Ludvig Holberg.

I sit store bibliografiske Værk Bibliotheca Norvegica havde Universitetsbibliotekar Hjalmar Pettersen i Oslo bestemt at lade et af Bindene bestaa af en Bibliographia Holbergiana, indeholdende en udførlig Beskrivelse af alle Holbergs Skrifter i Originalsprogene og i Oversættelse. Efter sin Skik anførte han Skrifterne, efterhaanden som han fik dem i Hænde, uden at forsøge nogen Ordning enten efter Kronologien eller Indholdet. Hensigten var, at der tilsidst skulde komme et udførligt Register og formodentlig ogsaa en Fortegnelse over Skrifter om Holberg. Hele dette Arbejde blev afbrudt ved hans Død i Aaret 1928 og der forelaa den Gang i Rentryk S. 1—48, indeholdende 350 Titler. Hvorvidt Arbejdet vil blive fortsat af en anden, vides for Øjeblikket ikke og der er næppe stor Sandsynlighed derfor. Et Eksemplar af de rentrykte Ark er i mit Eje.

Ludovici Holbergii ad virum perillustrem *** epistola. U. St. o. A. [Kbh. 1728]. — Francofurti et Lipsiæ. 1736. [Optrykt med Rettelser i Ludovici Holbergii Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 1—212, hvor det fra S. 213—28 er fortsat i Ludovici Holbergii ad virum perillustrem epistola secunda og i Epistola tertia i Opusculorum Latinorum Pars Altera [1743] samt endelig i den 447. af hans Epistler (i Tome V. Kbh. 1754. S. 1—32)].

Det 1. Levnetsbrev blev optrykt med ny Oversættelse i V. Olsvig, Holbergs I. Levnetsbrev. 1902. Kria. Kbh.

Prof. Ludwig Holbergs Lifs og Lefnets Beskrivelse af Ham selv, i en Epistel til en stoer Mand, paa Latine forfatted, Og nu til fleeres Fornøyelse ved en anden paa det danske Sprog verteret og udgivet. Bergen. 1741. [Oversat af Thomas Georg Krogh].

Ludvig Holbergs Trende Epistle Til *** Hvorudi befattes det Fornemste Af Hans Liv og Levnet, Oversatte af det Latinske i det Danske Sprog. Kbh. 1745. [Oversætteren er anonym]. — Nyt Oplag. Kbh. 1745. [ɔ: mellem 1751 og 1755, idet det oprindelige Oplags Udgivelsesaar er bibeholdt]. — Udgivet af I. Levin. Kbh. 1857.

Ludvig Holbergs Levnet, forfattet af ham selv i tre Breve til en fornem Herre. Ny oversatte af Latin, med Anmærkninger ved K. L. Rahbek. Kbh. 1814.

Holbergs Levned fortalt af ham selv i tre latinske Breve til en fornem Herre. Oversatte af Fr. Winkel Horn. Kbh. Kria. (1897). (A. Christiansens Serier. Nr. 7).

I Ludvig Holberg, Samlede populære Skrifter. XII. Bd. Kbh. 1912 er et Uddrag af den ovennævnte Rahbekske Udgave af Levnetsbrevene trykt.

Ludwig Holbergs Eigene Lebens-Beschreibung in einigen Briefen an Einen vornehmen Herrn. Aus dem Lateinischen übersetzt, und Mit einem Vorberichte, wie auch Mit einigen Anmerkungen begleitet. Cph. und

Lpz. 1745. [Oversat anonymt af Georg August Detharding]. — 2te und verbesserte Aufl. Cph. und Lpz. 1754. — 3tte und verbesserte Aufl. Cph. und Lpz. 1763.

Ludwig Holberg, Nachricht von meinem Leben in drei Briefen an einen vornehmen Herrn mit einem Essay von Georg Brandes. Frankf. a/M. 1926. [ɔ: 1925]. [For denne er den første tyske Oversættelse 1745 lagt til Grund].

Leevens-Beschryving van den Heere Baron Lodewyk Holberg. Door hem zelve in't Latyn geschreeven, en in eenen vryen Styl vertaald, en met eenige aanmerkingen verrykt, door A. A. V. M. V. D. M. D. D. Te Amsterdam. 1765. [Oversat efter den tyske Oversættelse ved van der Meersch].

Memoirs of Lewis Holberg. Written by himself in Latin and now first translated into English. London. 1827. (ogsaa Exemplarer med omtrykt Titelblad, hvorpaa: London. 1829).

(Om Udgaver og Oversættelser af Holbergs Levnedsbreve henvises forøvrigt til Beskrivelsen nedenfor ved Ad virum perillustrem *** epistola).

Ludvig Holbergs Epistel 447. Manuskriptfragment i Faksimile. Med Indledning og Tekst af August Gyldenborg. Kbh. 1927.

Programma in obitum Ludovici Holbergii. Soræ. 27. Dec. 1754. 4. — Hafniæ. [Fol. [Optr. i Kbhske nye Tidender om lærde Sager. 1755. S. 17—24].

Cph. Lysholm, Sermo funebris, qvo Ludovico Holbergio in auditorio academiæ Soranæ d. 28. Dec. 1754 palmam detulit. Hauniæ. 4. [Oversat paa Dansk af K. L. Rahbek i Dansk Minerva. V. Oct. 1817. S. 1—29].

J. S. Welhaven, Om Ludvig Holberg. Chria. 1854. (Rettet Særtryk af Chr. Tønsberg, Berømte Nordmænd. 1853—56, senere optrykt i Welhavens Samlede Skrifter. VI. Chria. 1868. S. 155—91).

Rud. Prutz, Ludwig Holberg, sein Leben und seine Schriften. Stuttg. und Augsburg. 1857. [Anm. i Jahrbuch der Litteratur und Kunst. Lpz. 1858. H. 3. S. 185—93 (af A. Otto-Walster)].

C. W. Smith, Om Holbergs Levnet og populære Skrifter. Kbh. 1858. [Anm. i Dagbladet. 1858. Nr. 188; Fædrelandet. 1858. Nr. 205 (af Zu-Zx (ɔ: Clemens Petersen)) (jfr. Nr. 142 af M. N. C. Kall-Rasmussen); Musæum for morende og belærende Underholdning. 1858. 4. H. S. 383; Illustr. Tidende. VI. Nr. 282].

A. Legrelle, Holberg considéré comme imitateur de Molière. Paris. 1864.

Olaf Skavlan, Holberg som Komedieforfatter, Forbilleder og Eftervirkninger. Kria. 1872. [Anm. i Den norske Rigstidende. 1873. Nr. 13; L. Daa, Tidstavler. II. Chria. 1873. S. 24—34].

Ude og Hjemme. II. Kbh. 1878—79. S. 213—17. 229—33. 239—50: Kr. Arentzen, Holbergs Ungdom. [Optr. i Kr. Arentzen, Fra det 18. Aarhundrede. Kbh. 1884. S. 59—147.

Edv. Holm, Holbergs statsretlige og politiske Synsmaade. Kbh. 1879. (Festskrifter udg. af Det Philosophiske Fakultet ved Kjøbenhavns Universitet i Anledn. af Universitetets Firehundredaarsfest Juli 1879. Nr. 3).

Georg Brandes, Ludvig Holberg, Et Festskrift. Kbh. 1884. [Optrykt i

Brandes, Samlede Skrifter. I.]. [Anm. i Nyt Tidsskrift. IV. Kria. 1885. S. 80—96 (af J. E. Sars); Tilskueren. 1885. S. 98—105 (af H. Schwanenflügel)].

Georg Brandes, Ludwig Holberg und seine Zeitgenossen. Berlin. 1885.

Edv. Holm, Holbergs Betydning for Aandsliv og Videnskab. Tale ved Festen paa Kjøbenhavns Universitet. Kbh. 1884.

Martin Seip, Ludvig Holberg i kortfattet fremstilling for almenheden. Kria. 1884.

Norske universitets- og skoleannaler. 4. [ɔ: 3] R. XXI. Kria. 1885. S. 92—120. (E. Sars, Foredrag ved universitetets Holbergfest 3. Dec. 1884. [Optr. i E. Sars, Samlede Værker. IV. Kria. 1912. S. 28—48]).

Karl Warburg, Holberg i Sverige jämte Meddelanden om hans svenske översättare. Göteborg 1884. [Uddrag i Hjemme og Ude. Kbh. 1884—85. S. 108—10].

Joh. Vibe, Kort Udsigt over Ludvig Holbergs Liv og Virksomhed. Kria. 1884. [Havde først været trykt i (Norsk) Aftenposten].

Fr. Winkel Horn, Ludvig Holberg. En Levnedsskildring. Kbh. 1884.

Georg Brandes, Ludvig Holberg. Kbh. 1885. (Studentersamfundets Smaaskrifter. Nr. 9). — Kbh. 1887. — 2. Opl. Kbh. 1898.

L. Daae, Ludvig Holberg. Kria. 1886. (3. Tillægshefte til »Folkevennen« for 1884).

Viljam Olsvig, Det store vendepunkt i Holbergs liv. Bergen. (1895). [Anm. i Samtiden. VI. Kria. 1895. S. 395—97 (af G. Gran); Nyt Tidsskrift. Ny R. III. Kria. 1894—95. S. 489 (af Jakob Norby); Berlingske Tidende. $^{18}/_{5}$ 1895 (af H. Ehrencron-Müller); Morgenbladet. Extranr. 1895. S. 85 (af Ludv. Daae); jfr. Morgenbladet. Extranr. 1895. S. 102 (Viljam Olsvig, Yderligere beviser)].

Chr. Bruun, Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre, indeholdende hans Autobiografi. Kbh. 1895. (Kritik af Olsvigs Skrift).

Christen Møller, Holbergs Betydning for dansk Kirkeliv som komisk Digter. Kbh. 1902. (Skrifter til Oplysning og Opbyggelse. 3. Bd. 4. H.).

Joh. Nordahl-Olsen, Ludvig Holbergs Formuesforhold. Bergen. 1902. 4.

Viljam Olsvig, Nogle historiske Forstudier til Holbergs Selvbiografi og til hans Livshistorie 1719—26. Kria. og Kbh. 1903. [Særskilt Udg. af 1. Række [Sp. 17—154] af hans nedenanførte Skrift fra 1904].

Vilh. Andersen, Ludvig Holberg paa Tersløsegaard. Kbh. 1904.

Chr. Bruun, Ludvig Holberg og Tersløsegaard. Nogle Bemærkninger i Anledning af Vilh. Andersens Skrift, samt ny Oplysning om, hvorledes det er gaaet til, at Holberg blev Baron. Kbh. 1905.

Viljam Olsvig, Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. Litteraturhistoriske, biografiske, bibliografiske og tekstkritiske Studier, særlig af første Levnetsbrev. Kria. og Kbh. 1904. [Sp. 17—382].

Viljam Olsvig, Om Ludvig Holbergs Epistola ad virum perillustrem. Kria. og Kbh. 1905. (Fortsættelse med fortløbende Paginering [Sp. 385—654] af det foregaaende Skrift].

Joh. Nordahl-Olsen, Ludvig Holberg i Bergen. Bergen. 1905.

Henrik Bertelsen, Ludvig Holberg. Udg. af Universitetsudvalget. Kbh. 1906. (Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 118).

P. A. Rosenberg, Ludvig Holberg som Digter og Tænker. Udg. af Universitetsudvalget. Kbh. 1907. (Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 122). — 2. Opl. Kbh. 1908. — 3. Opl. Kbh. 1922.

Holbergklubbens Smaaskrifter. Bergen. 1910.

Viljam Olsvig, Ludvig Holbergs unge Dage. Kria. og Kbh. 1912. [Anm. i Norsk Tidsskrift for Genealogi, Personalhistorie. Kria. 1913. S. 123—60 af C. M. Munthe u. T.: Viljam Olsvig, »Ludvig Holbergs unge Dage« eller Literaturhistorisk vinkelskriveri; Folkebladet. Kria. 1912. af Rosenkrantz Johnsen].

Viljam Olsvig, Holberg og England. Kria. 1913. [Anm. i Tilskueren. 1914. I. S. 535 (af Carl S. Petersen u. T.: »Ogsaa en Holbergforsker«); Edda. IV. Oslo. 1915. S. 342 (af J. Paludan); Norsk Aftenposten. 1913. $^{21}/_{8}$ og $^{26}/_{8}$; Politiken. 1913. $^{18}/_{10}$; Nationaltidende. 1913. $^{21}/_{10}$ (af V. Vedel); Hovedstaden. 1913. $^{26}/_{10}$; The American Scandinavian review. Vol. VI. 1918. S. 164 (jfr. Folkebladet. Kria. 1918. S. 286)].

Francis Bull, Ludvig Holberg som historiker. Kria. 1913.

Ludv. Selmer, Ludvig Holberg og Religionen. Kria. 1914. (Særtryk af »Teologisk Tidsskrift«).

Viggo Brøndal, Georg Christensen, Th. A. Müller, P. A. Rosenberg, Ludvig Holberg. Udg. af Universitetsudvalget. Kbh. 1914. (Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 228).

Just Bing, Ludvig Holberg. Kria. 1917. [Anm. i Edda. XII. Kria. 1919—20. S. 140 (af Henr. Jæger)].

Th. A. Müller, Holbergportrætter. En kritisk Værdsættelse med en Karakteristik af Holberg som Personlighed. Kbh. 1918. [Anm. i Tilskueren. 1918. II. S. 160 (af K. Madsen); Edda. XI. 1919. S. 160 (af Georg Christensen); Soranerbladet. IV. 1920. S. 5 (af H. G. Olrik)].

J. C. Normann, Holberg paa Teatret. Udg. af Universitetsudvalget. Kbh. 1918. (Grundrids ved folkelig Universitetsundervisning. Nr. 279).

J. C. Normann, Holberg paa Teatret. Kbh. 1919. (Doktordisputats).

J. P. Jensen, Ludvig Holberg. Fortalt for Ungdommen. Illustreret af Axel Mathiesen. Kbh. u. A. [1919]. (Berømte danske Mænd. III).

S. C. Hammer, Ludvig Holberg. The founder of Norwegian literature and an Oxford student. Oxford. 1920.

Joh. Nordahl-Olsen, Ludvig Holberg og den berømmelige Handelsstad Bergen. Bergen. 1920.

Harald Nielsen, Holberg i Nutidsbelysning. En æstetisk Undersøgelse. Kbh. 1923.

Carl S. Petersen, Holberg i Sorøegnen. (Udg. af Holbergsamfundet af 3. December 1922). (Foredrag holdt ved det kgl. nordiske Oldskriftselskabs Møde i Sorø 17. Juni 1923). Kbh. 1924.

Alfred Glahn, Sorø Akademi og Holberg. Udg. af Holbergsamfundet af 3. December 1922. Kbh. 1925.

Karl Mortensen, Ludvig Holberg. (Mennesker i Litteraturens, Kun-

stens, Politikens og Videnskabens Tjeneste. XX.). Kbh. 1925. [Anm. i Tilskueren. 1926. II. S. 13 (af Paul V. Rubow)].

Viljam Olsvig, Ludvig Holberg i Danmark og Tyskland 1708—14. Trykt som manuskript av 1915. Oslo. 1927.

Danske Samlinger III. Kbh. 1867—68. S. 276—77: Brev */10 1720 fra Fr. Lütkens til S. Lintrup. Meddelt af Chr. Bruun.

Danske Samlinger I. 1865—66. S. 398—400: Et samtidigt Bidrag til Bedømmelse af Holbergs Forfattervirksomhed i [3] Breve fra C. M. Stub til H. Gram [1731—34]. Meddelt af Chr. Bruun.

H. F. Rørdam: Historiske Samlinger og Studier. II. Kbh. 1896. S. 404: Brev fra Christian VI (1738) til Holstein.

E. L. Rathleff, Geschichte jetzlebender Gelehrten. II. Zelle. 1741. S. 312—42; III. Sm. St. 1741. S. 1—22: Geschichte des Herrn Ludewig Holbergs.

Fr. v. Hagedorns Werke. Herausgeg. von J. J. Eschenburg. V. Hamburg. 1800. S. 290—93: to Breve 26/10 og 9/11 1743 fra J. E. Schlegel.

Danske Samlinger. VI. Kbh. 1870—71. S. 209—20: Lettre d'un Danois à un François concernant le Bon d'Holberg et ses ouvrages; à Copenhague. Meddelt af Chr. Bruun.

Hist. Tidsskrift. IV. Kbh. 1843. S. 308—09: Brev 7/8 1744 fra Hans Gram til C. A. Plessen.

Nyt hist. Tidsskr. VI. Kbh. 1856. S. 330: Ytring af E. Pontoppidan i hans utrykte Tale: De Bergensibus in republica literaria claris. 1752.

J. C. Strodtmann, Das neue gelehrte Europa. III. Wolfenbüttel. 1753. S. 618—24: Zusätze zur Geschichte des Hrn. Ludwig von Holberg; V. Sm. St. 1755. S. 228—30: Zur Geschichte des Herrn Baron von Holberg.

[K. K. Giörvell], Bref om blandade ämnen. 3. St. Stockholm. 1754. S. 39—46.

E. F. Schmersahl, Neue Nachrichten von jüngstverstorbenen Gelehrten. II. Lpz. 1756. S. 389—433: Ludwig Freyherr von Holberg.

[J. S. Sneedorff], Breve. Sorøe. [1759]. S. 38—46.

Ludw. von Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Nebst einer Nachricht von dem Leben und den Schriften des Verfassers. Herausgegeben von Johann Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. XXVII—CLXXX. [Oversat af Carl Ewald u. T.: Johann Adolph Scheibe, Holbergs Levnet. Kbh. 1883].

Den Danske Argus. Nr. 43. 21/8 1771. Kbh.: [Drøm om Holberg].

(Norsk) Hist. Tidsskrift. 3. R. I. Kria. 1890. S. 500—02: L. Daae, Holberg skildret af en Zinzendorfianer [Henr. Gerner. 1772].

Denkmal berühmter Gelehrten. I. 6. St. Schwerin. 1779. S. 1—32: Ludewig von Hollberg.

Minerva. 1786. II. S. 389—96: P. F. Suhm, Holberg. [Optr. i Suhms saml. Skrifter. IV. Kbh. 1789. S. 301—10].

Det historiske Bibliothek for alle Stænder. I. Kbh. 1790. S. 35—43: Baron Holberg.

P. T. Wandall, De paa Jægerspriis ved Mindesteene hædrede for-

tiente Mænds Levnets-Beskrivelser. 2. Bd. 1. Hefte. Kbh. 1794. S. 129—72 (ogsaa som Udsnit med den oprindelige Paginering og Titel: Ludvig Holberg's Levnet, forfattet af Peder Topp Wandall. Kbh. 1794).

N. D. Riegels, Smaa historiske Skrifter. III. Kbh. 1798. S. 492—96.

N. F. S. Grundtvig, Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng. Kbh. 1812. S. 314—18.

Athene. I. Kbh. 1813. S. 1—21: [G. L.] Baden, Holbergs udødelige Fortjenester af sine Landsmænds Oplysning. — S. 208—17: K. L. Rahbek, Et Tillæg til Holbergs Levnetshistorie. [Om hans Ophold i Paris 1714]. — S. 297—305: Ludvig Holberg. [Brudstykke af Oehlenschläger: Om Ewalds Liv og Værker].

Athene. II. Kbh. 1815. S. 211—32. 482—509; VIII. Sm. St. 1817. S. 229—70; IX. Sm. St. o. A. S. 97—156. 348—96. 544—54: [A. E. Boye], Fragmenter over Holberg. (jfr. Tilskueren. Kbh. 1815. S. 641—48. 697—704. 721—28).

Nyeste Skilderie af Kbh. 13. Aarg. Kbh. 1816. Nr. 60—61. S. 945—52. 963—65: Rabener og Holberg (jfr. Tilskueren. Kbh. 1816. S. 5013—20).

N. Fürst, Briefe über die dänische Litteratur. II. Wien. 1816. S. 115. (jfr. Tilskueren. Kbh. 1817. S. 7053—68. 8017—30).

Dansk Minerva. 1816. Kbh. Juli. S. 22—51: Hans Michelsens Poetiske Efterretninger om Baron Holbergs Hendelser i Plutonis Riige. Et Anecdoton. — VII. Kbh. 1818. S. 173—84. 232—45: K. L. Rahbek, Breve om Holberg til Hr. Prof. Verlauf.

A. G. Oehlenschläger, Digterne i Levnet som i Værker. Kbh. 1820, S. 80—82.

G. L. Baden, Smaa Afhandlinger og Bemærkninger. Kbh. 1821. S. 227—53.

Budstikken. 3. Aarg. Chria. 1821—22. S. 205—08. 218—24: C. Deichmann, Noget om L. Holberg.

Hesperus. VII. Kbh. 1822. S. 444—56: K. L. Rahbek, Brev til Prof. Nyrup adskillige Holbergiana vedkommende.

Aftenblad. Kbh. 1823. Nr. 11. S. 73—75: [A. E. Boye], Udkast til en Skildring af Ludvig Holberg som Skribent og Menneske. Af Forf. til Fragmenter over Holberg i Athene. [Oprindelig bestemt til at fremkomme i et fremmet Sprog]. (Uafsluttet).

Nyeste Skilderie af Kbh. 20. Aarg. Kbh. 1823. Nr. 88. S. 1398—1402: Blandede Tanker af Baron Holberg med tilføiede Randgloser.

Nyt Aftenblad. I. Kbh. 1824. S. 1—4. 29—31. 49—52. 53—60: Omrids af Holbergs Biographi (jfr. II. S. 248. 265—70).

Nyt Aftenblad. Kbh. 1825. S. 246—48. 321—24. 369—71: Noticer og Anekdoter til Holbergs Levnet.

Kiøbenhavns Morgenblad. 2. Aarg. Kbh. 1826. Nr. 124—25. S. 500: Nogle Yttringer om Holberg og Wessel af H. Steffens, Die Familie Walseth und Leith. I. 1826.

Tritogenia. V. Kbh. 1829. S. 37—54: K. L. R[ahbek], Holbergiana. Pebersvenden og den sære Mand. [Om Holbergs Modstand mod Giftermaal og om Hertugen af Würtemberg. Det første fra: Weltliche Geschichtschule, von G. Querner. Neustadt an der Orla. 1828].

Mnemosyne. II. Kbh. 1831. S. 307—55: Jens Møller, Bidrag til Ludvig Holbergs Levnetsbeskrivelse og Charakteristik. [Oversat ved D. L. Lübker i Neue schleswig-holsteinische Provinzialberichte. 1834. S. 548—97].

M. C. Hansen, Levnetsbeskrivelser af mærkelige Mænd og Kvinder. I. Chria. 1836. S. 1—25. [Ogsaa trykt i Skilling-Magasinet. 1836. Chria. Nr. 47—48. S. 369—72. 379—83].

Dansk Folkekalender. 1842. Kbh. S. 149—52: F. C. Olsen, Med Holbergs Billede.

Dansk Folkekalender. 1843. Kbh. S. 52—85: P. L. Møller, Ludvig Holberg.

Literarhistorisches Taschenbuch. II. Hannover. 1844. S. 243—83: R. E. Prutz, Ludwig Holberg. Ein Beitrag zur Geschichte der dänischen Literatur in ihrem Verhältniss zur deutschen.

Journal for Literatur og Kunst. 1844. S. 65—119: X. Y. Z. [ɔ: Chr. Jac. Ad. Philipsen], Om Ludvig Holberg og hans Betydning i den komiske Literatur. [Anmeldelse af Prutz' Afhandling].

Hist. Tidsskrift. VI. Kbh. 1845. S. 469—562: C. Molbech, Ludvig Holberg og hans Samtid. Bidrag til begges Charakteristik. (Indledning og Prøve).

Nordisk Penning-Magasin. Kbh. 1849. S. 333—36: Ludvig Holberg.

L. I. Flamand, Galleri af berømte danske Mænd. Kbh. 1850. S. 63—71: Ludvig Holberg.

Illustreret Nyhedsblad. III. Chria. 1854. S. 13—25: P. Botten Hansen, Ludvig Holberg (jfr. Tillæg. S. 26).

Norsk illustreret Kalender. Chria. 1855. S. 63—81: P. Botten Hansen, Ludvig Holberg.

Nyt hist. Tidsskrift. VI. Kbh. 1856. S. 317—452. 557—75: E. C. Werlauff, Holbergiana.

Dansk Ugeblad. Udg. af Godske Nielsen. I. Haderslev. 1857. Nr. 48—49. S. 753—59: Om Ludvig Baron af Holberg. Af n. D.

I Hjemmet. 3. Aarg. Kbh. 1857. S. 121—23: Ludvig Holberg.

Hist. Tidsskrift. 3. R. I. Kbh. 1858. S. 94—130: M. N. C. Kall-Rasmussen, Bidrag til Ludvig Holbergs Biographi for Aarene 1702—14.

Nordisk Universitets-Tidsskrift. IV. Kbh. 1858. S. 46—76: M. Hammerich, Bidrag til en Skildring af Holberg, mest efter hans egne Udtalelser. [Optr. i M. Hammerich, Smaaskrifter. II. Kbh. 1867. S. 83—111].

Folkevennen. XII. Chria. 1863. S. 115—33. 153—70. 292—320: H. Lassen, Holbergs Karakter og Meninger. [Optr. i H. Lassen, Afhandlinger til Litteraturhistorien. Chria. 1877. S. 1—77).

Nordisk Universitets-Tidsskrift. IX. 2. H. Lund. 1864. S. 26—52: G. Ljunggren, Studier öfver Holberg. [Optr. i G. Ljunggren, Smärre skrifter. I. Lund. 1872. S. 147—82].

[J. P. Trap], Billeder af berømte danske Mænd. II. Kbh. 1868. S. 198—203: Ludvig Holberg.

The North British review. Edinburgh. 1869. july. S. 440—74: Ludvig Holberg.

Smaastykker: Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. III. 1870. [C. Hostrup, Tre folkelige Foredrag over danske Digtere]. S. 1—15.

H. Hallbäck, Striden emellan det nationella och främmande i Danmarks vitterhet efter Holberg. Lund. 1872.

(Norsk) Hist. Tidsskrift. II. Chria. 1872. S. 241—96: L. Daae, Optegnelser til Ludvig Holbergs Biografi. (Ogsaa som Særtryk. Chria. 1872).

(Norsk) Hist. Tidsskrift. III. Chria. 1873. S. 80—96: L. Daae, Holbergske Analecter. (Ogsaa som Særtryk. Chria. 1873).

N. C. Tønsberg, Norsk Portræt-Galleri. Chria. 1877: H. J. Huitfeldt-Kaas, Ludvig Holberg.

Europa. Redig. von H. Kleinsteuber. Lpz. 1881. Nr. 51—52: A. Berghaus, Ludwig Holberg.

Théatre choisi de Oehlenschläger et de Holberg. Paris. 1881. S. 277—313: X. Marmier, Notice sur Holberg.

For Hjemmet og Skolen. 1. Aarg. Odense. 1881. S. 15—18. 28—30. 40—46. 52—58. 64—66: Niels Kierkegård, Ludvig Holberg.

Bogvennen. I. Kria. 1883. S. 10—12. 23. 41—44. 70—71: Holbergiana [ved O. A. Øverland].

Letterstedtske tidskrift. Sthlm. 1884. S. 602—09: Edv. Holm, Nogle sider af Holbergs forfattervirksomhed. (Ogsaa som Særtryk. Sthlm. 1884).

Skoletidende. Odense. 1884. S. 761—65: R. I. Holm, Ludvig Holberg.

Illustreret Tidende. XXVI. Kbh. 1884—85. Nr. 9. S. 106—10: P. Hansen, Portrait af Holberg, tegnet af ham selv.

Højskolebladet. IX. 2. Kolding. 1884. S. 1057—61. 1079—84: H. Rosendal, Ludvig Holberg. — S. 1061—66: Holger Begtrup, Ludvig Holberg som Mellemmand mellem Norden og Udlandet.

Boghandlermedhjælperbladet. 1. Aarg. Kbh. 1884. S. 74.

Vort Landbrug. III. Kbh. 1884. S. 359—65: Ludvig Holberg.

Husvennen. Kbh. 1884—85. S. 65—71: Z. Nielsen, Ludvig Holberg. — S. 72—76: Z. Nielsen, Om Holbergs Person og Karakter.

Ny illustreret Tidende. 1884. Chria. S. 415—26: J. Utheim, Ludvig Holberg. [Optr. i J. Utheim, 8 Forfattere. Chria. 1890. S. 48—83).

Børnenes Blad. IX. Kbh. 1884—85. S. 59—62: Hans Kr. Hovmøller, Ludvig Holberg.

Almuevennen. Kria. 1884. S. 121. 385—88. 393—96: [Chr. Johnsen], Ludvig Holberg.

Scandinavia. Vol. II. Chicago. 1885. N. 6. S. 167—68: Tillbury, An american view of Holberg. [Uddrag i Højskolebladet. X. Kolding. 1885. S. 1500—03].

Højskolebladet. X. Kolding. 1885. S. 133—37: Hans Henriksen, Om Betydningen af Holbergs Ejendommelighed.

Program fra Otto Anderssens Skole. Kria. 1885. S. 19—42: Otto Anderssen, Ludvig Holberg. Foredrag.

E. Christiani, Nutidsspørgsmaal. Kbh. 1887. S. 136—53: Lidt af Holberg.

L. Holberg, Dänische Schaubühne. Herausgeg. von J. Hoffory und P. Schlenther. I. Berlin. 1888: P. Schlenther, Holbergs Leben.

Deutsche Rundschau. LXVI. Berlin. 1888. S. 76—98: G. Brandes, Ludwig Holberg. [Anmeldelse af Jul. Hoffory, Om Holbergs Komedidigtning. [Tilskueren. 1887.] og P. Schlenther, Holbergs Leben [i L. Holberg, Dänische Schaubühne. I. Berlin. 1888]].

Har. Wieselgren, Bilder og minnen. Sthlm. 1889. S. 265—81: Ludvig Holberg.

J. C. v. Hofsten, Bilder ur Danmarks historia. II. Sthlm. 1895. S. 176—217: Ludvig Holberg.

Samtiden. VIII. Kria. 1897. S. 418—25: V. Olsvig, Lidt Holberg. (Her lyver han).

Børnenes Juleroser. 1898. Kbh.: Ludvig Holberg.

Ringeren. II. Kria. 1899. S. 100—03: Hjalmar Christensen, Holberg og Eilschov som danske forløbere for gjennembrudet i livsopfatning i »Oplysningstiden«.

V. Malling, Fra Holberg til Chr. Richardt. I. Aarhus. 1900. S. 1—51: H. Rosendal, Ludvig Holberg.

Kringsjaa. XX. Kria. 1902. S. 734—40: V. Olsvig, En kort oversigt over Holbergs livshistorie til 1720.

Letterstedtske tidskrift. Sthlm. 1903. S. 45—60: Just Bing, Holbergs ungdomsudvikling.

E. Blaumüller, Skilderier. Kbh. 1903. S. 59—87: Holberg og Rationalismen.

Nils Kjær, I Forbigaaende. Kria. 1903. S. 104—29: Holberg. Forelæsning.

Kringsjaa. XXII. 1903. S. 627—32: V. Olsvig, Holberg som literær komediespiller, som pseudonym og anonym, som sin egen biograf og anmelder.

Internat. Monatsschrift zur Erforschung des Alkoholismus und Bekämpfung der Trinksitten. XIV. H. 1. Basel. 1904: H. Bl., Ludwig von Holberg.

Neue Heidelberger Jahrbücher. XIII. Heidelberg. 1904. S. 144—72: B. Kahle, Ludwig Holberg.

Dansk Tidsskrift. 1905. Kbh. S. 679—94: Just Bing, Holbergs Livsanskuelse og Personlighed.

Jydsk Ugeblad. 1. Aarg. Aarhus. 1905. S. 193—97: Ludvig Holberg.

Hist. Meddelelser om Kbh. I. Kbh. 1907. S. 256: H. Weitemeyer, En Notits om Ludvig Holberg.

Tilskueren. 1908. Kbh. S. 20—29: Vilh. Andersen, Holberg-Dag. Ved Skuespillerforeningens 1. Matinée i Koncertpalæet 1. Dec. 1907.

Roskilde Højskoles Aarsskrift. 1909. Kolding. S. 6—13: Thomas Bredsdorff, Holberg og Grundtvig. [Optr. i Thomas Bredsdorff, Uddrag af hans Foredrag og Artikler. Kbh. 1923. S. 48—52].

Georg Christensen, 7 danske Digtere. Kbh. 1909. S. 3—7.

Sv. Leopold, Laurbær og Roser. Kbh. 1910. S. 1—7.

Letterstedtske tidskrift. Sthlm. 1911. S. 233—44: Johs. Brøndum-Nielsen, Holberg og det 19. århundrede i dansk litteratur.

Effata. Udg. af Foreningen til Gavn for Døvstumme. 18. Aarg. 1911—

12. Fredericia. S. 53—54. 66—67. 74—75. 81—83; 19. Aarg. 1912—13. S. 1—3: Frederik Nielsen, Holberg.

L. F. la Cour og K. Fabricius, Danske Stormænd. Kbh. 1912. S. 145—54: Vilh. Andersen, Ludvig Holberg.

Vore Høvdinger. Trondhj. 1914. S. 9—12: Francis Bull, Ludvig Holberg.

Til Gerhard Gran fra Venner og Elever. Kria. 1916. S. 59—71: Karl Mortensen, Om Holberg som Ironiker.

Th. Heltoft og Kr. Svane, Smaa Biografier fortalt for Ungdommen. Kbh. 1919. S. 176—85: Hans Hansen, Ludvig Holberg.

Holberg Aarbog. 1920. Kbh. S. 68—94: Th. A. Müller, Minder om Holberg. — S. 163—73: Joh. Nordahl-Olsen, »Kjøbmand Holberg«. — S. 227: R. Paulli, Til Holbergs Pengeforhold.

G. Brandes, Taler, Kbh. 1920. S. 17—37: Tale om Holberg til Kiøbenhavns Arbejdere $^{7}/_{12}$ 1884.

Holberg Aarbog. 1921. Kbh. S. 7—34: Axel Nielsen, Bidrag til Belysning af Holbergs Formuesforhold.

Revue de littérature comparée. II. Nr. 2. Paris. 1922. S. 161—74: Francis Bull, Un grand disciple de Molière.

Revue de cours et conférences. Nr. 10. Paris. 1922: F. de Jessen, Louis Baron de Holberg, l'émule scandinave de Molière.

Holberg Aarbog. 1922. Kbh. S. 143—57: Th. A. Müller, Om nogle Holberg nærstaaende Personer.

Højskolebladet. 1922. Kolding. S. 1133—38: J. Borup, Ludvig Holberg.

Illustreret Tidende. LXIV. Kbh. 1922—23. Nr. 1. S. 6: Sven Lange, Holberg og Ungdommen. — S. 21—22: Robert Neiiendam, Holberg og Skuespillerne.

Aarsskrift for Ollerup Højskoles Elevforening. 1922. Odense. S. 47—56: Ejnar Skovrup, 200 Aar efter.

Politikens Kronik $^{29}/_{6}$ 1922: Sv. Leopold, Holberg i Fiolstræde,

The Times. Literary supplement. $^{21}/_{9}$ 1922: Ludvig Holberg. [Uddrag i Berlingske Tidende $^{26}/_{9}$ 1922 Aften].

Kai Friis Møller, Profane Profeter. Kbh. 1922. S. 77—87. Danskeren Ludvig Holberg.

Holberg Aarbog. 1923. Kbh. S. 46—88: Reidar Th. Christiansen, Holberg og folketraditionen. — S. 178—87: R. Paulli, Holbergs Professor-Residens.

Holberg Aarbog. 1924. Kbh. S. 98—136: Karl Mortensen, Holberg og Peder Syv.

Berlingske Tidende. 1924. $^{17}/_{9}$ og $^{18}/_{9}$ Aften: Henry Hellsen, Holberg og Norge. Paa Grundlag af en Samtale med Prof. Francis Bull.

Edda. XXIII. Oslo. 1925. S. 111—41: H. Logeman, Sproglige Berøringspunkter mellem Holberg og Ibsen.

Holberg Aarbog. 1925. Kbh. S. 31—39: Bernhard Jensen, Holbergs Menneskeopfattelse.

Paul V. Rubow, Litterære Studier. Kbh. 1928. S. 145—53: Holberg.

Oluf Friis, Jylland i dansk Litteratur indtil Blicher. Kbh. 1929. S. 111—20 (Holberg og Jyderne).

Dagens Nyheder. $^{3}/_{12}$ 1931. Knud Hjortø, Digter og Menneske.

Sv. Leopold, Ludvig Holberg. Roman. (I). Den unge Holberg. Kbh. 1922. — (II). Professor Holberg. Sm. St. 1923. — (III). Assessor Holberg. Sm. St. 1923. — (IV). Baron Holberg. Sm. St. 1924. [Anm. foruden i Dagspressen i Soranerbladet. IX. Kbh. 1924. S. 31; Præsteforeningens Blad. 15. Aarg. Kbh. 1925. S. 262 (af A. Schack)].

Holbergs Fødsel.

Der har været Tvivl om baade Aaret og Dagen for Holbergs Fødsel. Selv antog han længe, at han var født 1685. I sin CCCXIX Epistel (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 44) skriver han saaledes »jeg haver et Aar meere, end som mig er tillagt udi mit trykte Liv og Levnet, som er forfattet af den Hannoverske Præst Ernst Ludewig Rathlef [udk. 1741], thi jeg er fød udi det Aar 1685«; i den CDXLVII Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 4) skriver han om sin Alder, at den »er et Aar større, end som tilforn saavel af fremmede Skribentere som og af mig selv har været antegnet; Thi jeg er fød udi det Aar 1684« og videre udfører han det i den CDLXXVI. Epistel (smstds. S. 83): »Min Herre forlanger at vide min Alder. Han siger, sig derom at have fundet adskillige u-overeensstemmende Data, saavel udi fremmede, som mine egne Skrifter. Jeg haver selv paa et Haar ikke vidst det rette Datum, men alleeneste sat det Aar 1685, hvorudi jeg meenede at være kommen til Verden. Men da jeg for kort Tid siden lod mig tilskikke Udskrift af Kirke-Bogen i Bergen udi Norge, merkede jeg Vildfarelse, og fandt, at jeg er fød Ao. 1684«.

Ministerialbøgerne for Nykirken i Bergen mangler for Tidsrummet 1677 til 1700, men maa altsaa antages at have været i Behold, dengang Holberg skrev den sidstomtalte Epistel, der blev trykt i 5. Bind af hans Epistler 1754.

Fødselsaaret maa derefter siges at staa fast, men det samme kan ikke siges om Fødselsdagen, skønt den med nogen Sandsynlighed kan antages at være den 3. December. Men før denne Dato blev officielt fastslaaet, saaledes at 200 Aarsfesten for hans Fødsel blev henlagt til denne Dag, har man gættet paa flere andre Dage. Formodentlig som Svar paa en Forespørgsel fra Nyerup skriver den daværende Assessor (senere Justitiarius) i Bergens Stiftsoverret J. L. Schydtz i et Brev af $^{16}/_{2}$ 1805 (Udvalg af Breve, hovedsagelig fra bekjendte Nordmænd til R. Nyerup. Udg. af Ludvig Daae. Chria. 1861. S. 8): »Jeg har talt med den brave Lector Arentz om Baron Holbergs Fødselsdag. Han veed den ei, men sagde mig, at han var født i Nykirkens Sogn her i Bergen. Jeg skal nu tale med Klokker Heiberg til Nykirken, og faar han opdaget den omspurgte Fødselsdag, skal samme blive dig meldt«.

I Clio. Udg. af J. K. Høst. I. 1. H. Kbh. 1813 findes i en af Gottsche Hans Olsen (jfr. J. K. Høst, Erindringer. Kbh. 1835 S. 97) samlet Fortegnelse paa mærkelige Danskes Fødselsdage anført: »Juli 1. Holberg?«.

I Nyt Aftenblad for 1824. Kbh. Nr. 1. S. 1 hedder det i en Artikel, sikkert af Tidsskriftets Redaktør, Holbergianeren A. E. Boye: »Dagen,

da Ludvig Holberg fødtes, er for stedse ubekiendt«; ikke destomindre anføres i Dagen. 1824. Nr. 79 (1/4): »1ste April. Fødselsdag for Følgende. 397. Ludvig Holberg«. I sine Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 44 skriver Werlauff: »Afd. Prof. T. Baden har fortalt Forf., at hans Moder, der i sin Barndom havde kiendt Holberg, (hun var 13 Aar gammel, da H. døde) kunde mindes, at hans Fødselsdag var bleven erindret d. 1ste April«.

I J. S. Ersch und J. H. Grubers Allgemeine Encyklopädie der Wissenschaften und Künste. 2. Sect. X. Lpz. 1833 findes en Biografi af Holberg ved Benicken og heri anføres, uvist med hviken Hjemmel, Fødselsdagen til 6/11 1684.

Illustreret Tidende. 2. Bd. Kbh. 1861. Nr. 92. 30/6 S. 310 meddeler i en »Dagbog« følgende: »1. Juli 1684 antages Ludvig Holberg at være født«.

I 1862 fandt Personalhistorikeren Provst J. F. Lampe i »Bergens Byes Hoved Arvebog«, der nu findes i Bergens Stiftsarkiv, Skiftet efter Holbergs Moder 1701, af hvilket han under Titlen: »Om Ludvig Holbergs Fødselsdag« meddelte et lille Uddrag i Illustreret Nyhedsblad. 11. Bd. Chria. 1862. Nr. 13 (30/3). S. 56. I dette Skifte anføres Børnene med deres Fødselsdag og Aar og for Ludvig Holbergs Vedkommende sættes de til 3. December 1684. Desværre har det ved Joh. Nordahl-Olsens Undersøgelser vist sig, at, hvor man for de øvrige Søskendes Vedkommende kan kontrollere Opgivelserne med Ministerialbøgerne, er Skiftets Opgivelser fejlagtige. En Redegørelse herfor offentliggjorde Nordahl-Olsen i Bergens hist. Forenings Skrifter. Nr. 9. Bergen. 1903. S. 19—20 (optrykt i forøget Skikkelse i Joh. Nordahl-Olsen, Ludvig Holberg i Bergen. Bergen 1905. S. 21—29, hvor Skiftet findes aftrykt in extenso).

I Berlingske Tidende 25/11 1928 offentliggjorde August Gyldenborg en Artikel »Hvordan man fandt Ludvig Holbergs Fødselsdag«.

Ogsaa om Holbergs Fødehus i Bergen har der været Strid.

I Dagen. 37. Aarg. Kbh. 1839. Nr. 30. (4/2) [citeret fra Norsk Rigstidende]; i Urda. II. Bergen. 1842. S. 272; i Tidsskrift for den norske Personalhistorie. Ny Række. Chria. 1846. S. 70—72; i Illustr. Nyhedsblad. IV. Bd. Chria. 1855. S. 186 (»Hvor blev Holberg født?«) og i Norske Magasin. II. Kria. 1868. S. 401 findes forskellige Anskuelser fremsat.

I Skriftet Ludvig Holberg i Bergen. Bergen. 1905. S. 30—46 har Nordahl-Olsen paa ny undersøgt Spørgsmaalet; hans Resultater blev bestridt af N. Nicolaysen i Aftenposten 17/3 1905 og herpaa svarede Nordal-Olsen i ovennævnte Skrift S. 88—92 med »Ludvig Holbergs Fødehus endnu engang«, hvori han fastholdt sin Anskuelse.

Endelig har A. M. Wiesener i Bergens hist. Forenings Skrifter. Nr. 33. Bergen 1927. S. 274—78 offentliggjort en Optegnelse af »Prof. Dahl om Domkirken og Holbergs Hus«.

Om Holbergs Bergensaar kan desuden henvises til Højskolebladet. 1884. II. Nr. 144 (3/12). S. 1067—70; Nr. 147 (10/12). S. 1105—11: L. Schrø-

der, Fra Holbergs Hjemstavn. Et Rejseminde; Letterstedtske tidskrift. 1908. S. 375—82: Just Bing, Ludvig Holbergs Bergens-år.

Holbergs Slægt.

Ch. Delgobe, Stamtavle over Familien Holberg. Bergen. 1884.

Om hans Fader kan foruden H.'s egne Ytringer i hans Epistola ad virum perillustrem (Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 3—4) og i hans Epistola CXXVIII (Bruuns Udg. II. Kbh. 1868. S. 160—61) henvises til Samlinger til det norske Folks Sprog og Hist. IV. Chria. 1836. S. 378—84 (Tvende Skiøder af 1669 vedkommende Holbergs Fader (ved J. C. Berg), hvor Christian Holbergs Dødsaar urigtigt sættes til 1685; denne Fejl rettes i Norske Samlinger. I. Chria. 1852. S. 159—60); Norske Samlinger. II. Chria. 1860. S. 319—20. 475; Tidsskrift for den norske Personalhistorie. Udg. af B. Moe. Ny Række. Chria. 1846. S. 64—70; Nogle utrykte Breve af Ludvig Holberg. Udg. ved Paul Botten Hansen. Chria. 1858. S. 25—31 (En Ansøgning [$^{27}/_{10}$ 1684 om at benaades »med Obristers Tittel«] fra Holbergs Fader); Norske Magasin. II. Chria. 1868. S. 400 ff. 445; (Norsk) Historisk Tidsskr. II. Kria. 1872. S. 244—49 (L. Daae, Optegnelser til Ludvig Holbergs Biographi); J. Barstad, Militær Justits i Norge for 200 Aar siden. Kria. 1879. S. 4—5; H. Munthe, Efterretninger om Familien Munthe. Chria. 1883—88. S. 92.

I Nyeste Skilderie af Kbh. 19. Aarg. 1822. Nr. 21. S. 328 hedder det i Anledning af Jubelfesten i Bergen: »Holbergs Fødeland er derfor Norge, men hans Fædreneland ubekjendt. Fra Mødrene Side var han derimod dansk«, idet den anonyme Forfatter vil hævde, at Holbergs Fader var ubekendt og at han rimeligvis var en indvandret Tysker. Paa dette svarede Nyerup under Mærket Desiderius i Literatur-, Kunst- og Theaterblad. 1822. Nr. 12. S. 48—49 i en Artikel: »Om Holbergs Herkomst«, hvori han bestred, at der var Forskel paa Fødeland og Fædreland; jfr. Replik fra den førstnævnte Anonym i Nyeste Skilderie af Kbh. 19. Aarg. 1822. Nr. 27. S. 423—24 og en mæglende Artikel (smstds. S. 424—25) af en Anonym, der søgte at hævde Danskes og Norskes lige Andel i Holberg.

I sit Litteraturlexicon. Kbh. 1820 havde Nyerup S. 258 om Holbergs Fader skrevet »formodentlig af dansk Extraction«, hvilket blev tilbagevist bl. a. af B. Moe i Tidsskrift for den norske Personalhistorie. Ny Række. Chria. 1846. S. 64 og af L. Daae i (Norsk) Hist. Tidsskrift. II. Kria. 1872. S. 245 som »fuldstændig greben ud af Luften og nu frafaldt selv i Danmark«.

Karen Lem var Datter af daværende residerende Kapellan ved Domkirken i Bergen (fra 1651 Lektor og Sognepræst til Fane) Magister Peder Lem (f. $^{10}/_{8}$ 1617 † 1663) og Abel Munthe (f. 1628 † 1676, begr. $^{25}/_{3}$), der var Datter af Biskop i Bergen Ludvig Munthe. Om den bekendte og ansete Muntheske Slægt kan henvises til H. Munthe, Efterretninger om Familien Munthe. Chria. 1883—88.

I Ægteskabet blev født 12 Børn, men kun 6 af dem, nemlig Abel,

Sophie, Edel, Peder, Frederik Christian og Ludvig overlevede Forældrene. Med Hensyn til dem og deres Afkom kan henvises til Delgobes Stamtavle 1884.

I Folkebladet. 33. Aarg. Kria. 1912. Julenr. S. 19—20 er trykt et Brev $^{20}/_{8}$ 1715 fra Holbergs Søster Abel og fra hendes Søn af første Ægteskab Chr. Høyer $^{23}/_{6}$ 1716 til hendes Svoger Fogden i Nedenæs Peter Høyer.

I Samtiden. XVII. Kria. 1906. S. 606—09 belyser Viljam Olsvig i en Artikel »Et mørkt punkt« den fremsatte Beskyldning mod Holberg for Gerrighed mod sin nærmeste Slægt, navnlig mod hans Broders Peder Holbergs († 1729) Enke, og tilbageviser den.

I Holberg Aarbog. 1921. S. 279—80 har Francis Bull i en Artikel (Holbergs optræden overfor en fattig slegtning) modbevist den af Biskop Fr. Nannestad i et Brev af $^{11}/_{5}$ 1754 fremsatte Beskyldning mod Holberg for Haardhed overfor Søstersønnen Hans Ulrik Tostrup.

Om Holbergs Forhold til sin Søstersøn, Ridefoged paa Universitetets Gods i Roskilde Amt Christian Tostrup († 1744) og dennes Enke jfr. Fra Københavns Amt 1930. Roskilde. 1931. S. 104—06.

Holbergs Ophold i Frons Præstegaard.

Om Minder fra den Tid, navnlig Skolestuen, der bevarede Navnet Holbergstuen lige til den brændte 1806, jfr. A. O. Vinje, Ferdaminni fraa Sumaren 1860. Chria. 1861; L. Daae, Norske Bygdesagn. 2. Udg. I. Chria. 1881. S. 198—99.

Formodentlig har han senere besøgt Frons Præstegaard; der skal nemlig have existeret et Skøde 1698 fra Otto Munthe, hvori denne tilskødede en Mand ved Navn Sølfest Gaarden Søvde i Lyster, underskrevet af Ludvig Holberg som Vitterlighedsvidne. Dette nu forsvundne Skøde, hvis Udstedelsesaar bekræftes af andre bevarede Dokumenter, omtales af Y[ngvar] N[ielsen] i »Et Holbergianum fra Sogn« (i (Norsk) Hist. Tidsskrift. IV. Kria. 1876—77. S. 513.

Holbergs Skolegang.

En Skildring af Bergens Skole i Holbergs Tid findes i (Norsk) Hist. Tidsskrift. II. Kria. 1872. S. 255—59 (af L. Daae); hertil leverede D. Thrap smstds. 2. R. II. Kria. 1880. S. 182—85 (Fra Holbergs Skoletid) og J. F. Lampe i Personalhist. Tidsskrift. I. Kbh. 1880. S. 10—17. (Lidt om Ludvig Holbergs Skolegang, hans Lærere og Bergens Skole) endel Tillæg og Rettelser, navnlig hentede fra Bergens Kapitelsprotokoller. Igennem disse Skildringer faar man Oplysninger om Holbergs Lærere.

Holbergs Karakterer til Examen artium kendes ikke; derimod har Jens Møller (i Mnemosyne. II, Kbh. 1831. S. 309—12) meddelt hans Karakterer til Examen philosophicum 1704, ved hvilken han som Hovedkarakter fik Illum, svarende til Haud illaudabilis, det vil sige 2. Karakter.

Holbergs Ophold i Voss Præstegaard.

Om Weinwich kan henvises til det af H. B. Middelthon udg. Det Bergenske Magasin. Bergen. 1772—73. S. 252—53; Hist. Tidsskr. 3. R. I. S. 98; J. F. Lampe, Bergens Stifts Biskoper og Præster efter Reformationen. I. Kria. 1895. S. 432—33.

Endnu staar det Hus, hvori Holberg havde sit beskedne Værelse, men Huset er nu »et tarveligt Værtshus for Bønder«, og foran det et Fyrretræ, som han efter Traditionen skal have plantet eller maaske snarere have siddet under. Pladsen foran Huset kaldes endnu Holbergspladsen. Om disse Minder kan jævnføres: Folkebladet. 13. Aarg. Kria. 1892. S. 325—26: Ludvig Holberg paa Voss. (Af en Anonym M. G.); Th. S. Haukenæs, Natur, Folkeliv og Folketro. XI. Bergen. 1896. S. 25—30: Ludvig Holbergs plads. (Nærmest efter »Søndre Bergenhus amtstidende« for 1884); Forfatterbogen. Kbh. 1898. S. 1—3: Nic. Bøgh, Holbergs Huslærerbolig i Voss (med et af Forfatteren taget Fotografi); Wisbechs Almanak 1919: Johs. Brochmann, Minder fra Holbergs ungdomstid; Norsk aarbok. 1922. Bergen. S. 73—76: Jens Holmboe, Holberg-fura paa Vossevangen.

Holbergs Ophold i Fane.

Man ved ikke ret, for hvilke af Niels Smeds Børn Holberg har været Lærer; med Bestemthed kendes kun tre Døtre, men desuden skal han have haft 14 Børn, af hvilke dog ingen gik den studerende Vej. Om hans Forhold til Beboerne i Fane, hvor han forøvrigt ogsaa traf en anden Slægtning, nemlig Søren de Fine († 1725), der 1690 var bleven residerende Kapellan der og ved sit Giftermaal med Abel Cathrine Munthe († 1727), en Kusine til Holbergs Moder, var kommet i Slægt med ham, kan henvises til Holbergklubbens Smaaskrifter. Bergen. 1910. S. 33—46: Marie Stub Irgens, Ludvig Holberg og Fanebygden.

Holbergs første Udenlandsrejse.

Om denne og de flgd. Rejser jfr. Illustreret Tidende. XIV. Bd. Kbh. 1873. Nr. 709 ($^{27}/_{4}$). S. 281: H. H. Nyegaard, Ludvig Holbergs Udenlandsrejser; Letterstedtske tidskrift. 1903. S. 45—60: Just Bing, Holbergs Ungdomsudvikling, hvori han ogsaa kommer ind paa Spørgsmaalet om den Hemmelighedsfuldhed, der hviler over denne Rejse, og det forunderlige ved, at Holberg, som i Amsterdam var omtrent pengeløs, dog kunde foretage en Baderejse, selvom Opholdet i Aachen, som Holberg udtrykker det, blev tilbragt »eâ frugalitate, ut censoris iram ob violationem legum sumptuariarum non timerem« (Opuscula qvædam Latina. (I) Lipsiæ. 1737. S. 20); Holberg Aarbog. 1921. S. 94—111: Jan de Vries, Holberg og Holland).

Holbergs Ophold i Christianssand.

Et Rygte vil vide, at han der i Byen skulde have haft en Forelskelse. I N. Nicolaysen, Norske Stiftelser. III. Chria. 1858. S. 868 findes (efter Nic. Wergelands utrykte Christianssands Beskrivelse) meddelt om ne-

dennævnte Elisabeth Bolette Bircherod: »Hun var ellers merkværdig deraf, at hun var Skyld i, at den store Holberg blev Pebersvend, saalænge han levede; thi da Holberg som Student konditionerede hos en en vis Justitsraad i Christianssand, forelskede han sig saa heftig i Frøken Else Bircherod, at da han ej kunde faa hende, vilde han Ingen have. Sagen var, at Else var forlovet og Holbergs Rival var Ludvig Stoud, Borgermester i Christianssand og Frøken Elses første Mand. Hvo ved om ej Holbergs Rivals Borgermesterskab har været Aarsag i hans bestandige Stiklen paa Borgermestere«.

Denne Else (eller Elisabeth) Bircherod var Datter af Biskop Jens Bircherod; han kaldtes $^{26}/_{10}$ 1705 og ordineredes endda først $^{11}/_{4}$ 1706 til Biskop i Christianssand, saa Holberg kan næppe have kendt denne Datter ret længe, om han overhovedet har kendt hende, thi Biskoppen, eller i hvert Fald hans Familie, er næppe kommet til Byen før kort inden Ordinationen. Hertil kommer, at den paagældende Jfr. Bircherod paa den Tid kun har været et Barn, 11 Aar gammel. Men Beretningen findes, formodentlig efter samme Kilde, gentaget flere Steder, saaledes i Tidsskriftet For Hjemmet. Udg. af A. Munch og P. A. Munch. II. Chria. 1862. S. 551—52; A. Faye, Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshistorie. Chria. 1867. S. 292; P. B. Lassen, Beretning om Stiftsstaden Christianssand. Christianssand. 1883. S. 102—03, hvor Forfatteren endogsaa meddeler, at den unge Pige, der dengang kun var et Barn, var forlovet med den senere Præsident Ludvig Stoud, med hvem hun ogsaa blev gift, og efter hans tidlige Død ægtede hun Kommerceraad Brinch (jfr. C. W. Smith, Om Holbergs Levnet og populære Skrifter. Kbh. 1858. S. 125—26).

L. Daae ((Norsk) Hist. Tidsskrift. II. Kria. 1872. S. 285 ff), der afviser dette Sagn, mener imidlertid, at der maaske dog kan have ligget noget til Grund derfor, men at Genstanden for Holbergs ømme Følelser muligvis har været en anden, nemlig hans smukke Kusine Sophie, en Datter af Biskop Stoud; hun var lidt yngre end Holberg og hendes Skønhed omtaler han flygtigt i sit Levnetsbrev. Under Pseudonymet Anna Borch udgav Anna Erslev: Hvorfor? Holbergsk Studie i en Act. Kbh. 1888, hvori hun i dramatisk Form skildrer Holbergs Kærlighedshistorie med Sophie Stoud.

Om Christian Brix, der endte i den beskedne Stilling som residerende Kapellan i Meldalens Præstegæld i Trondhjems Stift, en Stilling han endda først opnaaede i en modnere Alder og hvori han forblev i næsten 28 Aar til sin Død 1748, findes Oplysninger i A. Erlandsen, Biographiske Efterretninger om Geistligheden i Trondhjems Stift. Chria. og Levanger. 1844—55. S. 161; Hist. Tidsskr. 3. R. I. S. 106—10; Viljam Olsvig, Ludvig Holbergs unge Dage. Kria. og Kbh. 1912. S. 646—47. Mærkeligt er det, at, skønt Brix altsaa levede til 6 Aar inden Holbergs Død, nævner denne ham ikke noget Steds udover Omtalen i Levnetsbrevet.

Holbergs Ophold i England.

Om dette kan jævnføres Viljam Olsvig, Holberg og England. Kria. 1913. I Fr. Sneedorff, Samlede Skrifter. I. Kbh. 1794. S. 521 ff. findes For-

tegnelse over de danske og norske Studerende, der har ladet sig Indskrive ved det Bodleyanske Bibliotek, men Indførelsen er urigtigt gengivet. Den rigtige Indførelse:

»Christianus Brixius Nidrosiâ — Norvegus, 18 Apr.
Anno 1706
Ludovicus Holbergius Norvegus
Die 18 April 1706«

findes gengivet i Facsimile i Anna Borch [ɔ: Anna Erslev], Hvorfor? Kbh. 1888. S. X. Allerede Kall-Rasmussen havde efter Meddelelse fra Historikeren, Provst, Dr. P. W. Becker rettet Sneedorffs Fejl (i Hist. Tidsskr. 3. R. I. S. 106; jfr. Olsvig, anf. Skr. S. 25).

Holbergs Ophold i Kbh. 1708.

Jfr. Viljam Olsvig, Ludvig Holberg i Danmark og Tyskland 1708—14. Trykt som manuskript av 1915. Oslo. 1927.

I Levnetsbrevet (Opuscula qvædam Latina. (I). Lipsiæ. 1737. S. 38) skriver Holberg »Invitabam alumnos Communitatis doctis & latinis schedulis ad collegia«. Hvis disse Ord skal forstaas som trykte Smaaskrifter eller Programmer, findes disse i hvert Fald ikke mere bevaret. Paa samme Tid udstedte den senere Præst Hans Whitte (f. 1681—1728) Indbydelse til et Collegium over »Geographia og Historia politica« og havde Aaret forud udgivet Skriftet: Sex Observationer om Lære-Kunstens rigtige og frugtbare Øvelse i Ungdommens Studering. Kbh. 1707, men noget lignende havde Holberg, for hvem disse Forelæsninger eller Foredrag sikkert kun har været et økonomisk Spørgsmaal, ikke præsteret.

Holbergs Udenlandsrejse 1708.

Andreas Winding (f. 1691 † 1766), gik Militærvejen og døde som karakteriseret Oberst.

Georg Christian Fleischer (f. 1684 † 1746) døde som Hovedpastor ved den evangelisk-lutherske Kirke i Altona (jfr. Forfatterlexikon. III. S. 66).

Holbergs Navn findes ikke indført i Universitetsmatriklen fra Leipzig.

Holbergs Ophold paa Borchs Kollegium.

Jfr. Festskrift i Anledning af Borchs Kollegiums 200-Aars Jubilæum. Kbh. 1889. S. 59. 93—94. 113. 134—37. 166.

Om hans Disputatser jfr. Alb. Thura, Idea historiæ litterariæ Danorum. Hamburgi. 1723. S. 183; Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1. Bind. (Kbh. 1755.) S. 493, hvor de anføres med Titlerne: De peregrinationibus doctis, De præstantia historiarum, De dulcedine musices, De notitia lingvarum.

Om Holbergs til Kongen overrakte Haandskrift jfr. P. T. Wandal, De paa Jægerspriis ved Mindesteene hædrede fortiente Mænds Levnets-Beskrivelser. 2. Bind. 1. H. Kbh. 1794. S. 136.

Om hans Virksomhed som Auktionarius-Fuldmægtig jfr. Holberg Aarbog. 1921. S. 281—83: R. Paulli, Holberg som Auktionarius-Fuldmægtig; jfr. 1925. S. 195.

Holbergs Udenlandsrejse 1714.

Om Winsløw kan henvises til L'autobiographie de J. B. Winslow, publiée par Vilh. Maar. Kbh. 1912; Horsens Skoleprogram. 1846. S. 1—93. (C. F. W. Bendz, Authentiske Efterretninger om J. B. Winsløws Overgang til den catholske Kirke); Nordisk Ugeblad for kath. Kristne. LVIII. 1910. S. 227—35. 243—50 (af J. B. Metzler); Revue du clergé français. XXXII. 1902. S. 113—39 (af Ch. Urbain); Festskrift til Jul. Petersen. 1910. S. 145—76 (af Vilh. Maar); Holbergs Epistler. Udg. af Chr. Bruun. II. Kbh. 1868. S. 186—87 (jfr. S. 396—97).

Et Korrektiv til Holbergs Fremstilling af Schnabels Disputats findes i Joh. Chr. Saxtorph, Memoria Schnabeliorum, patris et filii. Hafniæ. 1768, hvoraf Rahbek under Titlen: Et Tillæg til Holbergs Levnetshistorie har givet et Uddrag i Athene. 1813. I. S. 208—17.

Om Holbergs Baccalaurprogram.

I Kbh.'s Universitets Matrikel. Udg. af S. Birket Smith. II. Kbh. 1894. S. 429 hedder det under $^{13}/_{6}$ 1720: »Ex-Rectore G. F. F. de Frankenau, et brabeuta Facult. Philos. Pro-Decano, Dn. Severino Lintrupio, clementissime vocato jam episcopo Viburgensi, ob candidatorum infrequentiam, seqventes primam lauream impetrarunt«. Det af Gram forfattede Program er udstedt i Henrik Weghorsts Navn og det hedder heri: »Præsidebit pulcherrimo actui Severinus Lintrupius«.

(Jfr. Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed Okt. 1899—Okt. 1904. S. 105—07: E. Spang Hanssen, Holbergs Universitetsprogram 1720).

Holbergs femte Udenlandsrejse 1725.

Jfr. H. Matzen, Kbh.'s Universitets Retshistorie 1479—1879. I. Kbh. 1879. S. 332.

Rejsens Begyndelse skete efter Holbergs eget Sigende »initio mensis Julii«; saaledes i Originaludgaven af Epistola ad virum perillustrem; i Optrykket i Opuscula qvædam Latina. [I]. Lipsiæ. 1737. S. 145 findes ligeledes Julii, men ti Linjer længere nede: Junii, formodentlig Trykfejl, da Originaludgaven ogsaa paa dette Sted har Julii; i Opuscula S. 148: Hæc tamen omnia medio mensis Junii acciderunt og her har Originaludgaven ogsaa Junii, alligevel siger baade Scheibe og efter ham flere andre, bl. a. C. W. Smith, at den fandt Sted i Juni og det er vel nok tvivlsomt, hvilken af Delene der er det rette.

Holbergs Professorat 1730 og Sørgetalen over Frederik IV.

Jfr. H. Matzen, Kbh.'s Universitets Retshistorie 1479—1879. II. Kbh. 1879. S. 22. 237 Note 2.

Af et Uddrag af Magistratens Resolutionsprotokol $^{12}/_{3}$ 1736 ses, at Holberg skred ind mod en Urtekræmmer Thorstraten, da denne havde tilbageholdt Bøger og Klæder for en Student, der logerede hos ham og ikke havde betalt paa Opfordring, hvorfor Holberg erklærede at ville være »god for, hvad han rester« (jfr. Hist. Meddel. om Kbh. I. S. 256).

Det ligger nær at antage, at det har været en af de Studenter, der havde valgt Holberg til Privatpræceptor (jfr. Chr. Behrend, Holberg som Privatpræceptor i Holberg Aarbog. 1922. S. 158—67). Man kunde fristes til at gætte paa den 1735 immatrikulerede Christian Valentin Frawen, der 1752 som Premierlieutenant ægtede Holbergs Myndling og Arving Frederikke Lovisa Tostrup, Datter af Holbergs Søstersøn, Ridefoged ved Kbh.'s Universitet, Christian Tostrup. Men det er selvfølgelig kun en Gisning.

Holberg som Universitetets Kvæstor.

H. Matzen, anf. Skr. II. S. 344; Holbergs 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 8. 295—98; Holbergs Breve. Udg. af Verner Dahlerup. Kbh. 1926. S. 169—75.

Holbergs Jordegods.

Om Holbergs Forpagtning af Havrebjærg Korntiende 1740 og hans Forhold til Havrebjærg-Degnen Frederik Svane se: Holberg Aarbog. 1924. S. 7—27: Holger Hjelholt, Småtræk om Holberg som godsejer; jfr. Danske Studier. 1917. S. 39—40.

Tersløsegaard.

Dansk Ugeskrift. 2. R. V. Kbh. 1844. S. 166—70: A. E. Boye, Om Tersløsegaard og de derværende Minder om Holberg. [Efter et mig meddelt Manuskript].

For Litteratur og Kritik. IV. Kbh. 1846. S. 173—80: C. H. Lorenzen, Uddrag og Afskrifter af nogle Documenter betræffende Kjøbet af Holbergs Jordegods.

Hindholm. Et Maanedsblad, udg. af Chr. Nielsen. I. Næstved. 1863. S. 198—205: L. Budde, Et Par Ord om Holberg som Bondeven.

Ved Erektionspatentet for Friherskabet Holberg af $^{6}/_{3}$ 1747 indsattes Sorø Akademi til Arving af Holbergs adelige Gaarde og Gods; men da Akademiet blev ophævet, udstykkedes Jordtilliggendet, kun selve Hovedgaarden, der i Holbergs Testamente var bestemt til Enkebolig, blev staaende. Ladebygningerne blev nedrevet og Materialet ført andetsteds hen. Under alt dette forfaldt Bygningen mere og mere og ved Lov af $^{19}/_{2}$ 1861 nedlagdes Enkeboligen. Endelig blev selve Gaarden $^{22}/_{3}$ 1861 sat til Auktion og ved denne erhvervedes den af daværende Jægermester G. J. R. Grüner til Ravnstrup, der sammen med tre andre Soranere, Grev Frijs til Frijsenborg, Grev Frijs til Juellinge og Baron Rosenørn-Lehn til Lehn under $^{24}/_{12}$ 1861 udfærdigede Statuter for »Det af fire Soranske Akademister opretholdte Holbergske Enkesæde paa Tersløsegaard« (jfr. Soransk Tidsskrift. I. Kbh. 1870. S. 160—73: Tersløse Hovedgaard og det Holbergske Enkesæde. Efter Meddelelser af »en gammel Soraner« [muligvis Grüner selv]).

Illustreret Tidende. XIX. 1878. Nr. 987. S. 463—66: Tersløsegaard. (Anonym).

Ude og Hjemme. VI. Kbh. 1882—83. Nr. 294—96. S. 407—08. 418—20. 437—39: Benedicte Arnesen Kall, Erindringer om Tersløsegaard.

Illustreret Tidende. XXV. 1883—84. Nr. 1271. S. 225—28: Holbergs Sommerbolig; XXVI. 1884—85. Nr. 9. S. 119: Tersløsegaard. (Anonym Notits).

Efter Grüners Død forfaldt Gaarden mere og mere og i Kunst. IV. Aarg. 1902—03 skrev Arkitekten C. M. Smidt en med Tegninger af Erick Struckmann ledsaget Artikel: Tersløsegaard, hvori han fastslog, at Tidspunktet nu maatte være inde til at redde, hvad endnu reddes kunde, af Holbergs gamle Gaard. (Artiklen blev optrykt som Særtryk. Kbh. 1904). Den fremkaldte bl. a. en Artikel »Forfalder Holbergs gamle Gaard?« i Dannebrog $^{3}/_{8}$ 1903, hvori er aftrykt et Brev ($^{6}/_{8}$ 1903) fra den daværende Ejer G. Grüner til Lille Svenstrup; i det følgende Nr. $^{9}/_{8}$ findes en Artikel af Pseudonymet Craal: Holbergs gamle Gaard i Forfald. Et Besøg paa Tersløsegaard, der fremkaldte et Svar ($^{12}/_{8}$) fra Grüner, hvori han tilbød at afhænde Gaarden, og $^{17}/_{8}$ et Indlæg af C. M. Smidt.

Illustreret Tidende. XLVI. 1904—05. Nr. 10. S. 144—45: C. M. Smidt, Tersløsegaard, Holbergs gamle Gaard.

Der blev sat en Indsamling i Gang for at erhverve Gaarden og i den Anledning udgav Vilh. Andersen: Ludvig Holberg paa Tersløsegaard. Kbh. 1904. Imod dette Skrift udgav Chr. Bruun, Ludvig Holberg og Tersløsegaard. Kbh. 1905, der med Hensyn til selve Planen om at indrette Gaarden til Holbergmuseum blev imødegaaet af O[tto] B[orchsenius] i Dannebrog $^{29}/_{3}$ 1905: Holberg og Tersløsegaard. Gaarden blev imidlertid erhvervet og efter en pietetsfuld Restaurering af Martin Nyrop indrettet til Museum.

Illustreret Tidende. LI. 1909—10. Nr. 49. S. 609—12: C. M. Smidt, Holberg-Museet paa Tersløse.

Gads danske Magasin. 1909—10. S. 706—12: Erick Struckmann, Tersløsegaarden.

Maaneds-Magasinet. 1910. S. 723—28: M. Nyrop, Tersløsegaard.

Fra Arkiv og Museum. IV. 1909—10. S. 392—96: To Breve fra Luxdorph [1744] angaaende Holbergs Køb af Tersløsegaard. Ved R. Paulli.

Berlingske Tidende. $^{29}/_{6}$ 1910: Poul Bredo Grandjean, Tersløsegaard.

Verdensspejlet. 8. Aarg. 1910. Nr. 36: A[lb.] G[nudtzmann], Tersløsegaard.

Vort Land. $^{10}/_{7}$ 1910: Vilh. Visby, Holbergs Gaard.

Wisbechs Almanak. 1911: Vilh. Andersen, Holbergs Gaard.

Soranerbladet. I. 1917. Nr. 8. S. 59: Paul Hennings, Tersløsegaardskomiteen; Nr. 10. S. 79: M. Nyrop, Tersløsegaardsagen; II. 1918. Nr. 3. S. 20—21: Holbergs Landgaard »Den Holbergske Stiftelse Tersløsegaard«.

Politiken. $^{7}/_{8}$ 1922: Sv. Leopold, Holberg paa Tersløsegaard.

Illustreret Tidende. LXIV. 1922—23. Nr. 29. S. 595—97: Regnar Knudsen, Shakespeares Stratford og Holbergs Sorø.

Ølandenes Dagblad. $^{30}/_{9}$ 1922: Kristofer Sinding-Larsen, Holbergs gamle Gaard Tersløsegaard ved Sorø. [Optrykt fra »Tidens Tegn«].

Vort Landbrug. 43. Aarg. 1924. Nr. 1—3: Vilh. Bagger, Ludvig Holberg som Landmand.

Berlingske Tidende. Lørdagstillæg. $^{11}/_{10}$ 1924: Henry H[ellssen], Tersløsegaard er et Panoptikon.

Soranerbladet. VIII. 1924. Nr. 1. S. 4: Paul Hennings, Tersløsegaard; IX. 1925. Nr. 2. S. 12: Paul Hennings, Midsommerfest paa Tersløsegaard. [Holbergsamfundets Udflugt].

Verden og Vi. 17. Aarg. 1927. Nr. 13 ($^{29}/_{6}$): August Gyldenborg, Ludvig Holberg og Tersløsegaard.

J. V. Christensen, Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie. VII. Ringsted. 1927. S. 83—125: Holberg i Tersløse Bylav. (Foredrag ved Holberg-Samfundets Udflugt til Tersløsegaard. d. 15. Juni 1924).

Soranerbladet. 15. Aarg. 1930. Nr. 12. S. 93.

Købekontrakten for Stillinge Kirke er aftrykt i Holbergs Epistler. (Bruuns Udg. II. Kbh. 1868. S. 345).

Erektionspatentet $^{6}/_{8}$ 1747 er første Gang aftrykt i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. Kbh. [1755]. S. 471—78; senere bl. a. i H. de Hofman, Samlinger af publique og private Stiftelser etc. VII. S. 587—90.

Reuss' Ansøgning af 23. Januar 1747 er trykt i Chr. Bruun, Ludvig Holberg og Tersløsegaard. Nogle Bemærkninger i Anledning af Vilh. Andersens Skrift Ludvig Holberg paa Tersløsegaard, samt ny Oplysning om hvorledes det er gaaet til at Holberg blev Baron. Kbh. 1905. S. 49—52; imod hans Opfattelse, at Holberg ligefrem havde tilkøbt sig Titlen, skrev Th. A. Müller i »Politiken«s Kronik. $^{20}/_{5}$ 1905: »Hvorledes Holberg blev Baron«; Bruun svarede i Dansk Tidsskrift. 1905. S. 509—12 med: »Et Par Ord om »Baron« Ludvig Holberg« og Th. A. Müller replicerede i »Politiken«s Kronik $^{25}/_{9}$ 1905 med; »Har Holberg købt sin Barontitel?«

I »Politiken«s Kronik $^{25}/_{6}$ 1922 har endvidere Sv. Leopold behandlet Sagen i en Artikel: »Grev Reuss og Baron Holberg«.

Om Holbergs Vaaben jfr. en Notits af G. A. Detharding i Fortalen til hans Oversættelse af Holbergs Herodiani römische Historie. Cph. und Lpz. 1747. Ark C_{3-4}.

Holbergs Testamente.

Holbergs Testamente (»Forskrivelse og sidste Villie«) $^{20}/_{1}$ 1748 med kgl. Konfirmation af $^{1}/_{3}$ 1754, samt de dertil føjede Kodiciller $^{28}/_{12}$ 1753 og $^{16}/_{1}$ 1754, begge ligeledes konfirmerede $^{1}/_{3}$ 1754, findes første Gang trykt i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. Kbh. [1755]. S. 449—68 og Testamentet senere bl. a. i Hofmans Samlinger af Stiftelser. VII. S. 590—92; Paketbaaden. 1. Aarg. Kbh. 1777. Nr. 4. S. 27—32; Mnemosyne. II. Kbh. 1831. S. 317—19 o. fl. St. Gengivet i Facsimile i Alfr. Glahn, Sorø Akademi og Holberg. Kbh. 1925.

I Soransk Tidsskrift. I. 2. H. Kbh. 1870. S. 145—48 har Chr. Bruun meddelt: Et Brev [1754] fra H. P. Anchersen til Grev J. L. Holstein i Anledning af Ludvig Holbergs Testamente.

I Nyeste Skilderie af Kbh. 1822. Nr. 88. S. 1393—97 har en Anonym W [mon Werlauff] skrevet en Artikel: Til hvilke videnskabelige Stiftelser vilde Holberg, hvis han nu havde levet, sandsynligen have bestemt sine Midler?

Holberg og Sorø.

Historisk Calender. Udg. af Laur. Engelstoft og Jens Møller. 2. Aarg. Kbh. 1815. S. 1—66; Jens Møller, Sorøs Igjenfødelse. Eller: om Slægtskabet imellem Poesie, Philosophie og Historie. En Samtale holdt i Elysium A° 1813 imellem P. F. Suhm, L. Holberg og T. Rothe.

Hjemme og ude. Kbh. 1884—85. Nr. 9. S. 106—08: Holberg og Sorø. Et Par Erindringer af en Soraner.

Hist. Tidsskrift. 6. R. I. 1887—88. S. 195—207: L. Koch, Nogle bemærkninger om L. Holberg og Sorø akademi (ogsaa som Særtryk. Kbh. 1887).

Museum. 1893. II. S. 32—50: Jul. Bidstrup, Holberg og Sorø Akademi. Et Bidrag til Akademiets Historie.

Soranerbladet. VII. 1922. Nr. 9. S. 69—70: Holberg og Sorø.

Den nye Litteratur. 1. Aarg. 1923. S. 57—64. 124—28. 159—66. 187—91: Carl S. Petersen, Holberg i Sorøegnen (ogsaa som Særtryk. Kbh. 1924).

Holberg Aarbog. 1923. S. 24—45: Alfred Glahn, Om Holberg og Sorø Akademi.

Alfred Glahn, Sorø Akademi og Holberg. Kbh. 1925 (hvori bl. a. S. 6—9 er aftrykt et sikkert fra Holberg hidrørende, udateret, Aktstykke, stilet til Grev Reuss: »Nogle Betænkninger over det Soranske Academies Indretning og Vedligeholdelse«.

Om Holbergs Deltagelse i Indvielsesfesten $^{26}/_{7}$ 1747 og det dertil knyttede Sagn om hans Forbitrelse over ikke ved denne Lejlighed at have været anset værdig til at spise ved Kongens Taffel kan jævnføres Lærde Efterretninger. 1793. Nr. 11. S. 167—68 A. Kalls Fodnote; Denkwürdigkeiten und Reisen des Obristen v. Nordenfels, herausgegeben von C. Niedmann. Braunschweig. 1830. S. 44 (jfr. Mnemosyne. II. Kbh. 1831. S. 319—20); P. Hjort, Udvalg af Breve. Kbh. 1867. S. 480. — Dette Sagns Urigtighed er bleven bevist af L. Koch i Hist. Tidsskrift. 6. R. I. S. 195—97; Carl S. Petersen, Holberg i Sorøegnen. Kbh. 1924. S. 25—27; Alfr. Glahn, Sorø Akademi og Holberg. Kbh. 1925. S. 29—33.

Holbergs Proces mod Winderslev.

I sin 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 18—19) omtaler han kortelig denne Proces, hvis Udfald aabenbart har ærgret ham meget. Men i den oprindelige Affattelse af den paagældende Epistel havde han ganske anderledes givet sin Harme Luft; dette Afsnit blev imidlertid udeladt, da 5. Tome af Epistlerne, der aabnes med 447. Epistel, udkom 1754, c. 8 Maaneder efter Holbergs Død. Ved et heldigt Tilfælde kom det i Molbechs Eje, uvist hvorfra, og findes nu i det kgl. Biblioteks Haandskriftsamling (Ny kgl. Samling. Nr. 2020^{m}. 4). Efter dette egenhændige Holbergske Haandskrift aftrykte A. E. Boye det i sine Holbergiana. II. Kbh. 1833. S. 46—50; Bruun i en bogstavret Gengivelse i sin Udg. V. S. 302—05, og i Faksimile i Holbergs Epistel 447. Med Indledning og Tekst af August Gyldenborg. Kbh. 1927. Desuden har V. Dahlerup i sin Afhandling: Om Holbergs sidste autobiografi (Hist. Tidsskr. 6. R. IV. Kbh. 1893. S. 378—80) givet et Referat af Processen.

Om Holbergs andre Stridigheder som Godsejer kan henvises til Carl S. Petersen, Holberg i Sorøegnen. Kbh. 1924. S. 15—18 og de der citerede Kilder.

Holbergs Brudeudstyrslegat.

H. de Hofman, Samlinger af publique og private Stiftelser etc. VII. S. 587—92; Samling af Bestemmelser for Universitetets Legater. Kbh. 1890. S. 318—21.

Philomusus, [ɔ: Rasm. Fleischer?], Om Stiftelser. Kbh. 1771. S. 73—74 fortæller en dog vist apokryf Historie om, at Holberg oprettede dette Legat paa Tilskyndelse af Prof. Møllmann, der spøgende skal have bebrejdet ham, at han »havde forsømt at giøre en fattig Pige lykkelig, og formere for sin Person Landets Folkemængde; derfor havde Landet, og derfor havde det smukke Kiøn den billigste Fordring paa ham«. Denne Anekdote er med Henvisning til Philomusus' Skrift videre udført i Statsvennen. Kbh. 1822. Nr. 33 ($^{18}/_{8}$) af J. K. Høst i en Artikel: Anledningen til det holbergske Legats Oprindelse, samt et Ord om Holbergs ugifte Stand.

Allerede Philomusus havde klaget over Forvaltningen af Legatet, idet han skriver, »efter hans [Holbergs] Død veed jeg ikke, nogen har faaet dette Stipendium, som ey har været af Consistorial-Familie« — alt efter Princípet »Proximus sum egomet mihi«.

Iflg. Benedicte Arnesen Kall, Livserindringer. Kbh. 1889. S. 297 skal Anne Marie Kall, en Datter af Prof. Joh. Chr. Kall, have været den første, der fik Legatet, men dette kan næppe være rigtigt, da hendes Bryllup med Livlæge Urban Bruun Aaskow først stod i Aaret 1774.

Over hundrede Aar senere blev der fra norsk Side i en anonym Artikel i det norske Morgenbladet $^{17}/_{8}$ 1908 anket over, at skønt Holberg udtrykkelig havde bestemt, at Legatet skulde uddeles til en Jomfru, »Dansk født. Det er at sige i Dannemark eller Norge«, var det ikke en eneste Gang siden 1814 tilfaldet en norsk giftefærdig Jomfru. Den anonyme Indsender vil vide, at der i 1861 var sket Henvendelse til den norsk-svenske Gesandt i Kbh., men uden Resultat. 1872 skulde dog en norsk Jomfru have været saa heldig at faa en Portion tildelt. Artiklen slutter med en Henstilling om at faa Legatkapitalen delt mellem de to Lande. I Berlingske Tidende $^{20}/_{8}$ 1908 fremkom et anonymt Svar, hvis Forfatter hævder, at Legatet ogsaa i 1890 og 1902 var kommet norskfødte til Gode, og i Dannebrog samme Dag et ligeledes anonymt Svar, der efter at have refereret den norske Artikel, gengiver et Interview med Universitetets Rektor, der sympatiserer med det norske Syn paa Sagen og stiller sig imødekommende overfor de norske berettigede Krav.

Holbergs Død.

I Aaret 1753 paatog Holberg sig trods sin Alder og Svagelighed at foretage en Udvisnings-Rejse i de til Universitetet hørende Skove og paa denne Rejse kom han udmattet og syg til Landsbyen Trønninge, hvor han fandt gæstfri Modtagelse hos nogle Bønderfolk, hvem han

sikkert halvt spøgende lovede at betænke i sit Testamente, hvad der langt senere foranledigede en Forespørgsel, der dog intet Resultat medførte (jfr. Nationaltidende $^{18}/_{6}$ 1927 Aften en Kronik: Ludvig Holbergs sidste Skovrejse, af H. G. Olrik; optrykt i forøget Skikkelse i Fra Frederiksborg Amt. 1932).

Mærkeligt nok hedder det i Fortalen til hans Epistler. Tomus V. Kbh. 1754, som udkom efter hans Død: »Denne navnkundige Scribent døde i Kiøbenhavn den 24. Februarii efter Midnat Anno 1754«. Fortalen hidrører sikkert ikke fra Forlæggeren Otto Wentzel, der ved Holbergs sidste Kodicil ($^{16}/_{1}$ 1754) havde faaet denne Tome til Foræring, men det er uvist, hvem den skyldes. Hvorledes den gale Dato er indkommet, er uforstaaeligt, saa meget mere som den paa næste Side anførte Gravskrift har det rigtige »27. Januar efter Midnat«.

Overførelsen til Frue Kirke blev hædret ved et Digt: Da Ludvig de Holberg blev bisadt i Vor Frue-Kirke 5. Febr. 1754 have Collegii Medicæi Alumner opsat følgende Stropher. Kbh. Fol.

Digtet er optrykt i Minerva. 1805. Juli. S. 63—70 og i Archiv for Psychologie, Historie, Literatur og Kunst. Udg. ved Niels Chr. Øst. II. Kbh. 1824. S. 14—20; Bogvennen. III. Kria. 1895. S. 123—28.

I Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1754. Nr. 8 ($^{28}/_{1}$) meddeles hans Død og i Nr. 10 ($^{4}/_{2}$) at han skal bisættes i Vor Frue Kirke, hvortil er knyttet en Notits om hans formodede efterladte Formue, hvilken i Nr. 15 ($^{22}/_{2}$) rettes derhen, at Formuens Størrelse ikke paa det daværende Tidspunkt kan opgives.

I Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde Sager. 1754. Nr. 5. S. 36 meddeles, at C. P. Rothe har ladet tage en Maske af Holberg paa Dødslejet; om dennes senere Skæbne vides intet (jfr. Soranerbladet. II. 1917. S. 20). Desuden hedder det, at Rothe vil udgive »en paalidelig Fortsættelse af hans Levnet«, et af denne produktive Skribents mange Projekter, der ikke blev realiseret.

I de af A. F. Büsching og Jos. Lorck udg. Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den Kgl. Dänischen Reichen und Ländern. I. Kph. und Lpz. 1754. S. 441—44 findes en Nekrolog, hvori det hedder, at Rothe vil skrive Holbergs Levnet udførligere end Rathleff.

I Mercure Danois. 1754. février. S. 385 findes en ganske kort Notits om Dødsfaldet og i det følgende Nr. mars. S. 51—52 en Nekrolog, hvori hans Fødselsaar angives til 1681 (jfr. Nyt Aftenblad. Kbh. 1824. Nr. 28. S. 248: W[erlau]ff, Smaatræk om Holberg af den Tids offentlige Blade).

I de ovenfor citerede Kiøbenh. nye Tidender. 1754. Nr. 5. S. 33—34 findes H. P. Anchersens latinske Inscription til Sarkofagen [ogsaa trykt i Büschings og Lorcks Nachrichten. I. S. 443—44 og i Epistler V. Tome], med en dansk Oversættelse S. 35—36 [en anden dansk Oversættelse i Kiøbenhavns Postrytter. 1754. Nr. 2 ($^{8}/_{2}$)]. Smstds. Nr. 6. S. 41—42 et latinsk Epitaphium af H. W. K. [ɔ: Hans Vilh. Kaalund]; Nr. 7. S. 50—51 et Mindevers af Andr. Benj. Poulsen [ogsaa tr. i Khhnske Danske Post-Tidender. 1754. Nr. 12 og i Epistler V. Tome; oversat paa Latin

smstds Nr. 19. S. 145—47]; S. 51—52: »Over Sl. Baron Holberg indsendes følgende af en hans efterladte Ven. P. H.« [mon Peder Hygom; jfr. Holberg Aarbog. 1923. S. 96?]; Nr. 8. S. 58: »Til en Erindring om Sal. Baron Holberg ere følgende Linier af en militairisk Pen forfattede«; S. 58—59: Paradox; Nr. 14. S. 109: »Følgende Epigramma er kommen i et Brev fra Norge« [paa Latin].

I Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1754. Nr. 17. (1/8): Castrum Doloris over Sal. Hr. Baron Holberg.

I Kbhnske Danske Post-Tidender. 1754. Nr. 59. (26/7) indkalder Chr. Horrebow, der var Exekutor i Holbergs Bo, Kreditorerne.

I Suhms samlede Skrifter. XV. Kbh. 1798. S. 191 skriver B. Dass i et Brev (15/3 1755) til Suhm: »Baron Holbergs Lig blev hentet herfra[1]) af 4 Siællandske Øg, de tvende Bønder udgiorte Comitaten«; i Kbhnske Danske Post-Tidender. 1755. Nr. 1 hedder det: »Ved Geheimeraad og Oberhofmester Juels Foranstaltning er Holbergs Lig bleven afhentet til Sorø og hensat i den i Sorø Kirke oprettede Begravelse.

Den 28. December 1754 blev der i Akademiets Auditorium afholdt en Sørgehøjtid, til hvilket der blev udstedt et latinsk Indbydelsesskrift i Kvart under Titlen: Programma in obitum Ludovici Holbergii. Soræ 27. Dec. 1754.

Programmet var, uden at det anførtes derpaa, forfattet af Professor Christopher Lysholm, der ogsaa holdt Talen ved Festen; den udkom ligeledes i Kvart med hans Navn paa Titlen: Sermo funebris qvo Ludovico Holbergio in Auditorio Academiæ Soranæ d. 28. Dec. 1754 palmam detulit. Hauniæ. Den bidske Rektor B. Dass omtaler disse Skrifter (i det ovenanførte Brev S. 191) saaledes: »Prof. Lysholm har udgivet et forskrækkeligt højttravende Programme over ham, og siges der, at hans Oratio parentalis med første bliver trykt«.

Ved Forestilling af 28/8 1749 havde Grev Heinrich VI af Reuss som Overhofmester for Sorø Akademi andraget om, at Akademiet maatte bekoste »et Begravelssted i Kirken bag Alteret nedenfor Biskop Absalons Ligsten« og dette blev under 15/9 s. Aar bevilget. Udgiften herved var anslaaet til mellem 2000 og 3000 Rdlr. (jfr. Museum. 1893. II. S. 44—45). Der maa strax eller kort efter være taget fat paa dette Gravsteds Indrettelse, thi i Kbhske Danske Post-Tidender. 1752. Nr. 46 (9/6) berettes, at Kongen under et Besøg i Sorø havde beset det Gravsted og Monument, som er bestemt for Holberg i Kirken. I dette Gravkapel blev Holbergs Kiste anbragt, men i Tidens Løb forfaldt hele denne Indretning og efter mange Overvejelser og Drøftelser blev 1780 Kisten anbragt i Johannes den Døbers Kapel i en Marmorsarkofag, hvortil Wiedewelt havde givet Tegning (jfr. Museum. 1893. II. S. 48—50) og Kongen skænket det norske Marmor, medens Akademiet selv maatte afholde de øvrige Udgifter (jfr. Illustr. Tidende. XXVI. 1884—85. Nr. 9. S. 119—21 (F. J. Meier, Holbergs Gravmæle i Sorø); Soranerbladet.

---

[1]) Kisten havde staaet i Frue Kirke, til den i Slutningen af December 1754 blev ført til Sorø.

1. Aarg. 1916. Nr. 5. S. 37—39 (H. G. Olrik, Holbergs Sarkofag i Sorø Kirke); 2. Aarg. 1917. Nr. 3—4. S. 17—20. 26—28 (Alfr. Glahn, Holbergs Grav); 12. Aarg. 1927. Nr. 8. S. 61—64 (H. G. Olrik, Nogle Regnskabsuddrag vedrørende Holbergs Grav); H. G. Olrik, Holbergs Grav i Sorø Klosterkirke. Tegninger af Hakon Spliid. Kbh. (1931).

Om de paa Sarkofagen anbragte Bogstaver B. D. S. M.'s Betydning har der hersket nogen Tvivl; jfr. Soranerbladet. 1. Aarg. 1916. Nr. 2. S. 13 (af S. s. s); Nr. 7. S. 52—53 (af Alfred Glahn); 2. Aarg. 1917. Nr. 4 S. 27 (af samme). Den utvivlsomt rigtige Udtydning Bene de se merenti er fremsat af M. Mackeprang i Sorø. Klostret, Skolen, Akademiet gennem Tiderne. I. 1923. S. 269.

I en Kronik i Berlingske Tidende $^{30}/_{8}$ 1927 har H. G. Olrik fremsat Ønsket om en Undersøgelse af Holbergs Grav, saaledes som Tilfældet har været ved forskellige andre Berømtheders Grave, og i sit ovennævnte Skrift har han paany slaaet til Lyd for denne Plan (jfr. Berlingske Tidende $^{30}/_{12}$ 1931).

Anekdoter om Holberg.

H. de Hofman, Samlinger af publique og private Stiftelser, Fundationer etc. I. Kbh. 1755. S. 53; Ludw. von Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgegeben von Johann Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. C.; C. D. Hedegaard, Ordqvæder. Kbh. 1776. S. 37 (jfr. Vor Ungdom. 1887. S. 159; Dagbladet. $^{11}/_{5}$ 1884 (af G. L. Wad); E. Gigas, Litteratur og Historie. 2. Saml. Kbh. 1899. S. 152—53); P. F. Suhm, Samlede Skrifter. X. Kbh. 1793. S. 74 (jfr. Nyt comisk Vademecum. Udg. af J. P. Rasbech. I. Kbh. 1826. S. 38; Berlingske Tidende $^{3}/_{12}$ 1884); Litteratur-, Kunst- og Theaterblade. [Udg. af N. C. Øst]. II. Kbh. 1798—99. Nr. 9—10. S. 72; G. L. Baden, Bidrag til Jacob Badens Levnet. Kbh. 1800. S. 13 (jfr. Fra Arkiv og Museum. II. Kbh. 1903—05. S. 241—42); Fyens Avertissements-Tidende, udg. af Iversen. 1801. Nr. 75. ($^{24}/_{6}$); Johannes Færs Schrejber, Læsebog for Fædrelandets Sønner og Døttre. II. Kbh. 1805. S. 111—17; O. Wolffs Journal. 1818. IV. S. 93—94: Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn. 1819. Nr. 70. S. 1112 (jfr. Nyt comisk Vademecum. I. Kbh. 1826. S. 34—36; Flyveposten. $^{12}/_{8}$ 1861; Evald Tang Kristensen, Minder og Oplevelser. II. Viborg. 1924. S. 283); K. L. Rahbek, Erindringer af mit Liv. II. Kbh. 1825. S. 28—30; Nyt comisk Vademecum. I. Kbh. 1826. S. 33—40 (jfr. Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. I. Kbh. 1865. S. 126—27; Benedicte Arvesen Kall, Livserindringer. Kbh. 1889. S. 294—96; G. Querner, Weltliche Geschichtschule. Neustadt an der Orla. 1828; Tritogenia. Udg. af K. L. Rahbek. V. Kbh. 1829. S. 53—54; Conversationsbladet. Udg. af H. C. G. Proft. 3. Aarg. Kbh. 1826. Nr. 39. S. 133—34); G. Querner, Weltl. Geschichtschule. 1828 (jfr. Tritogenia. V. 1829. S. 37 ff); H. C. Andersen, O. T. Kbh. 1836. II. S. 77—78 (jfr. H. C. Andersen, Mit Livs Eventyr. Kbh. 1855. S. 49—50); Dansk Ugeskrift. [2. R. I. Kbh. 1842. S. 111—12 og 2. R. V. Kbh. 1844. S. 170 (jfr. Zak. Nielsen, Fortællinger og Skildringer. Kbh. 1887. S. 108—13); C. W. Smith, Om Holbergs Levnet og populære Skrifter. Kbh. 1858.

S. 78; (Norsk) Hist. Tidsskrift. II. Kria. 1872. S. 294; Ude og Hjemme. 4. Aarg. Kbh. 1880—81. Nr. 173—74. S. 180—82. 186—88 (Den gamle Frøkens Fortællinger af Benedicte Arnesen Kall; optrykt u. T. »Af K[all]ske Familie-Traditioner« i hendes Livserindringer. Kbh. 1889. S. 283—98); (Norsk) Hist. Tidsskrift, 2. R. IV. Kria. 1884. S. 326. 334; Evald Tang Kristensen, Minder og Oplevelser. II. Viborg. 1924. S. 283; Politiken. $^{22}/_{6}$ 1931.

Portræter.

[A. Strunk], Fortegnelse over Portraiter af Ludvig Holberg. (Særtryk af Strunk, Samlinger til en beskrivende Catalog over Portraiter af Danske, Norske og Holstenere). Kbh. 1865.

Th. A. Müller, Holbergportrætter. En kritisk Værdsættelse med en Karakteristik af Holberg som Personlighed. Kbh. 1918. [Anm. i Tilskueren. 1918. II. Kbh. S. 162—67: Karl Madsen, En Bog om Holbergportrætter; Edda. XI. Kria. 1919. S. 160 (af Georg Christensen); Soranerbladet. IV. 1920. Nr. 1. S. 5—6: H. G. Olrik, Om Portrætter af Holberg]. — Angaaende det af J. S. Bang i 1871 til Sorø Akademi skænkede formentlige Portræt af Holberg (Th. Müller. S. 89—90) jfr. Soranerbladet. 15. Aarg. 1930. Nr. 8. S. 59—61 (H. G. Olrik, Holberg eller —?).

P. B. C. Westergaard, Holberg-Portræter. Særtryk af Danske Portræter i Kobberstik, Litografi og Træsnit. En beskrivende Fortegnelse. Kbh. 1930.

Blandinger fra Sorø. 2. H. Slagelse. 1832. S. 121 [om det i Bibliotekets Læsesal ophængte Portræt, malet paa Elfenben, skænket af Revisor Jørgen Bugge] (jfr. H. G. Olrik i Soranerbladet. VII. 1923. Nr. 9. S. 71—72).

Holbergværelset i Bergens Museum. En Fører, utgit av Holbergklubben ved Haakon Schetelig. Bergen. 1911. S. 9—10.

Folkebladet. 33. aarg. Kria. 1912. S. 54: Det eneste originalportræt av Ludvig Holberg i Holbergværelset [skænket af Holberg selv til Suhm].

Gads danske Magasin. 1912—13. S. 248—61: Alb. Repholtz, Lidt om Holbergportrætter.

I 1922 blev der paa Holbergklubben i Bergens Initiativ i Magdalen College i Oxford ophængt et Maleri af Holberg, udført af den bergenske Maler Arne Lofthus (jfr. Joh. Nordahl-Olsen i Holberg Aarbog 1922. Kbh. S. 198—200).

Soranerbladet. VII. 1923. Nr. 9. S. 72—73: H. G. Olrik, Kunde det Roslinske Portræt af Holberg have undgaaet Ildsvaaden 1813.

Angaaende et nu forsvundet »Baron Holbergs Portrait i sit Alders 34 Aar«, der i Adresseavisen. 1764. Nr. 137 averteres til Bortsalg ved Adresse-Contoirets Medaille etc. Auction $^{6}/_{12}$ jfr. Holberg Aarbog. 1920. S. 87.

I J. C. Andersen, Optegnelser om Selskabet »Holbergs Minde« 1827—1867. Kbh. 1868. S. 71 Noten omtales et »Portrait af Holberg, taget efter hans Død, som Selskabet eier, er malet af [Anton Hendrik] Strandgaard og af ham skjænket til Selskabet. Det andet Portrait af Holberg, i levende Live, er malet af Portraitmaler [Martin Frederik Rudolf] Greve

og af ham skjænket til Selskabet«. Mon det første Portræt skulde være malet efter den nu forsvundne Dødsmaske, som C. P. Rothe (iflg. Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde Sager. 1754. Nr. 5. S. 36) lod tage af Holberg paa Dødslejet?

Hvor de to, forøvrigt sikkert betydningsløse, Portræter af Holberg fra »Holbergs Minde« nu er havnet, vides ikke.

Monumenter o. l.

Dansk Ugeskrift. 2. R. V. Kbh. 1844. S. 165—76: Mindesmærker om Holberg. Meddeelte ved A. E. Boye.

Ved Jægerspris blev oprejst en Mindesten med et Digt, der iflg. Minerva. 1788. I. S. 197 »siges at have Hr. Conferentsraad Jacobi til Forfatter« (jfr. Dansk Minerva. 1817. Aug.—Sept. S. 154, hvor der ankes over, at dette Digt ikke er optaget i Jacobis samlede Skrifter).

$^{31}/_{10}$ 1875 afsløredes en Statue, modelleret af Theobald Stein, ved det kgl. Teater i Kbh., jfr. Til Erindring om Afsløringen af Ludvig Holbergs Statue foran det kgl. Theater $^{31}/_{10}$ 1875. Talen af C. Ploug. Trykt som Manuskript. Kbh.

Illustr. Tidende. XV. Kbh. 1873—74. Nr. 734. S. 19—20: Rudolph Bay, Steins Holbergstatue.

Nordisk Billed-magazin. 1874. Kbh. Nr. 11 (som Bilag Afbildning af Steins Statue).

Skillingmagazin. LVII. 1876. Chria. Nr. 9. S. 136—38: Holbergs Billedstøtte ved det kongelige Theater i Kjøbenhavn.

Om en »siddende Portrait-Statue«, modelleret af Stein, jfr. Folkekalender for Danmark. Kbh. 1852. S. 71.

Kbh.'s Adressecomptoirs Efterretninger. 1860. Nr. 291. $^{12}/_{12}$ (Avertissement fra den kgl. Porcellainsfabrik).

$^{5}/_{12}$ 1884 afsløredes en Statue, modelleret af John Børjesson, i Bergen, jfr. Ude og hjemme. V. 1881—82. Kbh. Nr. 216. S. 91. 93—94: Joh. Børjessons Holbergs-Statue.

Skillingmagazin. LXXIII. 1884. Kria. Nr. 52. S. 817. Holbergs Billedstøtte af Børjesson.

Ny illustr. Tidende. 11. Aarg. Kria. 1884. Nr. 49. S. 430: N. Rolfsen, Kantate ved Holbergsmonumentets Afsløring i Bergen 3. December 1884.

$^{13}/_{7}$ 1898 afsløredes en Statue, modelleret af Vilh. Bissen, i Sorø, jfr Ude og hjemme. V. 1881—82. Kbh. Nr. 212. S. 42: V. Bissens Udkast til en Statue af Holberg. Tegnet af H. Tegner.

Illustr. Tidende. XXV. Kbh. 1883—84. Nr. 1279. S. 322: Holbergs Statue i Bissens Atelier.

Illustr. Tidende. XXXIX. Kbh. 1897—98. Nr. 43. S. 698: Holberg-Monumentet i Sorø.

Hver 8. Dag. 1897—98. Kbh. S. 643—44: Holbergs Monument i Sorø. Af en Soraner.

O. Borchsenius, Minder og Stemninger. Kbh. 1899. S. 65—68: Ludvig Holberg. Ved Afsløringen af V. Bissens Mindesmærke i Sorø Akademihave $^{13}/_{7}$ 1898.

I Lommebog for Skuespilyndere, udg. af Fr. Schwarz. Kbh. 1784 findes Afbilding af et »Mindesmærke over Baron Holberg« (Bradt inv. & scul.) med to Strofer af [W. H. F.] Abrahamson.

Kort efter Holbergs Død blev det bestemt, at der skulde slaas en Medaille til hans Ære, om denne skriver B. Dass $^{15}/_{3}$ 1755 til Suhm: »Om Inscriptionen paa Baron Holbergs Medaille ere de Herrer Professores i Sorøe endnu ei blevne enige« og $^{5}/_{6}$ 1756: »Efter 12 a 14 Projecter fra de Herrer paa Sorøe til en Medaille over Baron Holberg, har endelig Geheimeraad Tott selv forfattet en, som forestiller Minerva med en Bog i den ene Haand, og et omvendt Cornu copiæ i den anden, med den Devise: Profuit utroque. Men da den af Arbien blev udsendt til Sorøe for at indhente Approbation, blev Svaret: at Baroniet i denne Vinter var blevet saa ruineret, at de ikke kunde anvende nogle Omkostninger paa fornævnte Medaille; hvad der nu bliver af, veed jeg ikke«. (Suhms saml. Skrifter. XV. Kbh. 1798. S. 197. 249). Medaillen blev, modelleret af Arbien, slaaet 1757, med Anvendelse af Thotts Forslag; jfr. Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i den kgl. Samling. Kbh. 1791. (Frederik V. Tab. XXIII. Nr. 3); A. Strunk, Samlinger til en beskrivende Catalog over Portraiter af Danske, Norske og Holstenere. Kbh. 1865. S. 254. (Nr. 1204—05).

Om de af Holberg, iflg. en forøvrigt sikkert urigtig Tradition, plantede Kastanietræer i Fiolstræde, jfr. Dansk Ugeskrift. 2. R. V. Kbh. 1844. S. 175—76; Hist. Tidsskrift. III. Kbh. 1842. S. 634—36: C. Molbech, Holbergs eneste Monument i Kjøbenhavn; L. Feilberg, Holbergs Træ i Fiolstræde. Kbh. 1882.

Om hans Stokkeknap, der 1820 blev skænket af Major og Bestyrer af Institutet for Metalarbejdere H. J. Conradt til Museet for nordiske Oldsager (nu Nationalmuseet), jfr. Dansk Ugeskrift. 2. R. V. 1844. S. 176; Illustr. Tidende. I. Kbh. 1859—60. Nr. 37. S. 306; Holberg Aarbog. 1920. S. 92—93.

Holbergs Bibliotek.

I sin Forskrivelse og sidste Villie af $^{20}/_{1}$ 1748 havde Holberg bestemt: »Mit Bibliotheqve giver jeg ogsaa til Academiet, og hvis 1000 Rixdlr. af den sidste Donation bliver tilovers, kand Renterne anvendes til samme Bibliotheques aarlige Forbedring: og er min Begiæring, at samme Bibliotheque med dets Tillæge stedse bliver separeret for sig selv, og fører Titul af Bibliotheca Holbergiana«.

Efter hans Død kom Biblioteket til Sorø og har antagelig omfattet c. 3—4000 Bind; men da C. Molbech (Ungdomsvandringer i mit Fødeland. Kbh. 1811. S. 266—67) besøgte Sorø, bemærker han, at det som de andre Donatorers Boggaver var i høj Grad vanrøgtet og at der i lang Tid intet var gjort for at forøge og kompletere det. Af en (i Holberg Aarbog. 1923. S. 40—41 trykt) kgl. Resolution af $^{31}/_{1}$ 1755 ses, at Akademiet har faaet Tilladelse til at bortsælge Dubletter af sit Bibliotek, dog saaledes, at hvis der i selve Biblioteket fandtes bedre Exemplarer af Bøger end i Holbergs Bogsamling, kunde Holbergs Exemplar afhændes mod at det bedre Exemplar indsattes i hans Bogsamling.

I Aaret 1813 (Natten til d. 11. Juni) brændte Akademiet og dermed Biblioteket, men paa den Tid var man ifærd med at trykke en Fortegnelse over Bogsamlingen og i det kgl. Bibliotek bevares et fra det kgl. Haandbibliothek stammende Exemplar af den første Del af den trykte Fortegnelse over »Baron Holbergs, Etatsraad Griises, Biskop Londeman Rosencrones, Just Høeghs, Birgitha Thotts og fleeres legerede Bøger«. I dette Katalog er der ved de enkelte Bøger tilføjet Navnet paa den, der har skænket dem, altsaa ogsaa Holbergs Navn.

Støttet paa denne Fortegnelse og ved Gennemgang af endel med Købernes Navne forsynede Auktionskataloger har Chr. Bruun udarbejdet et lille Skrift: Fortegnelse over en Del af Ludvig Holbergs Bibliothek. Kbh. 1869, hvori opregnes c. 300 Værker, som har udgjort en Del af det Bibliotek, som Holberg har ejet.

(Jfr. Aarbog for Bogvenner. Udg. af Svend Dahl. 6. Aarg. Kbh. 1922. S. 1—24: Th. A. Müller, Noget om Holberg og Bøgerne, særlig om hans Bibliothek; Holberg Aarbog. 1923. S. 33 ff: A. Glahn, Om Holberg og Sorø Akademi).

I den Holbergsamling, som Lynge 1898 bortsolgte ved Auktion, fandtes et Exemplar af Peder Paars. 3. Edition. 1720, hvori et Ex-libris med Holbergs Vaaben og Underskriften »E Bibliotheca Holbergiana«, stukket af O. H. Lode. (Jfr. Fortegnelse over H. H. J. Lynges efterladte Samling af Literatur af og om Ludvig Holberg. Kbh. 1898. S. 5—6). Dette Exemplar købtes af Brygger Fr. J. Heymann, der testamenterede det til Sorø Akademis Holbergbibliotek. Der har staaet megen Strid om dette Ex-libris, hvis Tilblivelse sikkert maa sættes til Begyndelsen af 1750'erne. Sikkert er det imidlertid, at Holberg selv ikke har benyttet dette Ex-libris, men rimeligvis er det indklæbet af Sorø Akademi som Tegn paa, at Bogen hørte til Bibliotheca Holbergiana. (Jfr. Karl Madsen, Illustrationerne til Holbergs Peder Paars fra Holbergs Tid til vor. Kbh. 1919. S. 13; Holberg Aarbog. 1920. S. 90—91; Aarbog for Bogvenner. 6. Aarg. 1922. S. 20—21; Holberg Aarbog. 1923. S. 34—45).

Holberg som Historiker.

Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter. 1809. Kbh. S. 79—82: Jens Møller, Udkast til den danske Historiographies Historie fra de ældste Tider indtil Gram; herpaa svarede G. L. Baden i Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn. XIII. Kbh. 1810. Nr. 37. S. 579—81 og Jens Møller replicerede i Nr. 39. S. 607—14. I Nr. 41. S. 639—42 skrev Rahbek, Om Holbergs og Grams Uvenskab.

Athene. I. Kbh. 1813. S. 187—98: F. Magnusen, Om Holbergs haarde Dom om Nordens Oldsager og gamle Histories Studium.

Chr. Bruun, Ludvig Holberg som Lærer i Historie. Kbh. 1872. [Anm. i Hist. Tidsskrift. 4. R. III. Kbh. 1872—73. S. 632—50 (af Fr. Schiern)].

Edv. Holm, Holbergs statsretlige og politiske Synsmaade. Kbh. 1879.

Historisk Tidsskrift. 5. R. IV. Kbh. 1883—84. S. 35—55. (C. Paludan-Müller, Dansk Historiografi i det 18. Aarhundrede).

Skoletidende. 1884. Odense. S. 793—96. 809—13: R. J. Holm, Holberg som Historiker.

Illustreret Tidende. XXVI. 1884—85. Nr. 9. S. 110—11: J. Steenstrup, Holberg som Historiker.

Sig. Høst, Om Holbergs historiske Skrifter. Bergen. 1913.

Francis Bull, Ludvig Holberg som Historiker. Kria. 1913.

Edda. II. Kria. 1914. S. 132—35: Sig. Høst, Holberg og Daniel.

Ellen Jørgensen, Historieforskning og Historieskrivning i Danmark indtil Aar 1800. Kbh. 1931. S. 179—86.

Med Hensyn til Enkeltheder maa henvises til Holbergs forskellige historiske Skrifter.

Holberg som Filosof.

Illustreret Tidende. XXVI. 1884—85. Nr. 10. S. 126—27: K. Kroman, Holberg som Filosof.

Tilskueren. 1903. S. 440—50: Harald Høffding, Ludvig Holberg som Filosof. [Optr. i Mindre Arbejder. 2. R. Kbh. 1905. S. 150—61].

Skrifter, utg. av videnskapselskapet i Kria. 1918. II. Historisk-filosofisk Klasse. Kria. 1919. S. 74—88: Anathon Aall, Filosofien i Norden.

Samtiden. XXXV. Kria. 1924. S. 350—52: Anathon Aall, Om individualismen hos Holberg. En berigtigelse.

Gads danske Magasin. 1924. Kbh. S. 12—19: Harald Høffding, Holberg som populær Filosof.

Holberg og Religionen.

Rasmus Nielsen, Om Holbergs Kirkehistorie og Theologie. Et Bidrag fra Fortiden til at belyse Nutiden. Kbh. 1867. (jfr. nedenfor under Almindelig Kirkehistorie. Kbh. 1738).

E. Blaumüller, Skilderier. Kbh. 1903. S. 59—87: Holberg og Rationalismen. 1684—1884.

Norsk teologisk Tidsskrift. Ny R. V. Kria. 1914. S. 1—193: Ludvig Selmer, Ludvig Holbergs stilling i det 18. aarhundredes religiøse aandsliv. (Ogsaa som Særtryk: Ludvig Holberg og religionen. Kria. 1914). (Jfr. For Kirke og Kultur. XXIX. Kria. 1922. S. 397—98).

Holberg og Kvinden.

Nordisk Månedsskrift for folkelig og kristelig Oplysning. 1877. II. S. 241—59: Pauline Worm, Holberg og Stuart Mill.

Ur dagens krönika. 5. årg. Sthlm. 1885. S. 64—70: Gustaf af Geijerstam, Holberg om qvinnan och tryckfriheten. Några anteckningar med anledning af Holbergsjubileet.

Henrik Jæger, Mixed pickles. Kria. 1889. S. 1—15: Holberg og kvindesagen. [Optrykt fra (norsk) Dagbladet. 1884. Nr. 317].

Kvinden og Samfundet. IX. 1893. S. 37—45: Ida Falbe-Hansen, Holberg og Kvinderne.

Kvinden og Samfundet. XI. 1895. S. 48: Holberg som Kvindesagsven. [Citat fra den 84. Epistel].

Illustreret Tidende. XXXIX. 1897—98. Nr. 49. S. 796—97: Charlotte Norrie, født Harbou: Kvindehaderen Holberg. Foredrag, holdt i Sorø ved Dansk Kvindesamfunds Aarsmøde d. 14. August 1898.

Nylænde. XXIII. Kria. 1909. S. 4—7: Ludvig Holberg. (Anonym).

Kultur og Natur. (Gry). 1. Aarg. 1927. S. 155—60: Th. C. Thors, Holberg og »Qvindekiønnet«.

I Aaret 1878 opførtes paa Kria. Teater et Skuespil: »Uden sjæl. Skuespil paa rimede Vers i 1 Akt« af John Paulsen; det blev ikke trykt. Om dette Skuespil skriver Jæger (ovenanførte Skrift), at i det »fremstilledes den unge Holberg som en væmmelig laps, hvem forfatteren gav en velfortjent korreks og en liden forelæsning over kvindesagens theori ovenikjøbet«.

Holberg og Musiken.

Fortalen til Holberg, Adskillige Heltinders og navnkundige Damers sammenlignede Historier. I. Kbh. 1745. Ark b_{2-3} (om det musicalske Selskab) og Epigrammatum libri septem. Editio nova. Hafniæ & Lipsiæ. 1749. S. 127—28. In se ipsum, hvor han i en Fodnote skriver: »Intelliguntur musicalia collegia, quæ statis diebus in ædibus Auctoris habentur« (jfr. L. N. Fallesen, Magazin f. Religionslærere. VII. 2. Kbh. 1798. S. 395).

Musikbladet. 1. Aarg. Kbh. 1884. Nr. 7. S. 49—51: Holbergs Stilling til Musikken oplyst af hans Skrifter (uafsluttet). (Anonym); 2. Aarg. 1885. Nr. 5. S. 33—35: E. Bøgh, Et lidet Bidrag til Holbergsmusiken.

Illustreret Tidende. XXXV. 1893—94. Nr. 38. S. 470: Angul Hammerich, Gamle Melodier fra Holbergs Tid.

Samtiden. VIII. Kria. 1897. S. 336—43: Aimar Grønvold, Holberg og musiken [formodentlig Optryk af hans Artikel i (norsk) Aftenposten. 1884. $^{3}/_{12}$].

Dansk Tidsskrift. 1901. S. 607—12: Th. Birkedal Bredsdorff, Holbergs Violin. [Optr. i Thomas Bredsdorff, Et Udvalg af hans Foredrag og Artikler. Kbh. 1923. S. 45—48].

Holberg Aarbog. 1921. S. 281: Francis Bull, Musikalske venner av Holberg.

Musik. Redig. af G. Skjerne. VI. Kbh. 1922. Nr. 9. S. 113—25: Erik Abrahamsen, Holberg og Musikken; Nr. 11. S. 143: Frits Eibe, Efter Holberg-Festerne. Nogle praktiske Musikspørgsmaal.

Tilskueren. 1927. II. 272—82. 345—56: Torben Krogh, Holbergs Forhold til Operaen.

Musikhist. Arkiv. I. 1931. S. 69—79 (af Torben Krogh).

Holberg og Boghandelen.

Blad for Boghandlermedhjælpere. 1877. Kbh. Nr. 3. S. 17—21: Charles Sørensen, Ludvig Holberg og Boghandelen.

Nordisk Boghandlertidende. 37. Aarg. Kbh. 1903. Nr. 52. S. 374: O. B. Wroblewski [Om Holbergs Forbindelse med F. C. Mumme].

Holberg-Fester.

Med Hensyn til Sekularfesten 1822 kan henvises til Holberg Aarbog 1921. S. 233—49: Robert Neiiendam, Det kgl. Theaters Sekularfest for den Holbergske Komedie i 1822 og smstds. S. 209—32: H. Wiers-Jenssen, Om Holberg Jubilæet i Norge 1822 — med de der anførte Kilder.

200 Aarsfesten for Holbergs Fødsel d. 3. December 1884 fejredes ved en Fest paa Universitetet, hvor Professor Edvard Holm holdt den i Trykken udgivne Tale: Holbergs Betydning for Aandsliv og Videnskab og der blev afsunget en Kantate af Chr. Richardt med Musik af J. P. E. Hartmann og Otto Malling. Paa det kgl. Teater fejredes han ved en Kantate af Holger Drachmann med Musik af Johan Svendsen, en Prolog og Opførelsen af Den Stundesløse, hvori den store Holberg-Skuespiller J. L. Phister efter lang Tids Fravær fra Scenen udførte sin gamle Glansrolle Oldfux. Efter Forestillingen mødte et Fakkeltog ved Teatret og efter en Tale af Chr. Richardt og en Sang af Herman Trier laurbærkransedes hans Statue. Teatret hyldede ham ved d. 4. December at opføre det anonyme Forspil: En Audients paa Slottet af Einar Christiansen og Den politiske Kandestøber, d. 5. December gentoges En Audients paa Slottet og derefter gik Maskeraden og endelig sluttedes den 6. December med Opførelsen af Ulysses v. Ithacia. Desuden gik der paa selve Jubilæumsaftenen Holberg-Forestillinger paa alle de københavnske Privatteatre, flere Steder med Prologer, bl. a. af S. Schandorph paa Folketeatret. Ogsaa en Række af Provinsselskaberne bragte i Dagens Anledning hans Stykker til Opførelse, ogsaa tidt ledsaget af Prologer eller Kantater. Desuden holdtes Fester i mange Foreninger, bl. a. i Studenterforeningen, ved hvilken Lejlighed Vilh. Bergsøe havde skrevet en Sang og Professor A. Steen holdt Festtalen, og i Studentersamfundet. Ved en Fest paa Kolding Højskolehjem blev sunget en Kantate af Forfatteren Jakob Knudsen, hvilken nød den for den Slags Arbejder sjældne Ære at blive optrykt 1897.

Selvfølgelig fejrede ogsaa Sorø Akademi sin Velgører ved en Fest, der af Hensyn til Universitetet og Det kgl. Teater dog var henlagt til d. 4. December. Ved denne Lejlighed blev afsunget en Kantate af M. Rosing og holdt en Tale af Rektor Blichert, hvorpaa fulgte Jean de France, opført af Elever. Om denne Fest foreligger en udførlig Beretning ved A. P. V. Michelsen i Sorø Skoleprogram 1885, hvori baade Kantaten og Talen findes trykt (jfr. Soranerbladet. III. 1919. Nr. 4—5. S. 25—27. 35—37: John Knox, Holbergfesten paa Sorø Akademi).

Ogsaa i Norge fejredes Holbergs Minde baade paa Teatret (jfr. Ny illustr. Tidende. XI. 1884. Kria. Nr. 49. S. 426—27) og i forskellige Foreninger, bl. a. Studenterforeningen, hvor Prof. L. Dietrichson holdt en (i Vor Ungdom. 1884. S. 421—35 trykt) Tale: Høy-velbaarne Baron Ludvig Holbergs Ære-Minde. En publique oration. I flere Skoler blev Dagen desuden mindet ved Taler (jfr. f. Ex. Trondhjems Skoleprogram. 1885. S. 39—53 en Tale af Jonas Richter).

Forøvrigt gav Festligheden Anledning til forskellige Skrifter, der findes anført under Kilderne til Holbergs Biografi, til en Mængde Tids-

skriftsartikler, bl. hvilke kan anføres Nord und Süd. XXX. 1884. S. 227—34: Alb. Lindner, Das dänische Dichterjubiläum; Westermanns ill. deutsche Monathshefte. XXIX. 1884. S. 314—26: Alb. Lindner, Ludwig von Holberg. Ein dänisches Dichterjubiläum; Ur dagens krönika. 1884. S. 648—62: Kr. Winter-Hjelm, Holbergjubileet och Holbergliteraturen. Endelig kan nævnes at flere periodiske Skrifter, bl. a. Illustreret Tidende (XXVI. 1884. Nr. 10) og Punch. (XII. 1884. Nr. 49) udsendte særlige Holbergnumre. Med Hensyn til Festlighederne kan i det Hele henvises til Dagspressen, baade den københavnske og Provinspressen, der bragte udførlige Referater.

200 Aarsdagen d. 26. September 1922 for den første Opførelse af Den politiske Kandestøber paa den danske Skueplads foranledigede en hel Holberg-Uge paa det kgl. Teater, indledet den første Aften med en festlig Hyldest af Hans Hartvig Seedorff Pedersen, hvorefter fulgte Henrik Hertz' Skuespil En Aften 1722 og Den politiske Kandestøber. Den 27. Sept. opførtes Den Stundesløse, d. 28. Jeppe paa Bjerget, d. 29. Den Vægelsindede, d. 30. Jean de France, d. 1. Okt. Kilderejsen og Prologen samt 1. og 2. Akt af Ulysses von Ithacia, d. 2. Det lykkelige Skibbrud, d. 3. Erasmus Montanus. Desuden opførtes nogle af disse Aftener mindre Stykker tildels af Teatrets ældre Repertoire.

Desuden udgav Helge Rode: Teatret. Et lille Festspil. Kbh. 1922 (ogsaa trykt i Berlingske Tidende $^{24}/_{9}$ 1922).

I Kristiania holdt Professor Francis Bull paa Universitetets Aarsfest d. 2. Sept. 1922 en Tale, hvormed han ogsaa tog Sigte paa det forestaaende 200 Aars Jubilæum. Talen er trykt i Holberg Aarbog. 1922. S. 25—39.

Den 26. September festligholdtes Jubilæet ved at Nationalteatret opførte Maskeraden, indledet med en Prolog, medens Bergens Teater havde valgt Den politiske Kandestøber. I sidstnævnte By fejredes Dagen tillige med et Fakkeltog.

Med Hensyn til de øvrige Enheltheder ved Festlighederne kan ligesom ved 1884 henvises til Dagspressens Referater.

Holberg-Samlinger.

Sorø Skoleprogram. 1872. Sorø: J. H. Bang, Fortegnelse over en Samling Holbergiana, skænket til Sorø Akademies Bibliothek af Justitsraad F. S. Bang. [Optrykt i Programmet for 1887].

Sorø Skoleprogram. 1888. Sorø: V. Michelsen, Fortegnelse over Forøgelsen af Sorø Akademis Holbergianasamling siden 1872.

Holberg-Litteratur i det Deichmannske Bibliothek. Kria. 1906. (Trykt i 400 Expl.).

Bogvennen. I. Kria. 1893. S. 42—44: Fortegnelse over en Samling Holbergiana, tilh. Bankfuldmægtig O. J. Larsen i Bergen.

Bogvennen. III. Kria. 1895. S. 148: Holbergliteraturen i Bergens offentlige Bibliothek.

Berlingske Tidende $^{12}/_{2}$ 1928 Søndagstillæg: Hos en Bogsamler. Ejeren af den største danske private Holberg-Samling fortæller. (undertegnet: Tavse [ɔ: Helge Knudsen]).

Nationaltidende. $^{20}/_{5}$ 1928. Søndagstillæg: Hos den store Holberg-Samler. Et Privatbibliotek i Ryvangs Allé. (af C. A. Clemmensen). Disse to Artikler handler om H. I. Andersens Holbergsamling, de rummer store Sjældenheder.

Holberg-Selskaber.

I 1827 stiftede Klædefabrikant Ludvig Warburg, Portrætmaler, senere Krigsassessor, Anton Hendrik Strandgaard og Bogbindermester Johannes Christian Andersen et dramatisk Selskab »Holbergs Minde«. I de første Aar opførte Medlemmerne endel af Holbergs Komedier, saaledes var den anden Forestilling ($^{4}/_{11}$ 1827) Jacob von Thyboe og senere fulgte Den Stundesløse, Kildereisen, Jeppe paa Bjerget, Det lykkelige Skibbrud, Diderich von Menschenskrek og Maskeraden. Der kunde dog hengaa adskillige Sæsoner, hvor Holbergs Navn ikke fandtes paa Spillelisten, og efter 1840 indtil Forestillingerne ophørte i 1852 kom overhovedet ingen af hans Komedier til Opførelse. Efter 1852 gik Foreningen over til at blive en almindelig selskabelig Forening, der afholdt Fugleskydninger, Baller og Maskerader — og tillige udfoldede en filantropisk Virksomhed med Opklædning af fattige Konfirmander, indtil den tilsidst opløstes i Aaret 1917.

Den ene af Medstifterne Johs. Chr. Andersen har udgivet et lille Mindeskrift: Optegnelser om Selskabet »Holbergs Minde« fra dets Stiftelse i 1827 til dets fyrgetyvende Aars Stiftelsesfest 1867. Udg. som Manuskript for Selskabets Medlemmer. Kbh. 1868; desuden findes nogle Oplysninger, tildels hentede fra dette Mindeskrift, i C. A. Clemmensen, Bødkerlauget i København 1678—1928. Kbh. 1928. S. 36—41.

Selskabet udgav en Sangbog for det dramatiske Selskab Holbergs Minde. Anno 1832. Kbh. og af denne besørgede ovennævnte Johs. Chr. Andersen en ny forøget Udgave u. T.: Sangbog for Selskabet »Holbergs Minde«. Samlet og ordnet af J. C. Andersen. Kbh. 1871.

I det kgl. Bibliothek findes en temmelig omfattende Samling af Selskabets Love i forskellige Udgaver, Medlemslister, Sange o. l. Paa Frederik J. Heymans Auktion 1901 (Katalog. I. Del. S. 144) fandtes en endnu større Samling.

Selskabets Tilknytning til Holberg var altid temmelig svag og blev det mere og mere i Aarenes Løb.

I Slutningen af Aaret 1841 stiftedes paa Chr. Molbechs Tilskyndelse »Det Holbergske Samfund«, der, uden at nogen Indbydelse var udstedt, i Løbet af et Par Maaneder talte over 500 Medlemmer. Paa Grund af denne store Tilslutning besluttedes det af Samfundets Forretningskomité paa Holbergs Dødsdag, 27. Januar 1842, at offentliggøre en Opfordring til Indmeldelse i Selskabet. Formaalet for Samfundets Virksomhed var iflg. denne at bringe Udgaver af Holbergs Værker, der »kunde være Forfatteren og de to Nationer, han tilhører, værdige«, men tillige at udgive Skrifter, der kunde belyse baade Værkerne, deres Forfatter og Tidsforholdene overhovedet. Tilslutningen var stor, allerede 31. Maj 1842 talte Samfundet 1263 Medlemmer og senere traadte flere til, saa-

ledes at Antallet endog paa et Tidspunkt skal have været c. 1800. Men Resultaterne svarede ikke til Tilslutningen. I 1843 forelaa det første af disse, idet Samfundet udsendte 1. Bind af den ved Molbech besørgede Udgave af Komedierne. Det blev Signalet til en hidsig og skarp Strid, der først kom til at dreje sig om selve Samfundets Indretning og Styrelse. Med Rette er det blevet hævdet, at denne var »uindskrænket monarkisk«, det vil sige, at det var Molbech, der traf alle Afgørelser og bestemte Kursen. Under Tryk af Medlemmerne maatte Molbech endelig gaa med til, at der 24. April 1844 blev indkaldt en Generalforsamling og paa denne rettedes der adskillige Indvendinger og Anker mod Selskabets hidtidige Virksomhed. Der blev nedsat en Komité, der afgav sin Betænkning allerede d. 24. Juni s. A. Om denne og forøvrigt hele Striden med alle dens talrige Indlæg pro et contra kan henvises til Omtalen ved Molbechs Udgave af Komedierne. Som Følge af denne Betænkning traadte Molbech og hans Vaabendrager F. P. I. Dahl ud af Bestyrelsen og de øvrige Bestyrelsesmedlemmer Hammerich, Borgen og Ploug indstillede, at Molbechs Udgave skulde kasseres, og istedetfor blev det overdraget Liebenberg at besørge en ny Udgave, som blev i Overensstemmelse med de Principper, som Flertallet ønskede overholdt. Af denne Udgave udkom 2. Bind, hvormed Liebenberg begyndte, i Aaret 1847 og Slutningsbindet, det 8., 1854.

Aaret efter udgav Samfundet en Udgave af Peder Paars (i 2 Hæfter 1855 og 1856, men med Aarstallet 1855 paa Titelbladet), ligeledes besørget af Liebenberg.

Men det var ogsaa det sidste Livstegn, Samfundet gav fra sig. Hvornaar det egentlig er hørt op, kan ikke siges med Bestemthed og formodentlig er det ganske stille sovet hen, uden at der er taget endelig Bestemmelse om dets Ophør.

I Anledning af Levins Udgave af Holbergs Komedier 1860 fandtes der i Berlingske Tidende 1860 Nr. 159. ($^{11}/_{7}$) en Artikel, hvori E. L. Th[aarup] ligefrem paakalder Samfundet og opfordrer det til at nedlægge Protest mod Levins Benyttelse af den Liebenbergske Tekstrevision — men den paakaldte Protest udeblev og Samfundet ses overhovedet ikke at have taget Stilling til Spørgsmaalet (jfr., foruden Oplysningerne ved Molbechs og Levins Udgave, Martensens Udgave. I. Kbh. 1897. S. 246—59).

Paa Holbergs Fødselsdag i 200 Aaret for Den danske Skueplads' Aabning, den 3. December 1922, stiftedes et Selskab, der fik Navnet »Holberg Samfundet af 3. December 1922«. Formaalet var kort og godt »at udbrede og befæste Kendskabet og Kærligheden til Holbergs Værker i Ind- og Udlandet«. Dette Maal søges naaet dels ved Afholdelse af Sammenkomster med Opførelse eller Oplæsning af Holbergske Arbejder, dels ved Foredrag angaaende Holbergs Person eller hans Værker, dels ved Udsendelse af Skrifter vedrørende Emner fra samme Kreds.

Hidtil har Samfundet udgivet: Vilh. Andersen, Mindeblad fra Holbergsamfundets Opførelse af »Philosophus udi egen Indbildning«. 1924; Carl S. Petersen, Holberg i Sorøegnen. 1924; Alfred Glahn, Sorø Akademi og Holberg. 1925; Holbergs Breve. Udg. af Verner Dahlerup. Tekst og

Atlas. 1926; Eiler Nystrøm, Holbergs egenhændige Vota som Universitetsprofessor. 1928; Carl Roos, Om et upaaagtet Værk af Holberg. 1930.

«Holbergselskabet af 23. September«, der udgiver et Bibliothek: »Danmarks Nationallitteratur«, giver sig ikke særlig af med Studiet af Holberg, men nævnes kun her for Fuldstændigheds Skyld.

Illustrationer.

Illustreret Tidende. XXVI. 1884—85. Nr. 9. S. 111—13: Jul. Lange, Illustrationer til Holberg. — Nr. 13. S. 173—74: Jul. Lange, Marstrand. Holberg. Per Degn.

Tilskueren. 1918. I. S. 59—65: Karl Madsen, Holberg som Illustrator.

Karl Madsen, Illustrationer til Holbergs Peder Paars fra Holbergs Tid til vor. Kbh. 1919.

Illustreret Tidende. LXIV. 1922—23. Nr. 1. S. 7—11: N. V. D[orph], Holberg i Kunsten.

Dagens Nyheder. 5/8 1922: Hans Brix, Nogle Scenebilleder til Holbergs Komedier. [Om Billederne i Fursmans franske Oversættelse. 1746].

Holberg Billedbog. Billeder af Vilhelm Marstrand. Tekst af Vilh. Andersen. Kbh. 1922.

Kjøbenhavnsposten. 1828. Kbh. Nr. 21 og 23. S. 83—84. 90—91: Kn., Om Udstillingen af Malerierne efter Holberg. [33 ialt, et til hver af Komedierne og desuden Holbergs Portræt]. Grosserer M. L. Nathanson havde paatænkt at bekoste »en Pragtudgave af Holbergs Skuespil i Qvart med latinske Lettere« og til Brug for denne havde han ladet C. A. Lorentzen male et Billede til hver af Komedierne, dog saaledes, at to af dem (til Jeppe paa Bjerget og Jean de France) var malet af Eckersberg. Det var Hensigten, at J. F. Clemens skulde stikke dem i Kobber. Planen strandede og kun 15 af Bladene udkom u. T. Holbergs Gallerie. 1—5. H. (jfr. Dannora. Udg. af Jens Kragh Høst. Nr. 8. Kbh. 1813. S. 29—30).

Der findes en Fortegnelse over 33 Malerier med Scener af Holbergs Komedier, tilhørende og udførte paa Bestilling af M. L. Nathanson. Malerierne blev senere skænket til den kgl. Malerisamling (nu Statens Museum for Kunst). For Tiden er de ophængt i Christian VII's Palais paa Amalienborg.

Holbergs Gallerie. | Første Hefte. | Trykt hos Fabritius de Tengnagel. 4.

Omslagstitel; Til Kongen. (undertegnet den 1ste November. fra Udgiveren) [den senere Frederik VIIs Bryllupsdag]; Billede med Underskrift: Havde jeg ikke været en Politicus, saa skulde du have faaet Skam; ovenover: Den politiske Kandestøber, II. Act, 2den Scene; sign. C. A. Lorentzen pinx: I. F. Clemens sculps:; paa et medfølgende Blad Teksten; Billede med Underskrift: Det var ein grausam Salbe. | Die gantske Armee ruiniret auf ein Mahl! ovenover: Jacob von Tyboe V. Act XI. Scene; sign. Malet af C. A. Lorentzen. Stukket af I. I. G. Haas; paa et medfølgende Blad Teksten; Billede med Underskrift: Ha! ha! det var andet, end Ammen, jeg seer, hvad Folk I consulerer; ovenover: Barselstuen III. Act 6te Scene; sign. Lorensen pinx:; Heuer sc:; paa et medfølgende Blad Teksten.

Holbergs Gallerie. | Andet Hefte. | — Kjøbenhavn. 1829. | Trykt hos Fabritius de Tengnagel.

Billede med Underskrift: Sinke! Sinke!; ovenover: Erasmus Montanus. III. Act, 3die Scene; sign. A. Lorentzen pinx. Senn sculps.; paa et medfølgende Blad Teksten; Billede med Underskrift: Jeg skal vise dig, hvad det har at betyde, | at ville beskjæmme en ærlig Matrone; ovenover: Den ellevte Junii. V. Act, 1. Seene; sign. Malet af C. A. Lorentzen. Stukket af I. I. G. Haas; paa et medfølgende Blad Teksten; Billede med Underskrift: Du skal faae en Ulykke, dersom du seer paa hende!; ovenover: Jeppe paa Bierget, III. Act, 3die Scene; sign. C. W. Eckersberg pinx: I. F. Clemens Sculps.; paa et medfølgende Blad Teksten.

— Tredie Hefte. | — —

Billede med Underskrift: Nu er alting færdigt Hr. Hofmester, | og Maden paa Bordet; ovenover: Den pantsatte Bondedreng. II. Act, VIII. Seene; sign. Malet af C. A. Lorentzen. Stukket af I. I. G. Haas; paa et medfølgende Blad Teksten; Billede med Underskrift: A—a—a— hvad er dette?; ovenover: Diderich Menschenschrek, XX. Scene; sign. C. A. Lorentzen pinx: I. F. Clemens Sculps.; paa et medfølgende Blad Teksten; Billede med Underskrift: Hvis I fremture meer, og Hjerterne forhærde, | Da eder denne Gejst skal Dag og Nat forfærde; ovenover: Melampe, V. Act, 9de Scene; sign. C. A. Lorentzen pinx. I. F. Clemens sculps.; paa et medfølgende Blad Teksten.

— [Udfyldt med Blæk Fierde] Hefte. | — —

Billede med Underskrift: Gaaer Jer Gang, I Dagdrivere! | Skammer I Jer ei, at gjøre saadan Allarm for en Enkes Dør; ovenover: Den Vægelsindede. II. Act, XVI. Seene; sign. Malet af C. A. Lorentzen. Stukket af I. Meno Haas junior; paa et medfølgende Blad Teksten; Billede med Underskrift: Ach, spar mit Liv naadige Hr Gienganger!; ovenover: Abrakadabra III. Act 1ste Scene; sign. C. A. Lorentzen pinx. I. F. Clemens sculps.; paa et medfølgende Blad Teksten; Billede med Underskrift: Hold inde min Herre! det er nok spillet. | Her seer I Ringen, og her seer I Jer Kjæreste, og hendes Rival tilligemed; ovenover: De Usynlige III. Act, III. Seene; sign. A. Lorentzen pinx. I. Senn Sculps; paa et medfølgende Blad Teksten.

— [Udfyldt med Blyant 5te] Hefte. | — —

Billede med Underskrift: La cadance mon pere! la cadance! ovenover: Jean de France, I. Act, 6te Scene; sign. C. W. Eckersberg pinx: I. F. Clemens Sculps.; paa et medfølgende Blad Teksten; Billede med Underskrift: Hei, frisk Mod Chilian, saa vinder du vistnok Seier!; ovenover: Ulysses von Ithaca, II. Act, IX. Scene; sign. A. Lorentzen pinx. W. Heuer sc.; paa et medfølgende Blad Teksten; Billede med Underskrift; Jeg troer Dommeren og alle Mennesker her i Byen ere splittergale; ovenover: Hexerie eller blind Allarm, V. Act, Iste Scene; sign. C. A. Lorentzen pinx. I. F. Clemens sculps.; paa et medfølgende Blad Teksten.

Alle Billederne er stukket i Kobber; Teksten paa Billederne i Underskriften stemmer ikke altid overens med den paa det særskilte Blad trykte, navnlig ikke i Retskrivningen.

Skønt der under Dedikationen til 1. Hefte staar 1828 angives det dog i Almindeligt dansk Forlagscatalog, at Hæfterne er udkommet 1823—31 og smstds. opføres Værket som værende i Kommission hos Reitzel til en Pris af 10 Rdl.

Scener | af | Holberg's Lystspil, | lithographerede | efter | Lorentzens, Eckersbergs, Westphals | og andre berømte Kunstneres Originaler. | Kjøbenhavn. | Paa Bog- og Papirhandler C. Steens Forlag. | 1843. | B. Schlesinger'ske Bogtrykkeri ved N. H. Stenderup. | 4.

[Indhold: Omslagstitel (paa Indersiderne Indholdet af 2—3. Hefte); Lorentzen's Billede til Den 11. Junii med samme Underskrift; sign. Efter C. A. Lorentzen. Em. Bærentzen & C° lith. Inst.; Lorentzens Billede til Jacob von Thybo med samme Underskrift; sign. C. A. Lorentzen pinx. Em. Bærentzen & C° lith. Inst.; Lorentzens Billede til Diderich von Menschenskrek med samme Underskrift; sign. som det foregaaende; Billede med Underskrift: C'est un Uebergang. — Monsieur! levez vous; sign. F. Westphal inv. Em. Bærentzen & C° lith. Inst.; Billede med Underskrift: Ak! jeg vilde gjerne go' Husbond; sign. F. Westphal inv. Em. Bærentzen & C° lith. Inst.; Billede med Underskrift: Dette er Aarsag til den Had, som er mellem de Torys og Whigs; sign. F. Westphal inv. Em. Bærentzen & C° lith. Inst.; Lorentzens Billede til Den politiske Kandestøber med samme Underskrift; sign. Efter C. A. Lorentzen. Em. Bærentzen & C° lith. Inst.; Lorentzens Billede til Den pantsatte Bondedreng med samme Underskrift; sign. Efter C. A. Lorentzen. Em. Bærentzen & C° lith. Inst.; Billede med Underskrift: Det er mig, Madame! Petronius; sign. F. Westphal inv. Em. Bærentzen & C° lith. Inst.; Lorentzens Billede til Ulysses von Ithacia; sign. Efter C. A. Lorentzen. Em. Bærentzen & C° lith. Inst.; Lorentzens Billede til Barselstuen med samme Underskrift; sign. som det foregaaende; Eckersbergs Billede til Jeppe paa Bjerget; sign. C. W. Eckersberg pinx. Em. Bærentzen & C° lith. Inst.

»Scenerne« udkom i 3 Hæfter à 4 Billeder. Paa Bagsiden af Hæfteomslaget findes en Karrikatur-Vignet, forestillende en Mandsling trakterende et Strængeinstrument. Med det første Hæfte fulgte en Subscriptionsplan (indhæftet i Kgl. Biblioteks Ex.). I denne hedder det bl. a.: »12 Blade eller 3 Hefter ville, uden Hensyn til Subskribenternes Antal, udkomme. Saasnart et nogenlunde tilstrækkeligt Antal Subskribentere maatte tegne sig til at understøtte dette Foretagende, vil Samlingen blive forøget med i det mindste een Scene til hvert Lystspil og et Hefte udgaae hver 4de Uge«. Foretagendet har næppe slaaet an, der udkom i hvert Fald kun de stipulerede tre Hæfter.

Frederik Bernhard Westphal (f. 1804 † 1844) var en Slesviger af Fødsel, der efter at have vundet Akademiets mindre Guldmedaille blev ansat som Costumier ved det kgl. Teater. Muligvis har hans tidlige Død været medvirkende til, at Hæfteværket standsede saa hurtigt.

Prisen var for Subskribenter 2 Mk. pr. Hæfte, for andre Købere 12 % højere. I Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1841—58 noteres Prisen til 1 Rdlr.

Silhouetter til Holbergs Comedier, tegnet af E. A. Luth. Bergen. u. A. [1884]. 4. Denne Samling indeholder 15 Blade. Prisen var 2,00.

I en Mappe i Folio med Omslagstitel: Holbergske Figurer og Typer efter den danske Skuepladses Traditioner udgivne i Anledning af Jubel-

festen den 3. December 1884. Hansen & Weller, Kjøbenhavn, findes 29 Blade udført i Fotogravure hos Rud. Schuster, Berlin. De er følgende: 1) Titelblad: HOLBERGSKE TYPER OG FIGURER | HANSEN & WELLER | MDCCCLXXXIV. 2) Den Vægelsindede. Fru Josefine Eckardt; 3) Erasmus Montanus. Hr. Emil Poulsen; 4) Den politiske Kandestøber (Gedske, 4de Act). Fru Louise Phister; 5) Den pantsatte Bondedreng (1ste Act). Hr. Olaf Poulsen; 6) Den Stundesløse. Hr. Carl Mantzius; 7) Barselstuen (Corfitz, 5. Act). Hr. Waldemar Kolling; 8) Barselstuen (Barselkonen, 3die Act). Fru Betty Hennings; 9) Jeppe paa Bjerget. Hr. Olaf Poulsen; 10) Barselstuen (En Frue, 3die Act). Frøken Bertine Marie Nielsen; 11) De Usynlige. Hr. Olaf Poulsen; 12) Arv. Hr. Poul Nielsen; 13) Ridefogden. Hr. Peter Schram; 14) Henrich. Hr. Olaf Poulsen; 15) Jean de France. Hr. Peter Jerndorff; 16) Barselstuen (Corfitz, 1ste Act). Hr. Waldemar Kolling; 17) Barselstuen (Gedske Klokkers). Fru Louise Phister; 18) Barselstuen (Else David Skolemesters). Fru Louise Phister; 19) Jacob von Tyboe. Hr. Aage Foss; 20) Abracadabra (Ephraim). Hr. Carl Meyer; 21) Erasmus Montanus (Peer Degn). Hr. Peter Schram; 22) Den pantsatte Bondedreng (2den Act). Hr. Olaf Poulsen; 23) Leonora. Fru Betty Hennings; 24) Det lykkelige Skibbrud (Magister Rosiflengius). Hr. Sophus Petersen; 25) Leander. Hr. Axel Madsen; 26) Pernille. Fru Camilla Hilmer; 27) Magdelone. Fru Louise Phister; 28) Jeronimus. Hr. Waldemar Kolling; 29) Leonard. Hr. Julius Steenberg.

Prisen var 45,00.

Holbergske Situationer | i | Billeder og Musik | Musiken samlet af Fr. Rung. | (Litogr. Vignet forestillende Det kgl. Teater). | 6 | Illustrationer | af | N. Wiwel. | Den Vægelsindede. Julestuen. | Jeppe paa Bjerget. Maskeraden. | Jean de France. Henrich og Pernille. | paa den kgl. Hofmusikhandels | Forlag | Kjøbenhavn. | 4to.

S. 1—23 (den upag. S. 24 blank) optages af Noder; derefter følger de 6 Illustrationer af Wiwel.

Bogen udkom 1884.

INTRODUCTION TIL DE EUROPÆISKE RIGERS HISTORIE

ORIGINALUDGAVE 1711

LUDVIG HOLBERGS | INTRODUCTION | Til de fornemste | Europæiske | Rigers Historier | Fortsat | Indtil disse sidste Tider | Med | Et tilstrækkeligt Register. | Kiøbenhavn, 1711. | Trykt' hos Johann Jacob Bornheinrich. | Paa Johann Krusens Bekostning, | og findis hos hannem tilkiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelkobber med Overskriften: EUROPÆISCHE | Historia.; sign. D. Lemküs fc.; Titelblad (bagpaa: Imprimatur. | J. BIRCHEROD.|; Dedikation til Prinds Christian; upag.; sign. 2—3(v); 2 Blade; undertegn. LUDVIG HOLBERG; Fortale | Til Læseren. (ovenover Røskenfrise); upag.; sign. 4—7(r) 7 Sider; Indhold | af | Dette Skrifft. 1 Side (7(v)); Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise) S. 1—720; sign. A—Ww8(v); S. 1—198; sign. (a)—(n3)v; Register; upag.; sign. (n4)—(O5(v)); 10 Blade; Slutningsvignet; Advertissement: »Efftersom jeg formedelst tvende Arck mit udi | Bogen, | som icke kunde approberes saa snart | som de andre, blev tvungen til at giøre tvende Alpha- | beter, haver jeg for at giøre forskiæl derimellem, sat | udi Registret et Kaars for de Tal, som henviser til | det sidste Alphabet. De mange vildelser som | ellers findes udi dette Verck besynderlig udi Ziffer- | ne vilde Læseren selv behage at rette.«; Bagsiden blank. Der er, som Holberg med Rette selv bemærker, en Mængde Fejl i Pagineringen: S. 6 (isted. 26), 103 (isted. 113), 166 er oversprunget, 202 (isted. 203), 202 (isted. 204), 209 (isted. 210), 257 (isted. 267), 261 (isted. 281), 335 (isted. 353), 346 (isted. 356), 365 (isted. 363), 390 (isted. 394), 391 (isted. 395), 397 (isted. 401), 417 mangler helt Paginering (i nogle Ex. ogsaa 416), 434 forekommer to Gange, 549 er 49 vendt paa Hovedet, 639 (isted. 637) — og i det andet Alfabet: 126 (isted. 129) og 194 (isted. 164). Desuden er adskillige Steder Sidetallene sat meget skødesløst og flere Steder er de næsten ulæselige, I denne Sammenhæng er det af Chr. Bruun (i hans: Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. Kbh. 1895. S. 93—94) offentliggjorte Uddrag af Lars Grams utrykte Biografi af sin Broder Hans Gram[1]) af en vis Interesse; det hedder heri: «Da Holberg var vendt hjem efter en lang Udenlandsrejse og arbejdede paa at skrive paa Dansk en Introduction til de fornemste Europæiske Rigers Historie, husker jeg, at

[1]) Haandskriftet findes i Gl. Kgl. Saml. Nr. 3053 a. 4to.

jeg bragte Korrektur-Arkene til min Broder, og, naar de vare blevne korrigerede, bragte jeg dem i Bogtrykkeriet«. Hvem af disse to, Ansvaret falder paa for den slette Korrekturlæsning, er ikke let at sige; rimeligvis maa de dele det.

S. 203 og 300 findes samme Slutningsvignet; S. 515 og i det andet Alfabet S. 112 og 146 findes indbyrdes forskellige smaa Røskenvignetter.]

I sin Fortale bemærker Holberg: »Da jeg opholdt mig paa | Universitetet til Oxfort udi | Engeland, og hafde Adgang | til det vidtberømte Bodleianske | Bibliohec[!], tog jeg mig fore, at skrive | en Geographie paa Dansk, tillige med | eet kort Begreeb af de fornemeste | Landskabers Historier, hvilcket jeg med | Guds Hielp agtede at publicere ved min | Ankomst til Fædernelandet, forhaa- | bende det skulle finde nogen Yndist, | effterdi intet af det Slag var paa | Dansk tilforn. Mens, at samme | Geographie icke blef publiceret, foraar- | sagede Monsr. Phlugs[1]) Danske Pillegrim, | der den Tid strax kom for Liuset. | Alt hvad som var Historisk lod | jeg dog reenskrive og forbedre paa Hr: | Justits-Raad Reitzers Bibliothec, hvil- | ken hafver besynderlig encourageret mig | til at fuldferdige dette Verck, og haver | jeg hans herlige Bibliothec at tilskrive, | at baade dette Verck, og det andet, som | jeg hafver under Hænderne, og med | Guds Hielp, saa snart det bliver appro- | beret, agter at publicere, er kommen | saa vidt«. Han omtaler dernæst Puffendorffs Einleitung og Hübners Historische Fragen og fremhæver, hvori hans Bog adskiller sig fra disse; navnlig har han ført Fremstillingen op til den nyeste Tid og i Modsætning til Hübner behandlet den tyske Historie mindre omstændelig og til Gengæld lagt mere Vægt paa den nordiske. Han fortsætter: »Dette Werck er icke publiceret, af | nogen Ambition, eller for at fortiene Roes, | mens alleene for at tiene mine Lands | mænd, der har bedet mig herom. Det | skulle vel hafve blevet bedre, hvis jeg icke | hafde været tvungen at iile saa meget | dermed, af Fryct en anden Pillegrim, | skulle komme mig i Veien, hvorudi jeg | foer icke saa meget vild, thi jeg hafde nep- | pe accorderet med Monsr. Kruse om Op- | laget, førend der lod sig een Person ind- | finde med Hübners[2]) første Tome, som hand | hafde oversatt paa Dansk, og vilde haf- | ve udi Trycken. Hinc Calcaria addita | antea currenti, og maatte jeg strax begyn- | de at lade trycke. | Jeg hafde tænckt at røre ogsaa no- | get om den Tyrkiske Historie, saavelsom | de Svitzer og Italienske Stater, mens; | som jeg fornam, Bogen derudover vilde | blive for tyck, forandrede jeg mit For- | sætt derudi. Dog skal jeg, i Fald Wercket blifver vel optaget, og GUd sparer | Liv og Helsen, udi en særdeelis Tome | gifve de Landskaber som fattis, tillige | med

[1]) Henrich Ovesen Pflug, Den danske Pillegrim. Kbh. 1707. [2]) Denne paatænkte Oversættelse udkom ikke; Hübners Bog blev først oversat, af en Anonym, i 9 Bind. Kbh. 1746—50.

een Continuation paa de Historier, | som findis udi dette Verck. Dette hâr | jeg funden fornøden at erkyndige Læse- | ren om, førend jeg gick videre fort«.

I sit Ad virum perillustrem epistola (Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 47—48) skriver Holberg om dette sit første Skrift: »Interjectô anni spatiô inter alumnos Collegii Medicei[1]) receptus demissionem efflagito. Dum hujus Collegii membrum eram, duo opera publici juris feci. Primum vocatur Introductio ad historiam Europæam secundum methodum Pufendorfii; Et, cum obiter inspicienti mera versio videatur; transcriptum hoc opus ex historia Pufendorfii non dubitavit asserere Scriptor qvidam hist: Dan: cum tamen curatius examinanti ex ipsis fontibus hausta, pleraque si exceperis sectionem de Germania, appareant. Telam istam exorsus sum in Anglia in Bibliotheca Bodleiana, ubi, data mihi copia inspiciundi libros huic usui inservientes, pensitabam mecum qvam egregium & laudabile esset infra annos pubertatis inter autores locum habere. His gloriolæ stimulîs excitatus geographiam universalem conscripsi, cui historiam unius cujusque gentis coronidis locô subnectebam. Sed, cum in eo esset, ut Censuræ publicæ subjiceretur, prodiit geographia Phlugii in qvarto. Hinc mutatô consilio, expunctis geographicis, qvæ historica erant in lucem edo sub titulo Introductionis in Historiam Europæam. Integrum hoc opus refundere ac longe limatius reddere sæpe tentavi, nam cum primum animum ad scribendum appuli, eâ fere ætate eram, qvâ poëta, cum primum carmina scribere aggressus est. Barba resecta mihi bisve semelve fuit. Sed ab incepto me revocarunt aliæ occupationes«.

I Fortalen til sin: Kurtzgefaszte Dännemärckische Geschichte. Flensburg. 1718 omtaler Andreas Høyer Holbergs Skrift saaledes: »Indes fällt mir hiebey noch ein, dasz unsers Hn. Professoris Holbergs vor einigen Jahren in Dänischer Sprache publicirte Historische Introduction mit hieher zu setzen sey, welche aber gleichfals wegen ihrer Kürtze, Auslassung der nöthigen Allegationen, und weil sie ausser den letzten Zeiten Pufendorff fast durchgehends folget, zu meinem Zweck ebenfalsz nicht zulänglich gewesen«. Denne Udtalelse gav Holberg Anledning til hans to nedennævnte pseudonyme Skrifter: Dissertatio V de historicis Danicis og Dissertatio juridica de nuptiis propinqvorum, begge fra 1719.

Om Holbergs Introduction kan endvidere jævnføres Ludv. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. XLI; CXII—CXIII; A. E. Boye, Holbergiana. III. Kbh. 1835.

[1]) Holberg blev 1709 optaget som Alumnus paa Borchs Kollegium.

S. 159; [C. J. A. Philipsen], Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliographi. Kbh. 1847. S. 5—16; Nyt hist. Tidsskrift. VI. S. 409—10 (hvor Dedikationen er aftrykt); 5. R. IV. S. 35—37 (af C. Paludan-Müller); Sigurd Høst, Om Holbergs historiske Skrifter. Bergen. 1913. S. 1—17; Fr. Bull, Ludvig Holberg som Historiker. Kria. 1913. S. 15—29.

Skriftet er optrykt i Ludvig Holbergs Samlede Skrifter, udg. af Carl S. Petersen. I. Kbh. 1913. S. 1—380.

Det maa, som af Kall Rasmussen (i Hist. Tidsskr. 3. R. I. S. 126—27) paavist, være udkommet i de første Maaneder af Aaret 1711, thi i et Kongebrev af $^{29}/_{5}$ d. A. hedder det om dette Skrift: »den Europæiske Historie, som han nyligen til Trykken har befordret«.

Exemplarer af denne Udg. (med nedennævnte Anhang) solgtes 1777 paa J. Langebeks Auktion for 42 Sk.; 1791 paa H. Stampes for 3 Mk.; 1898 paa Lynges for 5,00; 1916 paa Warburgs for 15,50 og paa Hammershøjs for 54,00; 1921 $^{16}/_{3}$ for 60,00; 1923 paa K. Scavenius' for 205,00 og paa Joh. Levins for 60,00; 1925 paa M. Lorenzen's for 120,00; 1927 paa P. Fr. Rists for 35,00; 1928 $^{25}/_{9}$ for 56,00; 1929 $^{15}/_{10}$ paa Auktion i Oslo for 100,00.

Et defekt Ex. (uden Anhanget) solgtes paa Auktion $^{11}/_{9}$ 1929 for 21,00.

Scheibe (anf. Skrift S. CXII) skriver: »Es ward 1720, und hernach 1728 aufs neue gedruckt«; men som allerede Philipsen (anf. Skrift S. 17) paaviser, er det sikkert en Misforstaaelse af W. Høybergs Ord (i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1. Bind. (Kbh. 1755). S. 481): »Anden Edition med Forbedring ved hvert Riges Historie indtil 1720. Kbh. 1728«. En Udgave 1720 har sikkert aldrig foreligget.

2. EDITION 1728

LUDVIG HOLBERGS | Introduction | Til De | Europæiske | Rigers | Historier, | Anden Edition | Forbedret med | Et nyt Tilleg | Fra det Aar 1709 til disse Tider | Og et tilstrækkeligt | Register. | Kiøbenhavn, Aar 1728 | Trykt udi Sl. I. P. Bockenhoffers Bogtrykkerie, | og findes der sammesteds til kiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Tekst S. 1—867 (sign. A—Iii2(r)), Slutningsvignet; Register; upag.; sign. Iii2(v)—Kkk3(v); 19 Sider; forskellig Slutningsvignet. S. 398 er fejlagtig betegnet 98. Efter hvert enkelt Land er der en forskellig, dekoreret Slutningslinje. Baade Dedikationen og Fortalen er udeladt].

Som anført af Philipsen (anf. Skrift S. 17) findes de nye Tillæg S. 255—70 (om Spanien), S. 286 (om Portugal), S. 332—40 (om Tydskland), S. 480—500 (om Frankerige), S. 576—81 (om Engeland), S. 678—92 (om Dannemark), S. 785—92 (om Sverrige), S. 820—21 (om Polen) og S. 832—35 (om Moscovien). Derimod har Holberg ikke indfriet det i Fortalen til Udg. 1711 fremsatte Løfte om »at røre ogsaa noget om den Tyrkiske Historie[1]), saavelsom de Svitzer og Italienske Stater«.

Registret er noget omarbejdet og lidt udførligere, som jo ogsaa de nye Tillæg nødvendiggjorde. Forøvrigt indeholder denne Udgave en Mængde Trykfejl.

Som det vil ses, stemmer den af Høyberg anførte Titel ikke med det her gengivne Titelblad; muligvis skyldes dette en Unøjagtighed af ham, men han tilføjer om Udgaven: »Hvoraf de første Exemplaria bleve borte i Kiøbenhavns Ildebrand«, og dette har givet Philipsen Anledning til at fremsætte den Gisning, at muligvis de fra Branden reddede Exemplarer kunde være forsynede med det ovenfor gengivne Titelblad istedetfor det, som Høyberg anfører, en Gisning, der kunde synes at bekræftes ved, at Udgaven, som den nu kendes, mangler Dedikation, Fortale, Indholdsfortegnelse og Imprimatur. Men som Philipsen selv bemærker, er der ogsaa den Mulighed, at »de første Exemplaria« er en Trykfejl for »de fleeste Exemplaria«, hvilket stemmer med en gammel Notits i det kgl. Biblioteks Exemplar: »Denne Udgave er bleven rar, da de fleeste Exemplairer opbrændtes, i Kiøbenhavns Ildebrand, 1728«, og at Høybergs noget forskellige Titel altsaa skyldes en Unøjagtighed, som hans Liste overhovedet frembyder flere Prøver paa. — Scheibe (anf. Skrift. S. CXII) bemærker: »Es ward hernach 1728. aufs neue gedruckt; Die Exemplare von dieser Auflage aber giengen im Brande grösztentheils verloren; es ward daher kurz darauf wieder aufgelegt« — denne Ytring kunde muligvis tydes i Retning af en Bekræftelse paa Philipsens Formodning.

Om denne Udgave kan jævnføres Fr. Bull, Ludvig Holberg som Historiker. Kria. 1913. S. 33—35 og [C. J. A. Philipsen], Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliographi. Kbh. 1847. S. 17—19.

Et Exemplar solgtes 1925 paa M. Lorenzens Auktion for 72,00.

[1] Underligt nok hedder det i et Mindedigt i Kiøbenhavnske Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1754. Nr. VII ($^{14}/_{2}$) S. 52:

Men Holberg! har Du end holdt op at skrive meer?
Skal fra Din lærde Pen vi ey faae fleere Skrifter,
Om store Helters Liv, og gammel Tids Bedrifter
Af Nordens Krigsfolk (a) og af Tyrkens Morder Hær (b).

Og i Note b forklares dette saaledes: »Den Tyrkiske Historie Som der siges den Sal. Mand havde begyndt at skrive paa. Hvilke begge [ɔ: denne og »Danske Kongers Historie. 3. Tom. andet Oplag, hvor 3de Tome med et Udtog af Christiani 5ti Levnet skulle vorden formeeret«) formedelst hans Død ey bleve færdige«.

3. EDITION 1757

LUDVIG HOLBERGS | INTRODUCTION | Til de | Europæiske | Rigers | Historier, | Forbedret | Med et nyt Tillæg | Fra det Aar 1709 til 1728, | da den sidste Edition er trykt, | og med et tilstrekkeligt Register forsynet. | KIØBENHAVN, 1757. | Trykt hos Directeuren over Hans Kongl. Majest. og | Univers. Bogtrykkerie, Johan Jørgen Høpffner som nu | første Forlægger, og findes hos hannem til Kiøbs | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Røskenfrise) Side 3—825; sign. A2—Fff5(r); Slutningsvignet; Register; upag.: sign. Fff5(v)—Ggg7(v); 21 Sider; forskellig Slutningsvignet. Efter hvert enkelt Land er der en forskellig, dekoreret Slutningslinje. Baade Dedikationen og Fortalen er udeladt].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1728 uden Rettelser eller Forandringer (jfr. Philipsen, anf. Skrift S. 20—22).

Paa denne Udg. indbød Forlæggeren til Prænumeration i Kiøbenhavns Post-Rytter 1756. Nr. 103. ($^{24}/_{12}$) (gentaget Nr. 104 ($^{27}/_{12}$) og 105 ($^{31}/_{12}$)) ved følgende Avertissement: »Da man først i tilkommende Aar 1757 agter at oplegge afg. Baron Ludvig Holbergs Introduction til de Europæiske Rigers Historier, [efter det nyeste Oplag, som er skeet udi Aaret 1728.][1]) forbedret med et nyt Tillæg, og forsynet med et tilstrækkeligt Register, vil man for nogenledes at kunde viide, hvor stort Oplag der af samme nyttige og u-mistelige Bog kunde giøres, antage derpaa fra nu af, Prænumeration her i det Kongl. Bogtrykkerie hos Joh. Jørgen Høpffner, indtil Febr. Maaneds Udgang i bem. Aar 1757; Imod Prænumerations-Sædlens Anammelse betales for Exempl. paa stort Median-Skrivpapiir 4 Mk. og Trykpap. 3 Mk. og imod Bogens Annammelse Efterskud for Exempl. Skrivpap. 2 Mk. og Trykpap. 1 Mk. Hvo som prænumererer paa 10 Exempl. bekommer det 11 gratis; Bogen vil ellers komme til at koste meget meere for dem som ikke prænumererer« (jfr. 1757. Nr. 23).

Udgaven forelaa rimeligvis i August 1757, som det synes at fremgaa af et Avertissement i Kiøbenhavns Post-Rytter 1757. Nr. 62 ($^{5}/_{8}$), 63 ($^{8}/_{8}$), 64 ($^{12}/_{8}$) og desuden i Notifications Relation $^{12}/_{9}$, $^{19}/_{9}$, $^{10}/_{10}$ og $^{17}/_{10}$: »De respective Liebhabere, som have prænumereret paa Sl. Baron Ludvig Holbergs Introduction til de Europæiske Rigers Historier, ville nu behage at lade afhente deres Exemplarier imod Prænumerations-Sædlens Tilbagelevering og 2 Mk. Efterskud for Skrivpapiir, og 1 Mk. for Trykpapiir. Denne saa ypperlige Bog kand nu altsaa af andre

[1]) Dette Indskud findes først i Nr. 104.

Liebhabere bekommes til Kiøbs her i det Kongelige Bogtrykkerie for 5 Mk. 8 Sk. Stykket«.

Prænumeranterne synes imidlertid ikke at have været særlig villige til at afhente Bogen, thi i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1758. Nr. 11 ($^{6}/_{2}$) lader Forlæggeren indrykke følgende: »NB. De Prænumeranter, som endnu ikke have ladet Introductionen afhente, ville behage, jo før, jo bedre, at lade den affordre, da Bogen nu næsten et Aars Tid har været færdig, som og for lang Tiid siden i Aviserne er bekiendtgiort«. Hvis Ordene »et Aars Tid« skal forstaas efter Bogstaven, maa Udgaven være udkommet eller i det mindste være færdigtrykt i de første Maaneder af 1757.

Paamindelsen synes ikke at have hjulpet, thi den findes gentaget 1758 Nr. 16 ($^{24}/_{2}$), Nr. 51 ($^{26}/_{6}$) og i Notifications Relation $^{13}/_{2}$, $^{17}/_{2}$, $^{17}/_{3}$, $^{20}/_{3}$, $^{29}/_{9}$, $^{2}/_{10}$ — ja saa sent som $^{23}/_{10}$.

Exemplarer af denne Udgave solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,75; 1913 paa Wimmers for 7,50; 1915 paa Emil Blochs for 5,50; 1917 paa Jørg. Møllers for 35,00; 1919 paa C. A. Høgsholms for 20,00; 1922 paa E. Goldsteins for 18,00; $^{18}/_{9}$ 1922 tillige med Anhang for 26,00; 1923 paa K. Scavenius for 45,00 og paa Joh. Levins for 10,00; 1925 paa M. Lorenzens for 15,00 og paa L. E. Bruuns for 25,00; 1927 paa P. Fr. Rists for 10,00; 1929 $^{15}/_{10}$ paa Auktion i Oslo for 22,00.

ANHANG TIL DEN HISTORISKE INTRODUCTION

ORIGINALUDGAVE 1711

LUDWIG HOLBERGS | Anhang | Til hans | Historiske Introduction | Eller | Underretning | Om de Fornemste | Europæiske Rigers og | Republiqvers Stater, | Uddragen af de oprigtigste par- | ticuliere Stater, Jure Publico, og | itzige Seculi Historie, | Og deelt udi 5 Parter. | Første Part | KIØBENHAVN, | Trykt hos Ove Lynnow, Anno 1713. | Og findis til Kiøbs hos Johan Kruuse, | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa i en Ramme: Imprimatur. | CHR. REITZER; | Dedikation til Prinds Christian; upag.; sign. 2—4(r); 5 Sider; undertegn. LUDVIG HOLBERG; Fortale | Til Læseren: (ovenover ornamenteret Frise); upag.; sign. 4(v)—6(v); 5 Sider; Indhold | Af dette Skrifft:; upag.; sign. 7—8(r); blank Bagside; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 1—296; sign. A—T4(v); nederst paa S. 296: Ende paa den Første Part. S. 220 er fejlagtig pagineret 226; 246 mangler Paginering og 254 er fejlagtig pagineret 252. Fra midt i L. 11 f. n. paa S. 295 og ud er anvendt en mindre Type for ikke at overskride et Halvark. Efter de fleste af Kapitlerne findes en dekoreret Slutningslinje; S. 98 en lille Røsken-Slutningsvignet og S. 218 en forskellig, lidt større Slutningsvignet].

Holberg begynder sin Fortale saaledes: »Jeg lovede udi Fortalen | af mit første Verk, publicered | for 3 Aar siden, at, i Fald det | samme blev vel optaget, jeg skul- | de meddeele Publico det andet, som jeg hav- | de under Hænderne, og efterdi jeg nu har | fornummet, at det endog med større ap- | plausu er antaget end jeg havde ventet, el- | ler Verket havde kunnet meritere, haver | jeg, for at lade see min Taknemmelig- | hed, og at fuldbyrde mit Løfte, ladet | komme for Lyset den første Tome af det- | te Verk, som indeholder den Tydske, En- | gelske og Hollandske Stat. Samme Før- | ste Part er uddragen af de fornemste par- | ticuliere Stater, blant andre Monzambanj, | eller Puffendorffs Statu Imperij Germani- | ci, den første Tome af den Europæiske | Herold, som vitløftigen og accurate be- | skriver den Tydske Stat, Limnæi Jure Pub- | lico, The present State of Great Brittain, | Temples Anmerkninger over de Foreene- | de Provincier, de saa kaldte Jan de Wits Re- | flexioner over same Republiqve | item Scho- | chii Belg: Fæderat: samt adskillige andre | memoires, og hartad den tredie Deel excer- | pered af itzige Seculi Historie, hvilket en- | hver, der læser Skriftet, kand klarligen | see, saa jeg haaber derfore at undgaa den | Blame, som tillegges endeel Skribentere | af samme Materie, at have ud-copiered | andre Universale Autores, eller grundet | mit Skrift paa nogen af dem: Hvorvel | jeg kand ikke negte, at jeg jo haver kiiget | hid oc did ind udi saadanne Bøger, ja end- | ocsaa udskrevet noget, som findis Got | i dem«. . . . . »Jeg haver alleene kaldet dette Skrift | Anhang til min Historiske Introduction, | for at undgaa den Invidiam, de prægti- | ge Tituler visse Authores gierne sætte for | paa Skrifter af saadan Indhold, føre med | sig, hvorvel jeg noksom veed, at Titulen | selger Bogen, og at Opleggeren gierne | havde forskyldt min Umage, om jeg vilde | have udslettet det Ord Anhang, og i steden | derfor sat Politische Nach-Tisch, Europæi- | ske Herold, Stats-Cabinet, eller andre saa- | danne glimrende Tituler, hvorved eendeel | Skribentere have søgt at stikke Øyene ud | paa den Gemeene Mand, og forskaffe de- | ris Skrifter Anseelse der med; thi Skrif- | tet er ikke publicered for at giøre Figurer, | men alleene for at tiene dem, der har | Lyst til at læse noget om | saadane Sager«.

I sin Professoransøgning (udateret, men, da den kgl. Resolution har Dato $^{26}/_{1}$ 1714, maa den sikkert stamme fra Slutningen af Aaret 1713 eller Begyndelsen af 1714; trykt i Facsimile i Hist. Tidsskrift. 3. R. I. S. 96—97) omtaler Holberg det som »den første tome af det Skrift intitulered Underrettning om de fornemste Europæiske Stater, hvor af endnu restere 4 parter ufuldfærdigde« og i sit Ad virum perillustrem epistola (i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 48—49) skriver han: »Prodiit non ita multo post aliud Opusculum, cui titulus Appen-

dix ad Historiam Universalem, complectens statum præsentem præcipuorum regnorum ac Rerum publicarum, inq; qvinqve tomos descriptum, sed non nisi prior tomus impressus est. Cæteri adhuc manuscripti latent«.

Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CXIV) skriver: »Mit diesem Werke hatte er anfangs ganz andere Absichten. Es sollte den gegenwärtigen Zustand der Beschaffenheit und des Staatsintresse der vornehmsten Reiche und Republiken enthalten, und aus fünf Theilen bestehen. Er änderte aber seinen Vorsatz, gab nur diesen kleinen Band, als einen Anhang zu seiner vorher herausgegebenen Einleitung, heraus. Und in dieser Beschaffenheit ist es einigemale unverändert wieder aufgeleget worden. Die letzte Auflage ist vom Jahre 1757«.

Værket var, som det fremgaar af ovenstaaende Citater, bestemt til at omfatte 5 Bind, men der udkom aldrig nogen Fortsættelse og Manuskriptet til de fire følgende, hvis de da overhovedet nogensinde er blevet »fuldfærdigde«, haves ikke mere.

Dedikationen har Werlauff aftrykt i Nyt historisk Tidsskrift, VI. S. 410—12.

Om »Anhang« kan jævnføres [C. J. A. Philipsen], Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliographi. Kbh. 1847. S. 22—29; Hist. Tidsskr. 5. R. IV. S. 37 (af C. Paludan-Müller); Sig. Høst, Om Holbergs historiske Skrifter. Bergen. 1913. S. 17—18; Fr. Bull, Ludvig Holberg som Historiker. Kria. 1913. S. 29—32.

Skriftet er optrykt i Ludvig Holbergs Samlede Skrifter, udg. af Carl S. Petersen. I. Kbh. 1913. S. 383—512.

Exemplarer solgtes 1916 paa Warburgs Auktion for 100,00; 1925 paa M. Lorenzens for 80,00.

2. UDGAVE 1757

LUDVIG HOLBERGS | Anhang | Til hans | Historiske | INTRODUCTION | Eller | Underretning | Om de Fornemste | Europæiske Rigers | og | Republiqvers Stater, | Uddragen | Af de oprigtigste particuliere Stater, | Jure Publico, | og nærværende | Seculi Historie | (Saaledes, som den er udgiven Aar 1713.) | KIØBENHAVN, 1757. | Trykt hos Directeuren over Hans Kongel. Majests. | og Universit. Bogtrykkerie, Johan Jørgen Høpffner, som nu | første Forlægger, og findes hos hannem til Kiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; bagpaa i en Ramme: Imprimatur. | CHR. REITZER. |; Teksten (ovenover stor Røskenfrise) S. 3—281; sign. A2—S5(r);

Røsken-Slutningsvignet; Indhold | Af dette Skrift (ovenover forskellig Røskenfrise), upag.; sign. $S_{5(v)}$—$S_{8(v)}$; 7 Sider; forskellig Røsken-Slutningsvignet. Foruden mindre Forsiringer findes Slutningsvignetter S. 56, 93 (den samme som efter Indholdsfortegnelsen), S. 210, 219 (den samme som S. 281). Efter Kapitlerne findes en dekoreret Slutningslinje].

Det er et direkte Optryk af Originaludgaven; Dedikationen og Fortalen er udeladt og tillige paa Titelbladet Ordene: Første Part. Retskrivningen er hist og her forandret.

Tiltrods for Scheibes Udsagn (S. CXIV) »es ist einigemale unverändert wieder aufgelegt worden« er dette Optryk den eneste ny Udgave af Holbergs Anhang (jfr. Philipsen, anf. Skrift. S. 30).

Det blev udgivet i Forbindelse med Introductionen 1757, men blev først averteret som færdigtrykt i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1758. Nr. 11 ($^{6}/_{2}$), 16 ($^{24}/_{2}$), 51 ($^{26}/_{6}$) samt i Notifications Relation ($^{13}/_{2}$, $^{17}/_{2}$, $^{17}/_{3}$, $^{20}/_{3}$, $^{29}/_{9}$, $^{2}/_{10}$, $^{23}/_{10}$): »Anhanget til Sl. Baron Ludvig Holbergs Introduction til de Europæiske Rigers Historie er, til stor Nytte for Publico, i disse Dage ved Trykken bleven færdig og er af Sl. Baron Holberg selv forfærdiget. Same Anhang indeholder en fuldstændig Underretning om de fornemste Europæiske Rigers og Republiquers Stater, uddragen af de oprigtigste particulaire Staters Jure Publico og nærværende Seculi Historie. Man vil da altsaa haabe, ved disse 2de ypperlige Bøgers Oplæggelse, at have tient Publico, som ved sammes Igiennemlæsning skal finde sig særdeeles fornøyet. De, som tilforn have bekommet Introductionen i sig selv paa stort Median-Skrivpapiir, kand ligeledes af samme Sort Papiir bekomme Anhanget, imod at betale 3 mk. 8 sk., da der ikke er meere af bemeldte Papiir tillagt, end hvad som Prænumeranternes Tal tilforn haver udgiort; men paa Trykpapiir kand Exemplaret bekommes for 2 mk. 8 sk. her i det Kongel. Bogtrykkerie hos Forlæggeren Johan Jørgen Høpffner«.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 4,50; 1913 paa Wimmers for 8,00; 1916 paa Hammershøjs for 48,00; 1917 paa Jørgen Møllers for 29,00; 1929 $^{15}/_{10}$ paa Auktion i Oslo for 12,00.

INTRODUCTION TIL NATUR- OG FOLKERETTEN

ORIGINALUDGAVE 1715

LUDVIG HOLBERGS | MORALske | Kierne | Eller | INTRODUCTION | Til | Naturens og Folke-ret- | tens Kundskab, | Uddragen | Af de fornemste Juristers, | Besynderlig | Grotii, Puffendorfs og Thoma- | sii Skrifter, | Illustreret med Exempler af de Nordiske | Historier og confereret med vore Danske og | Norske Love, Recesse og For- | ordninger. | Første Part. | KIØBENHAVN, | Findes tilkiøbs hos Johan Kruse | Og trykt hos Ove Lynnov 1715. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) S. 1—2; Dedikation til Friderich den Fierde S. (3)—6; Fortale til Læseren S. (7)—24; (sign. A—B4(v); Tekst S. 1—252; (sign. A—Q6(v); Slutningsvignet, hvori Bogtrykkerens Initialer O. L. S. 10 er fejlagtig betegnet som 20 og Side 54—63 helt sprunget over].

— — Anden Part. (Ellers som ovennævnte Titelblad; kun at der ved en Trykfejl staar L. 5—6 f. n. Norske Love, | Recesse og For- | Forordninger.)

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Tekst S. 1—164 (sign. A—L2(v); forskellig Slutningsvignet uden Initialerne; Indhold af dette Skrift (1 upag. tilklæbet Blad) S. 63 mangler Betegnelse.]

I nogle Exemplarer findes et andet Titelblad til Første Part med følgende Ordlyd: LUDVIG HOLBERGS | INTRODUCTION | Til Naturens- | Og | Folke-Rettens | Kundskab, | Uddragen | Af de fornemste Juristers be- | synderlig | Grotii Pufendorfs og Tho- | masii Skrifter, | Illustreret med Exempler af de Nor- | diske Historier, | og confereret med disse | Rigers, saa vel gamle som nye | Love. | Første Part. | Trykt udi Kiøhenhavn Aar 1716. | Og findes til Kiøbs hos Johan Kruse. |

Paa Bagsiden af dette Titelblad: Imprimatur. | H. WEGHORST. |

I nogle Exemplarer (saaledes i et i det kgl. Bibliotek) er Titelbladet med Aarstallet 1716, Dedikation og Fortale sat foran Anden Part, der da mangler sit egentlige Titelblad med Aarstallet 1715.

I næsten alle ældre Bibliografier anføres 1716 som dette Arbejdes Udgivelsesaar og man har derfor haft svært ved at forstaa Sammenhængen med Existensen af Titelbladet med Aarstallet 1715. Nyerup i sit Litteraturlexicon har dog 1715, men han tilføjer: »Udkom med et omtrykt og ved Udeladelse af Ordene »Moralsk Kierne« forandret Titelblad med Aarstal 1716«. Holberg nævner dette Skrift allerede i sin Professor-Ansøgning (udateret, men at dømme efter den kgl. Resolutions Dato ($^{26}/_{1}$ 1714) fra 1713 eller Begyndelsen af 1714; aftrykt i Hist. Tidsskr. 3. R. I. S. 96—97), idet han skriver, at han har »fuldfærdiget et Corpus Iuris Naturæ et Gentium, confereret med vore danske Love, Recesser og forordninger«. I sit første Levnetsbrev omtaler han det først ved sin Hjemkomst 1716 fra sin fjerde Udenlandsrejse. Der kan nu efter det i Fra Arkiv og Museum. II. S. 235 (og 239) offentliggiorte Brev $^{29}/_{12}$ 1715 fra Holberg til Geheimeraad Christen Sehested, hvori det hedder: »Certum est usqve ad finem hiemis Romæ commorari et subsequenti æstate patriam revisere, ut extremam manum imponam opusculo cuidam, cujus maxima pars in absentia mea impressa est«, næppe være Tvivl om, at 1716 er det virkelige Udgivelsesaar.

C. W. Smith (Om Holbergs Levnet. Kbh. 1858. S. 58) formoder, at 1715 skulde hidrøre fra en Trykfejl, at Titelbladet derfor var blevet omtrykt med det rigtige Aarstal 1716 og at samtidig Titlens Begyndelse skulde være bleven forandret. I sin Fortale modificerer han, foranlediget ved Fremdragelsen af Holbergs ovenfor omtalte Ansøgning, denne Formodning derhen, at enten maa Holberg i sin Ansøgning have taget Munden for fuld og anført dette Arbejde, som han den Gang kun havde lagt Planen til, som »fuldfærdiget«, eller at det har været afsluttet og solgt til en Forlægger, inden han tiltraadte sin Udenlandsrejse 1714 og at Forlæggeren under Holbergs Fraværelse lod det trykke med Aarstallet 1715. Da Holberg saa vendte hjem, skulde han paa Grund af, at det kun var gaaet daarligt med Salget af dette Skrift, have givet det et nyt Titelblad (1716) og forandret Begyndelsen af Titlen, muligvis for at bringe den mere i Overensstemmelse med den i 1711 udsendte Introduction til de Europæiske Rigers Historie.

I Nyt Tidsskrift. III. Kria. 1884. S. 397—400 har Hans Jæger i en Artikel: »Et holbergsk Titelblad« fremsat en Gisning, som i hvert Fald lyder ret sandsynlig. Han formoder, at Holberg før sin Afrejse har solgt Skriftet til Boghandleren Johan Kruse, der under Holbergs Fraværelse lod det trykke med Titelbladene 1715, men ikke kunde udsende det som Bog, da han ikke fra Forfatteren havde faaet den lovede Dedikation og Fortale. Først ved Holbergs Tilbagekomst blev disse gjort færdige og Titelbladet 1716 trykt til den ellers færdigtrykte Bog. Hermed stemmer, at dette Titelblad er trykt paa samme Ark som Dedikationen

og Begyndelsen af Fortalen til Læseren, med særskilt Paginering og desuden, at »Imprimatur« findes paa Bagsiden af Titelbladet 1716, medens det mangler paa Titelbladet 1715. Af en eller anden Grund, muligvis af Hensyn til den skæmmende Trykfejl: Kiøhenhavn, er 1716-Titelbladet ikke faldet i Forlæggerens Smag og han har da skaaret det ud af de endnu ikke afhændede Exemplarer og har erstattet det med det allerede 1715 trykte. I de Exemplarer, hvor kun 1715-Titelbladet findes, er dette tilklæbet, hvilket ogsaa tyder paa, at det sidst trykte Titelblad er bleven skaaret ud (jfr. P. T. Nordahl i Minerva. 1788. IV. S. 67—68).

Skriftet er optrykt i Holbergs Samlede Skrifter, udg. af Carl S. Petersen. I. Kbh. 1913. S. 513—690.

Om Skriftet kan jævnføres Ludv. Holbergs tre latinske Breve om sit Liv og Levnet. Kbh. 1857. S. 88; Edv. Holm, Holbergs statsretlige og politiske Synsmaade. Kbh. 1879; Hist. Afhandlinger, tilegnet J. E. Sars. Kria. 1905. S. 66—91 (Gerh. Gran, Holbergs Indledning til Natur-Retten); Sig. Høst, Om Holbergs historiske Skrifter. Bergen. 1913. S. 26—31.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 6,00; 1913 paa Wimmers for 17,00; 1915 paa Emil Blochs for 12,00; 1923 paa K. Scavenius' for 155,00; 1925 paa M. Lorenzens for 70,00.

2. EDITION 1728

Naturens | Og | Folke-Rettens | Kundskab | Bygget paa de fornemste Juri- | sters Principiis | Illustrered med Exempler af de | Nordiske Historier | Og | Conferered med disse Rigers, | saa vel gamle som nye Love | Anden Edition | Forøget med adskillige nye Exempler | og mange rare og curieuse Spørsmaal | Ved | LUDVIG HOLBERG. | Første Part. | Kiøbenhavn, Aar 1728 | Trykt udi Sl. Joh. Phil. Bockenhoffers Bogtrykkerie, | og findes der sammesteds tilkiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Indhold af dette Skrift.) (S. 1—2); Fortale til Læseren S. (3)—16 (sign. a_2—a_8); Teksten S. 1—282 (sign. A—S_5); Slutningsvignet; Halvtitelblad: Naturens | og | Folke-Rettens | Kundskab, | Anden Part.; Teksten S. 1—180 (sign. S_7—Ff_8); forskellig Slutningsvignet.

S. 179—80 i 2. Part er sat med en mindre Type. De ny indskudte Stykker er betegnet med 2 Stjerner, baade ved Begyndelsen og Slutningen.

Et Exemplar solgtes (tilligemed Metamorphoses. 1726) 1898 paa Lynges Auktion for 15,50; 1930 paa G. L. Wads for 42,00.

3. EDITION 1734

— — Love, | Tredie EDITION, | Forøget med adskillige nye Exempler | og mange rare og curieuse Spørsmaal | Og et tilstrækkeligt Register, | Ved LUDVIG HOLBERG. | Første Part. | Kiøbenhavn, Trykt udi Hans Kongl. Majest. og | Univers. Bogtr. hos Johan Jørgen Høpffner, 1734. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Indhold af dette Skrift.) (S. 1—2); Fortale til Læseren S. (3)—16; (sign. a_2—a_8); Teksten S. 1—284 (sign. A—S_6); Slutningsvignet; Halvtitelblad: Naturens | og | Folke-Rettens | Kundskab, | Anden Part. | Teksten S. 285—467 (sign. S_8—$Gg_{3(r)}$); forskellig Slutningsvignet; paa den upag. S. 468: Register | Paa de fornemste Sager, som i denne Tractat afhandlede ere. (Registret fylder 10 upaginerede Sider); forskellig Slutningsvignet. S. 19 er fejlagtig betegnet som 18 og S. 272 som 172; Betegnelsen af de ny indskudte Stykker er opgivet i denne Udgave].

I sit Ad virum perillustrem epistola secunda (Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 226) skriver Holberg om denne Udg.: »Tertia & novissima editio facta est anno 1734 prioribus locupletior, quo circa titulum mutavi, locoque Introductionis, systema Juris naturæ & gentium nominare sustinui«. Det synes mærkeligt, at Holberg her helt har glemt, at allerede den 2. Edition havde haft den samme Titel som den 3. Edition. Nogen Grund til at antage, at der skulde have været et latinsk Titelblad til denne 3. Edition: Systema Juris naturæ et gentium er der sikkert ikke.

Denne 3. Edition findes anmeldt i [Oluf Bang], Samling af adskillige nyttige og opbyggelige Materier. 6 St. Kbh. 1745. S. 235—46.

I Hamburgische Berichte von neuen gelehrten Sachen auf das Jahr 1737. Nr. LV. S. 455 skrives: »Bald darauf suchete er seine bisher nach und nach in dänischer Sprache verfertigte und mit dem grösten Beifal sowol der Vornehmsten am Hofe, als der geringsten im Volk aufgeführte Lustspiele zusammen, und lies sie im Jahr 1734 mit einem Anhang von etlichen neuen, als felix naufragium, terror panicus, invisibiles u. s. f. zum dritten mal in V Tomis, mit einem guten Indice, unter der Aufschrift: Systema juris naturæ et gentium zum Vorschein treten«. Denne snurrige Fejltagelse oplyses i Ernst Ludewig Rathleff, Geschichte jeztlebender Gelehrten. III. Zelle. 1741. S. 6 Noten; den skyldes en altfor hastig Læsning af Holbergs Ord i hans Ad virum perillustrem epistola secunda. (Opuscula quædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 226).

I Kiøbenhavns extraord. Relation. 1734. Nr. 13 ($^{17}/_{2}$) findes følgende Avertissement: »Assessor Ludv. Holbergs Naturs- og

Folke-Rettens Kundskab 3die Edition forøget med adskillige nye Exempler og mange rare og curieuse Spørsmaal og et tilstrækkeligt Register, er at bekomme for 2 Mark 8 Sk. hos Johan Philip Plesner Bogbinder, boende i Spring-Gaden tæt ved Trinitatis Kirkegaards Port«.

Exemplarer solgtes 1777 paa Langebeks Auktion for 2 Mk. 15 Sk.; paa H. Stampes 1791 for 1 Mk. 2 Sk.; paa J. C. G. Johannsens 1855 for 3 Mk.; paa Joh. Levins 1923 for 20,00.

4. EDITION 1741

Naturens | Og | Folke-Rettens | Kundskab, | Bygget paa de fornem- | ste Juristers Principiis | Illustrered med Exempler af de | Nordiske Historier | Og Conferered med disse Rigers, saa | vel gamle som nye Love, | Fierde EDITION, | Forøget med adskillige nye Exempler og man- | ge rare og curieuse Spørsmaal, og | et tilstrækkelig Register, | Ved | LUDWIG HOLBERG. | Første Part. | KIØBENHAVN, 1741. | Trykt og bekostet med Autors retmæssige Afstaaelse, af | Ernst Henrich Berling, og findes hos hannem tilkiøbs. | 8vo.

Det er et direkte Optryk, Linje for Linje, af 3. Edition 1734. Til Anden Part ligeledes kun Halvtitelblad.

I Francis Bull, Ludvig Holberg som Historiker. Kria. 1913. S. 113 findes Facsimile af den mellem Holberg og E. H. Berling $^{18}/_{7}$ 1742 indgaaede Kontrakt, hvorefter sidstnævnte og hans Arvinger fik »Frihed til herefter at trycke og fallholde« baade dette Skrift og Heltehistorierne.

I Kiøbenhavns Post-Rytter 1741. Nr. 101 ($^{19}/_{12}$) (gentaget Nr. 102 ($^{22}/_{12}$) og 103 ($^{25}/_{12}$)) læses følgende: »Gives hermed tilkiende, at Hr. Assessor Ludvig Holbergs Natur- og Folkerettens Kundskab etc., som en Tid lang ikke haver været at bekomme, er nu paa nye udi Sr. Ernst Henrich Berlings Bogtrykkerie bleven oplagt, og selges hos hannem for 2 mk.«

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,00; 1916 paa Warburgs for 25,00; 1919 paa Walt. Rosenbergs for 21,00; 1923 paa Joh. Levins for 31,00; 1925 $^{12}/_{3}$ for 11,00; 1928. $^{4}/_{12}$ for 17,00.

5. EDITION 1751

— — — Principiis, | Illustrered med Exempler af de | Nordiske Historier, | — — Femte EDITION, | Forøget med adskillige nye Exempler og | mange rare og curieuse Spørsmaal, | og | et tilstrækkelig Register, | ved | LUDWIG HOLBERG. | Første Part. |

KIØBENHAVN, 1751 | Trykt med Autors retmessige Afstaaelse, i de Berlingske | Arvingers Bogtrykkerie, ved L. H. Lillie. | 8vo.

Det er et direkte Optryk, Linje for Linje, af 4. Edition 1741, med tildels forskellige Vignetter. Halvtitelbladet har en lidt anden Inddeling: Naturens | og | Folke-Rettens | Kundskab, | Anden Part.

Det vrimler med gale Sidebetegnelser, nemlig S. 21 betegnet som 22, 175 som 153, 179 som 189, 209 som 206, 231 som 131, 264 som 204, 289 som 287, 292 som 202, 309 som 390, 317 som 137, 374 som 366, 447 som 446, 448 som 447, 450 som 447, 459 som 450, 463 som 465, 466 som 446.

Prisen var 2 Mk. 8 Sk.

Exemplarer solgtes paa P. Herslebs Auktion for 4 Mk.; 1791 paa H. Stampes for 2 Mk. 9 Sk.; 1847 paa R. Borchs for 1 Mk. 12 Sk.; 1898 paa Lynges for 1,00; 1923 paa K. Scavenius' for 65,00 og paa Joh. Levins for 11,00; 1925 paa M. Lorenzens for 13,00.

5. EDITION 1763

Naturens | og | Folke-Rettens | Kundskab, | bygget paa de fornemste | Juristers Principiis, | illustrered | med Exempler af de Nordiske Historier, | og | conferered med disse Rigers, saa vel gamle | som nye Love, | Femte Edition, | forøget med adskillige nye Exempler og mange | curieuse Spørsmaal, | og | et tilstrækkelig Register, | ved | LUDWIG HOLBERG. | Første Part. | Kiøbenhavn, 1763. | Tryk i de Berlingske Arvingers Bogtrykkerie, ved Joh. Christ. | og Georg Christ. Berling, og findes hos | dennem tilkiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Fortale til Læseren. S. (3)—15 (sign. *2—*8(r); Indhold af dette Skrift. (S. 16); Teksten S. (1)—284 (sign. A—S6); Slutningsvignet; Halvtitelblad: Naturens | og | Folke-Rettens | Kundskab, | Anden Part.; Teksten S. (285)—467 (sign. S8—Gg3(r)); paa den upag. S. 468: Register | Paa de fornemste Sager, som | i denne Tractat afhandlede ere. (10 upag. Sider)].

Denne 5. Edition (der egentlig skulde være betegnet som 6. Edition) er et direkte Optryk af 5. Edition 1751, men med forskellige Vignetter.

Trykfejlene i Pagineringen er gennemgaaende rettet, dog er 287 for 289 blevet staaende; af nyt er tilkommet S. 64 betegnet som 46, 220 som 120, 286 som 288.

Prisen var 2 Mk. 8 Sk.

Exemplarer solgtes 1855 paa J. C. G. Johannsens Auktion for 1 Mk. 8 Sk.; 1898 paa Lynges for 1,00.

SVENSK OVERSÆTTELSE 1789

Kunskap | Om | Naturens Lag | Och | Folk-Rätten, | Bygd | På de Lagfarnaste Mäns Grundsatser, | uplyst genom exempel af de Nor- | diska Historier, | Samt | Jämförd med desze Rikens så äldre, som | nyare Lagar, | Af | LUDVIG HOLBERG. | Öfwersatt | Efter Femte Danska Uplagan, | Som är förökad med åtskillige nye exempel samt | många rara och curieuse beswarade Frågor. | Iämte | Et fullständigt Register. | Med Kongl. Maj:ts Allernådigste Privilegio. | Westerås, | Tryckt hos JOHAN LAUR. HORRN, på desz | bekostnad. År 1789. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2): Företal til Läsaren. S. (3)—15 (sign. 2—8). [Over denne en Vignet, hvori en lille Firkant med Ordene: Folk-Rätten. staaende paa Hovedet, samt Bogstaverne O. M.]; paa den upag. S. 16: Capitlens Innehåll; Teksten S. (1)—464 (sign. A—$Ff_{3(v)}$); Slutningsvignet; Register. | På de förnämligaste Saker, som i | denna Tractat äro afhandlade. | S. 465—74 (sign. Ff_4—Ff_8); Slutningsvignet, hvorunder: Exemplaret oinbundit kostar 32 skill.

S. 275 findes et Halvtitelblad: Kunskap | Om | Naturens Lag | Och | Folk-Rätten. | Andra Delen.]

S. 379 er fejlagtig betegnet som 179 og Siderne 454—63 mangler fuldstændigt.

I det kgl. Biblioteks Exemplar, der er skænket Philipsen med Dedikation fra G. E. Klemming, er med en Haand, der sikkert er ældre end Klemmings Tid, tilskrevet: »Öfversättaren är obekant«. Paa Fortalens første Side er med Blyant skrevet en Notits, der muligvis kan hidrøre fra Klemming og som oplyser, dog med et Spørgsmaalstegn, at Oversætteren er Magnus Orrelius, hvad der bekræftes ved Bogstaverne O. M. i Vignetten. Samme Haand har tilføjet: »Magnus Orrelius har anonymt öfversatt en hel hop saker«.

Allerede 1781 blev der udfærdiget Privilegium for denne Oversættelse, der, som Titlen oplyser, er foretaget efter den 5. danske Edition 1763. (jfr. Karl Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 63. 73.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,25; 1928 $^{25}/_{9}$ for 21,00; 1930 $^{1}/_{5}$ for 20,00.

TYSK OVERSÆTTELSE 1748

Herrn Ludwigs | Freyherrn von Holberg | Einleitung | in das | Natur- | und | Völkerrecht. | Nach der | vierten Dänischen Aus-

gabe | ins Deutsche übersetzet. | Copenhagen und Leipzig, | Bey Otto Christoph Wentzel, 1748. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Vorrede | des Verfassers.; upag. sign. *2—**4; Herrn | Ludwigs, Freyherrn von Holberg, | Eigene | Lebensbeschreibung. | Im ersten Briefe S. 145. | upag. (sign. **5—**6); Slutningsvignet; Halvtitelblad: Einleitung | in das | Natur- | und | Völkerrecht. | Erster Theil. | (Bagsiden blank); Inhalt | des ersten Theils.; Inhalt | des zweyten Theils. (1 Blad); Teksten S. (1)—376; (sign. A—Aa_4); Slutningsvignet; Halvtitelblad: Einleitung | in das | Natur- | und | Völkerrecht. | Zweyter Theil. | (Bagsiden blank); Teksten. S. (379)—616 (sign. Aa_6—Qq_4).

Efter hvert Kapitel, saavidt Pladsen tillader det, forskellig Slutningsvignet, men ingen tilsidst.

Det vrimler med gale Sidebetegnelser, nemlig S. 191 betegnet som 193, 376 som 375, 382 som 352, 517 som 513, 520—21 som 516—17, 524—25 som 520—21, 528—29 som 524—25, 532—33 som 528—29, 536—37 som 532—33, 540—41 som 536—37, 544 som 540.

Oversættelsen er, som det fremgaar af Titlen, foretaget efter den 4. danske Edition 1741. Den anonyme Oversætter er Professor i Altona Georg August Detharding (f. 1717 † 1786), som det fremgaar af Fortalen til hans Oversættelse af Holbergs: Herodiani römische Historie. Cph. und Lpz. 1747. C_4, hvor han skriver: »Vielleicht erhalten die deutschen Verehrer der holbergischen Schriften mit der Zeit die Erfüllung ihres Wunsches, auch das Natur- und Völkerrecht dieses grossen Gelehrten in einer gleichen Uebersetzung zu lesen«. Forøvrigt udtales det ogsaa ligefrem i Anmeldelsen i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1748. S. 177—80 og i C. E. v. Windheim, Göttingische philosophische Bibliothek. II. 2. St. Hannover. 1750. S. 152—56, hvor det hedder: »Die Uebersetzung ist wohl gerathen. Wir glauben nicht zu irren, wenn wir sie dem Herrn Detharding beilegen«. Naar i sidstnævnte Anmeldelse Trykkeaaret anføres som 1746, er dette sikkert urigtigt. En Forespørgsel om en Udgave fra 1746 i Preuszische Staats-Bibliothek blev besvaret benægtende.

Den tyske Oversættelse blev desuden anmeldt i Hamburgische Berichte von den neuesten gelehrten Sachen. 1748. S. 60—61; Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Lpz. 1748. S. 875; Staats- und gelehrte Zeitung des Hamburgischen unpartheyischen Correspondenten. 1748. Nr. 114; denne sidste Anmeldelse blev optrykt i Franckfurtische gelehrte Zeitungen. 1748. S. 335—36.

ENGELSK OVERSÆTTELSE

I Memoirs of Lewis Holberg, written by himself in Latin and now first translated into English. London. 1827. Preface S. V. hedder det: »His Introduction to the Law of Nature and of Nations, the germ of a more copious treatise on the same subject and his journey to the world under Ground have been translated into English«; en saadan Oversættelse kendes ikke og har sikkert aldrig existeret. Det er formodentlig en Forvexling med An introduction to universal history. London. 1755, en Oversættelse og Bearbejdelse af Holbergs Synopsis historiæ universalis.

DISSERTATIO DE HISTORICIS DANICIS 1719

DISSERTATIO V. | De | HISTORICIS | DANICIS, | Qvam | Disqvisitioni Publicæ | Submittit | PAULUS RUTER, | Cum Defendente pereximio | CHRISTIANO ANDRÆ. | In Auditorio | Collegii Regii | (Vignet) | Die 8 Februarii Ao. 1719. horis. p. mer. sol. | 4to.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Tekst, upag.; sign. G—$H_{2(v)}$; Slutningsvignet. Trykkestedet er sikkert København].

Dissertationen er optrykt i [W. Høyberg], Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. (Kbh. 1755). S. 1—32; Holbergs samlede Skrifter, udg. af Carl S. Petersen. II. Kbh. 1914. S. 1—12. — og oversat paa Dansk i A. E. Boye, Holbergiana. III. Kbh. 1835. S. 106—21; paa tysk i Holbergs übrige kleine Schriften. Kph. 1755. S. 3—21; en Afskrift af den latinske Original findes i det kgl. Bibliothek (Thott. Nr. 1937a. 4to).

Holberg udgav denne fingerede Disputats som Svar paa Andreas Høyers kritiske Ytringer i Fortalen til hans Kurtzgefasste Dännemärckische Geschichte. Flensburg. 1718, hvor han overlegent bemærker: »Indes fällt mir hiebey noch ein, dasz unsers Hn. Professoris Holbergs vor einigen Jahren in Dänischer Sprache publicirte Historische Introduction mit hieher zu setzen sey, welche aber gleichfals wegen ihrer Kürtze, Auslassung der nöthigen Allegationen, und weil sie ausser den letzten zeiten Pufendorff fast durchgehends folget, zu meinem Zweck ebenfals nicht zulänglich gewesen«.

I sit Ad virum perillustrem epistola (1728) (Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 123—24) skriver Holberg om dette Skrift: »Objicitur mihi plagii crimen, qvasi in capitibus illis ad historiam septentrionalem spectantibus Pufendorfium exscripsissem. Crisin hanc frigidè primum excepi, non operæ pretium ducens de nihilo rixari. Obtortô enim collô in societatem scrip-

torum historiæ Danicæ tractus eram, cum non historiam Danicam, sed conspectum tantum Universæ historiæ exhibuissem. Præterea annos pubertatis non attigeram cum primum animum ad scribendum hoc opus appuli. Hinc crisin istam responsione indignam judicans diu silebam, tandem verô importunitate amicorum victus, apud qvos taciturnitas ista desidiæ ac timiditatis nomen accepit, Dissertatiunculam edidi . . . . .« Naar Holberg her vil give det Udseende af, at han først ved sine »Venners Overløb« (som det oversættes i Tre latinske Breve om sit Liv og Levnet. Kbh. 1857. S. 91) lod sig bevæge til at svare paa Høyers Kritik, af hvilken navnlig Beskyldningen for at have skrevet ud af Pufendorff synes at være gaaet ham nær, er det utvivlsomt en Fiktion; Holberg har sikkert været meget ømtaalig overfor Kritik og i de følgende Aar viste han ved flere Lejligheder, at han ikke havde glemt den ham af Høyer tilføjede Krænkelse.

Skriftet fremtræder som 5te Hæfte af en Samling Disputatser om de danske Historikere og indeholder Kapitlerne 46 og 47, ligesom Ark-Signaturen ($G—H_2$) vedligeholder Fiktionen, at det er en Del af et større Hele. Som Forfatter (Præses) opføres Poul Rytter, en i Datiden bekendt eller snarere berygtet, relegeret Student, der bl. a. havde haft Del i den Thistedske Besættelsessag, men siden var bleven genantaget som akademisk Borger. Han skal efter Holbergs eget Udsagn (anf. Sted S. 124) først have taget Anvendelsen af hans Navn ilde op, men siden ladet sig stille tilfreds, »cum animadverteret honestam esse pro patria apologiam«. Respondenten Christen Andersen havde heller ikke det bedste Rygte; han var ligesom Poul Rytter bleven relegeret, men ogsaa senere taget til Naade igen. Det er selvfølgelig fra Holbergs Side en tilsigtet Haan mod Høyer, at han lader disse to uheldige Subjekter optræde ved Disputatsen.

I Haandskrift (i det kgl. Bibliotek, Ny kgl. Saml. Nr. 2028. 4to) er sammen med en Afskrift af Holbergs Disputats bevaret nogle »Uparthiiske Remarques« om Skriftet. Uden paa Samlingsbindet, hvis Indhold er afskrevet af Flensborg-Rektoren Olaus Henrik Moller, har denne skrevet Titlen: »Lud. Baronis de Holberg Diss. de historicis Danicis contra Andr. Hoier una cum hujus apologia«, hvilket har bevirket, at disse »Remarques« i E. Gigas, Katalog over det kgl. Bibliotheks Haandskrifter. III. 1. Del. Kbh. 1911. S. 15 er bleven tillagt Høyer, men med Urette. Vel er den anonyme Forfatter ret gunstig stemt mod Høyer, men han retter dog adskillige Indvendinger mod hans Danmarks-Historie — og desuden haves i Universitetsbiblioteket (Additamenta. Nr. 72. 4to) en anden Afskrift af »Remarques«, hvortil er føjet Høyers Erklæring angaaende disse.

Om denne Strid kan jævnføres E. C. Werlauff, L. Holbergs Feide med A. Højer i Anledning af Sidstnævntes »Dännemarckische Geschichte« i A. E. Boye, Holbergiana. III. Kbh. 1835. S. 157—91; samme i Nyt hist. Tidsskrift. VI. S. 317—29; Hist. Tidsskr. 5. R. IV. S. 6; Danske Samlinger. IV. 1868—69. S. 274—75, samt en Ytring af Chr. Falster i et Brev (IV. Non. Sept. 1719), til N. P. Sibbern (trykt i N. M. Petersen, Bidrag til den danske Literaturs Hist. 2. Udg. IV. Kbh. 1871. S. 397), hvori det hedder: »Huic [nemlig Høyers Danmarks-Historie] postea opposita est ab incerto auctore Hafniensi dissertatio, quæ nomen Pauli Rütter, profligatissimi hominis, mentitur, sed oppido insulsa et convitiatore quam æquo scriptore dignior, cuius ficulnea et vere ridicula argumenta nunc perscribere, nec libet, nec vacat«. Heraf fremgaar, at Falster i det mindste ved Skriftets Fremkomst ikke har kendt den virkelige Forfatter.

Wille Høyberg (i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. (Kbh. 1755.) S. 482) anfører ved dette Skrift: »Editio IIda, inscio Autore prodiit. Havn. 1729. in 8.« og denne Notits har Scheibe optaget i Ludw. von Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Kph. und Lpz. 1764. S. CXVII. Werlauff (Holbergiana. III. S. 159) bemærker, at han aldrig har set en saadan Udgave og Chr. Bruun, (Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. Kbh. 1895. S. 39) skriver endog kategorisk »der kom ikke i Holbergs Levetid noget nyt Oplag af dette Skrift .... Jeg kan forsikre, at man forgjæves vil lede efter den i noget af de mange danske private Bibliotheks-Kataloger fra det 18. Aarhundrede, som ere bevarede. Høibergs Notits maa bero paa en Feiltagelse«. Ikke desto mindre findes der en saadan Udgave — og den findes endda i det kgl. Bibliotek, hvor den sikkert har haft sin Plads i mange Aar. Den er, som af Høyberg opgivet, i Oktavformat og har samme Titelfordeling som den ovenfor beskrevne Kvartudgave, men forskellig Tekstfordeling. Endvidere bærer den Signaturen G—G_8. Paa sidste Side findes en stregslynget Vignet. Det af Høyberg opgivne Aarstal 1729 findes ikke paa Skriftet, men da de øvrige af ham meddelte Oplysninger er rigtige, tør man vel gaa ud fra, at Udgivelsesaaret ogsaa er det rette.

Paa Titelbladet findes en Vignet, hvori Bogstaverne O. L., hvilket er Bogtrykker Ove Lynnows Mærke. Han fik 1710 Bestalling paa at forestaa et paa kgl. Bekostning oprettet Bogtrykkeri paa Flaaden og købte 1713 Bornheinrichs Trykkeri. Ved Københavns Ildebrand undgik hans Trykkeri den Ødelæggelse, der ramte saa mange andre af Hovedstadens Trykkerier, idet Ilden ikke naaede Vandkunsten, hvor det dengang var beliggende, og derfor blev det i den nærmeste Tid efter Brandkatastrofen meget benyttet (jfr. K. H. Seidelin, Læsendes Aarbog for 1800. Kbh. S. 57—58).

Werlauff fremsætter i sin Omtale af den ham ubekendte Udgave den Gisning: »Mon ikke nogle af Højers Avindsmænd kunde have vildet fornye Erindringen om den glemte Feide, netop i dette Aar, da han blev Committeret i Commerce-Collegiet og Vice-Bibliothekar ved det kongelige Bibliothek?« Muligvis er denne Gisning rigtig, men, saavidt vides, foreligger der i den samtidige Literatur ingen som helst Hentydning til dette Optryk og Grunden til, at dette ti Aar gamle Skrift blev trykt op, lige saa lidt som Oplysninger om, hvem der »inscio Autore« kunde have besørget det.

Optrykket frembyder endel Afvigelser fra Originalen, dels er nogle Trykfejl rettet, dels er der kommet enkelte ny til, og endelig er der hist og her udeladt noget, hvilket dog muligvis kan skyldes, at Sætteren er kommet til at springe det over. Paa Titelbladet staar ANDREÆ isted. Originalens ANDRÆ.

Da Optrykket er meget sjældent, og muligvis kun er bevaret i det Exemplar, der findes i det kgl. Bibliotek, skal her meddeles en Fortegnelse over de vigtigste Varianter, idet de to Tryk betegnes ved Aarene 1719 og 1729.

1719.	1729.
G_2 L. 3 f. n. Valdemarum,	$G_{2(v)}$ L. 7 f. n. Valdamarum,
— L. 12 f. o. nullus enim ne qvidem infimis é civibus	— L. 3 f. o. nullus enim infimis é civibus
$G_{2(v)}$ L. 2 f. o. supersedeo,	— L. 1 f. n. Supersedeo,
— L. 6 f. o. nullum alium ob finem,	G_3 L. 5 f. o. nullum ob finem,
— L. 8 f. o. pulchra Laverna,	— L. 7 f. o. pulcra Laverna,
— L. 16 f. o. historiam introducti vel potius restituti dominii;	— L. 18 f. o. Hele denne Passus mangler.
G_3 L. 5 f. o. iu septentrione	$G_{3(v)}$ L. 13 f. o. in septentrione
— L. 16 f. o. Autorem	— L. 4 f. n. Auctorem
$G_{3(v)}$ L. 14 f. o. fabulosa ca esse,	$G_{4(v)}$ L. 4 f. o. fabulosa ea esse,
G_4 L. 6 f. n. ἀκρίβεια,	G_5 L. 5 f. n. akribéia,
H L. 9 f. o. utriq;	G_6 L. 11 f. n. utriqve
— L. 19 f. o. aliis negotiis districtus,	$G_{6(v)}$ L. 3 f. o. aliis negotiis destrictus,
— L. 7 f. n. Sciptores	— L. 9 f. o. Scriptores
$H_{(v)}$ L. 2 f. o. didicisset,	— L. 12 f. n. dedicisset,
H_2 L. 10 f. n. po-potest,	$G_{7(v)}$ L. 12 f. n. potest,
— L. 15 f. o. ex qvo commercio hominum renuntiavi,	— L. 12 f. o. ex qvo commercium hominum renuntiavi,
$H_{2(v)}$ L. 2 f. o. ægrc	G_8 L. 3 f. o. ægre

Af dette Optryk med alle dets Afvigelser i Retning af Udeladelser findes en Afskrift i det ovenfor omtalte Haandskrift med Mollers Haand i Ny kgl. Samling. Nr. 2028. 4.

Skriftet er optrykt i Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. II. Kbh. 1914. S. 1—11.

DISSERTATIO DE NUPTIIS PROPINQVORUM 1719

DISSERTATIO JURIDICA | De | NUPTIIS | PROPINQVO- | RUM | In Linea Recta Jure Naturali | prohibitis, | Qvam | Sub Præsidio Clariss: | Mag: PETRI ALBINI | Habuit | OLAUS PETRI NORWEGUS. | Rostoch: | Apud Martinum Cramerum 1719. | 4.

[Indhold: Titelblad; Texten S. 1—18. (sign. A—C); Slutningsvignet].

Trykkestedet er sikkert København.

Optrykt i W. Høyberg, Kiøbenhavnske Samlinger. I. 1755. S. 33—74; i Holbergs saml. Skrifter; udg. af Carl S. Petersen. II. Kbh. 1914. S. 13—26.

Oversat paa Dansk i A. E. Boye, Holbergiana. III. 1835. S. 122—42; paa Tysk i Holbergs übrige kleine Schriften. Kph. 1755. S. 22—48. (Von den verbotenen Ehestuffen). Afskrift i d. kgl. Bibl. Thott. Nr. 1937. 4.

I Aaret 1718 havde Andr. Høyer udgivet et Skrift: De nuptiis propinquorum jure divino non prohibitis. U. St. o. A. (Trykkestedet var: Lemgo). I Anledning af de i dette fremsatte Paastande blev der, dog først i 1720, udstedt kgl. Befaling til de teologiske Professorer om at indsende deres Betænkning derover; senere indgav Høyer sin: »Allerunterthänigste Apologie gegen die grauliche und ungegründete Beschuldigungen des Bischoffs und einiger andern Geistlichen« (i Gl. kgl. Saml. Nr. 123. Stykke XX. Fol.), hvori han tilbød at afstaa fra sine Meninger, hvis han i et Kollokvium blev overbevist om deres Urigtighed. Ved kgl. Reskript af 1/11 1720 fik han Befaling til at give en ny Udgave af Skriftet med Udeladelse af de anstødelige Steder, ledsaget af en Fortale, hvori han gjorde aabenlys Afbigt. En saadan ny Udgave kom imidlertid ikke og herhjemme synes Bølgerne snart at have lagt sig, men i Leipzig udkom endnu 1724 og 1726 to latinske Disputatser om Høyers Skrift (jfr. Bibl. Dan. I. S. 617; Suhms nye Samlinger til den Danske Hist. III. 1794. S. 296—97; Langebekiana. 1794. S. 396—403; Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 323—24; 5. R. IV. S. 14—15; J. L. Rohmann, Udsigt over Trykkefrihedens Hist. i Danmark. 1841. S. 71—72; H. Matzen, Kbh.s Universitets Retshistorie 1479—1879. II. 1879. S. 85—86; H. F. Rørdam, Hist. Samlinger og Studier. I. 1891. S. 402—04; II. 1896. S. 319—59).

Men varede det længe, inden Teologerne satte sig i Bevægelse, saa var Holberg i det mindste ikke sén i Vendingen. Samme

Aar som han havde udsendt sin fingerede Disputats imod Høyer som Historiker mødte han op med et nyt Skrift, i samme Form, rettet mod ham og tydeligt nok besjælet af den bedste Vilje til at ramme sin Modstander, da denne var kommet i Knibe. Ogsaa denne Gang lod han en ilde berygtet Person lægge Navn til Skriftet, nemlig Peder Jacob Hvid, der 1713 var kaldet til Sognepræst i Horne og Asdal i Vendsyssel, men allerede Aaret efter blev dømt fra Kjole, Kald og Ære for brudt Ægteskabsløfte og derefter en Tid opholdt sig i Kbh., hvor han indgav den ene Supplik efter den anden om at faa sin »præstelige Ære« igen, hvilket dog stadig blev afslaaet. I Aaret 1721 blev han arresteret sigtet for Bedrageri og kom først atter paa fri Fod 1727, da han mærkeligt nok fik kgl. aabent Brev paa at være Prokurator for Højesteret som og for alle Over- og Underretter i begge Riger. Senere gik det ham igen galt og han synes i det hele taget som Prokurator at have været indblandet i forskellige ret malpropre Affairer, inden han døde 1760, 70 Aar gammel. (jfr. Wibergs Præstehistorie. I. S. 673—74; J. C. Bloch, Den fyenske Geistligheds Hist. I. 1787. S. 831—32; Hist. Tidsskr. 3. R. I. S. 123—24; Ny kirkehist. Saml. IV. S. 407—21; Danske Samlinger. IV. 1868—69. S. 275; Festskrift i Anledn. af Borchs Kollegiums 200-Aars Jubilæum. 1889. S. 93—95; Vendsysselske Aarbøger. 1918. S. 285—86; 1919. S. 50—104). Det ligger nær at antage, at ogsaa Respondenten ved denne fingerede Disputats har været af samme Kaliber som Hvid; men hvem denne Olaus Petri Norwegus er, har det endnu ikke været muligt at udfinde. I Universitetsmatriklen for de Aar, hvorom der vel kunde være Tale, har jeg kun kunnet paavise én Olaus Petri, men han blev rigtignok Student 1708 fra Nyborg Skole og Betegnelsen Norwegus synes da ikke at kunne passe paa ham. Desuden findes en Olaus Petri Broch og en Olaus Petri Leth, begge Studenter, henholdsvis 1690 og 1694, fra Trondhjems Katedralskole, men den første, der 1730 efter en Proces, der havde staaet paa siden 1718, blev fradømt sit Kald som Sognepræst, synes paa denne Tid ikke at have gjort sig skyldig i noget, der kunde henlede Tanken paa ham, og om den anden vides vistnok ikke noget udover, at han rimeligvis maa være en Søn af Kristiania-Borgeren Peder Leth (han nævnes dog ikke mellem dennes Børn i Personalhist. Tidsskr. 2. R. V. S. 173—74). Muligt er det jo ogsaa, at »Olaus Petri Norwegus« er et af Holberg vilkaarligt valgt Navn; i hvert Fald er det endnu ikke lykkedes at komme ham paa Sporet.

Om dette Skrift kan jævnføres Holberg, Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 124—25; W. Høyberg, Kiøbenhavnske Samlinger. I. [1755]. Fortalen k_6—l_2; Ludw. Holbergs Peter Paars. Hrsg. von J. A. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LII; CXVII; A. E. Boye, Holbergiana. III. 1835. S. 163—64; Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 317—19; 3. R. I. S. 123—24.

Et Exemplar af dette Skrift betaltes paa Langebeks Auktion 1777 med 3 Mk. 5 Sk.

DEMOCRITUS OG HERACLITUS 1721

DEMOCRITUS | og | HERACLITUS | Satyra (1) | Adressered til Mag: *** | — — — — — de sapientibus alter | Ridebat, qvoties a limine moverat unum | Protuleratque pedem, flebat contrarius | alter | Juv: Sat: 10. | Tryckt Aar 1721. 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten upag; sign. A_2—B_7; Slutningsvignet].

Optrykt i Hans Mikkelsens 4re Skiemte-Digte. Kbh. 1722 og i de følgende Udgaver af dette Skrift samt i Holberg, Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. II. Kbh. 1914. S. 42—48.

Et Exemplar af dette Skrift betaltes paa R. Borchs Auktion 1847 med 52 Sk.; et Exemplar solgtes 1925 af Levin & Munksgaard til Grosserer H. I. Andersen for 500,00. (Exemplaret stammede fra Island; jfr. Nationaltidende. $^{20}/_{5}$ 1928. Søndagstillæg). Paa M. Lorenzens Auktion 1925 købte Boghallen (Boghandler Hassing) et Ex. af Peder Paars. 3. Ed. 1720, bagi hvilket fandtes: 4 Skiemte-Digte 1722 og Democritus og Heraclitus; sidstnævnte solgtes strax til en privat norsk Samler for 1000,00. (jfr. Th. Johansen i Berlingske Tidende $^{15}/_{10}$ 1929 og $^{31}/_{8}$ 1930); 1929 $^{15}/_{10}$ paa Auktion i Oslo solgtes et Ex. for 450,00.

4re SKIEMTE-DIGTE

ORIGINALUDGAVE 1722

Hans Mikkelsens | 4re Skiemte-Digte | Med | Tvende Fortaler, | Samt | Zille Hans Dotters | Forsvars-Skrift | For Qvinde-Kiønned. | (Ornamenteret Linje) | Exemplaret selges i raa Materie for 16 Sk. | (Dobbelt-Streg) | Trykt i dette Aar 1722. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: L. B. Salutem (sign. 2 paa Bagsiden af den 3. Side (5 Sider); undertegnet: Callundborg | d: 12 Jan: 1722. | Hans Mickelsen.); Just Justesens Betenkning | over | Satyriske Skrifter (sign. 3—(6r) ($6^1/_2$ Side); Et lidet Gratulations Vers | Hans Mickelsen til Ære. | (sign. 6—$7_{(v)}$) ($3^1/_2$ Side); undertegnet: Mogens Andersen. Uværdig Secundæ Classis Collega | i Callundborg.|; DEMOCRITUS | og | HERACLITUS | Satyra (I) | (sign. A—$B5_{(r)}$; Vignet, hvori Bogstaverne I S); APOLOGIE | for | Sangeren TIGELLIO | Satyra (2.) | (sign. $B5_{(v)}$—$C3_{(r)}$; forskellig Vignet); CRITIQVE | over | Peder Paars | Satyra (3.) | (sign. $C3_{(v)}$—$D2_{(v)}$); POËTEN | Raader sin gamle Ven | IENS LARSEN | fra at gifte sig. | Satyra (4.) | (sign. D3—$E3_{(v)}$; forskellig Vignet);

Særskilt Halvtitelblad: Zille Hans Dotters | GYNAICOLOGIA | eller | Forsvars Skrift | for | Qvindekiønnet | Med en Epistel til Hans Mikkelsen | . . . . . respice primum | Et scrutare Viros; faciunt hi plura, sed illos | Defendit numerus, junctæq; umbone phalanges. | Iuv. Sat. 2. | (Paa Bagsiden begynder Epistlen: Agtbare og Velfornemme Ven | Signör Hans Mikkelsen! | (sign. $E_{4(v)}$—$E_{6(r)}$, undertegnet: Zille Hans Dotter | Ebeltoft d. 13. Novembr. 1721; derefter selve Gynaikologien (sign. $E_{6(v)}$—$G_{4(v)}$; paa sidste Side en lille Slutnings-Forsiring.

Fra Sign. G er der 34 Linjer paa Siden istedetfor tidligere i Gynaikologien kun 30].

Optrykt i Ludv. Holberg, Udvalgte Skrifter. VII. Kbh. 1806. S. 389—494; VIII. Kbh. 1806. S. 1—42; i Ludv. Holberg, Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. II. Kbh. 1914. S. 449—530 og i Holberg Comoedierne og de populære Skrifter. Festudgaven 1922. Ved Francis Bull, Georg Christensen, Carl Roos, S. P. Thomas, A. H. Winsnes i Bindet: Holberg Peder Paars og Skæmtedigtene. Tekstredaktion og Kommentar ved Georg Christensen. Kbh. 1925. S. 243—359.

I sit Ad virum perillustrem epistola (Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 130) skriver Holberg om dette Skrift: »Solutus hôc æstu, ac senescente paulatim invidia, qvam nihi pepererat Historia Petri Paarsii, alias meditor satyras, ac mox qvinqve in lucem edo«, hvorefter han giver en kort Oversigt over Satirerne og de Emner, de behandler.

Bogstaverne I S i Vignetten efter Democritus og Heraclitus er formodentlig Begyndelsesbogstaverne af Bogtrykkerens Navn og skal muligvis betyde Joachim Schmidtgen, der virkede som Bogtrykker i Kbh. i den første Tredjedel af det 18. Aarhundrede.

Exemplarer af denne Udgave solgtes 1855 paa J. C. G. Johannsens Auktion for 1 Rdl. 1 Mark og 1 Sk.; 1861 paa P. Homanns for 5 Rdl. 5 Mk.; 1898 paa Lynges for 8,75; 1915 paa Emil Blochs for 110,00; 1923 paa Johan Levins for 170,00; 1925 paa M. Lorenzens for 500,00; $^{15}/_{10}$ 1929 paa Auktion i Oslo for 200,00.

EFTERTRYK (?) 1722

Hans Mikkelsens | Fire | Skiemte-Digte | Med | Tvende Fortaler, | Samt | Zille Hans Dotters | Forsvars-Skrift for Qvinde-Kiønned. | (samme ornamenterede Linje som i det ovenfor beskrevne Tryk) | Exemplaret selges i raa Materie for 16 Sk. | (samme Dobbelt-Streg) | Trykt i dette Aar 1722. | 8vo.

[Indhold som foregaaende; Fortalen til Læseren er formentlig ved Trykfejl undertegnet d. 22. Jan. 1722 (istedetfor d. 12. Jan.) og Signa-

turen i Fortalen og Betænkningen er et Chiffer længere fremme, idet det efter Titelbladet følgende Blad paa recto-Siden er betegnet med 2, medens dette Tal i det foregaaende Tryk først fandtes — ret usædvanligt — paa verso-Siden. Signaturen i selve Teksten er derimod overensstemmende og de to Tryk følges ellers Side for Side; dog har i dette Tryk $A_{1(v)}$ en Linje mere og $E_{4(v)}$ og $E_{5(v)}$ er Fangordene forskellige. Ogsaa i dette Tryk har Siderne fra Sign. G 34 Linjer istedetfor de tidligere Siders 30.

Formatet er lidt bredere og Trykken renere; desuden er endel Trykfejl rettet. Vignetterne er helt igennem forskellige fra det foregaaende Tryks.

Holberg selv omtaler intet Steds, at der har været to Tryk fra samme Aar af dette Skrift.

Af disse Skiemte-Digte var Democritus og Heraclitus trykt særskilt allerede 1721 (se ovenfor) og der har sikkert ogsaa foreligget særskilt Tryk af Apologie for Sangeren Tigellius. Holberg selv omtaler dette i Just Justesens Betenkning: »Hvad de andre Satires angaar, da haver den gemeene Mand ikke vildet kiøbe de to første«, — altsaa Democritus og Heraclitus og Apologie for Sangeren Tigellius.

Apologien er optrykt i L. C. Sander, Odeum. Kbh. 1808. S. 461—67. [2. Udg. 1819. S. 461—67].

Den ældste af alle Satirerne er den fjerde i denne Samling: Poëten raader sin gamle Ven Jens Larsen fra at gifte sig (jfr. Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 127; Athene. IX. 1817. S. 136), men den synes dog ikke at have været trykt før i denne Samling (jfr. Nyt hist. Tidsskrift. VI. S. 415—16).

Den tredje Satire: Critiqve over Peder Paars er navnlig rettet mod hans gamle Antagonist Andr. Høyer, der i sit kritiske Tidsskrift Nova litteraria. Hafniæ. 1721 Nr. XIII (det sidste, der udkom) i en Anmeldelse af to af Falsters Satirer havde benyttet Lejligheden til uden at nævne Holbergs Navn at rette et Angreb paa ham, saalydende: »Qui vulgo plebis, ut fere certius esset lucrum, plebeia quin obscæna subinde cecinerunt, ejusmodi Lectoribus laudandos permittimus«. I Just Justesens Betenkning hentyder Holberg til dette Angreb paa »Satyrici«, idet han bemærker: »Autor til de saa kaldte Nova Literaria synes at holde dem for Skov-Trolde med krumme Næser, Fødder som Bukke eller Gedder, og Horn udi Panden, naar han siger: Satyros dicam an Satyricos!«

Denne Satire er optrykt i adskillige af de senere Udgaver af Peder Paars (se denne) og desuden i Aftenblad 1823. Nr. 43. S. 315—18; A. E. Boye, Holbergiana. I. 1832. S. 1—18 (jfr.

Fortalen S. V—VI); og oversat paa tysk i Ludw. Holberg, Peter Paars; übers. von J. A. S[cheibe]. Lpz. 1750. S. 395—420; Samme Bog. Neue Uebersetzung. Kph. und Lpz. 1764. S. 351—76; paa hollandsk [3. oordel over Peder Paars] i C. J. Hansen, Noordsche Letteren. Gent. 1860. S. 96—101.

I Extraord. Relation. 1725. Nr. 50 ($^{22}/_{6}$) findes følgende Avertissement: »Saasom et ubillig M. har, al billig Advarsel uanseet, strax eftertrykt det bekendte Vers om Fruentimmer, Frierie, Egteskab etc., Saa tiener til Efterretning, at de rette Exemplarier selges indheftede tillige med Forsvars-Verset for Toe Skilling paa Kiøbmager Gaden nest ved det Norske Posthuus hos Parykmageren«. Dette Avertissement synes at tage Sigte paa et Eftertryk af de fire Skiemte-Digte og muligvis er det det sidst anførte af de to Tryk fra 1722; men underligt bliver det i hvert Fald, at Avertissementet først fremkommer tre Aar efter Eftertrykket, hvis ikke det oprindelige Aarstal (1722) ogsaa er beholdt paa Eftertrykket.

Naar Statsfangen Gustaf Vilhelm Coyet i 1720'erne (Edda. XXIX. 1929. S. 112) skriver: »Jeg har endnu læst og selv ejet en Hr. Professor Holbergs Tilføjelse til denne Peder Paars under Sille Hansdatters Navn, ligeledes i 8vo, som var ganske artig, men jeg husker ikke mere dens Indhold«, kan dette ikke tages som Bevis paa, at der har været en særlig Udgave af Gynaikologien; det er sikkert Udgaven af 1722 af de fire Skiemte-Digte, hvortil han sigter.

Af Zille Hans Dotters Gynaicologia er trykt et Uddrag i Minerva. 1794. III. S. 365—68 og den blev senere optrykt i sin Helhed under Titlen:

Qvindernes Emancipation | eller | Zille Hansdatters Gynaicologia, | et | Forsvars-Skrift | for | Qvinde-Kjønnet | af | Ludvig Holberg. | Med en Epistel til Hans Mikkelsen. | — — — — — respice primum | Et scrutare viros; faciunt hi plura, sed illos | Defendit numerus, junctæque umbone phalanges. | Juven. Sat. II. | Kjøbenhavn 1857. | Udgivet af C. F. Møller, Literatus. | Trykt hos S. L. Møller. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (S. 1—2); »Agtbare og velfornemme Ven Seignr. Hans Mikkelsen!« S. 3—6; Teksten S. 7—40].

I denne Udgave, besørget af den 1859 afdøde Carl Frederik Møller, er Retskrivningen moderniseret.

Prisen var 16 Sk.

Man har ment, at Holberg med Zille Hans Dotter har sigtet

til den norske Auditør Knud Gads Datter Cille (Cecilia) Gad, der var født i Holbergs Fødeby c. 10 Aar før hans Fødsel og som havde nydt en vis Anseelse paa Grund af sin store Lærdom og sine Digte, af hvilke dog nu kun et Par latinske Ærevers er bevaret. Men endnu større Opsigt vakte hendes sørgelige Livsskæbne, idet hun ved Højesteret 1706 blev dømt til Døden for at have ombragt sit uægte fødte Barn. Hun blev dog benaadet, men maatte forlade Norge og døde i Pestens Tid 1711 i København. Holberg nævner hende ikke noget Sted.

(Jfr. L. Daae, Optegnelser til Holbergs Biografi. Kria. 1872. S. 26; Samme, Norske Bygdesagn. 2. Udg. I. Kria. 1881. S. 197—98; Kvinden og Samfundet. IX. 1893. S. 44—45; Personalhist. Tidsskr. 5. R. V. 1908. S. 232—48.)

UDGAVE 1728

Hans Mikelsens | Fire | Skiemte-Digte | Med | Tvende Fortaler, | Samt | Zille Hans-Daatters | Forsvars-Skrift, | For | Qvinde-Kiønned. | (ornamenteret Linje) | Trykt i dette Aar 1728. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: B. L. Salutem) (sign. A—A4(r); undertegnet: Callundborg, den 12. Januar 1722. | Hans Mickelsen; Just Justesens Betænkning | over | Satyriske Skrifter. | (sign. A4(r)—A7(r); Et lidet Gratulations Vers | Hans Mikelsen til Ære. | (sign. A7(r)—A8(v); undertegnet: Mogens Andersen. | u-værdig Secundæ Classis Collega | i Callundborg |; DEMOCRITUS | Og | HERACLITUS | Satyra (I) (sign. B—C6, ornamenteret Linje); APOLOGIE | For | Sangeren TIGELLIO. | Satyra (2.) (sign. C7—D5) (samme Linje): CRITIQVE | Over | Peder Paars. | Satyra (3.) (sign. D6—E6(r)) (samme Linje); POËTEN | raader sin gamle Ven | JENS LARSEN | fra at gifte sig. | Satyra (4.) (sign. E6(v)—F7); Zille Hans-Daatters | GYNAICOLOGIA | Eller | Forsvars Skrift | For | Qvindekiønnet, | Med en Epistel til | Hans Mikkelsen. | (sign. F8—H8); Slutningsvignet].

I denne Udgave, der er sjælden, da en stor Del Exemplarer gik til Grunde ved Københavns Ildebrand 1728, er Retskrivningen endel forandret og adskillige fremmede Ord ombyttet med tilsvarende danske.

Exemplarer af denne Udgave solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 26,00; 1925 paa M. Lorenzens for 400,00.

Om Skiemte-Digtene kan jævnføres Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue Uebersetzung von Joh. Ad. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CXXV—CXXVIII.

Senere blev Skiemte-Digtene optaget i Mindre poetiske Skrifter. Kbh. 1746 (se nedenfor under dette Skrift); men udkom ikke mere særskilt. Men der har dog været gjort Tilløb til en Sær-

udgave i det 19. Aarhundrede. I det kgl. Bibliotek findes de første halvanden Ark (S. 1—24) i Korrektur af en paatænkt Udgave ved A. E. Boye, med Paategning af Udgiverens Søn P. H. Boye: »Grunden til at de afbrødes og aldrig udkom, er mig ubekjendt«. Efter Rettelserne at dømme synes det, som om Udgiveren har haft til Hensigt at forandre Retskrivningen uden dog at modernisere den helt; han beholder endel gamle Former (udi, haver etc.), men retter andre og det rettede Korrekturaftryk stemmer hverken helt med Udgaven 1722 eller 1728. Det synes imidlertid som Korrekturen ikke er læst færdig. Bagi findes indsat nogle skrevne Noter til Brug ved Udgivelsen og paa Bagsiden af et af Bladene staar skrevet: »26. Martii 1832. Efter Aftale udbeder jeg mig de 2 Correcturer af A & B Arkene (naar de ere brugte) tilbage. Ligeledes alt hvad De har af Manuscriptet (ogsaa hvad der ikke skulde være udsat) saa snart C Arket er færdigt i Correctur«.

Udgaven stammer altsaa fra Aaret 1832, men Udgivelsen blev, uvist af hvilken Grund, opgivet.

METAMORPHOSIS

ORIGINALUDGAVEN 1726

METAMOR- | PHOSIS | Eller | Forvandlinger | Ved | Hans Mikkelsen | Borger og Indvaaner udi | Callundborg, | Med | Nogle Orthographiske | Anmerkninger, | Stultissimum Credo ad imitan- | dum non optima qvæq; pro- | ponere Plin: lib. I epist. 5. | KJØ-BENHAVN, | Trykt Aar 1726. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Fortale (ovenover ornamenteret Frise) upag.; sign. 2—3(r); JUST JUSTESENS | Betænkning over dette Heroiske | POEMA; upag.; sign. 3(r)—4(v); Slutningsvignet (Englehoved med Vinger); Tekst (ovenover Blad-Frise) S. 1—120; sign. A—H4(v); Liber I. S. 1—41; Liber II. S. 41—91; Slutningsvignet (Englehovedet); Orthographiske Anmerk- | ninger S. 92—120; stregslynget Slutningsvignet; de 4 sidste Sider trykt med mindre Skrift; Fortalen med større Skrift end selve Teksten. S. 96 findes samme Vignet som S. 120. Metamorphoserne er her ikke som i »Mindre poetiske Skrifter« 1746 adskilt i Fabler].

I Fortalen, undertegnet Hans M. hedder det: »P. S. Dette bliver uden Tvivl mit sid- | ste Poëtiske Skrift; thi jeg bliver nu meget | alvorlig, iligemaade noget magelig, vil | derfor overlade unge sterke Mennesker et | Handværk som jeg selv ikke er meer voxen. | Det er med lystige Poëter (sans comparai- | son) ligesom med Katte, hvilke fra en o- | vermaade Kaadhed som Naturen har ind- | plantet i dem udi Opvæxten henfalder til | en over-

maade alvorlighed. Mit Blod, ef- | ter min Barbers Sigelse, begynder nu at | blive temmelig flegmatisk, og seer nær ik- | ke saa levende ud i Aar som i Fior, hvor- | udover jeg har resolveret at slutte en ævig | Fred med Jordens Klode, saaledes, at vi | lade hinanden herefter være uskaarne paa | begge Sider; thi Jorden bliver gammel, | saa der bider ingen Tugt meer paa hende, | jeg bliver ogsaa gammel og derfor | gierne Planter gevær. Hvad Personer i | sær angaaer, da giør jeg ingen Fred med | dem, som jeg aldrig har ført Krig med; thi | jeg har aldrig Syndet mod de Regler, som | det sunde Morale foreskriver, og allermindst | udi dette Verk, hvilket er saa allmindeligt, | at en Europæer ligesaa lidt kand formali- | sere sig derover som en Chineser. Thi de | Ting, som skiemtes med, ere udi alle Lan- | de, og have været udi alle Seculis«.

Just Justesens Betænkning handler om Forfatterens Imitation af »den store Romer, Ovidius« og Autor har, »saa meget som mue- | ligt er søgt at tref- | fe en Middelvej mellem Bordings simpli- | citet og Philedors Højtravenhed, begge sto- | re Poëter, men endda større, hvis den ene | havde giort sig meer og den anden mindre U- | mag.«

Holberg havde paabegyndt dette Skrift før sin Udenlandsrejse og i sit Epistola ad virum perillustrem 1728 (Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737 S. 196 ff.) skriver han om det: »Ita qvinta peregrinatione defunctus, aggredior ultimam manum imponere inchoato ante abitum poemati, cui titulus: Metamorphosis .... Conatus sum stilum ac indolem Poëtæ Sulmonensis effingere, qvantum permisit tenuitas Venæ: sed, uti pictores pulcram absolutamq; faciem rarò nisi in pejus fingunt, ita ego ab hoc Archetypo labor ac decido: nam deesse fateor venam Ovidii, uti deest lingvæ latinæ elegantia ac ubertas. Mire optimatibus ac literatis placuit hoc poema ob commenti nobilitatem, ob teneros enodesq; versus, & deniq; ob operis dispositionem, qvippe fabula fabulæ nexa aliam ex se gignit«.

Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLIX—CLXIV) giver en udførlig Redegørelse for Indholdet og kalder det (S. CLX) »eine wohlgerathene und sehr naife aber satyrische Nachahmung der Verwandlungen des Ovids«.

Hermed kan endvidere jævnføres A. E. Boyes Fragmenter over Holberg. V. i Athene. IX. Kbh. 1817. S. 139—42.

I Edda. XXIX. Oslo. 1929, S. 109—11 har Chr. Behrend offentliggjort Statsfangen Gustaf Vilhelm Coyets Bemærkninger om Skriftet.

Skriftet findes anmeldt i Nye Tidender om Lærde og Curieuse Sager. 1726. Nr. 47 ($^{21}/_{11}$) S. 748—52: »Udi Kiøbenhavn er nylig trykt et fornøyeligt Skrift, stoer 8 Ark, in 8, som fører til Titul: Metamorphosis eller Forvandlinger. Dette Poema er accompagneret med en Fortale fra Hans M., hvor i den gode Mand i P S giør denne uventende Declaration, da mand fra hans Pen endnu flere fornøyelige Poetiske Skrifter sig ønsker. Dette Skrift bliver uden Tvil« etc. ..... »For Resten har den under Hans M. Naun skiulte Author udi de vedhengte Anmerkninger ey været ulykkelig i at forsvare sin brugte Ortographie«. [Om denne Anmeldelse bemærker V. Olsvig i Kringsjaa. XXII. Kria. 1903. S. 631: »Man vil se, at anmeldelsen i Wielands Ugeskrift af Forvandlinger og Ortografiske Anmærkninger 1726 rimeligvis er foranstaltet af ham selv som et af de forskjellige apologetiske skrifter, hvormed han i 1726 søger at forsvare sig og dæmpe den truende uvilje mod hans satiriske forfatterskab« — en Antagelse, som ikke har den fjærneste Rod i Virkeligheden].

Exemplarer af denne Udgave solgtes 1847 paa R. Borchs Auktion for 36 Sk.; 1857 paa Chr. Molbechs for 1 Rdl. 4 Mk. 4 Sk.; 1861 paa P. Homanns for 4 Rdl. og 2 Sk.; 1898 paa Lynges for 11,00; 1916 paa Warburgs for 35,00 og paa Hammershøjs for 50,00; 1923 paa Joh. Levins for 200,00; 1925 paa M. Lorenzens for 450,00; 1929 $^{15}/_{10}$ paa Auktion i Oslo for 155,00; 1929 paa P. Haubergs Auktion for 115,00 og $^{11}/_{9}$ 1929 for 140,00.

I Anledning af Metamorphosis udkom et lille Stridsskrift i Folioformat, sammenlagt i Form af et Brev med Udskriften: A Monsieur | MONSIEUR Hans Mickelsen, | Borger og Hvidt-Ølls-Brygger | i | Callundborg. | undertegnet: Michel Hansen | Brændeviins Brænder og Ølltapper i Callundborg. Under dette Pseudonym skjuler sig sikkert den bekendte Præst Gerhard Treschow (f. 1703 † 1765), den Gang Student og Alumnus paa Borchs Kollegium. Fra anden Side har man, utvivlsomt med Urette, tillagt hans mindre bekendte Slægtning Johannes Treschow († 1751), der var en ivrig og kyndig Bogsamler og som ogsaa en Tid havde ligget paa Borchs Kollegium, Forfatterskabet (jfr. Hist. Tidsskr. 3. R. II. S. 13—14; Norsk hist. Tidsskr. III. S. 80—84; Chr. Bruun, Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. Kbh. 1895. S. 102—04).

Manuskriptet til dette Digt findes i det Deichmannske Biblioteks Manuskriptsamling Nr. 15. 8vo, deponeret i Rigsarkivet i Oslo, med Titlen: Critique over Holbergs Metamorphosis; jfr. Carl Deichmanns Samlinger af Bøger, Naturalier, Mynter m. m. Christiania. 1790. S. 358; Holberg-Litteratur i det Deichmannske Bibliothek. Kristiania. 1906. S. 39.

Digtet er aftrykt i N. C. Østs Misceller. Kbh. 1807. S. 311—16 og i N. C. Østs Archiv for Psychologie, Historie, Literatur og Kunst. II. Kbh. 1824. S. 20—25, samt i Bogvennen. III. Kria. 1895. S. 119—22.

Holberg bemærker om denne Paskil i sit Ad virum perillustrem epistola. 1728 (i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 197—98): »A plebe verò in satyrarum tantum examine defixa diversis animorum motibus exceptum fuit. Prodiit mox plebeium ac inconditum carmen, in qvo ingenti hiatu bacchatur Versificator. Qvocirca non deerant, qvi ad vindictam me acuebant, sed, qvo audacius conviciabatur eò indignius responsione hoc carmen judicabam. Inter gravamina palmarium est hoc, qvod sc. desides ac inertes ad munia obeunda reddantur homines, cum viderint sese brutis ac arboribus originem debere, qvasi verò periculum sit ne adulter, qvem a cuculo descendere facio ad obeundum munus minus alacris fiat, tonsor minus loqvax, scholasticus minus pugnax &c. Tantum abfuit, ut ob convicia hæc Galeam induerem, qvin ne typographum[1]) qvidem, a qvo sæpius provocatus fui ad interdictum vocare voluerim, licet paratu ultionis media monstraverint ipsi Prætores urbis, ac non pauci ad ultionem serio stimulaverint, ne infinitum procederet audacia istius viri. Sed tantùm alitibus abhorret animus, ut qvodvis pati qvàm litigare mavelim«.

Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXII) skriver om samme Paskil: »Gegen dieses Gedicht kamen einige grobe und heftige Satyren oder vielmehr Pasqville zum Vorschein, dasz auch so gar die Obrigheit ihm Anleitung gab, sich durch den Arm des Rechtes Genugthuung zu verschaffen. Allein, er schlug dieses aus, weil dergleichen Schandschriften mehr dem Verfasser als ihm zum Schimpfe gereichten«.

Men tav Holberg, saa optraadte en anden, en til Dato uafsløret Anonym, paa hans Vegne med et Svar, paa et Folioblad u. St. o. A. med Titlen:

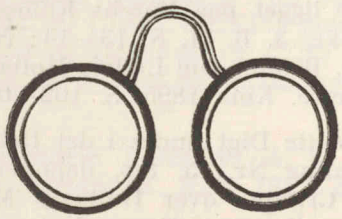

At see igiennem naar mand vil Læse | Mickel Hansens Bref | Verteret af Tysk paa Dansk, for dem der icke har læst | Metamorphosin.|

[1]) Rimeligvis Holbergs Eftertrykker P. J. Phoenixberg.

Mon Anonymen kunde være Phoenixberg, der i hvert Fald anvender den ovenfor afbildede Figur i sit periodiske Skrift: Dend Forkeerte Mercurius. 1728. Nr. 5? Iøvrigt har han et Par andre Steder i dette Skrift hentydet til Holbergs Metamorphosis, nemlig 1727 Nr. 2 under Overskriften: »Callundborg. Som Verden bestaar af lutter Forandringer saa finder vi her een Forandring paa een anden. thi een Brygger her i Staden ved [Navn] Hans Michelsen, har fundet een gamel Bog i een af sine Hummelsecke, og deraf extraheret eendeel Menniskers extraction, hvorledis de har første oprindelse af de umælende Creaturer ... Men denne Forandring, som Hans Michelsen har funden, har giort en stor Forandring hos Folk, saa Michel Hansen Brendeviins brænder derover har taget sin Brendeviins Flaske til hielp og atter giort een anden Forandring, thi hand vil at Mennisker alleene skulle have saadan Forandring og icke Stænder, mand veed nu icke enten Hans Michelsen ved sit Øll, som er noget sterk Humblet eller Michel Hansen ved sin Brendeviins Spiritus faar dend største Approbation, icke dismindre saa siunis det troeligst at disse Forandringer vil endnu føre fleere Forandringer med sig, hvorom Tiden skal give os dend allerbeste Efterretning«. og 1727. Nr. 9 under Overskriften »Fylderup«, hvor det hedder: »der er vel icke mange der har dend rette Troe, som negter at jo Dyrene i gammel Dage har kundet Tale, i hvilken troe dend dyre Mand Hans Mickelsen har ydermeere oplyst dem som hid til har været vantroe i dend Post«.

Om dette højst ubetydelige Produkt skriver Wille Høyberg (i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1. Bind. (Kbh. 1755). Fortalen $k_{4(v)}$: »Men u-agtet de fleeste have været af de Tanker, at disse saa kaldte Briller ere komne fra Holbergs egen Fabriqve, saa er det dog meere end klart for enhver, som vil confrontere begge Stykkerne og holde det eene imod det andet, at dette sidste maa erkiende en anden for sin Autor, hvorfor vi ikke heller have holdt det for got at indføre samme i vor nærværende Samling, skiønt vi have dem begge i vort Giemme«. I H. de Hofman, Samlinger af publique og private Stiftelser etc. I. Kbh. 1755 anføres den mellem Holbergs Skrifter under Titlen: »Hans Michelsens Briller at see igennem etc.«. Muligvis indbefatter Holberg ogsaa dette Skrift i sin højtidelige Forsikring (Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 199): »At Deum ter opt. Max. sanctè testor, nihil a me in joculari isto scribendi genere elaboratum, nisi qvod sub nomine Johannis Michaelidis prodiit«.

I nyere Tid har V. Olsvig (i Kringsjaa. XXII. Kria. 1903. S. 631) dog opfrisket den gamle Hypotese om Holbergs Forfatterskab til begge disse to Smaaskrifter, med følgende Ord: »Man vil begynde at spørge sig selv, om Mikkel Hansens brev (til

Holberg 1726) og svaret derpaa (Briller at se gjennem) ikke skriver sig fra Holbergs egen pen. Som en paralel til Anonymi Vers 1720 og Just Justesens noter dertil; og en paralel til »Tvende splinder nye Breve Som tiene til den Politiske Kandestøbers opliusning«. 1724«.

Begge Smaaskrifterne, der er meget sjældne, er optrykte i Ludvig Holbergs Mindre Poetiske Skrifter. Udg. af F. L. Liebenberg. Kbh. 1866. S. 300—06.

Metamorphosis er optrykt i Ludv. Holbergs Mindre Poetiske Skrifter. Kbh. 1746. S. 1—112; Udg. Kbh. 1767. S. 1—102; (de ortographiske Anmerkninger henholdsvis S. 289—324 og S. 251—80); Liebenbergs Udg. Kbh. 1866. S. 1—107 (de ortographiske Anmerkninger S. 261—93); i Ludvig Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. IV. Kbh. 1917. S. 719—812, samt med Udeladelse af de ortographiske Anmerkninger i Ludvig Holbergs Udvalgte Skrifter. Udg. af K. L. Rahbek. VIII. Kbh. 1806. S. 43—158.

De Ortographiske Anmerkninger er desuden optrykt i A. E. Boye, Holbergiana. I. Kbh. 1832. S. 175—200 (jfr. Fortalen S. IX—XI) og i Danske Grammatikere fra Midten af det syttende til Midten af det attende Aarhundrede. Udg. af H. Bertelsen. IV. Kbh. 1920. S. 155—84 (jfr. VI. Kbh. 1929. S. 120—23).

Om dem kan henvises til Athene. IX. Kbh. 1817. S. 122—25; Dagen. 1822. Nr. 203; Nyeste Skild. af Kbh. 1822. Nr. 83. S. 1313—15; F. L. Liebenberg, Betænkning over den Holbergske Orthographie. Kbh. 1845; Holbergs Mindre Poetiske Skrifter. Udg. af F. L. Liebenberg. Kbh. 1866. S. 440—42.

SVENSK OVERSÆTTELSE 1744

METAMOR-|PHOSIS | Eller | Förwandlingar, Utgifne | Af | HANS MIKKELSEN | Borgare och Inwånare | i Callundborg; | Men nu til Forn-Älskares tjenst | På | Swenska | Ofwersatte, och med några | Nyttiga | Anmärkningar | Försedde. | STOCKHOLM, | Tryckt hos LARS SALVIUS, 1744. | 8.

[Indhold: Titelblad; Auctors Företal (sign. A_2—A_3); Just Justesens Betänkande öfwer detta Heroiska Poëm. (sign. A_4—A_5); Register Öfwer Förwandlingarna. (upag.; sign. A_5—A_6); Teksten S. 13—124 (sign. A_7—H_6); Slutningsvignet; Teksten er her adskilt i Fabler].

Den anonyme Oversætter er Professor i Naturvidenskab i Åbo, senere Biskop smstds. Johan Brovallius (f. 1706 † 1755) (jfr. Karl Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 55—57).

Exemplarer af denne Oversættelse betaltes paa Petersens Auktion 1863 med 10 Mk. 4 Sk.; paa Emil Blochs Auktion 1925 med 42,00.

TYSK OVERSÆTTELSE 1746

LUDVIG HOLBERGS, | Assess. Consist. & Qvæst. Acad. Havn. | METAMORPHOSIS | Oder | Verwandelungen, | in 2 Büchern. | Aus dem Dänischen ins Deutsche | übersetzet. | Mit Kupfern. | Copenhagen und Leipzig, | Verlegts Gabriel Christian Rothe. 1746. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorrede (ovenover Frise), undertegnet: Der Verleger.; upag.; sign. 2—3(v); Innhalt | der Fabeln und Ver- | wandelungen. (ovenover forskellig Frise), upag.; sign. 4—6(v); Titelkobber med Overskrift: Metamorph: Liber. I.; signeret O. H. v. L[ode]; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—180 (sign. A—M2(v)); S. 82 Kobber med Overskrift: Metamorph: Liber. II. uden Signatur; der findes Slutningsvignetter S. 10, 37, 48, 66, 80, 82, 98, 116, 119, 122, 153, 180, større eller mindre, efter Pladsen].

I Fortalen bemærker Forlæggeren: »Gegenwärtige Verwandelungen sind schon lange als eine Zierde der Dänischen Sprache angesehen, und nunmehro selbst in dieser ihrer ersten Tracht so rar geworden, dasz auch nun wiederum eine neue Auflage ausgefertiget wird«; hermed sigtes til Holbergs Mindre poetiske Skrifter 1746. Videre hedder det: »Was gegenwärtige Uebersetzung anlanget, so hat man sich in selbiger möglichstermassen beflissen, die Ausdrücke des Originals beyzubehalten, so viel die Reinigkeit der Sprache zulassen wollen, und dabey die unlängst in zierlichen Schwedischen Versen herausgekommene Uebersetzung fleissig zu Rathe gezogen, als wornach die Abtheilung in Fabeln eingerichtet worden, die sonst in der ersten Dänischen Edition nicht zu finden«.

Efter Vignetterne at dømme er Bogen trykt hos Berling.

I Anmeldelsen af »Mindre poetiske Skrifter«. Kbh. 1746. i Altonaische gelehrte Zeitungen 1747. 23. St. (20/3). S. 177—78 hedder det om denne Oversættelse: »Von den Verwandelungen des Herrn von Holbergs ist uns in dem abgewichenen Jahre eine deutsche Uebersetzung, 180 Seiten in 8. stark geliefert worden. Weil aber dieselbe nur schlecht gerathen, und es scheint, dasz es dem unbekannten Uebersetzer an allem bey dieser Arbeit gefehlet: so wünschen wir, dasz sich eine geübtere Feder daran wagen, und uns dieses Meisterstück des Herrn Baron von Holbergs in einer würdigern und schönern Uebersetzung liefern möge«.

Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue, vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLXIV) bemærker: »Es ist nur Schade, dasz wir eine so elende deutsche Uebersetzung von diesem Gedichte haben, die fast nicht ohne Mitleiden gelesen werden kann, weil sie das innre Wesen des Gedichtes und das edle und reiche Genie des Dichters ganz herab setzet, und ihm alle Stärke benimmt«. (jfr. Scheibes Oversættelse af Peter Paars. Lpz. 1750. Ark d_5).

Oversættelsen er anmeldt i Nye Tidender om Lærde og Curieuse Sager. 1746. Nr. 23 ($^{10}/_{6}$). S. 353—55: »Originalen af Hr. Assessor L: Holbergs Forvandlinger, som udi næstsidste No. af disse Tidender blev Læseren forkyndet, er og paa Sr. Gabriel Christian Rothes Bekostning blevet klædt i en værdig tydsk Dragt, og er kommen os under efterfølgende Titel til Hænde: Ludwig Holbergs, Asses. Consist. etc. Metamorphosis oder Verwandlungen in 2 Büchern. Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzet, mit Kupfern. I 8vo 180 Sider 1746«. Derefter redegøres for Indholdet og sluttes saaledes: »Oversettelsen er vel truffen; Kober-Stykkerne ere smukke, Papiret hvidt og Skrifterne nye og nette«.

Anmeldelser findes desuden i: Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Leipzig. 1747. ($^{9}/_{3}$). S. 179—80: »Was die Uebersetzung betrifft, so ist solche ziemlich hart, und durch Flickwörter zuweilen sehr verstellt worden, verschiedener ungewöhnlichen und undeutlichen Redens-Arten, deren sich der Verfasser bedienet, zu geschweigen. Man musz solches indessen mit der Schwierigkeit, denn Sinn des Dänischen Originals in unserer Sprache auszudrücken, entschuldigen, und die Begierde des Uebersetzers, die Deutschen so von dergleichen Schriften Liebhaber sind, zu belustigen, alles Lobes würdig erkennen«; i Neuer Büchersaal der schönen Wissenschaften und freyen Künste. III. 2 St. Leipzig. 1746. S. 177—88, hvor Anmelderen, der dadler den ikke altid heldige Oversættelse, giver et Referat af Indholdet og bemærker (S. 188): »Man musz dem Herrn Holberg das Zeugnisz geben, dasz er sich in diesen Empfindungen als einen glücklichen Nachahmer der Natur erwiesen, der seinen eigenen Witz mit einer groszer Belesenheit in den Alten zu verbinden weis. Wir wünschen also nochmals, dasz wir bald eine verbesserte Uebersetzung von diesen Verwandlungen bekommen mögen«; i Pommersche Nachrichten von gelehrten Sachen. 1746. 68 St. ($^{2}/_{9}$). S. 550: »Dasz Herr Hollberg bey seinen übrigen Vorzügen einen poetischen Geist habe, ist uns besonders aus seinen lateinischen Proben bekannt. Die ganze Anlage der gegenwärtigen Verwandlungen, bestättiget dieses nicht weniger. So schlecht, gebrochen, und matt auch die deutschen Verse sind, so verunstalten sie

doch die Erdichtung nicht so, dasz man nicht Ovidianische Schönheiten darinn bemerken sollte. Wer das Original verstehet, oder die Schwedische Uebersetzung lesen kann, wird dieses noch deutlicher wahrnehmen. Darinn verläszt Hr. Hollberg sein Muster, dasz er seine Thiere Menschen werden läszt, da Ovidius die Menschen in Thiere und leblose Dinge verwandelt«.

I et Brev af $^{19}/_{4}$ 1746 (i Briefe berühmter und edler Deutschen an Bodmer. Herausgeg. von Gotthold Friedr. Staüdlin. Stuttgart. 1794. S. 35—36) skriver J. E. Schlegel: »Sie werden diese Messe eine Uebersezung der Verwandlungen des Herrn Holberg zu sehen bekommen, die ihres Verfassers, eines Buchdruckergesellen, würdig ist. Dieses Gedicht ist eines der besten von Herrn Holberg, aber auch im Dänischen kein ausserordentliches Werk, ohngeachtet es weit über die Uebersezung ist. Der Einfall, Thiere zur Strafe in Menschen zu verwandeln, hätte eine beszre Ausführung verdient«.

Et Exemplar solgtes 1925 paa M. Lorenzens Auktion for 13,00.

NYT OPLAG 1746

LUDWIG HOLBERGS, | Assess. Consist. & Quæst. Acad. Havn. | METAMORPHOSIS | oder | Verwandelungen, | in 2 Büchern. | Aus dem Dänischen ins Deutsche | übersetzt. | Mit Kupfern. | (Kobberst. Vignet; sign. OI de Lode Sculp.) | Copenhagen und Leipzig, | verlegts Gabriel Christian Rothe, 1746. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorrede (ovenover Frise) osv. som i ovennævnte Udgave; Vignetterne findes paa samme Sted (undtagen S. 48, hvor den mangler i denne Udg.), men er fuldstændig forskellige fra den ovennævnte Udgave. Kobberne, der i det Exemplar, jeg har benyttet paa det kgl. Bibliotek, er indsat foran Teksten og S. 96, synes at være et nyt Stik, da Overskriften her lyder: Metamorph. (ikke Metamorph:). I denne Udg. er desuden efter S. 180 indhæftet med Halvtitelblad: LANIENA | DAPHNICA, | Oder | Das Daphnische | Blutbad. (foran et Titelkobber med Overskrift: Das Daphnische Blutbad. men uden Signatur; Titelbladet og selve Teksten optager S. 191—220 (sign. N—O7(v)); ovenover Teksten forskellig Frise og S. 220 Slutningsvignet; det foregaaende Ark M bestaar kun af 2 Blade, saaledes at S. 183—90 helt er oversprunget].

I Forleggerens Fortale til Holbergs Mindre poetiske Skrifter. Kbh. 1746 hedder det: »Hvad som kand recommendere dette Oplag, og foraarsager, at det kand i visse Maader passere for et nyt Verk, er dette, at derudi ere indførte tvende tilforn ubekiendte Vers. Det første kaldes den Jydske Feyde .... Det an-

det, som Autor mig haver meddeelet, er gandske nyt, og kaldes det Daphniske Blodbad«. Mag. art. M. Lorenzen har i Henhold hertil fremsat den sikkert rigtige Hypotese, at den Udg. af den tyske Oversættelse, der ikke indeholder Laniena Daphnica, er den ældste og at den her beskrevne er at betragte som 2. Udgave, til hvilken Oversætteren har skyndt sig at føje sin Oversættelse af Laniena, da den fremkom i de Mindre poetiske Skrifter. Hermed stemmer ogsaa, at den ovenfor omtalte Anmeldelse i Nye Tidender om Lærde og Curieuse Sager. 1746. S. 353 udtrykkelig angiver, at Skriftet indeholder 180 Sider. Lorenzen mener endvidere, at Tegningerne til de to første Kobbere oprindelig er udført til den tyske Oversættelse og siden anvendt i Mindre poetiske Skrifter, medens Kobberet til Laniena rimeligvis er udført til sidstnævnte Skrift, men med Forlæggerens Tilladelse tillige anvendt i den tyske Oversættelse.

Denne »2. Udgave« følger forøvrigt den førstnævnte i Sideskifte helt igennem til S. 180, med kun to smaa Forandringer i Fangordet S. 23, 107. Mod den ovennævnte Hypotese taler dog, at der i Nye Tidender om Lærde og Curieuse Sager. 1747. Nr. 36. (8/9). S. 573—74 findes en Anmeldelse, der rimeligvis gælder denne Udg., hvori det hedder: »Her i Boghandler Sr. C. G. Rothes Boglade findes tilkiøbs Hrr Baron Ludwig Holbergs Metamorphoses oder Verwandelungen aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt. I stor 8vo, 13 Ark med Kobber-Stykker. Den store Yndest og Bifald, som vores berømmelige Hr. Baron af Holbergs Skrifter baade inden- og udenlands have fundet, har bevæget Forlæggeren til at lade oversætte hans Forvandlinger paa Tydske Vers, hvorved Oversætteren hele Vejen igiennem har tillige confereret den Svenske Oversættelse«. Her anføres nemlig Titlen »Ludwig«, »oder« og »übersetzt« (ikke Ludvig, Oder og übersetzet); muligvis gælder ogsaa de to ovennævnte tyske Anmeldelser denne Udg., skønt ingen af Anmeldelserne nævner Laniena Daphnica, der muligt ikke har været føjet til alle Exemplarerne eller senere er bleven hæftet til Resten af Oplaget.

Om Laniena Daphnica se under: Mindre poetiske Skrifter. Kbh. 1746.

HOLGER DANSKES BREV TIL BURMAN

ORIGINALUDGAVEN 1727

Holger Danskes | BREV | Til | Buurman. | 8vo.
Uden Trykkersted og Aar.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden et Forord: Saasom adskillige etc.) Teksten (begyndende: Holger Danske formælder Buur- | man sin Hilsen!) upag.; sign. 2—(8); nederst paa sidste Side: Kiøbenhavn den 31 Febr. 1727., derefter en lille Forsiring].

Der findes foruden dette et andet Tryk af dette lille Skrift, med samme Titelfordeling, men Trykken er større og renere og endel Trykfejl er rettet. Side 2(r) har en Linje mere og siden stadigt flere og flere Linjer mere, saaledes at der paa sidste Side er blevet Plads til en stor stregslynget Vignet. Desuden kendes de to Tryk fra hinanden ved, at det sidstnævnte Tryk Forordet L. 8 f. o. har Tvivl (istedetfor Tvil); Sign. 2(r) L. 3 f. o. ikke (istedetfor icke); L. 4 f. o. faaer (for faar); L. 12 f. o. ikke (for icke); L. 6 f. n. Sverd (for Sværd); L. 4 f. n. nn (for nu); Sign. 2(v) L. 1 f. o. Lemmer (for Læmmer); smstds. tiener (for tienner); L. 4 f. o. skikkede (for skickede); L. 12 f. n. Væmelse (for Væmmelse) og for at tage Exempler ogsaa fra de følgende Sider Sign. 3(r) L. 7 f. o. han (for hand); Sign. 4(r) L. 10 f. o. Dannemark (for Dannemarck); Sign. 5(r) L. 12 f. o. ikkun (for ickun); Sign. 6(r) L. 1 f. o. frygter (for frøgter); Sign. 7(r) L. 4 f. o. Aar-Register (for Aar-Registere); Sign. 8(r) L. 13 f. o. clypeata (for chypeata).

Endnu findes et tredje Tryk, der med en enkelt lille Forandring (Sign. 3(r) i Linjeskifte og Fangord) ellers følger det sidstnævnte Tryk fuldstændigt, men ved en nøjere Undersøgelse alligevel frembyder endel Afvigelser fra dette. Her skal anføres nogle enkelte, der let kunde forøges betydeligt. Sign. 2(r) L. 7 f. o. har dette Tryk mand (for man); L. 10 f. n. Anledningen (for Andledningen); L. 7 f. n. Sværd (for Sverd); Sign. 2(v) L. 8 f. o. Johanni (for Johanne); L. 5 f. n. hand (for han); L. 4 f. n. dæmer (for dæmmer); Sign. 6(r) L. 1 f. o. frøgter (for frygter); Sign. 7(v) L. 6 f. o. Tid (for Tiid); Sign. 8(r) L. 13 f. o. chypeata (for clypeata).

At disse to sidstnævnte Tryk dog har en vis Forbindelse, at det ene har været brugt som Forlæg ved det andets Trykning, maa dog sikkert sluttes af, at de begge Sign. 5(r) L. 13—14 har den mærkelige Trykfejl: »eftersom det ved Love og Sædvane er er forebygt«.

Et Exemplar af det sidstnævnte Tryk blev i 1879 købt til det kgl. Bibliotek (der har Exemplarer af alle de her omtalte Tryk) for 0,60.

Begge disse sidstnævnte Tryk er af samme Dato, men Tiden lader sig ikke nøjere bestemme, de maa dog være ældre end 1746, da der som nedenfor anført, fremkom et nyt Tryk af Skriftet.

Anledningen til dette Skrift var, at den for sin Stridbarhed bekendte, dygtige hollandske Filolog Pieter Burman i sit Epistola ad Claudium Capperonnerium de nova ejus M. Fabii Quintiliani de institutione oratoria editione. Leyden. 1726 i Omtalen af den danskfødte Lærde Johannes Rhode, der tilbragte hele sin

Manddomstid i Padua, hvor han ogsaa døde i en fremrykket Alder, havde karakteriseret ham med følgende Ord: Licet Danus gente, tamen vere doctus et ab omni fastu Pædagogico longe alienus«. Disse Udtryk, der ved en flygtig Læsning synes at indeholde en nedsættende Dom over den danske Nation, er imidlertid, som det er paavist af Chr. Bruun, revet ud af deres egentlige Sammenhæng, og der er ingen Tvivl om, at Burman langtfra har villet laste dansk Videnskabelighed, saa meget mindre som han ved andre Lejligheder har udtalt sig meget anerkendende om forskellige danske Filologer. Naar den hele Passus i Brevet læses i Sammenhæng, maa den snarere betragtes som et Vidnesbyrd om Burmans Agtelse for baade Rhode og hans lærde Landsmænd. Men Misforstaaelsen var ret almindelig og fremkaldte Indsigelser baade af Chr. Falster, Hans Gram, hvis Svar dog først er bleven fremdraget af Bruun (i Danske Samlinger I. 1865—66. S. 13—23) og af Holberg. Denne sidste, der aldrig var sén i Vendingen, lod anonymt eller snarere pseudonymt i Tidsskriftet: Histoire littéraire de l'Europe. La Haye. 1727 juin S. 166—78 indrykke: Holgeri Dani ad P. Burmannum Epistola, hvilket allerede s. A. blev aftrykt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1727. S. 469—74. 490—95. Brevet er dateret pridie Cal. Febr. 1727 og blev anmeldt tilligemed det øvrige Indhold af det franske Tidsskrifts Junihæfte i Neue Zeitungen von gelehrten Sachen des Jahres 1727. Leipzig. S. 823—24.

Til Offentliggørelsen i de Nye Tidender sigter Holberg i sit korte Forord i den danske Oversættelse, hvor han skriver: »Saasom adskillige, der ikke ere det Latinske | Sprog mægtige, men har seet i de Ti- | dender om lærde og curieuse Sager en Latinsk | Epistel fra Holger Danske til Buurman, ere | begiærlige efter at vide, hvad disse 2 stolte Rid- | dere af Antiqviteter kand nu omstunder have | at vexle Breve om, saa er her en Dansk O- | versættelse af samme Brev, som vil uden Tvil | blive Publico kiærkommen, siden Nationen | derudi haver saa stor Deel.«

Gram havde snart gennemskuet Holbergs Pseudonymitet; han skriver saaledes i et Brev III. Non. April 1728 (offentliggjort i Danske Samlinger. I. 1865—66. S. 13 ff.; oversat paa Dansk i Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn. 7. Aarg. 1810. Nr. 41. S. 641—42) til Filologen J. A. Fabricius: »Est qui sub hoc nomine latere voluit (et hoc unum fortassis in Epistola illa lepide egit) Ludov. Holbergius«.

Den latinske Original er aftrykt i Ludov. Holbergii Opuscula qvædam Latina. I. Lipsiæ. 1737. S. 441—52 (upag.) og i hans Epigrammatum Libri septem. Editio nova. Hafniæ et Lipsiæ. 1749. S. 198—204 (upag.) og i Holbergs saml. Skrifter. Udg. af

Carl S. Petersen. IV. 1917. S. 813—20. De to førstnævnte Optryk har urigtigt Aarstallet 1737.

Den danske Oversættelse, der, som hævdet af Karl Mortensen (Holberg Aarbog 1922. S. 81—82) rimeligvis skyldes Holberg selv er aftrykt i A. E. Boye, Holbergiana. I. Kbh. 1832. S. 163—74.

En Afskrift findes i det kgl. Bibliotek Thott. Nr. 1937a. 4to.

I Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1727. S. 516 ($^{14}/_{8}$) findes følgende Notits: »End er sammesteds trykt Holger Danskes Brev til Burman, som er en Dansk Oversettelse af den Latinske Epistel, der for nogen Tid siden er indført i disse Tidender« og i Extraord. Relation 1727. Nr. 68 ($^{25}/_{8}$): »Udi dette privilegerede Bogtrykkerie [ɔ: Berlings] er at faa tilkiøbs Holger Danskes Brev til Buurman for 2 Sk.«.

I en utrykt Rejsebeskrivelse af Rud. Ant. Fabricius fra 1732 (Ny kgl. Saml. Nr. 653c 4to) hedder det: »Holbergs schrift wider Burmann wäre nur 1 bogen stark, aber nicht mehr zu haben«. Man kan muligvis deraf slutte, at de to ovenfor nævnte Optryk af Originaludgaven fra 1727, maa være foranstaltet efter 1732.

Prisen var som anført 2 Sk.

Exemplarer af Skriftet (uvist hvilket af de tre omtalte Tryk) solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 25,25; 1925 paa M. Lorenzens for 130,00.

OPTRYK 1746 OG 1767

Den danske Oversættelse blev trykt endnu to Gange, nemlig først 1746 i den af E. H. Berling trykte Udg. af Holbergs Mindre poetiske Skrifter, hvor det med særskilt Halvtitelblad (Ordningen som paa de foran nævnte Tryk) og særlig Paginering findes indsat efter »Laniena Dahpnica«. Bag paa Titelbladet, der udgør S. 1—2, findes Forordet; derefter Teksten (ovenover en Blomsterfrise) S. (3)—16 (sign. 2—8(v)); og sidst en Vignet, der ogsaa er anvendt efter Metamorphosis i de Mindre poetiske Skrifter. Det er helt nyt Tryk, der ikke stemmer med noget af de tidligere nævnte.

Der er den Mærkelighed, at Forlæggeren Berling i Fortalen til de Mindre poetiske Skrifter, hvori han giver en Oversigt over Indholdet af Bogen, ikke nævner Brevet til Burman og i Avertissementet i Kiøbenhavns Post-Rytter kun anfører 1. Mindre poetiske Skrifter og 2. Qvindeligt Tanke-Spill (hvilket sidste ogsaa har særskilt Paginering og desuden rigtigt Titelblad) — og det endnu mærkeligere, at i Avertissementet i Kiøbenhavns extraordinaire Relation 1746. Nr. 43 ($^{17}/_{6}$) angives detailleret alle

de enkelte Stykker i Mindre poetiske Skrifter med Nummer, men dette Brev findes ikke omtalt.

I Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1. Bd. Kbh. 1755. S. 491 anfører Wille Høyberg Titlen saaledes: »Mindre poetiske Skrifter i en Samling med nogle ey forhen trykte, sampt Holger Danskes Brev til Burman. Kbh. 1746 in 8.« Selvom Høyberg ikke har anført Titlen korrekt, maa man dog være berettiget til at antage, at Brevet hører med til Udgaven. Ganske vist skriver F. C. Schønau i sin Anmeldelse af Mindre poetiske Skrifter i Journal over danske Bøger. 1. Stykke Kbh. d. 1. Julii 1749. S. 9 udtrykkelig efter Titlen »i 8vo 324 Sider«, men det betyder formodentlig, at han kun har regnet med den fortløbende Paginering og ikke taget Hensyn til de særskilt paginerede Stykker — og kan ikke bruges som Bevis for, at de ikke har hørt med til Udgaven.

I den ny Udgave af Mindre poetiske Skrifter, som Brødrene I. C. og G. C. Berling foranstaltede 1767, findes Brevet til Burman indsat paa samme Sted som i Udgaven 1746 og har det samme Udseende som i denne. Det er dog ikke Trykket fra 1746, der er anvendt, men et helt nyt Tryk; dette kan strax ses af, at det er andre Vignetter, der er anvendt ved Tekstens Begyndelse og dens Slutning, Tekstfordelingen paa Siderne er ogsaa forskellig, omend Linjeskiftet i Reglen er det samme. Desuden adskiller de sig ved Trykfejl, saaledes for blot at nævne et Exempel: Udgaven 1767. S. 9. L. 5 f. n.: Indbyggeres istedetfor (i 1746) Ingbyggeres.

Heller ikke i den ny Fortale af Forlæggerne til Udgaven 1767 omtales Brevet til Burman, medens Qvindeligt Tanke-Spill (i Modsætning til Fortalen til Udgaven 1746) gøres til Genstand for en længere Omtale. I Anmeldelsen i Kgl. privilegerede Adresse-Contoirs Kritiske Journal Kbh. 1768. Nr. 18. S. 241—42 nævnes det imidlertid som hørende til Bogen.

Hvad Grunden har været til 1746 og atter 1767 at optrykke dette gamle Stridsskrift, der skulde synes at have tabt sin vigtigste Interesse, er ikke let at vide.

Om Skriftet og Anledningen dertil kan jævnføres Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Ad. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXII; P. T. Wandall, De paa Jægerspriis ved Mindesteene hædrede fortiente Mænds Levnets-Beskrivelser. 2. Bd. 1. H. Kbh. 1794. S. 148; Athene. IX. Kbh. 1817. S. 118—122; C. W. Smith, Om Holbergs Levnet. Kbh. 1858. S. 220—21; Danske Samlinger. I. Kbh. 1865—66. S. 1—23. (Chr. Bruun, Pieter Burman. Hans Gram. Christian Falster og Ludvig Holberg. Et Bidrag til den Burmanske Polemiks Historie; ogsaa som Særtryk. Kbh. 1865).

EPISTOLA AD VIRUM PERILLUSTREM

ORIGINALUDGAVE 1728

LUDOVICI HOL- | BERGII | AD | VIRUM PERILLUSTREM | *** | EPISTOLA. | (Blomstervignet: en Krans omkring en Sfinx). 8vo.

[Indhold: Titelblad; bagpaa dette en Fortale: Cum variis casibus jactatus fuerit etc.; Teksten S. 1—212 (sign. A—O2(v)); paa sidste Side: Hafniæ pridie Calend. Januar. Anno MDCCXXVII; derefter et upag. Blad (med Undskyldning for og Fortegnelse over Trykfejlene, begyndende: Non absque aliqua animi ægritudine); derefter en stregslynget Vignet. Titelbladet (med den bagpaa trykte Fortale) er ikke første Blad af første Ark, men er klæbet til, formodentlig efter at Skriftet var trykt færdigt.]

Skønt Titelbladet intet oplyser derom og Trykkerstedet helt er udeladt, er der dog en vis Sandsynlighed for, at Bogen er trykt af Joh. Jørg. Høpffner (jfr. Chr. Bruun, Om Ludv. Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. Kbh. 1895. S. 25—26). At den i hvert Fald er trykt i Kbh. fremgaar af Hans Grams Brev (dat. III. Non. April 1728) til J. A. Fabricius [trykt i Sylloge nova epistolarum. I. Norimbergæ. 1760. S. 588—90; optrykt af Chr. Bruun i Danske Samlinger. I. 1865—66. S. 14—15 og oversat i Ludvig Holbergs Levnet af ham selv. Ved K. L. Rahbek. Kbh. 1814. S. 207—09], hvor det hedder: »exposito his diebus et typis Havniensibus (quamuis in titulo taceatur locus) vulgato libello paginarum 212 in 8vo h. t. Ludov. Holbergii ad Virum Perillustrem Epistola.«

Dette Holbergs første autobiografiske Skrift har været et Stridens Tegn gennem mange Aar og en Række Literaturhistorikere har givet Bidrag til dets Forstaaelse. En uhildet Betragter vil heller ikke kunne nægte, at det frembyder en Række Gaader og Problemer, selvom man ikke vil gaa saa vidt som en nyere Forsker, der har søgt Hemmeligheder overalt bag Tekstens Ord og fundet Gaader, hvor saadanne slet ikke har været tilsigtet. Den Løsning, han har fremsat og gennem flere Skrifter har kæmpet for, er dog sikkert helt forfejlet og tæller nu næppe mange Tilhængere.

Om den paa Titelbladet anførte »Vir Perillustris«, til hvem Brevet er stilet, har der været meget delte Meninger, som der her kortelig skal gøres Rede for. En Samtidig af Holberg, den bekendte lærde Amagerdegn Jochum Halling har i Haandskrift efterladt sig en: Dansk Bogfortegnelse (nu i kgl. Bibl. Thott. Nr. 1049. Fol.), hvori han nævner Hans Mikkelsens Comedier og tilføjer: »Comoedie Skriveren kiendes af Ludvig Holbergs latinske Epistel til Est. R. Frid. Rostg.« [Citatet er først fremdraget af Chr. Bruun i Danske Samlinger. I. 1865—66. S. 14].

En anden Samtidig, Jacob Langebek har i en Dagbog, som han i Aaret 1738 førte under et Ophold hos Rostgaard paa Krogerup, noteret, at Adressaten skulde være den daværende norske Statholder Grev Christian Rantzau, med hvem Holberg paa et tidligere Tidspunkt vides at have haft en vis Forbindelse. [Fremdraget af Ludv. Daae i Norsk hist. Tidsskrift. II. S. 291; jfr. 2. R. VI. S. 15].

Der er hidtil ikke fremdraget andre Vidnesbyrd fra Samtiden; men Eftertiden har fremsat en Række Gisninger. Jens Møller i Mnemosyne. I. Kbh. 1830. S. 387 vil vide, at Brevet skulde være rettet til Diplomaten Niels Griis[1]), der nævnes i selve Brevet, da han under Holbergs Ophold i Paris var Voldgiftsmand i en Forretningsstrid mellem denne og en Franskmand. (Som anført af Daae i Norsk hist. Tidsskr. 2. R. VI. S. 14 har den danske Oversættelse fra 1745 (Udgaven 1857. S. 87) erstattet Griis' Navn med Betegnelsen »en tilfælles Ven«, hvilket genfindes i Optrykket af Oversættelsen S. 113; i den tyske Oversættelse fra 1745 S. 143: »ein gemeinschaftlicher Freund« og i den hollandske Oversættelse 1765. S. 119 »een onzydig vriend«). Werlauff har fremsat den Formodning, at det kunde være Stiftamtmand i Aalborg Christian Reitzer, der som Professor i Jura i nogle Aar havde været Holbergs Kollega ved Universitetet og tidligere havde vist ham Velvilje, da han 1711 udgav sit første Skrift, til hvis Udarbejdelse han havde samlet Bidrag i Reitzers righoldige Bibliotek (jfr. N. M. Petersen, Bidrag til den danske Literaturs Hist. 2. Udg. IV. 1870. S. 368). Fremdeles har man haft Opmærksomheden rettet paa den 1728 afdøde Greve Christian Danneskjold-Samsøe, der trods sin unge Alder (han blev kun 26 Aar gammel) havde naaet at samle et anseligt og fortrinligt Bibliotek, ved hvis Tilvejebringelse Gram havde været ham en virksom Støtte. Til dette Bibliotek havde Holberg ogsaa, som han selv vidner i Fortalen til sin Danmarks Historie, haft Adgang.

I nyere Tid har Nordmanden Viljam Olsvig gjort hele Holbergs første Levnetsbrev til Genstand for et indgaaende Studium, men desværre har Resultaterne af dette ikke svaret til det enorme Arbejde, som Forfatteren har lagt deri. Som første Frugt af dette Studium udkom: Det store Vendepunkt i Holbergs Liv. Bergen. 1895. I dette meget kaotiske Skrift fremsætter Forfatteren en Række ubeviste og ubeviselige Paastande, blandt hvilke ogsaa denne, at Brevet er at betragte som et rent og skært Forsvar, rettet til selve den enevældige Konge, Frederik IV, der

[1]) I en Anmeldelse af Rahbeks Udg. af Holbergs udvalgte Skrifter i Dansk Litteratur-Tidende for 1814. Nr. 18 (S. 280) havde en anonym Anmelder (formodentlig Tidsskriftets Redaktør Peter Erasmus Müller) allerede fremsat denne Formodning.

allerede en Gang tidligere, i Anledning af Peder Paars, havde taget Digteren i Forsvar. Denne Paastand søger han at godtgøre mere ved, hvad Holberg ikke siger og som Olsvig mener at kunne læse mellem Linjerne eller slutte sig til, end ved selve Brevets Ord. Han gør, for at bruge hans egne Ord, Holberg til en »literær komediespiller«, og finder dobbelt Bund paa Steder, hvor næppe nogen uhildet Læser vilde opdage en saadan. Hvor Teksten ikke stemmer med hans forud dannede Opfattelse, skyder han den til Side eller gør ligefrem Vold paa den. Det hele virker meget konstrueret og lidet overbevisende, men ikke destomindre fandt hans Ideer Tilhængere (jfr. saaledes Nyt Tidsskrift. Ny Række. III. Kria. 1895. S. 489—92 en Anmeldelse af Jakob Norby); men de fleste Literaturhistorikere og Kritikere har dog taget bestemt Afstand fra ham (jfr. Samtiden. VI. Kria. 1895. S. 395—97 en Anmeldelse af Gerh. Gran; Norsk Morgenbladet. 1895. $^{19}/_{5}$ Extranummer (undertegnet —10—); Berlingske Tidende. 1895. $^{13}/_{5}$ (af H. Ehrencron-Müller) og endelig som det værdifuldeste og vægtigste Indlæg Chr. Bruun, Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. Kbh. 1895, i hvilken Bog den ansete Holbergforsker, støttet paa grundigt Studium af de forhaandenværende Kilder, ganske afviser alle hans Paastande og Formodninger). Ikke desto mindre har Olsvig siden, dels i en Række mindre Artikler i forskellige norske Aviser og Tidsskrifter (bl. a. i Samtiden. VII. Kria. 1897. S. 418—25 (Lidt Holberg. (Her lyver han)); i Kringsjaa. XXII. Kria. 1903. S. 627—32 (Holberg som literær komediespiller, som pseudonym og anonym, som sin egen biograf og anmelder); jfr. Olsvigs Tekstudgave 1902. S. 214, hvor hans mindre Artikler om dette anføres), dels i sit store Arbejde: Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. Literaturhistoriske, biografiske, bibliografiske og tekstkritiske Studier, særlig af første Levnetsbrev (Kria). 1904 [af hvilket den første Række med to Tillæg blev særskilt udgivet som Prøve u. T.: Forstudier til Holbergs Selvbiografi. Kria. 1903] og det sig dertil sluttende Skrift: Om Ludvig Holbergs Epistola ad Virum Perillustrem. Siste Halvdel af Om Holbergs Selvbiografi. (Kria.) 1905 fastholdt og yderligere uddybet sin Opfattelse af Epistola som et i autobiografisk Form affattet Forsvarsskrift. Derimod synes han senere ikke at fastholde, at Adressaten skulde være Kongen selv; i det mindste udtaler han i sit fornævnte Skrift fra 1905 (S. 517): »H. har ikke benyttet en enkelt samtidig som den levende model for den persona dramatis som han tegner i Vir. Perill. Han kan derimod ha benyttet en flerhed af de fornemme mænd, som han kjendte eller havde været i berørelse med . . . . : prins Carl, Iv. Rosenkrans, Deikman, Rostgaard o. fl.« Tanken om et afgørende Vendepunkt i Holbergs Liv og Forfatterskab, grundet paa hans Skildring i det første Levnetsbrev, er senere taget op af Dr. Just Bing, der i en Af-

handling (Holbergs første Levnetsbrev i Danske Studier. 1904. S. 80—110) mener at kunne identificere Vir Perillustris som Rostgaards Svoger, Storkansler Greve Ulrik Adolf Holstein, der siden 1721 var Universitetets Patron og til hvem Brevet skulde være rettet som et Forsvar. Han støtter denne Formodning paa, at i Aaret 1725 havde Holbergs gamle Uven Andreas Høyer indgivet et Forslag om en Universitetsreform og enkelte af de Reformideer, der stod paa Programmet, navnlig med Hensyn til Professorernes Forhold til de paabudte Disputationer, vilde sikkert have været ubehagelige nok for Holberg, der forholdt sig ret overlegen overfor dette Paabud. Desuden var der den ubehagelige Historie med Holbergs undertrykte Universitetsprogram fra 1720 [trykt i [W. Høyberg], Kiøbenhavnske Samlinger. I. Kbh. [1755]. S. 75—88] og i Epistola findes virkelig en Passus, hvoraf det synes at fremgaa, at der skulde følge en Kopi af dette Program med Brevet. Efter dette skulde Epistola være skrevet i 1726 og have beroet et Aars Tid hos Adressaten, inden det blev overgivet til Trykken. Denne Hypotese har Bing videre udviklet i en Artikel (Holbergs »vir perillustris« i Maal og minne. Kria. 1914. S. 14—23), hvor han yderligere søger at fastslaa, at Slutningen af Epistola først er skrevet i 1727 og at Holbergs Løfte i Slutningsordene om for Fremtiden at forsage »Carmina jocularia et ludi soliti« skyldes en direkte Opfordring fra hans mægtige Velynder Holstein.

Nævnes kan endnu, at Bing i sin biografiske Skildring: Ludvig Holberg. Kria. 1917. S. 101—16. i Afsnittet: Vendepunkt fastholder Hovedpunkterne af sin Opfattelse af Holbergs første Levnetsbrev; en Opfattelse, som imidlertid med Vægt blev imødegaaet i en Anmeldelse (i Edda. XII. Kria. 1919—20. S. 142—43) af Herman Jæger.

Hermed er sikkert Rækken af de Mænd, i hvem man har villet genfinde »Vir Perillustris« sluttet; om dem alle gælder, at der ikke fra noget Hold er fremført Beviser eller blot Grunde, der kunde gøre det sandsynligt, at de var den virkelige Adressat. Flere af dem var døde, da Holberg 1737 udgav sit Epistola secunda ad Virum Perillustrem, og i saa Fald maatte man da formode, at Holberg havde rettet dette Brev til en anden Storaand.

Men den Opfattelse af »Vir Perillustris«, som i senere Tid er den almindeligste og som sikkert ogsaa er den eneste rigtige, er, at han helt og holdent er Holbergs egen Opfindelse. Holberg yndede at henvende sig til en Anonym og formente rimeligvis, at han ved at anvende en let Brevform fik Anledning til at udtale sig friere og mere utvungent, saaledes som man ogsaa ser det i hans omfangsrige Samling Epistler. Denne Opfattelse blev fremsat af Filologen Carl Wilhelm Elberling (i Danske Samlinger. IV. 1868—69. S. 273—74) og den er siden hævdet og ud-

dybet af Chr. Bruun (i hans ovenanførte Skrift S. 11—12) og tiltraadt af Karl Mortensen (i Edda. I. Kria. 1914. S. 381—93; II. Sm. St. o. A. S. 103—31).

I det Forord, som er trykt paa Titelbladets Bagside hedder det: »Qvomagis crisi civium expositus sit Autor, eò paratior erit audaciæ venia, in eo, quod Epistolam amico tantùm scriptam, sed existimationi scribentis consulentem publici juris facere, inscio ipso, sustinuerim« etc. Efter dette skulde »Epistola« være udgivet uden Holbergs Vidende, ja vel endog mod hans Vilje, men med Rette gør Chr. Bruun (i ovenanførte Skrift S. 12—18) opmærksom paa, at dette harmonerer ikke med Begyndelsen af Brevet, hvor han selv taler om Brevets Udgivelse og hvad Skæbne det kunde forvente. Hvad han har villet med Fortalen er kun at fingere, at han selv intet Ansvar har for denne Udgivelse og at al Kritik desangaaende (selvfølgelig dog ikke for Skriftets Indhold) maa rettes mod den højfornemme Mand, hvis Ønske han ikke har kunnet modsætte sig. I Virkeligheden er dette ligesom Henvendelsen til »Vir Perillustris« kun en Fiktion; Holberg har sikkert selv besørget Brevet trykt og muligvis ogsaa læst den fornødne Korrektur, hvad han forøvrigt har skilt sig temmelig slet fra. Paa Brevets sidste Sider (det tilklæbede Blad S. 213—14) findes den i denne Henseende karakteristiske Tilføjelse: »Non absque aliqva animi ægritudine video epistolam ab amico, cui soli scripta erat, typis evulgatam, præsertim cum non paucis scateat erroribus, qvi oscitantia eorum, qvibus cura editionis demandata fuit, irrepserunt. At qvid loqvor de ægritudine ammi, qvasi fas mihi esset graviùs succensere Viro, cui plurimùm debeo; Igitur, cum res semel facta infecta fieri neqveat, deleatur omnis indignatio. Pleraqve errata ea sunt, qvæ ne ab iniqvissimis qvidem censoribus Autori mihi imputari possunt, cum eædem sæpe voculæ jam recte jam secus in una eâdemqvæ pagina impressæ sint. Qvocirca conspectum eorum heic dare supersedeo, in eo excusatior, qvod totam hanc hiemem febri tertiana miserè vexor, adeo ut nec animus nec vires mihi suppetant ad singula curatius examinanda. Notanda tantum sunt gravissima, qvæ seqvuntur«. Muligt er det, som det ofte dengang var Skik, at Bogtrykkeriet har besørget Korrekturen, men hvad enten det nu er Holberg selv eller den antagne Korrektør, er Resultatet, som sagt, ikke blevet godt og at det har ærgret Holberg, fremgaar tydeligt af denne Udtalelse. Men den kan ikke med Rette tages til Indtægt for den Opfattelse, at Udgaven skulde være foranstaltet »autore inscio«. Forresten har Trykfejlsdjævelen heller ikke sparet sig i denne Efterskrift; i selve Teksten findes saaledes ammi istedetfor animi og i Rettelserne er der to gale Sidetal.

Den af Olsvig paa flere Steder hævdede Anskuelse, at »Epistola« kun skulde være trykt til privat Circulation, findes intet Steds bekræftet og er i sig selv ogsaa ret usandsynlig. Den nævnes her kun for en Ordens Skyld.

Levnetsbrevet ender med en Datering: Hafniæ pridie Calend. Januar. Anno MDCCXXVII, hvilket altid har været fortolket som Kjøbenhavn d. 31. December (i Aaret) 1727. Herimod har Olsvig søgt at gøre gældende, at Dateringen skulde forstaas som d. 31. December 1726, og til Støtte herfor bl. a. anført en Passus fra Hamburgische Berichte 1732. S. 741, hvor det i en Anmeldelse af Holbergs Danmarks Historie hedder »in seinem vor einigen Jahren, an einem unbekannten Orte 1727, gedruckten lateinischen Briefe an einen gewissen vornehmen Mann« og hvori han har villet finde Bevis for, at Brevet var trykt i 1727 og derfor maatte være fuldført det foregaaende Aar. Herimod strider imidlertid det foran anførte Brev fra Gram, der udtrykkelig udtaler, at Brevet er udkommet i 1728. Desuden kan efter latinsk Sprogbrug Udtrykket ikke forstaas paa anden Maade end: skrevet i Aaret 1727, Dagen før den 1. Januar. Skulde det betyde d. 31. December 1726 maatte der formodentlig have staaet: pridie Calend. Januar. Anni 1727. Udgivelsesaaret bliver altsaa 1728.

Med Hensyn til Affattelsestiden har der ogsaa været forskellige Meninger; Jul. Martensen i sin Udgave af Holbergs Komedier. (I. 1897. S. 80—81), hævder, at det meste af Brevet er skrevet inden Sommeren 1725; Just Bing (i Danske Studier. 1904. S. 80—110 og i Maal og minne. Kria. 1914. S. 14—23) mener, at det stammer fra 1726 og Slutningen fra 1727, og endelig Dr. phil. Karl Mortensen (i Edda. I. Kria. 1914. S. 381—93. og II. Sm. St. o. A. S. 403—31), at det muligvis er skrevet i Afdelinger eller Brudstykker, men finder dog ingen tvingende Grund til denne Antagelse.

Originaludgaven af Holbergs Epistola har altid været en sjælden Bog. De fleste af de bevarede Exemplarer er gaaet ind i de offentlige Samlinger, hvorfra de ikke atter kommer ud mellem Publikum. Det kan derfor have sin Interesse at give en Liste over de hidtil kendte Exemplarer. Det kgl. Bibliotek i Kbh. besidder 3 Exemplarer, hvoraf det ene har tilhørt Hielmstierne; Universitetsbiblioteket smstds. har et; Sorø Akademis Bibliotek ligeledes et (skænket af F. S. Bang; jfr. Sorø Skoleprogr. 1872. S. 44); Odense Katedralskoles Bibliotek og Horsens Statsskoles Bibliotek hver et; Det norske Videnskabernes Selskabs Bibliotek i Trondhjem ejede to, af hvilke det ene havde tilhørt Benjamin Dass og det andet Th. Boeck (en udførlig Beskrivelse af disse to Exemplarer, hvoraf det ene i nyeste Tid er afgivet til Universitetsbiblioteket i Oslo, findes i Olsvig, Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. 1904. S. 165—67). Af private Ejere

vides Overbibliotekar ved det kgl. Bibliotek Carl S. Petersen at besidde et Exemplar, foræret ham af Professor M. C. Gertz og Lektor Th. A. Müller et, købt hos en Antikvar i München.

Trods ihærdig Eftersøgning er det ikke lykkedes at finde nogen samtidig Anmeldelse af Skriftet.

Med Hensyn til Holbergs mange latinske Citater er for den største Dels Vedkommende Kilderne paavist af C. W. Elberling (i Danske Samlinger. IV. S. 276—87), hvortil sluttede sig en lille Efterhøst ved C. W. Smith (smstds. S. 375—76). Endvidere har Just Bing (i Maal og minne. Kria. 1913. S. 107) udfundet endnu et.

Skriftet er optrykt i Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. V. Kbh. 1920. S. 1—103.

Et Exemplar solgtes 1925 paa M. Lorenzens Auktion for 310,00.

OPTRYK 1736

LUDOVICI HOLBERGII | AD | VIRUM PERILLUSTREM | EPISTOLA. | (Vignet, forestillende en Svane). | FRANCOFURTI & LIPSIÆ, | 1736. |

[Indhold: Titelblad; bagpaa dette Fortalen; Teksten S. 3—208 (sign. A_2—$N8_{(v)}$); derefter en Blomstervignet; Formatet er større og Udstyrelsen smukkere end i Originaludgaven].

Denne Udgave er et rent og skært Optryk af Originalen, uden Spor af, at Holberg selv har haft med den at gøre. Der findes ikke en eneste Tekstændring i den, men den bærer tydeligt Vidne om at være sat og korrigeret af en, der var ukyndig i Dansk, hvilket Titlerne paa Komedierne noksom viser. Medens Fortalen er optrykt, ligesom i Originaludgaven paa Bagsiden af Titelbladet, er naturligvis Efterskriften og den dertil knyttede Trykfejlsliste sløjfet (jfr. Chr. Bruun, Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. Kbh. 1895. S. 26; V. Olsvig, Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. Kria. 1904. S. 187—91, hvor der findes en udførlig Sammenligning mellem denne og Originaludgaven). Naar Olsvig i denne Sammenhæng vil hævde, at ogsaa denne Udgave skulde være »trykt til privat cirkulation«, maa det siges, at der i den hidtil fremdragne Literatur desangaaende ikke findes et eneste Sted, der bekræfter denne Antagelse. Snarere kunde man vistnok med Henblik paa, at Holberg selv Aaret efter udgav Brevet med endel Rettelser og Tillæg af redaktionel Art, og at Udgaven af 1736 er et blot og bart Optryk af den originale Udgave, formode, at Udgaven 1736 var en Boghandlerspekulation og besørget, for at bruge Udtryk-

ket fra 1728, »inscio autore«, muligvis foranstaltet, fordi den første Udgave allerede var bleven en sjælden Bog.

Exemplarer af denne Udg. betaltes paa Lynges Auktion 1898 med 10,00; paa Wimmers Auktion 1913 med 3,00; paa M. Lorenzens 1925 med 45,00.

Den næste Udgave af »Epistola« udkom i Ludovici Holbergii Opuscula qvædam Latina. Epistola I. Cujus nova hæc editio prioribus est emendatior. Epistola II. Quinque Libri Epigrammatum. Lipsiæ. 1737., hvor det udgør S. 1—212. (Beskrivelsen af denne se under Opuscula. 1737).

I denne Udgave er Fortalen og Efterskriften udeladt, endel af Trykfejlene er rettet, medens dog flere af de forvanskede Komedietitler, som fandtes i Udgaven 1736, er beholdt. Chr. Bruun (Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. 1895. S. 26) udtaler, at Holberg »har næppe selv direkte havt Noget med Udgivelsen at gjøre«; thi han havde ellers rettet de forkerte Titler paa Komedierne, og han havde ikke kaldt Lægen Winsløw »Winssow«. Lige det modsatte hævder V. Olsvig (Om Ludvig Holbergs Epistola ad Virum Perillustrem. 1905. S. 441 ff.): »Holberg har utvivlsomt ansvaret for det typografiske udseende af teksten i 1737« og han tilføjer (S. 450), at »Holberg følger korrekturen af 1736«, med andre Ord, at Holberg har ladet Udgaven i Opuscula sætte efter »et omhyggelig forberedt eksemplar« af Originaludgaven og ved Korrekturlæsningen stadig haft Udgaven 1736 ved Siden og derfra indført forskellige Rettelser. Denne Forklaring maa staa for Olsvigs egen Regning; den er ikke let at bevise, men heller ikke nem at modbevise med absolut afgørende Grunde. Men i hvert Fald er Bruuns Paastand næppe heller rigtig. Det store Variantapparat, som Olsvig har Fortjenesten af at have bragt til Veje ved minutiøs Sammenligning mellem Originaludgaven og Udgaven i »Opuscula« viser, at det ikke her udelukkende drejer sig om Rettelser af Trykfejl eller nye Trykfejl, Overspringelser, Forandring af Stavemaade eller lignende, som altsammen kunde tilskrives Sætteren eller en fremmed Korrektør, men der findes virkelig flere Steder ligefrem redaktionelle Rettelser, som absolut tyder paa, at Forfatteren selv har været medvirkende ved Trykningen. Det er saaledes ret usandsynligt, at en Sætter (Udg. 1728. S. 47; Udg. 1737. S. 47) skulde forandre Ordene »Dm: A. H.« [naturligvis Andr. Høyer] til »Scriptor qvidam«; eller (Udg. 1728. S. 208; Udg. 1737. S. 207) Sætningen »In jocis semper mentior, in rebus seriis rarò« til »In jocis nonnunqvam mentior, in rebus seriis nunqvam« eller (Udg. 1728. S. 203; Udg. 1737. S. 203) udelade et helt Afsnit: Sunt tamen qvædam virtutes, plura vero vitia, perpetui ac constantes mihi comites. Vitiorum nimis prolixa foret enume-

ratio, sufficiet præcipua ac præ cæteris dominantia recensere. Sentio(1) Livore freqventer animum obsideri, non ut honores ac divitias aliis invideam, qvippe paucis ipse contentus nil ambio, sed laudes eorum, qvibuscum mihi æmulatio, iniqvis auribus accipere, factaq; si qvæ magnificentius prædicarentur carpere ac detorqvere identidem allaborari. Hodie tamen longe remissiorem sentio hunc æstum, neq; superbe adeo dominari ut in viridi adhuc ætate; adeo ut spes sit cum ætate penitus debellari posse«. At dette ikke er en Udeladelse, der skyldes en Sætters tilfældige og skødesløse Overspringen, fremgaar af, at 2 (svarende til det i ovenstaaende Tekst staaende (1)) er strøget foran det Stykke, der følger efter det her anførte. Ved at gennemgaa Olsvigs Variantapparat vil disse Rettelser kunne forøges noget, men de her citerede er sikkert de væsentligste. Hvorledes man vil kunne forlige Forestillingen om Holberg som medvirkende ved Trykningen med de aldeles forskrevne Komedietitler og med, at Lægen Winsløw (Udg. 1737. S. 64—65) haardnakket kaldes Vinssovius, er ikke let at forklare, med mindre man vil antage, at Holberg har overladt den egentlige Korrekturlæsning med alle Petitesserne til en almindelig Korrektør og selv kun har taget sig af de Steder, hvor han ønskede virkelige Rettelser i Teksten.

Paa Titelbladet af »Opuscula« hedder det: »Lipsiæ. Sumtibus B. Hieron. Christ. Paulli Viduæ«, men om dette betyder, at Bogen er trykt i Leipzig, er ikke sikkert. I en Anmeldelse i Hamburgische Berichte von neuen gelehrten Sachen. Hamburg. 1737. S. 454 findes saaledes følgende Passus: »Wiewol aber auf dem Titel Leipzig steht, so geben es doch alle Umstände, dasz der Abdruck an einem andern Orte, und vermutlich nicht unter des Hn. Verfassers Aufsicht geschehen sey, indem hie und da Druckfehler bestehen blieben sind.« Denne Anmeldelse vil Olsvig (Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. 1904. S. 200) sikkert ganske uden Grund tillægge Holberg selv. Olsvig hævder endvidere (anf. St. S. 194), at Bogen er trykt i Kbh. og at de latinske Ord paa Titelbladet skal tydes som »Kan i Leipsig faaes i Sal. Paullis Enkes udleveringslager«.

I Fortalen til Moralske Tanker 1744 skriver Holberg: »Indholdet af dette Skrift er Forklaring over nogle af mine latinske Epigrammata, som for 8 Aar siden ere trykte: De moralske Materier vise af hvilken Betydning samme Epigrammata ere, og at jeg derfor haver haft Aarsag at klage over deres vitieuse Trykning, som er skeed udenlands«, hvilket altsaa er et direkte og uigendriveligt Vidnesbyrd, om at den Olsvigske Hypotese er urigtig.

I et Brev fra Christian Rantzau $^{31}/_{8}$ 1737 til Gram (trykt hos Chr. Bruun, Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. 1895. S. 131—32 og af G. L. Wad i Danske Mag.

6. R. V. 1930. S. 272) hedder det: »Her siges, Holbergs latinske Liv og Levnet at være paa Bog-Laden i Kiøbenhavn, men ey at maa sælges. Hvorfor det Forbud er, kand jeg ey begrunde«, men det er formodentlig kun et løst Rygte, der ikke begrundes eller kendes andetsteds fra.

I »Opuscula« begynder S. 213 med et Halvtitelblad: LUDOVICI HOLBERGII | AD | VIRUM | PERILLUSTREM | EPISTOLA SECUNDA. | Det indledes med Ordene: »Qvamvis integrum jam Octennium nullum inter nos literarum fuerit commercium« etc. Gaar man ud fra Dateringen af det første Brev, er dette altsaa skrevet i Aaret 1735 og dermed stemmer det ogsaa, at han omtaler som udkommet 3dje Bind af sin Danmarkshistorie, medens han paa den anden Side ikke omtaler forskellige Begivenheder i sit Liv, som man kunde vente at finde berørt. Selve Teksten i dette andet Brev fylder kun S. 215—28. Saa meget omfangsrigere er det 3dje Brev, der blev offentliggjort i hans Opusculorum Latinorum Pars Altera; dette Skrift, der fremtræder i samme Udstyrelse som den første Del, har intet egentligt Titelblad, men kun en Smudstitel uden Angivelse af Trykkested, Trykkeaar, Boghandler eller Bogtrykker. Wille Høyberg (i Kiøbenhavnske Samlinger. 1. Bd. [Kbh. 1755] S. 488) anfører, at dette Bind skulde være udkommet 1738, men det er bevislig forkert, thi Holberg omtaler i Brevet baade Niels Klim (1741) og sin Jødiske Historie (1742), medens han ikke nævner sine Moralske Tanker (1744). Der var derfor Grund til at antage, at Udgivelsen maatte ligge imellem de to sidstnævnte Aar; det vilde ogsaa harmonere med, at der nu paany var gaaet 8 Aar siden det forrige Levnetsbrevs Affattelse. En yderligere Bekræftelse paa 1743 som Udgivelsesaaret for dette 3dje Brev kan hentes fra Catalogus universalis oder Verzeichnisz der Bücher welche in der Franckfurther und Leipziger Oster-Messe des 1743 Jahres gedruckt oder verbessert .... herauskommen sollen. Lpz., hvor der anføres: Holbergii Opuscula varia partes III. 8. Hafniæ. apud Otto Chr. Wenzel. (citeret af Chr. Bruun i hans ovenanførte Skrift S. 27f.; jfr. S. 151; jfr. Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1745. S. 151 og Breve fra Jacob Langebek, udg. ved H. Fr. Rørdam. Kbh. 1895. S. 70 et Brev til Ludvig Harboe $^{20}/_{6}$ 1743: »Fra Holberg er hans Epistola tertia, som continuation til hans Vitam udkommen, hvorudi han hegler dem noget igennem, der har dadlet hans Klimium«).

Efter disse Vidnesbyrd er altsaa det 3dje Brev trykt eller i hvert Fald udkommet i Kbh. i Aaret 1743.

Forlæggeren Otto Christopher Wenzel havde 1741 faaet Bestalling som Universitetsboghandler, efter at han Aaret forud havde overtaget Hieronymus Christ. Paullis Boghandel, som Enken afstod til ham (jfr. P. M. Stolpe, Dagspressen i Danmark.

II. 1879. S. 117). Hvorledes Udtrykket »partes III« skal forstaas, er ikke klart; muligt er det, at der sigtes til de tre Levnetsbreve; Bruun har dog paa det anførte Sted fremsat en anden Forklaring, som imidlertid synes noget vel konstrueret, endelig er der jo ogsaa den nærliggende Mulighed, at der foreligger en Trykfejl.

I dette Brev er selve det biografiske Stof trængt noget i Baggrunden, hvad der forøvrigt er let forstaaeligt; Holberg var nu en ældre Mand, hvis Liv ikke frembød saa mange Omskiftelser som navnlig i den Periode, hvor han færdedes saa meget paa Rejser og havde saa mange fornøjelige og interessante Oplevelser. Derimod dvæler han ret udførligt baade ved sine Skrifter og sine Studier og ganske særligt ved Niels Klim, om hvis Modtagelse han beretter endel interessante Træk. Særligt karakteristisk for dette Brev er imidlertid de mange indskudte selvstændige Partier, som ofte afbryder Fremstillingen og uden Fare for Forstyrrelse i Meningen og Sammenhængen kunde fjærnes, hvad der ogsaa er sket i flere af de senere Oversættelser. Disse Afsnit, der fremtræder med i typografisk Henseende stærkt fremhævede Overskrifter, er følgende: S. 98—137 Judicium de gentibus qvibusdam Europæis; S. 143—50[1]) Specimen qvoddam Systematis moralis. De Pietate; S. 150—56 Decorum; S. 156—68 Felicitas et Infelicitas; S. 169—75 Concordia et Discordia; S. 176—79 De pravo hominum gustu ad ***; S. 179—89 Solus sapiens beatus; S. 189—90 Solos stultos esse beatos.

Disse Afhandlinger med Undtagelse af den første om de Europæiske Nationer blev Aaret efter anvendt i Moralske Tanker, hvor de unægtelig ogsaa synes bedre paa deres Plads; nemlig henholdsvis Tom. II. Lib. IV. Epigr. 168; Tom. II. Lib. II. Epigr. 84; Tom. I. Lib. I. Epigr. 83; Tom. II. Lib. III. Epigr. 77 og 82; Tom. II. Lib. III. Epigr. 105; Tom. II. Lib. II. Epigr. 1.

Brevet er ligesom de to foregaaende stilet til »Vir Perillustris«, som tiltales direkte baade i Begyndelsen og i Slutningen, hvor det hedder: Obsecutum jam me puto voluntati tuæ, candide ac aperte vitam, mores, studia, vitia ac virtutes, si qvæ sunt, pan-

[1]) Paa Bagsiden af Titelbladet til V. Olsvig. (1915) 1927. Ludvig Holberg i Danmark og Tyskland 1708—1714. Oslo. 1927 anføres mellem Olsvigs «Holbergstudier« ogsaa følgende: »1900. Om Europas Nationer, 1743, i Oversættelse«. Ved Henvendelse til Olsvig blev modtaget efterstaaende Svar: »Holbergs Dom over Europas Nationer, 1743«; Olsvigs Oversættelse i 1900 findes ikke i bokform. Oslo. $^{24}/_{7}$ 1929. V. Olsvig«. — Angivelsen sigter formodentlig til at Olsvig i Samtiden. Kria. 1901. S. 80—84 u. T. »Det hollandske Folk, bedømt af Ludvig Holberg. Fra Latin ved V. O. (ɔ: Viljam Olsvig) har offentliggiort en ny Oversættelse af dette Afsnit (Opuscula. II. S. 119—28) af Judicium de gentibus qvibusdam Europæis. (Stykket er forøvrigt tidligere trykt paa dansk i Oversættelsen af Levnedsbrevene 1745 (i den ny Udg. 1857) og findes desuden i de tyske, den hollandske og den engelske Oversættelse).

dendo . . . . Tempus jam est, ut receptui canam, & ut pauculos, qvi vitæ meæ supererunt dies, corporis dem curæ & vitæ emendationi«. Ordene synes at tyde paa, at Holberg har tænkt sig, at dette Levnetsbrev vilde blive hans sidste direkte Meddelelse om hans Livs Fata, men det blev ikke Tilfældet. Da de normerede 8 Aar var gaaet, har han aabenbart følt Trang til paany at give en Udsigt over sit Liv og sin Virksomhed i den forløbne Tid. Denne findes optaget i den Samling Epistler, som han var begyndt at udgive i Aaret 1748. Det femte og sidste af disse Bind udkom først efter hans Død, men var lagt tilrette af ham og i hans $^{16}/_{1}$ 1754 udfærdigede testamentariske Disposition (jfr. [Wille Høyberg], Kiøbenhavnske Samlinger. I. [Kbh. 1755]. S. 466) skænket til Boghandler Otto Wenzel. Bindet udkom i Holbergs Dødsaar 1754, men efter hans Død, og aabnes med den selvbiografiske Epistel, der har Nr. 447 og udgør S. 1—32. Om Affattelsesaaret har der været Uenighed; det fremgik klart af Indholdet, at den ikke kunde være skrevet før 1751, men om den skulde sættes til 1752 eller 1753 var Meningerne delt. Rahbek (i Om Holberg som Lystspildigter. III. 1817. S. 365. 463) hævder, at den maa stamme fra 1753, medens Werlauff (i Nyt hist. Tidsskr. VI. 1856. S. 442) vil, at den skal være skrevet i 1752. I en Artikel (Om Holbergs sidste autobiografi (Epistel Nr. 447) i Hist. Tidsskrift. 6. R. IV. 1893. S. 368—83) har Verner Dahlerup imidlertid klart paavist, at denne Epistel er »skreven i fire forskellige partier imellem foråret 1751 og begyndelsen af 1753 (eller slutningen af 1752) og at alle de »selvmodsigelser«, man har villet finde i epistlen, alene hidrører fra dens stykkevise tilblivelse«. Meget skarpsindigt og overbevisende redegør han for disse enkelte Stykker og viser, hvorledes Holberg efter at have udført sit oprindelige Formaal, nemlig at give en Fortsættelse af sin Levnetshistorie og en Liste over sine siden 3dje Levnetsbrev udkomne Skrifter, senere tre Gange uden at tilstræbe nogen egentlig Forbindelse har tilføjet, hvad han endnu syntes kunde have Betydning. I denne Forbindelse er det af Interesse at notere, at han i denne Epistel ved Trykningen udelod en længere Omtale af sin langvarige Proces med sin Ridefoged paa Brorup, da Sagen, efter at han havde skrevet dette Afsnit, var bleven afgjort i Holbergs Disfavør ved Højesteret. Dette Afsnit findes endnu bevaret i Holbergs Originalmanuskript (i Det kgl. Bibl.'s Haandskriftsamling, Ny kgl. Saml. Nr. 2020 m. 4to) og er aftrykt i A. E. Boye, Holbergiana. II. 1833. S. 46—50 samt bogstavret i Ludvig Holbergs Epistler. Udg. af Chr. Bruun. V. 1875. S. 302—05 og i Ludvig Holbergs Epistel 447. Manuskriptfragment i Faksimile. Med Indledning og Tekst af August Gyldenborg. Kbh. 1927.

Denne 4. Epistel er ikke som de tre tidligere stilet til »Vir Perillustris«; Overskriften lyder kun: »Til **« og Tiltalen er

som i saa mange andre af Holbergs Epistler kun »Min Herre«. Henimod Slutningen (S. 30 i Originaludgaven; S. 24 i Bruuns Udg.) udtaler Holberg: »Dette Brev kand min Herre lægge til de trykte Epistler, og saa haver han mit heele Levnets Løb; Thi udi den Alder, som jeg nu har naaet, kand intet merkværdigt forefalde, med mindre han vil erkyndiges om de Svagheder og Incommoditeter, hvormed Alderdommen er plaget, som for en Læser kand være ligesaa lidt behageligt, som for mig selv at skrive derom.«

Denne Holbergs sidste autobiografiske Epistel er optrykt i Ludv. Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. af K. L. Rahbek. XXI. Kbh. 1814. S. 551—83 og i det som Særtryk heraf udkomne: Ludvig Holbergs Levnet, forfattet af ham selv. Ved K. L. Rahbek. Kbh. 1814. S. 345—77; i Hundrede og tyve af Holbergs Epistler. Udg. til Almeenlæsning ved F. Fabricius. Kbh. 1858. S. 365—93 (hvor det i Udgaven 1754 udeladte Stykke er indsat paa sin Plads S. 383—87); i Ludvig Holbergs udvalgte Epistler. Udg. af Fr. Winkel Horn. Kbh. 1884. S. 7—27 (det udskudte Stykke er ikke medtaget) og i Holbergs Levned fortalt af ham selv i tre latinske Breve til en fornem Herre. Oversatte af Fr. Winkel Horn. Kbh. 1897. S. 281—310 (hvor det udskudte Stykke heller ikke er medtaget).

V. OLSVIGS UDGAVE 1902

V. OLSVIG. HOLBERGS I. LEVNETSBREV. 1902. | LUDVIG HOLBERGS | FØRSTE LEVNETSBREV | AD VIRUM PERILLUSTREM *** EPISTOLA | Dateret: Hafniæ, pridie Ca- | lend. Januar. Anno MDCCXXVII. | (Vignet, Svanen fra Udg. 1736) |. EN FULDSTÆNDIG TEKSTUDGAVE | Ved | VILJAM OLSVIG. | FOR NORGE: J. W. CAPPELEN. KRISTIANIA. | DANMARK: G. E. C. GAD. KJØBENHAVN. |

[Indhold: Titelblad; bagpaa: KRISTIANIA | ARBEIDERNES AKTIETRYKKERI. | 1902. | Frise over Dedikationen: Til den første ven | blandt universitets-kameraterne | HENRIK SUNDT. | Udgiverens forord S. V VIII (over S. VIII Frisen fra Opuscula 1737. S. 1); Facsimile af Titelbladet fra Originaludgaven S. IX; Forordet fra Originaludgaven med Olsvigs Oversættelse S. X—XI; Teksten (paa venstre Side) og Oversættelsen (paa højre) Fol. 1—214; (paa sidste Side den stregslyngede Vignet fra Originaludgaven); Udgiverens Efterskrift. S. 214].

Denne Udgave udkom i 4 Hefter à 2,50 med 3 Ugers Mellemrum. I Efterskriften bebudede Olsvig, at der »forhaabentlig om ikke længe« vilde komme en tekstkritisk og literaturhistorisk Studie af 1. Levnetsbrev; den udkom u. T. Om Ludvig Holbergs

saakaldte Selvbiografi. Literaturhistoriske, biografiske, bibliografiske og tekstkritiske Studier, særlig af første Levnetsbrev. (Med Overskrift: Om Holbergs Selvbiografi. 1904.). Af Viljam Olsvig. Kristiania. — hvortil sluttede sig: Om Ludvig Holbergs Epistola ad Virum perillustrem. Sidste Halvdel af Om Holbergs Selvbiografi. (Med Overskrift: Om Epistola ad V. P. 1905). Af Viljam Olsvig. Kristiania. 1905. (S. 653—54 findes en Liste over Trykfejl i Tekstudgaven 1902).

I Tekstudgaven har Olsvig leveret et meget detailleret Variantapparat, idet han meget omhyggeligt har noteret enhver, selv den mindste, Afvigelse mellem Teksterne i Originaludgaven, i Udgaven 1736 og i Opuscula 1737, hvortil han desuden har føjet Oversættelsen af 1745 af de Trende Epistler. Med Hensyn til Oversættelsen udtaler han (S. VII): »Jeg kan sige, at jeg intet har laant af de ældre oversættelser . . . Jeg har søgt at gjengi Holbergs latinske ord og vendinger i vort naturlige moderne sprog, men ord-ret og kongruent, saaledes at sætningsrytmen i Holbergs latinske stil søges bevaret i den moderne omsætning, ja endog sætningsdelenes rytme og stavelserytmen. Nutidens læsere vil derfor formentlig finde sproget i oversættelsen mindre tunglæst, en (!) det er i de gamle oversættelser«.[1])

Bogen blev anmeldt af V. Dahlerup i Dannebrog 1903. Nr. 3777. ($^{12}/_{1}$): »Hr. O.s Oversættelse af Holbergs latinske Tekst tilstræber at være ordret, og den kan vel nok være til Hjælp for mangen daarlig Latiner blandt Læserne. Men smagfuld og rammende er den ikke. Hvad Mening er der i den Slags »Nøjagtighed« som at skrive »Manden, som har det forfærdelig travelt med at bestille ingenting«, naar Meningen simpelthen er: Den stundesløse. Og mange andre Særheder støder man paa; Navne som Musæ og Mercurius oversættes undertiden (»Veltalenhedens Gud« osv.), men et Ord som Polymathia lades uoversat (S. 67). Holbergs latinske Tiltale Vir perillustris oversættes paa Fransk (très-illustre Seigneur). Snart træffer man paa Sprogformer, der vel skal forestille gammeldanske (der skrives »Scholernes Mænd« m. m.); snart bruges det krasseste Ny-Norske (Gjeita, smutte unna o. desl.). Den ordrette Oversættelse er ikke sjælden saadan, at man uhyggelig mindes om Ordbog; regulæ prosodicæ gengives ved »Reglerne for betonet og ubetonet Stavelse, lang og kort«.

Og rigtig er Oversættelsen ikke altid. Holberg taler mange Gange om sin febris quartana; dette gengiver Hr. O. stadig ved »Fjerdedagsfeber«; enhver Læge kan bevidne, at Ordene betegner Tredjedags Feber. Hr. O. havde sikkert gjort klogere i at optrykke den gamle Oversættelse fra 1745 og saa i Noter under Texten oplyse, hvor Oversættelsen afveg fra Originalen.

[1]) Dette første Afsnit S. 97—110 har været trykt i Holberg Aarbog. 1932. S. 112—33.

Men trods alle disse Mangler er Hr. O.'s Udgave af Holbergs første Levnedsbrev som Helhed taget en værdifuld Forøgelse af Holberg-Literaturen, idet hans Aftryk af Holbergs latinske Text giver et overskueligt og i det væsenlige paalideligt Overblik over Læsemaaderne i de forskellige Udgaver af det mærkelige Værk. Ganske vist er Aftrykket ikke helt fejlfrit, der findes f. Ex. en Del Forsyndelser mod den latinske Grammatik, som ikke skyldes Holberg, men Hr. O. selv; men Fejlene er ikke særlig mange eller store og de kunde passende rettes i et Tidsskrift eller paa et særskilt trykt Blad, som kunde udleveres til Bogens Købere. En Udgave af et latinsk Værk kan vel næppe vente mange Købere; men alle, der virkelig studerer Holberg, bør anskaffe H. O.'s Udgave og sige ham Tak for det — trods alle Særheder — værdifulde Værk«.

Et Udvalg af Holbergs første latinske Levnetsbrev er med Fortolkning trykt i Udvalgte Stykker af latinske Forfattere fra Middelalderen og den nyere Tid. Til Brug ved Latinundervisningen i Gymnasiet udg. af M. Cl. Gertz og Jul. Nielsen. 2. Afdeling: Udvalgte Stykker af Holberg. Udg. med Oplysninger af Julius Nielsen og Carl V. Østergaard. Kbh. 1914. S. 1—27 (Fortolkning S. 47—62).

DANSK OVERSÆTTELSE 1741

Professor | Ludwig Holbergs | Lifs og Lefnets | Beskrivelse | af | Ham selv, i en Epistel til een stoer | Mand, paa Latine forfatted, | Og | nu til fleeres Fornøyelse ved en anden | paa det Danske Sprog verteret | og udgivet. | (Blomstervignet). | Bergen, 1741. | Trykt i Kongl. Maysts. privilegerede | Bogtryckerie. | Findes tilkiøbs hos Henrich Augustus Weidemann | Bogbinder sammesteds. | 8.

[Indhold: Titelblad; bagpaa: Til Læseren. (Her har du, kiære Læser!), undertegnet: Bergen d. 7. Octobr: 1740. Th: G: K:; Teksten 1—224. (sign. A_2—$O_{8(v)}$); S. 211 findes et Halvtitelblad: Professor. | Ludwig Hol- | bergs | Andet Brev | til | Samme stoore Mand | og | Velbaarne Herre. | Teksten begynder strax bagpaa; S. 223—24 er trykt med en mindre Type].

Oversætteren, der har betegnet sig med Th: G: K:, er den med Holberg beslægtede Thomas Georg Krogh (f. $^{10}/_{5}$ 1714 † $^{22}/_{2}$ 1785), der 1730 var bleven Student, privat dimitteret af Ole Camstrup, der havde oprettet en Latinskole i Bergen. 1735 havde han taget teologisk Examen, blev Aaret efter personel Kapellan i Harham og 1739 personel Kapellan ved Korskirken i Bergen, hvorfra han 1741 kaldtes til Sognepræst i Davik. Dette

Kald afstod han 1769 paa Grund af Svaghed til sin Søn, men, da hans Helbred bedrede sig, kaldtes han 1777 til Sognepræst i Vik, hvor han forblev til sin Død. Han har udgivet nogle teologiske Skrifter, om hvilke kan henvises til Hj. Pettersen, Bibliotheca Norvegica. I. og formodes af Sofus Thormodsæter i en Artikel i (Norsk) Aftenposten (jfr. Nationaltidende $^{22}/_{2}$ 1916) at være den anonyme Ophavsmand til en utrykt Oversættelse af Niels Klim.

I Fortalen skriver han: »Jeg veed vel, at Mandens Modestie vil icke divulgere sin egen Roes, og (kand skee) icke heller taaler at andre gjør det: Icke destomindre har jeg, uden at indhændte hans Villie, oversat den efter Begiær i vort Danske Sprog .... Hvad Versionen angaar har jeg dette at sige; at Læseren kand nogenledes forsickre sig om Accuratesse efter Originalen, dog saa, at ifald den icke skulde svare til alle Latinske Exemplarier, skylden maatte icke blive hos mig, der ofte har maatt giætte mig den rætte Meening til, eftersom de Exemplarier, der mig vare faldne i Hænder, overalt vare opfyldte med Tryk-Feyle, hvilcke som ofteste icke uden af Author selv kand rættes«.

Oversættelsen er besørget efter Trykket i Opuscula; det viser sig aldeles klart ved, at de samme karakteristiske Træk, som fandtes i denne, ogsaa fremtræder i Kroghs Fordanskning. Her kan bl. a. peges paa (S. 206) Sætningen: »I Skiæmt lyver jeg iblant, i alvorlige Sager aldrig« og (S. 203) Udeladelsen af det samme Stykke, som var bleven strøget i Opuscula. Ved Slutningen af det 1ste Levnetsbrev er Dateringen oversat: »Kiøbenhavn. d. 31. Decembr. Ao. 1727«, hvoraf fremgaar, at Oversætteren har forstaaet den paa samme Maade som her ovenfor er hævdet.

Olsvig (i Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. 1904. S. 221 ff.) har ment, tværtimod Kroghs egen Udtalelse i Forordet, at han skulde have indhentet Holbergs Tilladelse til at foretage Oversættelsen og af denne endog faaet Vink til Affattelsen af Fortalen. Men som ved saa mange andre af Olsvigs Paastande mangler ethvert Bevis og der er heller slet ingen Grund til en saadan Antagelse stik imod Kroghs egne Ord. En Redegørelse for Oversættelsens Sprog og Sprogformer findes i Olsvigs Skrift S. 226—30 og 260—68.

Om Kroghs Oversættelse kan iøvrigt henvises til Norsk hist. Tidsskr. I. S. 413; Bergens hist. Forenings Skrifter. Nr. 20. Bergen. 1914. S. 80.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1741. Nr. 82 ($^{13}/_{10}$), Nr. 102 ($^{22}/_{12}$), 103 ($^{25}/_{12}$), 104 ($^{29}/_{12}$); 1742. Nr. 14 ($^{16}/_{2}$) og oftere, i Notifications-Relation 1741. Nr. 83 ($^{30}/_{10}$) samt Kbh.s extraord. Relat. 1741. Nr. 83 ($^{20}/_{11}$), Nr. 85 ($^{27}/_{11}$) findes følgende Inserat: I Sukkerhuuset ved Høybroe er til kiøbs nogle faa Exemplarer af Hr. Assessor

Holbergs Liv og Levnets-Beskrivelse paa Dansk a 2 mk. 4 sk., tages 10 et i Kiøbet. og smstds. Nr. 91 ($^{13}/_{11}$) [gentaget i Nr. 92 ($^{17}/_{11}$)]: [Hos E. H. Berling] er at bekomme nogle faae Exemplarier af Professor Holbergs Liv og Levnets Beskrivelse paa Dansk, hvilke ere fra Bergen hidsendte til Forhandling, for ringeste Priis. [Inseratet findes ogsaa i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1741. Nr. 46. S. 724 ($^{17}/_{11}$) kun med den Forskel, at der her staar: »nøyeste Priis«. (jfr. Notifications-Relation. Nr. 87 ($^{13}/_{11}$))].

Exemplarer af denne Oversættelse solgtes 1855 paa J. C. G. Johannsens Auktion for 3 Mk. 8 Sk.; 1859 paa E. Clausens for 3 Mk. 2 Sk.; 1872 paa Allens for 1 Rdl.; 1898 paa Lynges for 3,00; 1915 paa Emil Blochs for 35,00; 1916 paa Warburgs for 22,00, paa Hammershøjs for 70,00; 1919 paa Auktionen $^{11}/_{12}$ for 78,00; 1923 paa S. Wandels for 52,00; 1923 paa K. Scavenius' for 305,00; 1923 paa Johan Levins for 40,00; 1925 paa M. Lorenzens for 100,00.

DANSK OVERSÆTTELSE 1745

LUDVIG HOLBERGS | Trende | EPISTLE | Til *** | Hvorudi befattes det Fornemste | Af Hans | Liv og Levnet, | Oversatte af det Latinske i det Danske | Sprog. | (Vignet: Berlings Trykkermærke). | KIØBENHAVN, 1745. | Trykt og bekostet af Ernst Henrich Berling, | og findes hos hannem tilkiøbs. | 8vo.

[Indhold: Kobberst. Portræt (J. B. Brühl sc. Lipsiæ; med C. F. Wadskiærs Digt:

Amplexu cunctas complexus coelibe Musas,
Entheus ingenio, judicioq; Senex,
Qui genus humanum dulci perfundit aceto,
Sic gerit Holbergus, gloria nostra, genas.
Unicus ingenii, Calamus, cælator et Orbis
Unica, qvæ capit hoc, lamina doctus erit:
I nunc et dubita, mun Spiritus igneus ipsa
Frigoris in patria surgere, Mome, qveat?

[Wadskiærs danske Oversættelse af dette Digt findes trykt særskilt m. T. C. F. WADSKIÆRS | Danske Oversættelse | Af | Hans Latinske Epigrammate og | Ære-Vers | Under Vel-Ædle og Vel-byrdige | Hr. Assessor | LUDVIG HOLBERG. U. St. o. A. 4].

Titelblad; bagpaa: Imprimatur J. P. Anchersen D. Frise; Fortale: Gunstige Læser! (undertegn. E. H. Berling); 4 upag. Sider, paa Foden af den første staar: 3); Frise over Teksten S. 1—343 (sign. A—$Y_{4(r)}$) Blomstervignet; S. 1. Overskrift: Den første Epistel *⁂* *⁂* *⁂*; S. 209. Halvtitel: L. HOLBERGS | Anden | Epistel | Til * *. | (Teksten begynder strax paa Bagsiden); S. 225 Halvtitel: L. HOLBERGS | Tredie | Epistel |

Til **. | (Teksten begynder strax paa Bagsiden). S. 33—48 er fejlagtig betegnet som 49—64 og det følgende Ark er atter betegnet 49—64, saaledes at Siderne 33—48 overhovedet ikke forekommer, hvad der har givet Olsvig (Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi 1904. S. 239) Anledning til at opkaste det Spørgsmaal: »Hvem har givet sætteren i 1745 ordre til at begaa denne haarreisende forsyndelse?« Desuden findes andre Fejl i Pagineringen: S. 531 istedetfor 135 og 851 istedetfor 158, og den meget minutiøse Olsvig har desuden paavist, at Bogstaverne J, V og W ikke er bragt til Anvendelse i Arksignaturen, hvilket dog sikkert er sket med velberaad Hu].

I Fortalen hedder det: »Af de tvende første Breve har man (som bekiendt er) i Aaret 1741. seet en Dansk Version fra Auctoris Føde-Bye Bergen i Norge; men da den Tredie Epistel var kommen der til, og bemældte Bergenske Oversættelse paa adskillige Steder syntes gode Skiønnere mindre lykkelig, end man havde ønsket, saa har jeg til Publici Fornøyelse paa min Bekostning besørget en Dansk Version af dem alle Tre«.

Hvem den anonyme Oversætter er, vides ikke, og man har egentlig slet intet Spor at gaa efter, naar man vil prøve paa at udfinde ham. Der har været dem, og derimellem selvfølgelig ogsaa Olsvig, der har ment, at Oversætteren og Holberg selv var identiske; det er dog mindre sandsynligt, da der forekommer baade Misforstaaelser og ligefremme Fejl, saaledes som C. W. Smith har paavist i Forordet til den ny Udgave 1857. Men ét synes alle at være enige om, at Holberg selv har været medvirkende ved Oversættelsen, at han har gennemset og billiget den og paa adskillige Steder rettet og forandret i Teksten; nogle Exempler herpaa, der ved Anvendelsen af Olsvigs Tekstudgave (1902), hvor Afvigelserne gennemgaaende er anført i Marginen, let kunde forøges, findes hos Chr. Bruun, Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. 1895. S. 28. (jfr. V. Olsvig, Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. 1904. S. 249—55). Naar den sidstnævnte vil hævde, at de »tilsyneladende Trykfejl« og »Forkludringer« er indsat med velberaad Hu af Holberg selv, for at ingen skulde gætte paa ham som Ophavsmand til Oversættelsen, er det sikkert kun et Udslag af Olsvigs Lyst til at finde Hemmeligheder og »Fiksfakserier«, hvor der absolut intet ligger til Grund for en saadan Antagelse.

I Holberg Aarbog 1922. S. 40—83 har Karl Mortensen i en Afhandling: Om Ludvig Holberg som Oversætter ved en Sammenligning mellem Originalen og Oversættelsen søgt at paavise, at Holberg med Kroghs Oversættelse som Grundlag selv har besørget denne nye rettede og forbedrede Oversættelse og til denne Opfattelse slutter H. Logeman sig i Danske Studier. 1925. S. 165—67.

1 det 3dje Brev er bibeholdt: Betænkning over nogle Europæiske Nationer (S. 299—335), medens de andre indskudte Stykker er udeladt.

Oversættelsen, der af kyndige Holbergforskere med Rette roses for sit ægte Holbergske Sprog og Stil, findes anmeldt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1745. S. 151—53 (hvoraf ses, at den udkom i Begyndelsen af Aaret); Altonaische gelehrte Zeitungen. 1745. S. 217—18 [optrykt i Freye Urtheile und Nachrichten. 2. Jahr. Hamburg. 1745. S. 215—17]; jfr. 1746. S. 17—18, hvor Anmelderen i en Omtale af den nedenfor anførte tyske Oversættelse (1745) klager over, at den danske Oversættelse, skønt bedre end den Bergenske (1741) har udeladt endel, (jfr. saaledes Oversættelsen S. 272; hvor S. 56—67 i den latinske Udg. i Opuscula II, handlende om Holbergs Forhold til den systematiske og polemiske Teologi, er skudt ud).

I Kiøbenhavns extraord. Relationer. 1745. Nr. 25 ($^{9}/_{4}$): »Udi afvigte Aar 1744 er udi E. H. Berlings Bogtrykkerie paa egen Bekostning efterfølgende nye Bøger ved Trykken bleven forfærdigede, og sælges hos hannem for hosføyede Priser, nemlig 1) Hr. Assessor Ludvig Holbergs Liv og Levnets Beskrivelse paa nye oversat af Latinen i Dansken, hvor til den 3die Epistel, som ikke før paa Dansk haver været, er føyet, tilmed er denne nye Edition ziret med Autors Portrait, sælges for 2 Mk. 8 Sk.« (jfr. Kiøbenhavns Post-Rytter. 1745. Nr. 17 ($^{26}/_{2}$), 18 ($^{1}/_{3}$), 19 ($^{5}/_{3}$)).

Prisen var 2 Mk. 8 Sk. (jfr. Kiøbenhavns Post-Rytter. 1745. Nr. 17, 18, 19. ($^{26}/_{2}$, $^{1}/_{3}$, $^{5}/_{3}$).

Exemplarer af denne Oversættelse solgtes 1872 paa Allens Auktion for 4 Mk. 4 Sk.; 1898 paa Lynges for 5,00; 1913 paa Wimmers for 10,50; 1915 paa Emil Blochs for 11,50; 1916 paa Warburgs for 24,00; 1919 paa Volmer Berlings for 78,00; 1922 $^{28}/_{9}$ for 60,00; 1923 paa H. Scavenius' for 230,00 og paa Martin Levins for 20,00; 1925 $^{12}/_{3}$ for 29,00 og paa M. Lorenzens for 45,00; 1927 paa P. F. Rists for 42,00, $^{24}/_{10}$ for 26,00 og $^{28}/_{11}$ for 23,00; 1928 $^{4}/_{12}$ for 26,00; 1929 $^{11}/_{9}$ for 40,00.

NYT OPLAG [MELLEM 1751 OG 1755]

B. LUDVIG HOLBERGS | Trende | EPISTLE | Til *** | Hvorudi befattes det Fornemste | Af Hans | Liv og Levnet, | Oversat af det Latinske i det Danske | Sprog. | (Røskenvignet). | Nyt Oplag. | KIØBENHAVN, 1745, | Trykt i de Berlingske Arvingers Bogtrykkerie | og paa deres Forlag, ved L. H. Lillie. | 8vo.

[Indhold: Foran Titelbl. Portræt (det samme som i den tyske Overs. 1745; det mangler ofte, bl. a. i det kgl. Bibl.s Exemplar); Titelblad, bagpaa Imprimatur I. P. Anchersen. D.; forskellig Frise; Fortale: Gunstige

Læser. (undertegn.: Kiøbenhavn 1745. E. H. Berling; 4 upag. Sider, paa Foden af den første staar: 3; forskellig Tekstfordeling); samme Frise over Teksten S. 1—343 (sign. A—$Y_{4(r)}$); forskellig Slutningsvignet; endel af de mindre Vignetter og Friser er nye, andre er de samme som i det oprindelige Tryk. Teksten følger med ganske faa Ændringer dette Tryk Linje for Linje; Fejlpagineringen S. 49—64 istedetfor 33—48 er mærkelig nok bibeholdt; derimod er S. 135 og 158 rigtige; til Gengæld er der indkommet nogle nye Trykfejl i Pagineringen, nemlig S. 61 istedetfor 71, 153 istedetfor 151, 218 istedetfor 228 og en Side (55) mangler helt Paginering].

Dette ny Optryk vrimler af Trykfejl, hvad der har givet Olsvig (Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. 1904. S. 285) Anledning til den bisarre Antagelse, at Holberg, som efter hans Mening selv har besørget dette Optryk, »har villet opføre en Parodiens Heksedans ligeoverfor den tilstand, hvori Kbh.s Rigsmaal befandt sig i 1740 aarene«. For at bevise dette har han samlet en Række Afvigelser i Sprogformerne mellem den første Udgave 1745 og det nye Oplag, hvilket sikkert maa have kostet ham en utrolig Møje og som, uhildet betragtet, ikke beviser andet eller mere end hvad man kender fra andre Skrifter paa den Tid, at Sætteren har benyttet sin egen, endda yderst mangelfuldt overholdte, Retskrivning og at Forfatteren har overladt Korrekturlæsningen til Trykkeriet, som ikke har ofret synderlig Omhu paa den. Dette ny Oplag bærer det samme Aarstal 1745 som det oprindelige Tryk, hvilket mærkeligt nok har foranlediget Bruun (Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. 1895. S. 28) til at skrive: »samme Aar kom et nyt Oplag«. Det er imidlertid ganske forkert; Titelbladets B. Ludvig Holberg viser, at Bogen i hvert Fald først kan være udkommet efter 1747, i hvilket Aar Holberg blev ophøjet til Baron. (B. skal vel næppe forstaas som Beatus?). Men desforuden udviser Titelbladet, at den er udkommet, ikke som den første Udgave 1745 hos E. H. Berling, men hos de Berlingske Arvinger; Berling døde 1751 og Lillie var Bestyrer af Bogtrykkeriet til han 1755 selv nedsatte sig som Bogtrykker. Det ny Oplag maa altsaa være udkommet i Tiden mellem 1751 og 1755.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,75; 1918 paa Høgsholms for 60,00; 1923 paa K. Scavenius' for 71,00.

I. LEVINS UDGAVE 1857

Ludvig Holbergs | trende Epistler til *** | hvorudi befattes | det Fornemste af Hans Liv og Levnet. | Oversatte af det Latinske i det Danske Sprog | (1745). | Kjøbenhavn. | Udgivet af I. Levin. | Forlagt af K. Schønberg. | Thieles Bogtrykkeri. | 1857. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Forord: Ludvig Holbergs tre latinske Breve om sit Liv og Levnet, oversatte 1745, paany udgivne af J. Levin (undertegn. C. W. Smith; S. III—XIV); Teksten S. 1—259; derefter en upag. Side: Trykfejl (kun én); 1. Epistel S. 1—158; 2. Epistel S. 159—69; 3. Epistel S. 170—259. Udgaven udkom i 3 maanedlige Hefter (S. 1—96; 97—192; Titelblad, Forord og S. 193—259); paa et særligt Bindomslag: Ludvig Holbergs | trende Epistler til *** | hvorudi befattes | det Fornemste af Hans Liv og Levnet. | u. A. findes et Portræt af Holberg; i nogle Exemplarer findes et lille Forord undertegn. I. L., der meddeler, at der istedetfor Fortale af ham vil blive trykt C. W. Smiths nedenfor nævnte Anmeldelse fra »Fædrelandet«].

Det er et Optryk af den første Udg. af Oversættelsen 1745 med enkelte Forandringer af Retskrivningen, men uden Oplysninger af nogen Art. Den blev anmeldt i Fædrelandet. 1857. Nr. 223 ($^{26}/_{9}$) af C. W. Smith; Dagbladet. 1857. Nr. 177 ($^{1}/_{8}$); 1858. Nr. 65. Tillæg ($^{17}/_{3}$) [rimeligvis af Rudolf Peter Kristian Varberg]; Berlingske Tidende. 1857. Nr. 290 ($^{12}/_{12}$); Lolland-Falsters Stiftstidende. 1857. Nr. 227 ($^{12}/_{11}$).

For Fuldstændigheds Skyld anføres, at Olsvig (Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. 1904. S. 368—69) giver den en meget spydig Omtale.

Prisen var for Subskribenterne 6 Sk. for Arket; for den afsluttede Bog 1 Rdl. 32 Sk.

Den er ikke sjælden; et Exemplar solgtes paa Lynges Auktion 1898 for 1,75.

Denne Oversættelse blev optrykt i: Holberg Comoedierne og de populære Skrifter. Festutgaven ved Francis Bull, Georg Christensen, Carl Roos, S. P. Thomas, A. H. Winsnes. Kria. 1923. det Bind, der bærer Titlen: Holberg Niels Klims Reise under Jorden * Trende Epistler til *** * Epistola CDXLVII. Kria. 1923. S. 1—242 med en Indledning (S. III—VIII) af de to Udgivere (Thomas og Winsnes) og Noter og Oplysninger S. 243—76.

RAHBEKS UDGAVE 1814

Ludvig Holbergs | Levnet, | forfattet af ham selv | i tre Breve til en fornem Herre. | Ny oversatte af Latin, med Anmærkninger | ved K. L. Rahbek, | Dr. Phil., Professor og Theaterdirecteur, | Ridder af Dannebrogen. | Samt den 447de af de danske Epistler. | Kjøbenhavn, 1814. | Trykt og forlagt af Directeur Joh. Fred. Schultz, | Kongelig og Universitets-Bogtrykker. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; bagpaa et Citat af Herder, Briefe zur Beför. der Human. 5 Saml.; Dedikation til »Danneborgeren, Oldgrandskeren, | Vi-

denskabsmanden, | Prof. Rasmus Nyerup, | næsten 40 Aars uafbrudte Venskab | og 30 Aars trofaste litterariske Samvirkning | til taknemmelig Admindelse, | helliget«; bagpaa Mottoet: »Ut, inter qvos sûmma fuit laudis æmulatio, nulla | intercesserit obtrectatio. | Corn. Nep. Atticus«; Halvtitel: L. Holbergs | tre | Breve til en fornem Herre. | Oversatte af Latin. (sign. A.); Teksten S. 3—377 (sign. A_2—$Aa_{5(r)}$); Herr Justitsraad Anchersens In- | scription, som blev graveret paa | Pladen af Liigkisten. [i dansk Oversættelse] S. 378—80; Titelbladet og Dedikationen er klæbet til; Udgaven er nemlig et Særtryk med forandret Paginering af Ludvig Holbergs Udvalgte Skrifter. Udg. af K. L. Rahbek. XXI. Kbh. 1814. S. 207—586; Første Brev S. 3—226; Andet Brev S. 226—240; Tredie Brev S. 240—344; Slutning af Holbergs Levnets | Beskrivelse. | 447 Epistel. | Til *** S. 345—77].

Det er en helt ny Oversættelse; hvem Oversætteren er, vides ikke; han har ikke navngivet sig, men at det ikke er Rahbek selv, fremgaar klart dels af Titelbladet, dels af, at Rahbek i de tilføjede Noter betegner dem som U. A. (ɔ: Udgiverens Anmærkning). Det er ørkesløst at ville gætte paa Oversætterens Navn; paa de Steder i sine Erindringer, hvor Rahbek omtaler Udgaven, gives der ikke det svageste Fingerpeg. Olsvig (Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. 1904. S. 358) mener at kunne fastslaa, at han »neppe har været en danske, men sandsynligvis en normand« og udtaler sig meget rosende om hans Gengivelse. Oversættelsen er foretaget efter Trykket i Opuscula (I—II). Som Helhed er Oversættelsen paalidelig og maaske nok mere nøjagtig end den Berlingske fra 1745, men det kan dog ikke nægtes, at den gamle Oversættelse har mere af Samtidens Stil og Tone over sig og virker mere levende og »Holbergsk«. I visse Tilfælde følger Oversætteren den gamle Oversættelse m. H. t. Udeladelser, men langtfra overalt; saaledes findes her Afsnittet i 3. Brev om Holbergs Forhold til Teologien medtaget (S. 295—305; jfr. den sig dertil knyttende Note); Afsnittet om de Europæiske Nationer er udeladt (fordi »man alt saavel i Niels Klim som i første Brev har det vigtigste af, hvad her gientages«) og det samme gælder de andre indskudte Stykker i 3. Levnetsbrev, hvilke jo ogsaa var forbigaaet i den gamle Oversættelse. Nogle af de latinske Verscitater er uden typografisk Angivelse optaget i den almindelige Tekst (tildels i Overensstemmelse med den gamle Oversættelse), men, hvor de er beholdt, er de oversat paa ny, korrektere og nøjagtigere maaske, men uden den gammeldags Tone f. Ex. S. 21 i Opuscula I:

Nil habet paupertas durius in se,
Qvam qvod ridiculos homines facit.

i Rahbeks Udg. (S. 23):

Det allerhaardeste ved Fattigdom
Er at den Folk gjør latterlige.

og i Oversættelsen 1745 (S. 21):

Dette er det haardeste,
Fattigdommen med sig fører,
At den alle Tider giører
Folk til andres Spot og Spee.

Undertiden, dog sjældent, har Oversætteren ogsaa indsat andre latinske Citater, saaledes S. 241: Naturam furca pellas ex istedetfor Holbergs eget (Opuscula. II. S. 3).

Udgiveren, Rahbek, har tilføjet endel Noter, bl. a. S. 119 nogle kortfattede biografiske Notitser om Niels Griis (hvis Navn anføres her istedetfor den gamle Oversættelses »en tilfelles Ven«) og S. 136—43 hele det undertrykte Baccalaurprogram 1720 fra Wille Høybergs Kiøbenhavnske Samlinger, i dansk Oversættelse. Ellers handler Noterne mest om Komedierne og giver Oplysninger bl. a. om de anførte fremmede Skuespil og Skuespilforfattere.

Med Hensyn til Oversættelsen af 1814 kan forøvrigt henvises til Viljam Olsvig, Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. 1904. S. 354—59.

I Dansk Litteratur-Tidende 1814. Nr. 18. S. 277—80 findes en anonym Anmeldelse (formodentlig af Tidsskriftets Redaktør P. E. Müller) af det paagældende Bind af Holbergs udvalgte Skrifter.

Exemplarer betaltes paa Lynges Auktion 1898 med 0,60; 1928 $^{31}/_{1}$ med 11,00.

WINKEL HORNS UDGAVE 1897

HOLBERGS LEVNED FOR|TALT AF HAM SELV I | TRE LATINSKE BREVE | TIL EN FORNEM HERRE | OVERSATTE AF FR WINKEL HORN | KIØBENHAVN KRISTIANIA | A. CHRISTIANSENS KUNSTFORLAG | 8vo.

[Indhold: Omslag; Titelblad, bagpaa: Holbergs Sarkofag i Sorø; et Blad, paa Forsiden: Professor Ludvig Holberg som ældre, paa Bagsiden: Holbergs Vaaben; Smudstitel: Holbergs Levned; bagpaa Professor Ludvig Holberg som yngre; hvidt Blad, bagpaa: Tallene i Texten henviser til Anmærkningerne bag i Bogen. Paa Foden Kjøbenhavn. — Græbes Bogtrykkeri; Rækkefølgen af disse Blade er i de indbundne Exemplarer endel afvigende efter de forskellige Bogbinderes Ordning; Teksten S. 9—310 (sign. 5—20_2); S. 311—17 Anmærkninger; Det Første Latinske Brev (1727) S. 9—185; Det Andet Latinske Brev (1735) S. 187—200; Det Tredje Latinske Brev (1743) S. 201—279; Holbergs sidste Aar (Epistola CDXLVII) S. 281—310].

I Anmærkningerne udtaler Udgiveren: »I nærværende Oversættelse, der nærmest skyldes Ønsket om at give Almenheden

det vigtige Skrift i Hænde i en saa vidt muligt nøjagtig Gjengivelse er . . . . ethvert Forsøg paa at efterligne Holbergs nu snart to Hundred Aar gamle danske Sprog opgivet«. Oversættelsen er aabenbart foretaget efter Udgaven i Opuscula. I det 3. Brev er Stykket om den polemiske eller systematiske Teologi medtaget, men Stykket om de Europæiske Folk og de andre indskudte Afsnit er udeladt og det samme gælder om det før Trykningen i Epistlerne V. kasserede Afsnit af Epistel 447 om Processen med Ridefogeden. De latinske Verscitater er ny-oversatte.

Oversættelsen udkom som Nr. 7 af A. Christiansens Serier 1897 og Prisen var 3,00, senere blev Oplaget solgt til Boghandler Axel Andersen, der nedsatte Prisen til 2,00.

Et Exemplar solgtes 1923 paa K. Scavenius' Auktion for 23,00.

MOLLERUPS UDGAVE 1912

Ludvig Holberg | Samlede populære Skrifter | Tre Breve til en fornem Herre | eller | Holbergs Livsroman | (Titelbillede: Ludvig Holberg ved sit Skrivebord; sign. -R×Chr.-) | XII BIND | I. P. MADSEN LINDS FORLAG | KØBENHAVN 1912 | 8vo.

[Indhold: Omslag (som Titelbladet); Titelblad (bagpaa: Denne Udgave af Ludvig Holbergs populære Skrifter | efter Knud Lyne Rahbeks Udgave er paa ny gennem- | set, rettet og bragt i Overensstemmelse med nyeste Ret- | skrivning. | Udgaven er illustreret af Hr. Kunstmaler Rasmus | Christiansen. | Nederst: TRYKT HOS J. JØRGENSEN & Co. (M. A. HANNOVER). | (Udgiverens Fortale (S. 3—4); Teksten S. 5—173.

I en Efterskrift af Udgiveren Dr. phil. W. Mollerup i XII. Bind af Udgaven S. 176 bemærker han: »at det væsentlig kun er den selvbiografiske Del af Brevene, som er medtaget, hvorfor man ogsaa har benævnt Brevene Holbergs Livsroman, idet de skildrer hans Liv og hans Karakter. Hvad Tekstbehandlingen angaar, er det tilstræbt at gengive de Rahbekske Oversættelser i en saa let læselig Form som muligt, idet man dog har søgt at bevare den gamle Sprogtone, saa at Læserne ingensinde kan være i Tvivl om, at det er Holbergs eget Maal, klædt i den moderne Retskrivnings Dragt«.

Smstds. S. 174 findes en Fortegnelse over de Illustrationer, som R. Christansen har tegnet til dette Bind; de er kun to, nemlig Titelbilledet og S. 75: Ludvig Holberg i Samtale med sin Vært i Rom.

Prisen for Holbergs Samlede populære Skrifter I—XII var

3,10 for uindbundne og 3,90 for indbundne Exemplarer. De enkelte Bind solgtes ikke særskilt.

TYSK OVERSÆTTELSE 1745

Herrn Ludwig Holbergs, | der Geschichte öffentlichen Lehrers auf der Academie | zu Copenhagen, | des Consistorii Assessors, und der | Academie Quästors, | Eigene | Lebens- | Beschreibung | in einigen | Briefen | an | Einen vornehmen Herrn. | Aus dem Lateinischen übersetzt, | und | Mit einem Vorberichte, | wie auch | Mit einigen Anmerkungen | begleitet. | Copenhagen und Leipzig, | Bey Gabriel Christian Rothe. 1745. | 8vo.

[Indhold: Portræt (m. Underskrift: Ludov. Hollberg, Assessor Consist: et Prof: Hist: Hafn.; J. M. Bernigeroth sc. 1744); Titelblad; Dedikation til Rigs-Greve, Sachsisk Kabinetsminister Ernst Christoph von Manteufel (undert. Copenhagen, den 7. Sept. 1745. »der Verleger«; upag.; sign. 2—4(v)); Vorrede des Uebersetzers (dat. d 14. Sept. 1745; upag.; sign. 5—7(v)); Teksten S. 1—448 (sign. A—Ee8). Der erste Brief S. 1—264; Der zweyte Brief S. 265—87; (Slutningsvignet kun efter dette Brev); Der dritte Brief S. 288—448. Fra S. 440 til Slutningen er Teksten trykt med en mindre Type; der findes Friser over de tre Breve S. 1. 265. 288, indbyrdes forskellige; S. 402—42 Bedenken über gewisse Europäische Nationen.

Oversætteren er anonym; han benævnes i Altonaische gelehrte Zeitungen. 1746. S. 17 »der uns wohlbekannte Uebersetzer« og smsts. S. 226 navngives han som Professor Georg August Detharding, der i sin Fortale til Holbergs Verglichene Geschichte verschiedener Heldinnen. I. Kph. und Lpz. 1746. S. 48 ogsaa nævner sig som Oversætteren. I sin Vorrede siger han: »Ich musz noch von den Anmerkungen, die ich hinzugesetzt, und von der Uebersetzung selbst etwas erwehnen. Jene betreffen grösztentheils die Schrifften des Herrn Holbergs, und bringen die Urtheile bey, die davon gefällt worden. Sie hätten vermehrt werden können, wenn mich nicht die Kürze der Zeit abgehalten. Diese ist mit dem grösztен Fleisse von mir ausgearbeitet worden. Dennoch sehe ich am besten ein, dasz man sie keinesweges vollkommen nennen könne«. Anmærkningerne, der først egentlig begynder S. 163 og hører op S. 333 (to ganske ubetydelige Noter S. 410 og 415 fraregnet) er ikke uden Interesse med Hensyn til tyske Oversættelser af Holbergs Skrifter og tyske Anmeldelser af disse og vidner om Oversætterens Kendskab til og Interesse for Holbergs hele Forfattervirksomhed, hvad der ikke kan undre, da han, som det vil fremgaa af denne Bibliografi, har oversat ogsaa andre af hans Værker. De latinske Verscitater har han ikke oversat, men ladet dem staa i Original-

sproget. I tredje Brev er Stykkerne om den systematiske og polemiske Teologi og om de Europæiske Nationer medtaget, men de øvrige indskudte Partier udeladt.

I sit Skrift (Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. 1904. S. 279) mener Olsvig at kunne slutte »at den form, hvori 45 D [ɔ: Dethardings Oversættelse] foreligger, skyldes Holberg selv« og søger at bevise det ud fra Fortalen og Anmærkningerne, hvori der viser sig en indgaaende Detailkendskab til Holbergs Skrifter og Udtalelser om disse. I denne Sammenhæng har han ogsaa foretaget en Sammenligning mellem Teksterne i Opuscula, den danske Oversættelse 1745 og denne tyske Oversættelse. Bevismaterialet synes imidlertid ikke overbevisende og der er næppe Grund til at antage en intimere Forbindelse mellem Holberg selv og den tyske Oversættelse.

I Göttingische gelehrte Zeitungen. 1746. S. 110 findes Oversættelsen kortelig omtalt; det hedder her: »Der Uebersetzer der deutschen hat sein Original redlich übersetzt«.

I Altonaische gel. Zeit. 1745. S. 545 meddeles, at Rothe har en saadan Oversættelse, af hvilken Meddeleren har set nogle Ark, i Pressen og i 1746. S. 17—18 anmeldes den som udkommen og dens Fuldstændighed fremhæves i Modsætning til den danske. Den findes desuden anmeldt i Pommersche Nachrichten von gelehrten Sachen. Greifswald. 1746. S. 17—20.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,75.

2. AUFLAGE 1754

Herrn Ludwig Freyherrn | von Hollberg | eigene | Lebens- | Beschreibung | in einigen | Briefen | an | einen vornehmen Herrn. | Aus dem Lateinischen übersetzt | und | mit einem Vorberichte | wie auch | mit einigen Anmerkungen | begleitet. | Zweyte und verbesserte Auflage. | Copenhagen und Leipzig, | in der Rothischen Buchhandlung. | 1754. | 8vo.

[Indhold: Portræt (med Underskrift: LUDWIG | Freyherr | von HOLBERG. J. Haas del. et sculps. Hafniæ. 1754); Titelblad; Dedikationen til Manteufel (upag.; sign. *2—*4); Vorrede des Uebersetzers (uden Datering; upag.; usign. 3 Bl.); Teksten S. 1—448 (sign. A—Ee8(v)); med de samme Vignetter og Friser og samme Tekstfordeling som i Udg. 1745].

Anmeldt i Wöchentliche Nachrichten von gelehrten Sachen. Regensburg. 1754. S. 260—61; Westphälische Bemühungen zur Aufname des Geschmaks und der Sitten. 20. Stück. Lemgo. 1754. S. 156.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,75; 1927 paa P. Fr. Rists for 10,00; $^{28}/_{3}$ 1929 for 25,00.

3. AUFLAGE

— — — Dritte und verbesserte Auflage. | Copenhagen und Leipzig, | bey Gabriel Christian Rothens Wittwe, | 1763. | 8vo.

[Indhold som i 2. Aufl. 1754, men Vignetter og Friser er ny og den mindre Type begynder her S. 439].

Prisen var 12 Groschen.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 4,25.

NY UDGAVE 1926

LUDWIG HOLBERG | NACHRICHT | VON MEINEM LEBEN | IN DREI BRIEFEN AN EINEN | VORNEHMEN HERRN | MIT EINEM ESSAY | VON GEORG BRANDES | 1926 | FRANKFURTER VERLAGS-ANSTALT A.-G. | FRANKFURT AM MAIN. | 8vo.

[Indhold: Smudsomslag, hvorpaa Forlagets Initialer (Bagsiden blank); Portræt med Underskrift: HOLBERG; sign. F. C. B. Gottschick sc. Dresden; Titelblad (nederst paa Bagsiden: Mit einem Porträt. | Der Übersetzung liegt die erste | deutsche Ausgabe von 1745 zugrunde.); [disse Sider er at betragte som I—VI]; S. VII. LUDWIG HOLBERG | VON | GEORG BRANDES | (S. VIII blank) S. IX—LIV Brandes' Essay; undertegn. G. B. 1887; derefter Halvtitel: LUDWIG HOLBERG | NACHRICHT VON MEINEM LEBEN | ERSTER BRIEF (Bagsiden blank); Teksten S. 1—202, undertegnet: Kopenhagen, den 31. des Christmonats 1727 |; S. 203. ZWEITER BRIEF (S. 204 blank); Teksten S. 206—19; S. 220 blank; S. 221 DRITTER BRIEF (S. 222 blank); Teksten S. 223—312; S. 313. Overskrift: BEDENKEN ÜBER GEWISSE | EUROPÄISCHE NATIONEN; Teksten S. 313—56; S. 357 ÜBERSETZUNG DER ZITATE | Teksten. S. 358—65; paa et Friblad: Bogtrykkeriets Initialer og derunder: Gedruckt bei | Poeschel & Trepte | in Leipzig |

Udgaven foreligger i et Shirtings-Bind, der paa Forsiden bærer Holbergs Navnetræk og desuden hører der et Papirsomslag til, hvor der under Titlen er trykt følgende: »Ein wahrer Philosoph, der es auch versteht, »seine Suppe selbst zu kochen«, durchwandert mittellos halb Europa. Mit scharfem Verstand beobachtet er die Menschen und Sitten, die ihm den Stoff für seine grossen Komödien liefern müssen«. Over alle Siderne er trykt et i faa Ord affattet Resumé over Sidens Indhold.]

S. 358 findes en Oversættelse af de latinske Citater, hvorunder følgende Bemærkning: »Soweit wie möglich sind auch die Quellen nachgewiesen«.

Som det fremgaar af Notitsen paa Titelbladets Bagside er den første Udgave af den tyske Oversættelse fra 1745 lagt til Grund, men Teksten er endel moderniseret baade m. H. t. Sætningsbygning og Ordvalget. Alle Noterne under Teksten i Udgaven 1745 er udeladt, undtagen to S. 154. (Udg. 1745. S. 205) og S. 324. (Udg. 1745. S. 415).

G. Brandes' Essay er det først i Jubeludgaven af Holbergs Comoedier. III. Kbh. 1887. S. 5—43 trykte: Ludvig Holberg som Komedieforfatter [siden optrykt i hans: Essays. Danske Personligheder. Kbh. 1889. S. 1—48 og i Samlede Skrifter. I], hvor kun Begyndelseslinjerne, der havde Henblik paa selve Jubilæumsudgaven, er lidt forandret.

Portrættet er det af Gottschick udførte Stik, der gennem J. M. Bernigeroths til Jüdische Geschichte 1747 viser tilbage til Chr. Fritzsch's i Dannemarks Riges Historie 1732. (jfr. Strunck. Nr. 1181; Th. A. Müller, Holbergportrætter. 1918. S. 64).

Skønt Bogen bærer Udgivelsesaaret 1926, udkom den allerede 1925.

Prisen var 8 Mk. 90 Pf.

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE 1765

LEEVENS- | BESCHRYVING | Van den HEERE | BARON | LODEWYK HOLBERG. | (Schryver der Alomberoemde onderaard- | sche Reize van Klaas Klim, enz. Waar | van de Sleutel hier in gevonden word.) | In eenige Brieven. | Behelzende, naast zyne gedaane Reize door En- | geland, Holland, Vrankryk, Italie en Duitsch- | land, veele weetenswaardige dingen, vrolyke | invallen, en gepaste aanmerkingen omtrent | zaaken van Studie, hoe hy van den laagen trap | van KORPORAAL is opgeklommen tot den | verheve graad van Hoogleeraar in de Historien | en Wysgeerte, Assessor van het Consistorie, | Ou- | derling en Rentmeester van de Academie, en Lid | van de Koninglyke Societeit der weetenschappen | te Koppenhagen. | Door hem zelve in't Latyn geschreeven, | EN | in eenen vryen Styl vertaald, en met eenige | aanmerkingen verrykt, | DOOR | A. A. V. M. V. D. M. D. D. | TE AMSTERDAM, | By STEVEN VAN ESVELDT, | Boekverkoper in de Kalverstraat, het derde | huis van de Roomsche Kerk de Papegaay. 1765. | 8vo.

[Indhold: Portræt med Underskrtft:

Dit is't afbeeldsel van een' Man,
Die 't Noorden door verstand verlichte;

Die School en Kerk door schriften stigtte;
Zo als zyn LEEVEN leeren kan,
'T is HOLBERG nagebootst in wezen;
Wiens werken waardig zyn te leezen.

Titelblad; Voorbericht | Aan den Leezer. | S. I—X (sign. *1—*5); Vignet (en Due); Teksten S. 1—386 (sign. A—Bb(v)); Slutningsvignet; De eerste Brief. S. 1—220 (ingen Slutningsvignet); De II. Brief. S. 221—38 (Slutningsvignet; De III. Brief. S. 239—386 (Slutningsvignet); S. 340—(78) Bedenkingen over zekere Europeische Volken. Sidst et Blad: Register van Boeken by S. van Esveldt gedrukt, en te bekomen. Det i Gengivelsen af Titlen understregede er trykt med rødt].

Oversættelsen er besørget af van der Meersch efter den tyske, hvis Anmærkninger er medtaget. Af Oversætterens Fortale kan fremhæves: »Alleen voegen wy hier nog by, hoe wy ons in deze leevens-beschryving, van eenen vryen styl, zonder ons overal, bepaald, aan's Schryvers woorden te binden, bediend, en de vryheid genomen hebben, dezelve, daar het noodig was, met eenige aanmerkingen te verryken.« Forordet er forøvrigt ogsaa tildels en Oversættelse af det tyske, hvis Ordlyd ofte er helt bevaret. I Teksten er de latinske Verscitater oversat; som i den tyske Oversættelse er i det 3dje Brev Stykkerne om den systematiske Teologi og om de Europæiske Nationer medtaget, men de øvrige indskudte Partier udeladt.

Oversættelsen anføres som udkommen i Republijk der Geleerden. IX. Amsterdam. 1765. S. 566—67 (jfr. Het boek. 1924. S. 216—17).

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,00; 1925 $^{23}/_{2}$ for 21,00 og paa M. Lorenzens for 12,00.

ENGELSK OVERSÆTTELSE 1827

MEMOIRS | OF | LEWIS HOLBERG. | WRITTEN BY HIMSELF | IN LATIN, | AND NOW FIRST | TRANSLATED INTO ENGLISH. | LONDON: 1827. | PUBLISHED BY HUNT AND CLARKE, | YORK-STREET, COVENT GARDEN. | 8vo.

[Indhold: Foran Titelbl. Staalst. Portræt (med Underskrift: E. Scriven sc. og Navnet HOLBERG; nederst: Published by Hunt and Clarke, York Street); Smudstitelblad: AUTOBIOGRAPHY. | A Collection | OF THE | MOST INSTRUCTIVE AND AMUSING | LIVES | EVER PUBLISHED, | WRITTEN BY THE PARTIES THEMSELVES. | WITH BRIEF INTRODUCTIONS, AND COMPENDIOUS SEQUELS | CARRYING ON THE COURSE OF EVENTS TO THE | DEATH OF EACH WRITER. | VOLUME XII. LEWIS HOLBERG. | LONDON: | PRINTED FOR HUNT AND CLARKE, | YORK-STREET. COVENT-GARDEN | (Paa Bag-

siden af dette Titelblad: LONDON: | Printed by WILLIAM CLOWES, | Stamford-street. |; derefter Titelblad; Preface (V—) VII. (sign. a_3—$a_{4(r)}$); Teksten: »THE | LIFE | OF | LEWIS HOLBERG«. S. 1—289 (sign. B—$2C_{(r)}$; en upag. og usign. Side »Errata«; Teksten er ikke afdelt i 1—3. Brev; S. 155, hvor det andet Brev skulde begynde, findes en Note »This portion of the biography was written after an interval of eight years« og S. 165 ved tredje Brevs Begyndelse kun det urigtige Aarstal: »(1737)«. I Fortalen udtaler den anonyme Oversætter, at han har strøget Brevformen og ladet Holberg henvende sig direkte til Læseren: »This is the only liberty, the translator has taken with the text, with the exception of the suppression of a few coarse pleasantries by which the fastidiousness of some readers might have been offended, and also of a considerable mass of quotations, for which, like the pedantic but pleasant author of the Anatomy of Melancholy, Holberg seems to have had an overweening affection«. Oversættelsen er foretaget efter Opuscula; de latinske Verscitater er ikke oversat; Stykkerne om den polemiske og systematiske Teologi og om de Europæiske Nationer er medtaget uden særlig Overskrift; derimod findes S. 258—62; Specimen of a system of moral philosophy. Of piety; 263—66: Of Decorum; 267—73: Of happiness and unhappiness; 274—78: Of concord and discord; 278—80: Of depraved taste; 280—87: The wise alone are happy med særlige Overskrifter].

Den anmeldtes som værende under Pressen i London magazine. New series VII. 1827. April. S. 591 og som udkommen smstds. New series. VIII. June. S. 283.

Prisen var 3 Sh. 6 d.

Exemplarer solgtes 1872 paa Allens Auktion for 1 Mk.; 1898 paa Lynges Auktion for 2,00; 1927 paa P. Fr. Rists for 23,00.

Der findes ogsaa Exemplarer af denne Oversættelse med aldeles enslydende Titelblad, kun med følgende Forandring: LONDON: | WHITTAKER, TREACHER, AND ARNOT, | AVE-MARIA-LANE. | MDCCCXXIX. |; Smudstitelbladet frembyder lidt Forandring i Ordningen af Ordene og gengives derfor her: AUTOBIAGRAPHY. | A Collection | OF THE | MOST INSTRUCTIVE AND AMUSING | LIVES | EVER PUBLISHED, | WRITTEN BY THE PARTIES THEMSELVES. | WITH BRIEF INTRODUCTIONS, AND COMPENDIOUS | SEQUELS CARRYING ON THE NARRATIVE TO THE | DEATH OF EACH WRITER. | VOLUME XII. — LEWIS HOLBERG, | LONDON: | WHITTAKER, TREACHER, AND ARNOT, | AVE-MARIA-LANE. | MDCCCXIX. | (og paa Bagsiden: LONDON: | PRINTED BY W. CLOWES, | Stamford-street. |

Kun de to Titelblade og formodentlig ogsaa Preface er omtrykt; hele Resten er det gamle Oplag, hvad der allerede fremgaar af, at Trykfejlslisten er bibeholdt.

Et Exemplar fandtes i mag. art. M. Lorenzens Samling og solgtes paa hans Auktion 1925 for 20,00.

I Nye Tidende om lærde og curieuse Sager. 1754. S. 36 findes følgende Notits: »Msr. C. P. Rothe har besørget, at der er tagen en Masqve over den høysalige Hr. Barons Ansigt. Msr. Rothe fortiener derved Tak om denne lærde Mand, ifald der i sin Tid enten skal udhugges hans Postement i Marmor, eller en Medaille slaaes om ham. Han har ogsaa i den Hensigt afformet Ansigtet, for der efter paa nye at lade hans Portrait stikke i fuld Corpus, og er nu i færd med at samle alt, hvad der kand tiene til en paalidelig Fortsættelse af hans Levnet, som han tillige med hans Portrait agter at udgive«. En saadan Fortsættelse af Levnetsbrevene udkom ikke og det er vist, som saa mange andre af den foretagsomme Rothes Ideer, ikke kommet ud over Projektets Stadium.

Et Uddrag i tysk Oversættelse af 1. og 2. Levnetsbrev finder man i Ernst Ludewig Rathlef, Geschichte jeztlebender Gelehrten. II. Zelle. 1741, S. 312—42, hvortil i III. Sm. St. o. A. S. 1—22 slutter sig en ræsonnerende Fortegnelse over hans indtil da udkomne Skrifter, sluttende med den tyske Oversættelse af hans Heltehistorier 1740. Den angiver sig selv: »Geendiget im December des Jahrs 1739«. Oversættelsen er besørget efter Opuscula. (I). 1737. Det kan næppe undre, at Olsvig (Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. 1904. S. 201—18) mener, at Holberg ogsaa har haft Del i denne Biografi og at den skulde støtte sig paa direkte Meddelelser fra ham. I sit 2. Levnetsbrev (Opuscula. (I). 1737. S. 223) taler Holberg om, at han efter Kbh.s Ildebrand 1728 ogsaa skrev nogle Artikler (dissertationes) om Byens Genopbyggelse, og at disse med Velvilje var bleven læst af Kongen. Hvor disse omtales hos Rathlef (III. S. 18), tilføjes »Ich weis aber nicht, ob er dieselben unter die Presse gegeben hat«. Dette, der efter en uhildet Betragtning skulde tale direkte imod Meddelelser fra Holberg, der selvfølgelig godt vidste, at de var utrykt, affærdiger Olsvig (anf. St. S. 215) med et »affektation«. Om Holberg har sendt Rathlef Meddelelser, er ubeviseligt, og ved Gennemlæsningen af de to Artikler vil man næppe, naar man gaar til dem uden forudfattet Mening, finde et eneste Træk, der blot gør det sandsynligt. De forskrevne Komedietitler, der fandtes i Udgaven i Opuscula (Den politiske Kandestøber, Den Vögelsindede, Jeppe pan Bierged) genfindes hos Rathlef og dem vilde Holberg dog vel have sørget for at rette. Kun, hvor Talen

er om »Uden Hoved og Hale« (i Opuscula. S. 141 kaldet Fratres in contraria ruentes; hos Rathlef III. S. 14) findes hos sidstnævnte en Bemærkning, der viser, hvor Holberg kan have hentet Emnet til denne Komedie fra, men den kan særdeles vel skyldes Rathlef selv.

I Bekenntnisse merkwürdiger Männer von sich selbst. Herausgegeben von Joh. Georg Müller. II. Winterthur. 1793. S. 279—341 findes et Uddrag (ofte med Holbergs egne Ord) af alle tre Levnetsbreve i tysk Oversættelse, selvfølgelig stærkt forkortet. Oversættelsen er, som det direkte angives, udført efter »Opuscula« (I—)II. 1737—43. (jfr. Boken om bøker. 1. aarg. Oslo 1926. S. 183).

FASCICULUS NOVORUM DIALOGORUM

ORIGINALUDGAVEN 1728

Fasciculi Novorum | qvorundam | DIALOGO- | RUM, Qvi | Cis & trans Albim | Diebûs hîsce, | Fallendi temporis gratiâ, Habiti sunt. | Fasciculus primus continet | DIALOGOS Sex. | COLONIÆ, typîs P. M. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten begynder paa Bagsiden af Titelbladet med Overskriften: DIALOGUS (I.) inter duos Mercatores LUCIUM & ANTONIUM. (upag. sign. 1—8(v)); stregslynget Slutningsvignet].

Af dette Skrift, der sandsynligvis er trykt i Kbh., udkom et andet Tryk, formodentlig et Eftertryk, hvor baade Titlen og Texten er noget anderledes fordelt, som her vist:

Fasciculi Novorum | qvorundam | Dialogorum, | Qvi | Cis & trans Albim | Diebus hisce | Fallendi temporis gratia | Habiti sunt. | Fasciculus primus continet | Dialogos Sex. COLONIÆ typis P. M. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Texten som i forrige Udg. (upag.; sign. A_1—A_8(v)); forskellig Slutningsvignet. S. 6—9 er trykt med mindre Skrift end Resten og Udstyrelsen er slettere end i forrige Udg.].

W. Høyberg i Kiøbenhavnske Samlinger. I. [1755]. S. 485—86 anfører Titlen: Fasciculi novorum dialogorum trans Albim habitorum, sc. Dialogus Imus de Societate Indica Danorum, Colon. ɔ: Havniæ 1728 in 8. Denne Titel, som gaar igen hos Worm og Nyerup, er sikkert lavet af Høyberg selv.

Skønt Titelbladet lover sex Dialoger, findes der kun én, nemlig mellem Købmændene Lucius og Antonius.

Om Anledningen til dette Skrift beretter Holberg selv i Ad virum perillustrem epistola secunda. (Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 216): »Prodiêre incertis autoribus Silli qvidam in societatem Indiæ Orientalis; Nam, cum commercium Indicum temporum injuriâ adeo labefactatum esset, ut videretur diu stare neqvire, ni tempestivê sublevaretur, nutanti societati novo aliqvo ac salutari Commento suppetias ire moliebantur Commercii ejusdem Directores, cumque in finem novas e vicinis gentibus mercatores in societatem trahere conabantur. Hinc nonnulli, qvi incrementum Commercii Septentrionalis invidis oculis intuentur, ut a conferenda in societatem hanc pecuniâ alios absternerent, conamina ista vana & inania deprædicabant. Inator ego scripto apologetico Calumniis his obviam ire, Sed, cum an(!) re mercatoria parùm versatus sim, spartam hanc diu deprecabar, precibus tamen amicorum expugnatus operi manum admoveo, ac dialogum latinum edo, qvi mox in danicum idioma, deinde in Germanicum, curantibus societatis Directoribus, versus est.« Omtrent ligeledes beretter Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars; hrsg. von J. A. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXIII—LXIV).

At det ostindiske Kompagni paa denne Tid stod paa meget svage Fødder, er en bekendt Sag; 1725 blev der nedsat en Kommission for at underkaste dets Forhold en Undersøgelse, men det gik stadig daarligere og i 1732 oprettedes da det Asiatiske Kompagni, der skulde forene Handelen paa Ostindien og Kina, efter at det Ostindiske Kompagni 1729 havde frasagt sig al videre Handel. Hvortil Holberg sigter med Udtrykket »Cilli qvidam« (»nogle Pasqviller«), som skulde være udkommet mod Kompagniet, kan ikke siges; der foreligger i den bevarede trykte Literatur næppe nogen saadan; muligvis har det været Piecer (jfr. dog Fr. Thaarup, Hist. og statist. Efterretninger om det kgl. octr. Danske Asiatiske Compagnie. 1. Hefte. 1824. S. 38 »der udkom bitre Piecer«), der i Afskrift er cirkuleret Mand og Mand imellem, og muligvis skal Udtrykket ikke forstaas lige efter Ordene, men kun betegne udspredte Rygter. Selv har Holberg næppe efter de nyeste Oplysninger (Holberg Aarbog. 1921. S. 7—34) været økonomisk interesseret i dette Handelskompagni, selvom han Aaret efter lod Gram tegne ham for en Aktie i den da paatænkte Handel paa Kina, hvilken Aktie han dog snart efter atter afhændede. (jfr. Danskeren. X. 1893. S. 270—89 (L. Schrøder, Det dansk-ostindiske Kompagni og Ludvig Holberg)).

Skriftet er efter det først anførte Tryk optrykt i Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. V. Kbh. 1920. S. 105—16.

SAMLING AF ADSKILLIGE NYE SAMTALER 1728

Samling | Af adskillige | Nye Samtaler | Holdne | For Tidsfordriv i disse Dage | paa denne og hin Side | af Elven. | Første Samling indeholder | Sex Samtaler, | Oversat paa Dansk efter det | Latinske Exemplar, | Trykt til Cöln Aar 1728. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten S. 3—48 (sign. A_2—C_8); Slutningsvignet; S. 41—48 er tættere trykt med en mindre Type end det foregaaende].

Der er kun 2 Samtaler; S. 3. Overskriften: Første Samtale | Imellem | Tvende Handelsmænd | LUCIUS | og | ANTONIUS; S. 22. Anden Samtale | Imellem Tvende Kiøbmænd | SYLVESTER | og | MONTANUS.

Den første Samtale er optrykt i W. Høyberg, Kiøbenhavnske Samlinger. I. [1755]. S. 119—52; A. E. Boye, Holbergiana. II. 1833. S. 1—14.

[Afskrifter af 1. og 2. Samtale findes i det kgl. Bibliotek; Thott. Nr. 1937a. 4to].

Høyberg anfører Titlen (anf. Skr. S. 486): Samling af adskillige Samtaler, holdne paa hin Side Elven. 8. og denne selvlavede Titel gaar igen hos Worm og Nyerup. Trykkestedet er sikkert Kbh. Skønt Titelbladet ligesom i den latinske Original lover sex Dialoger, indeholder Skriftet kun to, hvoraf den sidste ikke findes i den latinske Original. Den handler (Høyberg anf. Skr. S. 486) om »de fire Species, forbudne at indføres i Provinzerne uden for Kiøbenhavn«. Disse 4 Species var Salt, Vin, Brændevin og Tobak, som København 1726 paa Grund af de store Smuglerier i Provinserne havde faaet Eneret til Indførsel af, et Privilegium, som dog 1730 atter blev hævet, da den forventede Tilvæxt i Toldindtægterne udeblev og Smugleriet ingenlunde blev mindre. (jfr. (Norsk) hist. Tidsskr. 2. R. VI. 1888. S. 27—28; F. Jørgensen, Det danske og norske Toldvæsens Historie. Rønne. 1905. S. 53—55; O. Nielsen, Kjøbenhavns Hist. og Beskrivelse. VI. 1892. S. 174—76).

Efter Holbergs egen Beretning (Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 216—17), blev denne Piece saa vel optaget af Købmændene i Residensstaden »ut non deessent, qvi insigni aliqvo præmio compensandam autoris operam judicabant. Sed, cum de conferendis Symbolis in Basilica mercatorum ageretur, prudenter judicabant nonnulli, cum scriptor mercenarius nunqvam fuissem, acceptiorem mihi fore simplicem gratiarum actionem. Neqve ii falsi sunt judicio; Nam abundè mihi sufficit nuda, qvæ verbis fit, gratitudinis testatio«. (jfr. Ludw. Holberg,

Peter Paars; hrsg. von J. A. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXIV).

Skriftet er optrykt i Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. V. Kbh. 1920. S. 117—43.

SAMTALE IMELLEM MONTANUS OG SYLVESTER 1729

Samtale | Imellem | Tvende | Kiøbmænd | MONTANUS | og | SYLVESTER, | Oplagt igien efter adskillige | got Folkes Begiering | og formeeret med | Nye Spørsmaal. | Trykt Aar 1729. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (begynder bagpaa Titelbladet uden nogen Overskrift) S. 2—32 (sign. $A_{1(v)}$—B_8); Bogen er trykt med 3 Slags Skrift S. 2—16, 17—31 og 32, hver Gang af mindre Størrelse].

Det er en ny Udgave af den 2. Samtale i den ovenfor nævnte Samling, med nogle Tillæg, der findes S. 20. L. 22—S. 25. L. 6; S. 32. L. 20 til Enden. Oversættelsen skal iflg. Ludv. Holbergs Levnet, forf. af ham selv. Ved K. L. Rahbek. Kbh. 1814. S. 228 være foretaget af Holberg selv.

[Denne udvidede Samtale er optrykt i W. Høyberg, Kiøbenhavnske Samlinger. I. [1755], S. 153—218 og i A. E. Boye, Holbergiana. II. 1833. S. 15—43; oversat i Ludw. Holbergs übrige kleine Schriften. Kph. 1755. S. 94—132].

I Holbergs Bo fandtes 150 Exemplarer af dette Skrift.

Et Exemplar ejes af Grosserer H. I. Andersen

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 4,25.

TYSK OVERSÆTTELSE

Kurtzer Zusammentrag | einiger neuen | Unterredungen, | Welche | disz und jenseits | des Elb-Stroms | Zum Zeitvertreib | gehalten worden. | Der Erste Zusammentrag | hält in sich | 6. Unterredungen. | Cöln gedruckt bey P. M. | Nach dem Lateinischen Original. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten upag.; sign. A_2—$B_{4(r)}$; Blomstervignet].

Den indeholder ligesom den latinske Original kun den 1. Samtale. [Ny Oversættelse i Ludw. Holbergs übrige kleine Schriften. Kph. 1755. S. 75—93].

$^{26}/_2$ 1755 indgav Boghandler F. C. Pelt et Andragende til Konsistorium om Privilegium paa at lade forskellige af Holbergs Skrifter, deriblandt »Samtale mellem 2de Kiøbmænd 2 St. 8.«

trykke paany, men Andragendet blev afslaaet. (jfr. Ludv. Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. V. Kbh. 1875. S. 352).

DEN JYDSKE FEIDE
1729

Den | Jydske Feide | U. St. o. A. 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten begynder paa Bagsiden af Titelbladet; 7 upag. og usign. Sider; S. 7: E N D E! Den 8de Side er blank].

I Fortalen til Mindre Poetiske Skrifter. Kbh. 1746. siger Forlæggeren: »Hvad som kand recommendere dette Oplag, og foraarsager, at det kand i visse Maader passere for et nyt Verk, er dette, at derudi ere indførte tvende tilforn ubekiendte Vers. Det første kaldes den Jydske Feyde, som er skrevet for mange Aar siden udi Anledning af en vis Mands Invectiv mod Autor, efterdi hans Navn af en Hændelse var indkommet udi et Skuespill. Deraf have nogle faa Exemplarier uden Autoris Villie og Videnskab været trykte.«

Denne Udgave, som udkom uden Holbergs Vidende, maa rimeligvis antages at stamme fra Aaret 1729; fra dette Aar er nemlig Tychonius' Forestilling om et Universitet at oprette i Viborg, (trykt i Tychoniana. II. Kbh. 1772. S. 1—22), hvortil der sigtes i Digtet. Rigtignok hævder Werlauff (Hist. Antegnelser om Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 255, støttet paa en Ytring af Tychonius selv (i »Tychoniana« II. S. 3), at Projektet allerede var opsat og til rette Vedkommende indleveret omtrent 1725, men den endelige Forestilling er dog aabenbart først bleven fuldendt i Aaret 1729.

»En vis Mand«, som Forlæggeren omtaler, er den bekendte Christen Lassen Tychonius, Sognepræst ved Viborg Domkirke og Stiftsprovst. Da Jacob von Tyboe fremkom første Gang i Hans Michelsens Comoedier. 3. Tome. Trykt 1725, bar Pedanten »af en Hændelse«, som Forlæggeren skriver, samme Navn som den lærde Stiftsprovst. Om det var saa helt af en Hændelse, er vel tvivlsomt; Holberg har næppe sat synderlig Pris paa en Mand af Tychonius' Art og næppe heller haft videre Agtelse for hans Forfatterskab, men noget personligt Kendskab til ham vides han forøvrigt ikke at have haft. Det har maaske kun været et kaadt Indfald af ham at give Pedanten dette Navn og Rahbeks Forklaring, (Hesperus. VIII. 1823. S. 320—21), at »Holberg kan have været aldeles bona fide, da han for Møinichen erklærede, at han aldrig havde vidst, der var nogen levende Tychonius til, før denne behagede at gienfinde sig i sin Navne i Tybo«, er ikke videre overbevisende.

Efter C. Deichmanns Biografi af sin Fader Biskop B. Deichmann (nu i Rigsarkivet i Oslo, en Afskrift i Ny kgl. Saml. 1308. Fol.) har Rahbek i Bidrag til den danske Skuepladses Historie i dens første Aarhundrede. Kbh. 1822. S. 70—72 berettet følgende: »Det er bekiændt, at C. L. Tychonius baade før, men fornemmelig efter Viborgs Ildebrand (1726) giorde Forslag til et Academies Oprettelse i Viborg. Da han ved ovenmældte Tid var selv i Kjøbenhavn, og vilde paadrive det af ham gjorte Forslag, saavelsom mere betræffende den afbrændte By, skal der have tildraget sig en Sag, som ikke faldt ud til nogen Fordeel for Tychonius, og som han ved sin egen Overilelse paadrog sig. Manden var munter og riig paa Indfald. Til hans Uheld forestilledes en Pedant i von Tybos Comedie, under Navn af Tychonius. De som vare ham noget skyldige, benyttede sig af Leiligheden, og hentydede det paa ham. Manden blev sat i Fyr og Flamme, og troer selv at see sin Person i denne opdigtede Tychonio, og ikke Mester af sig selv, gjør mere Bevægelse, og ved sin Nærværelse i Kjøbenhavn i en hæftig Tone gaaer op til den daværende Obersecretairer Moinichen, som fra Viborg af havde altid været en Ven og stor Patron af ham; men hvormeget denne Herre end fraraadte ham, derover at gjøre Opsigt, og at det var urimeligt, at Autor af Comedien mere havde tænkt paa ham, da han aldrig havde kjændt ham, kunde han dog ikke tilfredsstilles, da det var ham nok, at hans Navn var bleven brugt.

Det hændte sig, da han en Dag paa Cancelliet i samme Heftighed vedbliver sit forrige, at just Holberg kommer ind; om Moinichen har havt Bud efter ham, kan forvist ikke siges; men han siger til Tychonius: Der er Manden, tal nu med ham selv. Han angriber strax den anden med megen Hæftighed. Holberg, uden at svare et Ord, lader ham tale ud; da han spørger Moinichen, om han havde ellers noget at befale, sigende, at han aldrig har vidst, at der var nogen levende Tychonius til, førend nu, tog Afskeed og gik.

Ilde var det — føier Forfatteren nu til — at han faldt ud med en Mand, der havde saa god Leilighed til at hævne sig. Bedre, han havde efterfulgt Favorini Exempel, der ikke vilde forsvare sig mod den, der har Befaling over ti Legioner, næsten ligesaa farligt, at have at bestille med den, som har Skuepladsen til sin Fægtebane. Tychonius blev derefter omstøbt til Stygotius, og i Anledning deraf den jydske Feide, der blev et haardt Stød for Tychonius, hvorved han blev mere udsat for Critiker, end forhen«. Rahbek mener at kunne fastslaa, at »den jydske Feide efter alle udvortes og indvortes Criteria er fra 1726, og de faa Exemplarer som i Fortalen til Udgaven fra 1746 siges uden Autors Villie og Videnskab at have været trykte, ikke usandsynligen kunne formodes, at have været bestemte til, at følge med de det Aar udkomne Forvandlinger, men af begribe-

lige Betænkeligheder undertrykte«. Rahbeks sidste Formodning er næppe sandsynlig og der foreligger heller intet, der tyder paa en saadan Hensigt.

Den samme Beretning findes trykt med faa og uvæsentlige Forandringer i Jens Møller Mnemosyne. II. Kbh. 1831. S. 314—16. Af ovennævnte Deichmann er endvidere i Meddelelser fra det norske Rigsarchiv. I. Chria. 1865. S. 14—16. fremdraget nogle Optegnelser (nu i Rigsarkivet i Oslo), hvor Historien fortælles omtrent med de samme Ord, men med en saalydende Indledning: »Der fortælles, at Mag. Tychonius Lassen, Stiftsprovst i Viborg, som var en lærd Mand og en god Poet, heftig formaliserede sig over det, at Holberg havde brugt hans Navn i den Stortalende Soldat til at betegne en Pedant. Denne Mand, som ikke havde Lejlighed at komme i den store Verden de Aar, han deraf kunde profitere, havde ikke Levemaade og maaskee besad et Slags Pedanteri, af hvilken Aarsag han hentydede den Charakter paa sig selv — — — og et Menneske er allermest sensible udi de Ting, de kjende deres egen Skrøbelighed. Da han 1728 var i Kjøbenhavn har han derom udladt sig især til Oversecretair Møinichen, da han engang var hos ham paa Cancelliet, som raillerede ham derover«. Som man vil se, henlægger Deichmann her Sammenstødet mellem Tychonius og Holberg til 1728; i Jens Møllers Beretning er, i Overensstemmelse med Originalen, intet Aarstal anført, medens Rahbek selv har, i Parenthes, indsat Aaret 1726, der dog kun refererer sig til Viborg Bys Brand. [W. Høyberg], Kiøbenhavnske Samlinger I. Kbh. 1755. Fortalen k_4 bemærker: »Saaledes har han og i sin Jydske Feyde, som blev anlagt og stiilet imod en lærd Prest i Jylland, i Anledning af hans lystige Comoedie om Montanus og Stygotius, viist, at han var en veldig Stridsmand«. og i Fortalen til Holbergs übrige kleine Schriften. Kph. 1755 skriver den anonyme Oversætter: »Die Iütländische Fehde ist eine Stachelschrift wider einen wiburgischen Magister, der sich beleidiget gefunden, weil sein Name in einem Schauspiele des Herrn Holbergs gebrauchet worden«.

Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLXIV) omtaler ogsaa denne Episode og skriver: »Holberg machte durch dieses Gedicht einen Magister oder Schulmann in Wiburg lächerlich, der sich eingebildet hatte, er wäre in einem Lustspiele Holbergs mit Namen genennet und vorgestellet worden, und der daher Himmel und Erde gegen den Dichter zu bewegen suchte«. Desuden findes Episoden omtalt i Werlauff, Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 253—56 og i Af Dagens Krønike. Jan.—Juni. Kbh. 1890. S. 207—08 (af E. Collin).

Med Rette bemærker Rahbek (i sit ovennævnte Skrift S. 73—75), at »en trykt Invective [saaledes som Fortalen til Mindre poetiske Skrifter kunde give Anledning til at tro, havde existeret] er et Nonens«. I Anmeldelsen af Mindre poetiske Skrifter 1746 i Altonaische gelehrte Zeitungen 1747. 23. St. $^{20}/_{3}$. S. 177—78 hedder det: »Das Gedicht, der jütländische Krieg ist eine Antwort auf die bittre Schrift eines gewissen Mannes, welcher den Herrn Baron von Holberg aus keiner andern Ursache sehr heftig angegriffen, als weil derselbe sich des Vornamens dieses Mannes in einem seiner Schauspiele bedienet«. Man ser heraf, at allerede dengang var man hildet i den Vildfarelse, at Tychonius havde angrebet Holberg paa Prent.

Tychonius opnaaede imidlertid, at Holberg i næste Udg. af Jacob von Tyboe i Comedier. 3. Tome. Kbh. 1731 forandrede Navnet Tychonius til Stygotius.

Først efter at Tychonius var død 1740, indvilligede Holberg selv i at udgive Digtet i Trykken, idet han optog det i sine Mindre poetiske Skrifter 1746.

»Den Jydske Feide« foreligger foruden i dette Tryk og i Mindre poetiske Skrifter 1746 tillige i fire Afskrifter, nemlig 1. Gl. kgl. Samling. Nr. 799. Fol. i en Samling Vers, paabegyndt iflg. Udskriften $^{18}/_{6}$ 1725 af Lejlighedsdigteren, den norskfødte Morten Seehuus, død 1744 som Proviantskriver ved Flaaden. I denne Samling findes det indført S. 130—34 under Titlen: »Heroisk Poema over den jydske Krig 1729«. 2. Ny kgl. Samling. Nr. 489[1] Fol., afskrevet med Hans Grams Haand; (disse to Afskrifter stemmer i Hovedsagen med Teksten i Mindre poetiske Skrifter). 3. Ny kgl. Saml. Nr. 820. 4, der har tilhørt B. W. Luxdorph, men ikke er skrevet af ham, men med en pyntelig Afskriverhaand. Digtet findes indført S. 56—61 og har her kun Titlen: »Satire«. 4. en haandskreven Versebog fra d. 18. Aarhundrede, der først var i den bekendte Bogsamler Justitsraad, senere Etatsraad, F. S. Bangs Besiddelse, derefter i H. H. J. Lynges og blev solgt 1898 paa hans Auktion (Katalogen Nr. 417) for 27,25 til Bogsamleren, Brygger Fr. J. Heymann, med hvis Bøger (Auktionskatalog 2. Afd. Kbh. 1901. S. 131. Nr. 4349) den 1901 blev solgt til en ubekendt Køber. Om dette Haandskrift kan henvises til F. L. Liebenbergs Udg. af Mindre poetiske Skrifter. Kbh. 1866. S. 368. 430—31.

Disse to sidstnævnte Afskrifter stemmer i Hovedsagen med Teksten i det ovenfor beskrevne Tryk u. St. og A.

I Mindesmærke af Scavenius' Bogsamling. Kbh. 1794 Ark 5 nævnes blandt »de forlorengangne Manuscripter«: »Holbergs Vers i Anledning af et Brev til ham fra C. L. Tychonius«.

I Heymanns ovennævnte Auktionskatalog. II. 1901. S. 131. Nr. 4343 findes desuden opført en femte Afskrift, betegnet som »Nyere Manuskript« i 4to.

Med Hensyn til Afvigelserne og Uoverensstemmelserne mellem det enkelte Tryk og de ovennævnte Afskrifter kan henvises til Variantapparatet i Ludvig Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen.

Digtet er optrykt i Ludvig Holbergs poetiske Skrifter. Kbh. 1746. S. 261—70; Udg. 1767. S. 231—36; Liebenbergs Udg. Kbh. 1866. S. 239—46; Ludvig Holbergs Udvalgte Skrifter. Udg. af K. L. Rahbek. VIII. Kbh. 1806. S. 159—66; Ludvig Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. V. 1920. S. 145—51 (hvor som Grundlag er benyttet den ovenfor nævnte Seehuus'ske Afskrift i Gl. kgl. Saml. Nr. 799 Fol.).

En prosaisk tysk Oversættelse »Die jütländische Fehde. Ein dänisches Gedicht« findes i Des Herrn Baron von Holbergs übrige kleine Schriften übersetzt. Kph. 1755. S. 225—31, om hvilken Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue, vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Ad. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLXIV) bemærker: »Man kann eine deutsche prosaische Uebersetzung davon in den kleinen Schriften lesen, mit der man aber nicht Ursache hat zufrieden zu seyn«.

Udgaven u. St. o. A. er meget sjælden; et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 50,00.

DANNEMARKS OG NORGES BESKRIVELSE 1729.

Dannemarks | og | Norges | Beskrivelse | ved | LUDVIG HOLBERG, | Assessor udi Consistorio og Prof. ved det | Kongl. Universitet i Kiøbenhavn. | KIØBENHAVN, 1729. | Trykt hos Johan Jørgen Høpffner, Univer- | sitets Bogtrykker. | 4.

[Indhold: Titelblad; Dedikation: Den Stormægtigste | MONARCH | Friderik den Fierde (undertegn. L. Holberg, upag. og usign. 3 Sider); Fortale til Læseren (upag. og usign. 3 Sider); stregslynget Vignet; (Frise over) Teksten S. 1—744 (sign. A—Aaaaa$_4$)].

I Ludovici Holbergii ad virum perillustrem epistola secunda (i Opuscula Latina. (I). Lipsiæ. 1737. S. 223—24) hedder det: »Subsequenti hyeme ultimam manum operi, quod diu meditatus eram, imposui, quodque tandem anno 1729. sub titulo: Descriptionis Regnorum Daniæ & Norwegiæ prodiit in quanto continens paginas 744. Ter biennii spatio recusum fuit hoc opus; nam

extant duæ editiones Danicæ & una germanico idiomate«. [I Ludvig Holbergs tre latinske Breve om sit Liv og Levnet. 1857. S. 166: »Dette Verk blev 3 Gange i 2 Aar befordret til Trykken, thi der ere to Danske og en Tydsk Edition«; i Ludw. Holberg, Peter Paars. Herausgeg. von Joh. Ad. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXV: »Dieses Werk wurde sehr wohl aufgenommen, und in zwey Jahren zweymal in dänischer Sprache und einmal in deutscher Sprache gedruckt«]. Dette Udsagn, der, stammende fra Forfatteren selv, ikke uden videre kan afvises, bekræftes yderligere af Meddelelser i Bibliotheca Lubecensis. X. Lubecæ. 1730. S. 337—38: »Dn. Ludovicus Holbergius lingva vernacula edidit A 1729 Historiam Daniæ et Norvegiæ. Qvi liber tam avide est coemtus, ut de nova editione paranda cl. Autor cogitet. Prodibit pariter translatio Historiæ hujus in lingvam Germanicam«; i Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Leipzig. 1730. S. 100: »Holberg hat im verwichenen Jahr seine Dännemärckische und norwegische Staats- und Reichs-Historie . . . in Dänischer Sprache herausgegeben; wie denn auch die erste Auflage bereits abgangen und würcklich an der andern Auflage wiederum gearbeitet, und bey nahe ein paar Alphabeth fertig sind«; i Bibliothèque germanique. XIX. Amsterdam. 1730. S. 178: »Cette première édition s'est vendue en fort peu de tems et on est actuellement occupé à une seconde«; og i Staats- und Gelehrte Zeitungen des Hollstein. unpartheyischen Correspondenten. Schiffbeck bey Hamburg. 1730. Nr. 35: »Zu Copenhagen hat . . . Herr Ludew. Holberg eine Dännemärckische Norwegische Staats- und Reichs-Historie in Dänischer Sprache bekannt gemacht, welche so viel Liebhaber gefunden, dasz man schon an einer neuen Auflage arbeitet. Er hat sich entschlossen selbe den Ausländern zu gefallen auch Teutsch herauszugeben«. [Omtrent enslydende i Relationes von gelehrten Neuigkeiten. 4. Stück. Tübingen. 1730. S. 69].

Desuden skriver Holberg i et Brev $^{21}/_{1}$ 1730 til Krigsraad Aage Rasmussen Hagen, der var hans Kommissionær i Trondhjem, uden dog at nævne Titlen paa dette Skrift: »De [Exemplarer] som jeg skikker til Thrundhiem er et nytt Oplag, som jeg har ladet trykke denne Vinter med noget Tillægg«. [Brevet er trykt i B. Moe, Tidsskr. f. den norske Personalhistorie. Ny Række. 1846. S. 63].

Mærkeligt nok er der ingen, der havde fæstet sig ved dette Udsagn, før Werlauff i Nyt hist. Tidsskr. VI. 1856. S. 405 gjorde opmærksom paa, at der her forelaa en Vanskelighed ved at rime Holbergs klare Udtalelse om to danske Udgaver i 1729 og den Omstændighed, at man kun kendte et Oplag fra 1729 og at det følgende Oplag fra 1749 selv udtrykkeligt betegner sig som Anden Edition, sammen. Werlauff gættede, at der muligvis i Tiden

mellem 1729 og 1737 maatte være paabegyndt et nyt Oplag, som Holberg imidlertid havde holdt tilbage og ikke ladet komme ud; men uddybede forøvrigt ikke videre denne i sig selv ret usandsynlige Formodning. I P. Botten-Hansen: Nogle utrykte Breve af Ludvig Holberg. Chria. 1858 findes S. 21 et Brev $^{30}/_{9}$ 1730 til samme Hagen om den tyske Oversættelse af Holbergs Skrift og i en Note hertil fremsatte Udgiveren den Anskuelse, at Udgaven af 1729 kunde have bestaaet af to forskellige Tryk uden at Holberg havde villet betegne det ene som et nyt Oplag af det andet. »Muligens kan der under Trykningen være indløbet saa mange Prænumeranter, at Oplaget gik med inden det forlod Pressen, og at derfor de endda utrykte Ark toges i det for hele Behovet tilstrækkelige Antal Exemplarer, saaledes at kun de tidligste Ark maatte trykkes om. Da nu Titlen tryktes sidst — under et til alle Exemplarer — kan heraf let forklares, at det Hele kom til at gaae som et Oplag«. Den her fremsatte Theori, der løste Problemet paa en meget tiltalende Maade, lykkedes det Carl S. Petersen at levere Beviset for (i Nordisk tidskr. för bok- och biblioteksväsen. Årg. VI. 1919. S. 207—18: Et upaaagtet Holbergtryk). Ved Sammenligning mellem en Række Exemplarer af Udgaven 1729 paaviste han, at der virkelig existerer to forskellige Tryk af S. 1—576. Af hans Redegørelse fremgaar, at Uoverensstemmelserne i de første 169 Sider mest bestaar i ortografiske Rettelser eller rettede Trykfejl, medens Exemplarerne ellers i det store og hele baade i Side og Linjeskifte stemmer overens. Men fra S. 170 ophørte Ligheden i Sideskifte, idet der i det ene Exemplar findes flere Linjer paa Siden, stadig voxende i Antal til S. 197, hvor der i Afsnittet »Om Academiet« er indskudt et helt nyt Stykke. Derefter aftager igen Linjernes Antal til Sideskiftet atter stemmer overens S. 205. Dette vedvarer til S. 225, hvor en Bemærkning i Teksten om Jon Venusin i nogle Exemplarer er bleven anbragt som Note nedenfor; Uoverensstemmelsen, der strækker sig til S. 248, er begrundet i et Indskud S. 242 om Slaget i Gudbrandsdalen; fra S. 249—480 er der igen, bortset fra mindre ortografiske og Trykfejlsrettelser, Harmoni mellem Exemplarerne, men fra S. 481 begynder igen det afvigende Sideskifte, der finder sin Begrundelse i et S. 515—17 indskudt Stykke om Adelen og S. 532 et gammelt Tingsvidne om Forskellen paa Bøndergods og adeligt Gods. Fra S. 539 (L. 13 f. o.) stemmer det igen med Sideskifte, men der findes stadigt mindre Rettelser o. l. i Teksten. Først fra S. 577 stemmer Exemplarerne fuldstændig overens, saaledes at der heller ikke findes ortografiske eller Trykfejls-Afvigelser, hvorfor man med Sikkerhed kan slutte, at det kun er de første 576 Sider der er optrykt, og Grunden er upaatvivlelig den allerede af Botten-Hansen antagne, at Oplaget paa Grund af den store Prænumeration allerede inden Udsendelsen er blevet for lille, saa a

Trykkeriet har maattet sætte de allerede rentrykte Ark op igen, og Holberg har da benyttet Lejligheden til baade at rette og forøge Texten. Med Rette hævder Carl S. Petersen, i Overensstemmelse med Holbergs egne Ord i hans Brev til Aage Rasmussen Hagen, at de Exemplarer, hvori der findes de ovenfor anførte Tillæg og Tilføjelser, er det nye Oplag.

Skriftet blev foruden i de to ovennævnte Tidsskrifter anmeldt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1729. S. 516—20. 536—38. 548—55. 564—67. 581—91. 596—603. 612—17. 660—67; 1730. S. 3—7. 18—24. 34—36. 51—57. 67—74. 82—88. 100—06. 115—22. 130—32. 147—51. 164—66. 179—85, hvor der gives et temmeligt udførligt Resumé af Indholdet. (jfr. P. F. Suhms saml. Skrifter. VII. 1791. S. 49 og 261).

Generaltoldforvalter i Norge Christian Stub gør i et Brev $^3/_4$ 1731 til Gram (trykt af Chr. Bruun i Danske Samlinger. I. 1865—66. S. 398—99) endel Udsættelser ved Holbergs Værk og skriver saaledes: »Prof. Holbergs Beskrivelse over Danmark og Norge har jeg nyelig giennemlest (saasom her ellers ingen Bøger er at see) men jeg maa derhos tilstaae at jeg deraf ej er bleven lærdere end tilforn; thi hans Historische Capitler ere meget ufuldkomne og troede jeg snart at sige, at da jeg gick i mine første studenter aar paa det runde taarn vidste jeg snart mere deraf end hand har skrevet. Hans gamle Sager ere saa taabelige, at dersom vores gode Arnas Magnusen endnu var i live, troer jeg vist han toeg sin død over at læse dem. Da jeg kom til det 12. Cap., som skal være Historia Juris Danici, tenckte jeg at finde noget, men da jeg ret eftersaa det, fornam at det ikkun er en smule Dansk translation af mine Latinske Disputat., jeg holdt i Colleg. Elers. de Lege et Legislatoribus Danorum og at deri fast ej et ord er forandret, saa at han endog har beholdt de errores, hvilke jeg i de 2de første Disputat: som en ung Student begik, og derfore i mit Manusc. efter Arnas Magnusens advarsel havde corrigered; paa saadan maade kand jeg og giøre bøger; hand burde have satt for ved Capit. udsat af Latinen paa Dansk ved L. H. Hand har og viist alt for store Kjerlighed til Bergens Stift, som hans fødested, og derved confunderet land-Chartet over Norge, i det at hand i Slutningen af sin bog har lagt Nordlandene og Stavanger Ampt her til Stiftet, da dog det første ligger 100 Mile herfra lengst bort i Thrundhiems Stift som enhver vel veed, og det andet, neml. Stavanger hører til Christiansands Stift, derimod har han taget Sundmoers fogderie fra os (som dog er det beste fogderie vi har her og derfore ej vel kunde undvære) og lagt til Thrundhiems Stift, som mueligen skal være til vederlag for Nordlandene som hand fratager Trundhiem. Det er retteligt at være Hospes in Patria. Confusionen er vel deraf kommen, at Nordlands og Stavanger Amptes Intrader betales til

Stiftamptstuen i Bergen. [men] derfore er ampterne ej separerede fra deres Stift«. (Ovenover dette Brev, der findes i den Gramske Brevsamling paa det kgl. Bibliotek, er skrevet: »Holbergs Danmarks og Norges Beskrivelse censoreres sterkt og viises, at det Cap. om Lovene er kun en Oversættelse af denne Stubs Dissert. og at Feylene ere beholdne«). Fejlen med Amterne blev bibeholdt i de to senere Udgaver og i den tyske Oversættelse. Holbergs Forhold til Stubs Disputatser er, som Bruun har anført, ogsaa omtalt i Fortalen til P. Kofod Ancher, En Dansk Lov-Historie. I. Kbh. 1769: »Hvad Baron Holberg har om den Danske Rets Oprindelse og Fremvext i det 12te Capitel af Dannemarks og Norges Beskrivelse, er meget lidet, da han efter sit Øyemaal sammesteds meste deel har ladet det beroe ved et Udtog af Stubæo«. I Holberg Aarbog. 1924. S. 139 er fremdraget en Udtalelse fra 1737 af Hans Gram om dette Skrift: »Etiam in hoc libro ex præcipatata scriptione varii insignes lapsus et errores, ut taceam omissiones, conspiciuntur. Sed et multa habet laudanda neque alibi reperiunda. Ubique vero libertas styli judiciorumque se prodit etc.«

[Optrykt i den ældste Skikkelse uden Indskudene i Holbergs saml. Skrifter, udg. af Carl S. Petersen. V. Kbh. 1920. S. 152—723; et Særtryk heraf findes u. T. LUDVIG HOLBERG | DANMARKS OG NORGES | BESKRIVELSE | SÆRTRYK I FEM-OGFYRRETYVE EXEMPLARER | AF LUDVIG HOLBERGS SAMLEDE SKRIFTER | UDGIVNE AF CARL S. PETERSEN | Vignet | KØBENHAVN | H. H. THIELES BOGTRYKKERI | MCMIXX | 4to].

I F. Bætzmann, Norge. 1880. S. 22—25 er fra Udg. 1729 (S. 20—25) aftrykt: Den norske Folkekarakter.

Om Skriftet kan jævnføres Sig. Høst, Om Holbergs historiske Skrifter. Bergen. 1913. S. 32—53; Fr. Bull, Ludvig Holberg som Historiker. Kria. 1913. S. 46—60; Holbergklubbens Smaaskrifter. Bergen. 1910. S. 17—31 (Sig. Høst, Holberg som statsøkonom og samfundsmoralist); Edda. XXXI. Oslo. 1931. S. 1—59. (Kåre Foss, En strid om Norges og Danmarks gode navn og rykte).

Exemplarer af denne Udgave solgtes 1855 paa J. C. G. Johannsens Auktion for 2 Mk. 8 Sk.; 1872 paa Allens for 1 Rdlr.; 1873 paa N. F. S. Grundtvigs for 4 Mk. 8 Sk.; 1898 paa Lynges for 2,00; 1912 paa K. Scavenius' for 39,00; 1913 paa Wimmers for 17,50; 1915 paa Emil Blochs for 30,00; $^{26}/_{10}$ 1916 for 46,00; 1917 paa Jørgen Møllers for 76,00; 1918 paa F. Dyrlunds for 50,00; 1923 paa K. Scavenius' for 140,00; 1925 paa M. Lorenzens for 50,00 og paa L. E. Bruuns for 60,00; 1927 paa P. Fr. Rists for 39,00; 1928 $^{6}/_{3}$, $^{12}/_{3}$, $^{25}/_{9}$ og $^{4}/_{12}$ for henholdsvis 31,00, 22,00, 32,00 og 18,00.

DANNEMARKS OG NORGES STAAT 1749.

Dannemarks | Og | Norges | Geistlige og Verdslige | STAAT, Anden EDITION, | Forandret efter nærværende | Tiids Tilstand, | Forøget med nogle nye CAPITLER | Ved | LUD. HOLBERG. | KIØBENHAVN, 1749. | Trykt paa AUTORS egen Bekostning. | 4.

[Indhold: Titelblad; (Frise over) Fortale til Læseren (upag.; sign. 2—$5_{(r)}$); Capitlernes Orden og Indhold. (sign. $5_{(v)}$); (Frise over) Teksten S. 1—541 (sign. A—$Yyy_{3(r)}$); Slutningsvignet (Vindrueklaser med Blade); Alphabetisk Register (upag. S. 542—61; sign. $Yyy_{3(v)}$—$Aaaa_{5(r)}$); stiliseret Blomstervignet; Errata ($Aaaa_{5(v)}$)].

Fortalen er ordret, men med lidt forandret Retskrivning, overensstemmende med den i Udgaven 1729. Ny er kun Slutningsordene: »Udi dette nye Oplag er adskilligt efter Tiderne forandret, saa at noget er udeladt og andet i Steden derfor satt«. Det 6te Kapitel i Udgaven 1729: Om de Danske Konger af den høylovlige Oldenborgske Stamme (S. 198—505) er udgaaet og erstattet af: Om det Sorøiske Ridderlige Academie (Udg. 1749. S. 239—66). og helt nyt er desuden 16de Kapitel: Om Forandringer udi Handelen, og Manufacturers Stiftelse, siden dette Skrifts første Publication. (S. 534—41). Dette sidste Afsnit er udarbejdet af daværende Kopist, senere Sekretær i Kommercekollegiet Vilhelm Langfeldt, af hvis Samlinger der i Suhms nye Samlinger til den danske Historie. I. og III. Bind findes offentliggjort nogle mindre historiske Optegnelser til hans Samtids Historie. De i Optrykket af Udgaven 1729 indskudte Stykker er ikke optaget i denne Udgave og findes heller ikke i Udgaven 1762.

Udgaven anmeldtes i Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1749. S. 105—07, hvor det hedder om Udgaven af 1729, at »intet Exemplar udi mange Aar har været at bekomme«. Prisen var 7 Mk., »for ikke at det skal oplægges i den gamle Form af andre«.

Iflg. H. de Hofman, Samling af publique og private Stiftelser, Fundationer etc. I. Kbh. 1755. S. 239 fandtes der i Holbergs Bo 319 Exemplarer af denne Udgave og efter samme Skrift (S. 53) skal der have været trykt et Antal af 8 Exemplarer paa Skrivpapir.

Et Exemplar skænket Suhm af Holberg findes i Prof. Einar Christiansens Bogsamling (jfr. Aarbog for Bogvenner. VII. Kbh. 1923. S. 164).

I Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1749. Nr. 24 ($^{24}/_{3}$), 25 ($^{28}/_{3}$), 26 ($^{31}/_{3}$), findes følgende Avertissement: »Gives tilkiende, at et nyt Oplag er udkommet af Hr. Baron Lud. Holbergs Dannemarks og Norges Beskrivelse, under den Titel: Dannemarks og

Norges Geistlige og Verdslige Staat. . . . Exemplaret sælges for 7 Mk. Danske, og er at bekomme hos Autor«. (jfr. Kiøbenhavns Postrytter. 1749. Nr. 23 ($^{21}/_{3}$), 24 ($^{24}/_{3}$), 25 ($^{28}/_{3}$), 26 ($^{31}/_{3}$)).

Exemplarer solgtes 1872 paa Allens Auktion for 5 Mk. 8 Sk.; 1873 paa N. F. S. Grundtvigs for 4 Mk. 4 Sk.; 1898 paa Lynges for 3,25; 1912 paa K. Scavenius's for 5,50; 1913 paa Wimmers for 10,00; 1916 paa Warburgs for 16,00 og paa Edv. Holms for 12,00; 1917 paa Jørgen Møllers for 20,00; 1919 paa J. H. Deuntzers for 30,00; 1921 $^{11}/_{10}$ for 21,00; 1922 $^{23}/_{2}$ og $^{28}/_{9}$ for henholdsvis 17,00 og 28,00; 1923 paa K. Scavenius' for 160,00, paa Joh. Levins for 41,00 og 27,00 og paa Martin Levins for 10,00; 1925 paa L. E. Bruuns for 30,00 og paa M. Lorenzens for 15,00; 1928 $^{31}/_{5}$ for 10,00; 1929 $^{28}/_{2}$ for 10,00.

$^{26}/_{2}$ 1755 indgav Boghandler F. C. Pelt et Andragende til Consistorium om Privilegium paa at lade flere af Holbergs Skrifter, deriblandt Danmarks og Norges geistlige og verdslige Stat, trykke paany, hvilket dog blev afslaaet. (jfr. Ludv. Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. V. Kbh. 1875. S. 352—53).

3. OPLAG 1762.

Ludv. Friherres af Holberg | Dannemarks og Norges | Geistlige | og Verdslige Staat | eller | Beskrivelse | nu anden gang forandret | efter nærværende Tiders Tilstand | formeret med | adskillige merkværdige Efterretninger | og fortsat | med et nyt Capitel til Slutning. | Tredie Oplag. | Kiøbenhavn, 1762. | Bekostet af Fridr. Christ. Pelt, Boghandler paa Børsen, | i No. 21. 22. og 23. | 4.

[Indhold: Titelblad; (Røskenfrise over) Forfatterens Fortale (ordret som i 2. Edition; sign. 2—4); (Røskenfrise over) Forleggerens Erindringer (undertegn. Forleggeren; sign. *-(**); 3 Sider; en Slutningsrøsken); bagpaa sidste Side: Capitlernes Orden og Indhold; (Røskenfrise over) Teksten S. 1—674 (sign. A—Qqqq(v)); Alphabetisk Register (upag.; sign. $Qqqq_2$—Tttt(v); Rettelser og Tillæg (begyndende paa Registrets Slutningsside; sign. Tttt(v)—$Tttt_2$(r)); Slutningsrøsken].

I Fortalen fremhæver Forlæggeren de foretagne Rettelser og Forøgelser: Beskrivelsen over Islændernes Natur og Egenskaber, Landets Beskaffenhed og Afgrøde, er bleven rettet og forøget; Efterretningerne om Reformationen paa Island, som tidligere var bygget paa Huitfeldt, er bleven bragt i Overensstemmelse med de af Biskop L. Harboe (i Skrifter, som udi det Kiøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte. V. og VII) meddelte Oplysninger. Desuden er Afsnittene om Islands Handelshistorie og de norske og islandske Love helt ny. Alle de Rettelser og Tillæg, der angaar Island, er meddelt af den

daværende Professor i Jura ved Sorø Akademi Jón Eiríksson. Desuden er det 6te Kapitel, der før kun omhandlede Sorø Ridderlige Akademi, nu udvidet til ogsaa at behandle det Ridderlige Akademi i Kbh., hvorfor Titlen nu lyder: Om Ridderlige Academier i Dannemark. Beskrivelsen af Sorø Akademi, der indtager den største Plads, er endvidere forøget med endel Tillæg, navnlig af personel Art og man kunde muligvis antage, at disse ogsaa skriver sig fra Sorøprofessoren Jón Eiríksson, skønt jeg ikke nogen Steds har fundet dem tillagt ham. Videre er i 5te Kapitel om Universitetet de nyeste Forandringer i Administrationen, bl. a. Oprettelsen af Prokanslerinstitutionen (1755) medtaget; i 12te Kapitel om den danske Ret Oplysningerne om »vore Loves Oprindelse og Fremvext giort langt meer efterretteligt og fuldstændigt« samt endelig tilføjet et helt nyt Kapitel, det 17de (S. 609—74) »Om de Midler og Anstalter, som ere giorte til Manufacturernes og Handelens Forbedring, siden den sidste Edition af dette Skrift, eller rettere at sige, fra Hans Kongel. Majestets Regierings Begyndelse«. Forfatteren af dette sidste Kapitel, der forøvrigt lige saa lidt som Jón Eiriksson navngives i Bogen, var daværende Hovmester for Vilhelm Matthias Skeel (under dennes Ophold ved Sorø Akademi), senere Viceborgmester i Helsingør Christian Magnus Olrik (f. 1728 † 1793). Mærkeligt nok har han uforandret bibeholdt det 16de Kapitel, som Langfeldt havde udarbejdet til Skriftets 2. Edition, istedetfor at samarbejde de to Kapitler til et Hele.

Udgaven findes anmeldt i Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde Sager. 1763. S. 99—104. 115—22. 123—26. 131—37, hvor det om Udgiverne hedder »De brave Mænd, der have arbeydet paa dets Forbedring og Forøgelse«, men uden at Anmelderen nævner dem ved Navn.

I Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1760. Nr. 24 ($^{24}/_{3}$) findes følgende Avertissement: »Baron Ludvig Holbergs Dannemarks Riges Historie 3de Deele og hans Dannemarks og Norges geistlige og verdslige Staat ere saa merkværdige, at de ey bør mangle hos os Danske; og samme 2de Skrifter begynder nu igien at blive næsten lige saa rare, som de vare førend sidste Oplag skeede. Jeg har derfore foresat mig, af disse 2de Bøger at besørge et nyt Oplag, og for at giøre dem end meere almindelig, da de, næst de allerfornødneste, burde være i enhver dansk Huusfaders Eye, saa agter jeg, at betiene mig af samme Vey, som ved sidste Oplag blev taget. . . . . Paa Danmarks og Norges geistl. og verdsl. Staat betales 3 Mk. Forskud, og ved Annammelsen lige saa meget Efterskud, til sammen 6 Mk. Skulle nogle Liebhaber finde Behag i at have deres Exemplarer paa stærk Postpapier, da vilde de i sær behage at melde samme, paa det man ved Trykningen, som strax begyn-

der, derefter kan vide at rette sig, da de betaler for ... den geistl. og verdslige Staat 5 Mk. Forskud og 6 Mark Efterskud. Man vil ey spare enten Fliid eller Bekostning, for at forskaffe disse Fædernelandets Hovet-Skrifter al muelig Anseelse. Til den Ende skal Trykningen skee med nye Skrifter, paa got hvit Papiir, in 4to. Kiøbenhavn, den 10de Martii 1760, Frid. Christ. Pelt.«

Prisen var ellers 8 Mk. for Trykpapirs- og 15 Mk. for Skrivpapirseksemplarer.

Exemplarer solgtes 1855 paa J. C. G. Johannsens Auktion for 3 Mk.; 1872 paa Allens for 1 Rdl. 2 Mk. 8 Sk.; 1898 paa Lynges for 1,40; 1916 paa Hammershøjs for 11,00; 1918 paa en Auktion (uden Ejerangivelse) for 10,00; 1919 paa S. H. Jensen m. fl.s for 10,00 og paa C. A. Høgsholms for 12,00; 1923 paa K. Scavenius' for 57,00; 1925 paa Fr. Schiøtts for 22,00 og paa M. Lorenzens for 16,00; 1930 paa G. L. Wads for 10,00.

TYSK OVERSÆTTELSE 1730.

Ludewig Holbergs, | Assessoris Consist. und Professoris Publ. bey der Königl. Universität | zu Copenhagen, | Dännemarckische Norwegische | Staats- | und | Reichs-Historie, | Worinnen | Viele curieuse Antiquitæten von dem alten | Staat vorstellig gemacht, und eine accurate Beschrei- | bung von dem jetzigen Staat der Reiche Dännemarck | und Norwegen gegeben wird. | Im verwichenen Jahre in Dähnischer Sprache herausgegeben, | Nunmehro aber | Denen Liebhabern der Dähnischen und Norwegischen | Historie zum Nutzen und Vergnügen in Teutscher Sprache | übersetzet und ans Licht gebracht | Von | FRIDER. GERHARD VOSS, | Philos. & Historiar. Studioso. | Copenhagen, | Bey Hieronymus Christian Paulli Sel. Wittwe. 1730. | 4.

[Indhold: Titelblad; (Røskenfrise over) Fortalen: Geneigter Leser (undert. Copenhagen den 24. Sept. 1730. Friderich Gerhard Voss; upag.; sign. 2.); Des Autoris Vorrede (upag.; sign. 3—4); umiddelbart derefter (paa sign. 4): Verzeichnisz derer Capitul; (Frise med Ordene: »Cum tempore« over) Teksten S. 1—858 (sign. A—Qqqqq(v)); Slutningsvignet; Register der hierinn enthaltenen Sachen (upag.; sign. $Qqqqq_2$—$Sssss_{4(r)}$; stregslynget Slutningsvignet; Errata (sign. $Sssss_{4(v)}$. De understregede Ord er trykt med rødt].

Skønt Copenhagen angives som Trykke- eller Udgivelsesstedet, er Oversættelsen trykt i Leipzig, som det fremgaar dels af nedenanførte Brev fra Holberg selv, dels af ligeledes nedenanførte Anmeldelse.

Oversættelsen er foretagen dels efter det rettede, dels efter det oprindelige Tryk af 1729, saaledes er Tillæget om Akademiet (S. 225—26) og om Slaget i Gudbrandsdalen (S. 280) medtaget, medens det store Tillæg (i Udg. 1729. S. 515—17) og Tingsvidnet (i Udg. 1729. S. 532) er udeladt.

Oversætteren er den 1711 i Holsten fødte Friderich Gerhard Voss, der 1731 blev Postmester og Byskriver i Hobro og 1763 tillige Herredsskriver i Rinds og Gislum Herreder og døde 1771.

Holberg skriver i et Brev ($^{30}/_{9}$ 1730) til Krigsraad Aage Rasmussen Hagen [i Nogle utrykte Breve af Ludvig Holberg. Udg. ved P. Botten Hansen. Chria. 1858. S. 20—28]: »Den Tydske version er allerede kommen ud Gedruckt Leipzig med en lang og prægtig tydsk titel ia lige saa affecteret som min titel er simpel«.

Holbergs bidske Kritiker, den ovenfor nævnte Chr. Stub, skriver i et Brev ($^{1}/_{12}$ 1733) til Gram (Danske Samlinger. I. S. 400): »Jeg har og lest Frid. Gerh. Voss, Version af Holbergs Danmarks og Norges beskrivelse hvilken jeg seer hand følger saa exacte, at hand ej forandrer noget, saa vi endnu her i Bergen beholde den conqvête fra Thrundhiems Stift, at Nordlandene ligger nu til Bergen, som før hørde til Thrundhiems Stift og Stavanger Amt har vi og vundet fra Christiansands Stift, og er det at befrygte, at siden Finmarks handelen kom til Kjøbenhavn, at samme ampt kommer til at ligge i Selland, saa Thrundhiems Stift bliver meget mindre end det var.«

I Ludw. Holbergs eigene Lebens-Beschreibung in einigen Briefen. Cph. und Lpz. 1745 hedder det i Noten S. 277: »Die Uebersetzung hätte freylich viel reiner und richtiger seyn können.«

Af denne Oversættelse findes Exemplarer med aldeles ens Titelblad kun med Forandring af Aarstallet til 1731; hele Resten af Værket er Oplaget fra 1730. Dette sidste Tryk findes anmeldt i Acta erudit. Lipsiæ. 1731. S. 47—48. og i Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Lpz. 1730 S. 100—01 og 727—28; jfr. 1731. S. 40, hvor det anføres »eigentlich in Leipzig gedruckt«.

Wille Høyberg (Kiøbenhavnske Samlinger. I. Kbh. [1755]. S. 486), Worm og Nyerup anfører kun Udgaven 1731 (jfr. Aarbog for Bogvenner. V. 1921. S. 193).

Exemplarer af Trykket 1731, der er det almindelige, solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 4,00; 1925 paa M. Lorenzens for 10,00 (og 1730 paa samme Auktion for 47,00).

TYSK OVERSÆTTELSE 1750.

Des | Freyherrn Ludwig von Holberg | Dänische und Norwegische | Staatsgeschichte | ins Deutsche übersetzt | durch | Lu-

dolf Conrad Bargum. | (Kobberst. Vignet: Ex Rubicundo Serenitatem; Laan sc.). | Mit Königl. Pohl. und Churf. Sächs. allergnädigster Freyheit. | Copenhagen und Leipzig, | verlegts Gabriel Christian Rothe. | 1750. | 4.

[Indhold: Titelblad; Dedikation: Seiner Excellenz | Dem | Hoch- und wohlgebohrnen Hernn, | HERRN | Otto Thott, | etc. (undertegn. Copenhagen, d. 3. April im Jahre 1750. Der Verleger; upag.; sign. a_3—4(v); (Frise over) Vorrede des Verfassers (ɔ: Fortalen fra 2. Edition 1749; upag.; sign. b—b_2); Vorbericht des Uebersetzers (undertegn. L. C. Bargum; upag.; sign. b_3—$c_{2(r)}$); Slutningsvignet; Inhalt des Werks. (upag.; sign. $c_{2(v)}$); (Frise over) Teksten S. 1—538 (sign. A—Yyy(v)); Slutningsvignet].

Oversættelsen er besørget efter den danske 2. Edition 1749. Oversætteren Ludolph Conrad Bargum (f. 1726 † 1798) var Søn af en Lærredskræmmer i Kbh. og ældre Broder til den bekendte Projektmager Henning Frederik Bargum, der, som Følge af at det kgl. oktr. guineiske Kompagni, for hvilket han var Hoveddirektør, i 1775 erklæredes insolvent, forlod Landet og døde i det fremmede. Oversætteren, hvis Bidrag til Literaturen indskrænker sig til dette Arbejde, var, da han udsendte det, teologisk Student. Han blev 1752 Sognepræst i Rorup og Glim og endte som Sognepræst og Provst i Aabenraa. I sin Fortale meddeler han: »Der Herr Verleger hat die Uebersetzung an einem Orte in Deutschland drucken lassen, weil das Drucken hier etwas kostbarer und der Preis des Werks dadurch würde kostbarer geworden seyn. Wegen der Entlegenheit des Orts habe ich nicht selbst die Correctur besorgen können« og han klager over, at den »Magister«, der skulde besørge den istedetfor ham, har skilt sig yderst slet og skødesløst fra dette Hverv.

Oversættelsen er anmeldt i Wöchentliche Nachrichten von gelehrten Sachen. Regensburg. 1750. S. 186: »Die teutsche Uebersetzung des Herrn Bargum ist nicht übel gerathen«.

Prisen var 1 Mk. 4 Groschen.

Exemplarer solgtes paa Lynges Auktion 1898 for 1,70; paa fhv. Borgmester L. H. Jacobsen m. fl.s Auktion 1917 for 18,25; paa M. Lorenzens 1925 for 14,00.

DANNEMARKS RIGES HISTORIE.

ORIGINALUDGAVE 1732—35.

Dannemarks | Riges | Historie | ved | LUDVIG HOLBERG | Deelt udi 3 TOMER. | TOMUS I. | KJØBENHAVN, 1732. | Trykt udi Hans Kongl. Majestæts og Universitets | Bogtrykkerie, af I. I. Høpffner. | 4to.

[Indhold: Kobberst. Portræt i oval Ramme; med Underskrift: Ludovic: Holberg | Assessor Consist: et Prof: Hist: Hafn: | 1731 Ch: Fritsch sculps: Hamb:; Titelblad (Bagsiden blank); Dedikation til »Den Stormægtigste | MONARCH | Christian den Siette |; upag.; (sign.)(2); 1 Blad; Fortale til Læseren. upag., sign.)(3—)(4(v); 2 Blade; Teksten (ovenover Frise) S. 1—856; sign. A—Ppppp4(v); Slutningsvignet. Side 327 er fejlagtig betegnet som 227].

Dannemarks | Riges | Historie | Ved | L. HOLBERG. | TOMUS II. | KJØBENHAVN, 1733. | Trykt udi Hans Kongl. Majests. og Universitets Bogtrykkerie, | af Johann Jørgen Høpffner. | 4to.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—922; sign. A—Aaaaaa(v); stregslynget Slutningsvignet. Side 495 er fejlagtig betegnet som 485, S. 503 som 530, S. 883 som 875].

Dannemarks | Riges | Historie | Ved | LUDVIG HOLBERG, | TOMUS III. | Med et tilstrækkeligt Register | over alle III. TOMER. | KJØBENHAVN, 1735. | Trykt udi Hans Kongl. Majests. og Universitets Bogtrykkerie, | af Johan Jørgen Høpffner. | 4to.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Betænkning over Historier. upag.; sign. a—c(v); 9 Blade; lille Slutningsvignet; Teksten (ovenover forskellig Frise). S. 1—702; sign. A—Tttt3(v); forskellig Slutningsvignet; Register | Over alle tre TOMER; upag.; sign. (Tttt4(r))—Llllll2(r); 117 S.; samme Slutningsvignet som S. 702. Side 237 er fejlagtig betegnet som 137; efter S. 464 følger 16 upag. Sider; sign. Mmm5—Mmm12. Muligvis beror dette paa, at Sætteren ved en Skødesløshed og vildledt af, at baade S. 464 og den sidste upag. Side har Fangordet »Det«, er kommet til at springe dette Stykke af Manuskriptet over, og at det siden har maattet føjes ind uden Paginering, hvorfor man ogsaa for at angive dets Plads for Bogbinderen har grebet til den usædvanlige Signering at lade Arktallene Mmm5 etc. trykke paa hvert Blad].

Fr. Bull (i Ludv. Holberg som Historiker. Kria. 1913. S. 95—98) har fremsat den Formodning, at disse 16 Sider er bleven indsat af Holberg, fordi han under Trykningen af dette Bind havde faaet fat i en haandskreven Kilde, nemlig de senere u. T.: Nøyagtig Underretning om Souverainitetet. Kbh. 1760 trykte Optegnelser, der hidrører enten fra Erik Olsen Torm, som Holberg mente, eller fra Peder Villadsen.

Til disse 16 Sider er der intet Hensyn taget i Registret, idet hverken Navne eller Fakta paa disse Sider er anført.

I den ganske korte Dedikation minder Holberg om, at han tidligere har dediceret sit »første og mindre Historiske Skrift«, nemlig Introduction til de fornemste Europæiske Rigers Historier. 1711, til Kong Christian VI som Kronprins.

I Fortalen klager han over Mangelen paa Materialier til Danmarks Riges Historie; vel har Hvitfeld, som han nævner med al Anerkendelse for »denne store Mand«, givet en »af Anseelse vitløftig Historie«, men den kan »alleene ansees som en Samling af Diplomata tilligemed en Chronologie, men ikke som en ordentlig Historie«. Pontanus' Historie »er en puur Oversættelse deraf uden ringeste Critiqve eller Emendation«; om des Roches de Parthenays paa fransk skrevne Danmarks Historie, der var fremkommet 2 Aar før Holberg udsendte det første Bind af sin Bog, bemærker han, »at Autor har skrevet baade som en habile og honete Mand«, men at han for den ældre Tids Vedkommende hovedsagelig har udskrevet Crantz, Pontanus og Meursius, og, hvor disse Kilder slipper op, bliver hans Fremstilling mere og mere »maver« og »utilforladelig«.

Om sit eget Arbejde skriver han, at han »ikkun løsligen taler om Krige, Feltslag, Beleiringer etc. men derimod med Flid melder om indenlandske Sager, og Rigets Jure Publico, om dets andre Love, Constitutioner, og de store Etablissemens, som ere skeede, og hvis Læsning giver en Kundskab om Landets saa vel gamle som nærværende Tilstand. Jeg haver ogsaa af Grunden viset Oprindelsen til alle saa vel udenlandske som indenlandske Tvistigheder, givet Kongernes saavelsom andre store Mænds Portraits, ja i Agt taget en Historieskrivers Officium saa vit som mig mueligt har været udi et Land, hvor man ligesom paa tørre Heeder maa leede efter Frugter og Blomster, anderledes end udi Frankrig, Engeland og Italien, hvor der haves saa mange particuliere Historier og excellente Memoires at gaa Vall udi«, medens han selv var henvist til »usle Munkeskrifter og tørre Chronologier«.

Til Hjælp ved Udarbejdelsen har han gennemlæst »over 100 saa vel trykte smaa og store Krøniker som Manuscripter«, de sidste har han haft til Laans fra det Danneskjoldske Bibliotek, fra Thomas Bartholin, som har communiceret ham »hans lærde Faders efterladte Excerpta til den Danske Kirke-Historie«, fra Etatsraad Foss og Assessor Myhlius.

Til Slutning beder han, at hans upartiske Skrivemaade maa holdes ham til Gode; »thi, saasom jeg aldrig har flatteret mine Lands-Mænd tilforn saa giør jeg det ey heller udi dette Skrift: Et Land vinder aldeles intet derved at en Skribent forgylder alle dets Feil, og det Portrait, som mest behager en ærlig Mand, er ikke det, som er zirligst, men det, som best ligner Originalen«.

Med denne Fortale kan sammenholdes hans foran 3. Tome trykte »Betænkning over Historier«, der ud fra hans Synspunkt klart fremstiller en Historieskrivers Opgave; han indrømmer vel, at han ikke selv »har opfyldet de Regler«, som han foreskriver,

men dog arbejdet derpaa. »Jeg roeser ikke mit eget, men viiser alleene Skrive-Regler til dem, som kand have bedre Talent og Subsidia til en Historie end jeg: Haaber derfore at ingen med Billighed udi denne min Critiqve kand viise nogen Arrogance, helst saasom jeg er en gammel Indbygger af det Historiske Land, og taler ikke om de Ting som jeg i Dag eller i Gaar har begyndt at kige ind udi, men om det, som jeg udi meer end 30 Aar har haft mine Studia og Tanker henvendte til«.

Endvidere nævner han som sine Forbilleder Gabriel Daniel, der skrev en Histoire de France, og Paul de Rapin, sieur de Thoyras, fra hvis Haand der foreligger en omfangsrig Histoire d'Angleterre. Ved denne Lejlighed fremsætter han ogsaa nogle Betragtninger over Betydningen af, at det er en Indfødt, der skriver et Lands Historie og udtaler, vel med Henblik paa sin gamle Antagonist Andr. Høyer: »I den Henseende haver jeg aldrig giort mig høye Tanker over den Historie som her for nogle Aar siden var i vente, saasom Historieskriveren, paa hvilken alles Øjen vare henvendte, kunde ikke ansees anderledes end en fremmed nyskommen Mand, der i Dag fik sit Borgerskab, og i Morgen tog sig for at gjøre en Afrisning paa Landets Geistlige og Verdslige Stat, det er, at skrive om de Ting, som han selv fra Roden først skulde lære«.

Han slutter med at sige: »Jeg haver ikke villet extendere denne min Historie videre end til det Aar 1670, saasom jeg ikke har agtet at skrive Gazeter, men en nogenledes tilforladelig Historie; thi hvo der vil skrive sine egne Tiders Historie, hvorudi tales om Personer, som i Skribentens Tid leve, maa lave sig paa Had og Uvenskab, om han vill blive ved at skrive Sanden; thi, hvis det er en rar Dyd, at skrive en upartisk Historie om forbigangne Ting, saa kand man sige, at det er en Heroismus at skrive saaledes om nærværende Tider. . . . Jeg overlader derfore den øvrige Deel af den Danske Historie til Efterkommerne, og det saavel i den Henseende, som efterdi jeg formedelst mine ringe Kræfter ikke kand love noget stort Arbeide meer«.[1]) Bemærkelsesværdigt er det, at Holberg allerede i denne Betænkning (1735) fremsætter den Tanke: »det som jeg ved mine Skrifters Debit enten har erhvervet, eller ydermeere kand erhverve, agter jeg ved en nyttig Stiftelse til det Danske Sprogs videre Forfremmelse, at give Publico tilbage igen«.

I sit 2. Levnetsbrev (Opuscula quædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 224—25) skriver han om sin Danmarkshistorie, at han efter at have udsendt sin Dannemarks og Norges Beskrivelse 1729: »Hoc veluti stimulo incendor ad majora conamina, accingor ad scribendam Danicæ gentis historiam a Regni incunabalis (!) ad

[1]) Jfr. Epistola. CCCLXXXII. (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 224).

tempora nostra deducendam, opus desperatum, & ab aliis hucusque intactum, cum omnes, qui ad hanc operam patriæ præstandam curas extenderunt, a spinoso hoc itinere pedem subito retraxerint. At, cum inter scopulos sæpe navigare juvet, ac solitus sim inter spinas eluctari, ex ipsa rei difficultate stimulor experiri, quid humeri valerent in tanta mole subeunda.

Totum opus in tres tomos descripsi, quorum primus continens historiam gentis nostræ a Regni primordio usque ad Christ. 2. prodiit Anno 1732. in quarto pag. 856. In hac prima parte fontes, e quibus historiam suam hausit Celeberimus Huitfeldius sedulo pervestigavi, eorundemque ope non paucos errores castigavi, ac lacunas passim implevi. Codices tam manuscriptos quam impressos, & Diplomata, e quibus pleraque sunt desumpta, in præfamine operis indicavi, & monstrant autores, qui margines libri passim implent, quique maximam partem Coætanei sunt, quanto ad historiam hanc pertexendam mihi opus fuerit apparatu. Sequenti anno editus est alter Tomus pag. 922, cujus dimidia fere pars complectitur solas Christiani 4. res gestas. Hausta sunt pleraque e manuscriptis maximam partem autographis, imprimis ex ipsis Magni Regis epistolis propria manu exaratis, id quod opus istud maximè commendabile reddet. Tertius tomus, comprehendens solam Friderici 3. historiam pag. 702. præter indicem in omnes tres tomos & præmissam dissertationem de historicis septentrionalibus, prodiit tandem anno 1735. Maxima etiam hujus tomi pars e diplomatibus, epistolis, aliisque manuscriptis desumpta est, adeo ut dicere possim novam, & hucusque incognitam gentis nostræ historiam, in lucem me protulisse.

Videbam, antequam rem tantæ molis aggrederer, opus mihi esse ingenti manuscriptorum apparatu, hinc ad investiganda historica monumenta totius Regni angulos circumreptare cogor, certatimque Omnes de conatu meo certiores facti, mira facilitate, quicquid manuscriptorum habebant, mihi præbuerunt.«

I sine Epistler taler Holberg tidt om dette Arbejde, saaledes i Epistola CXIII. (Bruuns Udg. II. Kbh. 1868. S. 109—11), hvor det hedder: »Min Herre spørger mig, hvilke af mine Skrifter jeg holder for de beste . . . . Jeg drister mig derfor ikke at sige, at noget af mine Skrifter er got; thi de ere alle maadelige. De fleeste sette dog meest Priis paa min Danmarks Historie, og det saa vel i Henseende til Materien som Formen: De dømme at Stiilen er Historisk og tydelig, og derhos levende, saa at de tørreste Materier, som mindst interessere en Læser, kand læses med Behag. Hvad Materien angaaer, da dømme de, at Historien er saa upartisk, som mueligt være kand paa de Steder, hvor Skrive-Frihed er underkasted public Censure. Hvad jeg selv holder for at kunne distingvere samme Historie, er dette, at den indeholder ikke simple Bedrifter alleene, men endogsaa saadanne

Ting, som give Kundskab om Nationens Egenskab, vise Regieringens gamle og nye Forfattelse, berømmelige Mænds Portraits, Anleedning og Oprindelse til de fornemste Stiftelser saavel udi geistlige som verdslige Ting, saa at man deraf seer Rigets gamle og nye Stat. I sær have mange fundet stor Behag udi Historiens Afdeeling udi Periodos og udi de Afrisninger jeg haver giort mod Enden af hver Periodo. Det er i den Henseende, at mange have satt Priis paa Skriftet, helst her i Landet, hvor vi forhen havde ikke uden nogen tørre og ilde sammenhengende Annales, og at de have satt dem til rette, som have censureret een og anden Feyl enten udi Aarstall eller Navne«.

I Epistola CCCXXVIII. (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 74) skriver han: »Adskillige holde for, at min Dannemarks Historie er skreven med Upartiskhed. Jeg drister mig ikke til at sige det samme: Dette alleene siger jeg dog frit, at den er meere u-partiisk end nogen af vore andre Nordiske Historier«.

Hvor megen Pris Holberg selv satte paa dette Arbejde, fremgaar af hans Ytring i Epistola CDXLVII. (Bruuns Udg. V. 1875. S. 8): »Saasom jeg glemmer det jeg selv har skrevet, saa giennemlæser jeg ofte paa nye mine egne Skrifter, sær Danmarks Historie«.

Af samtidige Udtalelser om Holbergs Danmarks Riges Historie kan anføres Generaltoldforvalter i Bergen Chr. Stubs Brev af $^{1}/_{12}$ 1733 til Hans Gram (i Danske Samlinger. I. Kbh. 1865—66. S. 399—400): »Hr. Professor Holbergs 2den Part af den danske Historie har jeg og faaet efter prænumeration, og lest, jeg seer den ej heller an for at være noget opus eruditum, thi han betjener sig af Huitfeld i de fleste ting (som og var fornøden) dog citerer han ham sielden uden naar han vil refutere ham. Ms. Skibyense (som andre kalder Skippingense), Hist. Christ. 3 Ms. og Liber seditionum Daniæ ere ej nok til at formere et nyt Corpus Historiæ Danicæ, endskjøndt de ere fornødne; thi der behøves fleere Documenter til et saadant verk, hvilke Author kunde have fundet i Bibliotheca Reseniana og endnu mere accurat i Hr. Arnas Magnusens, men det synes, hand ej har patience eller lejlighed til at søge mange Documenter« og i Brev af $^{30}/_{1}$ 1734 til samme (smstds. S. 400): »Jeg remarquerer hos Holberg at han i sit opus oftere er en Comicus og ligesaa Satyricus, som er langt fra en Historisk Stil, men han bliver ved sin genie«.

Ligeledes skriver Jens Møller i Hans Grams Levnet og Fortjenester. Kbh. 1810. S. 117: »Gram f. Ex. har sagt om Holbergs Danmarks Historie, at det er en løyerlig Historie — en Spøg, der hverken siger meer eller mindre end Suhms Dom om Holberg (hvem han højt elskede og agtede) at han selv i sine Historier er comisk«.

I nyere Tid er fremdraget en Udtalelse fra 1737 af Gram om Holbergs Arbejde (trykt i Holberg Aarbog. 1924. S. 138—39): »Multa in utramque partem dici atque disputari possunt de hoc opere, utpote et virtutibus suis commendando et vitiis defectibusque laborante. Ad laudes et commendationem ejus faciunt 1. stylus et dictio. 2. dispositio atque ordo narrationis qua utraque facultate Hvitfeldium multum superat, quippe qui dictione, nondum isto ævo apud nos exculta, utitur nimis humili, plebeia, ac nostri seculi auribus minus ferenda; estque præterea elegantiæ omnis quæ lectorum detineat, incuriosus, plane ad modum chronicorum veterum Germanicorum, præ quibus tamen id eximians Hvitfeldius habet neque satis laudandum qvod diplomatum tam insignem nobis copiam servavit. 3. Laudem meretur Holbergii diligentia in exquirendis variis opusculis manuscriptis quæ hinc inde allegavit præsertim in duobus ultimis, quos descripsit, regibus, Christiano IV et Friderico III, cujus postremi regis historiam eo modo enarravit, quo nemo fortassis alius nostratium fuisset ausus, tot anecdota proferendo et secreta ex manuscriptis inserendo. Atque hinc tertium volumen multiplici nomine duobus prioribus præferendum. Contra vero culpari possunt varia. 1. præceps et festinata nimis scriptio, ob quam non potuit non in errores subinde incidere. Hinc multa omittentem videas, multa nimis leviter tractantem, aliis inepte inhærentem, alia iterum iterum iterumque repetentem, ut taceam haud raras in judicando allucinationes, etc. 2. insectatio Hvitfeldii, studio semper quæsita, sæper præter meritum ac ubi non ille, sed ipse Holbergius erroris potest convinci. 3. audacia in judicando et conjectando ubi et crebro aberrasse a vero deprehenditur. 4. quod indulget nonnunquam comicis festivitatibus, salibus satyricis et plebejis argutiis, in quibus sæpe est frigidus. 5. quod levicula consectetur, gravitatis historiæ parum memor, cujus varia et in Christiani IV et in Friderici III exempla se offerunt«.

I Brev $^{6}/_{6}$ 1735 fra Rantzau til Gram (offentliggjort af G. L. Wad i Danske Magasin, 6. R. V. Kbh. 1930. S. 246) om dennes Arbejde med Udgivelsen af Niels Slanges Christian IV's Historie udtaler han Ønsket om, at Gram hellere vilde selv skrive en saadan Bog og »at dend gode Holbiergs Historia Comica blev reent omstøbt« (jfr. smstds. S. 257).

I et af de meget faa Privatbreve til Holberg, der er bevaret, skriver Albert Thura $^{14}/_{9}$ 1734 (offentliggjort af Carl S. Petersen i Danske Studier. 1910. S. 33—34 med dansk Oversættelse): »Placuit et placet mirifice, imo perplacebit mihi in posterum regni Daniæ historia, a te, vir celeberrime, populari sermone conscripta et tribus tomis in 4to comprehensa. In bibliotheculam meam jam dudum transierunt tomus primus et secundus, hospites sane gratissimi, et lætissime a me excepti. Evolvi, legi et

relegi utrosque tomos, avide, cûpide, cum desiderio: nescius adhuc, an tomus 3 publicam lucem aspexerit. Ego, qui omnia (sive ludicra fuere, sive seria) a tuo calamo profecta perlegi, te amo, diligo et veneror, inprimis propter istam regni Daniæ historiam. In hoc enim scripti genere virum te præstitisti, superasti variis modis Hvitfeldium (at qvantum alias virum!), Danis omnibus te gratum reddidisti. Ego vero, qui tertium tomum nondum inspexi nec possideo, totius patriæ tuæ pariter ac meo nomine amice te moneo, perrogo, rogo et obtestor, ut historiæ huic tuæ indicem addas copiosissimum, ne ipsam animam in tam venusto et eleganti corpore desiderari jure suo mecum populares nostri querantur. Effigiem tuam anno 1731 æri inscriptam museum meum impatientissime, imo et aliorum desiderat. Trade, quæso, hujus tuæ imaginis exempla nonnulla fratri meo Laurentio Thura, qui in palatio regio inter vos Hafnienses degit, architectus aulicus regius«.

I det af Chr. Bruun i Danske Samlinger. VI. Kbh. 1870—71 fremdragne interessante, desværre anonyme: Lettre d'un Danois à un Français concernant le b^{on} d' Holberg et ses ouvrages, der stammer fra Tiden kort efter Holbergs Død, hedder det (S. 217—18): »Mais s'il n'auroit écrit qve son Histoire Danoise, il auroit par là obligé chaqve Danois raisonnable. Jugez de l' importance de cet ouvrage, puisqve nous n'en avons par deux de cette espèce. Il est faux, qv'il faut être Républicain pour oser être sincère historien; son exemple en est la preuve. Libre de ces préjugés, qvi nous font élever notre nation aux dépens des autres, il conte les faits, tels qv'ils sont, et non pas tels qv'ils auroient dû être; au lieu de remarqver le nombre des morts et des blessés dans les combats, il instruit le lecteur de ce qvi a brouillé les parties, il parle des progrès de leurs armes, de la conduite des généraux, autant qv'il convient à un historien, et il n'oublie jamais de dire, qvels ont été les effets de la victoire; d'avoir fait fleurir le commerce, d'avoir protégé le mérite, soutenu les sciences et les arts, d'avoir contribué au vrai bonheur du peuple, ce sont les ornemens dont il se sert pour illustrer la vie de ses héros. En lisant cette histoire, je crois voir les Danois de tous les siècles. Copier des auteurs anciens, en citer des longs passages, indiqver la date de chaqve événement, c'est un travail utile à certains égards; il faut avoir lu, pour pouvoir le faire, mais pour écrire une histoire comme celle, dont je parle, il faut un jugement exact, un esprit, qvi sçait réfléchir et pénétrer jusqv'aux causes les plus cachées d'un événement. Il est vrai, qve les plus zélés critiqves de mon Auteur respectent en qvelqve façon cet ouvrage, je n'en suis pas surpris; les Danois auroient trop à rougir, s'ils ne ménagoient la mémoire d'un homme, qvi a si bien dépeint leurs pères«.

I Memoires pour l'histoire des sciences et beaux-arts, commencés à Trévoux. juillet 1755. Paris. findes S. 1786—1811 en Eloge historique de M. le Baron de Holberg og her forekommer S. 1801—02 følgende om Holberg som Historiker og specielt om hans Danmarkshistorie: »Comme Historien, M. De Holberg l'emporte, sans difficulté sur tous les Ecrivains de sa nation . . C'est la meilleure qu'on ait donnée sur cette matière, quoiqu'elle soit encore très-eloignée de la perfection. C'est en vain, nous dit l'Auteur de la Lettre manuscrite, qu'on y chercheroit cette précision, cette variété, ces graces de style qui font naître l'interêt ou qui le raniment; ces tableaux où le Lecteur voit avec tant de plaisir une foule d'objets rassemblés sous un seul point de vue; ces traits vifs et frappans, qui tantôt renferment une maxime importante de morale ou de politique; tantôt font connoître l'esprit d'un siècle ou d'une nation, quelquefois développent les différents ressorts qui ont concouru à produire un seul évenement, d'autres fois en rapportent une multitude à une même cause. M. De Holberg ne pense presque jamais en grand; il narre toujurs; & s'il se met à peindre, ce n'est que par de petits traits, par des anecdotes souvent peu dignes de la majesté de l'Histoire. On est tenté de le comparer aux vieillards d'Homère, qui se laissent entraîner au plaisir de raconter, & pour qui rien n'est si douloureux que de finir«.

I Geschichte Christian des Vierten, von N. Slangen. I. Kph. und Lpz. 1757. S. 22—23 skriver Udgiveren Joh. Heinrich Schlegel: »Die Hülfsmittel, die er gehabt, braucht er als ein scharfsinniger Schriftsteller, der das wahre vom falschen, das nothwendige und nützliche vom entbehrlichen und überflüszigen zu unterscheiden weis .... Dürfte ich mir die Freyheit nehmen, seiner Arbeit eine Vollkommenheit mehr zu wünschen, so wäre es, dasz die Anführungen seiner Quellen nicht allein zahlreicher, sondern auch kritisch, seyn möchten. Bey gedruckten Büchern ist dieser Mangel noch ersetzlich ... Baut man aber gewisze historische Wahrheiten auf Handschriften, die von inländischen Gelehrten selten, und von ausländischen niemals gesehen werden, so halte ich es für nöthig, den Leser von den Urhebern und der Beschaffenheit derselben so viel als möglich zu benachrichtigen und ihn dadurch in den Stand zu setzen, selbst den Grad ihrer Glaubwürdigkeit mit Ueberzeugung einzusehen. Noch etwas bedaure ich in Ansehung dieser schönen Schrift ... dasz nehmlich dem seligen Herrn Baron nicht eingefallen hat, in den zwanzig Jahren, die er nach der ersten Ausgabe seiner Historie lebte, einen Theil seiner Musze anzuwenden, diesem seinen Werke, das wenn es sein einziges wäre, ihm schon ein gewisses Recht zur Unsterblichkeit erworben hat, einen höhern Grad von Vollkommenheit zu geben«.

I sine anonymt udg. Breve. Sorøe. [1759] handler Jens Schelderup Sneedorff i det 6te Brev med Overskriften »Til Stokholm« (S. 38—46) om Grunden til, at man i Holbergs eget Land viser ham saa liden Højagtelse, medens han udenfor Landet og navnlig i Sverrig nyder saa stor Berømmelse. Her forekommer ogsaa et Afsnit om Holberg som Historiker, hvor Brevskriveren indrømmer, at han ikke staar paa Højde med Père Daniel eller Dahlin; men derefter fortsættes (S. 41 ff): »Man beskylder hans Historie for Mangel af Rigtighed og Fuldstendighed, men bliver det dog ikke altid den første Historie i Norden, som man kan lese uden Vemmelse? Er Stilen ikke uendelig mere flydende end man kunde vente af Hvitfelds Efterfølgere? De fornemmeste Tildragelser viist i deres Oprindelse, Sammenheng og Følger. Caractererne af Personerne rigtige og overeensstemmende, og endelig Anmerkningerne baade sindrige og skiønsomme? Hvem leser ikke heller en Levnets Beskrivelse af en af vore Konger i nogle faa Blade af Holberg, end i mange Foliant-Bind hvor Historien er samlet i en blot Chronologisk Orden uden Sammenheng, Stilen tvungen, og ved idelige Igientagelser, og uskiønsomme Anmerkninger kiedsommelig at lese; i sær naar der i saadant et Verk hverken findes ny Efterretninger eller ny Beviser, som svare til Størrelsen af Skriftet og belønne den Umage, man har haft med at giennemlese det. Jeg kan derfor ikke negte at jeg jo tillige med mange andre af mine Landsmænd ønsker en fuldkomnere Historie af Dannemark, end den Hr. Holberg har leveret, men det er ikke i den gamle, det er i den nyere Historie, at jeg finder den Mangel, som man har saa stor Aarsag til at beklage. Den Deel af Historien som gaaer indtil den Oldenborgiske Stammes Regiering, er af saa mange Skribentere udført, og Holberg har saa vel brugt dem, at en anden efter ham ikke kan giøre meget andet, end forandre Ordenen, forbigaae nogle Omstendigheder som ikke synes at være saa merkværdige i sær for Fremmede, udelukke eller forbedre hist og her nogle Talemaader, som ikke er edle og udsøgte nok for en Historie-Skriver, og endelig at tilsette nogle faa og for den største Deel lidet betydelige Anmerkninger, som andre der har skrevet efter Holberg, har giort. Men alle disse Forandringer giver ingen Ret til at foragte Holberg, saa længe man i den nyeste, vigtigste og endnu ei fulkommen udarbeidede Deel af Historien ikke har udrettet noget.«

Det meste af dette Brev findes oversat paa Tysk i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CXLII—CXLVII. Scheibe selv henholder sig hovedsagelig til disse Udtalelser og fremsætter ikke selvstændige Betragtninger over Værket.

I sin 1786 skrevne Karakteristik af Holberg omtaler Suhm (Saml. Skrifter. IV. Kbh. 1789. S. 308) ganske kort Værket: »Hans Danmarks Historie er endnu den bedste, vi have paa vort Sprog, deels i Henseende til den Behagelighed, hvormed den lader sig læse, deels i Henseende til, at den er ført saa langt ned i Tiden, som til Frederik den Tredies Død« og i sine Tanker om de Vanskeligheder, som møde ved at skrive den gamle danske og norske Historie 1765 (Saml. Skrifter. IX. Kbh. 1792. S. 99): »Holbergs danske Historie er den bedste, som hidindtil haves. I den gamle Historie har han aldeles ingen Umag giort sig, men i en Hast søgt at skille sig fra alle Ting. I den midlere Historie har han og kun betient sig af de almindeligste Hielpemidler. Overalt kunde han for sin Ukyndighed i det islandske Sprog umuelig udarbeide disse tvende Dele tilgavns. I den nyere Historie derimod har han ei arbeidet uden Lykke. Han slutter med Frederich den Tredies Død. Hans danske Stil er fortreffelig, og, naar man undtager de alt for hyppigen brugte franske Ord, staaer vel ei meget til at forbedre. Hvorfor Mallets Beskyldning imod den synes ugrundet, og saa meget mere ubegribelig, som han i det mindste den Gang ei forstod meget af vort Sprog«.

Werlauff (i Nyt hist. Tidsskrift. VI. S. 430) kalder Holbergs Danmarkshistorie for »den første pragmatisk behandlede Fædrelandshistorie i Modersmaalet . . . . et hidtil savnet Nationalværk over vor Historie, der lige til vore Dage har holdt sig og vel endnu længe vil holde sig som Folkelæsning«. Han tilføjer (S. 431): »Vist er det, at man paa mange Steder savner en tilbørlig Kritik; at Forfatteren langtfra ikke har benyttet de Resultater af Grams lærde Forskninger eller de vigtige Kildeskrifter, der skyldtes Langebeks kritiske Samlerflid, saaledes som det kunde ønskes, og overhovedet ikke har stræbt at give Værkets anden Udgave saa megen Grundighed og Fuldstændighed, som man, efter 20 Aars Mellemrum kunde være berettiget til at vente«.

En værdifuld og indgaaende Karakteristik af Holbergs Arbejde findes i de af C. Paludan-Müller efterladte Forelæsninger over Dansk Historiografi i det 18. Aarhundrede (i Hist. Tidsskrift. 5. R. IV. S. 39—55). Det hedder her: »Danmarks Riges Historie karakteriseres bedst ved at antage det for samlet og bearbejdet gjennem en lang Række af Aar, medens saa mange andre ganske forskjelligartede Værker udgik fra Holbergs Haand, men at den er nedskreven med en flydende Pen meget rask i den Form, hvori den traadte frem for Publikum — paa en Maade som et Habilitationsskrift, efter at Forfatteren havde i Aaret 1730 opnaaet den Plads, han attraaede, som Professor i Historie og Geografi ved Kjøbenhavns Universitet. Værket hedder Danmarks Riges Historie, ikke Danmarks og Norges, ikke det danske og

norske Folks Historie. Det er en Kongehistorie, knyttet til den danske Kongerække, fra Skjold indtil Frederik den Tredje medregnet; men det er dog ikke ene Kongernes Historie, der er Gjenstand for Fremstillingen. Tvært imod har Holberg lagt Vind paa at fremdrage Forhold, der viste Folkets Tilstand i det hele, og paa Videnskabernes og Litteraturens Historie. . . . Hans Standpunkt er ikke den historiske Kritikers. Fremstilling af det rige Stof i en tiltrækkende Form har været hans Opgave. Og man sporer en stor Forskjel i den Interesse, denne Historie har vakt hos Forfatteren selv. Det er de nyere og nyeste Dele af Værket, han har bearbejdet med mest personlig Deltagelse . . . . Svagest er hans Deltagelse for den ældre Historie, hvad der allerede vil skjønnes deraf, at hele Historien fra Kong Skjold til Christian den Første ikke indtager saa megen Plads som Frederik den Tredjes alene. Men om man end ikke kan kalde Værket en kritisk Historie, saa mangler der dog ikke den Slags Kritik, et saa overlegent Hoved som Holberg med saa udbredt Læsning, som han besad, nødvendig maatte komme til at anvende. Hans naturlige Sky for alt overdrevent, alt extremt viser sig helt igjennem. Hans Dom over Begivenheder og Personer er fri og forstandig, rolig og moderat. Han har alvorlig stræbt efter Upartiskhed — mere endog end efter Retfærdighed. Derfor er hans Dom ikke altid træffende, men altid billig . . . Han er i politisk Henseende en Tilhænger af den kongelige Enevoldsmagt . . . . I sin Religion er han ikke blot Protestant, men Rationalist af den ældre Skole, en Modstander af Katholicismen, hvilken han kun forstaar som Papisme. Hermed hænger det sammen, at han ikke har Blik for Middelalderens relative Berettigelse«.

Efter at have rost Sproget, der synes ham »netop tiltrækkende som ædel Rust«, fortsætter han: »Endnu en Hovedegenskab ved Danmarks Riges Historie bør fremhæves: Valget. Holberg er med klar Indsigt i Historieskrivnings Natur og Krav ikke gaaet ud paa at meddele alt, hvad han kunde samle om Fortiden. Han har indset, at skulde der henstilles et Billede af det svundne Liv, maatte der vælges blandt dets Efterladenskab, noget forbigaaes, andet fremhæves, ellers vilde der aldrig komme nogen Tegning i Stand. Denne Evne til at udvælge af Stoffets Masse, hvad det efter hele Værkets Plan kommer an paa, stiller Holberg som Historieskriver langt over andre Historieskrivere, der aldrig kunne faa nok med og ikke nænne at lade nogen Fortidslevning ligge ubenyttet«.

Sigurd Høst viede i sin Bog: Om Holbergs historiske Skrifter. Bergen. 1913. S. 66—120 Danmarkshistorien et helt Afsnit. Han udvikler her, at Huitfeldt for Tiden til Christian III.s Død er Grundlaget for Holbergs Arbejde, et Grundlag, som for ham i det store og hele staar som den historiske Sandhed, hvorfor han

heller ikke foretog nogen kritisk Granskning af Huitfeldts Beretning, selvom han hist og her gjorde mindre Rettelser og paaviste Fejltagelser. Han skriver bl. a.: »Det er utvilsomt saa at Holberg som kildegransker ikke paa nogen maate holder maal med en nyere tids metodiske kritik. Men man bør jo aldrig glemme at den historiske kildekritik igrunden endnu ikke eksisterte i Danmark da Holberg utarbeidet sit verk. Den blev grundlagt av Gram og fortsat af Langebek. Holberg kunde selvfølgelig aldrig ha magtet at skrive en samlet Danmarkshistorie, hvis han ogsaa skulde ha gjort det arbeide som en Gram gjorde. I det store og hele kan det vel siges at Holbergs sunde sans har været hans ledetraad gjennem den labyrint han skulde gjennemvandre. Han var ingenlunde kildekritiker og specialforsker. Men hans klare hode, hans sunde rationalisme har dog mangen gang truffet det rigtige, selv om hans metode er mangelfuld«. Med Rette fremhæver han, hvor stor Rolle det rent biografiske Element spiller i hans Værk og de udmærkede historiske Portrætter, han forstaar at tegne.

Om Stilen bemærker han ganske træffende: »Holberg er causeur ogsaa i sin Danmarkshistorie«.

Selvfølgelig kan der kun være Tale om at fremhæve nogle Enkeltheder baade i dette Skrift om Holbergs historiske Forfatterskab og det samme gælder i endnu højere Grad Afsnittet om Danmarkshistorien i Francis Bull's: Ludvig Holberg som Historiker. Kria. 1913. S. 63—100. Forfatteren har her givet en kritisk Gennemgang af de til Grund for Holbergs Fremstilling hvilende Kilder og navnlig dvælet ved hans Behandling af den nyeste Tid.

Begge de to sidstnævnte Forfattere har betonet den »særnorske Følelse«, som de mener at kunne paavise flere Steder i hans Historie, navnlig i det bekendte Sted om Cort Adeler (III. S. 620ff).

Fra svensk Side blev der oftere rettet Dadel mod Holberg for Mangel paa Upartiskhed og Retfærdighed over for det svenske Folk, en Anke, som Holberg Gang paa Gang afviser som uberettiget. Saaledes skriver han i sin Epistola CCXXII. (Bruuns Udg. III. Kbh. 1871. S. 140—41): »Min Herre skriver, at, da han forgangen Aar rejsede igiennem Sverrige, han hørte med Distinction at tales om mine Skrifter: Alleene at nogle meenede, at jeg udi min Dannemarks Historie ikke havde viset den Upartiskhed, som jeg i Fortalen lover. Jeg troer ikke, at alle Svenske ere af de Tanker. Thi man haver ikkun at sammenligne denne min Historie med vore andre Nordiske Skrifter, for at blive overbeviset om, at jeg haver ladet see mindre Partiskhed, end nogen anden, og at jeg haver gaaet saa reent til Verks, som Tiid og Sted kand tillade. Fremmede Skribentere, som haver læset den Tydske Oversættelse, dømme ey heller anderledes derom. Min Herre siger, at han hørte nogle Svenske meest at støde sig over den

Sammenligning, som jeg haver giort imellem Gustavum Adolphum og Christianum 4«. Men det vigtigste Sted, hvor Holberg udtaler sig om denne Anke, er dog i Epistola CDXLVII (det 4. Levnetsbrev; Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 13—14): »Ingen Historie er ey heller meere forsynet med Citationer, saavel af troværdige Bøger, som tilforladelige Manuscripter, hvorudover man har maat forundre sig over en ubekiendt Svensk Autor, der har afmalet Skriftet som et Poëtisk Digt og characteriseret dets Autor som en Fabelhans. Saadanne Domme kand ikke sætte nogen i Bevægelse. Det haver ey heller foraarsaget mig mindste Uroelighed, allerhelst saasom jeg har fornummet, at hans egne Landsmænd der udi har fundet Mishag. Jeg lader derfore saadan Critique være ubesvaret, og dette endeel af Respect og Taknemlighed mod den Svenske Nation, hos hvilken mine Skrifter har fundet stor Yndest. Adskillige meene, at samme Autor er ikke andet end en Bogtrykker, hvilken skriver ikke af nogen Fiendtlighed, men alleene ved slige Critiquer søger at skaffe sine trykte Bøger nogen Debit. Jeg misunder ham ey den Fordeel, som han derved kand have, ønsker alleene, at han vil fortsætte sin Handel heller paa andres end paa min Regning. Jeg haver forhen tilkiendegivet, at jeg ikke indvikler mig i slige Tvistigheder, men at jeg lader mine Skrifter forsvare sig selv, allermindst hvesser jeg min Pen mod en Autor, der afmaler mig som en Fabel-Hans, og beskylder mig for Uvidenhed i Historien, efter at jeg udi fulde 50 Aar har dagligen excoleret det Historiske Studium og læset Historien med critisk Øye. Hvad som ellers kand bringe en Læser paa de Tanker, at jeg ey nøye haver i agt taget Upartiskhed udi den nyere Danske Historie, synes at være dette: Det forrige Seculi Nordiske Bedrifter har været forfattede fast eene af Svenske Skribenter, som af Puffendorf og andre, der har ud-copieret ham, og intet er i den Tid kommet for Lyset af Danske Skribentere. Herudover haver saadan Taushed været anseet som en Tilstaaelse af de forhen publicerede Beretningers Rigtighed, og hvad som dermed er u-overeensstemmende, bilder man sig ind, at være ilde grundet. Alle ere eenige der udi, at Puffendorf iblant de sidste Tiders Nordiske Historie-Skrivere er en habil Skribent: Men hvad Oprigtighed og Upartiskhed angaaer, da bliver hans Historiske Skrifter samme Domme underkastede, som andres, der lade sig hverve nu i et nu i et andet Land at skrive Historier. Men, hvorvel hans Forsæt har været at skrive de Svenske til Behag, saa findes dog her og der adskillige Vidnesbyrd, som tiene til den Danske Nations Forsvar. Af slige Vidnesbyrd haver jeg betient mig, og til Bestyrkelse anført hans egne Ord. Andre Ting har jeg corrigeret efter de tvende Franske Gesandteres Beretninger, hvis høye Principaler stode udi nær Forbund med Sverrig. De Original-Documenter, som jeg overalt har citeret, kand ikke

være opdigtede, saasom de fleeste, foruden de Manuscripter, som findes i Archivet, ere udi mange Folkes Hænder. Men med alt dette drister jeg mig ikke at sige, at jeg til Punct og Prikke har fuldt de Regler, som jeg andre Historieskrivere har foreskrevet. Men dette tør jeg dog tage mig paa at beviise, at ingen af vore Nordiske Skribentere have ladet see større Upartiskhed, og faa Historier, som staae under public Censur, ere skrevne med meere Oprigtighed«.

Werlauff, som i Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 433 bl. a. citerer det Afsnit, hvor Holberg med Harme beretter, at en ubekendt svensk Autor har karakteriseret ham som en Fabelhans, har ikke knyttet nogen Kommentar til dette Sted og Karl Warburg: Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 69 bemærker kun: »Hvilken den åsyftade anonyme svenske författaren var eller hvar hans kritik förekommit, är svårt at säga. Då han säges vara en boktryckare, som skrifver »för att skaffa sina tryckta böcker någon debit«, skulle man möjligen velat gissa på Salvius, men denne är alltid, så vidt jag funnit, mycket vänlig i sina omdömen om Holbergs skrifter«. I dette sidste har Warburg utvivlsomt Ret; Lars Salvius udgav som bekendt et kritisk Tidsskrift: Lärda tidningar, og i dette fremkom ofte Anmeldelser af Holbergs Skrifter, baade af Originalerne og af Oversættelserne, og de er uden Undtagelse meget anerkendende og velvillige.

Det er nu vel heller ikke at antage, at den Autor, Holberg sigter til i sin Epistel, ligefrem har benyttet Udtrykket »Fabelhans« om en i Samtiden saa agtet og bekendt Forfatter som Holberg. Snarere er det Holberg selv, der har anvendt dette nedsættende Udtryk for at betegne det ubillige i den Kritik, der var rettet mod hans Arbejde, og hans Harme over denne Kritik har forledt ham, hidsig og ubehersket som han kunde være, til at bruge dette stærke Ord. Hvis dette er rigtigt, mener jeg at kunne paavise den Udtalelse, som har bragt Holberg saadan i Harnisk, at han udgyder sin Vredes fulde Skaaler over sin Kritiker. Der udkom en anonym svensk Oversættelse af Holbergs Betænkning over Historier (fra Originalens 3. Tome. 1735) under Titlen: Öfwersättning af Baron Holbergs Betänkande om Historier. Stockholm. Tryckt hos Lor. Ludw. Grefing. 1749. og ved Enden af denne (S. 31—32) har Oversætteren tilføjet en Note, der lyder saaledes: »En annan Poetisk smak uti Historien plägar tilägnas B. Holberg sjelf, i anseende därtil at han uti sådana sina Skrifter ofta å sido sätter Sanningen, anfäktar de trowärdigaste Autorer, och på egit bewåg diktar omständigheter hwilka tyckas blott gynna andra hans syftemål. Poëterna bekymra sig mera om Sannolikheten än om Sannfärdigheten: Deras skyldighet är at förändra händelsernas rätta beskaffenhet, enär den samma strider emot deras särskilda afsigter, eller emot wårt

nuwarande sätt at tänka: En angenäm Skrifart, wackra infall och andra qwickhets prof öfwerskyla tilräckeligen deras okunnighet, ursäkta de gröfsta osanningar, samt tilstädja dem at införa allahanda lappri, då de icke förstå at utleta det angelågna. Utti detta afseendet, hafwa wår Barons flästa Poëtiska och andre Dikter förtjänt det tycke som de ärnått hos Allmänheten; Men hans Historiska Arbeten wärderas långt mindre af Kännare, hwilke hos honom sakna de twå förnämsta egenskaper, som böra pryda slika Autorer, men pläga föraktas af Poëter och Roman-Skrifware, nämligen tilräckelig insigt uti Handlingarna, oc oföränderlig ömhet för Sanningen«.

Denne sidste Udtalelse, som unægtelig er baade krænkende og ubillig om Holberg som Historiker, formoder jeg har været den, som Holberg sigter til i sin ovenfor citerede Epistel. Det stemmer ogsaa med, at Holberg i denne Epistel taler om en Bogtrykker, som søger at skaffe sine trykte Bøger nogen Debit, og med, at Holberg ønsker, at han »vil fortsætte sin Handel heller paa andres end paa min Regning«, det vil sige, at han vil afholde sig fra at oversætte eller lade oversætte Stykker af Holbergs Skrifter og dertil knytte nedsættende Kritiker om Forfatteren.

Oversætteren var forøvrigt den som selvstændig historisk Forfatter virksomme Henrik Julius Voltemat (f. 1723 † 1765), der bl. a. havde været Docent ved Upsala Højskole, og ham skyldes sikkert den ubillige Omtale af Holberg, som denne, da Oversætterens Navn ikke var ham bekendt, tilskrev Bogtrykkeren. (jfr. H. Ehrencron-Müller i Holberg Aarbog. 1925. S. 60—62).

En helt anden og værdigere Tone end den anonyme svenske Oversætters klinger igennem det Brev, som den svenske Overhof-Intendant Ludvig de Geer d. 8. November 1751 tilskrev Holberg (trykt i Kiøbenhavnske Samlinger af rare Trykte og Utrykte Piecer. 1. Bind. (Kbh. 1755). S. 435—46): »Summa profecto cum jucunditate & admiratione elegantissimum opus tuum, Regni Daniæ historiam perlegi. Pro scopo te veritatem habuisse historiæ, & summo animi candore eam ubiqve te secutum esse, nemo, librum tuum attente perlegens, negare poterit. Opus exegisti, vir clarissime, æternitate dignum & inter tot alios felicissimi ingenii tui fætus admirandos, omni laude dignissimum«. Han retter i Brevet nogle Fejltagelser med Hensyn til sin Stamfader Ludvig de Geer, og i 2. Udgave af sin Danmarks Riges Historie har Holberg taget billigt Hensyn til disse Rettelser i selve Teksten, men rigtignok glemt det i Registret (jfr. Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 433—34).

Af andre ligeledes anerkendende Udtalelser, hvori dog Beskyldningen for Partiskhed klinger igennem, kan anføres, at den

bekendte svenske Forfatter Karl Kristoffer Gjörwell i sine anonymt udg. »Bref om blandade ämnen«. Stockholm 1754. 3. St. 9. Bref S. 46 skriver: »At han i sin Danske Riks-historie intet warit så opartisk, som en Swänsk Läsare med rätt kan fodra, böra wi förlåta honom, ty först war han en Dansk, och sedan är det et allmänt fel hos alla sit eget lands Häfdatecknare, at giärna lyfta skulden på sin granne, och at skrifwa om den samma små osanningar, dels af okunnighet, dels af agg, dels af frugtan, och dels för et roligt infall skull. Wi böra och wackert komma ihåg, at sådana sopor ligga för wår dörr. Är det så, hwarföre låta wi då så illa, när wi märka at wår granne är lik osz«.

Paa dette Brev udkom under Pseudonymet Florentinus et lille 8-sidigt Svar, med Titlen: Til Auctoren af Brefwen Om Blandade Ämnen. Stockholm. 1754. Forfatteren er sikkert den bekendte Matematiker Fredrik Palmquist[1] og han stiller sig i dette Spørgsmaal omtrent paa samme Standpunkt som Gjörwell, idet han skriver: »At icke alt, som finnes uti desz Danska Rikes Historia, kan behaga en Swensk, det kan wara troligit i anseende til de twister, som Granskapet förorsakat emellan wåra Nationer. Ursäkteligit kan och det wara, at han uti wisza händelser synes wara benägen at stå uppå sina Landsmäns sida«.

Men det hvasseste Angreb paa Dannemarks Riges Historie skyldes dog Tyskeren Johann Arckenholtz, der en Tid havde været i svensk Tjeneste og i 1751 udgav Værket: Memoires concernant Christine Reine de Suède (i 2 Bind, hvortil 1759—60 føjedes et 3dje og 4de Bind). Paa flere Steder i sin Historie (men navnlig i Adskillige Heltinders og navnkundige Damers sammenlignede Historier. Tomus II. Kbh. 1745. S. 178—239) havde Holberg udtalt sig ret nedsættende om Dronning Christina og dette foranledigede Arckenholtz til (I. S. 420) at bemærke: »On remarquera en passant, qu'il sied mal à un Historien comme lui, de se servir, tant ici qu'autre dans ses ouvrages, d'expressions piquantes contre les Suédois. Il ne peut pas ignorer que par tout où ils vont, ils ne dissimulent jamais ni leur nation, ni leurs moeurs, ni leur langue. Et quand à ce qu'il dit ici, de la langue Suédoise, il n'a qu'à demander aux Norvégiens, ses Concitoïens, ce qu'ils pensent & disent de la langue Danoise, & laquelle des deux leur paroit plus mâle?« Paa dette Angreb svarede Holberg med et helt lille Skrift, det nedenfor nævnte: Lettre de Mr. le Baron de Holberg, qvi contient qvelqves remarqves sur les Memoires concernant la reine Christine.

[1] Efter anden, dog vistnok urigtig, Opgivelse, skulde det være den kgl. Sekretær Abraham Magnusson Sahlstedt, bekendt som Æstetiker og Sprogforsker (jfr. B. Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur. I. Sthlm. 1895. S. 37. (Nr. 58).

Lpz. 1752., hvori han bl. a. S. 11 skriver: »Je n'ai jamais fait voir la moindre animosité dans mes ouvrages contre la nation Svedoise, & j'espere, qve chaqve sensé Svedois en est persvadé: car nul peuple n'a parlé avec plus de distinction de mes écrits. Si qvelqv'un d'entre eux a trouvé des endroits dans mes histoires, qvi leur ont deplû, ils les ont attribués, ou à un zéle pour la patrie, ou à une certaine necessité, qve le lieu & le temps exigent. Du moins avouent-ils, qve nul historien Danois n'a écrit avec plus de franchise et d'impartialité. En cas donc qve notre Auteur a fait ces critiqves pour amadouer les Svedois, ou pour me noircir, il n'obtiendra pas son but«.

Holberg havde ikke sparet Arckenholtz i sit Skrift, men denne var ikke mindre skarp i det Svar, han udgav under Titlen: Reponse à la Lettre de Mr. le Baron de Holberg. Cassel. 1753. I Anledning af de ovenfor citerede Udtalelser af Holberg om hans Forhold til Svenskerne skriver han S. 16: »Je suis d'accord avec nombre de mes Compatriotes, que les ouvrages d'esprit & de gout de Mr. de Holberg sont fort estimables. Mais il fait très bien d'avouer ici, qu'il y a quelques Suedois à qui de certains endroits dans ses histoires ont déplu, & je puis lui dire, que le nombre de ceux-là n'est pas petit, à cause des recits peu favorables qu'il fait des Suedois, qui se sentent fort de l'animosité & passent les bornes de la politesse, quelque que soit le soin qu'il prend ici de s'en blanchir comme la neige. Il l'auroit pû voir en partie lui même, s'il avoit pris garde aux remarques qu'un savant Suedois (a) a faites sur quelques passages de son histoire de Dannemarc, qui s'accordent si peu avec ce qu'il y a dit. J'ajouterai à ceci, que l'an 1747. quand je passai dernierement par Copenhague, sans y trouver alors Mr. de Holberg qui etoit absent, j'en parlai à feu Mr. le Conseiller Gram, qui me dit tout franchement, qu'il l'en avoit averti, & qu'il lui avoit conseillé d'y prendre garde, & de ne pas trop presser la publication de son histoire, qui ne sauroit échaper à la censure du Public, comme contenant des choses qui juroient quelques fois avec la véracité d'un historien«.

(Om Holbergs Strid med Arckenholtz kan ellers henvises til Afsnittet nedenfor om hans: Lettre de Mr. le Baron de Holberg etc. Lpz. 1752).

Angaaende Enkeltheder vedrørende Sverrig i Holbergs Danmarkshistorie findes der adskillige Steder rejst Kritik fra svensk Side, af hvilke her fra Holbergs Samtid og nærmeste Eftertid skal anføres et Par. Sven Bring i Samling af åtskilliga handlingar och påminnelser, som förmodeligen kunna gifwa lius i Swänska historien. Lund. 1748. S. 94—111. har et Kapitel: Om

a) C'est Mr. de Stiernman, Conseiller de la Chancellerie & Secretaire des Archives de Suede, qui a publié les vies d'Eric XIV. & de Charles IX. Rois de Suede.

åtskilliga felachtigheter i Swenska historien, hvor S. 101—09 indeholder endel Rettelser til Holbergs Arbejde, som han med al mulig Agtelse dog benævner »Baron Hollbergs wackra wärck«. I Den swenska Mercurius. 2. årg. Stockholm. 1757. S. 446—52 har den ovenfor under Striden med Arckenholtz allerede nævnte Anders Anton v. Stiernman leveret nogle kritiske Rettelser, bl. a. til Holbergs Meddelelse om, at Carl Gustav skulde have faaet sit Banesaar ved Frederikshalds Belejring (D. R. H. III. S. 419. 421).

Han udtaler sig forøvrigt temmelig nedsættende om Holbergs Værk og fremhæver (S. 448) at han ved alle »emot de Swenska förefallna Actioner i sin Historie altid spar sanningen och förbigår således det, hwilket han efter des egna ord saasom en Historie-Skriver er förbunden til at sige det gode med det onde«.

Endelig maa anføres Assessor i Antikvitets-Arkivet Anders Botin (f. 1724 † 1790), der i sit Skrift: Anmärkningar vid Olof v. Dalins Svea Rikes Historia. Stockholm. 1771. har et: Bihang rörande Baron Ludv. Hollbergs Dannemarks Historia. S. 210—16, hvor han karakteriserer ham som »en mycket opålitelig Auctor i sin Danska Historia, den där icke med trygghet til bevis kan åberopas af en Svensk Historicus«, saaledes som Dalin havde gjort. Han beskylder ham for »en så rar och sällsam okunnighet i våra Svenska saker, at ofta de allmännasta hos oss genom trycket utkomne Handlingar varit honom aldeles obekante. . . . . Hvad därnäst hans Historia för hedniska tiden angår, är den utan grund och insigt och med alt för ringa flit utarbetadt, så at jag icke en gång finner mödan wärdt at däröfver anställa någon granskning«. Derefter anfører han en længere Række Exempler paa Steder hos Holberg, hvor han har begaaet aldeles paaviselige Fejl og slutter: »Om jag på detta sättet skulle upräkna och granska alla de fel och mistag, hvarmed Holbergs Danska Historia, hvad de Svenska sakerna angår, är likasom öfverströdd, blefve det et arbete af äfven så stor vidlöftighet, som föregående Anmärkningar emot Svea Rikes Hiskoria(!)«.

Med Hensyn til Enheltheder i Dannemarks Riges Historie kan desuden bl. a. jævnføres: Schleswig-holsteinische Anzeigen. 1763. 26. St. S. 409—10 (Geo. Lobedanz' Rettelse til I. S. 535, optrykt i N. Falck: Sammlung der wichtigsten Abhandlungen zur Erlaüterung der vaterländischen Geschichte und des vaterländischen Rechts, welche in den Schleswig-Holst. Anzeigen erschienen sind. III. Tondern. 1824. S. 125—26); Historiske Skrifter, tilegnede L. Daae. Christiania. 1904. S. 222 (O. A. Johnsen, Nogle Bemærkninger om Kristian den Tredje som norsk Konge); Historisk Tidsskrift. 5. R. I. S. 91 (Om Holbergs Benyttelse af Vitus Berings Skrifter); 5. R. II. S. 636—37 (Om hans Fremstilling af Enevældens Indførelse); 6. R. V. S. 233—37 (Om hans

Offentliggørelse (II. S. 349ff.) af Jens Koefoeds Relation om den bornholmske Opstand 1658).

Som Forarbejde til Dannemarks Riges Historie har Holberg utvivlsomt benyttet den af ham i Epistola ad Virum perillustrem (Opuscula quædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 49—50) omtalte: »liber manuscriptus in folio, qvem S. R. Majestati inscribere submississimè sustinui. . . . Codex iste manuscriptus res gestas Christiani Qvarti ac Friderici Tertii complectitur; allegantur qvavis pagina testimonia auctorum; qvi optimæ fidei censentur, qviqve historias temporum suorum literis consignarunt, qvæ enim ex scriptoribus historiæ universalis desumpta sunt sc. Aitzema, Victorio Siri, & priori tomo theatri Europæi, qvi seqventibus præstantior existimatur, vix paucas faciunt paginas. Fateor eqvidem multa in opere isto desiderari, historiam proindè non sustinui vocare, sed Introductionem ad Historiam Danicam prioris seculi. Descripseram hoc opus in duos tomos, sea posteriori, qvi res gestas Christiani Qvinti complectitur, nondum ultimam manum imposui«.

Dette Arbejde omtaler han i en i Foraaret 1711 indgivet Supplique (Hist. Tidsskrift. 3. R. I. S. 126—27 gengivet i Uddrag) saaledes: »Ludovic Holberg andrager, at foruden den Europæiske Historie, han har ladet trykke paa Dansk, har han og fuldfærdiget et andet Værk som et Appendix til bemeldte Historie, kaldet Introduction til de 3de højlovligste sidste danske Kongers Historie, hvilket Værk kan tjene til at igjendrive adskillige fremmede Skribentere, som har grundet deres Relationer om Danmark paa den svenske Historie; thi beder han allerunderdanigst, at de maae beskikkes, som kan revidere samme Værk til Trykken«. Konseillet indstillede, at Rostgaard eller Reitzer beskikkedes dertil og Kongen bestemte, at Hvervet skulde overdrages Rostgaard, der under $^{29}/_{5}$ 1711 fik følgende Kongebrev: »Saasom Ludvig Holberg for Os allerunderdanigst haver ladet andrage, at han foruden den Europæiske Historie, som han nyligen til Trykken har befordret, endnu et Appendix til bemeldte Europæiske Historie skal have fuldfærdiget med Begiæring, at det til Trykken maatte blive revideret, saa er Vores allernaadigste Villie og Befaling, at Du Dig samme Skrift foretager og det med Flid igjennemseer og censurerer, som tilbørligt og forsvarligt eragtes«. Uvist af hvilken Grund udkom dette Arbejde ikke og det Haandskrift af den første Del, som han i 1711 havde overrakt Kongen, skal være brændt 1794, da en Del af det kgl. Haandbibliotek ved Christiansborg Slots Brand gik til Grunde; jfr. P. T. Wandall, De paa Jægerspriis ved Mindesteene hædrede fortiente Mænds Levneds-Beskrivelser. 2. Bind. 1. H. Kbh. 1794. S. 136—37. Da Wandall var knyttet til det kgl. Haandbibliotek og saaledes havde Førstehaandskendskab til Hol-

bergs Manuskript, har det sin Interesse at citere in extenso, hvad han skriver derom: »Det kgl. Haandbibliothek gjemmer et Haandskrift ogsaa forfærdiget af Holberg ved disse Tider. Samme er den første Deel af en Indledning til forrige Aarhundredes danske Historie, og indeholder Kongernes, Christian den Fierdes og Fredrik den Tredies Levnet. Den anden Deel skulde handle om Kong Christian den Femte. Nærværende er tilskrevet Kong Fredrik den Fierde, som i Anledning heraf, foruden anden kongelig Naade, han viiste Forfatteren, udnævnede ham 1714 til overordentlig Professor. Holberg tilstaaer aabenhiertet, at dette Verk (som virkelig ikke er lidet) fattes meget, hvorfor han og kun har kaldet det en Indledning, og ei heller har den Tid ladet det trykke«.

Endnu 1716 synes det at have været paatænkt at udgive det, thi i Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Leipzig 1716. XII. Suppl. S. 536 hedder det i en Korrespondance fra Kbh.: »Herr Holberg befindet sich jetzt in Rom, und hoffet man das seine Chronik Friedrichs des IIIten, welche Sr. Kön. Maj. geschrieben überreichet worden, nach seiner Zurückkunft werde ans Licht kommen«.

Af denne Udgivelse blev der imidlertid intet og Holberg, som ugærne lod noget af sine Udarbejdelser ubenyttet, men tværtimod hyppigt anvendte dem paa flere Maader i sine forskellige Skrifter, drog Nytte af dette Arbejde, der i 1728, da han udsendte sit første Levnetsbrev, kun omfattede det første Bind »fuldfærdiget«, medens det andet endnu ikke var afsluttet, i sin Dannemarks og Norges Beskrivelse. Kbh. 1729, hvor han S. 214 skriver: »Som jeg for nogle aar siden har fuldfærdiget 2. manuscripter in folio om de 2de sidste Konger, og de samme ikke endnu er trykte, saa har jeg fundet for got at indføre det fornemste deraf udi dette Capitel«. Efter dette skulde Holberg altsaa i Tiden mellem 1727 og 1729 have fuldendt den i Levnetsbrevet omtalte: »Introductio ad Historiam Danicam prioris seculi«; dette er dog vist ikke at tage efter Bogstaven. Holberg har næppe taget dette Ungdomsarbejde op paany og gennemarbejdet og fuldendt det andet Bind; snarere maa man vist antage, at han har benyttet Manuskriptet fra den Gang som det nu engang forelaa og arbejdet videre paa det Grundlag.

Det meget omfangsrige VI. Capitel af Danmarks og Norges Beskrivelse handler: Om de Danske Konger af den højlovlige Oldenborgske Stamme, og til det Afsnit, der behandler Kongerne fra Christian IV til og med Christian V (S. 214—505) har han altsaa efter sit eget Udsagn benyttet det nu formodentlig helt tabte Ungdomsarbejde.

Men Danmarks og Norges Beskrivelse har han igen brugt som

Kilde ved sin Danmarkshistorie. Francis Bull (i Ludvig Holberg som Historiker. Kria. 1913. S. 80) bruger endda herom Udtrykket: »det er neppe for meget at si at ça. halvparten av Beskrivelsen (Endog fraregnet kapitlet om de oldenborgske konger; av det er nær $^2/_3$ blit optrykt i historien) ordret er blit brukt i Danmarkshistorien, idet smaa beter er strødd ind rundt om i hele verket«.

Den 1. Tome af Danmarkshistorien findes anmeldt i Hamburgische Berichte von neuen gelehrten Sachen auf das Jahr 1732. Nr. LXXXVIII. ($^{31}/_{10}$). S. 741—48, hvor det hedder: »Nicht allein in Copenhagen wird nunmehro der erste Tomus von einer längst gewünschten in dänischer Sprache glaubwürd — und vollständig abgefasseten dänischen Historie öffentlich verkaufft, sondern man siehet denselben alhier in Hamburg bereits in der auserlesenen Bibliothec eines gewissen gelehrten Freundes und Gönners, der sich bisher ein Vergnügen gemacht, die an ihn einlauffende gelehrte Neuigkeiten mit uns, so wie seine gelehrte und überall wol aufgenommene Schriften mit der gelehrten Welt gemein zu machen«. Efter et lille Uddrag af Holbergs »vor einigen Jahren, an einem unbekannten Orte 1727 gedruckten lateinischen Briefe an einem gewissen vornehmen Mann« giver Anmelderen efter Tidens Skik en vidtløftig Redegørelse af Holbergs Fortale, men nogen Anmeldelse i dette Ords egentlige Forstand giver han ikke.

Smstds. 1733. Nr. LIX. ($^{24}/_{7}$). S. 486 meldes i en Korrespondance fra Cph. 13. Juli, at den 2. Tomus er udkommet, hvortil dog ingen Omtale knyttes.

I Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Leipzig. 1736. Nr. CIV. ($^{27}/_{12}$). S. 923—24 berettes fra Cph., at den 3. Tomus er udkommet, og der skrives et Par Linjer om Indholdet.

I Bibliothèque Germanique. XXXV. Amsterdam. 1736. S. 205: »M. Holberg a enrichi le Public, durant les quatre années dernieres de trois assez gros Volumes in quarto, qui contiennent l'Histoire du Royaume & des Rois de Danemarc, en Danois«. og i Franckfurtische gelehrte Zeitungen. 1737. Franckf. a/M. Nr. II. ($^4/_1$). S. 8: »Herr Ludw. Holberg . . . hat in Dänischer Sprache die Geschichte des Königreichs und der Könige von Dännemarck herausgegeben, so aus drey Bänden in 4to bestehend und in den Jahren 1732. 1733 und 1735 nach und nach gedruckt worden«. Paa begge de sidstnævnte Steder findes derefter en ganske kort Notits om Indholdet.

Der findes næppe andre Anmeldelser af Danmarkshistorien.

Det første Vidnesbyrd om at Holberg agtede at udgive dette Arbejde, findes i Nye Tidende om lærde og curieuse Sager. 1730.

Nr. 46. ($^{16}/_{11}$). S. 722—23: »Assessor Ludw. Holberg, som continuerer med sin sædvanlige berømelige Vindskibelighed og Nidkierhed for at udarbejde de Ting der kand være vores Sprog og Nation til Nytte og Ære, haver nu under Hænder en Historie af Dannemark udi 2 Tomer in qvarto, hvoraf den første Tomus, som gaar til Christiani 2. Regierings Begyndelse er fuldferdiget. Author har holdet saadant Skrift nødvendigt, saasom vi ingen ordentlig Dansk Historie have, og vor berømmelige Hvitfelds Krønike er meere en Samling af Diplomata og visse udenlandske og indenlandske Evenemens end en methodisk Historie, da hand nu anvender en særdeles Flid paa samme Skrifft, saa er hand enhver ombedende som noget kunde have til saadant Verks Forfremmelse at de ham det samme vilde communicere, paa det at Skriftet kand tiene til en contre Historie af Mons. de Roches nyeligen publicerede Histoire de Dannemark, saasom hand ikke kand fatte hvor denne gode Franskmand har villet embarqvere sig udi saadant Verk, som ikke vell kand giøres uden af en Indfødde, dog maa hand suspendere sit Judicium, indtil hand faaer samme Skrift at see«. Som det vil ses, var det fra først af Holbergs Mening, at Værket kun skulde bestaa af 2 Tomer.

Om Fremkomsten af 1. Tome findes sammesteds. 1732. Nr. 26. ($^{26}/_{6}$). S. 401 følgende Notits: »I Kiøbenhavn har den for sine Skrifter højt berømte Professor og Assessor Ludvig Holberg for kort Tid siden ladet et skiønt Verk fra Pressen udgaae, hvilket hand selv kalder Een Historie over Dannemark, bestaaende hart ad af 5 Alphabeter, I. Tome, og findes tilkiøbs hos Autorem, som er boende hos Mag. Hunderup ved Nicolai Kirke, da Prisen for de Kiøbende bliver 10 Mark Danske«.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1733. Nr. 29 ($^{15}/_{5}$), 40 ($^{18}/_{5}$), 46 ($^{8}/_{6}$), 47 ($^{12}/_{6}$), 48 ($^{15}/_{6}$): »Hermed adverteres, at udi denne Maaned er Ludvig Holbergs Dannemarks Riges Historie Tom. II bleven færdig, og kand hos Autor, logerende i Mag. Hunderups Gaard ved Nicolai Kirke bekommes for 10 Mark Danske«; i Kiøbenhavns extraordinaire Relation. 1733. Nr. 40 ($^{8}/_{6}$): »Gives tilkiende, at den anden Tome af Assessor Holbergs Historie, bestaaende af over 5 Alphabeter er fuldfærdiged og findes hos Autorem, som er hos Mag. Hunderup. Priisen er 10 Mark« og i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1733. Nr. 20 ($^{14}/_{5}$). S. 305—06: »Fra Kiøbenhavn gives tilkiende, at udi Hans Kongel. Majests. og Universitetets Bogtrykkerie sammested er udi denne Maaned fra Pressen udgangen et Verk, som fører den Titul: Assess: Ludvig Holberg Danmarkes Riges Historie Tom. II. bestaaende af meer end 5 Alphabeter, og er samme Tome hos den berømte Autor selv tilkiøbs at bekomme. Hvo som har læst den allerede 1ste udgangne Tome, har Aarsag at vente sig lige

saa stor Fornøjelse af denne anden, og i des Henseende kand finde Anledning, Autors Capacité den billig fortiente Berømmelse at tillegge, som saa brav en Mand kand tilkomme«.

Dette Avertissement synes imidlertid ikke at have virket efter sin Bestemmelse, i det mindste findes i sidstnævnte Tidsskrift 1733. Nr. 24. ($^{11}/_{6}$). S. 369—70 følgende indtrængende Opfordring til Køberne: »Man har engang tilforn ved Notification i disse Ugentlige nye Tidender om lærde og curieuse Sager givet den gunstige Læsere tilkiende, at den II. Tome af den berømte Assess. Ludvig Holberg hans Historie allerede for rom Tid siden er bleven forfærdiget, bestaaende af over 5 Alphabeter, og findes tilkiøbs hos Autorem selv logerende hos Mag. Hunderup ved St. Nicolai Kirke, da Prisen derpaa er 10 Mk. Men som ingen Liebhabere sig haver indfundet, har mand det paa nye vildet bekiendt giøre med den Forsikring, at denne II. Tome er meget vigtigere end den første«.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1735. Nr. 39 ($^{13}/_{5}$), 40 ($^{16}/_{5}$), 42 ($^{23}/_{5}$): »Gives Liebhaberne tilkiende, at Hr. Assessor og Professor Holbergs III. Tomus af Danmarks Riges Historie, er nylig fra Trykken udkommen, og sælges for samme Priis, som de andre tvende Tomi, hvilke nu allesammen ere til Kiøbs at faae hos Autorem selv, boende paa Hiørnet af Nye-Gade og Gammel-Torv. Iligemaade ere disse Bøger af samme Autore, nemlig: Naturens og Folke-Rettens Kundskab, item: Historia Universalis, samt Geographia at bekomme hos Bogbinder Plesner i Spring-Gaden« og i Kiøbenhavns extraordinaire Relation. 1735. Nr. 37. ($^{23}/_{5}$): »Udi disse Dage er kommen for Lyset Vel-ædle Professor og Assessor L. Holbergs 3die Tome af den Danske Historie med Register over alle 3 Tomos«. Resten af Avertissementet er omtrent enslydende med Post-Rytterens.

Prisen var 10 Mark pr. Bind.

Exemplarer solgtes 1791 paa H. Stampes Auktion for 3 Rdl.; 1898 paa Lynges for 5,00; 1913 paa Wimmers for 3,00; 1916 paa Warburgs for 80,00; 1922 $^{28}/_{9}$ for 110,00; 1923 paa S. Wandels for 70,00 og paa K. Scavenius' for 80,00; 1925 paa M. Lorenzens for 80,00; 1927 paa P. Fr. Rists for 46,00 og $^{28}/_{11}$ for 52,00; 1928 $^{6}/_{3}$ for 18,00; 1929 $^{22}/_{10}$ for 50,00; 1930 $^{11}/_{11}$ for 12,00.

Det synes, som om dette første Oplag snart er blevet udsolgt, og dette gælder navnlig den 1. Tome; muligvis er denne trykt i mindre Antal Exemplarer end de senere; i hvert Fald varer det ikke mange Aar, før man Gang paa Gang læser Bekendtgørelser, hvori Exemplarer af denne Tome efterspørges med stigende Pristilbud.

I Oluf Bang, Samling af adskillige nyttige og opbyggelige Materier. 5. St. Kbh. (1744). S. 192: »Dersom nogen haver at over-

lade L. Holbergs Dannemarks Riges Historie 1ste Tome, viides dertil Kiøbmand« (smstds. 2. St. S. 220 efterspørges 3. Tome); i Kiøbenhavns extraordinaire Relation 1743. Nr. 89 ($^{23}/_{12}$), 1744. Nr. 44. ($^{22}/_{6}$): »Christian Tesseldorf Bogbinder, boendes paa Ulfelds Plads, hvor Bogtrykker Groth boer, har i Commission at anskaffe 1ste Tome af Hr. Assessor L. Holbergs Dannemarks Riges Historie; Dito Dannemarks og Norges Beskrivelse ... Altsaa bedes de, som samme Bøger kunde have at vilde overlade for nogenledes billig Kiøb, vilde anmelde sig hos ovenmelte Tesseldorf«; i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1750. Nr. 22. ($^{16}/_{3}$), 23. ($^{20}/_{3}$): »Dersom nogen haver Første Tome af Hr. Baron L. Holberg Dannemarks Riges Historie paa Dansk reen og u-beskadiget at overlade for 18 til 20 mk. de da vilde behage at anmelde dem hos Sr. Albret Edelberg boendes i Store Færgestrædet som samme haver i Commission at skaffe« og i Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1751. Nr. 7. ($^{22}/_{1}$): »Dersom nogen haver Baron L. Holbergs 1ste Tome af hans Danmarks Riges Historie reent og ubeskadiget at overlade for 20 til 24 mk. samt hans Europeiske Historie med Anhang for 10 a 12 mk. de da vilde behage at anmelde dem hos Sr. Albert Edelberg« etc.

2. EDITION 1753—54

Dannemarks | Riges | Historie | ved | LUDVIG HOLBERG. | Anden Edition | paa ny igiennemseet og forbedred. | Deelt udi 3 TOMER. | TOMUS I. | KIØBENHAVN, 1753. | Trykt hos Directeuren over Hans Kongel. Majestæts og | Univ. Bogtrykkerie, Johan Jørgen Høpffner. | Paa Forlæggerens egen Bekostning. | 4to.

[Indhold: Kobberst. Portræt i firkantet Ramme; med Underskrift: LUDOVICUS (hans Vaaben) HOLBERG | LIBER BARO DE HOLBERG | Anno ætatis 68. |; sign. til venstre: Roselius pinx: Hafn:; til højre: O. H. de Lode Chalcogr: R. S. D. Sculps: 1752.; Titelblad (Bagsiden blank); Oplæggerens Fortale (ovenover Frise); 1 Blad; Slutningsvignet; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—856; sign. A—Ppppp$_{4(v)}$; S. 856. Ende paa den 1ste TOME; forskellig Slutningsvignet].

Dannemarks | Riges | Historie | ved | LUDVIG HOLBERG. | Anden Edition | paa ny igiennemseet og forbedred. | TOMUS II. | KIØBENHAVN, 1753. | Trykt hos Directeuren over Hans Kongel. Majests. og | Univ. Bogtrykkerie Johan Jørgen Høpffner. | Paa Forlæggerens egen Bekostning. | 4to.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—922; sign. A—Aaaaaa$_{(v)}$; forskellig Slutningsvignet. S. 883 er fejlagtig betegnet som 875].

Dannemarkes | Riges | Historie | Ved | LUDVIG HOLBERG, | TOMUS III. | Med et tilstrækkeligt Register | over alle III. TOMER. | KIØBENHAVN, 1754. | Trykt hos Directeuren over Hans Kongel. Majests. og Universit. | Bogtrykkerie, Johan Jørgen Høpffner. | Paa Forlæggerens egen Bekostning. | 4to.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Professor CHRISTIAN HORREBOWS | Fortale. | (ovenover Røskenfrise); upag.; sign.):(—):($_{2(v)}$; 4 Sider Slutningsvignet; Betænkning over Historier. upag.; sign. a—e$_{(v)}$ (fejl istedetfor c); 18 Sider; Teksten (ovenover samme Frise som i Tom. II); S. 1—702; sign. A—Tttt$_{3(v)}$; forskellig Slutningsvignet; Register | Over alle tre TOMER | upag.; sign. Tttt$_{4(r)}$—Llllll$_{2(r)}$; 117 Sider; forskellig Slutningsvignet. Efter S. 464 følger ligesom i Originaludgaven 1735 16 upag. Sider, signeret paa samme Maade.

Oplæggerens Fortale lyder saaledes: »Saasom Dannemarks Historie udi nogle Aar ikke har været complet at bekomme uden paa Auctioner, hvor den er steegen til en excessiv Priis, saa har Autor tilladet at giøre deraf et nyt Oplag. Udi dette Nye Oplag ere nogle Feil rettede, som findes udi det første. Og, saasom nogle have stødet sig over de fremmede Ord, som derudi ere, saa er en stor Deel deraf bleven fordansked, og ikke uden de meest nødvændige ere beholdne. Adskillige ønske en Fransk Oversættelse af dette Skrift. Der med er vel giort en Begyndelse saa vel paa Engelsk som paa Fransk: men der vides ikke, om Oversætterne continuere med saadant Arbeide, skiønt man kand slutte af den Tydske Oversættelse, som i saa kort Tiid er debiteret og hvoraf et Nyt Oplag er under Pressen, at ingen Skade derved vil lides«.

Som allerede C. Paludan-Müller (Hist. Tidsskr. 5. R. IV. S. 39—40) har bemærket er det, hvad Oplæggerens Fortale ogsaa udsiger, »ikke Holberg, der har udgivet sit Værk paa ny; det er Forlæggeren, der har erhvervet hans Tilladelse til at oplægge det« og i Overensstemmelse hermed er det ogsaa denne, der skriver Fortalen til det. Imidlertid har Holberg dog til Brug for dette ny Oplag foretaget en Gennemgang af sit Arbejde; i Sorø Akademis Bibliotek findes nemlig bevaret den 1. Tome af Danmarkshistorien med hans egenhændige Rettelser i Marginen. Paludan-Müller (Hist. Tidsskr. 5. R. IV. S. 40) skriver herom: »Man ser ikke, om disse Rettelser er tilføjede lejlighedsvis i Aarenes Løb, eller i Anledning af det nye Oplag«. Hertil maa dog bemærkes, at de absolut gør Indtryk af at være tilføjet det paagældende Exemplar i Sammenhæng; det synes bl. a. Blækket og Haandskriften sikkert at vise. Det forhindrer selvfølgelig ikke, at Holberg kan have samlet dem efterhaanden, men derefter indført dem i Sammenhæng i dette Exemplar, men det er dog

næppe sandsynligt. Rent faktiske Rettelser og Tillæg findes der ikke mange af og de er kun smaa og ubetydelige. Derimod har han forandret Retskrivningen og søgt at modernisere den; et Par Exempler vil vise det; Originaludgavens Stavemaade sættes her for Overskuelighedens Skyld i Parenthes: merkede (mærkede), desmeere (dismeere), vise (viise), meldte (melte), anfaldt (anfalt), Kriig (Krig), Tiid (Tid), faldt (falt), underviiste (underviste), kommer (komer), oversvømme (oversvæmme), Skrift (Skrifft), rette (rætte), Stæder (Steder), Løfter (Løffter), gandske (ganske), tillegge (tillægge), bekiendt (bekient), regiere (regiære), kiæmpe (kiempe), længe (lenge), saaledes (saaledis), holdt (holt), fandt (fant), osv. — men forøvrigt uden Fasthed i Gennemførelsen. Fremmedord har han desuden i adskillige Tilfælde erstattet med danske, saaledes Kiekhed (Fermité), ubeleiligt (mal à propos), nedsteeg (descenderede), adspreede (dissipere), anordne (etablere), Skiemt (Raillerie), forvildet (deconcerteret), maale (mesurere), paatrænge (obtrudere), forsvare (plaidere), drev (urgerede), Tapperhed (Bravoure), Underhandling (Negotiation), duelig (habile), Skiødesløshed (Stupidité), men heller ikke her findes nogen Konsekvens.

Undertiden er der ikke taget Hensyn til hans Rettelser, muligvis ved Sætterens Skødesløshed, saaledes S. 329 L. 2 f. n., hvor Holberg har udslettet Ordene »deres Hoffart« og erstattet dem med »disse tyrann«[1]) og S. 423 L. 14 f. o., hvor Holberg efter: »Ingen kand« har indføjet et urigtigt »ikke«, som er udeladt ved Trykningen.

En Rettelse stammer absolut ikke fra Holbergs Haand, men er alligevel gaaet over i 2. Edition, nemlig Marginalnoten S. 212, hvor det urigtige Sverrig er forandret til Slesvig.

Til 2. og 3. Tome har man ikke bevaret noget rettet Exemplar af Originaludgaven, bestemt til Forlæg ved Trykningen af 2. Edition, men ved en Sammenligning mellem de to paagældende Udgaver vil man let kunne overbevise sig om, at 2. og 3. Tome i 2. Edition frembyder de samme Afvigelser fra Originaludgaven som 1. Tome. Det ligger da nær at antage, at Holberg ogsaa har gennemrettet 2. og 3. Tome, inden han gav dem til Trykning, hvilket vel i saa Fald har været noget af det sidste, han har beskæftiget sig med inden sin Død. Det paagældende eventuelle Exemplar af disse to Tomer haves imidlertid

[1]) Mere lader sig nu ikke læse, da Exemplaret ved Indbindingen er stærkt beskaaret og flere Steder Slutningsordene af Holbergs Rettelser er bortskaaret. Det er altsaa aabenbart et uindbundet Exemplar, hvori Holberg har indført sine Rettelser. Bindet gør dog Indtryk af at være omtrent samtidigt, men de paaklæbede Rygtitler: »Dannemarks Riges Historie. Tom. I. 1732.« og »Med L. Holbergs egenhændige Rettelser og Bemærkninger« stammer sikkert fra nyere Tid.

ikke mere. Den 1. Tome kom 1872 med Justitsraad F. S. Bangs Samling af Holbergiana til Sorø Akademis Bibliotek (jfr. Sorø Skoleprogram 1872. S. 31—32).

Stikprøver foretaget i alle 3 Tomer viser, at de næsten overalt, med enkelte Smaaforandringer, navnlig i Fangordene, stemmer overens i Sideskifte. Det gælder ogsaa Registret, som meget ofte, paa Grund af den manglende Paginering, ved Indbindingen er bleven indsat i forkert Orden, hvilket forøvrigt ogsaa gælder den første Udgave.

Den 3. Tome indledes med en Fortale af Professor Chr. Horrebow, der i stærke Ord priser Holbergs Fortjenester og udtaler: »at Han ved at skrive de ypperlige og høylovlige Danske Kongers Historie med saa net, utvungen og flydende Dansk Stiil haver giordt sit Navn hart ad ligesaa udødeligt, som de store Heroers Navne ere, om hvilke Han haver skrevet. Det er af denne Historie jeg nu har den Ære, som Skifte-Forvalter efter Salig Baronen at meddele Publico den Tredie Tome, hvilken jeg haaber skal blive tagen imod med den Affection og Bevaagenhed, som dens berømmelige Autor fortiener, endskiønt det ikke er skeet, som man gierne havde ønsket, og ogsaa er bleven lovet, nemlig, at den Høylovlige Konges Christiani Qvinti Historie skulde følge med. Alle store Mænds Død skeer gierne for tilig, og saaledes er det ogsaa at beklage, at Salig Baronen ikke i det mindste levede saa længe, indtil Han herudi fik fyldesgiordt sit Løfte; Han haver uden Tvivl haft i Sinde at skrive denne Historie om Sommeren, førend Han døde, men den langvarige og haardnakkede Sygdom haver forhindret Ham, saa at man maa sige, at haver Han ikke holdet Sit Løfte, saa har Han dertil havt alt for vigtige og smertelige Aarsager«. Fortalen er dateret 3. Februarii Ao. 1755 og, skønt Bindet bærer Aarstallet 1754, er det, som det ogsaa fremgaar af nedenfor anførte Avertissement i Kiøbenhavns Post-Rytter 1755. Nr. 19. ($^{7}/_{3}$), først udkommet i 1755. Rimeligvis har Bindet foreligget færdigtrykt i Slutningen af 1754 og kun afventet Horrebows Fortale, der senere er bleven indhæftet i Exemplarerne.

Naar Horrebow i sin Fortale taler om, at Holberg havde lovet til den 3. Tome at føje Christian V.s Historie, sigter det til et nedenfor anført Avertissement i Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1751. Nr. 92. ($^{15}/_{11}$), hvori det hedder: »Til den tredie Tome bliver føyed det fornemste af Christiani 5ti Historie«.

Det er dog højst usandsynligt, at Holberg virkelig i sin Alderdom har tænkt paa at tage Traaden op paany og fortsætte sin Danmarkshistorie, naar man ser hen til hans ovenfor citerede Udtalelser i hans »Betænkning om Historier«, hvor han udtrykkelig skriver: »Jeg overlader derfore den øvrige Deel af den

Danske Historie til Efterkommerne«, og hans Epistola CCCLXXXII (i 4. Bind, der udkom i Aaret 1749; Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 224, hvor det hedder: »Min Herre opmuntrer mig til at fuldende min Danmarks Historie, og at fortsætte den indtil nærværende Tider. Adskillige andre have og i mange Aar søgt at overtale mig dertil; men deres Ansøgninger have været, og stedse ville blive forgiæves. At skrive sine egne Tiders Historie kand fast ingen giøre, som vil efterleve en Historie-Skrivers Pligt«.

Man kan vist efter dette roligt gaa ud fra, navnlig med Avertissementets Udtryk: »Det fornemste af Christiani 5ti Historie« in mente, at det har været det Afsnit om Christian V, der fandtes i hans Dannemarks og Norges Beskrivelse, som det har været Hensigten at føje til den 3. Tome, en Plan, som altsaa senere blev opgivet, efter Holbergs Død. Hermed stemmer ogsaa Udtrykkene i den nedenfor citerede Anmeldelse i Büschings og Lorcks Nachrichten og Ordene i det i Kiøbenhavnske Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1754. Nr. VII. ($^{14}/_{2}$) S. 52 indrykkede Mindedigt og den sig dertil knyttende Fodnote om de Arbejder, som Holbergs Død havde ladet ufuldendt: »Danske Kongers Historie. 3. Tom. andet Oplag hvis 3de Tome med et Udtog af Christiani 5ti Levnet skulle vorden formeeret«.

Denne ny Udgave blev kortelig anmeldt i de af Ant. Fr. Büsching og Jos. Lorck anonymt udg. Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den Kgl. Dänischen Reichen und Ländern. III. Kph. und Lpz. 1756. 18. St. S. 153—55: »Wir sind schuldig dieser neuen Auflage der bekanten dänischen Reichshistorie des berühmten Freiherrn von Holberg zu gedenken, dadurch vielen ein wirklicher Dienst geschehen ist, weil sie nicht mehr neu volständig zu haben war, und auf den Auctionen zu einem Preis von 9 bis 10 Rthlrn. hinauflief. Nach dem Tode des Hr. Barons hat es sich gewiesen, dasz derselbe selbst der abermalige Vorleger dieses Werks gewesen. Dem ersten Theil ist das von Hr. Lode gestochene, und sehr wohl gerathene Bildnis des Herrn Verfassers vorgesetzet, welches aber von denen, die ihr Exemplar damit schmücken wolten, hat besonders müssen bezahlet werden. In dem Werk selbst ist keine sonderliche Verändrung vorgenommen worden, ausser dasz etliche fremde Wörter, daran sich viele und zwar nicht ohne Uhrsach gestossen hatten, (denn es war wirklich zu bewundern, dasz ein Mann, wie der Herr Baron war, noch so bunt schreiben und in seine Muttersprache so viel fremdes ohne Noth einmischen konte) in die dänische Mundart übersetzet, und keine andere als die nothwendigsten beibehalten sind, wiewohl wir nicht glauben, dasz ein fremdes Wort aus einer andern Sprache ganz unentbehrlich ist. Sonst war den Kaüfern dieser neuen Auflage versprochen worden, dasz von den Geschichten der

dänischen Könige, welche in der 1749 geschehenen neuen Auflage von Dänemarks und Norwegens geistlichem und weltlichem Zustand, weggelaszen worden, die Geschichte Christian V glorwürdigsten Gedächtnisses, als ein Anhang oder als eine Fortsetzung dieser Reichshistorie solte hinzugethan werden. Allein es ist nicht geschehen«.

Det første Vidnesbyrd om, at et nyt Oplag af Danmarkshistorie var paatænkt, findes i et Avertissement fra E. H. Berling i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1749. Nr. 102. ($^{22}/_{12}$), hvori det hedder, at Holbergs Bergens Beskrivelse samt nogle smaa Skrifter er under Pressen. »Saasnart disse ere færdige, agter man at oplegge Hr. Baron Holbergs Dannemarks Riges Historie, alle 3de Tomer, hvortil Høybemeldte Hr. Baron har lovet sin Tilladelse at give, siden af de 2de første Tomer ingen Exemplarier meere ere at faae«. Dette Avertissement synes at have været forhastet, thi allerede i næste Nr. 103 ($^{26}/_{12}$) hedder det: »Hvad det udi sidste Aviis ommeldte nye Oplag af Hr. Baron Holbergs Dannemarks Historie angaaer, da kand intet Oplag giøres, førend alle Exemplarier af de forrige 2de sidste Tomer som endnu hos Autor er at bekomme, blive solgte«.

Planen synes saa at have hvilet i nogen Tid; men i Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1751. Nr. 92 ($^{15}/_{11}$), 93 ($^{19}/_{11}$), 97 ($^{3}/_{12}$) findes følgende Avertissement: »Efter Publici forlangende haver Hr. Baron Holberg tilladt, at hans Dannemarks Riges Historie paa nye igien maa oplegges, men saasom Opleggeren drister sig ikke til at giøre saa stort et Oplag, med mindre han seer sig med et tilstrækkeligt Antall af Prænumerationer forsyned, saa inviteres Liebhaberne at prænumerere paa same Verk mod givet Beviis, og det saaledes, at man for hver Tome betaler forud 4 mk. som er den halve Deel, og den anden halve Deel naar saadan Tome bliver overleveret. Til den tredie Tome bliver føyed det fornemste af Christiani 5ti Historie for same Priis; Prænumerationerne skeer til Mrs. Theod. Harder, logerende paa Uhlfelds-Plads hos Sæbemanden Sr. Mads Børresen næste Dør ved Hiørnet af Helliggeistesstræde, hvor Prænumerations-Sædler kand bekommes enten han er hiemme eller ikke. Behager nogen Skrivpapir, betales forud 1 rdlr. og siden ligeledes 1 rdr. for hver Tome«. (Det samme Avertissement findes i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1751. Nr. 92 ($^{15}/_{11}$), 93 ($^{19}/_{11}$), 94 ($^{22}/_{11}$)).

I Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1752. Nr. 15 ($^{21}/_{2}$), 17 ($^{28}/_{2}$), 18 ($^{3}/_{3}$): »Efter Invitation i Aviserne af 15. Nov. 1751 og følgende Postdage, har man allerede faaet et temmeligt Antall af Prænumeranter til Hr. Baron Holbergs Danmarks Riges Historie. For adskillige Aarsager har man udsat trykken hidindtil; men da man nu agter at begynde dermed, har man først

villet advare dem, som endnu ville profitere af Leyligheden, at de ville behage at indfinde sig, som forhen meldt hos Msr. Harder, logerende hos skipper Mads Børgesen paa Ulfelds-plads, næste huus ved hiørnet mod Løvstrædet paa anden etage til gaden, hvor et bogbinder-skildt sees over døren, og at ingen skal gaae omsonst, er Bogbinder Gronov som boer neden under, forsynet med Sedler. Hr. Baronen tilbyder sig at blive ansvarlig baade til pengene og oplaget, man formoder derfor, at Liebhaberne behage at melde sig jo før jo heller, i sær de som maatte forlange skrivpapier, hvoraf ey meere oplegges end prænumereret bliver. Prisen er 1 rdlr. stk. er det halve af den første Tomes Bekostning og tryk-papier ligeledes 4 mk.« (Dette Avertissement findes omtrent enslydende i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1752. Nr. 17 ($^{28}/_{2}$) med tilføjet: »P. S. til behagelig Efterretning meldes, at ved Skrivpapiir forstaaes Postpapiir, som behøves til dette Skrift formedelst Marginalierne«).

I Joh. Carl Dähnert, Critische Nachrichten. III. Greifswald. 1752. 21. St. S. 165 hedder det: »Der Freyherr von Holberg ist mit einer neuen und vollständigeren Ausgaben seiner Geschichte des Dänischen Reiches, die er vor etwa 20 Jahren zuerst ans Licht stellete, beschäfftiget. Diese neue Auflage wird die Historie des Königs Christian des V. mit enthalten, da sich die erste mit dem Leben Friedrichs III. schlosz«.

I Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1753. Nr. 12 ($^{9}/_{2}$), 14 ($^{16}/_{2}$): »Den 1ste Tome af (Tit.) Hr. Baron Holbergs Danske Riges Historie er nu færdig fra Pressen, og kand afhentes mod Prænumerations-sedlens tilbagelevering, og at betale 8 mrk. for Tryk-papirs, eller 2 rdlr. for Skriv-papirs exemplarier, hvoraf det halve er til den første Tome af betalning, det Øvrige til forskud paa den 2den tome, hvorfor meddeeles et nyt beviis. Denne anden tome, hvormed allereede er avanceret, ventes ferdig hen i sommer, og den 3die først i næstkommende aar. Den som ey før har kundet prænumerere, overlades den 1ste tome, som sikker vil koste meere, for 9 mk. imod at de prænumerere til de følgende, saa at nu i alt 13 mrk. betales, hvoraf de 4 mrk. er forskud til den anden tome; thi da man allereede har foranstaltet lige antal af alle 3 tomer, saa kan den 1ste tome ey paa andre vilkaar afhændes. Og da ved forrige Oplag fantes Autors portrait, men samme ey var vel gelinget, har man med nye bekostning ladet giøre et andet forsøg, som ved Sr. Loddes fliid er meget vel og konstig udført, og originalen saavel truffet, at det af dem der allerede har seet det, approberes. Samme følger skriftet og koster 10 sk. aparte men andre liebhabere betale 12 sk. Msr. Harder logerer paa Ulfelds-plads som forhen meldt, og i hans fraværelse kan exemplarierne faas hos Sr. Grunov M. Bogbinder, som recommenderes«. (Dette Avertissement fin-

des omtrent enslydende i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1753. Nr. 14. (16/2), 22 (16/3), kun at der er indskudt følgende Sætning: »At den første Tome ey før er bleven færdig, er fordi man mærkede, at Prænumeranternes Antal vilde blive større end man kunde forestille sig« og at det ender med en Anbefaling for Mester-Bogbinder Sr. Grunow og følgende Tilføjelse: »Mr. Harder, som logerer sammesteds kand findes imellem 2 og 3 slet, og om Morgenen til Klokken 9«.

I Mercure Danois. Cph. 1753. mars. S. 130 hedder det: »On distribue le premier volume de la nouvelle Edition de l'histoire de Danemark de Mr. le Baron de Holberg«.

Om anden Tome findes følgende Avertissement i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1754. Nr. 16 (15/2), 18 (4/3): »Hr. Baron Hollbergs Dannemarkes Riges Histories anden Tome er fra Pressen udkommen: de Herrer Prænumeranter betale 12 mk. Courant for et Exemplar Skriv-Papir, og 8 mk. for et Exemplar Trykpapir til Efterskud for den 2den Tome og Forskud til den 3die Tome, hvorimod de første ved 3die Tomes Annammelse betale kun 6 mk., og de sidste 4 mk. Imod Betalingens Erleggelse afhentes Exemplarerne om Formiddagen fra Kl. 8 til 12 hos Monsr. Holst, logerende paa Kiøbmager-Gaden anden Dørren fra store Helliggeiststræde hos Sr. Mehl Juvelerer: de som have afhentet Prænumerations Sedler hos Bogbinderen Msr. Hans Grono, kand herefter, som forhen, addressere sig til ham, boende paa Ulfelds Plads anden Døren fra lille Helliggeiststræde, som og for billigste Priis og til Fornøyelse vil tiene Liebhaberne med Bogens Indbindning. Ellers meldes, at alle Exemplarer af denne Anden Tome ere collationerte af Bogbinderen og at 3die Tomes Trykning fortsættes med mueligste Hastighed og Accuratesse«. 1754. Nr. 25 (29/3), 26 (1/4), 27 (5/4): »hvor [ɔ: hos Msr. Holst] og Prænumeranterne, som forhen er meldt, kand afhente den anden Tome af Hr. Baronens Dannemarks Riges Historie, imod at de betale 12 mk. Courant for et Exemplar Skrivpapir og 8 mk. for et Exemplar Trykpapir, hvoraf halvparten er til Efterskud for den Anden Tome, og den anden halve Deel til Forskud paa Tredie Tome. Alle Exemplarer .... ere collationerte ved Bogbinderen«.

Om tredje Tome findes følgende Avertissement i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1755. Nr. 19. (7/3): »Fra Trykken er udkommen Sl. Hr. Baron Holbergs Dannemarks Riges Histories 3die Tome forøget med Skifte-Forvalterens Fortale; i øvrigt Conform med 1ste Edition. De Hrr. Prænumerantere betale til Efterskud 1 Rdlr. for Exemplaret Skriv-Papiir, og 4 mk. for Tryk-Papiir. Imod Betalingens Erleggelse og Prænumerations-Sedlernes Indlevering, kand Exemplarerne fra nu af til førstkommende Mikkelsdag af-

hentes om Formiddagen fra Kl. 8 til 12 hos Msr. Holst, logerende paa Kiøbmagergaden, 2den Dør fra store Hellig Geistes Stræde hos Sr. Brükner, Fabriqueur, hvor ogsaa 6te og 7de Tome af Sl. Baronens Comoedier ere at bekomme for 4 Mk. begge Tomer. De som have tagen Prænumeration paa Historien hos Bogbinderen Msr. Hans Grono, kunde og i ovenmeldte Tiid afhente Exemplarerne hos ham, boende nu i Springgaden skraas over for Kirkegaards-Muren ved Trinitatis Kirke«. Smstds. Nr. 63. (8/8) findes et nyt Avertissement: »De Hr. Prænumeranter til Hr. Baron Holbergs Dannemarks Riges Historie 3die Tome, hvis Exemplarer endnu henligge, maa behage inden førstkommende Michaelis 1755 at afhente samme hos Msr. Holst, logerende paa Kiøbmager-Gaden anden Dør fra Store Hellig Geistes-Stræde, hvor et Fabriqve Skildt er over Døren, imod at de indlevere Prænumerations Seddelen, og betale 1 Rdlr. Efterskud for et Exemplar Skriv-Papir og 4 Mk. for et Exemplar Tryk-Papir. Sammesteds sælges Hr. Baron Holbergs Comoedier 6te og 7de Tome paa Tryk-Papir for 4 Mk. Alle Exemplarer baade af Historien og Comoedierne ere colationerte og rigtig befundne. De, som have taget Prænumeration paa Historien hos Bogbinderen Msr. Hans Grono, behage at addressere sig til ham boende i Springgaden skraas over for Kirkegaards-Muuren ved Trinitatis Kirke«.

Det er en meget kompliceret Indretning med denne Prænumeration, »Forskud og Efterskud«, men Prisen synes for Prænumeranter at have været 8 Mk. for Trykpapirs- og 1 Rdlr. for Skrivpapirs-Exemplarer af hver Tome, hvortil kommer 10 Sk. for det kobberstukne Portræt. Ikke-Prænumeranter betalte 9 Mk. for Trykpapirs-Exemplarer af hver Tome og desuden 12 Sk. for Portrættet.

Exemplarer af denne 2. Udg. solgtes 1791 paa H. Stampes Auktion for 5 Rdlr.; 1857 paa Chr. Molbechs for 2 Rdl. 3 Mk. 4 Sk.; 1872 paa Allens for 1 Rdl. 3 Mk.; 1898 paa Lynges for 4,10; 1913 paa Wimmers for 14,50; 1915 paa Emil Blochs for 66,00; 1916 paa Hammershøjs for 41,00 og paa Kai Holbergs for 13,00; 1917 paa Jørg. Møllers for 70,00; 1918 paa Hiort-Lorenzens for 28,00; 1919 paa Walt. Rosenbergs for 30,00; 1920 paa Auktion 6/12 for 37,00; 1923 paa Joh. Levins for henholdsvis 30,00 og 45,00; 1925 paa L. E. Bruuns for 40,00 og paa M. Lorenzens for 35,00; 14/6 1929 for 10,00. og 11/9 A. for 14,00.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1757. Nr. 11 (7/2) findes et Avertissement om Salg af Danmarks Riges Historie: »3 Tom. 4 Rdl. 3 Mk., dito i Engelsk og Fransk Bind, haver nogen 1ste Tome at overlade, gives 10 Mk.«

3. OPLAG 1762—63

Dannemarks | Riges | Historie | ved | Ludvig Holberg. | Tredie Oplag | paa ny igiennemseet og forbedret. | Første Deel. | Kiøbenhavn, 1762. | Bekostet af Frid. Christ. Pelt, Kongl. Universitets Boghandler | paa Børsen i No. 22. 23 og 24. | 4to.

[Indhold: Det samme kobberstukne Portræt som i 2. Edition med Aarstallet 1752; Titelblad (Bagsiden blank); Forlæggerens Erindring; upag.; sign.)(2; 1 Blad; undertegnet: Kiøbenhavn, den 24. Sept. 1762. Fridr. Christ. Pelt; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—856; sign. A—Qqqqq2(v); S. 856: Ende paa den første Deel; forskellig Slutningsvignet. S. 360 er fejlagtig betegnet som 306].

Dannemarks | Riges | Historie | ved | Ludvig Holberg | Tredie Oplag | paa ny igiennemseet og forbedret. | Anden Deel. | Kiøbenhavn, 1763. | Bekostet af Frid. Christ. Pelt, Kongelig Universitets Boghandler | paa Børsen i No. 22. 23 og 24. | 4to.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—922; sign. A—Aaaaaa3(v); forskellig Slutningsvignet. S. 176 er fejlagtig betegnet som 179, 253 som 153, og 634 som 434].

Dannemarks | Riges | Historie | ved | Ludvig Holberg. | Med et | tilstrækkeligt Register over alle tre Dele. | Tredie Oplag | paa ny igiennemseet og forbedret. | Tredie Deel. | Kiøbenhavn, 1764. | Bekostet af Frid. Christ. Pelt, Kongl. Universitets Boghandler | paa Børsen i No. 22. 23 og 24. | 4to.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Betænkning over Historier; upag.; sign. a—c(v); 9 Blade; lille Slutningsvignet; Teksten (ovenover samme Frise som i 1. Deel) S. 1—702; sign. A—Tttt3(v); samme Slutningsvignet som i 2. Deel: Register | Over alle tre Dele; upag.; sign. Tttt4(r) —Llllll2(r); 117 S.; samme Slutningsvignet som i 1. Deel. S. 192 er fejlagtig betegnet som 162, 524 som 542, 584 som 548 og 599 som 569. Efter S. 464 følger ligesom i de to tidligere Udgaver 16 upag. Sider, signeret paa samme Maade].

Forlæggerens Erindring i 1. Deel lyder saaledes: »Ludvig Friherre af Holberg Hans Dannemarks Riges Historie blev i en Tid af tive Aar saa rar, at den paa Auctioner steg over den dobbelte Priis. Det andet Oplag, af Aar 1753, blev i sex til syv Aar udsolgt; Paa det nu saavel Udenlandske Liebhabere, som og vi selv, ei skulde have Mangel paa Rigets Historie, eller og betale mere end hvad ret er, saa for at raade Bod paa saadan Mangel, har jeg ladet Bogen igien oplægge; de i sidste Oplag indsnegne Trykfeil corrigere, og ellers vedbleven den i Verden

saa berømmelige Autors egenhændige Skrivemaade, ei heller har jeg vildet lade de faa Steder af de ældste Tider, som Autor dog med Møie af de beste gamle Autores har udvalgt, og hvorom mueligen kunde haves flere Meninger, forandre, undtagen hvad faa Anmerkninger, der i de sidste Dele kunde være at tilføie, men for Fortsættelsen eller fierde Deel bliver der sørget, at den bliver udarbeidet saa, at den kan ligne, og fornøie saa vel som Autors«.

Stikprøver foretaget i alle 3 Dele viser, at de næsten overalt, med enkelte Smaaforandringer, navnlig i Fangordene, stemmer overens i Sideskifte med 2. Edition; dette gælder ogsaa Registret. Retskrivningen er endel moderniseret; saaledes let for læt, Tid for Tiid, Reise for Reyse, Slot for Slott, fleste for fleeste, aldeles for aldeeles, kan for kand, Sahl for Sall o. s. fr.

Hvad de i Fortalen omtalte tilføjede »faa Anmerkninger« angaar, er det ikke lykkedes mig, skønt jeg har sammenlignet 3. Del Side for Side med 2. Edition, at finde en eneste i dette 3. Oplag, som ikke allerede fandtes i 2. Edition. Det er vel gaaet med dette Løfte som med den lovede Fortsættelse i en 4. Del, der heller ikke kom. Det kunde ellers have sin Interesse at vide, hvem Forlæggeren havde tænkt at overdrage det Hverv at fortsætte Holbergs Arbejde, saaledes at Fortsættelsen kunde »ligne og fornøie saa vel som Autors«, men der foreligger slet ingen Efterretning derom. Da Pelt 1760 bebudede det ny Oplag, opfordrede han »en habil Pen« til at melde sig til dette Arbejde, rimeligvis har der ingen meldt sig og Fortsættelsen er derfor bleven opgivet.

Det ovenfor nævnte Portræt mangler hyppigt i Exemplarerne, men hører iflg. nedenfor citerede Avertissement i Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1760. Nr. 24. med til denne Udgave.

Dette Oplag blev kortelig anmeldt i Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde Sager. 1763. Nr. 32 ($^{11}/_{8}$) S. 303. Der gives et Uddrag af Fortalen og tilføjes: »Hvad der ellers kunde blive i Besynderlighed ved dette 3die Oplag at anmærke, ville vi ikke forgiætte ved de sidste Deeles Anmældelse at antegne. Den Anden Deel er allerede i indeværende Aar for nogen Tid siden udkommen. Den 3die ventes med det første. Man lover os desuden Værkets Fortsættelse i en Fierde Deel, saaledes udarbeydet, at den kan ligne de 3 foregaaende, og ikke mindre behage Læseren. Hvad Trykken og Papiret angaaer, da ere de, som de udi et saa anseeligt Værk bør være, nemlig upaaklagelige«. Den lovede senere fortsatte Anmeldelse synes ikke at være fremkommet og i det Hele findes der næppe andre Anmeldelser af dette Oplag.

Allerede $^{26}/_{2}$ 1755 havde Pelt indgivet Andragende om Privilegium paa at lade flere af Holbergs Skrifter, deriblandt ogsaa hans Danmarks Riges Historie, trykke paany. Konsistorium afgav i November (Bruun, der i sin Udg. af Epistlerne. V. Kbh. 1875. S. 352—53 har meddelt Pelts Ansøgning, har ved Trykfejl Datoen 62. November), en Erklæring om, at Pelt »maa søge Arvingernes Tilladelse eller kiøbe sig privilegium til af dem«. Pelt fik altsaa ikke Privilegiet, men maa vel senere, efter Konsistoriums Anvisning, have truffet et Arrangement med Arvingerne, thi i Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1760. Nr. 24 ($^{24}/_{3}$) bekendtgør han: »Baron Ludvig Holbergs Dannemarkes Riges Historie 3de Deele, og hans Dannemarkes og Norges geistlige og verdslige Staat ere saa merkværdige, at de ey bør mangle hos os Danske; og samme 2de Skrifter begynder nu igien at blive næsten lige saa rare, som de vare førend sidste Oplag skeede. Jeg har derfore foresat mig, af disse 2de Bøger at besørge et nyt Oplag, og for at giøre dem end meere almindelig, da de, næst de allerfornødneste, burde være i enhver dansk Huusfaders Eye, saa agter jeg, at betiene mig af samme Vey, som ved sidste Oplag blev taget, nemlig, at overlade hver Tome af Rigets Historie for 8 Mk. Danske, hvoraf de 4 Mk. forud fra Dato til medio May næstk. betales til Forskud og ved Annammelsen de øvrige 4 Mk. Efterskud, samt 4 Mk. Forskud til anden Tome, som saaledes continuerer til alle 3 Deele ere leverede, hvilket ved Aarets Ende ufeylbar kan skee . . . . Skulle nogle Liebhaber finde Behag i at have deres Exemplarer paa stærk Postpapier, da vilde de i sær behage at melde samme, paa det man ved Trykningen, som strax begynder, derefter kan vide, at rette sig, da de betaler for Rigets Historie 7 Mk. Forskud og 8 Mk. Efterskud paa hver Deel . . . . Man vil ey spare enten Fliid eller Bekostning, for at forskaffe disse Fædernelandets Hoved-Skrifter al muelig Anseelse. Til den Ende skal Trykningen skee med nye Skrifter, paa got hvit Papiir, in 4to, og zires med den berømmel. Autors accurate Portrait og Friherl. Vaaben, samt 3de Vignetter, af det Danske og Norske Vaaben, saavelsom det den Kongel. Residencestad Kiøbenhavn ved Stadens Privilegier allernaad. forundte Vaaben, som i de forrige Editioner ey er indrykket. Og som der ved Autors Svaghed og hans Correctoris Død indsneg sig stærke Trykvildelser i sidste Oplag, saa skal man sørge for, at saadant alt bliver rettet og med mueligste Accuratesse trykket. Da ellers det Haab man giorde sig, at see den Danske Historie ved vores store Historieskrivere udførte til disse Tider, formedelst hans altfortilige Død, ey blev opfyldt, saa agter jeg at sørge for, ved en habil Pen at forøge Historien med en 4de Tome, der skal gaae til de nyere Tider. Skulle en Patriot, med en saa habil Pen, som ønskes, meene at kunne paatage sig Arbeidet, til sine Landsmænds Fornøyelse, da ville Han

behage at melde sig hos Forleggeren med en Prøve eller Plan. De som samle 12 Exemplarer, nyde det 13de gratis. Og skulle de Hrr. Collecteurer af Lotteriet i Provinzerne ville behage, at paatage sig Collectionen, da har de samme Fordeel at nyde. Skulle Antallet ey kunde bringes til meere end 6, da loves Dem dog Halvparten af det 7de frit. Enhver ville derfor behage ved ovenmeldte Tiids Forløb at melde mig, hvad Antal Han har samlet, da Bøgerne uden Ophold skal blive Dem tilsendt, hvorefter Pengene mig kan remitteres. Kiøbenhavn, den 10de Martii 1760. Frid. Christ. Pelt«.

Om den 1. Dels Fremkomst findes følgende Avertissement i Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1762. Nr. 90 ($^{8}/_{11}$): »Ludwig Frieherre af Holberg, hans Dannemarkes Riges Historie 1ste Tome, 3die forbedrede Oplag, in 4to, har nu forladet Pressen paa Fr. Christ. Peltes Bekostning, og selges i hans Boghandling Nr. 22. 23 og 24 paa Børsen, paa Trykpapiir (med Authors accurate Portrait sauber i Kobberstykken, 1 Rdl. 5 Mk. naar tillige 4 Mk. i Prænumeration til den 2den Tome betales, som er under Arbeyde, som nu med de følgende Tid efter anden skal blive leveret. Prænumeranterne til 1ste Tome betaler 5 Mark Efterskud og 4 Mrk. i Prænumerat. paa den 2den Tome, nogle faae Exempl. paa stort Skrivpap. ere og trykte, med Portraitet overlades den for 3 Rdlr. naar 8 Mrk. Forskud til 2den Tome betales som imod 8 Mrk. Efterskud Liebhaberne leveres og ny Prænum. til 3die Tome. Til de 2de sidste Tomer bliver aleene nogle Anmerkninger føyet, henhørende til de nyeste Tiders Historie, men for Fortsættelsen eller 4de Tome bliver der sørget, at samme kan ligne de 3de første og følge som snarest, som dog nærmere skal blives(!) bekientgiort for at blive underrettet om Liebhabernes Antal der alt i Forveyen maatte eye de 3de første Tomer«.

I Adresseavisen. 1763. Nr. 80. ($^{8}/_{8}$): »Ludwig Frieherre af Holberg, hans Danmarkes Riges-Historie, 2den Tome, 3die forbedrede og nøye corrigerede Oplag, har nu forladt Pressen; Prænumeranterne behager imod 4 Mk. Efterskud og 4 Mk. Forskud paa 3die Tome at afhente samme: 1ste og 2den Tome med Authors accurate Portrait, sælges paa Trykpapiir for 21 Mk. naar tillige 4 Mk. paa 3die Deel i Prænum. betales, samme er nu alt under Pressen tillige med Authors almindelige Kirke-Historie; og haves nogle faa Exemplarer paa stort Skrivpapiir, som sælges for 33 Mk. med Portraitet, naar tillige 8 Mk. paa 3die Tome betales«.

Exemplarer af dette Oplag solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 3,25; 1920 paa Auktion $^{20}/_{4}$ for 40,00; 1922 paa Auktion $^{23}/_{2}$ for 10,00; 1923 paa K. Scavenius' for 60,00; 1925 paa L. E. Bruuns for 26,00 og paa M. Lorenzens (Skrivpapir) for 41,00.

RAHBEKS UDGAVE 1808—12

Den næste Udgave af Danmarkshistorien udkom i Ludvig Holberg, Udvalgte Skrifter. Udg. af K. L. Rahbek, hvor den optager XIII—XX. Bind. Kbh. 1808—12.

Rahbek har delt Værket i 8 Bind og indledet hvert Bind efter sin Sædvane med et Citat af forskellige fremragende danske Forfattere som et Slags Motto. I XIII. Bind (1808), der omfatter 504 Sider, er trykt foran selve Teksten Rahbeks Tilegnelse til Kongen, et Uddrag af det ogsaa ovenfor citerede 6. Brev af J. S. Sneedorffs Breve, derefter følger Holbergs Tilegnelse til Christian VI og hans Fortale fra Originaludgaven samt Frid. Chr. Pelts Fortale til 3. Opl. 1762; XIV Bind (1809), omfattende 552 Sider, indledes med et lille Uddrag af Suhms fornødent Bibliotek i hans samlede Skrifter. 7. Bind: Om Holbergs Danmarks Riges Historie; XV Bind (1809), 547 Sider, med Holbergs 113. Epistel som Indledning; XVI Bind (1809), 470 Sider, med Uddrag af Suhms Tanker om de Vanskeligheder, der møde ved at skrive den gamle danske og norske Historie som Indledning; XVII Bind (1810), 472 Sider, med Uddrag af Jens Møllers Skrift: Hvori bestaaer Misbrugen af den saakaldte pragmatiske Historie som Indledning; XVIII Bind (1811), 422 Sider, med Uddrag af Jens Møllers Skrift: Hans Grams Levnet og Fortjenester som Indledning; XIX Bind (1811), 508 Sider, med Uddrag af Justitsr., Prof. Engelstofts Tanker om Nationalopdragelsen som Indledning; XX Bind (1812), 560 Sider, med Uddrag af Jens Møllers Udkast til den danske Historiographies Historie som Indledning. I XVIII Bd. S. 396—422 findes Holbergs Betænkning over Historier.

Rahbek har moderniseret Retskrivningen, men ellers har han aftrykt Teksten med alle Anmærkningerne. Om han har benyttet Originaludgaven som Grundlag, er ikke sikkert; i saa Tilfælde har han i hvert Fald taget Hensyn til 2. Editions Rettelser og Tillæg. Dette kan bl. a. ses af, at han i XIII. Del. S. 89 har en Anmærkning, der først findes i 2. Edition. (I. S. 53).

I. LEVINS UDGAVE 1856

Dannemarks Riges Historie | ved | Ludvig Holberg. | Deelt udi 3 TOMER. | TOMUS I. | Ny Udgave. | Kjøbenhavn. | Udgivet af I. Levin. | Forlagt af Universitetsboghandler Andr. Fred. Høst. | Trykt i Thieles Bogtrykkeri. | 1856. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Holbergs Dedikation til Christian den Siette; Afvigende Læsemaader; 5 Sider; blank Bagside; alt upag.; [Holbergs] Fortale til Læseren, upag.; (S. 1—4); Teksten S. 5—587].

— — — TOMUS II. — — — 1856.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Afvigende Læsemaader; 3 Sider; upag.; paa 4. Side en Anmærkning (Rettelse af en Trykfejl); Teksten S. 1—624].

— — — TOMUS III. — — — 1856.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Indhold [til alle 3 Tomer]; 3 Sider; blank Bagside; Afvigende Læsemaader; 1 Blad; alt upag.; Betænkning over Historier. S. I—XV; blank Bagside; Teksten S. 1—452].

Levin har mærkeligt nok ikke medgivet sin Udgave nogen Indledning eller Redegørelse, men har formodentlig anset det for overflødigt, da han i Afsnittene »Afvigende Læsemaader« har optegnet alle de Steder, hvor han afveg fra Originaludgaven, som han lagde til Grund. De ny Læsemaader, han har optaget, er gennemgaaende hentet fra 2. Edition, hvis første Bind i det mindste Holberg selv har tilrettelagt til Trykken.

I Udgaven findes langtfra alle Originalens Anmærkninger; Levin har foretaget et Udvalg af dem, men dog beholdt alle, hvortil der knyttede sig særlige Bemærkninger af Holberg. Desværre findes der heller intet Register, hvad der, som det vil ses nedenfor, gav J. Davidsen Anledning til en bidende Insinuation.

I Flyve-Posten. 1855. Nr. 277. ($^{28}/_{11}$) skriver en Anonym under Mærket B. en Artikel: Om to anmeldte Udgaver af Holbergs Danmarks Historie, hvori det efter den nedenfor citerede Udtalelse om P. Larsens Udgave, hedder det »maa glæde Enhver, at der i samme Øieblik er fremstaaet en anden Udgiver af Holbergs Danmarks Historie, der bedre forstaaer Arbeidet, og hvis Udgaves Ægthed ikke alene vil sikkre den en Plads i Litteraturen, men som vi haabe, fortrænge en uægte Bog, som man vil tillægge Holberg. Det eneste, vi maa dadle ved den hos Hr. Høst anmeldte, eller allerede begyndte Udgave, er, at den skulde komme til at savne Holbergs originale Citationer af de haandskrevne og trykte Kilder, han har benyttet til Danmarks Historie. Ogsaa dette er et, om endog mindre Indgreb i Forfatterens og Bogens ukrænkelige Eiendom. Citaterne ere paa mange Steder af Betydning og af megen Interesse. De ere undertiden bragte i Forbindelse med egne Anmærkninger af Holberg, som dog ei kunne udelades. De indtage kun ringe Plads, og for at spare end mere paa denne — hvis saadant skal gjelde — kunne de trykkes bag efter hvert Bind, hver Afdeling eller hver Konges Historie. Vi haabe, at Udgiveren og Forlæggeren ville tage dette i Overveielse, især da den ansatte Priis for Udgaven dog ingenlunde kan kaldes særdeles billig«.

I samme Blad. Nr. 281. ($^{3}/_{12}$) findes et Svar fra Forlæggeren, i hvilket han efter at have citeret den ovenfor anførte Anke

skriver: »I Anledning heraf maa den Oplysning her meddeles, at ingenlunde alle Citationer udelades i den nye Udgave, og mindst af alle saadanne Citationer, der ere ledsagede af en holbergsk Bemærkning — hvad enhver Læser vil kunne see af de alt færdige tvende første Hefter af Bogen. Forlæggeren har, efter Opfordring af Sagkyndige, der velvilligen have veiledet ham ved dette Foretagendes Forberedelse, indskrænket den store Masse af Anmærkninger i Originalen, ved at udelade alle saadanne blotte Citationer af forældede og aldeles ugyldige Kilder, der blot vansire Trykken og, i Forbindelse med overflødige (paa Dansk gjengivne) latinske Diplomer, give Skriftet et falsk Skjær, der kan skade dets virkelige Charakteer af en Folkebog. Kjøbenhavn, den 28de Novbr. 1855. Andr. Fred. Høst«.

Udæsket af I. Levins fordømmende Kritik i Fædrelandet. 1857. Nr. 84 af Udgaven af Peder Paars. Kbh. 1857, der var et nyt Oplag af den af J. Davidsen besørgede Udg. Kbh. 1845,[1]) skrev Davidsen i det af ham redigerede Blad Flyveposten 1857. Nr. 85. ($^{14}/_{4}$) et Indlæg, hvori forekommer følgende, der tager direkte Sigte paa Levins Udgave af Danmarkshistorien: »Jeg gad nok vide, om der existerer nogen Bog, hvor der ikke forekommer slige Trykfeil, og Hr. Levins egen kritiske Udgave af Holbergs Danmarks Historie vil efter et løseligt Gjennemsyn findes at vrimle af lignende. Paa Maa og Faa har jeg saaledes slaaet op i Begyndelsen af tredie Deel, og uden mindste Uleilighed fundet en stor Deel Trykfeil, og navnlig en stor Masse Inconseqventser. Saaledes Helsigøer istedetfor Helsingør, Resentiment for Ressentiment, indsinde for indfinde, ilforn for tilforn, Iisen istedetfor Isen o. s. v. Hr. Levin lader Holberg fortælle, at Kong Hans vilde danne Christian den Anden til et Mønster af »en stoor Regent«, da han havde »merket hos ham een stoor Vivacitet og een aaben Hjerne«. Idethele er Sproggranskeren og Sproghistorikeren Levin mangfoldige Steder kommen i Strid med sig selv om »en« og »een«, ja endogsaa paa en og samme Side. Af Inconseqventser i Skrivemaaden vrimler det, som sagt, overordentligt. Snart skriver han Føyelighed og snart Føjelighed, stoor og stor, Reise og Rejse, ey og ej, mærke og merke, Forskrekkelse og Forskrækkelse, nyeligen og nyligen, snart bruger han compromitterede (med den Holbergske Endelse i Imperfectum af fremmede Ord) og snart obligerede (uden samme). Alt dette, er, som sagt, ved et løseligt Gjennemsyn fundet paa nogle faa Blade. Og jeg skal forpligte mig til, hvis han ønsker det, at sanke en saa stor Dynge, at selv Hr. Levin og hans berømte Samlinger kunne begraves derunder (Hr. Levins egne smagfulde Udtryk i »Fædrelandet«), saa at det noksom bliver klart, at Hr. L. meget vel kan see Skjæven i Andres Øjne, uden at see Bjæl-

[1]) Jfr. under Peder Paars.

ken i sit eget. . . . . Ifald Holberg havde levet i vor Tid, da vilde han upaatvivlelig have bragt en Stygotius eller en Lars Hick paa Scenen, hvis hele Virksomhed væsentligt indskrænkede sig til literairt Klopfægteri, ikke selv producerende Noget uden et Par Ark af et tydsk-dansk Lexikon, et Fragment af en dansk Grammatik, samt et yderst uheldigt Forsøg paa at fortrænge Vejviseren, og som derhos prægtigt vidste at exploitere det Offentlige og ved at beraabe sig paa Miskjendelse og Tilsidesættelse samt ved at smigre for Magthaverne tilsidst opnaaede en Præmie af Staten paa 800 Rd. aarligt, for dermed at pleie sin Ladhed. Men Holberg lever ikke mere, og forsøgtes alligevel en saadan Skildring, saa vilde det naturligviis være at befordre »Raahed og Vansmag«. . . . . Heller ikke maa det være Udgavens [ɔ: Peder Paars-Udgavens] Forlægger, Hr. Høst, uventet, at see sig haanligt angreben af Hr. Levin. Han begik jo den Ubesindighed at beklage sig paa Omslaget til 10de og 11te Hefte[1]) af Ludvig Holbergs Danmarks Historie over, at samme Udgiver, Hr. Levin, ikke havde expederet Arbeidet i rette Tid. Følgen heraf udeblev ikke, thi nogle Maaneder efter læstes i »Fædrelandet« en Afhandling af Hr. Levin om Forlagsretten til Oehlenschlægers Værker, i hvilken den hos Høst udkomne Pragtudgave reves ned og fremstilledes som meget dyr. Men Skjæbnen havde spillet ham et slemt Puds ved at svække hans Hukommelse. Han, den store, den upartiske, den sandhedskjærlige Kritikus havde nemlig reent forglemt, at han selv tidligere i det samme Blad havde anbefalet den samme Udgave af Oehlenschlægers Værker som god og priisbillig. Hr. Høst undlod heller ikke, istedetfor at svare, at lade denne rosende Kritik aftrykke paa Omslaget til 23de og 24de Hefte af Hr. Levins forhen omtalte Udgave af Holbergs Danmarks Historie, i Modsætning til den dadlende. Sligt har Hr. Levin ikke glemt, og at han ved given Leilighed forstaaer at tage Revanche, have vi jo seet«.

Selvfølgelig tav Levin ikke til dette Angreb; han indrykkede i Fædrelandet. Nr. 857. Nr. 95. ($^{25}/_{4}$) en Artikel med den lovende Overskrift: Peder Paars og Styverfængeriet. Det hedder heri: »Hr. D. har bladet i tredie Bind af min Udgave af Holbergs Danmarks Historie, og »ved et løseligt Gjennemsyn« fundet en stor Mængde »Feil« blot paa nogle faa Blade! Denne Historie er meget mærkelig. Der var nemlig bl. a. bebreidet Hr. D., at han endog vender op og ned paa Former i een og samme Linie, og blandt flere Exempler anført S. 12 L. 6: I maa dog give Jer, I maae for Døden bukke; og nu oplyser Hr. D., at i min Udgave af Holbergs Danmarks Historie er der dog heller ikke Conseqvents i Orthographien. Men hvad der bebreidedes det nye Oplag af Peder Paars, det var de mange Sjuskeriets Afvigelser

[1]) Disse Omslag har jeg ikke haft Lejlighed til at se.

fra Holbergs originale Text, og hvad Hr. D. bebreider den nye Udgave af Danmarkshistorien, det er Uregelmæssighederne i den holbergske Orthographie, der naturligviis med al Troskab ere gjengivne i min Udgave! Hr. Davidsens Orthographie, for at blive ved dette ene, af ham selv valgte Punkt, gaaer op og ned; snart har han ligesom Holberg: gal, styrte, svemme snart gael, stødte, svømme, hvad der aldrig findes hos Holberg; og naar nu disse, reent tilfældige, ene og alene af Skjødesløshed opstaaende Afvigelser fra Originalen bebreides ham, svarer han: at i den nye Udgave af Danmarkshistorien findes dog ogsaa ej og ey, mærke og merke, obligerede o. desl. Former paa -ede, snart med denne Endelse med Antiqva-, snart med Fractur-Bogstaver, osv. osv., aldeles som hos Holberg selv!! Det er Styverfængeriet i sin hele Uvidenhed, Tankeløshed og Forvirrethed, der her raisonnerer! . . . . Men Styverfængeriet bestaaer ikke blot i Uvidenhed og Tankeløshed, Gjøgleri og Hovmod — det har ogsaa sin ethiske Side. Og saa ender »Flyveposten«s mangeaarige Medarbeider, Redactionssecretair og Redacteur i det reent Smudsige; og en Critik af Peder Paars foranlediger Hr. D. til at dvæle ved sin Recensents private Liv, og at levere »Bidrag til at vurdere Hr. Levin som Person!«

I Flyveposten. 1857. Nr. 97. ($^{28}/_{4}$) indrykkede Davidsen et meget grovt Svar til Levin, der »har angrebet Alt, dadlet Alt og Intet selv produceret eller ialfald fuldendt . . . . Var han ikke gaaet udenfor sin gamle Vane ved endelig engang at fuldende et Værk, saa vilde han maaske endnu indtil denne Stund have gaaet og gjældet for en literair Dalai-Lama, paa hvis hellige Hoved Ingen turde driste sig til at krumme et Haar, men den uhørte »Fremtoning«, at Hr. Israel Levin har fuldendt den nye Udgave af Holbergs Danmarks Historie, har uheldigviis slynget ham ned fra den Piedestal, han har lavet sig selv ved sin dolce far niente. Thi et værre Sjudskerarbeide end denne Hr. Levins kritiske Udgave har den danske Literatur Vanskelighed ved at opvise i denne Retning med Hensyn til Trykfeil og Inconseqventser, af hvilke jeg allerede har anført flere Exempler, der ere hentede fra nogle enkelte Blade i et uopskaaret Exemplar. Hr. Levin har rigtignok forsøgt at forsvare sig ved at anføre, at Inconseqventserne ere overeensstemmende med Holbergs Inconseqventser; men kan det siges at være en værdig, endsige en kritisk Udgave, hvor slige Inconseqventser gjengives? Naturligviis maa Sprogformen være uforandret, der maa Intet skee ved en saadan Udgave, der kan udviske den eiendommelige Tone; men en bestemt Retskrivning bør følges, helst naturligviis den, som Forfatteren i Regelen har anvendt, og hvis Undtagelser kun kunne betragtes som Trykfeil eller som hidrørende fra Uopmærksomhed ved Correcturlæsningen. Denne Anskuelse har Hr.

Levin selv forfægtet, saavidt jeg mindes, i Striden angaaende Kæmpevisebogen og denne Anskuelse har ogsaa saavidt muligt gjort sig gjældende ved det holbergske Samfunds Udgave af Holbergs Komedier, som dog skal være en Art Sprogmonument. Hvad vil det ellers sige at anvende Kritik, undtagen det netop skulde være med Hensyn til saadanne Uovereensstemmelser? Hr. Levin har derimod taget sig Sagen saare let; Originaludgaven er givet hen til Bogtrykkeren, den er bleven aftrykt med dens Unøiagtigheder og Inconseqventser, med Udeladelse af Noter og Margina, og Hr. Levin har ikke engang giort sig den Uleilighed at forsyne Værket med et Sagregister, som dog findes i Udgaven af 1732, der jo rigtignok ikke simpeltvæk kunde aftrykkes! Men for at det alligevel skal see ud, som om Værket har været kritisk gjennemgaaet, har han forsynet hver Deel med en Fortegnelse over nogle af ham foretagne Ændringer. . . . Paa en skjødesløs Maade har han besørget Udgivelsen og Correcturen af et classisk Arbeide, og da man nu foreholder ham dette Sjudskeri, søger han at dække det ved at fremsætte en Anskuelse, som han vel vilde være den Første til at fordømme hos en Anden, ifald Nogen kunde være saa taabelig at fremsætte den. . . . Jeg forlanger, at Den, der dadler og sætter sig tildoms over Andre, selv ved given Leilighed skal kunne viise sin Berettigelse dertil ved en høi Grad af Fuldkommenhed. Men at en saadan er udviist ved Hr. Levins Udgave af Danmarks Historie, maa jeg paa det Bestemteste benegte, indtil han kan faae en blot nogenlunde anseet Videnskabsmand til at attestere det modsatte. Jeg opfordrer ham til at skaffe sig en saadan Attest; er Udgaven tilfredsstillende, vil dette neppe falde ham vanskeligt, og at han er godt dreven i at forskaffe sig Attester, det viser jo noksom hans Opnaaelse af Nationalbelønningen«. Resten af Artiklen former sig som et meget skarpt Angreb paa Levin som Personlighed, hvilket imidlertid ikke fik noget Gensvar fra denne.

I Kongeriget Danmarks Avertissements-Tidende, som F. L. Liebenberg redigerede, indrykkede han i Nr. 265 ($^{13}/_{11}$ 1855) en meget kort Anmeldelse, af hvilken kun skal anføres: »Om den nye Udgave hedder det i den meget velskrevne Subskriptionsindbydelse: »Det er naturligvis Holbergs eget Arbeide uforandret, og hverken fortsat til vor Tid eller rettet eller omgjort i nogen Enkelthed. Kun Citationerne under Texten af Datidens historiske Litteratur, og Originalerne i fremmede Sprog til alle Aktstykkerne, som Forfatteren selv gjengiver paa Dansk, ere udeladte i den nye Udgave. Forøvrigt er Værket uforandret i alle Henseender og for at garantere Publicum, at Holbergs classiske Sprogform vil blive gjengivet med critisk Nøiagtighed, har Forlæggeren overdraget Hr. Cand. I. Levin at gjennemgaae Texten og besørge Correcturen«. Den her omtalte Udeladelse af Uvæsent-

ligheder, med hvilke der neppe vil tabes et eneste af Holbergs egne Ord, kunne, ved et Værk, der udgives til almeen Læsning, vistnok ikke andet end billiges, og ville ikke gjøre noget virkeligt Skaar i Udgavens Fuldstændighed«.

Levins Udgave udkom fra November 1855 til November 1856 i 27 Hefter à 24 Sk.; Prisen for den afsluttede Udgave var 6 Rdlr. 56 Sk., senere 13,50. Ved en Prisnedsættelse blev Prisen ansat til 5,00.

Forlæggeren Andr. Fred. Høst var, som sædvanlig, meget paagaaende i sin Reklamering for denne Forlagsartikel; som karakteristisk for ham kan anføres hans Avertissement i Dansk Boghandlertidende. 2. Aarg. 1855—56. Nr. 26. ($^{22}/_{12}$). S. 100: »Jeg skal lade mig udfærdige en Liste over Boghandlernes Subscription paa dette Værk (der kan interessere Bonden ligesaavel som den mere Dannede) for derved at have en Maalestok til Sammenligning af Boghandlernes Virksomhed.

Af Levins Udg. 1. Bind findes Exemplarer med nyt Titelblad:
Dannemarks Riges Historie | ved | Ludvig Holberg. | Deelt udi 3 TOMER. | TOMUS I. | Ny Udgave. | 2det Aftryk. | Kjøbenhavn. | Udg. af I. Levin. | Forlagt af Universitetsboghandler Andr. Fred. Høst. | Trykt i Thieles Bogtrykkeri. 1872. | 8vo.
(Paa Omsl.: Ludvig Holberg | Danmarks Historie. | Ny Udgave. | TOMUS I. | Kjøbenhavn. | Forlagt af Universitetsboghandler Andr. Fred. Høst. | Thieles Bogtrykkeri. | 1872.)

Det er kun et nyt Titelblad til det oprindelige Oplag og der synes kun at være trykt et saadant til 1. Bind, i det mindste findes kun dette Bind med et saadant Titelblad i Det kgl. Bibliotek, Sorø Akademis Bibliotek, Deichmanns Bibliotek og British Museum.

P. LARSENS UDGAVE 1856

Danmarks Riges Historie | ved | Ludvig Holberg. | Ny Udgave med Nutidens Retskrivning og Danske Ord i Stedet for de fremmede. | Fuldstændig Udgave i eet Bind. | Ved | P. Larsen, | Cand. theol. | Første Hefte. | Kiøbenhavn. | Trykt hos I. G. Salomon, Brolæggerstræde 77. | 1856. | 4to.

Der udkom ialt 5 tospaltede Hefter à 2 Ark, indeholdende Holbergs Fortale til Læseren, Holbergs Betænkning over Historier Spalte I—XXIV; Teksten Spalte 1—136.

Udgiveren Peter Larsen, der 1833 havde taget teologisk Examen men ikke benyttede sig af den derved erhvervede Ret til at søge Præstekald, levede som Literat og udgav foruden et Par

Piecer tillige forskellige periodiske Blade, af hvilke et bragte ham i Konflikt med Politiet. Han synes at have været en Mand med mange Ideer; iflg. Erslews Forfatterlexicon (Suppl. II. S. 157) fik han saaledes 1856 ti Aars Eneretsbevilling for Kongeriget Danmark paa Anlæg af Sporveje efter en af ham angiven Construction, samt paa Anvendelse af et af ham ligeledes angivet Apparat til at holde Vognhjulene paa Sporet.

I Adresseavisen. 1855. Nr. 259 ($^{6}/_{11}$) findes følgende Avertissement: »Holbergs Danmarks Historie. Paa Undertegnedes Forlag udkommer Holbergs Danmarks Historie i eet Bind, i en smuk, correct og fuldstændig Udgave med Nutidens Retskrivning og med danske Ord i Stedet for de fremmede. Der vil udkomme et Hefte hver Uge, hvert Hefte betales med 8 sk. og kommer til at bestaae af 2 tættrykte Ark. Det Hele vil komme til at udgøre 50 a 60 Hefter. De første 700 Subskribenter, som tegne sig, erholde som Præmie (aldeles gratis) en smuk Udgave af Holbergs samtlige Comedier i eet Bind, som er trykt og færdig;[1]) de efterfølgende Subskribenter erholde derimod Holbergs Danmarks Historie $^{1}/_{4}$ billigere. Det bemærkes, at Danmaks(!) Historie udkommer i samme Format som Comedierne. Man behage at tegne sig paa Subskriptionsplanerne, som i disse Dage blive omsendte eller hos Undertegnede. Boghandlerne i Provindserne tilstaaes 33 pCt. Rabat mod contant Betaling og paa 10 Expl. det 11te frit. Boghandlerne heri Byen tilstaaes den sædvanlige Rabat og ligeledes paa 10 Expl. det 11te frit.

(NB. Subskribenterne paa det paa mit Forlag udkommende »Almeennyttigt Dansk Conversations-Lexicon«[2]) erholde selvfølgeligt Holbergs Danmarks Historie gratis i Overeensstemmelse med den oprindelige Plan).

En Fortsættelse af Holbergs Danmarks Historie vil senere paafølge, men hvorpaa en ny, særskilt Subskriptions-Indbydelse vil blive udstædt. Subskription modtages daglig hos Undertegnede. Kjøbenhavn, d. 6te November 1855. P. Larsen, Candidatus theologiæ, Studiestræde 59 i Stuen tilgaden (Indgangen gj. Gadedøren)«.

Samme Avertissement findes smstds. 1855. Nr. 260 ($^{7}/_{11}$), 261 ($^{8}/_{11}$) og 262 ($^{9}/_{11}$) (samt i Dansk Boghandlertidende. 2. Aarg. 1855—56. Nr. 19. S. 72) med følgende Tilføjelse: »De, som allerede have Holbergs Comedier og af samme Grund ikke ønske disse, erholde ligeledes Danmarks Historie $^{1}/_{4}$ billigere. Nota bene: Man ville behage at erindre: at det er en fuldstændig Udgave.« — og smstds. Nr. 264. ($^{12}/_{11}$): »Holbergs Danmarks Historie. En smuk, correct og fuldstændig Udgave i eet Bind. Ugentlig et Hefte (2 tættrykte Ark) for 8 Skilling. I Alt 50—60

[1]) Holbergs samtlige Comedier i eet Bind. Udg. af D. F. Holm. Kbh. 1853.
[2]) Dette Lexikon udkom i 8 Bind 1849—60.

Hefter. Som Præmie aldeles gratis medfølger Holbergs samtlige Comedier i eet Bind (76 Ark). Man subskribere hos Undertegnede, Forlægger, P. Larsen, Candidatus theologiæ«.

Allerede disse Forhaandsnotitser lover ikke godt for den paatænkte Udgave, men paa det 1ste Hæftes Omslag findes en Henvendelse »Til Publikum!«, der er saa karakteristisk, at den, sin Længde til Trods, fortjener at aftrykkes, saa meget mere som P. Larsens ufuldendte Udgave er meget sjælden og Omslaget endda næppe findes bevaret i alle Exemplarer. Den lyder saaledes:

»Idet jeg her forelægger Publikum det første Hefte af en ved mig besørget ny Udgave af Holbergs Danmarks Historie, skal jeg tillade mig et Par Bemærkninger, som jeg tildeels alt tidligere har giort, men som naturligviis ikke Alle have læst, medens det derhos dog kan være nyttigt og godt stadig at have dem i frisk Minde, saa ofte som Skolefuxeriet og Pedanteriet vil sætte sig paa Dommersædet og med Viisdomsmine afgjøre, hvad der i et foreliggende Tilfælde skal erkiendes for det Rette.

For Øieblikket udkommer to Udgaver af Holbergs Danmarks Historie, den ene hos Undertegnede, den anden hos Cancelliraad, Boghandler A. F. Høst, men mellem disse to Udgaver er følgende Forskiel:

Udgaven hos Boghandler A. F. Høst er et ligefremt Optryk af Originalen, men i dens hele forældede og smagløse Skikkelse, hvorhos den ikke er lidet ufuldstændig, idet der er udeladt saa Meget, at det, efter hvad Herr Høst personlig har erklæret for mig og efter en Beregning, som efter Herr Høsts Udsigende er gjort af Herr Levin, udgiør ikke mindre end 30 — tredive Ark. Herr Levin benegter at have giort en saadan Beregning, men saa maa Herr Høst i dette Tilfælde fare med Usandhed; men hvad enten nu Herr Levin har gjort denne Beregning eller ikke, eller Herr Høst maatte finde det rigtigst at fragaae sin Erklæring, saa bliver Sagen i sig selv aldeles ikke dermed forandret; thi Beregningen selv er meget rigtig, og Herr Levin behøver slet ikke at undsee sig ved Beregningen som Regnestykke betragtet; thi det som er udeladt, udgiør vistnok snarere over end under 30 Ark; men desuagtet siger Herr Levin, at den af ham hos Herr Høst besørgede Udgave er en »fuldstændig« Udgave, en Erklæring, som det forekommer mig at Herr Levin kunde have mere Grund til at undsee sig ved end hiint Regnestykke, forsaavidt dette maatte være giort af ham.

Udgaven hos mig er ogsaa et Optryk af Originalen, men med Nutidens Retskrivning og med Danske Ord i Stedet for de fremmede og er det derhos en fuldstændig Udgave, i det jeg ikke har udeladt Noget. Holbergs Danmarks Historie er en god og nyttig Bog, et fortræffeligt Arbeide, den er i sit Indhold og Væsen en virkelig Folkebog. Holberg var i Historieskrivning som i saa mange andre Retninger en virkelig Folkeskribent, og i Henseende til Foredrag og Fremstilling har ingen af vore efterfølgende Historieskrivere — med al Agtelse for deres Lær-

dom og Dygtighed — naaet Holberg; thi det er kun høist sieldent, at dyb og stor Lærdom tillige forenes med den Gave at kunne skrive for Folket. Men skal Holbergs Danmarks Historie til »alle Tider« være og forblive en Folkebog, saa maa man ogsaa til »alle Tider« sørge for, at den i Henseende til Retskrivning og Ordforstaaelighed udkommer saaledes, som Tiden fordrer. Saaledes har jeg da ogsaa, for at jeg her skal nævne nogle Exempler, i min Udgave sat »Knud den Store« i Stedet for at der i Originalen (og i Herr Høsts Oytryk(!)) staaer Canutus Magnus; hos mig kommer til at staae »Carl den Enfoldiges Datter», i Stedet for at der i Originalen (og i Herr Høst's Optryk) staaer Caroli Simplicis Dotter«; hos mig vil man finde »anvise«, i Stedet for at der i Originalen (og i Herr Høst's Optryk) staar assignere; hos mig kommer til at staae »fik«, »Valg«, »Huller«, »fulgte«, i Stedet for at der i Originalen (og i Herr Høst's Optryk) staaer »finge«, »Vall«, »Hull«, »fulte«, som er den saa meget omtalte »klassiske« Form, for hvis nøiagtige Bevarelse Herr Høst beretter at have givet Publikum Garanti ved at overdrage Herr Levin at læse Correcturen og ved at paalægge ham omhyggelig at vaage over hine Ordformer. I den anden Udgave af Holbergs Danmarks Historie — hvoraf første og andet Bind udkom endnu medens Holberg levede — er en Deel Ord blevet fordansket, fordi man havde stødt sig over de fremmede Ord, og det hedder saaledes i Oplæggerens Fortale, og jeg skriver her Ordene Bogstav for Bogstav:[1])

— — Og saasom nogle have stødet sig over de fremmede Ord, som derudi ere [nemlig i første Udgave], saa ere en stor Deel deraf bleven fordansked og ikke uden de meest nødvændige er beholdne.

Det er imidlertid kun et meget lille Antal, som i anden Udgave er blevet fordansket, og blandt de fremmede Ord, som man har ladet blive staaende som de formeentlig »meest nødvendige« skal jeg exempelviis blot nævne nogle blandt den store Masse: Migration, absolvere, Extremitet, Successor, Terminus, Cleresie, Avanturier, prononcere, imitere, Promotion, Imagination, Actus, Electio osv.; i anden Udgave forekommer f. Ex. i Holbergs Betænkning over Historieskrivning paa en Snees Sider over 70 fremmede Ord, i hvis Sted jeg har sat Danske Ord. Af det Ovenstaaende ser man imidlertid, at Principet, at bruge Danske Ord, hvor disse haves, var anerkiendt og bragt i Udførelse, endnu medens Holberg levede, og denne Grundsætning, dette Princip var ogsaa anerkiendt af Holberg selv, i det han — og netop i sin »Betænkning over Historieskrivning« — ved at omtale det Danske Sprog, udtaler, at han kun har brugt fremmede Ord, hvor han har manglet (eller troet at mangle) Danske Ord. Hvis nogen Forfatter i vore Dage vilde anvende Holbergs Retskrivning tilligemed en lige saa hyppig Brug af fremmede Ord — som endog næsten altid hos Holberg ere fremhævede

[1]) Skønt Larsen her hævder, at Ordene er afskrevet Bogstav for Bogstav, er dette dog ikke rigtigt. Meningen er den samme, men han har forandret Retskrivningen og Tegnsætningen.

med Latinske Bogstaver — saa vilde en saadan Forfatter ganske sikkert blive anseet enten for en Nar eller en Galning, og mig forekommer det i lige Maade at være naragtigt, at være komplet Galskab, at udgive gamle Skrifter med en forældet Retskrivning, med mindre man blot har den Hensigt at udgive eet eller andet Værk blot som et Haandskrift af Originalen, altsaa som et Slags Codex, hvori Alt er nøiagtigt copieret lige indtil Trykfeilene, for at Efterverdenen — og det vil da egentlig her sige de Lærde — kunde see, hvorledes Retskrivningen var hos denne eller hiin Forfatter for 100 eller flere hundrede Aar siden. Min Udgave har ikke dette indskrænkede Øiemed, men er bestemt til i Nutiden at tiene til Nytte, Fornøielse og Belærelse, og jeg har sikkert ingen Grund til at tvivle om, at jo Læserne, ved at overtænke det Ovenanførte, ville finde, at den Fremgangsmaade — og navnlig hvad Retskrivningen angaaer — er ogsaa af andre Udgivere blevet brugt med Hensyn til Holbergs Skrifter, saaledes af Rahbek, Boye, Chr. Molbech osv. Ved at nævne Professor, Etatsraad Molbech maa jeg bemærke, at det for nogle Aar siden blev ham af det saa kaldte »Holbergske Samfund« overdraget at besørge en Udgave af Holbergs Comedier; det første Bind udkom og med Nutidens Retskrivning; men dette vakte hiint Samfunds Utilfredshed; de ærværdige Medlemmer af det »Holbergske Samfund«, med de pudrede Parykker og Pidsken i Nakken, Fleertallet af de hæderlige Parykskikkelser fandt en saadan Fremgangsmaade at være en Vanhelligelse, man vilde have Holberg med Hensyn til Retskrivning ganske som i hiin Tid, det vil sige: det Hele saa smagløst som muligt, og da Etatsraad Molbech ikke vilde gaae ind paa denne Smagløshed, besørgede Herr Candidat Liebenberg en Udgave efter Samfundets Hoved, medens Herr Levin nu hos Herr Høst er i Færd med at besørge en lige saa smagløs Udgave af Holbergs Danmarks Historie.

Det er min fulde Overbeviisning, at, hvis Holberg havde levet indtil vore Dage, da vilde han netop have brugt den Fremgangsmaade, som jeg har brugt, og jeg er lige saa overbeviist om, at hvis det var Skik og Brug, at afdøde Forfattere af og til stod op for at see, hvorledes Efterverdenen behandlede deres Skrifter, vilde jeg ikke herfor møde Utak hos Holberg.

Og hermed være da min Udgave af Holbergs Danmarks Historie anbefalet til dem, der ønske at eie en smuk, tro og billig Udgave af dette Arbeide med Nutidens Retskrivning og rene Danske Ord i Stedet for de fremmede. P. Larsen«.

Udgiveren har medtaget Holbergs Anmærkninger og Kildehenvisninger under Teksten, men dertil ogsaa føjet endel nye, undertiden betegnet som »Udg. Bemærkn.« eller lignende, undertiden dog uden særlig Betegnelse. Nogle af dem er ligefrem urigtige, naar han saaledes S. X i »Betænkning over Historier« i Teksten har Ordet »gemene« og i Anmærkningen forklarer det som »almindelige« og dertil føjer, »I første Udgave staaer: frivole«, thi i 1. Udg. staar »triviale«. Forøvrigt har han benyttet

baade Originaludgaven og 2. Edition, hvilket foruden af dette Sted bl. a. kan ses af, at han S. 49 har den Anmærkning, som først findes i 2. Edition.

Udgaven gør ikke Indtryk at være besørget med videre Omhu, og hele Princippet, der er lagt til Grund for Udgivelsen, er absolut forkasteligt. Sammenligner man denne Udgave med enten Originaludgaven eller den af Holberg (i hvert Fald for de to første Binds Vedkommende) selv tilrettelagte 2. Edition, vil man have en Fornemmelse af at have et, hvad Sprogformen angaar, helt andet Arbejde for sig. Det er da ikke til at undre sig over, at denne Udgave ikke vandt Udbredelse, men sluttede allerede med det 5te Hefte.

I Kongeriget Danmarks Avertissements-Tidende. 1855, som F. L. Liebenberg redigerede, skrev han i Nr. 265. ($^{13}/_{11}$) en Anmeldelse af Levins Udgave, hvori han en passant ogsaa behandlede Larsens Udgave, idet han navnlig ankede over dennes Ombytten af Holbergs Fremmedord med danske og bl. a. bemærkede: »I hvilken Grad Hr. Larsen misforstaar den Holbergske Danmarkshistories Betydning for vor Tid og sin egen Stilling til det Holbergske Værk, sees til Overflod deraf, at han bebuder en paafølgende Fortsættelse deraf«. Larsen, der ogsaa havde sit Organ Morgenposten til Disposition svarede i dette Blads 11. Aarg. Nr. 273. ($^{20}/_{11}$ 1855) i en lang Artikel, hvori han hævdede, at hans egen Udgave »er en fuldstændig Udgave; den Udgave derimod, som udkommer hos Hr. Høst, er kun et ligefremt og simpelt Optryk af Originalen i dens hele forældede og (hvad man med Sandhed kan sige) smagløse Skikkelse, og derhos er Hr. Høsts Udgave ikke lidet ufuldstændig, idet der er udeladt saa meget — efter hvad Kancelliraad Høst selv har erklæret for mig og efter en Beregning af Hr. Levin — udgjør ikke mindre end 30 — tredive Ark«. Han bebrejder Liebenberg, at han, skønt han »er Udgiver eller (i Forening med Hr. Levin) Medudgiver af den hos Høst udkommende Udgave«, dog er optraadt som Kritiker overfor en konkurrerende Udgave. Sluttelig forsvarer han sin Ombytning af Holbergs Fremmedord med danske med en Henvisning til Fortalen i 1. Bind af den anden Edition 1753, men denne Fortale skyldes »Oplæggeren«, selvom Holberg sikkert har billiget den.

Larsen fortsatte i Morgenposten. Nr. 280. ($^{27}/_{11}$ 1855) med en lille Artikel: Endnu nogle Ord til Hr. Kand. Liebenberg, hvori han hævder, at Høst for ham har nævnt Liebenberg som Udgiver af Danmarks Riges Historie, men tilføjer, at Høst muligvis kun har tænkt sig, at Liebenberg skulde besørge Udgaven.

I »Flyve-Posten«. 1855. Nr. 277. ($^{28}/_{11}$) skriver en Anonym under Mærket B. med Overskrift: Om to anmeldte Udgaver af

Holbergs Danmarks Historie: »Naar man nu nylig har seet, at en dansk Mand vil udgive Ludvig Holbergs »Danmarks Historie« paany, og foretage sig i denne Udgave at rette paa Holbergs Stiil, at forandre hans Udtryksmaade, at lave danske Ord og Udtryk for at sætte dem ind istedetfor fremmede eller halvfremmede, som Forfatteren har brugt; da viser et saadant Forsæt, at Ophavsmanden ikke er hjemme i vor eller nogensomhelst Literatur, og ikke er sit Foretagende voxen. Holbergs fremmede Ord høre ligesaa fuldt til hans Stiil, som de danske; begge ere hans Eiendom, som allermindst nogen Dansk maa ville driste sig til at gjøre Indgreb i. Man vilde paa saadan Maade give os en Bog, der hverken var Holbergs- eller Candidat Larsens; og om den sidste endog gjorde sin yderste Flid og var nok saa skikket til at oversætte fra Latin og Fransk paa Dansk, vilde hans formeente Renselse dog blive et lige uheldigt, lige utilbørligt Foretagende. Hr. Larsens Dansk kan paa vedkommende Steder aldrig blive hvad Holberg har skrevet — ei engang om han vilde tage paa Borg hos nok saa »oldnordiske« eller »old-danske« Kilder. Vil han gaae til Begyndelsen eller første Halvdeel af det 18de Aarhundrede, da vil han have meget ondt ved at finde danske Ord, at laane Holberg — og det er jo dennes og ingen Andens Fortælling af Fædrelandets Historie, han vil og maa give os at læse. Hvad skulde ogsaa en saa ilde anvendt Purismus nytte til? — Man har jo efter 1812, da Rahbek udgav (eller egentlig lod aftrykke) denne Historie, læst et heelt Oplag af Værket, uden at det er faldet noget Menneske ind at stødes over fremmede Ord, som man tværtimod vilde savne, dersom man slet ingen fandt i en Bog af Holberg.

En saa ilde anvendt »Danomanie« skulde man vel mindst tillade sig paa en Tid, da der anvendes hele, ikke ubetydelige Capitaler paa at aftrykke baade Holbergs Comedier, med Skriv- og Trykfeil, Kæmpeviserne i store Qvartbind, med gode, ringere og slettere Afskrifter i Visebøgerne, og alle Christiern Pedersens Værker (paa to af de vigtigste og interessanteste nær); lige indtil Breviarier og Messebøger — Alt Ord for Ord, i flere svære Bind, der staae urørte i Folks Boghylder. — Hvad vilde levende Forfattere sige, dersom Nogen vilde tractere dem med den friske Egenmægtighed, som man vil byde Holberg? — dersom Hr. Larsen f. Ex. (om det lod sig gjøre) aftrykte den bekjendte Fordanskning af »Saxe Runemester« med saadanne Udfeielser og Poleringer, hvorved den kunde lidt mere komme til at ligne en Oversættelse af Saxo Grammaticus.

Nu er rigtignok Ludvig Holberg død for omtrent hundrede Aar siden, og maa i vore Dage stundom taale endeel i sin Grav; men dette Stykke er dog hidtil et af de drøieste. Naar

Literatorer eller Boghandlere ville fortjene Penge paa Skrifter af vor Literaturs Stifter, skulde de idetmindste ikke forgribe dem paa hans Aandsværk. — Vi ville haabe, at Hr. Cand. Larsen endnu betænker sig; eller idetmindste maa det glæde Enhver, at der i samme Øieblik er fremstaaet en anden Udgiver af Holbergs Danmarks Historie, der bedre forstaaer Arbeidet, og hvis Udgaves Ægthed ikke alene vil sikkre den en Plads i Literaturen, men, som vi haabe, fortrænge en uægte Bog, som man vil tillægge Holberg«.

Jfr. om denne Udg. A. Thuesen, Beslaglagte og supprimerte bøker i den norske litteratur. Oslo. 1927. S. 81—82.

Prisen var, som nævnt, fastsat til 8 sk. pr. Hæfte.

Udgaven er nu ret sjælden; det kgl. Bibliotek har kun 4 Hæfter; et komplet Exemplar, 5 Hæfter, findes i Sorø Akademis Bibliotek og i Universitetsbiblioteket i Oslo.

Komplette Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 12,50 og 1901 paa Fr. Heymanns for 6,00 til Universitetsbiblioteket i Oslo.

Originaludgaven blev optrykt i Ludvig Holbergs samlede Skrifter, udg. af Carl S. Petersen. VI—VIII. Kbh. 1923—27.

Af denne Udgave blev der taget Særtryk med Titlen:

LUDVIG HOLBERG | DANMARKS RIGES | HISTORIE | FØRSTE BIND | (Vignet) | KØBENHAVN | H. H. THIELES BOGTRYKKERI | MCMXXIII |. 4to.

Paa Bagsiden: SÆRTRYK I TREDIVE EXEMPLARER AF | LUDVIG HOLBERGS SAMLEDE SKRIFTER | UDGIVNE AF CARL S. PETERSEN |

[Indhold: Titelblad; Facs. af Originalens Titelblad (Bagsiden blank), upag. (S. 3—4); Holbergs Dedikation, upag. (S. 5—6); Fortale til Læseren S. 6—11; S. 12 blank; Teksten S. 13—629; Slutningsvignet; S. 630 blank; INDHOLD AF FØRSTE BIND; 3 upag. Sider; forskellig Slutningsvignet. Denne Indholdsfortegnelse er ny, udarbejdet af Udgiveren].

— — ANDET BIND — — MCMXXIV.

[Indhold: Titelblad; Facs. af Originalens Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Teksten S. (3)—675; S. 676 blank; INDHOLD AF ANDET BIND; Slutningsvignet (S. 677); den upag. S. 678 blank].

— — TREDJE BIND — — MCMXXVII.

[Indhold: Titelblad; Facs. af Originalens Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Teksten S. (3)—598; Slutningsvignet; INDHOLD AF TREDJE BIND; Slutningsvignet (S. 599); den upag. S. 600 blank].

BETÆNKNING OM CONVENTICLER

I 3. Tome S. 204 ff., hvor Holberg anfører Frederik III's Forordning af 24. November 1655 om Forbud mod »Hemmelige Forsamlinger udi Kiøbenhavn«, de saakaldte Conventicler, havde han haft i Sinde at indflette »en Philosophisk Betænkning derover«. W. Høyberg fortæller herom (i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. (Kbh. 1755). Fortalen Ark l_4 ff.: »Da vores Autor samme Tid [1733] havde under Hænder den tredie Tome af hans Dannemarks Riges-Historie, og ham da forekom en Forordning, som i Aaret 1655 udgik under Kong Friderik den Tredie, salig og høylovlig Ihukommelse, til Forbud for Conventiclerne i Kiøbenhavn, begyndte vores Autor i Anledning deraf at commentere over de samme, men for visse Omstændigheders Skyld holdte disse sine Betænkninger tilbage, uden at indrykke dem under sin Rubriqve, efter at han først havde tabt dem paa Gaden, hvor de af en ubekiendt Person vare blevne fundne, som da bragte dem med sig paa et vist Spise-Qvarteer her i Byen, hvor han af Skerts udraabte dem for Himmel-Breve, men strax paa Stedet gav dem fra sig til at leveres sin Eyermand igien, som og fik dem fra velædle Hr. Rektor Dasses Haand, der atter har communiceret os et Udskrift deraf«.

Selve Betænkningen er trykt i Høybergs ovenanførte Bog S. 221—32 og det er nu helt vanskeligt at begribe de »visse Omstændigheder«, der har afholdt Holberg fra at offentliggøre dem paa det for dem fra først af bestemte Sted.

Efter Høybergs Udgave er dette Stykke aftrykt i Dansk Ugeskrift. I. Kbh. 1832. S. 179—84 som indsendt Artikel.

Iøvrigt findes der flere Afskrifter bevaret, saaledes bl. a. i det norske Videnskabernes Selskabs Bibliothek i Trondhjem (jfr. Fortegnelse over det norske Videnskabernes Selskabs Haandskrifter. Trondhjem 1872. S. 44).

Her kan til dette Værks Historie anføres et lille Skrift:

Fuldstændig Underretning | om | den allermildeste og aller- | priisværdigste | Kongelige Danske | Eenevolds | Regierings | Begyndelse | og Fuldkommenhed, | som Gud nu udi et Hundrede Aar | i megen Naade og Miskundhed har holdt | sin Haand og Beskiermelse over. | Uddragen af S. T. Hr. Baron Holbergs | Dannemarkes Riges Historie. | Kiøbenhavn, 1760. | Findes tilkiøbs hos I. W. Boppenhausen, Kongelig | Bibliothek-Bogbinder, i store Grønnegade. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Dedikation til Friderich den Femte, upag. (S. 3—8); sign. A2—A4(v); undertegnet Kiøbenhavn, den 13. October 1760. Jacob Wilhelm Boppenhausen; Til Læseren upag. (S. 9—12); sign. A5—A6(v); Teksten S. 14—48; sign. A7—C8(v); S. 48 nederst: Trykt hos Ludolph Henrich Lillies Enke. Til Bogen hører et sammenlagt: »PROSPECT af Optoget | Til | Den Souveraine Hyldings-Act den 18de Octbr. 1660.«].

Der findes ogsaa et som Kvart signeret Aftryk af dette Skrift paa stort Skrivpapir.

I den meget svulstige Fortale til Læseren hedder det: »Og da det er hver ærlig Undersaats Pligt, at fordre og udbrede saadan Jubel-Glæde: saa har jeg og efter mine svage Kræfter stræbt at giøre mit dertil, ved det jeg her har besørget et fuldstændigt Udtog af Souverainetetets Historie, saaledes som den vidtløftig findes beskreven af Baron Holberg i hans Dannemarks Riges Historie, hvorved jeg i sær har havt for Øye, at ville tiene ubelæste og uformuende Medborgere, som ikke har Evne til at anskaffe sig kostbare Bøger, og dog ikke bør være uvidende om Grunden og Begyndelsen til vor Glæde og Lyksalighed«.

Samme Skrift udkom ogsaa paa Tysk med følgende Titel:

Vollständige Nachricht | von dem | Ursprung und Vollziehung | der allermildesten | und allerpreiswürdigsten | Königlichen Dänischen | Selbstherrschaft, | die, | durch sonderbare Gnade und Vor- | sehung Gottes, nunmehro | ein ganzes Jahrhundert, | ungestöhret beschützt und fortgepflanzet | worden. | Aus der Dänischen Reichs-Historie des Freyherrn | Holbergs gezogen. | Kopenhagen, 1760. | Verlegt von Jacob Wilhelm Boppenhausen, | Königl. Bibliothek-Buchbinder, wohnhaft in der | grossen Grün-Strasse. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Dedikation til Friderich der Fünfte; upag. (S. 3—8); sign. A2—A4(v); undertegnet som i den danske Original; An den Leser; upag. (S. 9—12); sign. A5—A6(v); Teksten S. 13—48; sign. A7—C8(v); Slutningsvignet; S. 48 nederst: Kopenhagen, | gedruckt bey Ludolph Henrich Lillies Wittwe. Til Bogen hører det samme Prospect med tysk Titel og Tekst (i det kgl. Biblioteks Exemplar koloreret)].

Udgiveren og sikkert ogsaa Forfatteren af dette Skrift, Jacob Wilhelm Boppenhausen, formodentlig en indvandret Tysker, er f. 1710 og døde 1761. Han var, som han selv anfører paa Titelbladet, Bogbinder ved det kgl. Bibliotek. 1755 overtog han en Guld- og Metalslager-Fabrik.

Han har i sit Skrift leveret et Uddrag af 3. Tome S. 433—81, ofte med Holbergs egne Udtryk og Vendinger. Selvfølgelig har han i dette populære lille Skrift udeladt alle Anmærkninger og forkortet Fremstillingen betydeligt.

Skriftet blev anmeldt i Kiøbenhavnske Nye Tidender om lærde Sager. 1760. Nr. 47 ($^{20}/_{11}$). S. 371—72: »Titelen af dette Stykke lover noget stort, Vi ventede noget udførligt, men Vi kan forsikre, at Vi ikke fandt meere end det Forfatteren sammesteds tilstaaer: at det er uddragen af Holberg. Han har altsaa ikke vidst noget fuldstændigere om denne Forandring, og følgelig kunde Han ikke meddeele Læseren noget andet end disse Blade, hvilke Han har udcopieret af Holberg. Men det er dog kun en maadelig Fortieneste, at ville fortælle det som ingen er ukyndig udi, uden De, som ikke skiøtte om at vide noget af Deres Fædrenelands vigtigste Tildragelser. Vi faldt i høyeste Forundring over, at finde en Tilskrift til Kongen for denne Copie af disse Holbergs Blade. Dog Tilskriften og Fortalen er vel det Originelle, som skal findes i disse 3 Ark. Vi giorde vore Læsere Uret, om Vi forglemte at tilkiendegive for dem, et andet Slags Originale. Det er det pudseerlige Træsnit, som skal forestille Prospecten af Optoget til den Souveraine Hyldings-Act. Hvilke Optøyer findes der ikke paa dette Ark? Hvem skulle vel paa dette Blad finde Kongen, den Kongelige Familie, Stænderne, o. fl. . . . . Det er ikke Kongelige Personer, store Mænd og prægtige Bygninger man her skal finde? Ney! Skabeluner ere det, som meere ligne Martinianer og Korthuuse, end velskabte Mennesker og symmetriske Bygninger! . . . .

Forleggeren har og besørget en Tydsk Oversættelse af dette sælsomme Skrift. Forbædret det har Oversætteren ikke; men om her findes en naturlig og flydende Tydsk Stiil, derom maa Sprogkyndige og de Indfødde dømme. Det beste for Holberg er, at Hans Rigs-Historie er got oversat, og forøget med Anmærkninger, saa at Oversættelsen af dette Udtog, aldeeles er overflødig for den Tydske Læser«.

I Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1760. Nr. 89 ($^{7}/_{11}$) læses: »Fuldstændig Underretning . . . . sælges hos I. W. Poppenhausen Kongelig Bibliotheqves Bogbinder og paa Addresse-Contoiret i store Grønnegade for 1 Mk. Dansk i 8tavo paa Trykpapiir, og i 4to paa stort Skrivpapiir 2 Mk. 8 Sk.«

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 4,25; 1923 paa K. Scavenius' for 60,00; 1928 $^{6}/_{3}$ for 70,00.

BETÄNKANDE OM HISTORIER 1749

Letforstaaeligt udkom der ingen svensk Oversættelse[1]) af Danmarks Riges Historie. Derimod udkom der en svensk Over-

[1]) Om Oversættelser af Danmarks Riges Historie jfr. Holberg Aarbog. 1925. S. 60—73 (af H. Ehrencron-Müller).

sættelse af Holbergs foran 3. Tome indrykkede Betænkning u. T.:

Öfwersättning | Af | BARON | HOLBERGS | Betänkande | Om | Historier. | L'Historien doit tout lire, & | ne doit écrire que ce qui mérite | d'être lu. | DUCLOS. | Stockholm, | Tryckt hos LOR. LUDW. GREFING. | 1749. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden af Titelbladet: Til | Läsaren. og lodret ved Siden af denne Fortale: Imprimatur | N. OELREICH. |; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 3—30; S. 30 L. 9 f. o.: Tilsatz utur samma Autor. til S. 31; S. 32 indeholder Fortsættelse af en S. 31 paabegyndt Note af Oversætteren: det hele sign. A_2—$B_{8(v)}$; Røskenvignet. Fra S. 28 L. 12 f. n. til Slutningen er trykt med en betydelig mindre Type end det øvrige Skrift, formodentlig for at Omfanget ikke skal overskride 2 Ark].

Oversætteren er, som ovenfor nævnt, Henrik Julius Voltemat og ham skyldes ogsaa den mod Holberg meget bidske Fortale, i hvilken det hedder: »På följande Bladen äro åtskilliga Autorens ordasätt hyfsade, ändrade och lämpade efter Swenska Språkets art; Men i öfrigt bibehållas hans tankar, efter möjeligheten orubbade, så at han allena blifwer answarig för de ofullkomligheter hwilke uti dem torde befinnas. Det som wid slutet af detta Betänkandet, blifwit utelämnadt, har tyckts icke egenteligen höra til des öfriga innehåll, utan endast tjäna til ursäkt för Baron Holbergs egna Historiska Skrifter. Dessa, förbehållar sig Öfwersättaren at wid et annat tilfälle nogare skärskåda: Då tillika får wisas, huruledes nysnämde Mannen undertiden öfwerträtt sina egna Regler, samt andra här förglömda Grund-Lagar uti Historien; Änskönt han haft samma lycka som åtskillige andre Autorer, at likafullt hos större delen af Allmänheten bibehålla det anseende, hwilket andra slags Arbeten honom förwärfwat«.

Oversætteren har som Regel, hvor han har udeladt noget af Originalen, betegnet Stedet ved ***, saadanne Mærker forekommer S. 6. 21. 27. 28. 29, men ved at sammenligne Oversættelsen med Originalen vil man dog opdage, at han ogsaa andre Steder end de saaledes betegnede har foretaget ganske vist smaa og lidet betydelige Udeladelser. S. 27 L. 8 f. n. er udeladt hele Stykket (Originaludg. $b_{2(r)}$ L. 10 f. n. Afsnittet ud) begyndende: »Jeg tviler ikke paa, at mange jo vill lægge mig denne Critiqve til Last«. S. 28 L. 12 f. o. er Holbergs Ord gengivet saaledes: »hwilket enkannerligen består uti bewis at de fläste Autorer här i Norden *** med mindre bifall skrifwit Historier, än Böcker uti andra ämnen«, men paa det angivne Sted er udeladt »og end meere vore Naboer«. S. 28 L. 3 f. n. er udeladt hele Styk-

ket om den Svenske Historie (Originaludg. b3(v) L. 3 f. o. Afsnittet ud). I det Hele taget er Slutningen stærkt forkortet, ret forstaaeligt, da denne mest omhandler Holbergs Danmarks Historie og derfor ikke har saa megen Interesse i denne Forbindelse. S. 30—31 findes: »Tilsatz utur samma Autor.«, hentet fra Holbergs Moralske Tanker. Libr. III. Epigr. 91. (Udg. 1744. S. 521—36), af hvilket der dog kun findes et lille Uddrag, og derefter følger det ovenfor (S. 160—61) anførte skarpe Angreb paa Holberg, som gav Anledning til Holbergs Afvisning i Epistola CDXLVII (ligeledes citeret ovenfor S. 159—60) (jfr. Karl Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 73).

TYSK OVERSÆTTELSE 1743—44

Herrn Ludwig Holbergs | Dänische | Reichs-Historie | ins Deutsche übersetzt. (Kobberst. Vignet: en blomstrende opbunden Vinstok; foroven: Bande und Stüzen müssen mir nüzen.) | Der Erste Theil. | Flensburg und Altona, | Bey den Gebrüdern Korte in Vollmacht. | 1743. | 4to.

[Indhold: Kobberst. Portræt i oval Ramme; Underskrift: Ludovic: Holberg | Assessor Consist: et Prof: Hist: Hafn: | 1731 Ch. Fritzch Sculps: Hamb: | Titelkobberet fra den danske Udg. 1732; Titelblad (Bagsiden blank); Vorbericht (ovenover Frise). upag.; sign. a2—b3(v); 10 Sider; undertegnet: Altona, den 8ten des Christmonats, | 1742. | Elias Caspar Reichard, | Professor der Beredsamkeit und Dichtkunst | an dem königl. akademischen Gymnasio. |; Vorrede des Verfassers. (ovenover Røskenfrise), upag.; sign. (b4(r))—c3(v); 8 Sider; Inhalt des ersten Theils. 1 upag. og usign. Blad; Slutningsvignet; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—871; sign. A—Rrrrr4(r); S. 871. Ende des ersten Theils; (S. 872): Nacherinnerung. S. 312 er fejlagtig betegnet som 212.

Portrættet mangler ofte, men efter den nedenfor omtalte Subskriptionsindbydelse skal det høre til Udgaven].

— — Der Andere Theil. Som 1. Theil kun med Forandringen »Volmacht«.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Vorrede (ovenover samme Frise som i I. over Vorbericht) upag.; sign. 2—3(r); 3 Sider; undertegnet: Altona, den 10 des Heumonats 1743. | Elias Caspar Reichard, | Prof. der Beredsamk. u. Dichtkunst. |; paa Bagsiden af sign. 3: Inhalt des zweiten Theils; 1 indklæbet Blad: Zur 87sten Seite. (indeh. Erik den Helliges Descendens); Teksten (ovenover samme Frise som over Teksten i I). S. 1—946; sign. A—Bbbbbb4(v); S. 946: Ende des zweiten Theils. S. 457 til 466 er helt oversprunget].

— — Der dritte Theil. | Nebst einem volständigen Register

über alle drey Theile. | Flensburg und Altona, | Bey den Gebrüdern Korte in Volmacht. | 1744. | 4to.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Bedenken über die Geschichte. (ovenover samme Frise som over Teksten i I og II) S. 1—22; sign. A—C3(v): Slutningsvignet; Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise) S. 23—824; sign. C4(r)—Llllll4(v); S. 824. ENDE; Register über alle drey Theile. (ovenover forskellig Røskenfrise) S. 825—949; sign. Mmmmm—Dddddd3(r); Slutningsvignet; (S. 950): Fehler, so zu verbessern: S. 727 Halvtitelblad: Die | Historie | Christians des Fünften; S. 728—30: Vorbericht. Undertegn. E. C. R. S. 867 er fejlagtig betegnet som 687].

Naar det almindeligvis (bl. a. i Bibl. Danica. III. S. 16) anføres, at Oversættelsen er besørget af Elias Caspar Reichard, Professor ved Gymnasiet i Altona, som har skrevet Fortalen, er dette ikke rigtigt. Han fortæller netop i denne Oversættelsens Historie saaledes: »Die Uebersetzung dieser Reichshistorie ist bald nach dem dänischen Abdrucke, und zwar selbst zu Kopenhagen unter einem guten Vorsatze, aber mit ungleichem Glücke, verfertiget worden. Ich kann nicht sagen, wer der ehrliche Mann gewesen sey, der sich, seinen Landesleuten zu Gefallen, dieser lobenswürdigen Mühe unterzogen. Aus den wenigen Zeilen, die er seiner Handschrift des ersten Theils hinten angefüget hat, kann ich nur so viel ersehen, dasz er ein Deutscher von Geburt gewesen: aber aus seiner Uebersetzung läszt sich schliessen, dasz er sich entweder in Dännemark so fleiszig auf die Landessprache gelegt, dasz er gut deutsch zu schreiben unvermögend worden, oder dasz er als ein Blandling[1]) geboren, folglich des Deutschen nie recht mächtig gewesen. Ich kann daher versichern, dasz seinen Landesleuten kein sonderlicher Gefalle geschehen seyn würde, wenn ihnen seine Dollmetschung in dem altmodischen Habite, den er ihr angeleget hatte, vor die Augen getreten wäre. Und eben so wenig hätte der Herr Verfasser damit zufrieden seyn können . . . . Der Herr Verleger, der diese Uebersetzung durch die andere Hand zum Eigenthum überkommen, sahe dieses gar wohl ein, und konnte sich, wie geneigt er sich auch fand, dieselbe durch den Druck gemein zu machen, doch nicht entschliessen, solche in derjenigen Beschaffenheit, als er sie vor sich hatte, unter die Presse zu geben: Sondern es schien ihm unumgänglich nöthig zu seyn, dasz diese Arbeit durchgesehen, verbessert und ihrer möglichen Vollkommenheit näher gebracht würde. Er hatte das Vertrauen zu meiner Wenigkeit, mir diese Beschäftigung aufzutragen, und er that es unter

[1]) I Registret i 3. Theil S. 836: »Blandling heiszt einer, der von einem dänischen Vater und von einer deutschen Mutter, oder von einer deutschen Mutter und von einem deutschen Vater, von Eltern verschiedner Nation, oder auf den Grenzen zwischen Dännemark und Deutschland, da die Sprache vermischt ist, geboren worden«.

der Vorstellung so dringender Bewegungsgründe, dasz ich nicht umhin konnte, seinem Verlangen zu willfahren, und die Dreistigkeit hatte, ihm zu versprechen, solchem ein Genüge zu thun«. Reichard, der ikke var det danske Sprog helt mægtig, havde af Forlæggeren faaet den Forsikring, at Oversættelsens Troskab var prøvet ved Sammenligning med den danske Original og kunde derfor koncentrere sin Opmærksomhed paa »die Verbesserung der Regelmäszigkeit, Reinigkeit, Annehmlichkeit und Zierlichkeit der deutschen Sprache«. Men selv dette Arbejde var noget besværligt paa Grund af den oprindelige Oversættelses »falsche und verworfne Wortfügungen, verlegne und undeutsche Redensarten, mangelhafte und unbequeme Ausdrücke, veraltete oder sonst verwerfliche Worte«, saa at Reichard maatte »der Uebersetzung durchgängig eine neue Gestalt geben«. Tilmed var det oprindelige Haandskrift meget vanskeligt at læse og Reichard havde ikke Lejlighed til at læse anden Korrektur paa Værket. Retskrivningen vil han ikke tage Ansvaret for, da det ikke er den, han selv bruger.

Det er ørkesløst at ville gætte paa, hvem den oprindelige Oversætter har været; Reichard erklærer jo selv, at han ikke kender hans Navn.

Forøvrigt indeholder hans Fortale en stærk Lovprisning af Holberg og navnlig af hans Danmarks Riges Historie, som han kalder der »Kern aller andern dänischen Geschichtsschreiber«. Endelig meddeler han, at han »auf Verlangen« har gjort enkelte Tilføjelser og tilsat nogle Anmærkninger, men alle tydelig betegnet, enten med andre Typer, eller med * eller med Klammer, saaledes at man strax kan se, at de hidrører fra Oversætteren (se: f. Ex. S. 5, 42, 45, 63, 153 (i Anmærkn. f.), 420 o. s. fr.). Undertiden findes Tegn paa Reichards tyske Afstamning, saaledes Udraabet: »Ihr ehrlichen Deutschen!« (S. 291).

Paa sidste Side findes en »Nacherinnerung« fra Forlæggeren, der opregner endel Trykfejl, for hvilke han selv erklærer at være ansvarlig. Naar de er rettet, vil »der deutsche Leser, der sich mit der Sprachkritik eben nicht abgibt«, kunne læse Værket uden Anstød og kun med dem har han at gøre, »denn die Herren Gelehrten haben sich, wie ich aus meiner Pränumerationsliste ersehe, nach dieser deutschen Uebersetzung nicht sonderlich umgesehen«. Reichard har ganske vist givet ham en meget længere Liste over Trykfejl og Rettelser, men den har han foreløbig lagt tilside og han ender med denne smukke Anmodning: »Ich wünsche meinen Lesern, wie mir, dasz wir alle auch darin dem Bilde Gottes wieder gleich und ähnlich werden mögen, dasz wir uns unsere Fehler unter einander übersehen und nach Vermögen verbessern«.

I Fortalen til 2. Del beklager Reichard sig over nogle Kritikere, der havde fundet adskilligt at udsætte paa Oversættelsen af 1. Del, men trøster sig med de mange rosende Udtalelser, han har faaet fra anden Side. Desuden gør han opmærksom paa enkelte Tilføjelser, han har fundet sig beføjet til at gøre, saaledes bl. a. S. 170 og 529 ff.

Den 3. Del indledes med Holbergs »Bedenken über die Geschichte«. I Anledning af Holbergs Slutningsord om, at han agter at anvende, hvad han han har erhvervet ved sine Skrifter, til »en nyttig Stiftelse til det Danske Sprogs videre Forfremmelse« er tilføjet en karakteristisk og interessant Note: »Wenn Herr Holberg sichs unmaszgeblich gefallen liesse, unter seiner Aufsicht ein dänisches, lateinisches und deutsches Wörterbuch mit lateinischen und deutschen Registern von einigen Studirenden, denen er aus seiner Stiftung noch bey seinem Leben einen mäszigen Gehalt zufliessen lassen könte: so würde er sein Testament selbst zweifach erfüllen, und sich damit sowol um seine Landesleute, als die Ausländer, ungemein verdient machen. Nichts ist zur Aufnahme der dänischen Sprache ersprieslicher; nichts ist der dänisch- und deutschen Kanzley, den Richter- und Predigtstülen, und denen, die bey beiden Licht und Recht holen, nötiger; nichts ist den in Dännemark Studirenden unentbehrlicher und auswärtigen Gelehrten angenehmer, als ein solches Wörterbuch«.

De i Originalen upaginerede 2 Ark (mellem S. 464 og 465) findes her S. 476—91, hvor de selvfølgelig indgaar paa normal Vis i Pagineringen.

S. 727 begynder: Die Historie Christians des Fünften, indledet med en Vorbericht af Reichard, der oplyser, at dette Stykke, der ikke fandtes i den danske Udgave, er taget af Dannemarks og Norges Beskrivelse 6. Kapitel. Det er medtaget baade for at føre Fremstillingen saa langt op som muligt, og for at den 3. Del skulde faa lige saa stort Omfang som de to første. Forlæggeren, der havde erhvervet Holbergs Tilladelse til at oversætte selve Danmarks Historien, har ikke haft Tid, da Beslutningen først blev taget efter at de sidste Ark af 3. Del var trykt, til at indhente Forfatterens Indvilligelse.

Oversættelsen af dette Afsnit er foretaget af Reichard selv og han udtaler Haabet om, at den vil befindes bedre og rigtigere end Voss' Oversættelse i Dännemarckische Norwegische Staats- und Reichs-Historie. Cph. 1731. Han har hist og her foretaget nogle Udeladelser af Ting, som allerede var omtalt i de tidligere Bind af Danmarks Historien og tilføjet nogle faa Anmærkninger.

Registret er selvfølgelig udarbejdet fra nyt.

Sidst i denne Del følger en ret omfangsrig Trykfejlsliste baade til 2. og 3. Del.

Oversættelsen blev anmeldt i Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen. 1743. Nr. XXXIV. (30/4). S. 276—77, hvor der gives et Uddrag af Fortalen og m. H. t. Reichards Revision og Oversættelse hedder det: »Wir müssen gestehen, dasz seine Wahl sehr wohl getroffen worden, da er diese mühsame und wichtige Arbeit dem Herrn Professor Reichard aufgetragend(!) hat«. — Smstds. Nr. LXXVIII. (4/10). S. 636—37 anmeldes den 2. Del: »Es gibt derselbe dem ersten nichts nach, so wohl was die unpartheiische Erzehlung der Geschichte, als auch die Reinigkeit der deutschen Sprache und Schreibart betrift.« — Smstds. 1744. Nr. XXIII. (20/3). S. 177—79 anmeldes den 3. Del; det hedder heri: »Weil aber der Hr. Consistorialassessor Holberg in diesem Werke mehr zu unterweisen als zu gefallen gesucht hat: so ist er bei den Dingen, welche uns von Dännemarks innerem Zustande einen Begrif geben, am umständlichsten, doch vergist er dabei nicht, die Erzehlung auch in solchen Dingen, wobei man sonst schläfrig wird, angenehm zu machen. Er trägt das Ernsthafte in einer muntern Schreibart vor, und führet nichts an, als was erkläret zu werden verdienet. Kurz, er ist ein philosophischer Geschichtsschreiber, und es ist daher zu bedauren, dasz er diese dänische Reichshistorie nicht weiter als bis an den Tod Friderichs des III. das ist bis aufs Jahr 1670 hinausgeführet hat«. Derfor har Forlæggeren føjet Christian V's Historie til. »Es ist gewisz, dasz sich der Hr. Professor Reichard, wie durch die Ubersetzung(!) und Herausgabe des ganzen holbergischen Werks überhaupt, so auch durch diesen Anhang, welcher von ihm eben wie die vorhergehende Geschichte mit verschiedenen dienlichen Anmerkungen erleutert worden, imgleichen durch das sehr ordentlich und mit genauem Fleis ausgefertigte Register, die Liebhaber der Historie, die dieses schöne Werk bisher entbehren müssen, sich sehr verbindlich gemacht habe«.

En med sidstanførte omtrent enslydende Anmeldelse findes i Franckfurtische gelehrte Zeit. 1744. Nr. XXIX. (10/4). S. 169—70, kun at der findes tilføjet et lille Stykke om Christian V's Historie, hvilket dog kun er Uddrag af Reichards Fortale til dette Afsnit.

I Freye Urtheile und Nachrichten zum Aufnehmen der Wissenschaften und der Historie überhaupt. 1744. XXIX. St. (14/4). S. 235 findes en kort Notits, der karakteriserer Oversættelsen som »rein und glücklich gerathen«.

I Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen. 1745. 32. St. (22/4). S. 259—62 hedder det: »Der Herr Holberg hat in diesem Werk ein Muster einer geschikten Geschichtsbeschreibung nach

seinen eigenen Grundsätzen gegeben, die er in der Vorrede zum dritten Theil in einen(!) mit vieler Beurtheilung abgefasten Bedenken über die Geschichte mitgetheilet. Er beobachtet überall eine seltene Unpartheilichkeit; und die Gewisheit der Geschichte hat er durch beglaubte Schriftsteller aus gedrukten und ungedrukten Nachrichten zu gewehren gesucht. Von Kriegesbegebenheiten, von Schlachten und Belagerungen redet er nur obenhin: er hält sich aber bei demjenigen auf, worin er den wichtigsten Theil der Geschichte setzet, bei den(!) Staatsrechte des Reichs, deszen innern Verfaszung und Veränderungen, bei deszen Gesetzen und Verordnungen; er zeiget dabei den Grund und Ursprung aller sowohl einheimischen als ausländischen Streitigheiten und handelt von der Beschaffenheit der Religion, von den Eigenschaften und Sitten der Einwohner, und untermischt die Historie mit lebendigen Abbildungen der Könige und anderer groszen Männer, mit fruchtbaren Betrachtungen und gelehrten Anmerkungen. . . . . Es macht diese wohlgerathene Uebersetzung dem Herrn Profeszor so viel Ehre, als sie ein Verlangen erwecket, auch von des Herrn Holbergs in Dänischer Sprache abgefasten Kirchenhistorie eine Uebersetzung aus deszen geschikten Feder zu erhalten«.

I Pommersche Nachrichten von gelehrten Sachen. Greifswald, 1745. 38 St. ($^{14}/_{5}$). S. 300—02. »Diese Arbeit des Herrn Holbergs gilt bey Kennern für ein Mesterstück einer schönen Geschichtsbeschreibung, welch die Probe hält, wenn man nach vernünftigen Regeln eine Untersuchung anstellet. Die beszten gedruckten Nachrichten und schriftliche Urkunden geben seinen Berichten die stärkste Gewiszheit, und man wird ihm nicht leicht mit Grunde vorwerfen können, dasz er dieselbe durch eine partheyische Einkleidung verfälschet. . . . . Die ganze Uebersetzung dieses schönen Werkes macht dem Herren Professor Ehre, wie das Original seinen Verfasser. Die deutsche Schreibart ist rein, lebhaft und fliessend.«

I Bibliothèque germanique. XLIX. Amsterdam. 1740. S. 209 læses en Notits: »On traduit en Allemand l'Histoire de Danemarc, écrite en Danois, par Mr. le Professeur Holberg«.

Som en Forløber for den tyske Oversættelse udkom:

Herrn Ludwig Holbergs | Consistorial-Assessors und Lehrers der Geschichtkunde | zu Copenhagen | Bedenken | über | Die Geschichte insgemein | Und besonders über die Nordische und seine eigene | Dänische | Reichs-Historie | Als ein Prodromus dieser leztern | Um die Liebhaber der Geschichte zum Vorschusz auf be- | sagtes Werk einzuladen | und | Als eine Probe, was

sie für den Vorschusz zu erwarten haben | durch den Druck bekannt gemacht, | Und bey den Gebrüdern Korte durch sie aber bey allen Herren Buchhändlern, | wer sonst die Prænumerations-Gelder zu sammlen unternehmen will, | in Commission gegeben. | 4to.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); (Subskriptionsindbydelsen, ovenover Frise), upag.; sign.)( )(2—)( )(4(v); 3 Blade; Bedenken über die Historien. (ovenover forskellig Frise); upag.; sign. A—C2(r); 19 Sider; Vorrede an den Leser. (ovenover Røskenfrise); upag.; sign. C2(v)—C4(v); 5 Sider. Ark B—C2(r) er trykt med en mindre Type end Ark A, og Ark C2 til Enden med Schwabacher, medens det øvrige Skrift er trykt med Fraktur].

Denne Subskriptionsplan har intet Aarstal, men i Elias Friedr. Schmersahl: Neue Nachrichten von jüngstverstorbenen Gelehrten. II. Leipzig. 1755 siges det S. 418 om Reichard: »Zuerst gab er uns zu Altona 1742 das in dem dritten Theile des Originals stehende Bedenken über die Geschichte deutsch zu lesen« og det stemmer ogsaa nogenlunde med Reichards Bemærkning i hans Fortale til 1. Bind af Oversættelsen: at Betænkningen var »vor einiger Zeit besonders abgedruckt worden«.

Dette Prøvehæfte findes anmeldt i Hamburgische Beyträge zur Aufnahme der gelehrten Historie und der Wissenschaften. 1742. 41 St. (12/7). S. 412—16, hvor der gives et Udtog af Subskriptionsindbydelsen.

Naar man sammenholder Prøvehæftets Oversættelse af Holbergs Betænkning og af hans Fortale med den fuldstændige Udgave, vil man let se, at det ikke er den samme Tekst. Det kunde være fristende at antage, at man i dette Prøvehæfte har den oprindelige Oversættelse, inden Reichard fik den til Revision; i saa Fald maa den ovenfor (S. 204) citerede Anmærkning stamme fra den oprindelige Oversætter, thi den findes allerede her i Prøvehæftet. Muligt er det jo ogsaa, at Reichard ved den endelige Udgave af Oversættelsen paany har forbedret sin Revision.

I selve Subskriptionsindbydelsen gøres der opmærksom paa, at dette Arbejde »gar keine Verwandschaft« har med Holbergs Dänische Staats- und Reichs-Historie. Aabenbart har Forlæggeren frygtet, at Købere af sidstnævnte skulde afholde sig fra Subskription paa dette Værk. Endvidere gives der en Oversigt over Indholdet og oplyses, at »die Uibersetzung« (hvilken mærkelige Retskrivning gennemføres i hele Subskriptionsindbydelsen) er besørget »vor geraumer Zeit, und zwar selbst in Copenhagen von einem Manne, der beyde Sprachen ziemlich wohl verstanden, der Dänischen aber doch mächtiger gewesen, als der Deut-

schen«; derfor er Oversættelsen ogsaa blevet revideret »von einem gelehrten Manne«, hvis Navn dog ikke nævnes.

M. H. t. Prænumerationen hedder det: »Mit dem Vorschusz Abdruck und Lieferung dieses Historischen Werks wird es also gehalten werden: Es soll mit einer neugegossenen Schrift auf gut Papier in dreyen Qvart-Bänden, deren jeder etwas über 5 Alph. stark seyn wird abgedruckt werden. Vor den ersten Theil komt das Portrait des Herrn Autoris in Kupfer gestochen und am Ende des Werks ein Register der Sachen über alle drey Theile. Auf jeden Theil wird 3 Rthl. Lübsch oder 1 Rthl. 4 gr. Reichs-Münze Vorschusz bezahlt, der Verleger hat mit den Gebrüdern Korte Buchhändlern in Flensburg und Altona Abrede genommen dasz sie den Vorschusz samlen und für die Mühe der Samlung auf 12 Stück das 13te haben u. den Herrn Buchhändlern oder wer, an Orten, wo kein Buchladen ist, die Mühe der Sammlung mit ihnen teilen wird geben sollen.

Es war mit der deutschen Uibersetzung und Druck dieser Nordischen Geschichte Anfangs fürnemlich auf die deutschen Unterthanen der Dänischen Reiche und Provinzen angesehen, derhalben der Pränumerations-Termin nur bis zur Leipziger Oster-Messe angesezt war: da wir aber durch gegenwärtigen Vorlaüfer, unser Vorhaben auch auswärtig bekannt zu machen und anzubieten auf geneigter Freunde Rath gut befunden haben; diese Schrift aber erst von dieser Oster-Messe an hat ausgestreuet werden können, so müssen wir zwar die Zeit zum Vorschusse weiter hinaus u. bis zu Ende des August-Monats sezen. Weil aber beschlossen ist keine starke Auflage zu machen, so wird man mit dem Anfange des Drucks wohl nicht bis dahin warten. Und wenn auch der erste Theil bis zur Michael-Messe nicht völlig fertig werden möchte so soll doch mit dem Druck so fort gefahren werden, dasz alle drey Theile in Jahresfrist g. G. fertig seyn können«.

Dette Prøvehæfte havde, som det fremgaar af Subskriptionsprisen, en Pris et »paar fl. oder gr.« og findes anført i Messekatalogen, Ostern 1742. Det er meget sjældent; et Exemplar findes i det kgl. Bibliotek, et i Sorø Akademis Bibliotek, hvortil det blev købt 1898 paa Lynges Auktion for 10,25, og et i Universitetsbiblioteket i Oslo.

I Tilslutning hertil kan meddeles nogle Notitser fra Samtidens Tidsskrifter. Saaledes findes i Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen. 1742. Nr. VII. ($^{23}/_{1}$). S. 53—55 en Notits: »Kopenhagen vom December. . . . . Der Verleger bietet daher den bürgerlich-gelehrten Kauf- und Landleuten in Holstein, Ditmarsen, Oldenburg und ganz Niedersachsen deren Landesgeschichte mit der dänischen von uralten Zeiten her beständig verknüpft ist, diese dänische Reichshistorie zu kaufen an. Und damit ein

jeder eines billigmäszigen Preises geniessen möge, so hat er mit den Gebrüdern Korte, Buchhändlern in Flensburg und Altona, Abrede genommen, dasz sie in ihren Buchläden, desgleichen, währendem Kielerumschlag, Schleswiger Domzeit auch Rensburger und Itzehoer Fastenmarkte Vorschus annehmen wollen, und zwar auf den ersten Theil drey Marklübisch, und wenn der geliefert wird auf den zweyten, und hernach auf den dritten eben so viel, und also für das ganze Werk neun Marklübisch, oder drey Reichsthaler und zwölf gute Groschen, welches hernach, wenn es fertig seyn wird, nicht unter 5. Reichsthaler, und wenn wenig Exemplare unbestellt übrig bleiben dürften, wol nicht für 20. Mark möchte zu haben seyn; die Gelder sind aber postfrey zu senden. Der Verleger hat weder mit den Herren Gelehrten noch Buchhändlern Verkehrung, Tausch oder Handlung mehr. Derohalben er keine stärkere Auflage zu machen willens ist, als er in Jahr und Tag nach Endigung des Drucks abzusetzen gedenket. Bis Ostern 1742. wird der Vorschuss angenommen, hernach aber sol mit dem Druck hurtig fortgefahren werden, dasz, geliebtes Gott, in der nechsten Michaelismesse der erste Theil fertig sey, dem die zwey übrigen Theile auch aufs geschwindeste folgen sollen«.

Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen. 1742. 9. St. ($^{29}/_{1}$) S. 72: »Altona. Des Herren Ludewig Holbergs Dänische Reichs-Historie, die vor wenig Jahren ans Licht gekommen ist so begierig aufgenommen worden, dasz bald nach geendigten Drucke kein Stück mehr zu haben gewesen und ist zu vermuhten, dasz Dänemark und Norwegen selbst nicht zur Gnüge versehen worden, wie vielweniger Holstein und seine Nachbarn, da das Werk allein in Dänischer Sprache verfasset ist. Solches hat einen teutschen Liebhaber der Geschichte veranlasset, dieses anbündig schöne Buch ins Teutsche zu übersetzen und in dreyen bequemen Quartbänden in Druck durch Vorschusz herauszugeben. Da er aber mit dem Buchhandel keinen Verkehr mehr hat, so weiset er die Liebhaber der Geschichte besonders an die Gebrüder Korte, Buchhändler in Flensburg und Altona, welche den Vorschusz annehmen, quittiren und jeden Theil, wenn er abgedruckt in Flensburg, Altona, auch währender Leipziger Messe Frachtfrey gegen die ausgestellte Quittung ausliefern sollen. Es werden sich auch andere resp. Buchhändler und Freunde zur Annehmung des Vorschusses willig finden lassen und können sich die Liebhaber an diejenige, so ihnen am nächsten und betrautesten sind nur angeben. Vor die Mühe der Samlung gibt der Verleger auf das 12te Stück das 13te umsonst. Bisz zum 30. April oder bisz nach geendigter Leipziger Oster-Messe dieses Jahrs wird auf den ersten Theil 3. Mark oder 28. ggl. voraus gezahlet, bey Lieferung dieses Theils in der gleich darauf fol-

genden Michaelis-Messe wird wieder so viel auf den zweyten und bey Auslieferung dieses noch 3. Mark oder 28. ggl. auf den dritten und letzten Theil bezahlet. Nach geendigten Druck, wird kein Exemplar unter 15 Mark oder 6 Thl. als so viel die Dänische Ausgabe auch gekostet, verkaufet werden können«.

Et omtrent enslydende Avertissement findes i Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Leipzig. 1742. Nr. XIII. ($^{12}/_{2}$) S. 116—17.

I Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen. 1742. Nr. L. ($^{29}/_{6}$) S. 402—03: »Altona. Ein gewisser Gelehrter arbeitet anietzo an einer Teutschen Uebersetzung der in dänischer Sprache geschriebenen dänischen Reichshistorie des Hn. Prof. Holbergs zu Kopenhagen. . . . . Der Hr. Uebersetzer hat für dienlich gefunden zu der Pränumeration dieses Werkes, auf dessen ieden Theil 3 Markl. oder 1 Rthlr. 4. Gr. Reichsmünze bei den Gebrüdern Korte in Altona voraus gezahlet wird, durch einen gedruckten Bogen, worin er Verschiedenes davon zu wissen nöthiges bekant macht, einzuladen und demselben das Bedenken wohlgedachten Hn. Assessor Holbergs über die Geschichte insgemein, und besonders über die nordische und seine eigene dänische Reichshistorie, als einen kleinen Vorschmack, beizufügen. . . . . Die Pränumerationszeit ist bis künftigen Michaelis verlängert«.

Smstds. Nr. XCIV. ($^{30}/_{11}$) S. 751—52: »Altona. Von hieraus werden wir ersucht, unsre Leser und insonderheit die Liebhaber der Geschichte zu benachrichtigen, dasz an der versprochnen deutschen Ausgabe der dänischen Reichshistorie des Hn. Prof. Ludwig Holbergs fleiszig gearbeitet und der erste Theil g. G. noch vor Ablauf dieses Jahres herauskommen werde, da er bereits bis ins vierte Alphabet abgedruckt ist. Wir haben die abgedruckten Bogen gesehen, und können versichern, dasz auf allen Seiten bestmöglichster Fleis dabei angewandt und den Deutschen etwas Brauchbares und Schönes dadurch in die Hände geliefert werde. Die Uebersetzung, welche durchgehends zweimal gegen die Urkunde gehalten und von einem der deutschen Sprache mächtigen Gelehrten durchgelesen und verbessert worden, ist rein, zierlich und fliessend. Eben derselbe Gelehrte hat die lateinischen und französischen Stellen, welche der Uebersetzer unverdolmetschet gelassen, in unsre Sprache übergetragen, und hier und da auch einige kleine Anmerkungen zur Erleuterung mit eingeschaltet. Man hat hiernechst bei Veranstaltung des Drucks dahin gesehen, dasz die Augen bei Lesung eines so angenehmen Buches nicht beleidiget würden. Das Werk wird in einer der besten und berühmtesten hamburgischen Buchdruckereien ausgefertiget. Das Papier ist ziemlich weis und von anständigem Format und breitem Rande. Die Lettern sind ganz

neu und ausdrücklich zu diesem Werke gegossen. Man gibt sich auch Mühe, zu verhüten, dasz das Buch durch viele Druckfehler verunstaltet werde. So lange der Druck währet, wird bei den Gebrüdern Korte in Altona noch Vorschus, nemlich auf ieden Theil 3 Mark, angenommen«.

Smstds. 1743. Nr. XV. (19/2) S. 118—19: »Altona. Der Verleger, welcher die dänische Reichshistorie des Hn. Prof. Holbergs ins Deutsche übersetzen und drucken lasset, macht hiemit bekant, dasz der erste Theil derselben fertig sey. . . . . Es sind zwar der vorausbezahlten Exemplarien noch nicht so viel untergebracht, als die Uebersetzung des ganzen Buchs in gut rein Deutsch, die genaue Revision und der saubere Druk auf gutem weissen Papier, mit einer neuen dazu gegossenen Schrift, an Kosten sich belaufen wird. Nichtsdestoweniger fähret man mit dem Druk des zweiten Theils fort. Da solcher aber auf die vorhin bestimte Zeit, nemlich auf die leipziger Jubilatemesse, wegen verschiedener Ursachen von dem Buchdrucker nicht geliefert werden kan: so wird man ihm doch, geliebts Got! auf bevorstehenden Johannis fertig schaffen. Weil nun die Deutschen von den nordischen Geschichten fast nichts in ihrer Sprache haben, als Hoyers kurz- und gewis kurz genug gefaste Geschichte; daher auch die Klagen über diesen Mangel bisher rechtmäszig gewesen sind: so ist nicht zu zweifeln, dasz dieses historische Werk, wan es erst recht bekant seyn wird, so viele Liebhaber finden werde, als die wenige aufgelegte Anzahl der Exemplarien erfordert und zum Absatz bedarf. Diesem zu folge wird der Preis derselben auch nicht verringert, sondern von Zeit zu Zeit erhöhet werden. Wie denn der erste Theil bis zur Ostermesse 1743. nicht anders als für 4 Markl. oder 1 und einen halben Rthl. leipziger Curant die zween folgenden Theile aber noch für den Prenumerationspreis von 3 Markl. oder 28 Ggr. werden zu haben seyn.

Der Verleger, der kein Buchhändler ist, und dieses Werk nicht anders, als für bare Bezahlung umzusetzen Gelegenheit haben oder suchen wird, ist gleichwohl nicht gesonnen, den Herren Buchhändlern Eintrag zu thun«. Derfor har han truffet det ovenfor omtalte Arrangement med Boghandlerne, Brdr. Korte i Flensburg og Altona, der modtager Prænumeration.

Prisen var for Prænumeranter 6 Mk. for hver Del; efter Afslutningen 15 Mk. for hver Del.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 0,75; 1925 paa M. Lorenzens for 16,00.

2. AUFLAGE 1757—59

Herrn | Ludwig, Freyherrn von Holberg, | Dänische | Reichs-Historie | ins Deutsche übersetzt. | (Kobberst. Vignet, med Forlæggerens Initialer I C K) (sign. Crusius fecit: Lips.) | Der Erste Theil. | Die zweyte nach der letzten dänischen Edition verbesserte Auflage. | Flensburg und Leipzig, | Bey Joh. Christoph Korte, und in Altona im Kortenschen Bücherlager, 1757. | 4to.

[Indhold: Kobberst. Portræt i en firkantet Ramme, med Underskrift om Holbergs Vaaben: LVDEWIG HOLBERG | FREY-HERR VON HOLBERG. | geb. 1684. gest. d. 24. Febr. 1754; sign. til venstre: Roselius pinx. Hafn. og til højre: I. M. Bernigeroth sc. Lips. 1757. Det er Kopi af O. H. de Lodes Stik. 1752; jfr. Strunck. Nr. 1183; Titelblad (Bagsiden blank) Vorrede des Verfassers (ovenover Frise), upag.; sign. *2—**3(r); 9 Sider; Nachricht des Verlegers. (ovenover forskellig Frise); 1 Side; Inhalt | des ersten Theils. (ovenover forskell. Frise); upag.; usign.; 2 Sider; Teksten (ovenover forskell. Frise) S. 1—844; sign. A—Ooooo2(v); S. 844: Ende des ersten Theils; Slutningsvignet. Der findes desuden indbyrdes forskellige Slutningsvignetter S. 37 og 104].

— — Der Zweyte Theil. Ellers som 1. Theil.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—904; sign. A—Yyyyy2(v); S. 904: Ende des zweyten Theiles; forskell. Slutningsvignet. S. 847—48 forekommer to Gange. S. 515 en forskellig Slutningsvignet. Stamtavlen over Erik den Helliges Efterkommere indgaar som S. 83 i Pagineringen, Bagsiden blank].

— — Der Dritte Theil. | Die zweyte nach der letzten dänischen Edition verbesserte Auflage. | Mit einem vollständigen Register über alle drey Theile. | Flensburg und Leipzig, | Bey Joh. Christoph Korte, und in Altona im Kortenschen Bücherlager, 1759. | 4to.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Vorrede (ovenover Frisen fra 1. Theil: Nachricht des Verlegers), undertegn. Copenhagen, den 3. Febr. 1755. | Christian Horrebow. | upag.; sign. *2—*3(v); Slutningsvignet; Vorbericht des Verlegers (ovenover forskell. Frise); 1 upag. og usign. Blad; forskell. Slutningsvignet; Bedenken | über die Geschichte | (ovenover forskell. Frise). S. 1—20 sign. A—C2(v); undertegn. Ludwig Holberg; Teksten S. 21—800; sign. C3—Hhhhh4(v); S. 800: ENDE; forskellig Slutningsvignet; Register über alle drey Theile (ovenover forskell. Frise) S. 801—928; sign. Iiiii—Aaaaaa4(v); S. 928. ENDE; forskellig Slutningsvignet. S. 191 er fejlagtigt betegnet som 19, 870 som 860, 909 som 908; S. 821 mangler Paginering. S. 715 begynder Christian V's Historie uden (som i 1. Udg.) noget Titelblad].

I den i 1. Del indrykkede Nachricht des Verlegers hedder det, at »die erste Auflage bereits seit einiger Zeit völlig vergriffen gewesen«, og om dette ny Oplag: »Man hat in derselben die in der vorigen Ausgabe eingeschlichenen Fehler ausgebessert, auch dasjenige hinzugefüget, was der nunmehro entschlafene Freyherr von Holberg in der kurz vor seinem Tode veranstalteten neuen dänischen Auflage dieser seiner Reichshistorie annoch hinzusetzen für gut befunden. Und da est wegen allerhand eingefallenen Hinderungen nicht möglich gewesen, den dritten Theil versprochener maszen zugleich den Herren Pränumeranten und Liebhabern in die Hände zu liefern: so ertheilet man hiedurch die Versicherung, dasz derselbe bevorstehende Michaelis Messe unfehlbar gleichfalls geliefert werden solle«. — og i den i 3. Del indsatte: Vorbericht des Verlegers: »Es erscheinet gegenwärtig der dritte und letzte Theil der dänischen Reichs-Historie des seligen Freyherrn von Holberg, welcher Theil, nachdem die beyden erstern bereits vor einiger Zeit geliefert worden, auch schon eher würde ans Licht getreten seyn, wenn nicht derjenige, der die Aufsicht über diese neue deutsche Ausgabe, und die Einrichtung und Ausbesserung derselben nach der letztern dänischen Edition dieser Reichs-Historie übernommen, durch mancherley Geschäfte und Abhaltungen von einer Zeit zur andern daran wäre gehindert worden«. Dette Hverv var overdraget Georg August Detharding. Forøvrigt forklarer Forlæggeren, at man ligesom i 1. Udgave har medtaget Christian V.s Historie fra Holbergs Danmarks og Norges Beskrivelse og udtaler Haabet om, at faa en udførligere Behandling baade af denne Konge og hans to Efterfølgere og slutter: »Es ist bereits der Anfang dieser Arbeit gemacht worden. Zeit und Umstände aber werden es allein bestimmen, wie bald diese Arbeit vollendet werden, und ans Licht treten dürfte«.

Detharding har udeladt endel af Reichards Tilføjelser, men beholdt adskillige. Bl. a. er Reichards karakteristiske Note til »Bedenken über die Historien« i 3. Del bortfaldet.

En Sammenligning mellem de to Oplag viser, at Dethardings Arbejde mest har bestaaet i at rette paa Stilen og indføre de ikke mange Tilføjelser, som Holberg selv havde foretaget i sin 2. Edition. De to Oplag adskiller sig i Virkeligheden ikke meget fra hinanden; heller ikke Registret frembyder synderlig betydelig Forskel.

Dette 2. Oplag var, som det fremgaar af »Oplæggerens Fortale« i 2. Edition af den danske Original, allerede i 1753 »under Pressen« (jfr. ovenfor S. 171). Hermed kan jævnføres en Notits i Hamburgische Nachrichten von gelehrten Sachen. 1753. LX St. (3/8) S. 478—80: »Altona. Nachdem die ins Deutsche

übersetzte dänische Reichshistorie des Freiherrn von Holberg ... so viele Liebhaber gefunden hat, dasz die erste Auflage davon völlig vergriffen worden, so ist man ... billig darauf bedacht gewesen, von diesem so schätzbaren als nützlichen Werke eine neue Auflage zu liefern, zu welchem Ende denn bereits im November des 1751sten Jahrs eine besondere Nachricht[1]) ausgegeben, und die Liebhaber eingeladen worden, sich dieses einem ieden Freunde der Geschichte unentbehrliches Werk durch den Weg der Prenumeration um einen billigen Preis auch bei dieser neuen Ausgabe anzuschaffen. Man hat hierbei Gelegenheit gehabt, nicht ohne Vergnügen zu bemerken, dasz sich die Anzahl der Freunde des Freiherrn von Holberg noch nicht gemindert, und man würde abseiten obgedachter Handlung [den Kortensche Boghandel] nicht ermangelt haben, dem Verlangen so vieler neu hinzu gekommenen Liebhaber um die in der ersten Nachricht fest gesetzte Zeit durch die versprochene neue Ausgabe eine Gnüge zu leisten, wenn nicht ein ganz unvermutheter, den Freunden der holbergischen Schriften aber und der Geschichte sehr vortheilhafter Umstand den wirklichen Abdruck auf einige Zeit verzögert hätte. Man erfuhr nemlich, dasz an einer neuen dänischen Ausgabe dieses holbergischen Werkes in Kopenhagen gearbeitet, und dasz der berühmte Hr. Verfasser selbst vieles theils verändern theils auch von neuen hinzuthun würde. Man hielte es demnach für billig, zumal da der Hr. von Holberg dieses selbst wünschte, mit der neuen deutschen Ausgabe so lange Anstand zu nehmen, bis diese neue Arbeit zu Kopenhagen ans Licht getreten wäre, in der gewissen Hofnung, dasz die Liebhaber diesen kleinen Verzug nicht ungütig bemerken, sondern vielmehr das Verfahren der Verleger billigen würden, welche keine andere Absicht dabei gehabt haben, als den Lesern dieses schöne Werk so volkommen als möglich, und mit den neuen Zusätzen des Hrn. Verfassers bereichert, in die Hände zu liefern. Da aber nunmehr der erste Theil der verbesserten dänischen Ausgabe wirklich die Presse verlassen hat, und die übrigen Theile demselben unverzüglich folgen werden, so wird man nun auch nicht seumen, zu dem Abdrucke dieser neuen deutschen Ausgabe die nöthigen Anstalten vorzukehren. Diese zweite Ausgabe wird sich nicht nur dadurch von der ersten unterscheiden, dasz man suchen wird, die etwa eingeschlichenen Uebersetzungs und Druckfehler, so viel nur immer möglich seyn wird, zu tilgen und zu verbessern, sondern man wird auch die Zusätze, welche der Verfasser der itzt ans Licht getretenen neuen dänischen Ausgabe in beträchtlicher Anzahl einverleibet hat, in die neue deutsche Ausgabe an gehörigen Orten einrücken, und derselben dadurch vor der ersten einen wirklichen Vorzug zu wege

[1]) Denne har jeg ikke kunnet skaffet til Veje.

bringen; welche Bemühung der Herr Doctor und Syndicus, Georg August Detharding willigst übernommen hat. Uebrigens wird diese neue Ausgabe auf eben solches feine weis Medianpapier, wie desselben jüdische Geschichte, mit einer ganz neu gegossenen Schrift abgedruckt, und der Druck so veranstaltet werden, dasz der Inhalt ieder Blatseite mit den Seiten der vorigen Ausgabe, so weit solches nur wegen der neuen Zusätze immer möglich ist, ganz gleichförmig erschein«. Der modtages Prænumeration til Neujahrsmesse 1754; Prænumeranterne skal indsende 9 Mk. 8 Sk. »dänisch Cour oder drei und einen halben Rthlr. in guten zweidrittel Stücken an die Gebrüder Korte, als Verleger, nach Altona oder Flensburg«. Prænumerantsamlere faar det 17de Exemplar frit. »Wer ein Exemplar auf fein Schreibpapier verlanget, zahlt für alle drei Theile 12 Mark oder vier und einen halben Rthlr. voraus. Auf diesen Preis aber wird den Herren Collecteurs nichts gut gethan«.

Prisen var 2 Rthlr. og 2 Mrk. for hvert Bind.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,40; 1925 paa M. Lorenzens for 17,00.

PAATÆNKT ENGELSK OVERSÆTTELSE

Det var paatænkt at udgive en engelsk Oversættelse af Danmarkshistorien, allerede i 1743, som det fremgaar af et Avertissement i Kiøbenhavns Post-Rytter 1743. Nr. 101. ($^{20}/_{12}$) (og i Kiøbenhavns extraordinaire Relation. 1743. Nr. 88 ($^{20}/_{12}$)): »Paa Børsen, udi Otto Christopher Wentzels Boglade, bliver imodtaget Prænumeration, paa Assessor Ludvig Holbergs Dannemarks Historier 3de Tomer i 4to, paa Engelsk oversat og trykket i London i Engelland, Formaten bliver i Median-Folio, og trykket paa det beste Skrivpapiir, det gandske Verk, i en Foliant, kommer til at bestaae af 200 Ark, naar samme bliver ferdig, og ved Overlevering, hver Maaned 20 Ark, betales 3 mk. 12 sk., saa at naar nu alting er ferdig, bliver Bekostningen paa heele Bogen ikke større end 6 rdlr. 3 mk. Prænumeration faaes saavel hos mig her, som i London hos de Herrer Clarck, Cnapton, Junys, Hawkins og fleere andre«.

I Freye Urtheile und Nachrichten zum Aufnehmen der Wissenschaften und Hist. 1. Jahr. Hamburg. 1744. XXIX St. ($^{14}/_{4}$) S. 235—36 findes en ganske kort Notits om den tyske Oversættelse og i Fortsættelse af denne hedder det: »Eben diese Historie hat sich auch den besondern Beyfall der Britten erworben, und da sie gefunden, dasz der Inhalt zur Erläuterung der Geschichte ihres eigenen Landes ein Groszes beytragen kann, so lässet eine Gesellschaft von Buchhändlern dieselbe anitzo auf

Vorschusz unter diese Aufschrift sehr prächtig in Folio abdrucken: A complete History of the Kingdoms of Denmark and Norway. In which are interspersed many curious Particulars relating to the History of most Nations in Europe, especially the Britisch. Written by the Learned and Celebrated Mr. Lewis Holberg &c. Translated from the Original Danish. Diejenigen, welche die Englische Ausgabe von dieser Historie zu besitzen wünschen, werden selbige, wenn sie nach und nach darauf voraus zahlen, um ein Billiges sich anschaffen können. Es sind folgende Bedingungen dabey gesetzt. 1. Dieses Werk wird bey 200 Bogen ausmachen, und mit der schönsten Schrift auf grosz sauber Papier, so wie der Probebogen[1]) es anzeiget, gedrucket werden. 2. Soll es stückweise monatlich ausgegeben werden, und ein jedes Stück wird 20 Bogen betragen, wovon der Preis zu zwey Englische Schilling und sechs Pfennige gesetzt ist. 3. Das erste Stück davon sollte Maria Himmelfahrt (welches den 17. August des vorigen Jahres angezeiget wurde) erscheinen, wenn 300 Subscribenten gegen diese Zeit ihre Namen und ihren Aufenthalt gemeldet hätten. Die übrigen Stücke sollten allemal den letzten Sonnabend der folgenden Monat ans Licht treten, bis das gantze Werk zu Stande gebracht worden. 4. Sollen die Namens der Subscribenten dem Werke vorgedruckt werden. Unser gelehrte Magister Schafshausen wird in hiesiger Gegend den Liebhabern zu diesem Werke behülflich seyn, die Vorauszahlung darauf annehmen und für die Einlieferung desselben sorgen«.

P. Schaffshausen (f. 1712 † 1761), der efter at have taget Magistergraden 1745 blev Professor i Logik, Metafysik og Retorik ved Gymnasiet i Hamburg skriver i et Brev til Gram, dat. Hamburgi XIII. Cal. Julii 1744:[2]) »Qui apud nos saepe obtinere solet mos, vt præstantissimi vtilissimiqve libri auaritia eorum, qui sua liberalitate efficere possent, vt eo citius illi excuderentur, in lucem prodire impediantur, is nunc Angliam quoque occupat. Non adeo enim adhuc accrevit eor: numerus, qui argentum prænumerando editionem Historiae Danicae, a Celeberrimo Holbergio compositae iamque in Anglicanum sermonem transferendae, accelerare possent, vt qui eius excudendæ sumtus in se suscepere mercatoris librarii, de ea imprimenda cogitare audeant«.

Der synes altsaa at have manglet Tilslutning til denne engelske Oversættelse; den omtales dog endnu i Oplæggerens Fortale til 1. Tome af den danske 2. Edition, hvor det hedder: »Adskillige ønske en Fransk Oversættelse af dette Skrift. Der med er vel giort en Begyndelse saa vel paa Engelsk som paa Fransk:

[1]) Et saadant Prøveark har jeg ikke kunnet fremskaffe. [2]) Utrykt; findes i det kgl. Bibl.'s Haandskriftsaml. (Gl. kgl. Saml. Nr. 3053. 4to), fremdraget af Chr. Bruun.

men der vides ikke, om Oversætterne continuere med saadant Arbeyde«. Den omtales ogsaa i Tilslutning hertil i de af Ant. Fr. Büsching og Jos. Lorck anonymt udg. Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den Kgl. Dänischen Reichen und Ländern. III. Kph. und Lpz. 1756. 18. St. S. 155.

Det kunde være fristende at gætte paa Kadetternes engelske Sprogmester Carl Julius Bertram, der 1753 oversatte et Stykke at Holbergs Fortale til sin Herodian-Oversættelse i sin The Royal English-Danish grammar. III, som den ubekendte Oversætter, men Tiden synes ikke at passe. Han var nemlig født 1723 og synes derfor at være for ung og det vides ikke engang, om han i 1744 opholdt sig i Danmark eller var det danske Sprog mægtig.

Planen maa i hvert Tilfælde være opgivet og muligvis har der heller ikke foreligget noget af den engelske Oversættelse, da Subskriptionsindbydelsen udstedtes.

Men kom den engelske Læseverden ikke ved denne Lejlighed til at stifte Bekendtskab med Holbergs Arbejde, blev dog et lille Brudstykke introduceret for et engelsk Publikum i følgende Skrift: The History of Norway, From the earliest Times, By, G. L. Baden, LLD. And from The Union of Calmar, By Baron Holberg. Translated from the Danish, and continued to the present time by A. Andersen Feldborg. London. 1817.

Oversætteren Andreas Andersen Feldborg (f. 1782 † 1838) har indlagt sig endel Fortjeneste ved i England, hvor han levede i adskillige Aar, at udbrede Kendskab til dansk Literatur.

De første 265 Sider er en Oversættelse af G. L. Baden, Det Norske Riges Historie. Kbh. 1804, der slutter med Kong Olufs Død 1387. S. 266 begynder et nyt Afsnit med Titlen: THE | HISTORY OF NORWAY. | FROM THE UNION OF CALMAR, 1397, TO ITS INCORPORA- | TION WITH DENMARK IN 1660. | (TRANSLATED FROM THE DANISH OF BARON HOLBERG. | Det ender S. 311 med Prins Frederiks Hylding i Norge 1547 og de følgende 100 Aar til 1660 afgøres i følgende Ord: »Norway was since that time governed by Danish Noblemen, until the establishment of absolute power in Denmark, (1660), when both Kingdoms were placed on an equal footing, like two united Kingdoms under sovereign monarchs«. De følgende Sider (312—28) indeholder en kort Oversigt over: Incorporation of Norway with Sweden in 1814, der skyldes Feldborg selv.

Det siger sig selv, at dette Udtog af Holbergs Danmarks Riges Historie paa knap 50 Sider ikke har bevaret synderlig meget af den originale Fremstilling, der i den danske Udgave strækker sig over næsten 700 Sider.

Naar det i Lynges Auktionskatalog 1898 hedder »m. Kobb.«, maa dette vist bero paa en Fejl; der hører sikkert ingen Kobbertavler til dette Værk; det kgl. Bibliotek i Kbh. besidder et særdeles fint indbundet Exemplar, aabenbart et Mæcenatexemplar, og i dette findes ingen Tavle, hvad der vel næppe vilde have manglet, naar Forfatteren selv bortskænkede Bogen.

PAATÆNKT FRANSK OVERSÆTTELSE

Foruden den engelske var der ogsaa planlagt en fransk Oversættelse, saaledes som det fremgaar af Altonaische gelehrte Zeitungen auf das Jahr 1748. XXVI St. (4/4) S. 201—02: »Copenhagen. Die vortrefliche dänische Reichshistorie des Freyherrn von Holberg behauptet ihren allgemeinen Beyfall dergestalt, dasz sie nunmehro auch daselbst in einer französischen Uebersetzung unter die Presse kömmt. Diese Uebersetzung wird um desto getreuer seyn, weil sie unter den Augen des Herrn Verfassers, der sie mit seinem Zeugnisz begleiten wird, von dem Herrn Des Roches verfertiget worden, welcher ehedem selbst die Geschichte des dänischen Reichs in französischer Sprache herausgegeben. Das Werk wird drey Bände in 4to ausmachen, und man sieht bereits einen gedrucken Bogen,[1]) der eine Probe von der wohlgerathenen Uebersetzung vorleget. Gotthardt Fursmann und Compagnie, welche die Veranstaltung übernommen, versichern in dem beygefügten Plan de Souscription, dasz man neue Lettern und von eben demselben guten Postpapier nehmen werde, worauf dieser Plan entworfen worden. Der Preisz wird so eingerichtet, dasz der Bogen auf einen, eine jede Kupferplatte aber, welche die geschicktesten Meister verfertigen auf zweene holländische Stüber kömmt, die man erst bey Lieferung eines Bandes erleget. Die Herren Subscribenten werden ersucht, ihre Namen und Titel auf den ermeldeten Plan zu schreiben, weil man diesem Werke das Verzeichnisz derjenigen beyfügen will, die an demselben Theil genommen. Man kann sich desfalls an die hiesige Kortische Buchhandlung wenden«.

I Oplæggerens Fortale til den 1. Tome af den 2. danske Udgave 1753 hedder det: »Adskillige ønske en Fransk Oversættelse af dette Skrift. Der med er vel giort en Begyndelse saa vel paa Engelsk som paa Fransk; men der vides ikke, om Oversætterne continuere med saadant Arbeyde«. Den omtales ogsaa i Tilslutning hertil i de af Ant. Fr. Büsching og Jos. Lorck anonymt udg. Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den kgl. Dänischen Reichen und Ländern. III. Kph. und Lpz. 1756. 18 St. S. 155.

[1]) Heller ikke dette Prøveark har jeg kunnet benytte.

Oversætteren var den indvandrede franske Literat Jean Blaise Desroches de Parthenay, der 1749 havde oversat Holbergs Moralske Tanker paa Fransk og benyttedes endel af Videnskabernes Selskab til Translatørarbejde. Den franske Oversættelse af Danmarkshistorien udkom ikke, formodentlig paa Grund af manglende Tilslutning, og det gælder maaske saavel denne som den paatænkte engelske Oversættelse, at intet eller kun en ringe Begyndelse af Arbejdet forelaa, da Subskriptionsplanen blev udstedt.

RUSSISK OVERSÆTTELSE 1765—66

ИСТОРІЯ ДАТСКАЯ | СОЧИНЕННАЯ ГОСПОДИНОМЪ | ГОЛБЕРГОМЪ, | КОТОРУЮ СОКРАТИЛЪ | И ПРИПИСАЛЪ КЪ НЕЙ СВОИ ПРИМѢЧАНІЯ | АРТИЛЛЕРІИ КАПИТАНЪ | ЯКОВЪ КОЗЕЛЬСКОЙ | ЧАСТЬ I. | ПЕЧАТАНА | ВЪ САНКТ-ПЕТЕРБУРГѢ | 1765 ГОДА. | 8vo.

[Den danske Historie, forfattet af Hr. Holberg, forkortet og forsynet med egne Anmærkninger af Artillerikaptajn Jakov Kozelskoj. Del 1. Trykt i St. Petersburg, Aar 1765].

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Dedikation til Senatspræsident, virkelig Kammerherre, Grev Fedor Gregorevitsch Orlov; upag.; 6 Sider; Oversætterens Fortale; upag., 14 Sider; Teksten S. 1—178; sign. A—Л(v)].

ИСТОРІЯ ДАТСКАЯ | СОЧИНЕННАЯ | ГОСПОДИНОМЪ ГОЛБЕРГОМЪ. | КОТОРУЮ СОКРАТИЛЪ | И ПРИПИСАЛЪ КЪ НЕЙ СВОИ ПРИМѢЧАНІЯ | НАДВОРНОЙ СОВѢТНИКЪ | ЯКОВЪ КОЗЕЛЬСКОЙ | ЧАСТЬ II. | ПЕЧАТАНА | ВЪ САНКТ ПЕТЕРБУРГѢ | 1766 ГОДА. | 8vo.

[. . . Hofraad Jakov Kozelskoj. Del 2. Trykt i St. Petersburg, Aar 1766].

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Dedikation til Generalfelttøjmester, Grev Gregor Gregorevitsch Orlov; upag.; 5 Sider; Teksten S. 1—342; sign. A—Xз(v). S. 89 er fejlagtig betegnet som 65, 221 som 121, 339 som 336, 340 som 140, 341 som 143].

I Fortalen, der anstiller almindelige Betragtninger over Historie, meddeler Oversætteren, at han har forkortet Fremstillingen, men hævder intet af Betydning at have udeladt, medens han har tilføjet enkelte Anmærkninger. 2. Del begynder med Knud den Store og gaar til Aaret 1386. Der udkom ikke mere end disse to Dele, som det fremgaar af V. Sopikoff, Forsøg paa en russisk Bibliografi. St. Petersborg. 1816. Nr. 4747.

SYNOPSIS HISTORIÆ UNIVERSALIS

ORIGINAL UDGAVE 1733

LUDOVICI HOLBERGII | Ass. Consist: & Prof. Publ. | SYNOPSIS | HISTORIÆ | UNIVERSALIS, | Methodo erotematica | EXPOSITA. | (stregslynget Vignet, derefter en Røskenfrise) | HAVNIÆ, | Typis Regiæ Majest. & Universit. Typogr. | JOH. GEORGII HÖPFFNERI. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; PRÆFATIO. (ovenover Røskenfrise) upag.; sign. 2(r og v); 1 Blad; Teksten: HISTORIA UNIVERSALIS. (ovenover Billedvignet); S. 1—208; sign. A—N 8(v)].

I 1753 skriver H. P. Anchersen i en Betænkning (trykt i Uddrag i Holberg Aarbog 1923. S. 193—94) til J. L. Holstein: »Baron Holbergs Historia Universalis paa Latin er god nok, men ikke aldeeles til Ungdommens Nytte. Den historie feyler gandske det høyre Øye, som er Chronologie, burde suppleres og aars tallene tilsættes i Bredden; ja, jeg er tvil, om det ikke var liigesaa gott efter hans Død (thi meedens hand lever, vil jeg ikke raade nogen at tage sig det for) at gandske lade skrive een nye paa dansk, som at supplere, emendere og redigere B. Holbergs til Chronologien, da lærerne i Scholerne tvinge Disciplene til at lære det meeste udenad som Perouqvetter, og som disse ikke forstaae, hvad de recitere, viide de ikke det ringeste af Historia Universali. Men, jeg troer, den er befalet at skrives paa latine, og saaledes. Legum est servanda fides!«

I Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Kph. und Lpz. 1764. S. LXVIII skriver J. A. Scheibe: »Dieszfalls gab er auch im Jahre 1733 eine Synopsin Historiæ universalis und ein Compendium Geograph. zum Nutzen der Jugend heraus. Diese kleinen Schriften werden auch noch itzt in den Schulen beyder Königreiche und selbst auf der Universität in Kopenhagen mit Nutzen gebrauchet« (jfr. Ludw. Holbergs eigene Lebens-Beschreibung in einigen Briefen an einen vornehmen Herrn. Cph. und Lpz. 1745. S. 286).

I Fortalen (sign. 4) til sin Oversættelse af Henr. Jul. Woltemat, Anviisning til hele Statshistorien, de første Begyndere til Tieneste. Af det Svenske oversat, paa adskillige Steder forandret, paa nogle gandske omarbeidet af Jac. Baden. Kbh. 1773 omtaler Baden Holbergs Historia universalis og ytrer sin Forundring over, at Holberg udgav den paa Latin. Suhm (Saml. Skrifter. IV. S. 308) skriver: »Hans Historia univ. er og en god og for Ungdommen meget brugbar Lærebog og er bleven oversat paa Engelsk«.

Chr. Bruun har gjort dette Skrift til Genstand for en indgaa-

ende Specialundersøgelse i: Ludvig Holberg som Lærer i Historie. Kbh. 1872, hvilken F. Schiern (i Hist. Tidsskrift. 4. R. III. S. 632—50) anmeldte og meddelte endel Rettelser og Tillæg. (Denne Anmeldelse findes ogsaa som Særtryk: F. Schiern, Ludvig Holberg som historisk Lærer. Af Chr. Bruun. Kbh. 1872. En Anmeldelse. Kbh. 1873).

Holberg sendte sit Manuskript til Gram, som den Gang var Universitetets Rektor, sandsynligvis for at undgaa, at hans Uven Andreas Høyer skulde faa det Hverv at censurere det, thi det er sikkert ham, til hvem han sigter, naar han i Brevet skriver: »thi der er een Mand alleene som uden at læse noget deraf vilde, sige efter sin sædvane at det duede ikke«. Ved Tilbagesendelsen gav Gram nogle Rettelser »udi stilen og disposition«, for hvilke Holberg takkede ham i et endnu bevaret Brev ($^{20}/_{1}$ 1733; trykt efter Originalen i Universitetsbiblioteket af Nyerup i Athene. I. Kbh. 1813. S. 134—36; bogstavret i F. L. Liebenberg, Betænkning over den holbergske Orthographi. Kbh. 1845. S. 24—25; i Chr. Bruuns ovenanførte Skrift S. 30—33; Dania. IV. 1887. S. 6—8 og i Holbergs Breve, udg. af V. Dahlerup. Kbh. 1926. S. 86—88.

Grams Brev findes ikke bevaret. I sit Brev skriver Holberg: »Men det som ieg mest kand sige for at til veie bringe mit verk nogen approbation er dette, at, som her holdes tvende examina i historien et mindre og et andet større, saa har ieg udi fortalen givet tilkiende at Skoelediscipler kunde allene tilholdes at lære Serien Imperatorum og Regum, hvilket ieg med større stiil vill distinguere fra det andet som er meere Curieux, og som kand reserveres til dem som anden gang examineres, hvilke bør vide meere end de første. Saa at man herudover kand slaae 2 fluer med en smække, og faae en Skoele og Academie bog tillige«. I Fortalen til Skriftet udtaler han sig i Overensstemmelse hermed: »Vitio mihi forsitan id vertent nonnulli, qvod qvædam nimis curiosa compendio huic inseruerim. At, cum virtute novissimæ Regiæ Constitutionis duplex imo triplex in historia imperatum sit Examen, poterunt Rectores Scholarum ad solam Imperatorum ac Regum Seriem, qvæ literis majusculis scripta est, primi Examinis Candidatos restringere, relictis qvæ Curiosiora videbuntur, iis, qvibus secundo sive tertio se accingentibus Examini Graviori opus est armatura« (jfr. Dannemarks Riges Historie. III. Kbh. 1735. Ark b_2).

I typografisk Henseende er Synopsis indrettet saaledes, at det, som skulde læres af alle Disciplene, er trykt med større Skrift, medens de Partier, der nærmest tog Sigte paa den anden, den saakaldte filosofiske, Examen, er sat med en mindre Skrift. Herhen hører det Stof, der med et moderne Udtryk kan benævnes Kulturhistorie, de forskellige Landes »status sacer, politicus

et ecclesiasticus«. Den »erotematiske« Metode med Spørgsmaal og paafølgende Svar er overholdt gennem hele Skriftet.

Efter en Indledning om Historien i al Almindelighed følger Historia Sacra og derefter gaar Forfatteren over til Historia qvatuor monarchiarum ɔ: det assyriske, det persiske, det græske og det romerske. I Tilslutning hertil behandler han de af det vestromerske Rige opstaaede Rigers Historie. Herunder har ogsaa Danmark (S. 162—83) og Sverrig (S. 183—91) faaet Plads. Derimod omtales ikke de andre Verdensdeles nyere Historie og af Landene i Europa heller ikke Italien, Holland og Preussen.

Angaaende Holbergs Benyttelse af Jesuiten Dionysius Petavius' Rationarium temporum jfr. Athene. IX. Kbh. 1817. S. 114 og en Sammenligning mellem Stykker af Holbergs og Petavius' Arbejde smstds. S. 151—52.

I Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1733. Nr. 17. ($^{23}/_{4}$) S. 257 læses: »Fra Hans Kongelig Majests. og Universitets Bogtrykkerie i Kiøbenhavn er i denne Maaned et Skrift kommen for Lyset, som fører efterfølgende Titul: L: Holbergi Synopsis Historiæ universalis, bestaaende af 13 Ark, da Prisen for de kiøbende Liebhabere ikke kommer paa højere end 1 Mark Danske at staae. Verket recommenderer sig selv, helst siden dets Autor af sine mange foregaaende skiønne Skrifter over ald Verden har giort sig bekiendt og berømmelig«. I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1733. Nr. 33 ($^{24}/_{4}$) og 34 ($^{27}/_{4}$): »Udi denne Maaned er af Kgl. Majests. og Universitæts Bogtrykkerie udkommen Ludvig Holbergs Synopsis Historiæ Universalis, hvoraf Exemplaret sælges for en Mark; og kand samme bekommes paa Ejlersens Collegio hos Monsr. Plesner«. Desuden findes en kort Notits om Skriftets Fremkomst i Berichte von neuen gelehrten Sachen. Hamburg. 1733. S. 486.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 11,00.

Skriftet er optrykt i Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. IX. Kbh. 1928. S. 7—112.

EDITIO SECUNDA 1733

LUDOVICI HOLBERGII | Ass. Consist. & Prof. Publ. | SYNOPSIS | HISTORIÆ | UNIVERSALIS, | Methodo erotematica | EXPOSITA. | Editio Secunda. | (Stregslynget Vignet, forskellig fra foregaaende Udgave) | HAVNIÆ 1733. | Typis Regiæ Majest. & Universit. Typogr. | JOH. GEORGII HÖPFFNERI. | 8vo.

[Indhold som foregaaende; Friser og Vignetter de samme, kun Røskenfrisen paa Titelbladet og den lille Slutningsvignet er forskellige].

Det er et bogstavret Optryk, dog med Rettelse af forskellige Trykfejl, saaledes f. Ex. S. 30 L. 8 f. o. tantaque (for tanatque), S. 34 L. 17. f. o. & (for est), S. 152 L. 21 f. o. Rex (for Res). Derimod er Trykfejlen S. 170 om Christoffer II.s Død 1533 blevet staaende og den genfindes endnu i 3. og 4. Udg.; først i Udg. 1753 er Aaret rettet til 1353.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1733. Nr. 87 ($^{30}/_{10}$): »Dette tiener til villigst Efterretning, at Ass. Ludv. Holbergs anden Edition af Hist. Universali er fra Pressen udkommen, og selges for 1 Mark . . . . at bekomme hos Daniel Plesner paa Eilersens Collegio« (jfr. Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1733. Nr. 44 ($^{29}/_{10}$) S. 689).

Et Exemplar af denne Udgave findes i Sorø Akademis Bibliotek.

EDITIO SECUNDA 1733

LUDOVICI HOLBERGII | Ass. Consist. & Prof. Publ. | SYNOPSIS | HISTORIÆ | UNIVERSALIS, | Methodo erotematica | EXPOSITA. | Editio Secunda. | (Stregslynget Vignet, forskellig fra foregaaende Udg., den derefter følgende Røskenfrise er mindre, men af samme Tegning, kun at der i denne Udg. findes i Midten en Roset imellem to Parenthestegn, begge med Buen ind mod Rosetten). | HAVNIÆ 1733. | Typis Regiæ Majest. & Universit. Typogr. | JOH. GEORGII HÖPFFNERI. | 8vo.

[Indhold som foregaaende].

Det er et helt igennem fra det foregaaende forskelligt Tryk; S. 23 L. 3 f. o. staar her: cum og i flgd. Linje infesti, i det foregaaende stod cum in- og i flgd. Linje festi; L. 4 f. o. her ca- og i flgd. Linje ptivis, i det foregaaende captivis; S. 144 L. 1 f. n. findes et forskelligt s i Georgius og S. 176 er her rigtigt pagineret, medens det foregaaende Tryk havde 167 (jfr. Sorø Skoleprogram. 1872. S. 33).

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 11,00.

EFTERTRYK 1736

LUDOVICI HOLBERGII | ASSESSOR CONSIST. ET PROF. PVBL. | SYNOPSIS | HISTORIAE | VNIVERSALIS | METHODO EROTEMATICA | EXPOSITA | EDITIO SECVNDA. | (Billedvignet) | LIPSIÆ | ANNO MDCCXXXVI | 8vo.

[Indhold: Titelblad; PRÆFATIO. (ovenover Røskenfrise, omtrent den samme som i Originaludgaven; upag.; sign. 2(r og v); Teksten: HISTORIA

UNIVERSALIS (ovenover Billedvignet, forskellig fra de tidligere Udgaver) S. 1—186: sign. A—$M_{5(v)}$; stregslynget Slutningsvignet].

Teksten er Optryk af Editio secunda 1733, den første af de to ovenfor anførte.

Det er formodentlig denne Udgave, der sigtes til i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1737. Nr. 89 ($^{8}/_{11}$), 90 ($^{11}/_{11}$), 91 ($^{15}/_{11}$), hvor det hedder: »Saasom en vis Boghandler her i Staden, der paa nogen Tid har begyndt at drive en hemmelig Handel med at eftertrykke udi Tyskland Professorum udgivne Præcepta for Ungdommen, dem her udi Mængde at lade indføre og i Henseende, saavel til Trykker-Lønnen, som Papiiret, hvilket han udi Leipzig har meget lettere, sælger samme Bøger for saadan Priis, at Autores og Oplæggerne her paa Stædet ikke hand holde Kiøb med ham; Saa gives tilkiende, at bemeldte Oplæggere have fundet nødigt at afslaae meere end den 3die Deel af den sædvanlige Priis, og heller at lide Skade paa deres Oplage end at forfremme samme dristige Mands ubillige Opførsel, helst saasom det synes, at han vil fremture i en saadan Handel, hvorved de rette Oplæggere ikke alleene skeer Afbræk, men Skrifterne ved hans vitieuse Eftertryk gandske blive fordærvede. Det Historiske Compendium og Geographie derfore, som findes hos Bogbinderen Pfenniger udi Cannike-Strædet blive herefter solte for meere end 3die Deel ringere: Historien for 10 Sk. og Geographien for 4 Sk. Danske. De samme ere for samme Priis at bekomme paa Mad. Pauli Boglade«.

EDITIO TERTIA 1744

LUDOVICI HOLBERGII | Assess. Consist. & Prof. Publ. | SYNOPSIS | HISTORIÆ | UNIVERSALIS, | METHODO EROTEMATICA | EXPOSITA. | EDITIO TERTIA | AUCTIOR & CORRECTIOR. | (træskaaren Vignet, forestillende København). | HAFNIÆ, 1744. | Typis & Sumtibus ERNESTI HENRICI | BERLINGII. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; PRÆFATIO. (ovenover en Billedfrise; upag.; sign. $2—3_{(v)}$; derefter Blomstervignet); Teksten: HISTORIA UNIVERSALIS. (ovenover Billedvignet). S. 1—152, sign. A—$K_{4(v)}$; sidst stor Billedvignet].

Fortalen er uforandret, derimod er selve Fremstillingen ført op til Udgivelsesaaret og derved sket Tilføjelser i Tysklands (S. 84), Ruslands (S. 141) og Polens (S. 145) Historie, ligesom en mindre Rettelse i Spaniens (S. 92). Tilføjelserne er alle meget smaa.

I Kiøbenhavns extraordinaire Relation 1744. Nr. 20 ($^{20}/_{3}$), 21 ($^{23}/_{3}$) og i Kiøbenhavns Post-Rytter 1744. Nr. 22 ($^{16}/_{3}$), 23 ($^{20}/_{3}$),

24 ($^{23}/_{3}$) anmeldes den som værende under Pressen og som udkommen i Kbh.s extraord. Relat. 1744. Nr. 35 ($^{18}/_{5}$) og i Kbh.s Post-Rytter. 1744. Nr. 39 ($^{15}/_{5}$) (jfr. Kbh.s extraord. Relat. 1745. Nr. 25 ($^{9}/_{4}$) og Kbh.s Post-Rytter. 1745. Nr. 17 ($^{26}/_{2}$), 18 ($^{1}/_{3}$), 19 ($^{5}/_{3}$)).

Prisen var 1 Mk.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 6,25.

EDITIO QVARTA 1749

LUDOVICI HOLBERGII | Assess. Consist. & Prof. Publ. | SYNOPSIS | HISTORIÆ | UNIVERSALIS, | METHODO EROTEMATICA EXPOSITA. | EDITIO QVARTA | AUCTIOR & CORRECTIOR. | (Københavnsvignetten fra Ed. III.) | HAFNIÆ, 1749. | Ex Officina S. R. M. aulica apud ERNESTUM | HENRICUM BERLINGIUM. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; PRÆFATIO. (ovenover en Billedfrise, forskellig fra den i Ed. III; upag.; sign. 2—3(v)); Teksten: HISTORIA UNIVERSALIS. S. 1—152; sign. A—K4(v), stor Billedvignet, forskellig fra den i Ed. III. I Signeringen af Arkene er ved en Trykfejl S. 25 betegnet som D_5 istedetfor B_5].

Fortalen er uforandret. Derimod er selve Fremstillingen ført op til Udgivelsesaaret og derved sket Tilføjelser i Tysklands (S. 84), Danmarks (S. 132, hvor Tronskiftet omtales), Sverrigs (S. 138), og Tyrkiets Historie (S. 152, ligeledes Tronskifte). Tilføjelserne er ogsaa i denne Udg. meget smaa og det er ved at sætte en à 2 Linjer til paa Siden lykkedes at faa 3. og 4. Editio til at passe sammen Side for Side.

Anmeldt i Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1749. Nr. 33 ($^{14}/_{8}$). S. 269—70. »Dette brugbare Skrift har ved denne 4de Edition erholdt den Fordeel, at det er bleven accurat corrigeret, og Historierne indtil nærværende Tid rigtig fortsatte«.

Prisen var 1 Mk. (jfr. Kiøbenhavns Post-Rytter. 1749. Nr. 102 ($^{22}/_{12}$)).

Et Exemplar af denne Udg. solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 11,00.

EDITIO NOVISSIMA 1753

LVDOVICI | L. B. de HOLBERG | SYNOPSIS | HISTORIAE | VNIVERSALIS, | METHODO EROTEMATICA | EXPOSITA. |

EDITIO NOVISSIMA. | (Ornamenteret Vignet). | FRANCOFVRTI et LIPSIÆ, | 1753. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; PRÆFATIO. (ovenover Røskenfrise); upag.; sign. 2; Teksten: HISTORIA UNIVERSALIS. (ovenover Blad-Frise). S. 1—156; sign. A—$K_{6(v)}$. Slutningsvignet (Buste af en sejrkranset Mand)].

Saavel Fortalen som Teksten er uforandret fra 4. Editio.

Anmeldt i Gelehrte Nachrichten auf das Jahr 1753. Rostock und Wiszmar. XXXVII St. ($^{12}/_{9}$) S. 424: »Diese schöne Arbeit ... hat so viel Liebhaber gefunden, dass diese neue Auflage nöthig gewesen, die bis auf die jetzige Zeit fortgesetzet worden«.

Exemplarer af denne Udg. solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 6,50; 1922 paa E. Goldsteins for 16,00; 1925 paa M. Lorenzens for 10,00.

EDITIO QVINTA 1754

L. B. LUDOVICI HOLBERGII | Assess. Consist. & Acad. Hafn. Senioris | SYNOPSIS | HISTORIÆ | UNIVERSALIS, | METHODO EROTEMATICA | EXPOSITA | EDITIO QVINTA | AUCTIOR & CORRECTIOR. | (Vignet: 2 Rosetter, derimellem en Krone). | HAFNIÆ, 1754. | Typis Hæredum Berlingianorum excudebat | Ludolphus Henricus Lillie. | 8vo.

[Indhold: PRÆFATIO. (ovenover Blomstervignet, den samme som i Ed. IV; upag.; sign. 2—$2_{(v)}$); stiliseret Vignet; Teksten: HISTORIA UNIVERSALIS (ovenover Blomstervignet). S. 1—152 (sign. A—$K_{4(v)}$); Blomstervignet].

Fortalen som Teksten er uforandret fra Editio IV, med hvilken den Side for Side stemmer overens.

Anmeldt i [A. F. Büsching og J. Lorck], Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in d. Kgl. Dänischen Reichen und Ländern. XII. St. Kph. und Lpz. 1756. S. 297—99, hvor den bl. a. karakteriseres som »ein Buch, das man zur Belustigung und zum Vergnügen lesen kann« (jfr. Kiøbenhavnske Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1755. Nr. XIX ($^{8}/_{5}$) S. 146).

UDGAVE 1769

LVDOVICI | L. B. de HOLBERG | SYNOPSIS | HISTORIAE | VNIVERSALIS, | METHODO EROTEMATICA | EXPOSITA. | NVNC DENVO REVISA, ET CVM ALIIS | NONNVLLIS, TVM INPRIMIS HISTORIA RECENTISSIMA | AVCTA ET LOCV-

PLETATA. | (stiliseret Vignet). | LIPSIÆ, | APVD VIDVAM G. C. ROTHE ET PROFFT | 1769. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; PRAEFATIO. (ovenover stiliseret Vignet; upag.; sign. *2(—*3(v)); lille Blomstervignet; Teksten: HISTORIA UNIVERSALIS. (ovenover stiliseret Vignet). S. 1—154; sign. A—K5(v)].

Fortalen er uforandret. Derimod er Fremstillingen ført op til selve Udgivelsesaaret og derved sket Tilføjelser i Tysklands (S. 84), Spaniens (S. 91), Portugals (S. 95), Englands (S. 105), Frankrigs (S. 117), Danmarks (S. 133), Sverrigs (S. 139), Ruslands (S. 143), Polens (S. 148) og Tyrkiets (S. 154) Historie. Desuden er enkelte Fejl rettet, bl. a. ved Omtalen af Svend Tveskæg (S. 120), hvor det i de tidligere Udgaver hed: »Rex sancivit, ut fæminæ dimidiam partem hæreditatis caperent cum maribus« — her er det rettet til: »Rex sancivit, ut cum fæminæ antea ab hæreditate prorsus exclusæ essent, in posterum dimidium ejus, quod viri hæreditarent, nanciscerentur«. Rettelserne og Tillæggene skyldes Jacob Baden.

Anmeldt i Kgl. privilegerede Addresse-Contoirs Kritiske Journal. 1769. S. 39—40, hvor der anføres Prøver paa Fortsættelsen af Danmarks og Sverrigs Historie.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 4,00.

L. Holberg Synopsis historiæ universalis. P. den Hengst et Fil. Amstelod. 1771. 8vo anføres saaledes i Alph. Naamlijst van Boeken. 1790—1832. In's Gravenh. en te Amst. 1833. S. 258.

Prisen var 1 Gylden.

Denne Udgave findes ikke i danske Biblioteker.

I Kaysers Bücherlexicon nævnes en Udg. Kph. 1759 (muligvis Forvexling med 1769) og der tilføjes, at den udkom i N[eue] A[uflage]. 1771. Rothe. og kostede 6 groschen. Ingen af disse Udgaver findes i danske Biblioteker.

NIC. JONGES LATINSKE BEARBEJDELSE 1761

SYNOPSIS | HISTORIÆ | UNIVERSALIS | METHODO EROTEMATICA | EXPOSITA | A | NICOLAO JONGE. | (Kobberst. Vignet: en Bibliotekssal, hvori flere Personer læsende og samtalende; i Midten Frederik V.s Buste, paa Sokkelen hans Navnetræk og Valgsprog: Constantia et Prudentia. Cramer inv. I. Haas sc.). | HAFNIÆ ANNO MDCCLXI. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Dedikation til Lud. Harboe, Henr. de Hielmstierne, Simon Gothofr. Braun, Johs. Petr. Anchersen; upag. og usign.; 5 Blade; (undertegn. Havniæ Pridie Calend. Julii An. MDCCLXI. Nicolaus Jonge); Teksten: HISTORIA UNIVERSALIS. (ovenover Røskenfrise). S. 1—221; sign. A—O7(r); SKIAGRAPHIA | HUJUS | COMPENDII HISTORICI. S. 221—224. Kobberst. Slutningsvignet; ovenover: Tempus edax rerum; underneden: Tempora mutantur & nos mutamur in illis. I. Haas sc. Tilsidst paa S. 224: EX | OFFICINA TYPOGRAPHICA LAURENTII SVARE].

I Dedikationen omtaler han sit Skrift som »Opusculum, ex variis clarissimis Autoribus fere compilatum«, men nævner ikke Holbergs Navn. Og dog har han af dennes Arbejde laant ikke blot Inddelingen og Formen, men meget ofte benyttet selve Teksten og Overskrifterne Ord til andet. Navnlig i Begyndelsen om Historien i Almindelighed og om Tidsregningen har han forkortet Teksten endel, ligesom han helt har udeladt de orienterende Overblik over de enkelte Staters indre Kulturforhold. Paa andre Steder, saaledes bl. a. i Danmarks Historie, har han forøget Fremstillingen navnlig ved de sidste Kongers Historie og overhovedet ført Fremstillingen op til Udgivelsesaaret. De eneste Forandringer i Ordningen af Stoffet, han har foretaget, er, at han har flyttet Frankrigs Historie foran Englands og Polens Historie efter Englands — samt tilføjet et Afsnit (S. 169—173) om Preussen.

I Kiøbenhavns Adresse-Contoirs Efterretninger. 1763. Nr. 56 findes følgende Avertissement: »Hos Bogtrykker Svare i Skindergaden faaes til Kiøbs Jonges Synopsis Historiæ universalis in 8vo herefter for 1 Mk. Danske, som er samme Priis som Holbergs Hist. Univ. sælges for. Ingen Discipel, som hidtil har benyttet sig af Holbergs Hist. kan blive distrait ved at lære denne; thi den er egentlig indrettet saaledes, at Cardines i et hvert Riges politiske Historie, hvortil Hukommelsen fæstes, er overalt nøyere iagttaget, og Kongernes Historie i de nyere Tider kortelig tillige tilføyet. Paa det at derfor ingen skal klage over, at den er dyrere end den sædvanlig brugte Holbergs Hist. Univ. er den nedsat herefter i Prisen«.

NIC. JONGES LATINSKE BEARBEJDELSE

TITELOPLAG 1767

LUDOVICI HOLBERGII | SYNOPSIS | HISTORIÆ | UNIVERSALIS | METHODO EROTEMATICA | EXPOSITA, | AST JAM | IN UBERIOREM DISCENTIUM USUM BI- | BLICA HISTORIA, ÆQVE AC SUPPLE- | MENTO POLITICO-HISTORICO | AD NOSTRA USQVE TEMPORA AUCTA ATQVE | IN

USUM SCHOLARUM EDITA | A | NICOLAO. JONGE. | (Vignet med Bogtrykkerens sammenslyngede Initialer J. G. R.) | HAFNIÆ 1767. | Apud Bibliopolam JOH. GOTTLOB. ROTHE. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Dedikation til Lud. Harboe og Henr. de Hielmstierne; undertegn. Havniæ MDCCLXVII. Nicolaus Jonge; iøvrigt som den foregaaende Udgave 1761, kun at den kobberstukne Slutningsvignet mangler og Pladsen staar tom og at der er tilklæbet en Side: Addenda., hvor de i Tiden fra forrige Udgave indtrufne Kongeskifter er tilføjet].

Det er i Virkeligheden Restoplaget af Udgaven 1761, som Jonge har forsynet med et nyt Titelblad og en ny Dedikation (ordret overensstemmende med den fra Udg. 1761, men, at det virkelig er et nyt Tryk af Dedikationen, kan bl. a. ses af Trykfejlen S. 6 Valere isted. Valete); Dedikationen til Anchersen er udeladt, da denne var død 1765; hvorfor Dedikationen til S. G. Braun, der først døde 1772, er udeladt, vides ikke. Formodentlig er dette ny Titelblad, hvor Holberg faar, hvad der tilkommer ham, blevet trykt for at lette Salget af Bogen.

NIC. JONGES LATINSKE BEARBEJDELSE 1770

LUDOVICI HOLBERGII | SYNOPSIS | HISTORIÆ | UNIVERSALIS, | AUCTA, ET AD NOSTRA TEM- | PORA CONTINUATA, | ET EDITA | A | NICOLAO JONGE, | IN USUM SCHOLARUM. | EDITIO NOVA, | CUI ACCESSIT COMPENDIUM | GEOGRAPHICUM EJUSDEM | HOLBERGII; | NEC NON | COMPENDIUM HISTORIÆ | PATRIÆ, AUTORE | TIBERIO DE BAAR, | V. D. M. WITMARSUMENSI. | LEOVARDIÆ, | Excudit H. A. DE CHALMOT, MDCCLXX. |. 8vo.

[Indhold: Titelblad; Dedikation til Ludv. Harboe og Henr. de Hielmstierne (upag. og usign., 4 Sider; undertegnet: Hafniæ MDCCLXVII. Nicolaus Jonge); LECTORI S. | TIBERIUS DE BAAR. (upag.; usign. 2 Sider; undertegnet: Dabam Witmarsumi ipsis Kalendis Febr. MDCCLXX); Teksten: SYNOPSIS HISTORIÆ UNIVERSALIS. S. 1—287 (sign. A—$S_{8(r)}$). S. 287. B. L. corrigat (en Trykfejl); S. 288. LEOVARDIÆ, | Ex Typographia H. A. DE CHALMOT, | MDCCLXX. — S. 199—202. SKIAGRAPHIA | HUJUS | COMPENDII HISTORICI. | — S. 203. Halvtitel: LUDOVICI | L. B. DE HOLBERG | COMPENDIUM | GEOGRAPHICUM. — S. 237. Halvtitel: TIBER. DE BAAR | V. D. M. WITMARSUMENSIS. | COMPENDIUM | HISTORIAE PATRIAE.].

Det er et direkte Optryk af Jonges Synopsis, men af Titeludgaven af 1767, hvilket bl. a. kan ses af Dedikationen; i sin egen Fortale meddeler Oversætteren at han har paataget sig det Hverv at besørge denne Udgave og tilføje Holbergs Compendium Geographicum paa Forlæggerens Opfordring. Tillige har han ligeledes

efter Opfordring som Tillæg udarbejdet en kort Oversigt over sit Fædrelands Historie.

Tiberius de Baar blev 1764 Præst i Witmarsum, men afskedigedes 1770.

NIC. JONGES LATINSKE BEARBEJDELSE 1771

LVDOVICI HOLBERGII | QVONDAM | LIBERI BARONIS ET PROFESS. HISTOR. | IN VNIVERSITATE HAVNIENSI, | SYNOPSIS | HISTORIAE | VNIVERSALIS, | METHODO EROTEMATICA | EXPOSITA, | NVNC VERO DENVO REVISA, | ET SACRA HISTORIA, AEQVE AC SVPPLEMENTO | RECENTISSIMAE POLITICAE HISTORIAE | AVCTA ET LOCVPLETATA. | HVIC QVOQVE ADIVNCTVM EST | BREVIARIVM GEOGRAPHICVM | PVERILI CAPTVI ACCOMMODATVM, | CVRANTE | NICOLAO JONGE, | VERBI DIVINI MINISTRO ECCLES. ALLISLÖV | IN SIELLANDIA. | HAVNIAE ET LIPSIAE, | APVD SACRAE REGIAE MAIEST. AVLICVM | ET VNIVERS. BIBLIOP. JO. GOTTL. ROTHE, | ANNO MDCCLXXI. |. 8vo.

[Indhold: Titelblad; PRAEFATIO. (ovenover Vignet; upag.; sign. (2—4(v)); undert. ipsis Calendis Februarii Anno MDCCLXXI. Nicolavs Jonge); Teksten: HISTORIA VNIVERSALIS. (ovenover Frise); S. 1—288; sign. A—$T_{4(v)}$; lille Slutningsvignet; S. 241, sign. Q. Halvtitel: BREVIARIVM | GEOGRAPHICVM | PVERILI CAPTVI | ACCOMMODATVM | CVRANTE | NICOLAO JONGE, | VERBI DIVINI MINISTRO ECCLES. ALLISLÖV | IN SIÆLLANDIA.].

Fortalen er Holbergs egen med nogle faa Udeladelser, saaledes Ordene: »At cum virtute novissimæ Regiæ Constitutionis duplex imo triplex in historia imperatum sit Examen« og hele Slutningen fra: »Et cum in hoc rerum statu« etc. Men hertil har Jonge føjet et Afsnit, hvori han efter at have meddelt, at det var efter Forlæggerens Opfordring at han havde paataget sig Udgivelsen, udtaler: »Igitur in hac novissima Holbergianæ Synopseos editione excudenda necessarium duxi, sacram historiam ulterius exponere, cardines historiæ politicæ in serie Regum Angliæ et Galliæ oculis discentium exactius sistere, defectus quodammodo supplere, atque recentissimam hujus seculi historiam ubique adjungere, nec non Regni Borussiæ historiam, antehac plane omissam, nunc vero eadem methodo expositam intercalare«. Desuden har han anset det for nyttigt at tilføje et Breviarium geographicum.

Historia sacra er noget udførligere behandlet end hos Holberg, desuden er Fremstillingen ved de forskellige Lande ført op til Udgivelsesaaret. Landenes Rækkefølge er som hos Holberg, altsaa ikke med de Forandringer, som Jonge selv havde foretaget i sin Synopsis 1761, kun at Preussen (S. 230—33) er skudt ind mellem Polen og Tyrkiet. Udgaven er meget omhyggelig besørget og meget overskueligt udstyret i typografisk Henseende.

Et Exemplar solgtes $^{12}/_{6}$ 1930 paa Auktion for 35,00.

NIC. JONGES DANSKE BEARBEJDELSE 1757

Baron | Ludvig Holbergs | UNIVERSAL- | HISTORIE, | Tildeels oversat | efter det af Ham Selv udgivne | Latinske Compendium, | Men dog derhos overalt meget | forbedret; | Tildeels og med flere | Europæiske Rigers Historier | forøget saa og continueret indtil nærværende Tiid | ved | Nicolai Jonge. | Tillige med en | Fortale | af | Hr. Johan Christian Kall. | Kongel. Majests. Justitz-Raad, Professor i de Orien- | talske Sproge ved Kiøbenhavns Universitæt, | samt Assessor udi Consistorio. | Kiøbenhavn, 1757. | Trykt hos Thomas Larsen Borup. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Dedikation til Johan Ludvig von Holstein og Friderich Christian von Plessen (upag.; sign. (2—)5[v]; undertegn. Nicolai Jonge); Hr. Justitz-Raads og Professors Kalls Fortale (upag. og usign.; 5 Sider; undertegnet d. 20. Junii 1757. J. C. Kall); Gunstige Læser! (upag. og usign.; 6 Sider; undertegn. N. J.); Slutningsvignet; Teksten (ovenover Vignet: en Mand, der planter et Træ) S. 1—512 sign. A—Ii8(v); Slutningsvignet; Kort Indhold af denne UNIVERSAL-HISTORIE, upag.; sign. Kk—Kk3(v); Slutningsvignet; De overblevne betydeligste Tryk-Feil ville Læseren behage saaledes efter Haanden at rætte (1 Side)].

I Dedikationen udtaler Jonge, at han er bleven tilskyndet til at besørge denne Oversættelse og Bearbejdelse »af Hr. Doctor Scharpes Exempel i London, . . . eftersom han tilstod, at han ey vidste noget bedre og mere ordentlig forfattet Historisk Compendium at recommendere til Læsning«. Kalls Fortale anbefaler Bogen, men retter Anke mod Holbergs Synopsis, fordi den er altfor »vitløftig i de gamle Monarchiers, og derimod alt for afbrudt i de nu værende Europæiske Staters Historie« og fordi Holberg helt har udeladt flere Lande, bl. a. Kongeriget Preussen og de forenede Nederlande. Kall havde som Dekan givet sin Billigelse til Trykning af Jonges Manuskript og, efter at det var trykt, konfereret det med Holbergs Bog; han tilføjer: »Det er aabenbar og kand ikke nægtes, at den jo nu overalt er meget forbedret, videre udført, af nyt tillagt og Historien indtil denne

Tiid fortsat; Saa man neppe mærker, at det i Grunden er Baron Holbergs Synopsis«. Han haaber sluttelig, at et følgende Oplag af Skriftet vil fjærne de forskellige Fejl, som »han allerede selv haver anmærket, og nogle haver jeg sagt ham«.

I Henvendelsen til Læseren gør Jonge Rede for sin Bearbejdelse; dels har han i den gamle Historie udeladt endel »Kirke-Historien og Religionen etc. angaaende«, fordi han selv vilde udgive et Compendium i Kirkehistorien (et saadant Skrift udkom dog ikke fra hans Haand), dels har han fortsat Historien indtil Midten af Aaret 1757 og af nyt tillagt »den Preussiske og den Nederlandske Historie efter det Schema, Plan eller Indretning, som Baron Holberg i de andre Rigers Historier haver fulgt«. Sluttelig har han ved Danmarks Historie »med den yderste Fliid gandske excerperet af Baron Holbergs Danmarks Riges Historie«.

Jonge har bevaret Inddelingen i Spørgsmaal og Svar, men man kan ellers fuldstændig underskrive Kalls Udtalelse, at man ellers næppe mærker, at det er Holbergs lille, kortfattede Synopsis, der er bleven til denne omfangsrige Bog, der mindst af alt synes at egne sig til Skolebog. Det af Kall forudsete nye Oplag kom da heller ikke til at foreligge og den er næppe bleven anvendt efter sin Bestemmelse.

I Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde Sager. 1757. Nr. 7 ($^{17}/_{2}$) S. 54—55 meddeles, at der allerede er trykt 15 Ark af den (i Kiøbenhavnske Dansk Post-Tidender. 1757 Nr. 21 ($^{14}/_{2}$), at der er trykt 20 Ark) og der indbydes til Prænumeration; Prisen var for Prænumeranter 3 Mk. I Kbhske nye Tidender om lærde Sager. 1757. Nr. 28 ($^{14}/_{7}$) S. 218—20 anmeldes den som udkommen og omtales meget rosende.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 0,50; i 1917 paa Jørgen Møllers for 20,00; i 1923 paa K. Scavenius' for 26,00.

TYSK OVERSÆTTELSE 1766

Des Herrn | Ludewig, Baron von Holberg | kurze Vorstellung | der allgemeinen | Welt-Historie, | in Frag und Antwort, | zum Gebrauch | der ersten Anfänger | aus der neuesten Lateinischen Ausgabe | ins Deutsche gebracht, | und | bis auf ietzige Zeit | fortgesetzet. | Berlin und Stralsund, | bey Gottlieb August Lange, | 1766. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorbericht (ovenover stiliseret Vignet) (upag.; sign. $a_{2(r. et v.)}$); Teksten (ovenover stiliseret Vignet). S. 1—180, sign. A—$M_{4(v)}$; Slutningsvignet].

Den anonyme Oversætter udtaler i Forordet, at Bogen har gjort god Nytte i sin latinske Skikkelse »bey der zarten Jugend« og at han derfor har udgivet denne Oversættelse som et første Grundlag ved Historieundervisningen.

Formen med Spørgsmaal og Svar er bibeholdt, men endel af Holbergs Spørgsmaal er udeladt eller trukket sammen; Overskrifterne er tidt forandret, saaledes er Holbergs Overskrift »Detur succincta narratio historiæ Mosis« forandret til det noget søgte »Die Geschichte des Moses möchte ich gerne hören«. Selvfølgelig er Tysklands Historie bleven betydelig udvidet, og til Gengæld Teksten andre Steder forkortet; men i Henseende til Inddelingen følger Oversættelsen i det store og hele Originalen, rimeligvis den latinske Udgave 1753.

Oversættelsen blev anmeldt i Allgemeine deutsche Bibliothek. VII. 2. Berlin und Stettin. 1768. S. 282—83, hvor Anmelderen efter at have gjort opmærksom paa nogle Fejl, navnlig i Tysklands Historie, benævner den »Ein ziemlich gutes Compendium um der Jugend den ersten Begriff der allgemeinen Geschichte beyzubringen«.

Prisen var 1 Mk. 8 Sk.

2. AUFLAGE 1771

Des Herrn | Ludewig, Baron v. Holberg | kurze | Vorstellung | der allgemeinen | Welt-Historie, | in Frag und Antwort, | zum Gebrauch | der ersten Anfänger. | Aus der | neuesten Lateinischen Ausgabe ins Deutsche | gebracht, | und | bis auf jetzige Zeit | fortgesetzet. | Zweite verbeszerte Auflage. | Berlin und Stralsund, | bey Gottlieb August Lange, | 1771. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorbericht (ovenover forskellig Vignet); upag.; sign. $A_{2(r. et v.)}$; Teksten (ovenover forskellig Vignet) S. 1—180; sign. A_8—$M_{4(v)}$; forskellig Slutningsvignet].

Fortalen er uforandret, men er dateret: Berlin 1765; Teksten stemmer næsten helt igennem Side for Side; Tillæg findes i Tysklands (S. 104), Danmarks (S. 154), Polens (S. 171 fejlagtig betegnet 129) og Tyrkiets (S. 179) Historie.

Udgaven blev anmeldt i Anhang zu d. 13 bis 24 Bande der Allgemeinen deutschen Bibliothek. I. Berlin und Stettin 1777. S. 635—36, hvor den fremhæves fremfor la Crozes og Essichs Kompendier.

3. AUFLAGE 1777

Des Herrn | Ludewig, Baron von Holberg | kurze | Vorstellung | der allgemeinen | Welt-Historie, | in Frag und Antwort, | zum Gebrauch | der ersten Anfänger. | Aus der | neuesten lateinischen Ausgabe ins Deutsche | gebracht, | und | bis auf jetzige Zeit | fortgesetzet. | Dritte verbesserte Auflage. | Berlin und Stralsund, | bey Gottlieb August Lange | 1777. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorbericht (ovenover forskellig Vignet; upag.; sign. $A_{2(r. et v.)}$; Teksten (ovenover samme Vignet som i 2. Aufl.). S. 1—187 (sign. A_3—M_8); Slutningsvignet; Druckfehler ($M_{8(v)}$)].

Fortalen er uforandret; men der er tilføjet: »Und nachdem die Erste Ausgabe dieser Arbeit vom Jare 1765, und die Zweite vom Jare 1771 völlig abgegangen: hat man diese dritte Ausgabe gleichfalls liefern, und bis auf jetzige Zeit fortsetzen wollen. Berlin, 1777«.

Teksten stemmer næsten helt igennem Side for Side; Tillæg findes i Englands (S. 127), Frankrigs (S. 139), Danmarks (S. 154), Sverrigs (S. 161), Ruslands (S. 165), Polens (S. 171), Tyrkiets (S. 186) Historie. Den sidste Del af Skriftet fra S. 172 stemmer ikke i Pagineringen, idet der i dette Oplag (S. 172—78) er indskudt et Afsnit om Preussens Historie, som ikke findes i de tidligere Oplag.

Denne Udg. er anonymt besørget ved Karl Heinr. Jördens.

4. AUFLAGE 1790

Des | Freiherrn von Holberg | kurze Vorstellung | der | allgemeinen Weltgeschichte | für Anfänger. | Zuerst | aus dem Lateinischen übersetzt, | nachher aber durchgängig verbessert | und | bis auf die neuesten Zeiten | fortgesetzt. | Vierte abermals verbesserte und vermehrte Auflage. | Berlin und Stralsund, | bey Gottlieb August Lange, 1790. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Smudstitel: Kurze Vorstellung | der | allgemeinen Weltgeschichte; Teksten S. 3—346; sign. A_2—$Y_{5(v)}$].

Denne Bog er et Falsum; den har i Virkeligheden kun i Indretningen med Spørgsmaal en svag Lighed med Holbergs Arbejde. En Anmelder i Allgemeine Litteratur Zeitung. Jena. 1790. III. S. 782—83 udtaler, at han ganske vist ikke har de tidligere Udgaver ved Haanden, men »So viel hat er gleich beym ersten Aufschlagen gefunden, dass es mit der neuen, vom Hn. Prof. Fabri besorgten Umarbeitung der bekannten Zopfischen Grund-

legung fast wörtlich übereinkomme, und folglich ein Vf. den andern beraubt haben müsse. Weil aber im vorliegenden Druck mehrere grobe Druckfehler, nach Sitte der Nachdrucker vorkommen, und von der auf dem Titel bemerkten Fortsetzung bis zu den neuesten Zeiten sich so viel als gar nichts findet, so weltbekannt und wichtig auch selbst einem Berlinischen Schulknaben manche seit der letzten vom Hn. Fabri besorgten Ausgabe vorgefallnen Begebenheiten sind, z. B. die Preussische Unternehmung nach Holland: — so ist, wie man auch wohl vom Hn. Fabri voraussetzen konnte, dieser freyzusprechen und dieses Buch für einen um so schändlichern Nachdruck zu erklären, da ihn ein Berlinischen(!) Verleger (vielleicht aber ohne sein eignes Wissen) gemacht hat und das Fabrische Buch doch mit Königl. Preussischen Privilegio gedruckt ist«. [Den tyske Lærebog, hvortil her sigtes er Joh. Heinr. Zopf's Erlaüterte Grundlegung der Universalhistorie, af hvilken E. E. Fabri 1782 havde besørget 18. Udgave].

En anden Anmelder, Cd., der ikke har bemærket Sammenhængen, udtaler i Allgemeine deutsche Bibliothek. CV. 1. St. Berlin und Stettin. 1790. S. 169—70, idet han gaar ud fra, at det virkelig er en Oversættelse af Holbergs Synopsis, at den for sin Tid har været en god og brugbar Skolebog, men fortsætter: »Eben daher hätte man zu unseren Zeiten die Weltgeschichte Holbergs nicht wiederum zur Schau ausstellen sollen um Recensenten die Bemerkung zu ersparen, dasz ein altes abgelebtes runzliches Gesicht nie durch aufgeklebte nagelneue Schönpflästerchen, Jugendkraft und Jugendschöne erhalten könne. Ins Ruhekämmerlein mit ihr«. Hertil slutter Anmelderen i Kritik og Antikritik. 11. H. Kbh. 1792. S. 143 sig, idet han bemærker, at »Recensenten er ved at læse Forf.s Skrift sat tilbage i sin Ungdomstid og holder for, at man ikke paa ny burde draget Holbergs Verdenshistorie frem i vore Tider«. Muligvis har Chr. Bruun (i sit Skrift: Ludvig Holberg som Lærer i Historie. Kbh. 1872. S. 101) Ret, naar han formoder, at Anmeldelsen i Kritik og Antikritik kun er en Bearbejdelse af den i Allgemeine deutsche Bibliothek optagne Anmeldelse — i hvert Fald har den danske Anmelder heller ikke opdaget, at Skriftet sejler under falsk Flag.

Skriftet kostede 6 Groschen.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 12,25; 1922 paa E. Goldsteins for 36,00.

H. W. GÜNDERRODES BEARBEJDELSE 1783

Kurze | Einleitung | zur allgemeinen | Weltgeschichte | nach dem lateinischen Entwurf | des Freyherrn von Holberg | um-

gearbeitet und verbessert. | Zum Gebrauch der Classen | bey den Fürstl. Gymnasien | zu Carlsruhe und Durlach. | Carlsruhe, | Verlegt und gedruckt bey Michael Macklot, | Hochfürstl. Markgräfl. Badischen Hof-Buchhändler, | auch Hof- und Canzley-Buchdrucker. | 1783. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorrede; upag. (S. 3—4); sign. A_2—A(r et v); Teksten S. 5—168 (sign. A_3—L_4(v))].

Fortalen lyder saaledes: »Da für die Classen bey den Fürstlichen Badischen Gymnasien ein Lehrbuch der Geschichte das wohlfeil und zugleich für mehrere Gattungen von Schülern brauchbar ist, erfordert wird, und man noch zur Zeit die Gelegenheit und Zeit ein ganz neues Lehrbuch zu entwerfen, nicht hat, so ist einstweilen die in vielen Schulen eingeführte in lateinischer Sprache heraus gekommene Holbergische Schrift, zu diesem Endzweck näher eingerichtet und beynahe ganz umgearbeitet worden.

Man weisz wohl dasz diese Schrift immer noch sehr unvollkommen ist; allein es ist noch zur Zeit keine vorhanden welche von allen merkwürdigen Staaten handelt, eben so kurz und zugleich brauchbarer als jene ist«.

Oversættelsen eller Bearbejdelsen er inddelt i »Abschnitt« og indenfor disse igen i mindre nummererede Paragraffer. Spørgeformen er bortfaldet. Navnlig i Begyndelsen er der nogle Forandringer, dels Forøgelser, dels Forkortelser, men ellers genfindes hele Sider ordret fra den tidligere tyske Oversættelse og ved en Sammenligning med den tyske Oversættelse fra 1777 vil man se, at »Omarbejdelsen« ikke er synderlig indgribende. Derimod har Bearbejderen indskudt Italiens Historie foran det Tyske Riges Historie, og de forenede Nederlandes Historie foran Danmarks, men udeladt Preussen. Ordenen og Rækkefølgen er den samme som i de tidligere tyske Oversættelser.

I J. G. Meusel, Bibliotheca historica. I. 2. Lipsiæ. 1784. S. 332—33 hedder det om denne Bearbejdelse: »Pauca præter methodum aphoristicam retinuit Gunderrodius, historiae omnis notissimus«.

Den anonyme Bearbejder var (iflg. Kaysers Bücher-Lexikon og J. G. Meusel, Das gelehrte Teutschland. I. Lemgo. 1783. S. 625; 1 Nachtrag. Sm. St. 1786. S. 227; 2 Nachtrag. Sm. St. 1787. S. 111) Friherre Hektor Wilhelm Günderrode (f. $^{16}/_{7}$ 1755 † $^{16}/_{5}$ 1786); han var markgrevelig Badensisk Hof- og Regeringsraad og blev 1775 Kammerherre. Han antog 1785 Navnet von Kellner.

Skriftet findes næppe i Danmark; det her benyttede Exemplar stammer fra Preussische Staatsbibliothek, Berlin.

Prisen for Skriftet var 8 Groschen.

ENGELSK OVERSÆTTELSE 1755

AN | INTRODUCTION | TO | UNIVERSAL HISTORY. | Translated from the Latin of Baron HOLBERG. | WITH NOTES | Historical, Chronological, and Critical. | By GREGORY SHARPE, LL. D. | Fellow of the Royal Society, and of the Society of Antiquarians. | (Vignet). | LONDON: | Printed for A. LINDE, Bookseller to Her Royal | Highness the Princess Dowvager of Wales, in | Catherine-Street, in the Strand. | M. DCC. LV. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Dedikation til George, Prince of Wales, undertegn. Gregory Sharpe. 1 Blad (III—IV); THE | PREFACE | TO THE | READER. | (ovenover Blomsterfrise; V—XXII, sign. (a_3—$b_{7(v)}$); THE | CONTENTS. XXIII—XXIV; sign. b_8; nederst paa S. XXIV ERRATA; THE | AUTHOR's | PREFACE. | (ovenover stiliseret Frise) I—IV; sign. B—$B_{2(v)}$; Teksten (ovenover samme Blomsterfrise som over Preface to the Reader). S. 5—295, sign. B_3—$U_{4(r)}$; Slutningsvignet (samme Motiv som over The Authors Preface, men i formindsket Størrelse)].

Oversætteren indleder sin Fortale med følgende Ord: »Having been ever inclined to promote the study of history, as being, of all studies the most useful to mankind, I had no sooner read the following treatise of Baron Holberg's, than I found myself strongly tempted, by the superior excellency of it, to translate it into English; with the addition of such notes, as should appear to me necessary for the rendering it more complete exact and useful«. Han fremsætter sine Anskuelser om Kronologien, hvor han slutter sig til Newtons System, og giver tilsidst en meget kortfattet Meddelelse om Holberg og hans Forfatterskab.

Holbergs egen Fortale er oversat i sin Helhed. Formen med Spørgsmaal og Svar er bibeholdt, men Adskillelsen i typografisk Henseende mellem den egentlige Historie, Kongerækkerne, og det kulturhistoriske Stof i Slutningsoversigterne har han strøget og ladet det hele sætte med samme Skrift.

Sharpe synes at have oversat efter Editio IV (eller de med denne overensstemmende fra 1753 og 1754), men har tilføjet en Mængde Noter, af hvilke nogle korrigerer Teksten, bl. a. S. 213, hvor Holbergs Ord: »Ad artificia et mercaturam aptissimi sunt angli« er faldet ham for Brystet, hvorfor han med Stolthed

hævder sine Landsmænds Indsats i Videnskab og Aandsliv. Tilføjelserne i selve Teksten er kun faa og smaa.

Sharpe (f. 1713 † 1771) var Teolog, Præst og sidst Master of the Temple and Chaplain in ordinary to his Majesty.

Oversættelsen blev anmeldt i Monthly review. XIII. London. 1755. S. 181—84, hvor det bl. a. hedder: »Of the several introductions to universal history that we have looked into, not one, in our opinion, is to be compared to this, either in regard to the general choise of topics, the clearness of method, or faithfulness of narration. It includes all history, from the creation to the present time, and unfolds the origin, declension, revolutions and destruction of empires, kingdoms and states, in an easy and perspicuous manner«. — S. 182: »In regard to chronology the work is defective; but this defect is supplied by the learned translator's notes«. — S. 183. »It is an excellent introduction to universal history«.

Desuden findes en Anmeldelse i Mercure Danois. Cph. 1756. février. S. 326—30, hvor Anmelderen navnlig dvæler ved Sharpes Ytringer i Fortalen om Kronologien.

Prisen var 4 sh.

2. EDITION 1758

AN | INTRODUCTION | TO | UNIVERSAL HISTORY. | Translated from the Latin of Baron HOLBERG. | WITH | Notes Historical, Chronological, and Critical. | By GREGORY SHARPE, LL. D. | Fellow of the Royal and Antiquarian Societies. | THE SECOND EDITION | Corrected and enlarged. | To which is prefixed | A short SYSTEM of GEOGRAPHY, with Maps, &c. | LONDON: | Printed for A. MILLAR in the Strand, J. WARD in | Cornhill, and A. LINDE in Catherine-Street. | MDCCLVIII. | 8vo.

[Indhold: Smudstitel (sign. A.); Titelblad; Dedikation til George, Prince of Wales, undert. Gregory Sharpe, sign. A_3; THE | PREFACE | TO THE | READER | (ovenover forskellig Blomsterfrise). S. VII—XXI; sign. A_4—$a_{3(r)}$; TO THE | READER, | Concerning this | SECOND EDITION. | (ovenover Frise: S. 1—4); THE | AUTHOR's | PREFACE. | (upag. og usign. 4 Sider); Slutningsvignet, sammenslynget dobbelt I. R.; THE | CONTENTS. (upag. og usign. 3 Sider); A | SHORT SYSTEM | OF | GEOGRAPHY. | (ovenover samme Vignet som S. [1.]). S. 1—42; Halvtitel S. 43: AN | INTRODUCTION | TO | UNIVERSAL HISTORY. | S. 45—341; det hele sign. B—$Z_{3(r)}$; lille Slutningsvignet].

Der findes desuden ved S. 1 en Tavle, forestillende en Meridian-Ækvatorialkugle; S. 7, 30, 39, 41 og 42 Kort, alle i Kobberstik, T. Kitchin sculp.

Oversætterens første Fortale er optrykt ordret, men et Par Anmærkninger under Teksten er føjet til og det samme gælder Holbergs egen Fortale, hvortil der er føjet to smaa Anmærkninger. I Oversætterens anden Fortale hedder det: »The questions in the former edition of the introduction to universal history, as they were of no real use, and too often interrupted the reader, are now entirely omitted, and several of the notes inserted into the text, but kept distinct from it by inverted comma's, that the reader may not blame Holberg for any errors but his own. The abridgment of the English history, which was very defective, is considerably enlarged, and chronological dates are added to the margin of almost every page, shewing the centuries before and after Christ«. Sluttelig takker han George Lewis Scot, som har tilføjet Marginal-Dateringerne og leveret betydelige Rettelser. Scot (f. 1708 † 1780) var Matematiker og havde været Lærer for Prinsen af Wales; han endte som Commissioner of excise (Konsumptionsforvalter). Ordenen er den samme som i den forrige Udgave; der er kommet endel nye Noter til, navnlig i Englands Historie.

I Robert Watt, Bibliotheca Britannica. I. Edinburgh. 1824 anføres en Udgave af denne Oversættelse udkommet i Dublin. 1760.

NEW EDITION 1787

AN | INTRODUCTION | TO | UNIVERSAL HISTORY. | Translated from the Latin of Baron HOLBERG; | WITH NOTES, | HISTORICAL, CHRONOLOGICAL, AND CRITICAL. | BY GREGORY SHARPE, LL. D. F. R. & A. S. | A NEW EDITION | REVISED, CORRECTED, AND IMPROVED, | BY WILLIAM RADCLIFFE, A. B. | OF ORIEL COLLEGE, OXFORD. | LONDON: | PRINTED FOR L. DAVIS, HOLBORN; J. JOHNSON, ST. PAUL's | CHURCH-YARD; AND R. BALDWIN, PATERNOSTER-ROW. | MDCCLXXXVII. | 8vo.

[Indhold: Smudstitel; Titelblad; BARON HOLBERG's | PREFACE. S. V—VIII; sign. A_3—$A_{4(v)}$; Dr. GREGORY SHARPE's | PREFACE. (S. IX—XXI; sign. (A_5—$a_{3(r)}$); ADVERTISEMENT | TO | THE THE THIRD EDITION. |. (S. XXIII—XXV; sign. a_4—$b_{(r)}$; undertegn. January 1, 1787); THE CONTENTS. (upag.; sign. $b_{2(r\ et\ v)}$, 1 Blad). Teksten S. 1—354; sign. B—Z_8; tilsidst et Blad: BOOKS lately published for L. DAVIS, R. BALD- | WIN, and J. JOHNSON.].

Holbergs Fortale er uforandret (kun en lille Fodnote føjet til de to i 2. Edition); og det samme gælder (ogsaa med Tilføjelsen af en ny lille Fodnote) Sharpes Fortale. I Advertisement forklarer Udgiveren: »In the present Edition all material events have been noticed, and the dates, which were every where wanting, are added, it is hoped with constant accuracy, but certainly with as much as could be obtained. The history of each country is also continued to the present day. The notes of the present Editor are distinguished from those of former editions by the letter E subjoined, and by an Italic letter of reference«.

Ordenen og Inddelingen er den samme som i de tidligere Udgaver; alle Tillæggene, hvorved Fremstillingen føres op til Udgivelsesaaret, er kun faa og er sat som Fodnoter. Her lægger man særlig Mærke til (S. 314) Noten om Christian VII, hvor det ud fra engelsk Synspunkt om Caroline Mathilde hedder: »She was made a prisoner through the intrigues of the queen dowager, Jan. 16. 1772«.

Det geografiske Compendium er udeladt i denne Udgave.

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE 1779

INLEIDING | TER | ALGEMEENE HISTORIE; | IN VRAAGEN EN ANTWOORDEN, | TEN DIENSTE DER JEUGD; | DOOR DEN BARON | LODEWIJK VAN HOLBERG, | In zijn Leeven Professor der Historien; Lid | van de Koninglijke Maatschappij der Wee- | tenschappen te Koppenhagen, enz. | Naar den laatsten Latijnschen Druk ge- | volgd, en tot op den tegenwoordi- | gen tijd voortgezet. | (Röskenvignet). | Te AMSTERDAM, | Bij de de WED. VAN ESVELDT en HOLTROP. | MDCCLXXIX. | 8vo.

[Indhold: Smudstitel; Titelblad; VOORBERICHT. (1 upag. og usign. Blad); Teksten S. 1—231, sign. A—$P_{4(r)}$; sidst 1 Side indeholdende Fortegnelse over andre af Holbergs Værker, i hollandsk Oversættelse, tilkøbs hos samme Boghandler].

I Fortalen berømmes Holbergs Værk, der ikke blot i Forfatterens Fædreland, men ogsaa i andre Lande, navnlig i Tyskland, har fundet vid Udbredelse. Et Savn er det, at den Nederlandske Historie ikke er behandlet i det, men der henvises til et derover udkommet Compendium, som kunde bruges til at supplere Bogen. Oversættelsen er rimeligvis besørget efter Udg. Lipsiæ. 1769; men Oversætteren har paa sine Steder forkortet Teksten lidt og har overalt ført Fremstillingen op til Udgivelsesaaret. Formen med Spørgsmaal og Svar er bibeholdt og

ligesom i de tyske Oversættelser er Spørgsmaalene nummererede. (jfr. Het boek. 1924. S. 218).

Prisen var 18 Styver.

TITELOPLAG 1781

INLEIDING | TER | ALGEMEENE HISTORIE, | TEN DIENSTE DER | JEUGD. | DOOR DEN BARON EN PROFESSOR | LODEWIJK VAN HOLBERG. | TOT OP DEN TEGENWOORDIGEN TIJD | VOORTGEZET. | TE AMSTERDAM, | Bij WILLEM HOLTROP, | MDCCLXXXI. | 8vo.

[Indhold: Smudstitel; Titelblad; VOORBERICHT. (1 upag. og usign. Blad); Teksten S. 1—231, sign. A—$P_{4(r)}$; sidst 1 Side indeholdende Fortegnelse over andre af Holbergs Værker i hollandsk Oversættelse, tilkøbs hos samme Boghandler].

Det er i Virkeligheden kun det gamle Oplag af Udgaven 1779, rimeligvis kun med omtrykt Titelblad — eller muligvis omtrykt 1. Ark (Titelbladet synes nemlig ikke klæbet til, men virkelig organisk sammenhængende med det 1. Ark). Muligvis skyldes Titelbladets Omtrykning en Forandring i Forlæggerfirmaet. (jfr. Het boek. 1924. S. 218).

RUSSISK OVERSÆTTELSE 1766

ЛУДОВИКА ГОЛБЕРГА | СОКРАЩЕНІЕ | УНИВЕРСАЛЬНОЙ | ИСТОРІИ, | СОЧИНЕННОЕ | ВОПРОСАМИ И ОТВѢТАМИ; | СЪ ЛАТИНСКАГО ЯЗЫКА | ПЕРЕВЕДЕНО | АКАДЕМІИ НАУКЪ ПЕРЕВОДЧИКОМЪ | ИВАНОМЪ БАРКОВЫМЪ. |

(Vignet med en Bikube).

ВЪ САНКТПЕТЕРБУРГѢ | ПРИ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ | 1766 ГОДА. |

[Ludvig Holberg, Sammendrag af den almindelige Historie indrettet med Spørgsmaal og Svar. Fra det latinske Sprog oversat for Videnskabernes Akademi ved Tolken Ivan Barkov, St. Petersburg ved det kejserlige Videnskabernes Akademi Aar 1766].

[Indhold: Titelblad; Fortale (upag.; 4 S.); Teksten (ovenover Frise med Landskab); S 1—285; sign. A—$Л_{11(r)}$].

Fortalen indeholder nogle almindelige Betragtninger over Historie og en Berømmelse af den af Holberg benyttede Fremstillingsmaade.

I B. Sopikoff, Forsøg til en russisk Bibliografi. IV. St. Petersborg. 1816. S. 473. Nr. 11087 nævnes en 2. Udg. St. Petersborg. 1799. Den findes ikke i danske Biblioteker.

ЛУДОВИКА ГОЛБЕРГА, | СОКРАЩЕНІЕ | ВСЕОБЩЕЙ ИСТОРІИ, | СЪ ВОПРОСАМИ И ОТВѢТАМИ. | ПЕРЕВЕДЕНО СЪ ЛАТИНСКАГО ЯЗЫКА, | СЪ НОВѢЙТАГО ИЗДАНІЯ. ИЖДИВЕН. КНИГ. | МОСКВА 1808. | ВЪ ТИПОГРАФІИ ДУБРОВИНА И МЕРЗЛЯКОВА. |

[Ludvig Holberg, Sammendrag af Universalhistorien med Spørgsmaal og Svar, oversat fra det latinske Sprog fra den nyeste Udgave. Boghandlerens Bekostning. Moskva 1808. Dubrovins og Merzljakovs Trykkeri].

[Indhold: Titelblad (bagpaa: [Med Billigelse af Censurkomiteen for det kejserlige russiske Moskva-Universitets Omraade]. Teksten. S. 1—332; sign. 1—$28_{2(v)}$; men der er flere Gange sprunget et Tal over ved Arksigneringen].

Teksten er forkortet, kun Ruslands Historie er udvidet.

ISLANDSK OVERSÆTTELSE

I Det kgl. Biblioteks Haandskriftsamling (Thott. Nr. 346b. 8vo) haves Compendium historiæ universalis e Synopsi Holbergiana in usum Scholæ Skalholtinæ introductum a doctissimo nec non vigilantissimo ejusdem Scholæ rectore Mag. Biarnio-Jonæo. Anno MDCCLXX. S. G. F. P.

Haandskriftet indeholder kun den gamle Historie i Uddrag og Bearbejdelse (paa Latin).

COMPENDIUM GEOGRAPHICUM

ORIGINALUDGAVE 1733

LUDOVICI HOLBERGII | COMPENDI- | UM GEOGRA- | PHICUM | In Usum studiosæ Ju- | ventutis. | (ornamenteret Blomstervignet) | HAVNIÆ, 1733. | Typis Regiæ Majest. & Universit. Typogr. | JOH. GEORGII HÖPFFNERI. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Fortale (1 Side; ovenover Røskenfrise); Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise) S. 1—58; sign. A—$D_{5(v)}$; Slutningsvignet].

Dette Skrift havde Holberg bebudet i Fortalen til sin 1733 udgivne Synopsis historiæ universalis: »Et cum in hoc rerum statu opus sit etiam Compendio Geographico, conabor, aut novum conscribere aut usitatum hactenus Celeberrimi Jacobæi Compendium auctius edere«.

I den meget kortfattede Fortale til Compendiet skriver han: »Qvæ in Celeberrimi Jacobæi Compendio desiderantur supplevi, reliqva integra & intacta relinqvens«.

Det Skrift, Holberg her omtaler, er Holger Jacobæus' Compendium geographicum præcipua geographiæ tam generalis, qvam specialis capita exponens. In gratiam juventutis academicæ, der udkom første Gang 1693 i Kvart og siden blev udgivet 1700 i 8vo. Dette Arbejde har Holberg lagt til Grund for sit Compendium og paa mange Steder (f. Ex. i Afsnittet om Afrika og Amerika S. 52—58) følger han det Ord til andet; men paa andre Steder, saaledes navnlig i »Introductio« om den matematiske Geografi har han forkortet og omarbejdet Jacobæus' Tekst saaledes, at Fremstillingen helt er bleven hans Ejendom. Endelig har han ogsaa i Beskrivelsen af de enkelte Lande, navnlig de nordiske (S. 20—26), forøget Jacobæus's meget magre Oplysninger.

Stoffet er ordnet paa følgende Maade: Først en Definition af Ordene: Geografi, Cosmografi, Chorografi og Topografi; derefter en kortfattet matematisk og fysisk Beskrivelse af Jorden, Verdens politiske Inddeling og sluttelig de fire Verdensdele. I Europa er Ordenen følgende: Spanien, Portugal, Frankrig, Italien, Storbritannien, Danmark, Norge, Sverrig, Belgien, Tyskland, Bøhmen og Ungarn, Schweitz, Polen, Rusland, Thracia (ɔ: Rumænien), Mæsia (ɔ: Serbien og Bulgarien), Transilvania (ɔ: Siebenbürgen) og Grækenland. Derefter følger Asien, delt i Tattaria Asiatica, China, Indien, Persien og det tyrkiske Rige, til hvilket henregnes Palæstina, der ligesom hos Jacobæus omtales temmelig udførligt. Skriftet slutter med en Omtale af Afrika og Amerika.

Det eneste Spor af, at Skriftet er blevet anmeldt kort efter dets Fremkomst findes i Ludw. Holbergs eigene Lebens-Beschreibung. Cph. und Lpz. 1745. S. 286—87, hvor der findes følgende Anmærkning: »Siehe die Hamburg. Berichte auf das Jahr 1739. S. 228. Das widrige Urtheil, welches in dem friesischen Catalogo Librorum cum Annot. in XXVIII Stücke auf der 222 Seite von dieser Einleitung gefället worden, wird durch die Absicht, welche Herr Holberg bey diesem kleinen Werke gehabt, hinlänglich widerlegt; da er kein ausführliches Werk, sondern nur einen kurzen Begriff zum Nutzen der Jugend schreiben, und dem Lehrer allein Gelegenheit geben wollen, solches umständlicher zu erlaütern und den Zuhörern vorzutragen«. Desværre er Citatet fra Hamburgische Berichte galt og det andet citerede Værk har det trods al anvendt Umage ikke været muligt at identificere. En Forespørgsel i Preussische Staatsbibliothek, Berlin, førte ikke til noget. Skriftet kunde heller ikke findes der og Titlen maa formodes at være urigtig.

I sit 2. Levnetsbrev (Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 228), omtaler Holberg sit Compendium saaledes: »In juventutis gratiam præcepta nuper edidi historica & Geographica, quæ tam in scholis utriusque regni, quam in Universitate a tyronibus leguntur«.

I Aaret 1753 skriver H. P. Anchersen i en Betænkning (trykt i Uddrag i Holberg Aarbog 1923. S. 194) til J. L. Holstein: »B. Holberg haver og paa Latin, strax efter den nye Fundation var udkommet, skrevet af den gamle Jacobæi compendiorum compendio med gandske faae og magere tillegg eet conpendium Geographicum. Sed hoc aliqvid nihil est, og naar hand døer, maae der skrives een nye Geographie enten paa dansk eller latin«.

Skriftet er optrykt i Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. IX. Kbh. 1928. S. 113—45.

Om Compendium kan jævnføres Geografisk Tidsskrift. VII. Kbh. 1884. S. 145—51 (Edv. Erslev, Ludvig Holberg som Geograf. Mindetale i det kgl. danske geografiske Selskab d. 1. Dec. 1884; ogsaa som Særtryk. Kbh. 1884); Edv. Erslev, Jylland. Kbh. 1886. S. 321—25. For Fuldstændigheds Skyld skal endnu anføres en Afhandling af Hans Rasmussen: Geografiens Standpunkt paa Holbergs Tid (Museum. 1894. II. S. 112—36), skønt den intet indeholder af Betydning for dette Skrift af Holberg.

I Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1733. Nr. 44 ($^{29}/_{10}$) S. 689 averteres Compendium som udkommen »i denne Maanet« og »selges paa sedvanlige Sted udi Eilersens Collegio«.

Prisen var 8 Sk. (jfr. Kiøbenhavns Post-Rytter. 1733. Nr. 87 ($^{30}/_{10}$).

EFTERTRYK 1736

LUDOVICI HOLBERGII | COMPENDIUM | GEOGRAPHICUM | IN USUM STUDIOSÆ | JUVENTUTIS. | (Vignet; Duen med Oliegrenen, staaende paa en Kugle, om hvilken snor sig en Slange; det hele omgivet af en Bladdekoration). | LIPSIÆ, | ANNO MDCCXXXVI. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Fortale (1 S., ovenover forskellig Røskenfrise); Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise) S. 5—47; sign. A_3—$C_{8(r)}$; Slutningsvignet].

Teksten er sat med en mindre Type og desuden er der sparet Plads ved at Tallene for de enkelte Stykker er sat i Begyndelsen af Linjen ikke ovenover som i Originaludgaven.

S. 35 er Tattaria rettet til Tartaria; men S. 36 findes alligevel Tattar(ia). Det er formodentlig denne Udg., der sigtes til i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1737. Nr. 89 ($^{8}/_{11}$), 90 ($^{11}/_{11}$), 91 ($^{15}/_{11}$), idet der advares mod et Eftertryk, udført i Tyskland (jfr. under Synopsis historiæ universalis. Lipsiæ. 1736).

UDGAVE 1736

LUDOVICI HOLBERGII | COMPENDI- | UM GEOGRA- | PHI-CUM | In Usum studiosæ Ju- | ventutis. (samme Vignet som i Udg. 1733). | HAVNIÆ, 1736. | Typis Regiæ Majest. & Universit. Typogr. | JOH. GEORGII HØPFFNERI. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Fortale (1 S., ovenover samme Røskenfrise som i Udg. 1733); Teksten (samme Røskenfrise som i Udg. 1733) S. 1—58; sign. A—$D_{5(v)}$; samme Slutningsvignet som i Udg. 1733].

S. 58 er under Amerika indskudt en ny Paragraf (7) af følgende Indhold: »Inter varios Principes Europæos divisa est America. Potior pars sub Dominio Regum Hispaniæ est. Coloniæ Danorum sunt Insulæ St. Thomæ & St. Johannis. Nuper acqvisita est Insula St. Crucis«.

Af Afvigelser fra Udgaven 1733 kan noteres, at der hyppigt findes en anden Tegnsætning; S. 57 L. 11 f. o. er Trykfejlen efl rettet til: est; S. 41 L. 2 og 4 f. n. er Tattaria rettet til Tartaria; men underligt nok findes S. 42. L. 3. 6. 8 og 10 f. o. alligevel: Tatta(ria). S. 8 L. 3—4 f. o. og S. 13 L. 15 f. o. er der lidt Forandring i Linjedelingen; endelig er der S. 10 L. 5 f. o. indskudt 3 Linjer og S. 14 L. 6 f. o. 2 Linjer, saaledes at Siderne 10—11 og 13—14 ikke stemmer med Udgaven 1733 i Sideskifte. Bruuns Udsagn (Ludv. Holberg som Lærer i Historie. 1872. S. 118), at den følger Originalen Side for Side, er saaledes ikke helt korrekt.

EDITIO SECUNDA 1749

LUDOVICI HOLBERGII | COMPENDIUM | GEOGRAPHICUM | IN USUM STUDIOSÆ JU- | VENTUTIS. | (Vignet, Berlings Navnetræk). | EDITIO SECUNDA. | HAVNIÆ, 1749. | EX OFFICINA S. R. M. AULICA APUD | ERNEST. HENR. BERLINGIUM. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Fortale (1 S.; ovenover forskellig Røskenfrise; Teksten (ovenover forskellig Røsgenfrise). S. 1—58 (sign. A—$D_{5(v)}$); forskellig Slutningsvignet].

Det er et fuldstændigt Optryk Side for Side af Udgaven Hauniæ. 1736; nogle Trykfejl er rettet, saaledes S. 14 L. 6 f. o. vertute til virtute; S. 21 Fangordet Octo til Otto, men S. 41 og 42 er den samme Vexlen mellem Formerne Tartaria og Tattaria bibeholdt. S. 8 L. 6 f. o. staar Discriptio istedetfor Descriptio.

Prisen var 8 Sk. (jfr. Kiøbenhavns Post-Rytter. 1749. Nr. 102 ($^{22}/_{12}$)).

I Holbergs Bo (jfr. H. de Hofman, Samlinger af publique og private Stiftelser etc. I. Kbh. 1755. S. 239) fandtes 16 Ex. af denne Udg.

UDGAVE 1754

LUDOVICI | L. B. de HOLBERG | COMPENDIUM | GEOGRAPHICUM | IN USUM | STUDIOSÆ JUVENTUTIS. | (Vignet, en Engel med et Skjold, hvori et Landkort med Navnene Europa, America, Africa, Asia; udenom en ornamenteret Ramme). | LIPSIÆ, | ANNO MDCCLIV. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Fortale (S. 3—4; sign. A_2; 1 Blad) (ovenover Røskenfrise; bagefter lille Slutningsvignet); Teksten (ovenover ornamenteret Frise) S. 5—47 (sign. A_3—$C_{8(r)}$); samme Slutningsvignet som efter Fortalen].

Naar Bruun (Ludv. Holberg som Lærer i Historie. Kbh. 1872. S. 119) udtaler, at det er et Optryk af Udgaven: Lipsiæ 1736, er dette ikke helt korrekt; S. 14 L. 2 f. n. er der saaledes forandret i Stykket om Neapel; det hedder i denne Udg.: »Unicum tantum est regnum in continenti Italiæ sc. Neapolitanum, quod olim Hispanis, hodie vero suo regi ex stirpe hispanica paret« — medens Udg. 1736 har: »hodie vero Imperatori Germaniæ paret«. Den ovennævnte Slutning findes kun i denne Udgave, ikke i nogen af de andre. Den følger ellers overalt Udg. Lipsiæ 1736 ogsaa med Hensyn til Sideskifte. Et Exemplar findes i Sorø Akademis Bibliotek.

I denne Udg. er ligesom i Udg. Lipsiæ 1736 Tallene for de enkelte Stykker sat i Begyndelsen af Linjen. S. 35—36 findes den tidligere omtalte Vexlen mellem Tartaria og Tattar(ia).

I Kaysers Bücherlexicon findes den opført som udkommen Kph. 1754 (Brummer); Prisen var 1 Groschen.

Holbergs Compendium findes aftrykt i den under hans: Synopsis historiæ universalis anførte Udg. Ludovici Holbergii synopsis historiæ universalis aucta, et ad nostra tempora continuata, et edita a Nicolao Jonge in usum scholarum. Editio nova, cui accessit Compendium ejusdem Holbergii; nec non Compendium historiæ patriæ, autore Tiberio de Baar. Leovardiæ. 1770. S. 203—35 med Halvtitel: LUDOVICI | L. B. DE HOLBERG | COMPENDIUM | GEOGRAPHICUM. — Det er her aftrykt enten efter Originaludgaven 1733 eller efter Udg. Lipsiæ. 1736, hvilket kan ses af, at nærværende Tryk mangler de smaa, ovenfor nævnte Tillæg, samt § 7 i Amerikas Geografi. Af Afvigelser kan nævnes, at dette Tryk S. 208, L. 5 f. o. udelader Ordene »vulgo Øre-Sund«, S. 212 L. 17 f. o. og 213 L. 9 f. n. om Toskana og Sicilien har en lille Tilføjelse om den nuvæ-

rende Hersker, S. 224 L. 6 f. o. ligeledes en Tilføjelse om, at der er Universitet i Kønigsberg, samt S. 226 L. 7 f. n. benytter Benævnelsen Tartaria. Ellers er Aftrykket fuldstændig overensstemmende med det til Trykning benyttede Forlæg.

ENGELSK OVERSÆTTELSE

I den under Holbergs Synopsis historiæ universalis anførte engelske Oversættelse: An introduction to Universal history. Translated from the Latin of Baron Holberg. With notes historical, and critical. By Gregory Sharpe. The second edition corrected and enlarged. To which is prefixed A short System of geography with maps, etc. London. 1758. findes en Oversættelse af Holbergs Compendium S. 1—42. Om denne siger Oversætteren i: To the reader, concerning this second edition (S. 2): »The short system of geography prefixed is a translation from Holberg, in which the same freedom is used with him, as he took with Jacobæus, who was the author of this geographical compendium. Quæ desiderantur supplevi, reliqua integra et intacta relinquens«.

Oversætteren har bibeholdt Holbergs Inddeling og Orden og kun forandret lidt hist og her paa Teksten, bl. a. ved England; derimod er Afsnittet om Amerika endel forandret, men fylder dog kun halvanden Side.

De tilføjede Kort er S. 1 en Meridian-Ækvatorialkugle, S. 7 Europe, S. 30 Asia, S. 39 Africa, S. 41 North America, S. 42 South America — alle stukne »from the best authorities by T. Kitchin«.

NIC. JONGES BEARBEJDELSER

Nicolaus Jonge udgav en: Synopsis geographiæ universalis captui discentium accommodata. Hafniæ. 1753, af hvilken der udkom forøgede Udg. med Kort. Hauniæ et Lipsiæ. 1758 og smstds. 1768. Den har tildels laant Inddelingen fra Holbergs Compendium, som Jonge dog ikke nævner i Fortalen (til Udg. 1758 og 1768; i 1753 findes ingen Fortale), men den har ellers intet tilfælles med dette Arbejde, hvad der allerede kan ses af, at Jonges Skrift er paa 127 (i de to sidste Udgaver 144) Sider.

Den annonceres i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1733. Nr. 38 ($^{11}/_{5}$) saaledes: »Den lille Piece kaldet Synopsis geographiæ universalis captui discentium accommodata, som er excerperet af Hr. Justitz-Raad Anchersens Tabeller og Hr. B. Holbergs Compend. Geograph., hvilken kand bruges som en beqvem Haandbog for de Lærende, der ey har nødig derudover at spilde deres Tiid ved selv at excerpere; er at bekomme til Kiøbs for 1 Mk. hos Boghandler Pelt og hos Bogbinder Frauen«.

Endnu mindre har Jonges: Ludvig Holbergs Geographie eller Jordbeskrivelse, forfattet efter det af Ham Selv udgivne lidet Latinske Geographiske Compendium, men nu vitløftigere udført. I—VII. Kbh. 1759—91. 4. med Holbergs Compendium at gøre. Det smykker sig kun med Holbergs Navn og er i Virkeligheden en Kompilation af en Række udenlandske, særlig tyske Arbejder. Udgivelsen strakte sig, under Subskribenternes højlydte Beklagelse, over næsten en Menneskealder og det sidste Bind blev paa Grund af Jonges Død besørget af en anden driftig Literat, Niels Prahl.

OPUSCULA LATINA 1737—43

LUDOVICI HOLBERGII | OPUSCULA | QUÆDAM | LATINA, | EPISTOLA I. | CUJUS NOVA HÆC EDITIO PRIORIBUS EST EMENDATIOR. | EPISTOLA II. | QUINQUE LIBRI | EPIGRAMMATUM. | (Billedvignet med to allegoriske Figurer, imellem hvilke sammenslyngede Bogstaver, Forlæggerens Initialer H. C. P., ovenover disse Devisen: Honor Conciliatur Prudentia). | LIPSIÆ, | Sumtibus B. HIERON. CHRIST. PAULLI | Viduæ, MDCCXXXVII | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; Forsatsblad: LUDOVICI HOLBERGII | AD | VIR. PERILLUSTREM | *⁂* | EPISTOLA I. | (dette Forsatsblad er i endel Exemplarer ved Indbindingen urigtigt sat for Titelbladet; at det er urigtigt, kan skønnes allerede deraf, at i saa Fald mangler det første Afsnit i Bogen, nemlig Epistola I, fuldstændig Betegnelse, idet der ingen Overskrift findes over dette — og desuden findes et aldeles tilsvarende Forsatsblad S. 213—14 sat foran Epistola II. V. Olsvig i sit Skrift: Om Ludvig Holbergs Epistola ad Virum perillustrem. Kria. 1905. S. 454 hævder, at denne urigtige Falsning skulde være bestilt af Holberg selv(!)); Teksten (ovenover en Frise, hvori en Ørn) S. (1)—440, sign. A—$Ee_{4(v)}$; Slutningsvignet; derefter følger med Overskrift: HOLGERI DANI | AD | BURMANN. EPISTOLA. (ovenover ornamenteret Frise; upag.; sign. Ee_5 —$Ff_{4(v)}$.

S. 1—212 optages af Epistola I uden Overskrift, men med det ovennævnte Forsatsblad; S. 213—14 findes et Forsatsblad: LUDOVICI HOLBERGII | AD | VIRUM | PERILLUSTREM | EPISTOLA SECUNDA.; dettes Tekst (ovenover samme ornamenterede Frise som over Holgeri Dani ad Burmann. Epistola) optager S. 215—28; S. 229—30 et Forsatsblad: LUDOVICI HOLBERGII | EPIGRAMMATVM | Libri Quinque.; Fortale (ovenover forskellig ornamenteret Frise) S. 231—36, Slutningsvignet; Epigrammerne S. 237—440].

Efter Titelbladets Opgivelse skulde dette Skrift være trykt i Leipzig, men der har været rejst Tvivl om denne Opgivelses Rigtighed. Det hedder saaledes i en Anmeldelse i Hamburgische Berichte von neuen gelehrten Sachen. Hamburg. 1737. Nr. LV. ($^{12}/_{7}$) S. 454: »Wiewol aber auf dem Titel Leipzig stehet, so geben es doch alle Umstände, dasz der Abdruk an einem andern Orte, und vermutlich nicht unter des Hn. Verfassers Aufsicht geschehen sey, indem hie und da Drukfehler bestehen blieben sind«. Ifølge Olsvig (Om Ludvig Holbergs saakaldte Selvbiografi. Kria. 1904. S. 200), der forøvrigt sikkert med Urette tillægger Holberg selv denne Anmeldelse, skulde Skriftet være trykt i København (anf. Skr. S. 194) og Ordene »Sumtibus B. Hieron. Christ. Paulli Viduæ« være at forstaa som »kan i Leipsig faaes i Sal. Paullis Enkes udleveringslager«.

I Fortalen til sine Moralske Tanker 1744 siger Holberg selv udtrykkelig, at Opuscula's Trykning »er skeed udenlands« og det rimeligste er da vel at antage, at Titelbladets Opgivelse m. H. t. Trykkestedet er rigtig.

En anden Anmeldelse findes i Nova acta eruditorum. Lipsiæ. 1739. S. 232—35; i Begyndelsen af denne hedder det: »Habet utraque Epistola, habent Epigrammata, perpetuam festivitatem, ut appareat, Poetæ jucundam esse ineptiarum argutulam compunctionem, et viro juvenilis doloris recordationem. Namque in polito genere scripturæ miles, pædagogus, peregrinator, satyricus et comicus, agitatur motibus ingenii, ad excogitandum acutis, ad explicandum ornandumque uberibus, ad memoriam firmis atque diuturnis. Quibus rebus fit, ut lectionem hilaritas sæpe consequatur«. Forøvrigt dvæler denne Anmelder særlig ved det første Levnetsbrev, hvis Indhold kortelig gengives.

I den ovenfor nævnte Anmeldelse i Hamburgische Berichte 1737. S. 454 siges det endvidere: »Nachdem des . . . Hn. Ludewig Holbergs . . . so genante epistola ad virum perillustrem sich an den mehresten Orten gar selten gemachet hatte, so hat dieses die Witwe Paulin zu Kph. angefrischet, so wol besagten Brief als auch noch einen andern von eben der schönen Feder, und fünf Bücher lateinischer Singedichte oder Epigrammatum in ihren Verlag folgender gestalt aus der Pressen treten zu lassen: Ludovici Holbergii Opuscula quædam latina«.

Med Hensyn til Epistola I og II ad Virum Perillustrem kan henvises ovenfor til Omtalen af dette Skrift og angaaende de 5 Bøger Epigrammer til den nedenfor anførte Udgave: Epigrammatum libri septem. Hafniæ et Lipsiæ. 1749. Om Holgeri Dani ad Burmann. Epistola jfr. ovenfor dette Skrift.

Skriftet er optrykt (dog med Udeladelse af Epistola I og Hol-

geri Dani Epistola) i Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. IX. Kbh. 1928. S. 159—334.

Om Opuscula quædam Latina jfr. Chr. Bruun, Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. Kbh. 1895. S. 26—27.

I et Brev fra Christian Rantzau $^{31}/_{8}$ 1737 til Gram (trykt hos Chr. Bruun, anf. Skr. S. 131—32) hedder det: »Her siges, Holbergs latinske Liv og Levnet at være paa Bog-Laden i Kiøbenhavn, men ey at maa sælges. Hvorfor det Forbud er, kand jeg ey begrunde. Der skal være nogle kiønne Epigrammata tilføjede, men her er den ey at faa«. Et saadant Forbud, der i sig selv er ganske usandsynligt, kendes ikke andetstedsfra og det er formodentlig ogsaa kun et løst Rygte.

LUD. HOLBERGII | OPUSCULO- | RUM | LATINORUM | PARS ALTERA. | 8vo.

[Indhold: Smudstitelblad; Teksten (ovenover Billedfrise samt Overskriften): LUDOVICI HOLBERGII. | AD | VIRUM PERILLUSTREM | EPISTOLA TERTIA. | S. 1—192 (sign. A—$M_{8(v)}$; Slutningsvignet; S. 193 (sign. N.) Halvtitel: LUDOVICI | HOLBERGII | EPIGRAM- | MATUM | LIBER SEXTUS. | (bagpaa dette: »Libellum hunc voco sextum respectu qvinqve priorum, qvi in primo opusculorum latinorum tomo reperiuntur. Exhibet epigrammata in historiam sacram antiqvam, ac opus proinde est sene dignum. Spero meliorem sortem habitura hæc epigrammata; nam priora tot vitiis typographicis scatent, ut vix intelligi qveant.«); Teksten (ovenover ornamenteret Frise). S. 196—232 (sign. N_2—$P_{4(v)}$); forskellig Slutningsvignet].

Som det fremgaar af ovenstaaende har dette Skrift, der fremtræder i samme Udstyrelse som første Del, intet egentligt Titelblad og savner fuldstændig Angivelse af Trykkested, Trykkeaar, Boghandler eller Bogtrykker. Wille Høyberg (i Kiøbenhavnske Samlinger. 1. Bd. [Kbh. 1755]. S. 488) anfører dette Bind som udkommet 1738, men det er beviselig urigtigt, thi i sit 3. Levnetsbrev omtaler Holberg baade Niels Klim (1741) og sin Jødiske Historie (1742), medens han ikke nævner sine Moralske Tanker (1744). Det ligger da nær at antage, at Udgivelsesaaret maa være 1743 og dette bekræftes af en Notits i Catalogus universalis oder Verzeichnisz der Bücher, welche in der Franckfurther und Leipziger Oster-Messe des 1743 Jahres gedruckt oder verbessert herauskommen sollen. Leipzig, hvor der anføres: »Holbergii Opuscula varia partes III. 8. Hafniæ. apud Otto Chr. Wenzel (citeret af Chr. Bruun, Om Ludv. Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. Kbh. 1895. S. 27; jfr. Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1745. S. 151). Forlæggeren Otto

Christopher Wenzel havde 1741 faaet Bestalling som Universitetsboghandler, efter at han Aaret forud havde overtaget H. C. Paullis Boghandel, som Enken afstod til ham (jfr. P. M. Stolpe, Dagspressen i Danmark. II. 1879. S. 117). Med »Partes III« menes muligvis de tre Levnetsbreve — eller det beror paa en Trykfejl. (Bruun fremsætter en anden, lidt vel konstrueret, Forklaring). Trykkestedet er muligvis Kbh.

I Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. 1744. Leipzig. Nr. II ($^{6}/_{1}$) S. 19—20 findes en Anmeldelse af denne 2. Del, hvori det hedder: »Die Schreibart des Herrn Verfassers ist weder rein genug, noch durchgängig gleich. Zuweilen ist sie der Schreibart des Plinii ähnlich, den er nebst dem Seneca dem Ciceroni weit vorzieht, zuweilen geht sie von der Art dieser seiner Favoriten weit ab, und wird so Ciceronianisch, dasz ihm auch ganze Perioden aus Ciceronis Tusculanis und dem ersten Buche de Officiis entfallen. In der Bemühung, sinnreich zu schreiben, scheinet er zuweilen etwas zu weit gegangen zu seyn«. Anmeldelsen handler forøvrigt mest om den 3. Epistola og er i det hele meget anerkendende.

Exemplarer af 1—2 Del solgtes 1884 paa Sv. Grundtvigs Auktion for 1,90; 1898 paa Lynges for 1,50; 1913 paa Wimmers for 8,00; 1915 paa Emil Blochs for 22,00; 1916 paa Hammershøjs for 31,00; $^{11}/_{12}$ 1919 for 10,00; $^{15}/_{1}$ 1925 for 20,00; paa M. Lorenzens for 42,00; $^{10}/_{6}$ 1929 for 16,00.

BERGENS BESKRIVELSE

ORIGINALUDGAVE 1737

Den | Berømmelige | Norske | Handel-Stad | Bergens | Beskrivelse | Ved | LUDVIG HOLBERG. | KIØBENHAVN, 1737. | Trykt udi Hans Kongl. Majestæts og | Universit. Bogtrykkerie, af J. J. Høpffner. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur. P. HORREBOW); Fortale | Til Læseren. | (Ovenover Frise; upag.; sign. 2—3(r)); Capitlernes Indhold. (upag.; sign. 3(v)—4(v)); Teksten (ovenover Frise med en Blomsterkurv). S. 1—311, sign. A—U4(r); lille Slutningsvignet. S. 201 findes et Halvtitelblad: Bergens | Beskrivelses | Anden | PART. | [Teksten begynder paa Bagsiden af Titelbladet] og S. 200 en stregslynget Slutningsvignet].

I Fortalen siger Holberg: »Anledning til dette Verk er tagen af nogle tilforladelige Manuscripter, sær af Mag. Edvard Edvarsens, som mig er falden i Hænder; og uden hvis Hielp det nu omstunder havde været en Umuelighed at beskrive Bergens gamle Tilstand .... Han samlede med stor Fliid sammen alt

hvad som kunde tiene til Historien af sin Fæderne Stad, og efterlod sig et vidtløftigt Skrift, kaldet Bergens Beskrivelse, hvortil han har betient sig af adskillige ældre skrevne Bøger, sær Mag. Absalons, som jeg ofte har citeret i dette Verk. Af denne Beskrivelse har jeg uddraget alt hvad som mig syntes at være vigtigt, og derhos antegnet alle de Forandringer som Bergens Stad udi 70. Aar har været underkasted, hvorudi jeg har faaet Oplysning af andre, sær af Hr. Cancellie-Raad og Politie-Mester Claus Fasting, hvilken af alle Bergens Indbyggere Stadens Tilstand er best bekiendt, saa at fuldkommeligen den 3die Deel af dette Skrift er nyt Tillæg. . . . Mit Arbeyde ved dette Verk er først at have bragt udi Orden, hvad som udi de skrevne Samlinger findes adspreedet, item forbigaaet ufornødne Ting: Dernæst at viise hvad Forandring Staden har haft udi de sidste 70. Aar, og udi hvad Tilstand den nu omstunder er. Endeligen ved at completere Verket med 4re nye Capitler, nemlig om Indbyggernes Naturel, om Stadens Herlighed frem for andre Norske og Danske Stæder, om Handelen, og om Bergens Stift, foruden adskillige Anmærkninger, som her og der ere indførdte«.

Hvad de af Holberg paaberaabte Kilder til hans Arbejde angaar, er Mag. Absalon den bekendte Absalon Pedersen Beyer (f. 1528 † 1575), der 1553 blev ansat som Lektor ved Bergens Skole, hvilken Stilling han opgav 1564, blev 1560 Kapitlets Notar og 1566 Prædikant paa Bergenhus. Hans efterladte Skrift blev udg. af N. Nicolaysen u. T. Liber Capituli Bergensis. Absalon Pedersøns Dagbog om Begivenheder især i Bergen 1552—72. Chria. 1860 (som Særtryk af: Norske Magasin. I. S. 181—449). (Tidligere var trykt Uddrag i Suhms Samlinger til den danske Historie. I. 2. H. Kbh. 1779. S. 91—112; Norske Samlinger. I. Chria. 1852. S. 21—29).

Edvard Edvardsen (f. 1630 † 1695) blev 1661 Hører og 1663 Konrektor ved Bergens Latinskole. Han efterlod en Bergens Beskrivelse i to Redaktioner, den ene afsluttet 1674, den anden ført videre til 1694. Til denne sidste findes Originalhaandskriftet i den Ledreborgske Samling (nu i det kgl. Bibliotek, jfr. T. A. Becker, Hist. Museum. I. 1. H. 1848. S. 24); til den ældre Redaktion findes Edvardsens originale Koncept i Bergens Museum (jfr. A. M. Wiesener, Katalog over Bergens Museums manuskriptsamling, jfr. Bergens Museums Aarbok. 1913. Nr. 5. S. 15) og en Afskrift i Oslo Universitetsbibliotek (Nr. 508. 4to). Det er efter de nyeste Undersøgelser den ældre Redaktion, Holberg har benyttet ved sit Arbejde. Uddrag af Edvardsens Skrift er offentliggjort af N. Nicolaysen i Norske Samlinger. I. Chria. 1852. S. 1—72 og i Norske Magasin. II. Chria. 1868. S. 489—660.

Claus (Lydersen) Fasting (f. 1674 † 1739) blev 1697 Raadmand, 1701 Politimester, 1703 Borgmester i Bergen og 1729 Kancelliraad. Han efterlod sig ogsaa i Haandskrift en Bergens Beskrivelse, som blev fuldført i 1722, men som Holberg ikke har benyttet. Den findes i Afskrift i Oslo Universitetsbibliotek (Nr. 466. 4to, Nr. 239. Fol., Nr. 228. Fol.) og et Uddrag er offentliggjort af N. Nicolaysen i Norske Magasin. III. Chria. 1870. S. 1—102. Hvad Holberg sigter til i sin Fortale maa altsaa være skriftlige Meddelelser fra Fasting om Enkeltheder angaaende Bergens Historie og Forhold i nyere Tid.

Med Hensyn til de her omtalte til Grund for Holbergs Bergens Beskrivelse liggende Kilder kan henvises til: Maria Stub Irgens, Ludvig Holberg i »Bergens Beskrivelse«. En litteraturhistorisk Studie. Kria. 1906. (Smaaskrifter fra det litteraturhistoriske Seminar. Udg. af Gerhard Gran. I). Denne Forfatterinde har desuden (S. 9) paavist, at Holberg har laant endel af Præsten i Norderhov Jonas Ramus' (f. 1649 † 1718) i Aaret 1715 fuldendte, men først noget efter hans Død udgivne: Norriges Beskrivelse. Kbh. u. A. [1735]. Holberg nævner flere Steder Ramus' Navn eller kalder den »Den nye Norges Beskrivelse« men citerer den slet ikke paa det Sted, hvor han endogsaa paa flere Punkter har benyttet selve Ramus' Ord, nemlig i Kapitlet om Bergens Stift (S. 289 ff.). En Sammenligning med Norriges Beskrivelse S. 131 ff. vil vise, at hele Grundlaget til dette Kapitel er hentet fra dette Skrift, men at Holberg efter sin Sædvane dels har udeladt endel af den oprindelige Text, dels har indsat adskilligt af sit eget.

Paa Bogens sidste Side siger Holberg om det sidste Afsnit om Kirkerne i Bergens Stift: »Dette er en accurat Optegnelse paa alle Præste-Gield og Kirker, som mig er communicered af Soren-Skriveren i Nordfiord Paul Skonevig, en habile og curieux Mand, der som Fuldmægtig af Stifts-Skriveren i Bergen ofte har reyset Stiftet igiennem«. Om denne Paul Skonevig (Schonevig, Schaanevig) findes et Par mindre Oplyninger i S. H. Finne-Grønn, Abel, den store Mathematikers slegt. Chria. 1899. S. 81.

I sit 3dje Levnetsbrev (Opuscula Latina. II. (1743). S. 8) siger han om dette Skrift: »Dum huic operi [Heltehistorierne] incumbo, succinctam qvandam Descriptionem edidi Bergarum Norvegiæ, ubi nasci mihi contigit. Non minus jucundum qvam utile habitum est hoc Opus, cum Civitas hæc vexata olim variis factionibus, quæ bella identidem civilia civerunt, amplam historiæ materiam præbent«. I Fortalen til hans Adskillige Heltinders og navnkundige Damers sammenlignede Historier. I. Kbh. 1745. Fortalen Ark b_4: »Det var og at ønske, at enhver med sin Fødebye vilde giøre det samme, som jeg haver giort med

den Stad Bergen«. Den omtales ganske kort i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Ad. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXX og anføres uden videre Bemærkning i [W. Høyberg], Kiøbenhavnske Samlinger. I. (Kbh. 1755). S. 488. I G. L. Baden, Dansk-Norsk Historisk Bibliothek. Odense. 1815. S. 161 hedder det: »Som Topografi har den altid hos os været fortrinlig agtet; men at denne Topografi ogsaa indeholder meget vigtige Bidrag til vor nordiske Middelalders Handelshistorie, er den i dette Fag meget kyndige Göttingske Prof. Sartorius den første, som har giort opmærksom paa«.

Denne sidste Ytring refererer til G. Sartorius, Geschichte des Hanseatischen Bundes. I. Göttingen. 1802. S. 224: »So treffliche Nachrichten auch Holberg hat, weszhalb er auch hier zum Grunde gelegt ist, so fehlt es ihm doch, wie allen anderen, an einem genauern Studium der Urkunden« og S. 345—46. Holbergs Beschreibung 1753 »liefert manche schätzbare Nachrichten über den Norwegisch-Hanseatischen Handel, vorzüglich über die allmähliche Ausbildung des Comtoirs zu Bergen, nach von ihm benutzten Handschriften. Es ist dies Werk zwar nicht ohne Mängel. . . . Kein Schriftsteller giebt über das allmähliche Entstehen der hanseatischen Niederlassung zu Bergen einen so anschaulichen Begriff; keiner eine solche Einsicht bey aller noch so groszen Unvollkommenheit in den Gang und die Art des Handels der Hansen mit Fremden und besonders mit Norwegen. . . . Hätten wir mehrere solche, obschon noch immer sehr unvollkommene, Beschreibungen von dem allmählichen Fortgange der übrigen Hansischen Comtoire, so würde unsere Einsicht in den Ganz des Ganzen unendlich viel gewinnen«.

I Holberg Aarbog 1924. S. 139—40 er fremdraget en Udtalelse af Hans Gram fra 1737 om dette Skrift: »Permagnam sane gratiam a civibus suis et natali urbe inivit clarissimus et diligentissimus Holbergius hoc libello (paginarum 311) scripto ad res Norvegicas perutili, et multis, alias obscuris, lucem inferente«.

Skriftet er optrykt i Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. IX. Kbh. 1928. S. 337—467.

Med Hensyn til Bergens Beskrivelse kan endvidere jævnføres: Joh. Nordahl-Olsen, Ludvig Holberg og hans Fødeby (i Bergens historiske Forenings Skrifter. Nr. 10. Bergen. 1904) og den videre Udførelse i samme Forfatters Skrift: Ludvig Holberg i Bergen. Bergen. 1905; Sigurd Høst, Om Holbergs historiske Skrifter. Bergen 1913. S. 121—28; Holbergklubbens Smaaskrifter. Bergen. 1910. S. 33—46 (Maria Stub Irgens, Ludvig Holberg og Fanebygden).

Den Fejl, Holberg havde begaaet i sin Dannemarks [og] Norges Beskrivelse. Kbh. 1729 og som havde paadraget ham Christian Stubs Kritik, at henlægge Nordlandene og Stavanger Amt til Bergens Stift, har han ikke gentaget i dette Skrift.

Kiøbenhavns Post-Rytter. 1737. Nr. 32 ($^{22}/_{4}$), 33 ($^{26}/_{4}$), 34 ($^{29}/_{4}$): »Gives tilkiende, at Bergens Beskrivelse, ved Hr. Assessor Ludvig Holberg ederet, nyligen fra Trykken er bleven færdig, og er hos Velbemeldte Autor selv til Kiøbs at bekomme. Verket udgiør 20 Ark in 8vo, og koster 2 Mark Danske«.

I Kiøbenhavns extraordinaire Relation. 1737. Nr. 34 ($^{17}/_{5}$), 37 ($^{27}/_{5}$): »Udi Trykken er nyelig udkommen Bergens Byes Beskrivelse in Octavo, forfattet af Velædle Hr. Assessor og Professor Ludvig Holberg, hos hvem Exemplarierne og ere at faae til Kiøbs for en billig Pris«.

Det anmeldtes i (Oluf Bang), Samling af adskillige nyttige og opbyggelige Materier. V. Stykke. Kbh. 1745. S. 32—34. Anmeldelsen bestaar kun i et Uddrag af Fortalen og et summarisk Referat af Kapitlernes Indhold. Den slutter med Ordene: »Denne Bog kommer sielden for« — hvad der kunde tyde paa, at den kun har været trykt i et lille Oplag.

Exemplarer solgtes 1872 paa Allens Auktion for 4 Mk. 12 Sk.; 1898 paa Lynges for 6,00; 1913 paa Wimmers for 24,00; 1915 paa Emil Blochs for 40,00; 1916 paa Warburgs for 25,00 og paa Hammershøjs for 51,00; 1922 $^{28}/_{9}$ for 42,00; 1923 paa S. Wandels for 55,00 og paa K. Scavenius' for 85,00; 1925 paa M. Lorenzens for 75,00; 1929 $^{15}/_{10}$ paa Auktion i Oslo for 46,00.

Af større Uddrag kan anføres: L. Sagen og H. Foss, Bergens Beskrivelse. Bergen. 1824. S. 464—81; A. E. Boye, Holbergiana. II. Kbh. 1833. S. 141—239 (Fragmenter om Staden Bergen og dens Indbyggere) og F. Bætzmann, Norge. Kbh. 1880. S. 368—72.

2. UDGAVE 1750

Den | Berømmelige | Norske | Handel-Stad | Bergens | Beskrivelse | ved | Ludvig Holberg. | Kiøbenhavn, 1750. | Trykt hos Deres Kongelige Majestets Hof- | Bogtrykker, E. H. Berling. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur. | P. HORREBOW. |; Fortale | Til Læseren. | (ovenover forskellig Frise; upag.; sign. 2—3(r); Capitlernes Indhold. (upag.; sign. 3(v)—4(v)); lille Vignet; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—311, sign. A—U4(r); forskellig noget større Slutningsvignet; S. 201 findes et Halvtitelblad: Bergens | Beskrivelses | Anden | Part. | [Teksten begynder paa Bagsiden af Titelbladet] og S. 200 en Slutningsvignet].

Det er et Optryk af Originalen; enkelte Trykfejl er rettet (mærkelig nok findes S. 1 og 152 i begge Udgaver Trykfejlen: Arnoldus de Tine (istedetfor (som S. 198 rigtigt) Arnoldus de Fine), men andre kommet til, f. Ex. S. 86 Iudbyggerne (istedetfor Indbyggerne). Som Helhed følges de to Udgaver ad i Sideskifte, skønt Linjerne ikke passer, idet Stregen, der i Originalen skilte Teksten fra Marginen, her er udeladt. Dog findes forandret Sideskifte uden at nogen egentlig Grund kan paavises, i Fortalen, samt S. 119, 162, 190, 219, 224, 250 og 262 (af hvilke dog nogle kun er Forandring i Fangordet, nemlig S. 119, 219 og 250). Desuden passer Siderne ikke fra S. 145—156, men her er Aarsagen, at den ny Udgave S. 152 har faaet indskudt et lille Stykke om de to ny Lens-Herrer, som var kommet til efter første Udgaves Fremkomst. Retskrivningen er forandret og moderniseret og de fleste Ord, der i Originaludgaven var trykt med latinske Typer, er her trykt med danske, undtagen i Navne og egentlig fremmede Ord. Udgaven er overhovedet pynteligere udstyret.

I Kiøbenhavns Post-Rytter, 1749. Nr. 102 ($^{22}/_{12}$): »Udi Berlings Bogtrykkeri er under Pressen: Baron Holbergs Bergens Byes Beskrivelse«.

Prisen var 2 Mk. 8 Sk.

Exemplarer solgtes 1855 paa J. C. G. Johannsens Auktion for 2 Mk. 12 Sk.; 1898 paa Lynges for 3,00; $^{16}/_{10}$ 1930 for 16,00.

3. UDGAVE 1757

Den | Berømmelige | Norske | Handel-Stad | Bergens | Beskrivelse | ved | Ludvig Holberg. | Kiøbenhavn, | Trykt i de Berlingske Arvingers | Bogtrykkerie. | 1757. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur | P. HORREBOW. |; Fortale | Til Læseren. (ovenover forskellig Frise); upag.; sign. 2—3(r); Capitlernes Indhold. (upag.; sign. 3(v)—4(v)); forskellig Slutningsvignet; Teksten (ovenover Frisen fra Udg. 1750) S. 1—311; sign. A—U4(r); forskellig Slutningsvignet; S. 201 Halvtitelblad: Bergens | Beskrivelses | Anden | Part. |; [Teksten begynder paa Bagsiden af Titelbladet]; S. 200 stor forskellig Slutningsvignet].

Denne Udgave er et fuldstændigt Optryk af Udgaven 1750; Sideskifterne passer helt igennem, undtagen i Fortalen og S. 262, hvor der dog ikke kan paavises nogen egentlig Grund til Forandringen; endel Trykfejl er rettet, men andre kommet til, f. Ex. i Fortalen (sidste Side, L. 2 f. n. Anmerkning istedetfor Anmerkninger; S. 119 L. 1 f. n. Hvorudver (istedetfor Hvorudover). S. 1

og 152 findes stadigt Arnoldus de Tine. Formatet er noget mindre end 1750-Udgaven og Linjerne derfor tættere trykt.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,25; 1916 paa Prof. Edv. Holms for 20,00; 1917 paa Jørgen Møllers for 25,00; 1918 $^{23}/_{5}$ for 30,00; $^{6}/_{12}$ 1920 for 42,00; 1923 paa K. Scavenius' for 50,00 og paa Joh. Levins for 28,00; 1925 paa L. E. Bruuns for 52,00 og paa M. Lorenzens for 26,00; 1927 paa P. Fr. Rists for 28,00; 1930 paa G. L. Wads for henholdsvis 16,00 og 24,00.

4. UTGAVE 1920

Den | Berømmelige | Norske | Handel-Stad | Bergens | Beskrivelse | Ved | LUDVIG HOLBERG | Fjerde Utgave. | Ved | JOH. NORDAHL-OLSEN | Bergen 1920 | Fr. Nygaards Bokhandel = M. Eie-Dancke | 8vo.

[Indhold: Omslag; Titlen fra Begyndelsen til Holberg incl. [efter »Beskrivelse« en Vignet]; Smudstitel: Ludvig Holberg: | Bergens Beskrivelse. | (Bagpaa dette Smudstitelblad: »Av denne bok er tat et fortryk i 360 nummererte ekspl., hvorav de 145 vil komme i handelen.«); Titelblad (bagpaa: Forlæggerens erindringer); 1 Kort over Bergen fra 1686 (efter Originalen i Riksarkivet); Facs. af Titelbladet til Originaludgaven 1737 (bagpaa: »Omstaaende titelblad er en reproduktion efter første utgave.«; nederst J. D. Beyer A/s. Boktrykkeri — Bergen); Fortale til Læseren (upag.; sign. $2_{(r-v)}$; Capitlernes Indhold (upag.; sign. $3_{(r-v)}$; Teksten S. 1—229; sign. A—$P_{3(r)}$; S. 149 et Halvtitelblad: Bergens | Beskrivelses | Anden Part. | (Teksten begynder bagpaa dette Halvtitelblad).

Midt paa Bagsiden af Omslaget: en Vignet, forestillende en (bergensk) Fisker. Nederst: J. D. Beyer A/s. — Boktrykkeri — Bergen.].

Som det fremgaar af ovennævnte findes der et Fortryk af denne Udgave, der er trykt paa større Papir og som bagpaa Smudstitelbladet har følgende Notits: »Som en hyldest til ham som iaar for femti aar siden grundlagde mit firma Fr. Nygaards Bokhandel, og som en hilsen til firmaets venner op gjennem aarene er dette fortryk av den kommende ny utgave av Holbergs Bergens Beskrivelse blevet til.«, undertegnet M. Eie Dancke. Fortrykkene er nummererede og signerede af Udgiveren.

I Forlæggerens erindringer hedder det »Den er en gjengivelse av 1ste utgave, idet der dog er rettet et par paatagelige trykfeil, men iøvrig er teksten uforandret«. Trykfejlen Arnoldus de Tine er her rettet til Arnoldus de Fine.

Prisen var 10,00; for de nummererte Exemplar paa bedre Papir, ɔ: Fortrykket 50,00.

TYSK OVERSÆTTELSE 1753

Ludewigs | Freyherrn von Holberg | Beschreibung | der | berühmten Haupt und Handelsstadt | Bergen | in Norwegen | II. Theile. | Aus dem Dänischen. | (ornamenteret Vignet). | Copenhagen und Leipzig. | In Verlag der Rothischen Buchhandlung. | 1753. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorrede (ovenover: Vignetfrise med Apollo(?) med en Bog og en Cithar) (upag. og usign. 4 Sider); lille Slutningsvignet; Inhalt der Hauptstücke. (upag., usign. 1 Blad); forskellig lille Slutningsvignet; Halvtitelblad: Beschreibung | der Stadt | Bergen. | Erster Theil. | (sign. $A_{(r-v)}$); Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 3—248, sign. A_2—$Q_{4(v)}$; forskellig Slutningsvignet; Halvtitelblad: Beschreibung | der Stadt | Bergen. | Zweyter Theil. | (upag.; sign. $A_{(r-v)}$; Teksten (ovenover Vignetfrise) S. 3—136; sign. A_2—$I_{4(v)}$; nederst paa Side 136: »Nachricht an den Buchbinder. Da aus Versehen vergessen worden, den zweyten Theil auf dem ersten Blat neben dem Custos zu bemercken, und daher leicht ein Fehler im Binden geschehen könte, so hat man für nöthig gefunden zu berichten, dasz die Paginen des ersteren Theils mit den Marginalien gleich stehen, im andern Theile aber hat man sie oben vor die Marginalien gesetzt«].

Som det fremgaar heraf, staar Sidetallene i første Del ude i Marginen, medens de i anden Del er rykket ind over Tekstens sidste Bogstaver. Fortalen er Holbergs egen, lidt ordrigt oversat, men i Hovedsagen holdende sig til den oprindelige Tekst. Oversættelsen er aabenbart foretaget efter Udgaven 1750, hvilket kan ses af, at den S. 196 har Tilføjelsen om de to nye Lens-Herrer; Holbergs ikke særlig mange Fodnoter, i hvilke han hyppigst retter Fejl i Ramus' Norges Beskrivelse, er føjet ind i Teksten; dog er I. S. 179 og II. S. 115 to Fodnoter beholdt som saadanne. S. 13 har den anonyme Oversætter tilføjet en for den tyske Læsekreds beregnet Forklaring paa Ordet: Almenning. Jens Bjelkes rimede Fortegnelse over Lensherrerne i Bergen, som Holberg havde aftrykt i sin Bergens Beskrivelse S. 153—57 har Oversætteren udeladt og i en Note S. 197 bemærker han: »Im Dänischen sind die Verse des Herren Bielke eingerücket. Weil sie aber nichts neues enthalten, was der Leser nicht im vorhergehenden antrifft, so haben wir demselben die Mühe überheben wollen, eine Sache, die an sich schon nicht sonderlich angenehm ist, zweymal zu lesen. Wir würden auch ausserdem, wenn wir eine deutsche Uebersetzung hätten liefern sollen, genöthiget gewesen seyn, mit dem alten Hans Sachs das Lied in Reime zu zwingen«.

Oversættelsen anmeldes i [A. F. Büsching und J. Lorck] Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in

den Kgl. Dänischen Reichen und Ländern. II. 12. St. Kph. und Lpz. 1755. S. 288—96, hvor der gives et Referat af Indholdet og endvidere bemærkes: »Der uns unbekante Uebersetzer hat den Titel vermehrt und verschlimmert, indem er das Wort Hauptstadt hinzugethan, und dadurch den Irtum bestätigt hat, dasz Bergen die Hauptstadt in Norwegen sey, da doch Christiania diese Ehre hat«.

I Wöchentliche Nachrichten von gelehrten Sachen 29. St. Regensburg. 1753. S. 208—09: »Der berühmte Freyherr von Holberg hat sich durch diese mit vielem Fleisse und guter Wahl abgefaszte, zwar kurtze, doch zuverläszige Historie seiner Vater-Stadt, nicht nur um diese, sondern auch um alle Liebhaber der, sonderlich Nordischen Geschichte und Alterthümer nicht wenig verdient gemacht« og i Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Nr. 88. Leipzig. 1753. S. 790—92: »Wie die andern Schriften des Herrn Holbergs insgesammt auch in unserer Sprache gut aufgenommen worden sind: so kann man von der gegenwärtigen leicht ein gleiches hoffen, ungeachtet ihr Inhalt für Deutsche Leser eben nicht so allgemein und reizend ist«.

Prisen var 8 groschen.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 10,00.

TITELOPLAG 1759

Ludewigs | Freyherrn von Holberg | Beschreibung | der berühmten Haupt- und | Handelsstadt Bergen | in Norwegen | II. Theile. | Aus dem Dänischen. | (Vignet, hvori en Merkur med forskellige Kasser, paa den ene læses: »Libri« og Bogstaverne R. H.; i et Skjold R. H.). | Neue Auflage. | Copenhagen und Leipzig. | Auf Kosten der Rothenschen Buchhandlung, 1759. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorrede (ovenover forskellig Vignetfrise); upag.; sign. *2—*3(v); lille Slutningsvignet; Inhalt der Hauptstücke. (upag.; usign.; 1 Blad); forskellig lille Vignet; Halvtitelblad: Beschreibung | der Stadt | Bergen. | Erster Theil. | (sign. A(r—v); Teksten (ovenover samme Røskenfrise) S. 3—248; sign. A_2—Q_4(v); samme Slutningsvignet som i 1753; Halvtitelblad: Beschreibung | der Stadt | Bergen. | Zweyter Theil. | (upag.; sign. A(r—v)); Teksten (ovenover samme Vignetfrise som i 1753). S. 3—136; sign. A_2—I_4(v); nederst paa S. 136 den samme »Nachricht an den Buchbinder« som i 1753].

Man maa formode at den tyske Oversættelse fra 1753 ikke har haft videre Afsætning og at Forlaget derfor har ment at kunne hjælpe paa Salget ved at lade den fremtræde som et nyt Oplag. I Virkeligheden er dette »Neue Auflage« nemlig det gamle Oplag, hvortil er bleven trykt et nyt Titelark, bestaaende af

Titelblad, Vorrede og Inhalt der Hauptstücke, samt Slutningsarket i anden Del (S. 129—36). I dette Slutningsark har man (ligesom i Titelarket) anvendt en anden Type og den lille Forsiring over Siderne 129—36 er ganske forskellig fra den ellers i Bogen brugte. I Holbergs Fortale er en enkelt Trykfejl (Denn ohngeachtet) rettet (Dem ohngeachtet) og et Sted foretaget en lille ortografisk Rettelse (Anmerckungs würdig til Anmerkungs würdig). I Slutningsarket er ogsaa foretaget ortografiske Rettelser (saaledes f. Ex. S. 129 5. L. f. n. Probstthey istedetfor Probstey).

ALMINDELIG KIRKEHISTORIE

ORIGINALUDGAVE 1738

Almindelig | Kirke-Historie | Fra | Christendommens første | Begyndelse | Til | LUTHERI | REFORMATION, | Med nogle | Anmærkninger | Over de udi Historien omtalte CYCLIS | og | Aars-Beregninger, | Ved | LUDVIG HOLBERG. | TOM. I. | KIØBENHAVN, | Trykt udi Hans Kongel. Majestæts og Universitets Bogtrykkerie, | af Johann Georg Høpffner. 1738. | 4to.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur. | P. HORREBOW. |; Fortale (ovenover stiliseret Frise); upag.; sign. a_2—$c_{4(v)}$; Teksten (ovenover Frise med to basunblæsende Engle, holdende mellem sig en opslaaet Bog, paa hvis Blade: SAL | VA | TO | RI | GLO | RIA |, i en Laurbærkrans). S. 1—520; sign. A—$Ttt_{4(v)}$; S. 520: Ende | paa den I Tomo.; derunder en stor Slutningsvignet med en opgaaende Sol; S. 521 Titelblad: Almindelige | Kirke-Historie | fra | Christendommens | Begyndelse | til | LUTHERI | REFORMATION | ved | LUDV. HOLBERG. | TOM. II. | KIØBENHAVN, 1738. | Trykt udi Hans Kongel. Majest. og Univ. Bogtrykkerie, | af J. J. Høpffner. |; Teksten (ovenover Billedfrise) S. 523—1032; sign. A_2—$Sss_{4(v)}$; Slutningsvignet (Vase med Frugter; der mangler Angivelse af Ende paa II. Tomus); Register (ovenover Røskenfrise; upag.; sign. Ttt—$Bbbb_{2(r)}$); under Registret: Ende og derunder en Slutningsvignet. — S. 524—25 er fejlagtig pagineret 4 og 5 og S. 528 som 8].

I Fortalen hedder det: »Mange have længe anseet en Almindelig Kirke-Historie paa Dansk som et høyt fornødent Verk, og er jeg for nogle Aar siden ombeden at lægge Haand paa saadant Arbeide. Udi den Henseende er det, at jeg efter gode Skribenteres Exempel udi dette Verk haver sammenstøbet Geistlige og Verdslige Historier, dog saaledes, at de sidste anføres kun kortelig, og saa vit de tiene til at oplyse de første. Dette er saa vit Orden og Methode angaaer. Jeg har beflittet mig paa, saa meget som mueligt at sætte Studia partium til Side, og at efterlede Sandhed; Og har jeg derfor holdt nødigt udi dette mit Ar-

beide, at lægge ved den eene Side af mit Skriver-Bord en Roman — Catholsk Skribent, og ved den anden Side en Gottfried Arnold. Jeg har stræbt at give enhver det ham tilkommer«. Han anfører de Kilder, han har benyttet, giver en Udsigt over de Perioder af Kirkehistorien, som Værket skal behandle og fortsætter: »For at give ellers en almindelig Betænkning over dette Skrift, da, endskiønt derudi meget kand fattes, saa er det dog ikke saa tørt og mavert, som dem vi her tilforn have, ey heller saa u-behageligt at læse; Thi jeg har beflittet mig paa at skrive en sammenhængende Historie, saaledes, at endogsaa Læge Folk kand finde Smag i dens Læsning; Lærde Folk kand ogsaa derudi finde hvad de pleye at søge, saasom Verket er fuld af Critique og Disqvisitioner over omtvistede Materier, skiønt jeg anfører alleene stridende Meeninger, uden at decidere i noget, hvilket baade er efter Historiske Regler og meest sikkert for Scribenten; Thi at sætte sine Kræfter til ved at arbeide for Publico, og til Arbeids-Løn at faae Titel af Kietter, er noget, som jeg vil gierne overlade til andre. Udi dette Verk er derfore intet dogmatisk, men alt Historisk, verificered med gode Scribenteres Vidnesbyrd«. Fortalen slutter med denne Passus: »Hvis nogen anden vilde fortsætte denne Historie til vore Tiider, skulde det være mig kiært. Jeg for min Part kand ikke love nogen saadan Continuation, og det fornemmelig i henseende til mine Kræfters Aftagelse og bestandige Indisposition, saa at det er ikke uden ved Intervalla, naar min sædvanlige Hoved-Piine cesserer, eller rettere, er mindre violente, at jeg deslige Ting kand forrette«.

Fortalen, der indeholder endel interessante selvbiografiske Træk, karakteriseres med Rette af C. W. Smith (Om Holbergs Levnet. 1858. S. 233) som en hel Afhandling, der endnu læses med Fornøjelse.

I sit 3. Levnetsbrev (Opuscula Latina. II. S. 4) omtaler Holberg selv dette Skrift saaledes: »In epistola antecedenti[1]) pollicitus sum Historiam Ecclesiasticam Danico idiomate. Intermissum aliquamdiu ob allatas nuper causas hoc opus tandem resumo, & postqvam extremam manum imposueram, edo«. Dertil føjer han en kort Redegørelse for Skriftet i Overensstemmelse med den tidligere citerede Fortale.

Hermed kan jævnføres endel Ytringer i hans Epistler. III. Kbh. 1750. Nr. 204. S. 91; Nr. 270. S. 387; IV. Kbh. 1749. Nr. 302 S. 9; Nr. 305. S. 21; Nr. 318. S. 56; Nr. 423. S. 428;

[1]) Her husker Holberg forkert; han nævner ikke dette Skrift i sit kortfattede 2. Levnetsbrev. Derimod omtaler han det i sin Betænkning over Historier foran III. Tome af Dannemarks Riges Historie. Kbh. 1735: »Alt, hvad jeg endnu stræber at bringe til veje, er en allmindelig Kirke-Historie fra Christendommens Begyndelse til Lutheri Reformation in Qvarto, hvoraf allerede til den største Deel er giort Samling«.

V. Kbh. 1754. Nr. 484. S. 134—35, hvilken sidste indeholder hans Grunde, hvorfor han ikke vil fortsætte Kirkehistorien.

Scheibe (i Ludw. von Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Kph. und Lpz. 1764. S. CL—CLI): »Itzt will ich nur anführen, dasz dieses Werk auch in Dännemark ist angefeindet worden, und noch würklich seine Feinde hat. Die Freyheit, mit der er alles beurtheilet, hat man für Ketzerey halten wollen, und dasz er seine Gedanken ungehäuchelt an den Tag leget, und keinen Köhlerglauben blicken lässet, heisset Unverschämtheit und Unglauben. Und wenn man nichts weiter dagegen zu sagen weisz: so heiszt es, der Verfasser habe keine Qvellen gekannt, keine Bücher oder im historischen Glauben stehende Werke zu Rathe gezogen; und weil ihm überdiesz die Freyheit zu denken, von der er in Engelland und auf seinen andern Reisen angestecket worden sey, von der Orthodoxie abgeführet hätte: so könnte man leicht denken, dasz seine Kirchengeschichte seicht, unzuverläszig, anstöszig und ein unbrauchbares Werk wäre. Allein diese elenden Vorwürfe sind mehr des Mitleidens als einer Antwort werth. Doch es fanden sich auch in Deutschland eben so wohl, wie in Schweden und in Dännemark, vernünftigere Leute genung, die den Werth dieses Werks erkannten, und dem Verfasser Gerechtigkeit wiederfahren liessen«, og han slutter med Udraabet: »Doch was lobe ich ein Buch, das bereits in vielerley Prüfungen bestanden hat?«

I Athene. I. 1813. S. 5 og videre udført i G. L. Baden, Smaa Afhandlinger og Bemærkninger fornemmelig i Fædrenelandets, Middelalderens og den christne Kirkes Historie. I. Kbh. 1821. S. 232—35 skriver Baden: »Hvo kan læse Holbergs Kirkehistorie uden at beundre den Klogskab og Varsomhed, og dog alligevel Djærvhed, hvormed Forfatteren har tordet angribe Præstetantet i en Tid, som Christian den 5tes Regjeringsdage.« og samme Forfatter bemærker i Dansk Minerva. VI. 1818. S. 316—21 [Særtryk u. T.: Antikvariske, historiske, juridiske og statistiske Notitser og Anekdoter. Kbh. 1818. S. 172—77]: »Meget vel veed jeg, at dette Værk intet nyt Udbytte giver i Videnskaben. . . . . Bogen er noget mere end en blot Kompilation . . . . Uforklarligt er det mig imidlertid, hvorledes Holberg har tordet skrevet saa frit den Tid, da en Bluhme styrede den danske Kirke«.

I sit Nyt theologisk Bibliothek. XI. Kbh. 1827. S. 284—89 har Jens Møller i en Artikel: »Holbergs Selvbekjendelse om Dobbelthed i hans Stiil og Charakteer, mon grundet?« ogsaa taget Hensyn til Kirkehistorien.

Rasmus Nielsen har i et lille Skrift: Om Holbergs Kirkehistorie og Theologie. Et Bidrag fra Fortiden til at belyse Nutiden. Kbh. 1867. behandlet Holbergs Værk, men det er med Rette (i

Berlingske Tidende. Nr. 66 (19/3) 1867, i Fædrelandet. Nr. 76 (30/3) 1867 af —n og i Dansk Rigstidende Nr. 73 (27/3) 1867 (af quis)) bemærket, at dette Skrift i Virkeligheden mere er at betragte som et Indlæg i Striden om Forholdet mellem Tro og Viden end som en historisk og litteraturhistorisk Belysning af Holbergs Kirkehistorie, jfr. J. E. Sars's Anmeldelse i Vort Land. Kria. 1867. Nr. 8 [Optr. i J. E. Sars, Saml. Værker, Kbh. (Kria.) IV. 1912. S. 24—28]. Desuden har Rasmus Nielsen medgivet Liebenbergs nedenfor anførte Udgave (1867—68) af Kirkehistorien en Indledning.

I Sig. Høst, Om Holbergs historiske Skrifter. Bergen. 1913. S. 129—44 findes et Afsnit om Holbergs Kirkehistorie; jfr. Fr. Bull, Ludv. Holberg som Historiker. Kria. 1913. S. 105—09; Kirkehist. Samlinger. 3. Rk. VI. S. 228—37.

Den bekendte svenske Forfatter Karl Kristoffer Gjörwell har i sine anonymt udgivne: Bref om blandade ämnen. Stockholm. 1754. 3. St. S. 40 ff. rettet et Angreb paa Kirkehistorien: »Hans N. Testaments Kjörko-Historia är intet skrifwen med al den granskning, som wil fordras af en Protestantisk Skribent. Han roar sig nog för ofta på de wördiga Fädernas och Prästerskapets räkning. Han talar nog fritt om tromål. Så öm han är, at alla underwärk, och alt det, som hänt besynnerligit i Gamla Testamentets Hushålning, skal förstås efter bokstafwen, så är han däremot nog critisk och swårtrogen, när det kommer an på något järutekn i Nya Testamentet. Han wisar intet tilräckeligen och med en wördnadsfull erkjänsla Guds underliga wägar med sin Församling genom alla tidehwarf. Han utpekar intet de ställen, hwarest Guds finger lämnat efter sig de tydeligaste kjännemärken af sin närwarelse. Han uptäcker på et nog theatraliskt sätt och med en Ismailitisk anda en hop Munkars, ja ock wälmenande Lärares fel, och finner smak uti at bibehålla lifwet af saker, som en Christen häldre skulla söka at hielpa til sin graf. Han går småleende förbi många ting, som kunde styrka och bewisa den Christna Religionens Sanning och Helighet, och det, som är hufwudsaken uti al Kjörko-Historia, at wisa huru Evangelii Lära har uti alla tider och under alla öden behållit sig i sit ljus och kraft hos wisza, fast uti alla länder och religioner strödda Guds Männer, samt huru Gud wetat wisligen betjena sig af alla förändringar uti det wärdsliga regementet, af alla upkomna wilfarelser och kjätterier, af förföljelser och goda dagar, til sin Församlings sanna nytta och wälfärd. At Baron Holberg detta senare intet gjort eller kunnat gjöra, bör honom intet så noga tilräknas. Hans stora opartiskhet, at intet med en okunnig menighet fördöma och wråka åt helfwete alla dem, som öfwernitiska och oandeliga Möten och Präster under en helig mine förskrifwit åt hin Onda, kan intet nogsamt berömmas. När

man läser, tänker och jämnförer alla hans utlåtelser uti sin Kjörko-historia och uti sina Moraliska Tankar, blottar sig et af hans hemliga tankesätt. Han synes hafwa warit en Half-Arian. Han nekar wäl intet uttryckeligen Jesum wara Guds Son och Wärdenes Frälsara, men så gjör han sig ock intet mycken möda med, at bewisa det samma. En sådan försummelse är oförlåtelig, hälst på et ställe, hwarest man bort, som Christen och de Christna Handlingars Teknare med ömhet och wördnad hantera en så hög och oumbärlig sanning . . . . . (S. 45). Han stod intet i den billiga högagtning och kjärlek hos Danska Prästerskapet, som han . . . wärkeligen förtjente. I Kjöpenhamn kallades hans Comoedier af dem Holbergs Evangelium. Den Lärda ock Gudfrugtiga Profeszor D. Wöldike och andra Theologi rådde honom ifrån, at skrifwa sin Kjörko-historia, men han kunde intet hindras från sit fattade upsåt«.

Dette Brev fremkaldte et Svar: Til Auctoren af Brefwen Om Blandade Ämnen. Stockholm. 1754. Skriftet, der er paa 8 Sider i 4to, er undertegnet Florentinus og under dette Pseudonym skjuler sig efter den almindelige Antagelse Fredrik Palmquist (f. 1720 † 1771), en bekendt Matematiker. Efter anden, men dog vistnok urigtig, Opgivelse skal det være den kgl. Sekretær Abraham Magnusson Stahlstedt (f. 1716 † 1776), der gjorde sig bekendt som Æstetiker og Sprogforsker (jfr. B. Lundstedt, Sveriges periodiska litteratur. I. Sthlm. 1895. S. 37 (Nr. 58)).

Florentinus, der viser sig som en stor Beundrer af Holberg, tager til Orde mod Gjörwell's Bemærkninger om denne og søger at bevise, at han ikke har spottet den gejstlige Stand mere end den verdslige. Hvad angaar Gjörwells Bemærkninger om hans Forhold til Miraklerne i det Ny Testamente skriver Florentinus: »At tro alla de underwärk, hwilka uti den Heliga Skrift finnas uptecknade, det lärer wår Auctor med hwar och en förnuftig hålla för nödwändigt, när man påminner sig, at deras uptecknare warit Lärda af Gud. Men, at sätta tro til de så kallade nya Testamentets jeruteckn, hwilkas minne war bibehållit dels igenom en mer än owisz tradition, dels igenom skrifter, til hwilkas Gudomeliga wiszhet man icke wet någon säker grund, det lärer B. H. uti sin tid och alla förnuftiga uti sin tid hafwa hållit och hålla för en syndig öfwertro och en skadelig lätttrogenhet«. Med Hensyn til hans Beskyldning mod Holberg for at være »Half-Arian«, fordi han ikke har stræbt at bevise Jesus at være Guds Søn, indvender Florentinus: »Om detta skal wara et giltigt skäl, så skulle jag utan fara kunna beskylla alla wåra Lärare för at wara halfwa Arianer; emedan de icke oftare bewisa denna Gudomeliga sanningen, än när de af den Dogmatiske Theologien förklara artikeln om Christo . . . . Efter min enfaldiga tanka lärer det tilhöra en Historie-skrifware, at tekna up

händelserne tillika med deras sammanhang, och en Theolog at deruppå grunda en Dogmatisk lära. Det förra har B. H. förmodeligen med upriktighet giort, det senare har han lämnat åt Theologerne. Ty at sammansmida en Historisk Theologie, eller en Theologisk Historia, lärer icke hafwa warit wår Auctors afsikt. Troligast är det at han skulle hafwa anset et sådant hjerne-foster för et miszfödsel eller monstrum. At Baron Holberg gemenligen anser och uphöjer Frälsaren såsom en Sedolärare etc. håller M. H. för det wärsta, som jag för det bästa, nämligen uti den afsikt, som Auctor talar«.

Gjörwell besvarede dette Brev i Bref Om Blandade Ämnen. 8. stycket. Stockholm. 1754. S. 79—86, hvor det bl. a. (S. 80—81) hedder: »När jag wil läsa och betragta Guds underliga dock wälsignade wägar med sin Församling här nedre på jorden, wil jag gerna blifwa förskont för infall, som skicka sig endast på Bollhuset, och som endast föda af sig et flatt löje . . . . Hade B. H. änteligen welat skrifta prästerna, så hade han kunnat författa en egen Comoedie deröfwer om han så behagat. . . . At B. H. wid alla gifna tilfällen med en bitande och ofta nog ohöfwisk pänna endast bibehållit minnet af ting och dikter, hwilka man borde anse med owärdighet, och låta ligga i sit förtjenta mörker, wet hwar och en, som läst hans N. T. Kyrkohistoria«. Han fastholder sin Paastand om Holbergs Forhold til Miraklerne, men hævder, at han ikke har kaldt Holberg for Halv-Arianer, men kun udtalt, at han synes at have været det. Med Hensyn til Betragtningen af Frelseren som en af Gud sendt Sædelærer mener han stadig at »B. Holbergs Inwärtes Christendom blir ännu nog twetydig, hwilken noga bör skiljas från den utwärtes och en hednisk ärbarhet«.

Gjörwell kaldte atter Florentinus frem, idet han udsendte et Modskrift (8 Sider i 4to) under Titlen: Ytterligare Til Auctoren Af Brefwen Om Blandade Ämnen. Beträffande Desz omdömen om afledne Baron L. Holberg. Stockholm. 1754. I denne Piece fastholder Florentinus sine Anskuelser og uddyber dem yderligere, men Uenigheden mellem ham og Gjörwell udarter til en ren teologisk Disput, uden videre Interesse eller Betydning for selve Holbergs Kirkehistorie. Gjörwell ses ikke at have svaret paa dette Indlæg. Florentinus' to Smaaskrifter findes i Kungl. Bibl. Stockholm, men er næppe tilgængelige i noget dansk Bibliotek (jfr. om disse Stridsskrifter Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Johann Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CVII—CVIII; Werlauff i Nyt hist. Tidsskr. VI. 1856. S. 428—29; Karl Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 87—95).

Kirkehistorien er optrykt i Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. X. Kbh. 1930.

Kirkehistoriens 1. Bind blev anmeldt i Dänische Bibliothec. 3. St. Cph. und Lpz. 1739. S. 237—90, et meget udførligt og kritisk Referat (jfr. Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen. Hamburg. 1739. S. 439, hvor denne Anmeldelse findes nævnt og dertil er om Kirkehistorien føjet Ordene: »Worin viele Paradoxa vorkommen«, hvad der giver Scheibe (ovenanf. Skrift S. CLI) Anledning til Bemærkningen: »Die Hamburgischen Berichte vom Jahre 1739, worinn ehmals eben keine meisterhaften Urtheile vorkamen, gaben vor, es wären viele Paradoxa darinn, und diese diktatorischen Machtsprüche beteten andere in einer heiligen Einfalt nach«).

Endvidere blev begge Bindene anmeldt eller rettere refereret i [Oluf Bang], Samling af adskillige nyttige og opbyggelige Materier. I. 3. St. Kbh. 1743. S. 246—62 og Referatet slutter med: »Bogen er at bekomme hos Boghandler Otto Christopher Wentzell paa Børsen og Christian Gottlob Mengel boende paa Kiøbmager-Gaden«.

I Kiøbenhavns extraordinaire Relation. 1738. Nr. 41 ($^{16}/_{6}$): »Gives tilkiende, at Assessor Holbergs Kirke-Historie er kommet for Lyset; Den samme bestaaer af 2 Tomer in Qvarto og sælges for 2 Rigsdaler« og i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1738. Nr. 48 ($^{16}/_{6}$), 50 ($^{23}/_{6}$), 51 ($^{27}/_{6}$), 52 ($^{30}/_{6}$): »Herved bekiendtgiøres, at udi disse Dage er fra Pressen udkommen Hr. Assessor Ludvig Holbergs Kirke-Historie; samme nyttelige Bog bestaaer af 2 Tomer og koster u-indbunden hos Autoren 2 Rdlr.«; og sammesteds Nr. 68 ($^{25}/_{8}$), 69 ($^{29}/_{8}$), 70 ($^{1}/_{9}$): »Gives tilkiende, at Bogbinder Msr. Ludvig Fenniger i store Cannike-Stræde boende, har i Commission at forhandle Hr. Assessor Ludvig Holbergs Almindelige Kirke-Historie, Stykket for 2 Rixdaler udi raae Materie«.

Exemplarer af denne Udg. solgtes 1857 paa Chr. Molbechs Auktion for 1 Mk. 4 Sk.; 1898 paa Lynges for 2,75; 1913 paa Wimmers for 7,00; $^{23}/_{5}$ 1918 for 20,00; 1923 paa Johan Levins for 25,00; $^{29}/_{10}$ 1928 for 14,00; 1930 paa H. M. Fengers for 18,00.

2. UDGAVE 1740

Almindelig | Kirke-Historie, | Fra | Christendomens første Begyndelse, | Til | LUTHERI | REFORMATION, | Med nogle | Anmærkninger, | Over de udi Historien omtalte CYCLIS og | Aars-Beregninger, | Ved | LUDVIG HOLBERG, | Assessor Consist. & Professor Hist. Hafn. | TOMUS I. | (Vignet med Bog-

handler J. Preusses Initialer). | KIØBENHAVN, 1740. | Trykt paa JACOB PREUSSES Universit: Boghandlers Bekostning. | 4to. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; bagpaa: Imprimatur, | P. HORREBOW. |; Fortale (ovenover Frise med to basunblæsende Engle; i Midten en Sol og i denne en Triangel hvori s s s) upag.; sign. a_2—$b_{4(v)}$; Teksten (ovenover samme Frise). S. 1—368, sign. A—$Zz_{4(v)}$; S. 368: ENDE | paa den første TOMO; desuden en stor stregslynget Slutningsvignet; Titelblad: Almindelig | Kirke-Historie, | Fra | Christendommens | første Begyndelse, | Til | LUTHERI | REFORMATION, | Med nogle | Anmærkninger | Over de udi Historien omtalte CYCLIS og Aars-Beregninger, | Ved | LUDVIG HOLBERG, | Assessor Consist. & Professor Hist. Hafn. | TOMUS II. | (Boghandlervignetten). | KIØBENHAVN, 1740. | Trykt paa JACOB PREUSSES Universit. Boghandlers Bekostning. | (Paa dette Titelblad er intet trykt med rødt). Bagpaa Titelbladet: Imprimatur, | P. HORREBOW. |; Teksten (ovenover en Frise med to Engle, holdende et Hjerte, hvori: ISI, gennem Hjertet et Sværd). S. 1—368, sign. A—$Zz_{4(v)}$; S. 368 en stregslynget Slutningsvignet; der mangler Angivelse af Ende paa II. Tomus; Register (ovenover en fra Originaludgaven forskellig Røskenfrise) upag.; sign. Aaa—$Eee_{4(r)}$; under Registret: Ende. og en Slutningsvignet, to Engle holdende et blankt Skjold, hvorover en Krone og over denne Indskriften: SOLI DEO GLORIA].

Teksten baade i Fortalen og i selve Værket stemmer nøje overens med Originaludgaven; der er kun endel Forandringer i Retskrivningen (f. Ex. I. S. 25 havde isted. Udg. 1738. S. 35 haffte) og i Henvisningerne under Teksten er der hyppigt rettet i Titlerne, hvad der absolut tyder paa, at Holberg selv har besørget Korrekturen, selvom Rettelserne ikke er store og kun sigter paa at gøre Titlerne tydeligere. I Registret er der sket endel Forandringer; der er indsat endel nye Ord og til Gengæld udeladt enkelte af de gamle. Under Abælardus findes en Tryk-fejl paa 2 Linjer, idet den foregaaende og den efterfølgende Linje er sat to Gange, dog uden Sidehenvisning.

Det forbedrede Register tyder ogsaa absolut paa, at Holberg selv har læst en Korrektur — eller maaske leveret et helt nyt Manuskript til Registret. Trykken er noget mindre end i Originaludgaven og de sidste 4 Sider af Fortalen er, ret stødende, sat med en endnu mindre Type end Begyndelsen af samme.

I sit 3. Levnetsbrev (Opuscula Latina. II. S. 4) siger Holberg om denne Udgave: »Anni spatio distracta fuere cuncta exemplaria [af Originaludgaven], novaque mox facta est libri editio sumtibus Bibliopolæ Jacobi Preussii. In trita adeo ac toties iterata materia successum hunc mirareris«.

Nogen Anmeldelse af denne Udgave har ikke kunnet paavises.

I Kiøbenhavns extraordinaire Relation. 1744. Nr. 19 ($^{16}/_{3}$), 20 ($^{20}/_{3}$), 21 ($^{23}/_{3}$): »Hos Bogtryckeren E. H. Berling, boendes udi Store Cannikestrædet Den almindelige Kirke-Historie for 9 Mk.«; smstds. 1745. Nr. 56 ($^{9}/_{8}$): »Hos Sr. Albret Edelberg, boendes i Store Fergestrædet nogle faa af Hr. Assessor Holbergs Kirke-Historie paa Trykpapier à 7 Mk., dito fint Papier 10 Mk.« og i Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1750. Nr. 62 ($^{3}/_{8}$) hos J. C. og J. W. Boppenhausen faas »Baron Holbergs Kirke-Historie. 8 Mk.«.

Exemplarer solgtes paa Lynges Auktion 1898 for 2,10; 1917 paa Jørgen Møllers for 41,00; $^{11}/_{12}$ 1919 for 32,00; $^{11}/_{10}$ 1921 for 16,00; $^{23}/_{2}$ 1922 for 14,50 og $^{15}/_{11}$ for 16,00; 1923 paa Johan Levins for 20,00 og Martin Levins for 26,00; 1925 paa M. Lorenzens for 45,00.

$^{26}/_{2}$ 1755 indgav Boghandler F. C. Pelt et Andragende til Konsistorium om Privilegium paa at lade endel af Holbergs Skrifter, deriblandt eventuelt ogsaa Kirke-Historien, »hvis Oplags Rettighed mig af forrige forlægger forlængst allerede er afstaaet«, trykke paany, men Andragendet blev afslaaet (jfr. Ludv. Holbergs Epistler; udg. af Chr. Bruun. V. Kbh. 1875. S. 352).

3. OPLAG 1765

Almindelig | Kirke-Historie | fra | Christendommens første Begyndelse | til | Lutheri Reformation, | med nogle | Anmærkninger | over de udi | Historien omtalte Cyclis og Aars-Beregninger. | Ved | Ludvig Friherre af Holberg. | Første Deel. | Tredie Oplag. | Kiøbenhavn, 1765. | Bekostet af Friderich Christian Pelt, det Kongelige Universitets | Boghandler paa Børsen, i No. 22. 23. og 24. | 4to. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; Fortale (ovenover stor Røskenfrise) upag.; sign. a_2—$C_{2(v)}$; Teksten (ovenover forskellig stor Røskenfrise). S. 1—420, sign. C_3—$Iii_{4(v)}$; S. 420. Ende paa den første Deel.; derunder Slutningsvignet; S. 421 Titelblad enslydende med ovennævnte, kun med Forandringen: »Anden Deel« og at intet er trykt med rødt; Teksten (ovenover Røskenfrisen fra Fortalen). S. 423—836, sign. Kkk_2—$Ppppp_{4(v)}$; samme Slutningsvignet som i 1. Deel; der mangler Angivelse af Ende paa 2. Deel; Register S. 837—82, sign. Qqqqq—$Xxxxx_{3(v)}$; forskellig Slutningsvignet og nederst paa S. 882: Sorøe, 1765. | Trykt hos Jonas Lindgren, det Ridderl. Akad. Bogtrykker.].

Teksten baade i Fortalen og i selve Værket stemmer overens med de tidligere Udgaver, hvad Indholdet angaar, men Retskrivningen er helt igennem moderniseret og i Overensstemmelse

hermed har den ukendte Udgiver ombyttet en Mængde Fremmedord med de tilsvarende danske, saaledes for blot at nævne nogle Exempler fra Fortalen: $a_{3(r)}$ desideres med: fattes; signaliseret sig med: giort sig berømt; Autor med: Forfatter; Declamation med: Beskyldning; Apologie med: Forsvar; simpliciter med: i Almindelighed; publique Approbation med: offentlig Biefald; $a_{3(v)}$ det Tridentinske Concilium med: det Tridentinske Mode; Invectiver med: Beskyldninger; været mere moderat med: mere fulgt Middelveien; $a_{4(r)}$ autentique med: ufeilbar; Chronologien med: Tids-Regningen; $a_{4(v)}$ interessere med: fornøie; $C_{(v)}$ Genier med: Hoveder etc.

I Registret er ligeledes de fornødne Retskrivningsrettelser foretaget, og derfor hist og her indskudt en Henvisning, f. Ex. fra Engler til Ængler. Trykfejlen ved Abælardus er mærkelig nok gaaet over i denne Udgave og en enkelt Henvisning »Ambrosiansk Missale« er vistnok faldet ud under Trykningen.

Nogen Anmeldelse af denne Udgave har ikke kunnet paavises.

I Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1762. Nr. 90 ($^{8}/_{11}$) i et Avertissement om Danmarks Riges Historie findes følgende Notits: »Den berømmelige Authors Kirke-Historie kan og ventes med første«.

Exemplarer af denne Udgave solgtes 1816 paa M. N. Christensens Auktion for 4 Rdlr.; (med nedennævnte 3. og 4. Bd.) paa Lynges 1898 for 2,40; paa Emil Blochs 1915 for 4,00; paa K. Scavenius' 1923 for 75,00; paa M. Lorenzens 1925 for 45,00.

LIEBENBERGS UDGAVE 1867—68

Ludvig Holbergs | Kirke-Historie. | Udgivet ved F. L. Liebenberg. | Med en Indledning af R. Nielsen. | Første Deel. | Kjøbenhavn. | Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme. | Trykt hos J. H. Schultz. | 1867. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Indledning. S. III—XLV; sign. a*—$c_{6(r)}$; S. XLVII Titelblad: Almindelig | Kirke-Historie | Fra | Christendommens første Begyndelse | Til | LUTHERI REFORMATION, | Med nogle | Anmærkninger | Over de udi Historien omtalte Cyclis | og Aars-Beregninger, | Ved | LUDVIG HOLBERG. | Tom. I. |; Fortale [ɔ: Holbergs] S. XLIX—LXXVI; sign. d—$e_{8(v)}$; Teksten S. 1—520; sign. 1—$33_{4(v)}$; S. 520: ENDE | paa den I Tomo. — Titelblad som 1. Deel (kun med Forandringen: »Anden Deel« og Aarstallet 1868); S. 521. Titelblad: Almindelige | Kirke-Historie | fra | Christendommens Begyndelse | til | LUTHERI REFORMATION | ved | LUDVIG HOLBERG. | Tom. II. |; Teksten S. 523—1032, sign. Il. 1—II$32_{7(v)}$; Register S. 1033—1081; sign. 32_{8}—$35_{8(r)}$; S. 1083 (sign. 36). Efterskrift af Udgiveren.; Teksten S. 1085—88; sign. 36_{2}—$36_{3(v)}$.].

Det er et fuldstændigt Optryk, dog med Rettelse af de aabenbare Trykfejl, af Udgaven 1738, hvilken den, naar undtages Fortalen, følger i Sideskifte helt igennem. Foruden Holbergs egne Anmærkninger har Udgiveren tilføjet nogle Noter ligeledes under Teksten, mest Ordforklaringer. I den korte Efterskrift citerer Udgiveren Epistlerne CDXXIII, CDXXVIII og 484, hvor der findes smaa Tillæg og Rettelser til Kirkehistorien, og giver en Fortegnelse over de vigtigste af de rettede Trykfejl.

Rasmus Nielsens Fortale, der er formet som en kort Karakteristik af Værket, ender med Ordene: man vil »efter at have gjennemlæst Holbergs Kirkehistorie, sikkerlig ogsaa indrømme os, at den er lidt mere end en gammel kjedelig Bog, at den, trods umiskjendelige Mærker af det Indskrænkede i Datidens aandelige Synsmaade, kan regnes blandt Holbergs bedste prosaiske Arbeider, en mærkelig Bog, der vel har fortjent et Optryk«. Af denne Fortale haves Særtryk m. T.: R. Nielsen, Indledning til F. L. Liebenbergs Udgave af Ludvig Holbergs Kirke-Historie. Kbh. 1867.

Udgaven blev anmeldt i Berlingske Tidende. 1867. Nr. 131.

Iflg. Chr. Bruun, Samfundet til den danske Literaturs Fremme i Tidsrummet 1827—1877. Kbh. 1877. S. 79 kostede Udgivelsen 2643 Rdl.; Prisen var 2 Mk. 48 Sk. pr. Bind.

TYSK OVERSÆTTELSE 1749

Herrn Ludwigs, | Freyherrn von Holberg | Allgemeine | Kirchenhistorie | Vom | Ersten Anfang des Christenthums | bis auf die | Reformation Lutheri. | Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt | von | Georg August Detharding. | Erster Theil. | Copenhagen und Leipzig, 1749. | In Verlag der Compagniebuchhandlung, | bey Franz Christian Mumme und Christian Gabriel Rothe. | 4to.

[Indhold: Titelblad; Vorrede | des Verfassers. | (ovenover stiliseret Frise), S. 3—30; sign. a_2—$d_{3(v)}$; Slutningsvignet; Vorbericht | des Uebersetzers. (undert. Altona den 9. Febr. 1748. Georg August Detharding.; upag. og usign.; 1 Blad); Teksten S. 1—464, sign. A—$Mmm_{4(v)}$; S. 464. Ende des ersten Theils.; lille Slutningsvignet. — Zweyter Theil. Titelbladet aldeles som til 1. Del. Teksten (ovenover forskellig stiliseret Frise) S. 3—456; sign. A_2—$Lll_{4(v)}$; S. 456. Ende des zweyten Theils.; Slutningsvignet (sammenslynget C. G. Rothes Initialer med en Krone over); Register (ovenover Røskenfrise); upag.; sign. Mmm—$Qqq_{3(v)}$; allersidst: ENDE.].

I sin Fortale siger Detharding om sin Oversættelse, som han har foretaget efter Anmodning af Forlæggeren: »dasz ich solche

mit aller nur möglichen Sorgfalt und Treue ausgearbeitet, und den Sinn des Herrn Verfassers, so viel es die Verschiedenheit beyder Sprachen erlaubet, aufs genaueste auszudrücken gesuchet. Ich hätte zwar hin und wieder Gelegenheit gehabt, einige Anmerkungen einzustreuen, um einige kurzgefaszte Umstände dadurch etwas näher zu erlaütern; weil aber dennoch der Vollständigheit dieses Werks nichts abgehet, und der Herr Verfasser hauptsächlich eine bündige Kürze bey dieser Erzehlung der Kirchengeschichte sein vornehmstes Augenmerk seyn lassen, so habe ich mich solchem Endzweck lieber gemäsz verhalten, als diese Arbeit durch viele Zusätze weitlaüftiger, und das Werk dadurch grösser machen wollen«.

Registret har Oversætteren selvfølgelig maattet lave helt om og erstatte de danske Stikord med de tilsvarende tyske; han har derved sammentrængt det noget mere end i Originalen. I Teksten har Oversætteren holdt sig tæt til Originalen.

Oversættelsen blev meget rosende anmeldt i Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Leipzig. 1749. Nr 46 (⁹/₆) S. 400—13; en Passus af denne Anmeldelse lyder saaledes: »Das Werck selbst ist von der Beschaffenheit, dasz es seinen Meister lobet. Es besitzet alle Eigenschaften, welche zu einem solchen Wercke erfodert werden können und hat viele Vorzüge vor andern«; i Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde og curieuse Sager. Kbh. 1749. S. 208: »En Oversættelse, som har alle Egenskaber, der udfordres til at give en yndig Copie af en ypperlig Original« og i Gelehrte Neuigkeiten auf das Jahr 1749. Hamburg. 1750. S. 331—32: »Einige wollen allerhand Paradoxen darinn finden, welches wir dahin gestellet seyn lassen«.

Om Holbergs Kirkehistorie i Dethardings Oversættelse bemærker J. M. Schroeckh i sin Christliche Kirchengeschichte. I. 2. Aufl. Lpz. 1772. S. 210—11: »Vielleicht scheint es einigen Lesern, dasz des Freyherrn von Holberg »allgemeine Kirchenhistorie vom ersten Anfange des Christenthums bis auf die Reformation Lutheri«, welche man in zween Quartbänden aus dem Dänischen übersetzt hat, einer besondern Empfehlung würdig sey. Aber aus der flieszenden nicht unangenehmen Schreibart, und manchen lehrreichen Anmerkungen oder freyern Urtheilen, dürfte man schwerlich einige Vorzüge an diesem Werke eines sonst um den Geschmack und die Geschichte seines Vaterlandes ungemein verdienten Mannes angeben können. Viele wichtige Begebenheiten und Personen sind von ihm überaus seicht, oder auch fehlerhaft und unrichtig vorgestellt worden und seine Erzählungen sind allem Ansehen nach hauptsächlich aus dem Tillemont, Fleury, Mosheim und andern Neuern zusammengetragen«.

2. UDGAVE 1762

Herrn Ludwigs, Freyherrn von Holberg, | Allgemeine | Kirchenhistorie | Vom | Ersten Anfang des Christenthums | bis auf die | Reformation Lutheri. | Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt | von | Georg August Detharding. | Erster Theil. | Mit Königl. Pohln. Churfürstl. Sächs. allergnädigsten Privilegio. | Copenhagen und Leipzig, | In der Mummischen Buchhandlung, 1762. | 4to.

[Indhold: Titelblad; Vorrede | des Verfassers. | (ovenover forskellig stiliseret Frise). S. 3—30: sign. a_2—$d_{3(v)}$; samme Slutningsvignet som i Udgaven 1749; Vorbericht | des Uebersetzers., undertegnet som i Udg. 1749; upag. og usign.; 1 Blad; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—464; sign. A—$Mmm_{4(v)}$; S. 464. Ende des ersten Theils.; lille, forskellig Slutningsvignet. — Zweyter Theil. Titelbladet aldeles som til 1. Del; Teksten (ovenover forskellig stiliseret Frise). S. 3—456; sign. A_2—$Lll_{4(v)}$; S. 456 Ende des zweyten Theils.; forskellig Slutningsvignet; Register. (ovenover forskellig Røskenfrise); upag.; sign. Mmm—$Qqq_{3(v)}$; allersidst ENDE.].

Disse to Bind er direkte Optryk af Dethardings Oversættelse fra 1749, og de følger denne til det yderste, endogsaa med Hensyn til Sideskrifterne. Rettelse af Trykfejl er jeg ikke blevet opmærksom paa, undtagen i 1. Tome, hvor der i Udg. 1749 var trykt S. 206—07 istedetfor 306—07, hvilket er rettet i denne Udgave; til Gengæld er i denne Udg. S. 344 fejlagtig betegnet 244, hvilket ikke var Tilfældet i Udg. 1749.

J. L. KÖHLERS FORTSÆTTELSE 1762—77

Som Fortsættelse af denne Oversættelse udkom:

Herrn Ludwigs, | Freyherrn von Holberg, | Allgemeine | Kirchenhistorie | von der | Reformation Lutheri, | bis auf das | Achtzehnte Jahrhundert | fortgesetzet | von | J. L. K. | Dritter Theil. | Ulm und Leipzig, 1762. | In Verlag Johann Conrad Wohlers, Buchhändlers. | 4to.

[Indhold: Titelblad; Vorbericht S. 3—8; sign. 2—$4_{(v)}$; lille Slutningsvignet; Teksten (ovenover stor, stiliseret Frise). S. 1—563; sign. A—$Bbbb_{2(r)}$; S. 563. Ende des dritten Theils.; Slutningsvignet, hvori Bogstavet: D; Register (ovenover Røskenfrise); upag.; sign. $Bbbb_{2(v)}$—$Dddd_{4(r)}$; allersidst ENDE; lille Slutningsvignet].

— Herrn Ludwigs, | Freyherrn von Holberg, | Allgemeine | Kirchenhistorie | von dem | Jahr Christi 1700. bis 1750. | fort-

gesetzet | von | J. L. K. | Vierter Theil. | Ulm und Leipzig, 1764. | In Verlag Johann Conrad Wohler, Buehhändlers. | 4to.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover forskellig stiliseret Frise). S. 3—459; sign. A_2—$Mmm_{2(r)}$; stregslynget Slutningsvignet; Anhang upag.; sign. $Mmm_{2(v)}$—$Mmm_{3(v)}$; 3 Sider; paa sidste Side: Ende des Vierten Theils.; stregslynget, forskellig Slutningsvignet; Register (ovenover ornamenteret Frise); upag.; sign. $Mmm_{4(r)}$—$Ooo_{2(v)}$].

— — Fünfter Theil. | Ulm und Leipzig, | In Verlag Johann Conrad Wohlers, Buchhändlers. | 1773. (ellers akkurat som 4. Del). 4to.

[Indhold: Titelblad; Vorbericht (ovenover Frise med et Landskab, hvori en Kirke og en opgaaende Sol). S. 3—6; sign. A_2—$A_{3(v)}$; Slutningsvignet (med en Hyrde(?) ved to Træer); Teksten (ovenover en Frise med et Tempel; paa Foden læses: P. H. paa den ene Side og D. paa den anden). S. 7—522; sign. $A_{4(r)}$—$Uuu_{(v)}$; Slutningsvignet (en Portal og en Bikube); Register. (ovenover Røskenfrise) upag.; sign. Uuu_2—$Xxx_{3(v)}$; Slutningsvignet (Vase med Blomster); 2 Sider: Verlags-Catalogus | Johann Conrad Wohlers | Buchhändlers in Ulm 1773. (Af denne Katalog ses, at 3.—5. Del af Fortsættelsen kostede 5 fl. 30 kr.].

— Sechster Theil. | Ulm, 1777. | In Commission der Wohlerischen Buchhandlung. | (ellers som 4. Del, kun at Ordene »von dem« her er sammentrukket til »vom«). 4to.

[Indhold: Titelblad; Vorbericht. (ovenover Frise med en Søjlegang, 3 Personfigurer, en Globus o. l.); upag. [S. 3—4]. sign. $A_{2(r-v)}$; Teksten (ovenover symbolsk Frise med en Sol omkring en Trekant med et Øje; ovenover en Baldakin). S. 5—466; sign. A_3—$Nnn_{(v)}$; stor Slutningsvignet (en Bogtrykkerpresse med Inskriptionen: »Cum Ubertate Wlgo«); Register (ovenover Bladfrise) upag.; sign. Nnn_2—$Ooo_{3(v)}$; stregslynget Slutningsvignet].

Forfatteren af disse Tillæg, der betegner sig med Bogstaverne: J. L. K., var Præsten i Enabeuren i Würtemberg Johann Ludwig Köhler (f. 1722 † 1798).

I Fortalen til 3. Theil udtaler han sig S. 3 saaledes om Holbergs Kirkehistorie: »Jedermann weisz, mit welchem Beyfall, wie überhaupt alle Holbergische Schriften, also auch insbesondere diese Kirchenhistorie in der gelehrten Welt aufgenommen worden. Sie ist zwar etwas kurz gefasset, aber dabey hinlänglich, gründlich und mit vielen besondern und seltenen Nachrichten versehen. Die grosse Gelehrsamkeit, Staatseinsicht und Unpartheylichkeit, welche Herr von Holberg besasz, setzten ihn in den Stande, viele Begebenheiten mit andern Augen anzusehen, und folglich anderst zu beurtheilen, als der gemeine Haufe

partheyischer Kirchenscribenten solches bis hero gethan. Er lauft also nicht in den gemeinen Schrancken, sondern liefert auch bey seiner beliebten, obwohl nicht allzuenge eingezogenen Kürze, etwas bündiges, nützliches und angenehmes«. — S. 5: »Ich erkannte wohl, dasz ich dem grossen Holberg keineswegs nachgehen konnte, wenn ich es schon versuchte, auf seinem gebahnten Pfade zu wandeln«. Han giver en Udsigt over, hvad Værket vil komme til at indeholde og lover et fjerde Bind; skønt Holbergs Kirkehistorie gaar til 1555, vil han dog begynde sit Arbejde med Aaret 1530, med den Augsburgske Konfession, ikke alene paa Grund af dennes kirkehistoriske Betydning, men ogsaa fordi Holberg »zum Schlusz seiner Abhandlung eilete, so hat er die Geschichte dieses Zeitraumes nur sehr kurz berühret«.

I Fortalen til 4. Theil hedder det S. 3: »Die Lust, in dieser Arbeit fortzufahren, war bey mir völlig erloschen; auf einmahl aber wachte sie wiederum auf. Wenigsten glaube ich, es würde die gelehrte Welt einen geringen Verlust erlitten haben, wenn ich auch schon die Feder nicht mehr angesetzet hätte«, og i Fortalen til 6. Theil lover han endnu en 7. Del, som dog ikke udkom.

Köhlers Fortsættelse 3. Del blev kort anmeldt i Altonaischer gelehrter Mercurius. Altona. 1763. S. 114, hvor det hedder: »Bey dem allen aber kommt diese Fortsetzung doch dem Werke nicht selbst gleich, und ist auch nicht ohne Fehler«; 4.—6. Del er anmeldt i Anhang zu d. allgemeinen deutschen Bibliothek. XIII—XXIV. Berlin und Stettin. 1777. S. 1310—11 og Anhang etc. XXV—XXXVI. Sm. St. 1780. S. 1373—75; og 5.—6. Del i Sammlung einiger litterarischen Nachrichten. Schleswig. 1774. S. 249—50 (»Diese Fortsetzung macht ihm [ɔ: Köhler] Ehre«) og smstds. 1778. S. 83—84.

Om den 3. og 4. Del bemærker J. M. Schroeckh (i Christliche Kirchengeschichte. I. 2. Ausg. Lpz. 1772. S. 211). »Die Fortsetzung dieses Werks in zween Bänden, die bis in unser Jahrhundert geht, verdient wenigstens als eine fleiszige, groszentheils zuverläszige Sammlung mehr Lob [end Holbergs eget Arbejde] und auch eine gänzliche Vollendung«.

Prisen for 1—6. Del angives i Kaysers Bücherlexikon til 6 Mk. 16 Groschen.

KÖHLERS FORTSÆTTELSE (III—IV) I DANSK OVERSÆTTELSE 1769

Af den 3. og 4. Del af Köhlers Fortsættelse af Holbergs Kirkehistorie udkom en dansk Oversættelse under Titlen:

Herr | Ludvig Baron af Holbergs | almindelige | Kirke-Histo-

rie | fra | Lutheri Reformation | indtil det | Attende Seculum, | fortsat af | J. L. K. | oversat paa Dansk og forøget med den | Danske Kirke-Historie. | Tredie Deel. | Trykt i Sorøe 1769. | Bekostet af Friderich Christian Pelt, det Kongl. Universitets Boghandler | i Kiøbenhavn, paa Børsen i No. 22, 23 og 24. | 4to.

[Indhold: Titelblad; Dedikation til Otto Thott; upag.; sign. 2—4(v) (undertegnet: Mou d. 1. Mai 1769. A. Rejersen); Fortale (ovenover ornamenteret Frise med et Kvindehoved). upag.; sign. A_2—B(r); Oversætterens Erindring., sign. B(v); Teksten (ovenover en Frise, Vinhøsten). S. 11—671; sign. B_2—$Pppp_4$(r); S. 671: Ende paa den Tredie Deel. | Imprimatur, in fidem Protocolli, J. Erichsen.; Slutningsvignet; S. 673 Titelblad: Herr | Ludvig Friherre af Holbergs | almindelige | Kirke-Historie | fra | Aar Christi 1700 til 1750. | Fortsat af | J. L. K. | og | i det Danske Sprog oversat. | Fierde Deel. | Kiøbenhavn, 1769. | Bekostet af Friderich Christian Pelt, det Kongelige Universitets | Boghandler paa Børsen, i No. 22. 23 og 24; Teksten (ovenover Frisen Vinhøsten). S. 675—1104; sign. $Qqqq_2$—$Zzzzzz_4$(v); S. 1104. Ende paa den Fierde Deel. | Imprimatur, in fidem Protocolli, J. Erichsen.; forskellig Slutningsvignet; Register (ovenover Røskenfrise), upag.; sign. Aaaaaaa—$Ccccccc_4$(v). »Anhang« i 4. Del er medtaget i Pagineringen.].

Fortalen er Köhlers fra 3. Del 1762.

Oversætteren, der navngiver sig under Dedikationen, er Andreas Reiersen (f. 1716 † 1785), der paa denne Tid var Sognepræst i Mov i Aalborg Amt; han blev 1769 forflyttet til Ringsted og endelig 1778 til Frederiksborg. I sin »Erindring« udtaler han: »Forlæggeren haver paalagt mig en dobbelt Pligt. Først at oversætte denne Fortsættelse af Hr. Baron Holbergs almindelige Kirke-Historie. For det andet at forøge den med den Danske Kirke-Historie. Hvad det første angaaer, har han forlanget, at jeg, saa meget som mueligt, skulde rette mig efter Hr. Baron Holbergs Skrivemaade. Hvad det andet anbelanger, vilde han, at jeg skulde indrykke det fornemste af D. Pontoppidans Annales Eccles. Dan. Dette kunde ikke skee, uden at forvirre den af Forfatteren brugte Orden. Jeg har derfor heller vildet i et Afsnit for sig selv sammensamle de fornemste til den Danske Kirke-Historie henhørende Ting. D. Pontoppidans Annales Ecclesiæ Danicæ, Hr. Baron Holbergs Danske Kongers Historie, Hr. Zwergs Siellandske Clerisie med Hans Høiærværdigheds Hr. Biskops og Confessionarii Harboes lærde Fortale ere de Skrifter, jeg fornemmelig haver betient mig af«.

Reiersens originale Tillæg findes i 6. Afsnit S. 167—234; 628—71 for det 16. og 17. »Seculum«s Vedkommende, medens der intet specielt findes om det 18. »Seculum«s danske Kirkehistorie (jfr. Kirkehist. Samlinger. 3 R. VI. S. 236—37).

Reiersens Oversættelse er anmeldt i Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager. 1770. S. 65—71. 81—88. 97—108.

I Kiøbenhavnske Danske Post-Tidende. 1762. Nr. 90 ($^{8}/_{11}$) findes i et Avertissement om Danmarks Riges Historie følgende Notits: »Den berømmelige Authors Kirke-Historie kan og ventes med første, og er den nu nyelig i Tydskland af en habil Pen forfattede Fortsættelse eller 3die Tome leveret til Oversætning, og skal der drages Omsorg om der i den Nordiske Kirke-Historie noget skulde være som af agtsome Skiønnere kunde synes at burde tilføyes samme paa det beste at completere«.

LEEMS LAPPISKE OVERSÆTTELSE 1748

I Knud Leem, En lappisk Grammatica, efter den Dialect, som bruges af Field-Lapperne udi Porsanger Fiorden. Hvorhos er føyet et Blad af den berømmelige Historie-Skriveres Hr. Baron Ludvig Holbergs Kirke-Historie oversat i det Lappiske Tungemaal med en Analysi over et hvert Ord. Kbh. 1748 findes som særskilt pagineret Tillæg (S. 1—3) en Oversættelse paa lappisk af I. S. 59—61 i Originaludgaven 1738 [i Udg. 1740. S. 42—43] begyndende med Ordene: »Førend Paulus reisede bort« — og sluttende med: »holdte ham for en Gud«. S. 4—44 i Leems Grammatica indeholder en vidtløftig Analyse dertil.

Det samme Stykke har Leem ogsaa oversat paa Karmøy-Maal og det er efter Haandskriftet (Kall'ske Saml. (paa det kgl. Bibl.) Nr. 597. 4to) offentliggjort af Torleiv Hannaas i: Norsk Aarbok. Utgj. av Torleiv Hannaas. Bergen. 1920. S. 67—70.

RUSSISK OVERSÆTTELSE

I Haandskrift (Ny kgl. Saml. Nr. 124^{c-e} 4to) findes en russisk Oversættelse, der transskriberet vilde lyde omtrent saaledes: Baron Holbergs almindelige Kirkehistorie fra Christendommens første Begyndelse til Luthers Reformation. Oversat fra Dansk paa Tysk af Georg August Detharding. 1—4. Del. Med Tilladelse af Polens Konge, Sachsens Kurfyrste, til Trykning i Kbh. og Leipzig 1762. (St. Petersborg $^{14}/_{11}$ 1773). Oversætteren nævnes ikke, men Oversættelsen skal være foretaget af Mourafieff-Apostol; den udkom ikke. Den er i Finansaaret 1865—66 skænket til det kgl. Bibliotek som Led af en stor Gave af Haandskrifter fra Collegial-Assessor i St. Petersborg Bernard de Zimmermann (jfr. Aarsberetninger og Meddelelser fra det Store Kgl. Bibliothek. Udg. ved Chr. Bruun. I. 1867. S. XXVIII; Nord. tidskrift f. bok- och biblioteksväsen. V. 1918. S. 259; Holberg Aarbog. 1923. S. 130).

HELTEHISTORIER

ORIGINALUDGAVE 1739

Adskillige | store Heltes og berømme- | lige Mænds, | sær Orientalske og Indianske | sammenlignede | Historier | og | Bedrifter | efter | PLUTARCHI Maade | Ved | L. HOLBERG. | Deelt udi 2 TOMER. | Tomus I. | Kiøbenhavn, 1739. | Trykt udi H. Kongl. Maj. og Univ. Bogtrykkerie, | af Johan Jørgen Høpffner. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur, | I. F. RAMUS. |; Fortale til Læseren. (ovenover Røskenfrise) upag.; sign.)(2—)(4(v): 6 Sider; (den 6te Side er med Undtagelse af den øverste Linje sat med en mindre Type); Teksten. S. 1—576; sign. A—Nn8(v); S. 576: ENDE | paa den første Tome.; stregslynget Slutningsvignet; nederst paa Siden Fangordet: Adskil-. S. 7 findes over Teksten en Blomsterfrise med nogle hebraiske Bogstaver].

Adskillige | store Heltes og berømme- | lige Mænds, | sær Orientalske og Indianske | sammenlignede | Historier | og | Bedrifter | efter | PLUTARCHI | Maade, | Ved | L. HOLBERG. | Tomus II. | Kiøbenhavn, 1739, | Trykt udi H. Kongl. Maj. og Univ. Bogtrykkerie, | af Johan Jørgen Høpffner. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten S. 1—574. sign. A2—Nn8(v); S. 574: ENDE.; stor ornamenteret Slutningsvignet; S. 7 findes over Teksten en fra 1. Tome forskellig Blomsterfrise, idet Bogstaverne er udeladt].

Ordenen er i begge Tomer denne, at først kommer en »Forberedelse« om de to Helte, som Holberg vil sammenligne, indeholdende mere almindelige Betragtninger, derefter følger en Skildring af hver af Heltene og sidst en Sammenligning.

Forberedelserne er trykt med en større, Biografierne med en mindre og Sammenligningerne med en endnu mindre Type.

De Helte og berømmelige Mænd, som Holberg sammenstiller, er (i 1. Tome): Cingiskan og Tamerlan, Oranzeb og Saladin, Akebar og Petrus Alexiovitz, Ziska og Scanderbeg, Schach Abas og Soliman, Montezuma og Atapaliba, — (i 2. Tome): Zoroaster og Mahomed, Zenobia og Catharina Alexiewna, Myrr-Weis og Myrr-Maghmud, Mahobed-Kan og Emir-Jemla, Lucius Sylla og Cajus Julius Cæsar, Socrates og Epaminondas. Som det fremgaar heraf har Holberg i 2. Tome ogsaa to Kvinder Zenobia og Catharina Alexiewna, som vel snarere burde have haft Plads iblandt hans Heltinder.

I Fortalen bemærker Holberg: »Dette Skrift, som jeg nu communicerer Publico, er ellers ikke af saa stort Arbeide, at

det kan udtømme en Mands Kræfter; thi det har kun kostet at giøre oprigtige og gode Extracter af visse store Heltes Historier. Den meste Umag, som jeg derved har haft, er ved Indgangen af hvers Historie, som indeholder et moralsk Thema, der passer sig dertil: iligemaade ved Sammenligningen. Thi det er derved, at Plutarchus, som jeg i dette Skrift imiterer, har erhvervet sig en stor Deel af den Reputation, som han er kommen udi«. Han forsvarer sit Valg af »Orientalske« eller »Indianske« Helte dermed, at de Romerske og Græske og andre Europæiske Heltes Bedrifter er saa velkendt, at det kun vilde være at »opkaage hvad utallige andre Skribentere tilforn have ført i Pennen« og hævder, at, naar han i sin Samling ogsaa har optaget »visse lastværdige Mænd«, saa er det sket ud fra det Synspunkt, at disse kan tjene som afskrækkende Exempler. »At jeg udi dette Verk ikkun løsligen taler om Krige, Feltslage og Beleiringer, skeer af den Aarsag, at Skriftets Natur saadant ikke udfodrer; thi en Biographus forbindes ikke til de Regler som en Historicus. Den førstes Officium er fornemmeligen at give sin Helts Portrait, den andens at føre i Pennen alt hvad som er skeed under hans Regiering. En Historicus forbindes til Chronologisk Orden, en Biographus agter ikke saa nøye, om han begaar et Hysteron proteron; thi han efterlever sin Pligt, naar han giver sin Helts oprigtige Characteer, og anfører saa vel hans Lyder som Dyder; hvoraf sees, at der behøves meer Arbeide og Accuratesse til at skrive en Historie, men meer Skiønsomhed til en Biographie, og at det sidste er et ret Speculum Vitæ, og af den allernyttigste Læsning, naar det skrives efter Plutarchi Maade«.

I sit 3. Levnetsbrev (Opusculorum Latinorum pars II. S. 7—8) omtaler Holberg dette Skrift saaledes: »Tentavi ad imitationem Plutarchi vitas qvasdam illustrium virorum comparatas contexere. Singulis Heroum bigis præfigitur dissertatiuncula de virtutibus vel vitiis qvibusdam, qvibus materiam suggerunt ipsæ Heroum res gestæ, seqvitur historia, & tandem subnectitur Comparatio ad exemplum Plutarchi. Heroës maximam partem Asiatici ac Indi sunt, qvorum res gestæ vulgo sunt incognitæ. Fusius hoc Opus describere supersedeo, cum in Lingvam Germanicam versum extraneis qvoqve sit notum. An Autorem, qvem in hoc opere seqvor, assecutus qvodammodo sum, judicent alii: ipse, si vires judicii, materiæ ubertatem, græcæ lingvæ nitorem & libertatem scribendi respicio, tanto me viro comparare temerarium existimo. Sola scribendi libertas antiqvis inferiores reddit Historicos & Biographos nostri ævi, ubi scriptores mercenarii & parasiti tanqvam pestilenti sidere omnia afflant, judiciaqve legentium perpetuis lenociniis ita corrumpunt, ut historiæ, qvæ ad exemplar candidæ antiqvitatis scribuntur, satyræ ac silli hodie putentur. Qvo favore a vicinis gentibus exceptum

sit hoc opusculum, indicant Ephemerides Hamburgenses ac Lipsienses. Lætor a viris sinceris ac judicibus competentibus, maxime cum ne nomine qvidem mihi noti fuerunt, hæc encomia emeruisse«.

Scheibe (i Ludw. v. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von J. A. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXX): »Er gab im Jahre 1739 seine verglichene Geschichte verschiedener berühmter Männer und Helden nach Art Plutarchs heraus, die auch bald darauf, nämlich 1741, auf deutsch erschien. Dieses Werk ward so wohl in Dännemark als auch auswärts, wo es bekannt ward, sehr gut aufgenommen«, og (smstds. S. CLII): »Dasz Holberg in diesem Werke seinen Vorgänger, den Plutarch, sehr schön nachgeahmet hat, daher ihn auch einige für den Besten unter den Nachahmern Plutarchs gehalten haben, dieses ist ein Ruhm, den der Verfasser sehr wohl verdienet hat; nur wäre es billig, darinn Maasze zu halten, und nicht, mit einigen vorzugeben, er habe den Plutarch nicht nur glücklich nachgeahmet, sondern auch übertroffen. Das Werk ist an sich selbst wohl gerathen, die Schreibart ist den Bildern und Sachen gemäsz, die der Verfasser seinen Lesern zeiget, und die Vergleichungen zeigen eine gründliche aber nicht haüchlerische Moral und eine reine Politik an«.

I sine anonymt udg. Bref om blandade ämnen. Stockholm 1754. S. 46 bemærker Karl Kristoffer Gjörwell: »Wid genomläsningen af hans Hjeltars och Hjeltinnors Historier föll jag på den tanken, at orsaken, hwarföre han endast beskrifwit Österländska och Indianska Hjeltar, och aldeles uteslutit de Europäiska, torde förmodeligen wara denna, at han i Danska Historien intet funnit en enda Hjelte, som kunde sättas i någon jämnförelse med de Stora Krigshöfdingar, som Swerige så ofta til hela wärdens förundran och Danmarks skräk fremalstrat. Han hade då nödwändigt måst stanna, beundra och uphöja Gustaf I och Gustaf Adolf, hwilkas likar knapt finnas i någon historia«.

Jfr. Sig. Høst, Om Holbergs historiske Skrifter. Bergen. 1913. S. 145—64; Fr. Bull, Ludv. Holberg som Historiker. Kria. 1913. S. 112—14; Holberg Aarbog 1925. S. 7—30. (Leiv Amundsen, Om Helte-Historiernes Tilblivelse. Holbergs Bruk av litterære Kilder. (særlig om Zoroaster og Mahomed)).

Den eneste samtidige Anmeldelse findes i [Oluf Bang], Samling af adskillige nyttige og opbyggelige Materier. 4. St. Kbh. 1743. S. 425—44. Efter Datidens almindelige Skik er det nærmest en Gennemgang og Redegørelse for Indholdet. S. 443—44 hedder det: »Saa er og dette Autors Skrift et af dem, som har formeeret den Reputation, han længe har været udi, thi det til hvert Pars Historie udvalte beqvemme Thema er afhandled ud-

førlig og forsigtig, de Historiske Extracter ere fremførte upartiske og oprigtige, og Sammenligningerne ere giorte skiønsomme og lykkelige«. Anmelderen udtaler sluttelig Ønsket om at faa en lignende Samling af Europæiske berømmelige Christne Mænd af en anden, »der enten besad samme Talent eller kunde opnaae endeel deraf«.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1740. Nr. 23 ($^{18}/_{3}$), 24 ($^{21}/_{3}$), 25 ($^{25}/_{3}$), 26 ($^{29}/_{3}$), 27 ($^{1}/_{4}$): »Fra Pressen er nyelig udkommet et nyt Verk under den Titel, af adskillige berømmelige Mænds sammenlignede Historier, efter Plutarchi Maade ved L. Holberg. Verket bestaar af tvende Tomer in Octavo, hvor af hver Tomus bestaar hart ad af 600 Paginis, og koster begge Tomer En Rixdaler tilsammen« (jfr. Kiøbenhavns extraord. Relation. 1740. Nr. 21 ($^{26}/_{3}$)).

Exemplarer af denne Udgave solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 11,50; 1913 paa Emil Blochs for 60,00; $^{23}/_{2}$ 1925 for 26,00; 1930 paa G. L. Wads for 32,00.

I Universitetsbiblioteket i Oslo findes under Nr. 89. 4to i dettes Haandskriftsamling, som Gave 1831 fra daværende Biskop i Akershus Stift Christian Sørenssen, Trykmanuskriptet til Holbergs Heltehistorier, afskrevet af to forskellige Afskrivere, men med Titelblad, Fortale og Indholdsangivelser i Marginen, stammende fra Holbergs egen Haand. Desuden har han hist og her rettet i Manuskriptet og gjort nogle Tilføjelser dels i Marginen, dels paa indklæbede Ark. Det fremgaar ogsaa af dette Manuskript, at han før Trykningen har foretaget Forandringer i Placeringen af Helteparrene (jfr. L. Daae i Norsk hist. Tidsskr. II. 1871. S. 295—96, hvor der findes gengivet en Side i Faksimile; Leiv Amundsen i Holberg Aarbog. 1923. S. 13—23). Et fotografisk Aftryk af hele Manuskriptet findes i det kgl. Bibliotek.

2. EDITION 1742

Adskillige | store Heltes og berømme- | lige Mænds, | sær Orientalske og Indianske | sammenlignede | Historier | og | Bedrifter | Efter | PLUTARCHI Maade | Ved | L. HOLBERG. | Deelt udi II. TOMER. | Tomus I. | Anden og forbedrede EDITION. | Kiøbenhavn, 1742. | Med Autors retmæssige Afstaaelse, trykt og bekostet af Ernst | Henrich Berling, og findes hos hannem tilkiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimat. | J. F. RAMUS. |; Fortale til Læseren. (ovenover en Røskenfrise; de samme Røskener som i Originaludg., men stillet lidt anderledes sammen), upag.; sign.):(2):(4(v); 6 Sider;

der mangler i Arksignaturen det 2., som findes i Originaludgaven (den 6te Side er med Undtagelse af de to øverste Linjer sat med en mindre Type); Teksten S. 1—568; sign. A—$Nn_{4(v)}$; S. 568. ENDE | paa den første Tome.; nederst paa Siden Fangordet: Adskil-. S. 7 findes over Teksten den samme Frise som i Originaludgaven. S. 561—68 er trykt med en mindre Type, den samme som ellers anvendes i »Sammenligning« efter hvert Heltepar].

Adskillige | store Heltes og berømme- | lige Mænds, | sær Orientalske og Indianske | sammenlignede | Historier | og | Bedrifter | Efter | PLUTARCHI | Maade, | Ved | L. HOLBERG. | Tomus II. | Anden og forbedrede Edition. | Kiøbenhavn, 1742. | Med Autors retmæssige Afstaaelse, trykt og bekostet af Ernst | Henrich Berling, og findes hos hannem tilkiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten S. 1—574; sign. A_2—$Nn_{8(v)}$: S. 574: ENDE., derunder en ornamenteret Slutningsvignet, forskellig fra Originaludgaven; S. 7 findes over Teksten en fra Originaludg. forskellig Blomsterfrise].

I 1. Tome S. 195 findes en Vignet, hvor der i Originaludgaven var en tom Plads, dette gælder ogsaa de i 2. Tome. S. 108, 122, 154 (fejl trykt 153) og 229 trykte Vignetter; af sidstnævnte er Vignetterne S. 108 og 122 den samme som den i denne Udgave trykte Slutningsvignet, medens Vignetterne S. 154 og 229 er éns.

I nogle Exemplarer, bl. a. i det kgl. Biblioteks, findes indsat foran Titelbladet i 1. Tome det til Moralische Gedanken. Lpz. 1744 hørende kobberst. Portræt, der allerede ved sin Underskrift: »J. M. Bernigeroth sc. 1744« viser, at det ikke hører til dette Skrift.

Forandringerne og »Forbedringerne« i denne Udgave er ikke mange eller store; de bestaar hovedsagelig i Rettelser af Trykfejl [Tom. I. S. 134 L. 5 f. o. er dog Trykfejlen vile isted. ville bleven staaende som i Originaludgaven] og Forandringer af Retskrivningen; kun et enkelt Sted har Holberg indskudt et Stykke, hvorom mere nedenfor.

I 1. Tome følger Teksten Originaludgaven Side for Side, til og med S. 128; derefter bliver i 2. Edition Teksten sat lidt mere kompres, og dette Forhold vedbliver, til Udgaverne atter med S. 158 stemmer i Sideskifte; med smaa Forandringer (dels et Par Ord mere eller mindre, eller et forskelligt Fangord, altsammen Ting, der sikkert maa skrives paa Sætterens Regning) vedbliver dette til S. 487, fra hvilken Side til Slutningen der ved tættere Tryk ialt indvindes 8 Sider, saa at 1. Tome i denne Udg. kun indeholder 568 Sider imod Originaludgavens 576.

Grunden til den S. 129 begyndte (og S. 157 atter ophørte) Forandring i Sideskiftet er, at Holberg i Skildringen af Oran Zeb S. 144—45 har indskudt et Stykke, hvortil der intet tilsvarende findes i Originaludgaven. Det lyder saaledes: »Hans Hoved Characteer var ellers Simulation og betienede han sig af Religionen til prætext af de fleeste sine Gierninger. Det var i den henseende at han affecterede en Nidkiærhed udi den Mahomedanske Religion som gik undertiden saa vit at den giorde ham latterlig. Derpaa kand blant andet dette tiene til Exempel. Udi Mahomeds Lov recommenderes besynderligen dette, at man maa udtale det Ord Allach eller GUds Navn med Sømmelighed. Oran Zeb, holdende for, at de store Knevel-Barter, som Hoff-Folk brugte, og som ofte skiulede deres Munde, hindrede samme Ordes sømmelige Udtale, og derfore beskikkede visse Betientere til at maale samme Knevel-Barte. Dette gav Anledning til skiemt, og var intet latterligere end at see Hoved-Staden fuld af Betientere med Saxe udi Hænderne, for efter Forordningen at beklippe deres Knevel-Barter, som de begegnede paa Gaden. Ikke at anføre adskillige andre Exempler, hvor af man kunde slutte, at han var een af de allerivrigste Mahomedaner. Dog trykkede ham intet mindre end Religionen; thi visse af hans Gierninger gave tilkiende, at han holdt alle Religioner lige gode. Han spurte for Exempel engang en Jødisk Juvelerer, hvilken af de 3. Religioner, nemlig den Christne, den Mahomedanske og den Jødiske han holdt for den beste. Jøden, som frygtede at sige sin Meening, sagde da, at saasom det var vanskeligt at dømme, saa maatte man troe, at den retfærdige GUD ikke kræver meere af Mennesker end de kand begribe. Oran Zeb svarede da dertil smilende, at naar man dyrker GUd, er det lige meget, paa hvilken Maade det skeer«. Om der muligvis i Begyndelsen af dette indskudte Afsnit ligger en Hentydning til Pietismen, er ikke godt at vide; Slutningen synes ikke just at pege i den Retning.

I 2. Tome følger Teksten Originaludgaven Side for Side og der findes kun faa og ganske smaa Forandringer i Sideskiftet (saaledes bl. a. S. 118. 440—45. 449. 467. 475. 491. 496 og 498) uden Betydning og uden at der egentlig kan paavises nogen Grund til Forandringen, der rimeligvis ogsaa skyldes Sætteren.

Udgaven indeholder endel Trykfejl, bl. a. et Par Steder i Pagineringen (f. Ex. i 1. Tome S. 13 isted. 133; 2. Tome S. 153 isted. 154.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1741. Nr. 101 ($^{19}/_{12}$) findes et Avertissement fra E. H. Berlings Bogtrykkerie om 4. Edition af Holbergs Natur- og Folkerettens Kundskab, hvortil føjes følgende: »Ligeledes er den forbedrede anden Edition af velbemeldte Autors Helte-Historier under Pressen og kand til Foraaret ventes

ferdig«. [I Francis Bull, Ludvig Holberg som Historiker. Kria. 1913. S. 113 findes i Facsimile Forlagskontrakten mellem Holberg og Berling saalydende: »Som Author og første Forlegger af etter skrevne 2de Bøger, nemlig Naturens og Folke-Rettens Kundskab, og atskillige Store Heltes Sammenlignede Historier og Bedrifter, haver jeg under skrevne, i Kraft og Følge Hans Kongel: Majest: Allernaadigst Forordning de Dato 7de Januarii A° 1741 forhen forundet, ligesom jeg herved forunder Ernst Henrich Berling Bogtrycker og hans Arvinger Frihed til forbemte: 2de Bøger herefter at trycke og fallholde; og som han for saadan Frihed og Afstaaelse mig efter Accord haver fornøyet, saa maa han og hans Arvinger allene, efterdags benytte sig af same 2de Bøgers Eftertryckning, hvortil jeg herved giver mit Minde og fuldkomne Tilstaaelse, og sligt under min Haand og Signete stadfæster. Kiøbenhavn d. 18de Julii 1742. L. Holberg«. Som man ser havde Berling bebudet den ny Udg. inden Kontrakten var underskrevet]. — 1742. Nr. 82 ($^{12}/_{10}$), 83 ($^{15}/_{10}$): »Gives hermed tilkiende, at nyeligen udi Ernst Henrich Berlings Bogtrykkerie er ved Trykken bleven forfærdiget Hr. Assessor Holbergs adskillige store Heltes og berømmelige Mænds sammenlignede Historier og Bedrifter etc. anden og forbedrede Edition; og selges hos hannem for 1 rdlr. stk.« (jfr. Kiøbenhavns extraord. Relation. 1742. Nr. 78 ($^{26}/_{10}$).

Prisen var 1 Rdl. (i Berlings Fortegnelse over sit Forlag. Kbh. 1766 anføres »2. forbedrede Edition 1747« til 1 Rdl.; men en saadan Udg. har sikkert aldrig existeret; det maa være en Trykfejl for 1742, ligesom i den nedenfor anførte Fortegnelse 1774, hvor der nævnes en Udg. 1761 istedetfor 1763).

Exemplarer af denne Udgave solgtes 1857 paa Chr. Molbechs Auktion for 2 Mk.; 1898 paa Lynges for 7,25; 1916 paa Warburgs for 9,00 og paa Hammershøjs for 53,00; 1918 paa Høgsholms for 39,00; $^{8}/_{5}$ 1919 for 38,00; $^{28}/_{9}$ 1922 for 50,00; 1923 paa K. Scavenius' for 75,00; 1925 paa L. E. Bruuns (med Super-ex-libris) for 110,00 og paa M. Lorenzens for 35,00; $^{4}/_{12}$ 1928 for 12,00; $^{22}/_{10}$ 1929 for 37,00.

3. UDGAVE 1753

Adskillige | store Heltes og berømme- | lige Mænds, | sær Orientalske og Indianske, | sammenlignede | Historier | og | Bedrifter | efter | PLUTARCHI Maade | Ved | L. HOLBERG. | Deelt udi 2 TOMER. | Tomus I. | Kiøbenhavn, 1753. | Trykt i de Berlingske Arvingers Bogtrykkerie og paa deres For- | lag, ved Ludolph Henrich Lillie. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur | J. F. RAMUS.|; Fortale til Læseren. (ovenover en forziret Frise), upag.; sign. 2—4(v); 6 Sider; hele Side 6 er sat med en mindre Type; Teksten. S. 1—576; sign. A—Oo4(v); (i Arket Nn er der kun 8 Sider istedetfor 16). S. 576 ENDE | paa den første Tome.; en lille Slutningsvignet (en Blomsterkurv) nederst paa Siden Fangordet: Adskil-. S. 7 findes over Teksten en Blomsterfrise, i Midten en opgaaende Sol; S. 86 en Røskenvignet; S. 195 en Blomstervignet; S. 324 en Vignet med en Ørn; S. 334 en Bladvignet; S. 387 en ornamenteret Vignet; S. 393 en (forskellig) Bladvignet; S. 486 den samme (som S. 393) Bladvignet; S. 494 en Bladvignet med en Muslingeskal].

Adskillige | store Heltes og berømme- | lige Mænds, | sær Orientalske og Indianske, | sammenlignede | Historier | og | Bedrifter, | Efter | PLUTARCHI | Maade, | Ved | L. HOLBERG. | Tomus II. | Tredie og forbedrede Edition. | Kiøbenhavn, 1753. | Med Autors retmæssige Afstaaelse, trykt paa de Berlingske Ar- | vingers Bekostning, ved Ludolph Henrich Lillie. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten S. 1—574; sign. A2—Nn8(v); S. 574. ENDE.; Slutningsvignet (stor Blomsterkurv). S. 7 findes over Teksten en stor, sammensat Røskenfrise; S. 108 en Røskenvignet med 2 Kroner; S. 122 Bladvignetten fra I. S. 393; S. 154 en forskellig Røskenvignet ligeledes med 2 Kroner; S. 162 en lille Røskenvignet; S. 224 en (fra I. S. 195) forskellig Blomsterkurvsvignet].

Det er et fuldstændigt Optryk af Originaludgaven, med hvilken det stemmer Side for Side, idet der dog findes et Par mindre Forandringer i Sideskiftet (saaledes I. S. 183—84, 193—94 og S. 575 (fejlagtig pagineret 57); af disse stemmer 193—94 overens med Udg. 1742; II. S. 118. 440—43) og hyppige Forandringer i Fangordet. Fortalen er helt forskellig m. H. t. Sideskifte fra begge de tidligere Udgaver. Det i Udg. 1742 I. S. 144—45 indskudte Stykke er udeladt i denne Udgave, hvad enten nu Holberg selv ikke har ønsket det optrykt eller, at han ved at give Sætteren Originaludgaven som Forlæg helt har glemt dette Tillæg. Retskrivningen er endel forandret og moderniseret, saaledes skrives her let istedetfor læt, solte istedetfor saalte, kolt istedetfor kaalt. Der er endel Trykfejl, navnlig i Pagineringen, og især i 2 Tome (f. Ex. 206 isted. 109, 118 isted. 126, 232 isted. 132, 153 isted. 154, 135 isted. 155, 245 isted. 241, 525 isted. 255, 652 isted. 256, 297 isted. 289, 390 isted. 290 osv.).

Prisen har sikkert været 1 Rdl. som for den forrige og den næste Udg.

Exemplarer af denne Udg. solgtes paa Lynges Auktion 1898 for 6,50; 1919 paa Volmer Berlings for 40,00; 1929 paa P. Haubergs for 20,00.

4. UDGAVE 1763

Adskillige | store Heltes | og berømmelige Mænds, | sær Orientalske og Indianske, | sammenlignede | Historier | og | Bedrifter | efter | PLUTARCHI Maade | ved | L. HOLBERG. | Deelt udi 2 Tomer. | Tomus I. | Kiøbenhavn, 1763. | Trykt i de Berlingske Arvingers Bogtrykkerie, ved Joh. Christ. | og Georg Christoph Berling. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur | J. F. RAMUS. | Fortale til Læseren. (ovenover Røskenfrise, paa Siderne to Kroner) upag.; sign. 2—$4_{(v)}$; 6 Sider; Teksten (ovenover lille Røskenfrise, i Midten en Krone). S. 1—576; sign. A—$Oo_{4(v)}$; (i Arket Nn er der kun 8 Sider istedetfor 16). S. 576. ENDE | paa den første Tome. |; en lille Blomstervignet, nederst paa Siden Fangordet: Adskil-; S. 7 en Røskenfrise, i Midten en Blomst, hvorover en Krone; S. 86 en Røskenvignet, i Midten en Krone; S. 195 en sammensat Røskenvignet; S. 324 en Røskenvignet, i Midten en Krone, ovenover et Englehoved med Vinger; S. 334 en fra S. 195 forskellig sammensat Røskenvignet; S. 387 en Vignet med et Æble; S. 393 en Blomstervasevignet; S. 486 en Blomsterkurvsvignet; S. 494 en Røskenvignet med en Krone i Midten, ovenover to Kroner].

Adskillige | store Heltes | og | berømmelige Mænds, | sær Orientalske og Indianske, | sammenlignede | Historier | og | Bedrifter | efter | PLUTARCHI Maade | ved | L. HOLBERG. | Tomus II. | Kiøbenhavn, 1763. | Trykt i de Berlingske Arvingers Bogtrykkerie, ved Joh. Christ. | og Georg Christoph Berling. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Røskenvignet; paa Siderne to Kroner, i Midten et Æble). S. 3—574; sign. A_2—$Nn_{7(v)}$; S. 574. ENDE.; lille Røskenvignet; S. 9 over Teksten en Røskenvignet, ovenover den en Krone; S. 110 en Blomsterkurvsvignet (lidt forskellig fra I. S. 486); S. 124 en Røskenvignet; S. 156 en Blomsterkurvsvignet (den samme som I. S. 486; II. S. 110 men uden Ramme); S. 164 Røskenvignetten fra I. S. 334, men lidt anderledes sammensat; S. 226 en lille Røskenforsiring; S. 231 en Røskenvignet med en Krone; S. 492 en lille Forsiringsvignet].

Det er et fuldstændigt Optryk og til Forlæg er sikkert benyttet Udgaven 1753, som jeg mener at kunne fastslaa ved at i 1. Tome S. 146 Trykfejlen Gyldenskykker (istedetfor Gyldenstykker) urettet er gaaet over i denne Udgave. Med Udgaven 1753 stemmer den ogsaa gennemgaaende overens i Sideskifte; naar man ser bort fra ganske ubetydelige Afvigelser, ogsaa i Fangordene, er de vigtigste andre Forandringer i Sideskifte: hele Fortalen. I. S. 1—5. 50. 73—76. 186—87. 194. 322—23. 483—84. 495. 573—75; II. S. 3. 49—56. 97—106. 123. 154—55. 225. 232. 438

—47 og 561—73. Alle disse Forandringer skyldes formodentlig Sætteren.

Retskrivningen er endel forandret og moderniseret, saaledes skrives her: Russisk istedetfor Ryssisk, solgte isted. solte, anseete isted. anseede, bedrøvet isted. bedrøved, fulgt isted. fuldt, antog isted. antoeg.

Der findes endel Trykfejl, navnlig i Pagineringen, f. Ex. I. 339 isted. 439; II. 272 isted. 227; 172 isted. 272 o. fl.

Prisen var 1 Rdl. (i Berlings Fortegnelse over sit Forlag. 1774 anføres en Udg. 1761, Pris 1 Rdl.; en saadan Udg. har sikkert aldrig existeret; det maa være en Trykfejl).

Exemplarer af denne Udg. solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,75; 1/11 1916 for 23,00; 1917 paa Jørgen Møllers Auktion for 62,00.

LIEBENBERGS UDGAVE 1864—65

Ludvig Holbergs | Helte-Historier. | Udgivne af F. L. Liebenberg. | Første Deel. | Kjøbenhavn. | Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme. | Thieles Bogtrykkeri. | 1864. | 8vo. (Det understregede er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; Fortale til Læseren. S. I—VIII (usign.); Titelblad: (Adskillige | store Heltes og berømmelige Mænds, | sær Orientalske og Indianske, | sammenlignede | Historier og Bedrifter | efter PLUTARCHI Maade. | Ved | L. HOLBERG. | Deelt udi 2 TOMER. | Tomus I.); Teksten S. 1—416; sign. 1—26$_{8(v)}$; S. 416: ENDE | paa den første Tome.].

Ludvig Holbergs | Helte-Historier. | Udgivne af F. L. Liebenberg. | Anden Deel. | Kjøbenhavn. | Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme. | Thieles Bogtrykkeri. | 1865. 8vo. (det understregede er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad: (Adskillige | store Heltes og berømmelige Mænds, | sær Orientalske og Indianske, | sammenlignede | Historier og Bedrifter | efter PLUTARCHI Maade. | Ved | L. HOLBERG. | Tomus II.; Teksten S. 1—413, sign. 1—26$_{7(r)}$; S. 413: ENDE.; S. 414 er blank; S. 415. Efterskrift | af | Udgiveren.; S. 416 er blank; S. 417—18 (Efterskriften); S. 418—25: Afvigende Læsemaader [mellem denne Udg. og Udg. af 1739]; S. 426—27: Indhold; S. 428: Rettelser].

Denne Udgave er et direkte Optryk af Originaludgaven, hvor kun de aabenbare Trykfejl er rettet; Liebenberg bemærker i sin Efterskrift intet om det i Udg. 1742 indskudte Stykke, som han rimeligvis slet ikke har lagt Mærke til.

I sin Efterskrift S. 417—18 udtaler han: »Til nærværende Udgave var det oprindelig min Plan at føie et Tillæg af forskjellige oplysende Anmærkninger, men da den Comitee, som i Samfundet til den danske Literaturs Fremme var bleven nedsat for at bedømme mit Forslag til Værkets Udgivelse, i sin Betænkning havde »formeent, at der ikke burde forlanges eller ventes andre Forarbeider, end hvad der behøvedes til at give en rigtig Text og enkelte sproglige Forklaringer under Texten«, opgav jeg den Deel af mit Arbeide, man saaledes havde afviist, og indskrænkede mig til at stræbe efter det, man havde meent at kunne vente af mig«. De faa Anmærkninger og Noter, Liebenberg har tilføjet under Teksten, er da ogsaa udelukkende af sproglig Art. Den krænkede Tone, der præger Liebenbergs Efterskrift, tyder paa, at der har været stærk Meningsforskel mellem ham som Udgiver og den nedsatte Komité, men i Chr. Bruuns lille Festskrift: Samfundet til den danske Literaturs Fremme 1827—1877. Kbh. 1877 findes der slet intet desangaaende; man erfarer kun (S. 79), at Trykningen af Liebenbergs Udgave har andraget 1800 Rdlr.

Liebenbergs Udg. blev af en Anonym kort anmeldt i Dagbladet. 1864. Nr. 272 ($^{17}/_{11}$), hvor det hedder, at den er »besørget med en Omhu, der ogsaa omfatter det ydre Udstyr . . . . det maa ansees for et heldigt Valg af Samfundet (der ikke altid vælger heldig) at have udgivet dem paany«.

Prisen var pr. Bd. 1 Mk. 64 Sk.; senere 3,00 (1882 nedsat til 2,00) for hele Værket.

Heltehistorierne er optrykt efter Udg. 1739 i Ludv. Holberg, Udvalgte Skrifter. Udg. af K. L. Rahbek. IX—X. Kbh. 1806—07; i IX. findes et Forord paa 2 Sider: »Om Holbergs Helte- og Heltinde-Historier af Prof. P. T. Wandal« [Optrykt fra hans: De paa Jægerspriis ved Mindesteene hædrede fortiente Mænds Levnets-Beskrivelser. I. Kbh. 1783. S. 157—58] og i Holbergs Samlede Skrifter. Udg. af Carl S. Petersen. XI. Kbh. 1931. S. 1—500.

TYSK OVERSÆTTELSE 1741

Herrn Ludewig Holbergs | Assessoris Consist. und Professoris Publ. bey der | Königl. Universität zu Copenhagen | Vergleichung | der | Historien | und | Thaten | verschiedener | insonderheit Orientalisch- und Indianischer | Grosser Helden | und | berühmter Männer. | Nach Plutarchi Beyspiel. | Aus dem Dänischen übersetzet und mit einer Vor- | rede begleitet | von | I. F. S. | Erster Theil. | Copenhagen und Leipzig, bey Jacob Preusz. | 1741. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; Vorbereitung. (ovenover ornamenteret Frise); upag.; sign.)(2—)00(3(v) (36 Sider); Vorbericht | des Autoris an den Leser. (ovenover Røskenfrise) upag.; sign.)00(4—)00(8(v) (10 Sider); Teksten (ovenover Blomsterfrise) S. 1—556. sign. A—Mm6(v); S. 556: Ende des ersten Theils.; nedenunder en sammensat Blomstervignet].

Herrn Ludewig Holbergs | Assessoris Consist. und Professoris Publ. bey der | Königl. Universität zu Copenhagen | Vergleichung | der | Historien | und | Thaten | verschiedener | insonderheit Orientalisch- und Indianischer | Grosser Helden | und berühmter Männer. | Nach Plutarchi Beyspiel. | Aus dem Dänischen übersetzet | von | I. F. S. | Zweyter Theil. | Copenhagen und Leipzig bey Jacob Preusz. | 1741. | 8vo. (Her er intet trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover en Frise med en Muslingeskal). S. 1—558; sign. A—Mm7(v); S. 558: ENDE.; S. 555—58 er trykt med en mindre Type end det øvrige af Skriftet].

Holbergs Fortale er ordret oversat, men Oversætteren har fundet sig beføjet til at medgive Skriftet en original Vorbereitung, hvis Hensigt han udtrykker saaledes: »Zum Eingange dieser Schrift, die bey Erzehlung der vornehmsten Lebens-Umstände verschiedener berühmten Männer mit Abschilderung der menschlichen Schwachheiten und ihren Heilungs-Mitteln beschäftiget ist, wird es nicht undienlich seyn, den Anwachs und Fortgang der Laster bis auf unsere Zeiten kürtzlich zu zeigen, und hiernächst die gelehrten Männer anzumercken, welche auf eine Verbesserung der verderbten Sitten bedacht gewesen sind«. I en meget bred og ordrig Fremstilling viser han, hvorledes Lasten fra Kains, den første Brodermorders, Tid, har gennemtrængt Samfundet, men hvorledes ogsaa allerede fra Aristoteles forskellige store Lærere har søgt at forbedre Sæderne; i deres Fodspor er traadt en Række Moralister, der i deres, Skuespil, Romaner og Satirer har holdt et Spejl op for den lastefulde Menneskehed. I denne Sammenhæng kommer han ogsaa ind paa Holbergs øvrige literære Virksomhed og fremsætter i den Anledning nogle Ytringer, som hidtil ikke synes at være bleven bemærket, hvorfor de her skal anføres. I § 21 hedder det efter en Omtale af Molière: »Die vor einiger Zeit in Copenhagen aufgeführten Dänischen Schauspiele, so den Herrn Prof. Holberg zum Urheber haben, sind der geistreichen, lebhaften und muntern Vorstellungen halben mit grossem applausu aufgenommen worden, und verdienen mit allem Rechte denen Comœdien des Molière an die Seite gesetzet zu werden«, og efter en Omtale af Satiren i § 30: »So kan unser gelehrtes Dännemarck auch ein Meister-Stück in dieser Art aufweisen, ich meyne die unter dem Titel:

Peter Paarses Historie; versteckte Satyre, davon der Herr Prof. Holberg Verfasser ist. Selbige hat wegen ihrer sinnreichen und ungezwungenen Erfindungen, der natürlichen Vorstellungen solcher Laster, die in dem menschlichen Leben am meisten vorkommen, und weil der berühmte Herr Verfasser grosse Kenntnisz der moralischen Natur, der Fehler, Neigungen und Beschaffenheit des Menschen darinnen gezeiget, und sich also als einen ächten Moralisten aufgeführet hat, einen allgemeinen Beyfall, so wohl in diesem Reiche, als auch in Schweden und Teutschland gefunden. Gleichfalls verdienet hieher auch gerechnet zu werden des jetzt belobten Herrn Professoris Gedichte, Metamorphosis genannt, in welchem er den Ovidium imitirt, darinnen aber von ihm abgehet, dasz, wenn dieser die Menschen in Thiere und Baüme, er hingegen diese in Menschen verwandelt, und also auf eine anmuthige Art die verschiedenen Neigungen der Menschen vorträget«. Endelig har Moralisterne ogsaa benyttet sig af Historien og derfra hentet lærerige Exempler; han fortsætter (§ 32): »Wer die mannigfaltigen gelehrten Schriften des Herrn Auctoris kennen, wird von dem Werth und Seltenheit gegenwärtiger Sammlung ohnedem schon überzeuget seyn. Weil es aber dem Herrn Verfasser beliebet hat, die meisten Schriften in dänischer Sprache abzufassen, da seine vornehmste Absicht gewesen, seine Landes-Leute erbaulich zu belehren, diese Sprache aber nur allzueng eingeschräncket ist, so darf man sich nicht verwundern, dasz der dem Herrn Professori mit allem Rechte zukommende Ruhm nicht diejenige Grösse erreichet, welche dieser anderer Gestalt allerdings würde überkommen haben«.

Oversætterens Vorbereitung er dateret: »Geschrieben, Tranekier-Schlosz, auf der Insel Langeland, den 9. Aug. 1740« og slutter med et Citat af Ciceros Tale pro Sext. Rosc. Amerino og et Epigram af John Owen:

> Qui legis ista, tuam reprehendo, si mea laudas
> omnia, stultitiam; si nihil, invidiam.

Hvem Oversætteren, der skjuler sig under Bogstaverne I. F. S. er, har jeg ikke kunnet faa oplyst. Han siger selv i sin Vorbereitung (§ 33) »Man ersuchte mich, diese Schrift in die teutsche Sprache zu übersetzen« og dette i Forbindelse med ovennævnte Datering henleder Tanken paa, at det rimeligvis har været en Huslærer hos Ahlefeldterne. Paa Henvendelse til denne Slægts Historieskriver, Dr. phil. L. Bobé, fik jeg det Svar, at der havde været en Seehusen ansat i Ahlefeldternes Tjeneste, men denne, som siden blev gift med en Komtesse Ahlefeldt, hed Peter til Fornavn, saa det kan ikke være ham. De samme Bogstaver findes paa et, en Menneskealder senere udkommet, Skrift: »Zuverläszige Nachricht von der in Dännemark den 17ten Jenner 1772 vorgefallenen grossen Staatsveränderung«. Franckfurt und

Leipzig. 1772, men om det stammer fra samme Haand, er tvivlsomt. I et Tillæg til Skriftet findes biografiske Oplysninger om de Personer, der spillede en Rolle ved Revolutionen 1772 og i dette findes ualmindelig detaillerede Meddelelser om Grev Conrad Wilhelm Ahlefeldt, hvad der maaske kunde tyde paa, at Forfatteren var den samme som Oversætteren af Holbergs Skrift. I Fortalen til sin Oversættelse af Holbergs Verglichene Geschichte verschiedener Heldinnen I. Kph. und Lpz. 1746. S. 44 omtaler G. A. Detharding denne Oversættelse som besørget af »eine geschickte Feder«.

Om denne Oversættelse bemærker Scheibe (Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue Uebersetzung. Herausgeg. von J. A. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLIII): »Die deutsche Uebersetzung ist zwar getreu genung, aber da die Schreibart darinn ziemlich altväterisch aussiehet, und folglich nicht zum besten gerathen ist: so wäre zu wünschen, von einer geschicktern Feder eine neue und verbesserte Uebersetzung von diesem Werke zu erhalten«.

Oversættelsen blev anmeldt i Acta eruditorum. Lipsiæ. 1743. S. 622—24. Anmelderen gennemgaar de to Fortaler, baade Holbergs og Oversætterens, og slutter (S. 624): »Optandum sane esset, ut exstarent complures ejusmodi Comparationes ex recentiori historia depromtæ. Felicior enim est historia, quæ virtutem simul instillat, judiciumque confirmat, ea, quæ non nisi memoriam prægravat. Testimonia Autorum, ac testium loca, neminem hic quærere oportet. Scopus enim operosam hanc diligentiam respuit. Sæpius tamen ad scriptores fide plenos Autor provocavit, nec dissensum eorum nonnunqvam dissimulavit. Ea, quæ perlegimus, nobis visa sunt hinc inde Plutarchum superare, sæpius æquare, rarius proxime ad eum accedere. Docuit Cel. Autor suo exemplo, aquilonaria ingenia haud semper frigere, quin potius Gallis, huc illuc saltantibus levissimisque esse tardiores Danos, eoque ipso judicii præstantioris, ac ingenii ad soliditatem magis subacti«. Det er formodentlig denne Anmeldelse, Holberg (i Opuscula. II. S. 8) og Scheibe (anf. St. S. CLII) sigter til, idet sidstnævnte, som ovenfor (ved Omtalen af Originaludgaven 1739) citeret, tager Afstand fra Anmelderens Udtalelse, at Holberg havde overtruffet selve Mønstret, Plutarch; jfr. P. T. Wandal, De paa Jægerspriis ved Mindesteene hædrede fortiente Mænds Levnets-Beskrivelser. I. Kbh. 1783. S. 157—58.

Desuden findes en kort Anmeldelse i Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen. 1741. 65. St. ($^{14}/_{8}$) S. 546—47, hvori det efter en Gennemgang af Indholdet hedder: »Der Uebersetzer hat sich eben keiner reinen und fliessenden Schreibart beflissen« og i Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. 1742. Leipzig. Nr. X.

(1/2) S. 88—91: »Der Herr Verfasser hat in der Ausarbeitung vornehmlich gestrebt, den Character seiner groszen Männer zu bestimmen, deswegen er sich denn auch bey solchen Umständen ihrer Geschichte, die dazu dienen können, am meisten aufhält; von den Kriegen, Feldschlachten und Belagerungen aber nur obenhin redet. Dadurch ist denn seine Arbeit weit nützlicher geworden, als die gemeinen Historien sonst wohl sind. Die Uebersetzung davon läszt sich ganz gut lesen, wenn man sich nur nicht durch einige etwas fremd klingende und ungewöhnliche Wörter aufhalten läszt«.

I Notifications-Relation. 1745. Nr. 63 (9/6) findes et Avertissement fra »Forleggeren Sr. Albret Edelberg«, hvori Prisen angives til 3 Mk.

Exemplarer solgtes 1917 paa Auktionen 12/4 for 14,25; 1925 paa M. Lorenzens for 10,00.

2. UDGAVE 1748

Herrn Baron Ludewigs von Holberg | Assessoris Consistorii und Professoris Publ. bey der Königl. | Universität zu Copenhagen | Vergleichung | der | Historien | und | Thaten | verschiedener | insonderheit Orientalisch- und Indianischer | Grosser Helden | und | berühmter Männer. | Nach Plutarchi Beyspiel. | Aus dem Dänischen übersetzet und mit einer | Vorrede begleitet | von | I. F. S. | Erster Theil. | Copenhagen 1748. | Verlegts Christian Gottlob Mengel. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; Vorbereitung. (ovenover Bladfrise) upag.; sign.)(2—)00(3(v); (36 Sider); Vorbericht | des Autoris an den Leser. (ovenover Røskenfrise, forskellig fra Udg. 1741) upag.; sign.)00(4—)00(8(v); (10 Sider); Teksten (ovenover en Blad- og Blomsterfrise) S. 1—556; sign. A—Mm6(v); S. 556: Ende des ersten Theils.; nedenunder en Blomster(Tidsel)-vignet].

Herrn Baron Ludewigs von Holberg | Assessoris Consistorii und Professoris Publ. bey der Königl. | Universität zu Copenhagen | Vergleichung | der | Historien | und | Thaten | verschiedener | insonderheit Orientalisch- und Indianischer | Grosser Helden | und | berühmter Männer. | Nach Plutarchi Beyspiel. | Aus dem Dänischen übersetzet | von | I. F. S. | Zweyter Theil. | Copenhagen 1748. | Verlegts Christian Gottlob Mengel. | 8vo. (Her er intet trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover en Frise med en Urne, ved hvis Fod I, formodentlig Bogstavet I) S. 1—558; sign. A—Mm$_{7(v)}$; S. 558: ENDE.; S. 555—58 er trykt med en mindre Type end det øvrige af Skriftet].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1741, som den følger næsten overalt i Sideskifte, kun med hyppige smaa Forandringer i Fangordet. I 1. Del er der dog forskelligt Sideskifte fra S. 545 ud. Endel Trykfejl i Udg. 1741 er rettet i dette Optryk.

3. UDGAVE 1753

Vergleichung | der Historien und Thaten | verschiedener insonderheit Orientalisch- | und Indianischer | Grosser | Helden | und | berühmter Männer. | Nach Plutarchi Beyspiel. | Aus dem Dänischen | des Herrn | Ludw. Freyherrn von Holberg | übersetzet | und mit einer Vorrede begleitet. | Zwey Theile. | Copenhagen, | zu finden in der Rothischen Buchhandlung, 1753. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorbereitung (ovenover en Vignet med en Ørn) upag.; sign.)($_2$—)0($_{7(r)}$; (27 Sider); Slutningsvignet med et Springvand; Vorbericht | des Autoris an den Leser. (ovenover Vignet med en Svane) upag.; sign.)0($_{7(v)}$—)00($_{2(v)}$ (7 Sider); Slutningsvignet med to korslagte Horn; Teksten (ovenover Blomster- og Bladvignet) S. 1—555; sign. A—Nn$_{2(r)}$; S. 555: Ende des ersten Theils.; Slutningsvignet med Blomster].

Zweyter | Theil. 8vo.

[Indhold: Smudstitelblad med Bindbetegnelsen, men u. St. o. A. og blank Bagside; Teksten (ovenover Vignetten med Svanen fra 1. Del) S. 1—558; sign. A—Mm$_{7(v)}$; S. 558: ENDE. S. 555—58 er trykt med en mindre Type end det øvrige af Skriftet].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1748, med hvilken den stemmer overens i Sideskifte, naar undtages Oversætterens og Holbergs Fortaler samt Slutningen af 1. Del fra S. 545 og 2. Del fra S. 555. Der er ogsaa hyppigt smaa Forandringer i Fangordet. Hist og her er der forandret lidt i Retskrivningen. Oversætterens Mærke I. F. S. findes ikke paa denne Udgave; men i Dateringen under hans »Vorbereitung« er Tranekier blevet til Tranckier.

Den findes anmeldt i Westphälische Bemühungen zur Aufnahme des Geschmacks und der Sitten. I. 3. St. Lemgo. 1753. S. 192—99, hvor det efter et vidtløftigt Referat af Indholdet hedder (S. 199): »Die abwechselnde praktische und lehrreiche Schreibart des Hrn. Verf. machet, dasz man die bunte und mit lateinischen sowol als französischen Ausdrükken angefülte Uebersezzung mit

wenigerm Ekkel lieset. Einige unserer Landesleute werden sich wenigstens nicht daran stossen; denn es giebt wirklich noch einige unter uns, so wie an andern Orten, welchen ein teutsches Kleid nicht gefält, wenn es Paris und Rom nicht vorher schekhicht gemacht. Wir prophezeien ihnen aber eine täglich merklichere Abnahme ihrer gleichgesinneten Brüder«.

Denne Udgave kostede 18 groschen.

Et Exemplar af denne Udg. solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 7,50.

TITELOPLAG 1754

Herrn Baron Ludwig von Holbergs, | Assess. Cons. u. Prof. Publ. bey der Königl. Univ. zu Copenhagen | Vergleichung | der | Historien und Thaten | verschiedener | insonderheit Orientalisch- und Indianischer | Grosser Helden | und | Berühmter Männer, | Nach Plutarchi Beyspiel. | In die Teutsche Sprache übersetzt, | und mit einer Vorrede begleitet von | I. F. S. | (Kobberst. Vignet, med et Landskab, i Midten et Træ, hvorpaa en Fugl og forneden Boghandlerens sammenslyngede Initialer; i Luften Devisen: Non volo, quando volo). | Delitzch, bey J. C. E. Vogelgesang, | 1754. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorbereitung (ovenover en ornamenteret Vignet), upag.; sign.)(2—)()()(8(v); (36 Sider); Vorbericht | des Autoris an den Leser. (ovenover den samme Frise som i Udg. 1748), upag.; sign.)()()(4—)()()(8(v); (10 Sider); Teksten (ovenover Frisen fra Udg. 1748) S. 1—556; sign. A—Mm6(v); S. 556: Ende des ersten Theils.; nedenunder Vignetten fra Udg. 1748].

Det er i Virkeligheden den gamle Udg. fra 1748, til hvilken en ny Forlægger J. C. E. Vogelgesang har ladet trykke et nyt Titelblad og omtrykt de første 16 Sider af Oversætterens »Vorbereitung«, hvilket fremgaar af, at der paa den 17. Side findes gentaget en Linje fra den forrige Side, idet Sætteren ikke har bemærket, at den omtrykte Side 16 indeholdt denne Linje mere end Trykket fra 1748. Men det er ogsaa det eneste Sted i 1. Del, hvor der overhovedet er sket den mindste Ændring.

Ellers stemmer den 1. Del i et og alt med Udg. 1748. Og med denne Teori, at det er det gamle Oplag fra 1748, passer det ogsaa, at i det eneste Exemplar af denne Udg. (paa Universitetsbiblioteket i Kbh.), som jeg har set, har 2. Del det gamle Titelblad fra 1748 med Ordene: Verlegts Christian Gottlob Mengel og at Indholdet med Vignetter osv. er fuldstændig identisk med Udg. 1748.

Den ny Forlægger har altsaa ladet det ny Titelblad trykke som fælles Titelblad for begge Delene og bortskaaret det oprindelige, særlige Titelblad til 1. Del (jfr. Leipziger Oster-Messe. 1754. S. 479).

TITELOPLAG 1756

Herrn Baron Ludewigs von Holberg | Assess. Cons. u. Prof. Publ. bey der Königl. Univ. zu Copenhagen | Vergleichung | der | Historien und Thaten | verschiedener | insonderheit Orientalisch- und Indianischer | Grosser Helden | und | Berühmter Männer. | Nach Plutarchi Beyspiel. | Aus dem Dänischen übersetzet, | und mit einer Vorrede begleitet von | I. F. S. | (Vignet med 3 Skuepenge; I. Stählin, del.). Delitzsch, bey J. C. E. Vogelgesang, | 1756. | 8vo.

Det er ligeledes den gamle Udgave fra 1748, som Forlæggeren paany har udstyret med nyt Titelblad og med Omtryk af de første 16 Sider, men denne Gang saaledes, at der ingen Fejl bliver paa 17. Side, hvor det nyoptrykte passer med Teksten i det gamle Oplag. De 16 første Sider stemmer hverken med Udg. 1748 eller 1754. I det Exemplar, jeg har benyttet (fra Staats- und Universitätsbibliothek i Königsberg) fandtes kun 1. Bind og det er vel ogsaa kun i dette Bind, at Forlæggeren har ladet foretage nogen Forandring. Senere er Sorø Akademis Bibliotek kommet i Besiddelse af ligeledes kun 1. Bind af denne Udgave fra 1756.

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE 1748

VERGELEKEN | GESCHICHTEN | EN | DADEN, | Van verscheide zo Oostersche als Indiesche | GROTE HELDEN | EN | BEROEMDE | MANNEN, | Naar het voorbeeld van Plutarchus. | door den BARON | LODEWYK HOLBERG, | Assessor Consist. & Professor Publ. | In de Koninglyke Universiteit te Coppenhage. | Uit het Hoogduitsch vertaalt. | (Kobberst. Vignet, et Landskab med Kvæg og Vogtere). | TE AMSTERDAM, | By STEVEN VAN ESVELDT, Boek- | verkoper in de Beurssteeg, 1748. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; VOORREDEN | VAN | DEN | SCHRYVER.; upag.; sign. *2—*6(v); (10 Sider); Slutningsvignet; DE | VERTALER | AAN DEN | LEZER. | upag.; usign. [*7—*8(r)]; en lille Slutningsvignet, forskellig: paa Bagsiden af [*8]: De levensbeschryvingen, in dit deel ver- | vat zyn van (hvorpaa følger en ræsonnerende Indholdsfortegnelse over

de 6 Heltepar); Teksten S. 1—509; sign. A—Ii$_{7(r)}$; S. 509: EINDE., forskellig Slutningsvignet; S. 6. 68. 77. 134. 162. 172. 220. 283. 286. 310. 338. 341. 399. 427. 434 findes Slutningsvignetter. De enkelte »Inleiding«er er sat med en stor Type, selve Biografierne med en noget mindre og »Vergelyking«erne med en endnu mindre].

I Sorø Akademis Bibliotek findes et Exemplar af 1. Del, hvis Titelblad er overensstemmende med det her beskrevne (ogsaa m. H. t. de med rødt trykte Ord), undtagen at det hedder: »Assessor Consist. en Professor Publ.« og efter Ordet »vertaalt« følger i ny Linje: EERSTE DEEL. og under Vignetten: By STEVEN VAN ESVELDT, Boek- | verkoper in de Kalverstraat, het derde huis | van de Roomsche Kerk de Papegaay. 1769. Paa dette Titelblad er de sorte Bogstaver trykt først, derefter de røde, meget sjusket, saa de to Linjer undertiden gaar op i hinanden. I Virkeligheden er det Oplaget fra 1748, der er forsynet med et nyt Titelblad for at bringe det i Overensstemmelse med det 1769 udkomne andet Bind, der bærer Forlagets ny Adresse.

VERGELEKEN | GESCHICHTEN | EN | DADEN | Van verscheide so Oostersche als Indiesche | GROTE HELDEN | EN BEROEMDE | MANNEN, | Naar het voorbeeld van Plutarchus. | door den BARON | LODEWYK HOLBERG, | Assessor Consist. | en Professor Publ. | In de Koninglyke Universiteit te Coppenhage. | Uit het Hoogduitsch vertaalt. | TWEEDE DEEL. | (den samme Vignet som i 1. Del). | TE AMSTERDAM. | By STEVEN VAN ESVELDT, Boek- | verkoper in de Kalverstraat, het derde huis | van de Roomsche Kerk de Papegaay. 1769. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; bagpaa dette: De Levensbeschryvingen, in dit twede | deel vervat, zyn die van (hvorpaa følger Indholdsfortegnelse over de 12 Biografier, men uden Ræsonnementer); Teksten S. 1—560; sign. A—Mm$_{8(v)}$; men »Inleiding« til det første Heltepar: Zoroaster en Mahomet har Paginering med Romertal I—VI. sign. *2—[*4$_v$]; S. 560: EINDE | VAN HET TWEEDE EN LAATSTE DEEL. S. 19. 99. 125. 141. 152. 213. 218. 244. 269. 272. 361. 436. 480 og 530 findes smaa Slutningsvignetter; gennemgaaende de samme som i 1. Del. Ligesom i 1. Del er »Inleiding«erne sat med en stor Type, selve Biografierne med en noget mindre og »Vergelyking«erne med en endnu mindre].

I den Fortale, som den anonyme Oversætter har medgivet det første Bind, citerer han dels Holbergs ovenfor nævnte Omtale af det i sit 3. Levnetsbrev, dels den ligeledes ovenfor anførte Anmeldelse i Acta eruditorum og kommer dernæst ind paa den nedsættende Kritik over den hollandske Oversættelse af Holbergs

Moralske Tanker (De deensche Spectator. Amsterdam. 1747—48) hvilken Kritik havde staaet i Tidsskriftet Republiek der Geleerden. Det fremgaar heraf, at Oversætteren af Moralske Tanker er den samme som Oversætteren af Helte-Historierne. Fortalen slutter med Ordene: »Meer als eens werd dit werk, ten blyke van deszelfs verkrege algemene goedkeuring, in de Hoogduitsche tale gedrukt; weshalven wy redenen menen te hebben, te mogen vertrouwen, dat het ook onze landsgenoten niet geheel onaangenaam zal zyn, in welk geval wy hun de vergeleken geschichten van verscheide heldinnen en andere beroemde vrouwen, op dezelve wyze door den Baron Holberg beschreven, in onze tale gedenken mede te delen«.

Oversættelsen er, som angivet i Titlen, foretaget efter den tyske Oversættelse (jfr. Het boek. 1924. S. 214—15).

Det ser underligt ud, at der ligger 21 Aar mellem Fremkomsten af 1. og 2. Del af den hollandske Oversættelse; det hollandske Bogkatalog (Naamregister van nederduitsche boeken 1600—1787. Door Joh. van Abkoude. 2. druk. Rotterdam. 1788. S. 241) yder ingen Hjælp i denne Sag; der opføres Titlen kun med Tilføjelsen »2 deelen. Amsterdam. S. v. Esveldt«, men mod Katalogets Sædvane uden Aarstal. Heller ikke den nedenfor anførte tyske Notits om Oversættelsens Fremkomst meddeler noget om, at begge Bindene var udkommet i Oversættelse; tværtimod siger den om Indholdet af Skriftet: »worunter auch das Leben Petrus des I, Kaisers von Rusland befindlich ist« og denne Biografi findes netop i 1. Bind. Det Exemplar, jeg har benyttet, findes i det kgl. Bibliotek i Kbh. og har tilhørt Philipsen; efter en Henvendelse til Universitetsbiblioteket i Amsterdam fik jeg dettes Exemplar tilsendt; i dette er ligeledes 1. Bind fra 1748 og 2. Bind fra 1769. Man maa altsaa slutte, at der, uvist af hvilken Grund, virkelig er gaaet over 20 Aar imellem Fremkomsten af 1. og 2. Bind af den hollandske Oversættelse, hvilket ogsaa kan forklare den ovenfor (under Tweede Deel) omtalte Ulighed i Indholdsfortegnelsen og den Omstændighed, at i 2. Bind de fremmede Navne er trykt med Kursiv, hvad der ikke er Tilfældet i 1. Bind.

Begge Bindene findes anmeldt i Nieuwe vaderlandsche Letter-Oefeningen. III. Amsterdam. 1770. S. 326—30: »De Levensbeschryvingen zyn op ene gevallige wyze voorgedragen; de Inleidingen behelzen onderwerpen, die der overweginge waerdig en wel beredeneerd zyn; en de Vergelykingen, waer in des Autheurs juistheid van oordeel byzonder doorstraelt, stellen ons de onderscheiden characters in een helder daglicht«. Iøvrigt refereres Indholdet og der gives en Prøve paa Fremstillingen.

Den hollandske Oversættelse noteres som udkommen i Hamburgische Berichte von den neuesten gelehrten Sachen. Hamburg. 1749. Nr. 13. (14/2) S. 104: »Von des Hn. Baron Holbergs bekanten Vergleichungen der Leben und Thaten berühmter Helden . . . ist eine holländische Uebersetzung unter dem Titel: Vergeleken Geschichten en Daden etc. bei Steven van Esveld zum Vorschein gediehen, wovon der Preis 25 Stüver. Nicht ohne Ursache ist diese Schrift auch in Teutschland mehrmals gedruckt worden, indem es eine rechte Statsschrift ist, woraus ein Prinz lernen kan, wie er Volk und Land mit Ruhm und zu seinem Vortheil regieren müsse«.

Prisen var 2 gülden, 14 cents for begge Bind og i tysk Mønt 25 Stüver for 1. Bind.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 6,75.

2. (TITELUDGAVE) 1757

DE | LEVENSBESCHRYVINGEN | EN | DADEN, | Van verscheide zo Oestersche als Indische gro- | te Helden en Beroemde Mannen, als Cin- | giskan en Tamerlan; van den Groot-Mogol | Oran Zeb en den Egyptischen Sultan Saladin; | van den Groot-Mogol Akebar en den O- | verleden Russischen Keizer Peter Alexio- | witz; van den grooten en ontzagly- | ken Ziska, Veldheer der Hussiten; | en den Dapperen Epirootschen | Vorst Schanderbeg; van den | Persischen Koning Schach | Abas en den Turkschen | Keizer Soliman; en van | de twee Americaansche Keizers Mote- | Zuma in Mexico | en Atahaliba | in Peru. | Door Wylen den Baron | LODEWYK HOLBERG, | In Leven, Professor der Historien: Ou- | derling en Rentmeester van de Academie: | Assessor van't Consistorie: Lid van de | Koninklyke Societeit der Wetenschap- | pen te Koppenhagen. | TE AMSTERDAM, | By JAN VAN DAALEN, | op de Colveniersburgwal, by de | Staalstraat. 1757. | 8vo.

Det er det gamle Tryk af 1ste Del 1748, hvortil der kun er trykt nyt Titelblad, paa hvilket der ikke er angivet, at det kun er første Del. Boghandleren Jan van Daalen, der muligvis har tilkøbt sig Oplaget, har ladet dette Bind udgaa som selvstændigt Skrift.

For at skaffe oplyst, om 2den Del ogsaa skulde være udkommet paa lignende Maade med et nyt Titelblad, har jeg rettet en Forespørgsel til Universitetsbiblioteket i Amsterdam, men fik

til Svar: »Une édition de 1757 nous manque» (jfr. Het boek. 1924. S. 215; efter dette findes desuden Exemplarer i Deichmanske Bibliotek, Universitetsbiblioteket i Oslo, Biblioteek van Letterkunde te Leiden, Universitetsbiblioteket i Kbh., Sorø Akademis Bibliotek).

RUSSISK OVERSÆTTELSE 1766

СРАВНЕНІЕ | ЖИТІЯ | И | ДѢЛЪ | РАЗНЫХЪ, | А ОСОБЛИВО | ВОСТОЧНЫХЪ И ІНДІЙСКИХЪ | ВЕЛИКИХЪ ГЕРОЕВЪ | И | ЗНАМЕНИТЫХЪ МУЖЕЙ, | ПО ПРИМѢРУ ПЛУШАРХОВУ, | СОЧИНЕННОЕ | ЛУДОВИКОМЪ ГОЛБЕРГОМЪ | И | СЪ НѢМЕЦКАГО ЯЗЫКА | НА РОССІЙСКІЙ | ПЕРЕВЕДЕННОЕ | СЕМЕНОМЪ ВЕДЕНСКИМЪ | ЧАСТЬ ПЕРВАЯ | ВЪ САНКТ-ПЕТЕРБУРГѢ | ПРИ МОРСКОМЪ ШЛЯХЕШНОМЪ КАДЕШСКОМЪ | КОРПУСѢ 1766. 8vo.

[Sammenligning mellem forskellige og særlig orientalske og indiske store Heltes og bekendte Mænds Liv og Gærning efter Plutarchs Mønster forfattet af Ludvig Holberg og fra det tyske Sprog oversat paa Russisk af Semen Vedenskij. Første Del. St. Petersburg, det maritime adelige Kadetkorps. 1766.]

[Indhold: Titelblad; Forfatterens Forerindring til Læseren (ovenover Røskenfrise) upag.; sign. 1—5(r) (9 Sider); Blomstervignet; blank Side; Teksten (ovenover ornamenteret Frise) S. 1—409; sign. A—Ъ3(r); S. 409. Ende paa første Del; blank Side; derefter en Side med Trykfejl; blank Side; S. 65. 203. 253. 334 findes indbyrdes forskellige Slutningsvignetter, og S. 67. 154. 204. 254. 335 den samme Frise som over Begyndelsen af Teksten].

Det kgl. Biblioteks Exemplar, der har tilhørt Philipsen, frembyder den Mærkværdighed, at den sidste Side (S. 5) i Indledningen om Cingiskan og Tamerlan ender midt paa Siden med en Slutningsvignet og Bagsiden af Bladet er blank; men tillige findes den samme Slutning af Indledningen (med en uvæsentlig Forandring i Ordlyden) trykt paa en Side, betegnet 5—6, og umiddelbart efter Indledningens Slutning begynder Biografien af Cingiskan, kun med dette Navn som Overskrift; Teksten fortsættes regelmæssigt paa Bagsiden af dette Blad, der er betegnet 7—8. Det synes at være et omtrykt Blad, men baade dette og det oprindelige Blad er indbundet i dette Exemplar.

Der synes aldrig at være kommet en Oversættelse af andet Bind paa russisk; V. Sopikoff, Forsøg paa en russisk Bibliografi. IV. St. Petersborg. 1816. S. 497. Nr. 11285 anfører ogsaa kun 1. Bind. I 1. Bind indeholdes ganske vist Peter den Sto-

res Biografi, som jo var af Interesse for russiske Læsere, men man skulde synes, at ogsaa den i 2. Bind optagne Biografi af Katharina I maatte kunne gøre dette Bind egnet til Oversættelse paa russisk.

SVENSKE EFTERLIGNINGER

Medens Holbergs Helte-Historier ikke udkom i svensk Oversættelse, har de afgivet Forbilledet til to svenske Skrifter, som her skal anføres, nemlig:

Stora och Namnkunniga | Menniskjors | Lefwernes- | Beskrifningar | Och | Caracterer. | Första Samlingen. | STOCKHOLM, | Tryckt af Pet. Jör. Nyström, | 1755. | 8vo. — 2. Del har akkurat den samme Titel kun med Forandringen »Andra Samlingen« og Aarstallet 1756.

[Indhold af 1. Saml.: Titelblad (bagpaa: Imprimatur: N. OELREICH.; »Min Läsare!« 1 Blad (upag.; sign. $2_{(r-v)}$; dat. Stockholm d. 26. Jun. 1755); Teksten (ovenover en Frise) S. 1—147; sign. A—$K_{2(r)}$, lille Blomsterkurvs-Vignet. — 2. Saml.: Titelblad (med samme Imprimatur); Teksten (ovenover samme Frise som i 1. Saml.) S. 3—138; sign. A_2—$I_{5(v)}$; stor forskellig Slutningsvignet; Förtekning | På de Lefwernes-Beskrifnin- | gar, som finnas i Första | och Andra Samlingen. | upag.; usign. 1 Blad; stor Slutningsvignet, med Vinstokke].

I Fortalen hedder det: »Författaren har tagit sig til mönster wid deras författande de Lefwernes-Beskrifningar, som den Grekiska Historie-Skribenten Plutarchus i äldre, och Danska Baron Ludvic Holberg i senere tider utgifwit. Man har lånt af dem flera, och när man någorlunda uti de öfriga kunnat likna desza twå Männer, har man skattat sig mer än lyklig. Hwad nu de Lefwernes-Beskrifningar angår, som uti denna Första Samlingen finnes, så har man tagit Czar Petter oc Czarinnan Catharina af Rysland utur Bar. Holbergs Hjeltar och Hjeltinnor, och äro fast intet annat, än en blott dock fri öfwersättning«. Disse to Biografier findes i 1. Samling S. 1—66.

I 2. Samling er Mahomed (S. 1—40) hentet fra Helte-Historierne 2. Bind. De øvrige Biografier har intet at gøre med Holbergs Arbejde.

Forfatteren af dette Skrift har ikke navngivet sig; men det skyldes den ovennævnte Karl Kristoffer Gjörwell.

Gjörwell har ikke fulgt Holbergs Plan at sammenligne to Helte eller navnkundige Mænd, men blot affattet dem som enkelte Biografier.

Hjältars | Sammanliknade | Historier; | På | Baron HOLBERGS Sätt. | Första Delen. | (Vignet). | STOCKHOLM. | Tryckt på LARS SALVII Förlag, 1756. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Företal (ovenover Røskenfrise), upag.; sign. A_2—$A_{3(v)}$; undertegnet A. S. B., Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 1—110; sign. A_4—$G_{7(v)}$; (de 6 første Sider er dog upaginerede; men er regnet med i Pagineringen); S. 8. 50 findes indbyrdes forskellige Friser; S. 49. 106 ligeledes indbyrdes forskellige Slutningsvignetter og S. 110 under: Rättelser to Blomstervignetter].

Hjältars | Sammanliknade | Historier, | På | Baron HOLBERGS Sätt. | Andra Delen. | (Samme Vignet som paa 1. Del). | STOCKHOLM, | Tryckt hos LARS SALVIUS. 1756. | 8vo.

[Indhold: Titelblad [bagpaa: Imprimatur. | N. von OELREICH.; Teksten (ovenover Røskenfrise med en Krone) S. 3—95; sign. A_2—$F_{8(r)}$ (de 14 første Sider (heri Titelbl. iberegnet) er dog ikke pagineret). S. 16 og 71 findes indbyrdes forskellige Røskenfriser og S. 70 og 95 ligeledes indbyrdes forskellige Slutningsvignetter; S. 96 (der er upagineret): Rättelser | wid Första Delen.].

I »Företal« skriver Forfatteren, der betegner sig med Bogstaverne A. S. B., under hvilke skjuler sig den senere Rigshistoriograf og Rigsheraldiker Andreas Schönberg den yngre, (f. 1737 † 1811): »Jag har ej trott mig nyttigare anwända från andra göromål ledigare stunder, än at fullfölja detta Holbergs wackra arbete. Jag har aldeles nyttjat Holbergs ordning, men ej i alt welat wara bunden til desz skrif- och tankesätt . . . . Sedan jag färdigt skrifwit denna första delen, blef mig berättadt, at någon annan förledit år på Plutarchi og Holbergs wis på Swänska börjat skrifwa om store Män«. Men alligevel bestemte han, da hans Forgænger, altsaa Gjörwell, havde brugt en anden »ordning och skrifsätt« og desuden havde valgt andre Personer som Genstand, at lade sit Skrift ogsaa komme for Lyset. Han slutter saaledes: »Jag smickrar mig ej med hopp, at mina Hjältar förtjena samma bifall, som Holbergs wunnit, jag anser mig för lyckelig, om min imitation ej för mycket wanhedrar sit berömvärda Original«.

Schönberg har ligesom Holberg sammenstillet sine Helte, af hvilke der kun findes to i hvert af Bindene, parvis, indledet med en »Förberedelse« og derefter givet en Biografi af hver af Heltene for at slutte med en »Sammanliknelse«. Ingen af hans Helte, hvoraf den ene er hentet fra hans eget Lands Historie (nemlig Carl X Gustaf), har været behandlet af Holberg. Hans Arbejde er saaledes, i Modsætning til Gjörwells, et fuldtud originalt Arbejde, der kun har laant Formen fra Holberg (jfr. Karl Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 64).

Et Exemplar solgtes paa Auktion $^{23}/_{2}$ 1925 for 10,00.

JØDISKE HISTORIE
1742

Jødiske | Historie | Fra | Verdens Begyndelse, | Fortsatt | Til disse Tider, | Deelt udi Tvende Parter | Ved | LUDVIG HOLBERG. | TOM. I. | Kiøbenhavn, | Trykt paa AUTORIS Bekostning, 1742. | 4to.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur. | J. P. ANCHERSEN, D. |; [Fortale uden Over- eller Underskrift; 1 Side, sign. 2]; Fortegnelse over Bøger og Capituler | af den første Part. | (upag.; sign. $2_{(v)}$—$4_{(v)}$; 5 Sider); Teksten (ovenover stiliseret Frise) S. 1—722; sign. A—$Xxxx_{4(v)}$; S. 722. ENDE paa den første TOME. | Slutningsvignet].

Jødiske | Historie | Fra | MACCABÆERNES | souveraine Regimente | indtil denne Tid. | TOM. II. | Kiøbenhavn, | trykt hos Ernst Henrich Berling. 1742. | 4to.

[Indhold: Titelblad (bagpaa Imprimatur som i 1. Tome, men i en anden Ramme); Indholdet | af den anden | TOME. | (upag., sign. (1)—$(4)_{(v)}$; 8 Sider); Teksten (ovenover forskellig stiliseret Frise med et Øje i en Sol) S. 3—736; sign. A_2—$Zzzz_{4(v)}$; S. 736. ENDE.; forskellig Slutningsvignet. — I dette Bind er altsaa Titelbladet efter Signaturen trykt sammen med 1. Ark af Teksten og Registret for sig selv, medens i 1. Bind Titelbladet og Registret tilsammen udgør et Ark. Hvor Pladsen tillader det, er der i begge Bindene ved Afslutningen af Bøgerne Vignetter, dels stregslyngede, dels med vexlende Motiver, hvoraf dog nogle gentages, saaledes i 1. Bind S. 479 og 593 og i 2. Bind S. 640 og Slutningsvignetten S. 736. Paa Titelbladet til 2. Bind nævnes Holbergs Navn ikke].

I den meget korte Fortale, hvormed Holberg indleder sit Arbejde, hedder det: »Den Behag, Folk haver fundet i at læse mine Skrifter, haver ofte opmuntret mig til at arbeide over mine Kræfter og endeligen drevet mig til Slutning, at lægge Haand paa dette vitløftige Verk. At jeg haver udvalt den Jødiske Historie, er skeed af tvende Aarsager, 1) efterdi den af alle er den behageligste og nyttigste, 2) efterdi ingen almindelige Jødiske Historie, som mig vitterligt er, paa noget Sprog tilforn udi et Verk er forfattet. Josephi Historie gaaer alleene til Jerusalems Ødelæggelse. Prideaux begynder fra de sidste Konger og ender med Herode. Banage begynder, hvor Prideaux slipper, og udfører Historien til disse Tider, saa at ingen omstændig Jødisk Historie tilforn er skreven udi et Verk. Det er paa ovenmeldte 3 Skrifter jeg fornemmeligen haver grundet denne min Historie«. Han nævner dernæst endel andre Kildeskrifter, som han har benyttet ved Udarbejdelsen, omtrent de samme, som han omtaler i det nedenanførte Stykke af det 3. Levnetsbrev.

Er Holbergs Fortale kortfattet, saa er hans Omtale af den Jødiske Historie i 3. Levnetsbrev (Opuscula Latina. II. 1743. S. 26—29) saa meget mere udførlig: »Hoc labore [ɔ: Niels Klim] defunctus ad ea qvæ magis seria sunt, deflecto. Historiam meditor; sed dubius diu eram, qvamnam historiæ partem aggrederer. Tandem postqvam Historias tam universales qvam particulares ad signa vocaveram, ad scribendam Gentis Judaicæ universam Historiam animum appuli. Ratio vero, cur isto potissimum lubuit decurrere campo, hæc erat. Inter tot egregios Athletas, qvi in Antiqvitatibus ac Historia hujus Gentis vires experti sunt, nemo est, qvi Annales a primis incunabulis ad nostra tempora perpetuo deduxit filo. Josephus a Mundi Creatione incipiens ad Destructionem Templi progreditur. Inter nostri ævi Scriptores illustrissimi sunt Prideaux[1]) & Basnagius[2]). Ille partem qvandam Historiæ contexuit, nempe a Captivitatis Babylonicæ initio usqve ad tempora Christi. Hic vero incipit ubi desinit ille. Hinc Historiæ Hebrææ studiosis tribus his Scriptoribus opus est, si Annales Gentis a capite ad calcem discere velint. Horum in gratiam præcipua Populi fata, mores, leges & qvicqvid notatu dignum apud prædictos autores reperitur in unum volumen congessi. Dum in hoc opere desudo, prodiit Liber Gallicus sub titulo: Histoire du Peuple de Dieu[3]) in decem voluminibus in 4to. Credebam tunc oleum & operam me perdidisse, cum in contexenda Historia Gentis universali me occupatum suspicarer. At evanuit iste metus, cum compos factus fuerim libri: nam solam Veteris Testamenti historiam complectitur, si qvidem historia dici meretur ob nugas & fictas orationes, qvibus interpolatur ac qvibus ad istam molem crevit. Mellitis verborum globulis efferuntur vitrea fracta; crederes nostra ætate Lutetiæ sive Versaliæ vixisse Adamum, Noachum & reliqvos Patriarchas; comptæ adeo sunt phrases ac teretes eorundem orationes: ut taceam alios fucos, qvibus liber iste scatet, & qvi nauseam legentibus movent.

Sed ut redeat unde deflexit oratio: fateor maximam partem deberi tribus istis Autoribus. In vitis Patriarcharum multa e splendida ista Historia a Societate qvadam Anglicana conscripta hausi.[4]) Sed cum duo tantum priora volumina habuerim, & volumen secundum tantum ad tempora Saulis progrediatur, solis

[1]) Humphrey Prideaux, The old and new testament connected in the history of the Jews. I—II. London 1716—18. [2]) Jacques Basnage de Beauval, Histoire des juifs. I—V. Rotterdam. 1706. [3]) Isaac-Joseph Berruyer, Histoire du peuple de Dieu. I—VII. Paris. 1728. Flere af de senere Udgaver udkom uden Forfatternavn; Udgaver i 7 Tomer (men 10 Bind) findes fra Paris 1735. 1739. 1740 og 1742, det maa vel være en af de to sidstnævnte Udgaver, Holberg har benyttet. [4]) An universal history from the earliest account of time to the present: compiled from original authors. I—XVI. London. 1736—65. Fol. Holberg har efter sit eget Sigende i Fortalen til I. Bind benyttet en Oversættelse, enten den tyske eller den franske.

deinceps ducibus utor sacris Veteris Testamenti Scriptoribus una cum Josepho usqve ad finem Regni Israelitici, ubi incipit Prideaux. At licet in Regum Historia aliis destitutus fuerim adminiculis, portio tamen ista Historiæ præ aliis langvida ac sterilis non censetur.

Præter allatos Autores consului celebratissimos & in Antiqvitatibus versatissimos Scriptores, scilicet Philonem,[1]) Cunæum,[2]) Lightfootum,[3]) Vitringam,[4]) Richardum Simonem,[5]) Spencerum,[6]) Relandum,[7])Seldenum,[8]) Salomonem Ben Virgæ,[9]) Gantzium,[10]) Bartolloccium[11]) & alios tam Christianos qvam Hebræos, qvorum testimoniis margines operis tument. Ultimi seculi historiæ magnam lucem affundit Schutius[12]), qvi Basnagio copiosior varios ejus errores notat. Prodiit istud Opus 2bus Tomis in Qvarto; & cum ob prolixitatem satis sumptuosa fuerit impressio, diu dubius eram, an more solito Prænumerationibus me munirem. At, cum abusum istius consvetudinis reputarem, qvi eo usqve jam procedit, ut eleemosynæ petendæ speciem præbeat, libri periculo librum edidi. Excusari qvidem possunt Autores, qvi in Operibus magnæ molis & qvæ impensas poscunt, his mediis utuntur. At pro operibus aliqvot pagellarum jam ad prænumerandum totus orbis invitatur. Id qvod idem est ac si dicant Scriptores: date mihi assem in nomine Domini. Et, cum in infinitum progredi videam has prænumerationes, vereor, ne ad mercatores, operarios & tandem ad meretrices se extendant, adeo ut hæ qvoqve non nisi prænumerando tandem imprimantur aut noctes vendant«. [Holbergs drøje Tvetydighed i den sidste Sætning har Oversætteren af Levnetsbrevene 1745 (Levins Optryk 1857. S. 187) forandret til, at Prænumerationsuvæsenet tilsidst ogsaa vil strække sig til Skøgerne, at de ikke vil lade sig leye uden Prænumeration«].

Holberg omtaler desuden Skriftet i Adskillige Heltinders og navnkundige Damers sammenlignede Historier. I. Kbh. 1745. Fortalen b_4. »Hvad den Jødiske Historie angaaer, da haver man tilforn ingen haft fuldkommen udi noget Sprog.«

---

[1]) Philo Judæus havde forfattet endel Skrifter om den jødiske Historie, navnlig om Moses. [2]) Petrus Cunaeus, De republica Hebraeorum. Lugd. Bat. 1703. [3]) John Lightfoot havde udg. flere Skrifter om Jøderne. [4]) Campegius Vitringa, Commentarius in librum prophetiarum Isaiæ. Leoward. 1714. [5]) Rich. Simon, Histoire critique du Vieux Testament. Rotterdam. 1689. [6]) J. Spencer, De legibus Hebræorum. Cambridge. 1727. [7]) Hadr. Reland, Palæstina. Trajecti Bat. 1714 og Antiquitates sacræ veterum Hebraeorum. Trajecti ad Rhenum. 1741. [8]) John Selden, De Synedriis et præfecturis juridicis Hebræorum. London. 1650—55. [9]) Salomon Ben Virgæ, Tribus Judæ. Amstelodami. 1651. [10]) Muligvis Leop. Fr. Gansz, Ausweisung des Grundes der rechtlichen Auslegung Göttlicher Weissagungen. Hamburg. 1715. [11]) Julius Bartoloccius, Bibliotheca magna Rabbinica. Romæ. 1675—93. [12]) Joh. Jac. Schudt udgav 1700 Compendium historiæ Judaicæ og 1715—17 Jüdische Merkwürdigkeiten.

Et lille Tillæg til hans Beretning om Nabochodonosor (I. S. 501) findes i hans CDLXIII Epistel (V. Kbh. 1754. S. 72).

I Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Ad. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLIV udtaler Scheibe: »Es ist mit eben der Gründlichkeit, wie die Kirchenhistorie, geschrieben, und nach veränderten Umständen kann man über beyde Werke einerley Urtheil fällen. Es ist auch in Ansehung der Urtheile einerley Schicksakn und einerley Vorwürfen unterworfen gewesen. Man erkennet überall den Schriftsteller, der aus den Qvellen selbst geschöpfet, und der sich mit allen andern Werken, die zur ausgebreiteten Kenntnisz der Geschichte, die er vorträgt, gehören, hinlänglich bekannt gemacht hat. Es fällt also auch hier der Vorwurf des Mangels an Gründlichkeit und an der dazu erforderlichen Belesenheit hinweg; wie man solches bereits aus der Vorrede und aus denen überall angeführten Werken erkennen kann. Er zeiget überall eine gewisse Ueberzeugung der wahren Religion, und der Erfüllung der göttlichen Weissagungen an diesem merkwürdigen Volke. Und ein jeder, der sein Werk ohne Vorurtheile lesen wird, von denen der Verfasser selbst ganz frey gewesen ist, wird zuletzt wegen der wunderbaren und unbegreiflichen Erhaltung bis auf itzige und künftige Zeiten dieses in alle Welt zerstreuten Volkes in wahrer Ueberzeugung mit ihm ausrufen müssen: Das ist Gottes Finger!« og S. LXXIII: »Er hatte alle alte und neue dazu gehörige Werke wohl gelesen, und er war mit allen Qvellen bekannt, woraus eine vollständige Geschichte eines so berühmten Volkes zu schöpfen war. Er hatte viele derselben auf seinen ausländischen Reisen kennen gelernet. Sein eigener Büchervorrath war damit reichlich versehen, und was ihm etwa noch mangelte, das konnte er aus den öffentlichen und Privatbibliotheken gar leicht erhalten. . . . Es ist wunderbar, dasz man hier in Kopenhagen, um dieses vortrefliche Werk zu verschreyen, ausgebracht hat, er habe weder den Josephus noch andere alte Qvellen gekannt, und es blosz aus neuen französischen und unzuverläszigen Büchern zusammengeschrieben. Gewisz, alle, die dieses vorgeben, müssen weder sein Buch gesehen, noch weniger gelesen haben; denn schon die Vorrede zeiget die Qvellen an, und im Werke selbst sind sie haüfig angeführt. Man musz auch gar nicht wissen, wie wichtig und schön sein eigener Büchervorrath war; da man doch nunmehr auf der akademischen Bibliothek in Soröe zur Genüge erfahren kann, dasz es ihm, als einen Geschichtschreiber an keinen Hauptwerken in verschiedenen alten und neuen Sprachen gemangelt hat«.

I Joh. Peter Nicerons Nachrichten von den Begebenheiten und Schriften berümter Gelehrten; herausgeg. von F. E. Rambach. XX. Halle. 1760. S. 423: »Man beschuldigt ihn, es in gar zu grosser Eil verfertiget zu haben«.

Chr. Bastholm (i Den jødiske Historie. I. Kbh. 1777. Fortalen) skriver om den: »Denne haver allevegne mangfoldige Mangler, hvilke man læt kan tilgive en Mand, der var blot Historieskriver og intet mere«.

I Nyt Aftenblad for 1824. Redig. af A. E. Boye. Kbh. Nr. 6. S. 44—45 bemærker Jens Møller: »Historieskriveren veed, at Holbergs Jødiske Historie er et temmelig overfladisk Værk, som med Rette er forbigaaet i den Rahbekske Udgave. Det var et af dem, som Holberg skrev blot for at give det danske Publicum Smag paa historisk Læsning, og maaskee for Honoraret, det indbragte (man veed, at dette var Holbergs svage Side)«. I samme Anledning beretter han en Anekdote, som genfindes i det af ham udg. Tidsskrift: Mnemosyne. IV. Kbh. 1833. S. 99—100, hvor den lyder saaledes: »Holberg og [Prof. theol. Marcus] Wøldike var særdeles gode Venner og Naboer. Af min Rektor, ovennævnte Peder Wøldike, [Marcus Wøldikes Søn] har jeg hørt følgende Anekdote: Holbergs Bibliothek var kun slet besat i Kirkehistorie og i Theologie overhovedet.[1]) Da han havde besluttet at skrive sin jødiske Historie, skikkede han Bud til Prof. W., om han vilde laane ham de dertil fornødne Bøger. Wøldike lovede at sende dem; men da han troede, at Holberg ønskede et fuldstændigt lærdt Apparat, hengik nogle Uger med at sammensøge dette. Da W. nu sendte ham en stor Klædekurv fuld, svarede Holberg Karlene: »Hils min gode Collega, at det var ikke saaledes meent; jeg vilde kun have en Josephus og Basnage. Dem har jeg nu faaet et andet Sted. Tag al den Lærdom tilbage med Jer«. N. M. Petersen (i Bidrag til den danske Literaturs Hist. 2. Udg. IV. Kbh. 1871. S. 496) tilføjer: »Det maa have været lærde Karle, der kunde bringe det Svar om Josephus og Basnage, saa deraf kan man tro, hvad man vil« og i sin Iver for Holbergs Ære bemærker han, at Anekdoten ogsaa kan tjene som Exempel paa dennes Kollegers Langsomhed (jfr. X. Marmier, Histoire de la littérature en Danemark et en Suide. Paris. 1839. S. 137, hvor »le bibliothécaire du roi« er traadt i Stedet for Wøldike).

I Henrik Jæger, Illustreret norsk Literaturhistorie. I. Kria. 1896. S. 329 karakteriseres den kort saaledes: »»Den jødiske Historie« er Holbergs eneste kjedelige bog og jeg tvivler paa, at der lever den mand, som har havt taalmodighed til at pløie den igjennem«.

E. Saxlund, Jøder og Gojim. Chria. 1910. S. 19—22 (og II. Sm. St. 1911. S. 24—28) skriver: »Naar Hensyn tages til Forholdene paa den Tid, dette kritiske Værk fremkom, fortjener det, ikke mindst ved sin store Fordomsfrihed og ærlige Stræben

[1]) Jfr. dog Scheibes ovenfor citerede Bemærkning.

efter at finde Sandheden, den største Anerkjendelse . . . Holberg finder selv at Problemet med Jøderne er et Paradox, som ikke ad menneskelig videnskabelig Vei kan løses; men har dog efter Evne bidraget meget dertil. Men ingen sees at have Mod og Forstaaelse nok til at vandre i hans Fodspor her hjemme«.

Den anmeldtes i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. Kbh. 1742. Nr. 14. ($^{6}/_{4}$) S. 209—12; Nr. 15 ($^{13}/_{4}$) S. 225—28; Nr. 16. ($^{20}/_{4}$) S. 241—45: »Samme Verk er et af Autoris grundigste og nyttigste Skrifter, og har fundet desstørre Approbation, efterdi mange Ting derudi findes, som enhver ikke er bekiendt, og ingen almindelig Jødisk Historie tilforn paa noget Sprog udi eet Verk er forfattet«. Anmeldelsen bestaar ellers i et vidtløftigt Referat af hver Bogs Indhold og slutter saaledes (S. 245): »Han har ey heller villet taxere Bogen efter Arbeidet, men sat en billig Priis derpaa«.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1742. Nr. 19 ($^{5}/_{3}$), 20 ($^{9}/_{3}$), 21 ($^{12}/_{3}$): »Gives tilkiende, at Assessor Holbergs Jødiske Historie er kommen for Lyset. Den samme bestaaer af 2de fuldkomne Tomer in Qvarto, 8 Alphabeter, og er deelt udi 15 Bøger. Den er at bekomme hos Autorem selv, og er Priisen for det heele Verk 2 Rdlr.« (Det samme Avertissement findes i Maanedlige Relationer. 1742. S. 16 og i Kiøbenhavns maanetlige Post-Rytter. 1742. Februar S. 16 kun at der sidstnævnte Sted, formodentlig ved en Trykfejl, staar »deelt udi 16 Bøger«. I Kiøbenhavns extraordinaire Relation. 1744. Nr. 6 ($^{24}/_{1}$), 7 ($^{27}/_{1}$), 8 ($^{3}/_{2}$): »Hos hannem [ɔ: Autor] er og endnu at bekomme den Jødiske Historie for den sædvanlige Priis 2 Rdlr.« og i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1744. Nr. 7 ($^{24}/_{1}$), 8 ($^{27}/_{1}$), 9 ($^{31}/_{1}$), 10 ($^{3}/_{2}$): »Endnu er og at faae Jødiske Historie i 2de store Tomer in 4to for 2 Rixdaler«.

Der udkom som bekendt ingen ny Udgave af dette Skrift og Afsætningen af det var næppe særlig stor, hvormed det ogsaa stemmer, at der i Holbergs Bo (jfr. H. de Hofman, Samlinger af publique og private Stiftelser. I. Kbh. 1755. S. 239) fandtes 310 Exemplarer.

$^{26}/_{2}$ 1755 indgav Boghandler F. C. Pelt et Andragende til Konsistorium om Privilegium paa at lade flere af Holbergs Skrifter, deriblandt Jødiske Historie, trykkes paany; men Andragendet blev afslaaet (jfr. Ludv. Holbergs Epistler; udg. af Chr. Bruun. V. Kbh. 1875. S. 352).

Exemplarer solgtes 1791 paa H. Stampes Auktion for 1 Rdl. 1 Mk. 1 Sk.; 1816 paa M. N. Christensens for 2 Rdlr.; 1855 paa J. C. G. Johannsens for 2 Mk. 8 Sk.; 1898 paa Lynges for 3,00; 1913 paa Wimmers for 24,00; 1915 paa Emil Blochs for 33,00; 1916 paa F. A. Lorcks for 10,50; paa Warburgs for 44,00; paa Hammershøjs for 21,00; paa Auktionerne $^{1}/_{11}$ og $^{1}/_{12}$ for

henholdsvis 33,00 og 15,50; 1918 paa Erik Henrichsen for 61,00 (Skrivpapir); paa Dyrlunds for 32,00 og paa Auktionen $^{23}/_{5}$ for 21,00; 1919 paa W. Rosenbergs for 10,00; paa Høgsholms for 30,00; 1920 paa Auktion $^{6}/_{12}$ for 47,00; 1921 paa Auktionen $^{11}/_{10}$ for 30,00; 1922 paa E. Goldsteins for 23,00 og $^{28}/_{9}$ for 28,00; 1923 paa K. Scavenius' for 150,00, paa Joh. Levins for 20,00 og paa Martin Levins for 25,00; 1925 paa L. E. Bruuns for 53,00; $^{9}/_{12}$ for 24,00; $^{10}/_{6}$ for 20,00; $^{22}/_{10}$ for 25,00 og paa M. Lorenzens for 31,00; 1927 $^{28}/_{11}$ for 16,00; 1929 $^{20}/_{11}$ for henholdsvis 12,00 og 10,00; 1930 $^{19}/_{11}$ for 21,00 og paa H. M. Fengers for 75,00.

TYSK OVERSÆTTELSE 1747

Herrn Ludwig Holbergs, | Freyherrn der Baronie Holberg, etc. | Jüdische Geschichte | von | Erschaffung der Welt | bis auf gegenwärtige Zeiten. | Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt | von | Georg August Detharding. | Erster Theil. | (Kobberst. Vignet; I. Haas del. et sc. 1747; forestillende Merkur og Minerva, ved Foden et lille Skjold med to mod hinanden vendte K, Forlæggerens Initial). | Altona und Flensburg, | In Verlag der Gebrüdere Korte, 1747. | 4to.

[Indhold: Kobberst. Portræt; I. M. Bernigeroth sc. 1747; med Underskriften: Ludovicus Holberg, | Liber Baro de Holberg, | aetatis LXIII. |; Titelblad; Dedikation til Frederik V (undertegnet Georg August Detharding); upag; (sign. (a_2)—$b_{2(v)}$; 6 Sider); Vorrede | des Freyherrn von Holbergs. | (ovenover stor ornamenteret Blomsterfrise) (upag.; sign. $c_{(r-v)}$); Vorbericht des Uebersetzers. (ovenover stor forskellig ornamenteret Blomsterfrise) (undertegnet: Geschrieben Altona den 31. März 1747. Georg August Detharding.; (upag.; sign. c_2—$c_{4(v)}$; 6 Sider); Slutningsvignet; Inhalt | der Bücher und Kapitel des ersten Theils. | upag.; sign. d—$d_{4(v)}$; forskellig Slutningsvignet; Teksten (ovenover forskellig ornamenteret Frise) S. 1—714; sign. A—$Xxxx_{(v)}$; S. 714. Ende des ersten Theils. Derunder forskellig Slutningsvignet].

Herrn Ludwig Holbergs, | Freyherrn der Baronie Holberg, etc. | Jüdische Geschichte | Von der | unumschränkten Regierung der Makkabäer | bis auf gegenwärtige Zeiten. | Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt | von | Georg August Detharding. | Zweyter Theil. | (den samme kobberst. Vignet som i 1. Del). | Altona und Flensburg, | In Verlag der Gebrüdere Korte, 1747. | 4to.

[Indhold: Titelblad; Inhalt | Des zweyten Theils. |; upag.; sign. $*_2$—$**_{2(v)}$; 10 Sider; Teksten (ovenover forskellig ornamenteret Blomsterfrise)

S. 1—719; sign. A—Xxxx$_{4(r)}$; S. 719. Ende des zweyten Theils.; derunder forskellig Slutningsvignet].

I begge Bindene er der (med Undtagelse af I. S. 586 og II. S. 441) ved Afslutningen af Bøgerne større eller mindre forskellige Slutningsvignetter; kun én er gentaget (I. S. 471 og II. S. 90).

Dedikationen til Kong Frederik V er i Tidens almindelige højtravende Stil, men indeholder intet af Interesse. Holbergs Fortale er gengivet med nogle faa og ubetydelige Tillæg, saaledes lige i Begyndelsen: »Der Beyfall, den meine Schriften sowohl in Dännemark, als auch auszerhalb meinem Vaterlande gefunden, hat mich oft angetrieben, über meine Kräfte zu arbeiten« — i den danske: »Den Behag Folk haver fundet i at læse mine Skrifter, haver ofte opmuntret mig til at arbeide over mine Kræfter«. Mon Tillægget her ikke skyldes Holberg selv, der, som det fremgaar af nedenstaaende, i Anledning af denne Oversættelse stod i Forbindelse med Detharding?

I sin Fortale roser Detharding i høje Toner Holbergs Værk; saaledes (c$_3$): »Alle Vorzüge der holbergischen Schriften, sind auch hier in reichem Maasze anzutreffen, und man kann ohne Schmeicheley sagen, dasz, da die jüdische Geschichte, die nützlichste und angenehmste unter allen ist, diese Arbeit einem so merkwürdigen Gegenstand vollkommen gemäsz, und demjenigen, der im Zusammenhange diese Geschichte fassen will, fast unentbehrlich sey« og (c$_4$): »Ich habe mir alle Mühe gegeben, meine Uebersetzung getreu und ungezwungen abzufassen. Und ob ich sie gleich in dieser Absicht dem Original nicht gleich schätze, so hat sie doch darinn einen Vorzug, dasz sie mit verschiedenen ganz neuen Zusätzen und Verbesserungen bereichert worden, welche mir der Herr Baron von Holberg zu dem Ende mitgetheilet. Meine Abwesenheit von dem Orte des Drucks hat hin und wieder einige Druckfehler veranlasset«.

De Tillæg og Forbedringer, som Detharding efter eget Sigende fik af Holberg, er sikkert hverken mange eller betydelige; ved en Sammenligning af Originalen og Oversættelsen for 1. Bogs Vedkommende og enkelte senere Stikprøver er det ikke lykkedes at paavise nogen større eller vigtigere Forandring.

Dethardings Oversættelse blev anmeldt meget rosende i Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Leipzig. 1747. Nr. LXIV ($^{10}/_{8}$) S. 571—73: »Allein an einem solchen Geschichtsbuche mangelte es noch, welches die Jüdische Geschichte von Anfang der Welt bis hieher umständlich und in einer genauen Verbindung erzählete. Und dieses ist díe besondere Absicht, welche der Hr. Holberg dadurch zu erreichen suchte. . . . Dabey wird man ihm billig den Ruhm lassen, dasz er gründlich und unpartheyisch, und nach den Regeln, geschrieben, welche er andern Geschicht-

schreibern zur Beobachtung vorgeleget . . . . Von dem Hrn. Uebersetzer, dessen Stärke in dergleichen Arbeiten schon bekannt genug ist, können wir versichert seyn, dasz er alle Treue und Geschicklichkeit angewendet, diese Uebersetzung der Urschrift aufs vollkommenste ähnlich zu machen, welche durch die ganz neuen Zusätze und Verbesserungen, so ihm der Herr von Holberg zu dem Ende mitgetheilet, schon von selbst einen grossen Vorzug vor jener bekommen hat«.

Franckfurtische gelehrte Zeitungen. Franckf. a/M. 1747. (3/11) S. 479—80 skriver efter kort at have nævnt, at Holberg har beriget Oversættelsen med Tillæg og Forbedringer: »So schön das Holbergische Werck auch ist; so können wir doch nicht leugnen, dasz manches eine bessere Ausführung verdient hätte. Wir wollen nur an das Capitel von der Kriegs-Wissenschaft und dem Militair-Staat der Israeliten gedencken« og fremhæver flere andre Exempler. Anmeldelsen slutter: »Inzwischen wird das Holbergische Werck dennoch seinen Vorzug vor andern behaupten«.

Göttingische Zeitung von gelehrten Sachen. Göttingen. 1747. 72. St. (7/9) S. 605—06: »Man musz dem Hr. V. das Zeugnisz geben, dasz er sein Vorhaben geschickt ausgeführet und ein Werck geliefert, dessen Nuze sich weit erstrecket. Dieses mögten vielleicht einige wünschen, dasz auf die Hauptquellen der Jüdischen Geschichte mehr mögte zurück gesehen, und dieselben an gehörigen Orten fleissiger angezogen seyn . . . . . Des Hrn. Prof. Detharding Geschicklichkeit im Uebersetzen ist schon aus mehrern Proben bekant, und lässet uns auch von der gegenwärtigen Uebersezung hoffen, das sie den Sinn des Originals vollkommen ausdrücke«. Ogsaa her nævnes, at den tyske Oversættelse ved Holbergs Tillæg har et Fortrin for den danske Original, men her lige saa lidt som i nogen af de andre Anmeldelser dvæles der ved disse Tillæg udover den blotte Omtale.

Altonaische gelehrte Zeitung. Altona. 1747. 47. St. (19/6) S. 374—76 omtaler Værket meget rosende: »Diese Bemühung ist dem Freyherrn von Holberg sehr wohl gelungen, und er beobachtet, wie in allen seinen andern Schriften, also auch hier den Character eines gründlichen und unpartheyischen Geschichtschreibers aufs genaueste, welcher in der Wahrheit, Vollständigkeit und Ordnung bestehet.« . . . (S. 376): »Der Uebersetzer hat sich aüszerst bemühet, die Gedanken des Verfassers unverletzt wieder herzustellen, und den Nachdruck seiner Worte nebst der glücklichen Einkleidung seiner Gedancken auf das getreueste auch in der Uebersetzung beyzubehalten, so weit solches wegen der Verschiedenheit der Dänischen und Deutschen Sprache möglich gewesen«. Man faar Indtrykket af, at denne Anmeldelse

muligvis stammer fra Detharding selv, idet Anmelderen slutter med: »Der Uebersetzer wird sich glücklich achten, wenn man seiner Uebersetzung eben den Beyfall schenken will, welchen das Buch selbst mit dem grösten Rechte verdienet«.

Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. Kbh. 1748. Nr. 7. ($^{16}/_{2}$) S. 101—02: »Naar man alleneste siger om Oversettelsen, at Oversetteren har stræbt, at indklæde den i en med Originalens Meriter overeensstemmende Tydsk Dragt, saa behøves der ej at siges meere til Oversettelsens Berømmelse«.

Acta eruditorum. Lipsiæ. 1750. Nr. X. ($^{1}/_{8}$) S. 437—49: »Habet autem hæc interpretatio, præterquam quod singula dilucide et accurate sunt explanata, hoc sibi privum, quod multa additamenta, ab Holbergio prætermissa, suis quæque locis sint inserta«. Denne Anmeldelse leverer et udførligt Referat af Bogens Indhold og retter tilsidst nogle Trykfejl.

Oversættelsen blev bebudet i Fortges. Nachrichten von gelehrten Sachen. Lpz. 1745. S. 753: »Im Kortschen Verlage wird gedruckt. Die Geschichte der Juden . . . . Auf den 1. Theil wird 1 Rthlr. Pränumeration angenommen und nach dem Empfang des ersten wieder 1 Rthlr. auf den zweiten ohne ferneren Nachschusz bey den genannten Verlegern ausgezahlet,« og i Pommersche Nachrichten von gelehrten Sachen. IV. Greifswald. 1746. S.145—49: »Und gewisz, wo ein Werk dem Hn. Holberg eine wahre Ehre gemacht, und wo er in einer Arbeit einen unermüdeten Fleisz und eine glückliche Scharfsinnigkeit blicken lassen, so ist es die Jüdische Historie«. S. 147—48: »Die Gebrüder Korte, Buchhändler in Altona, haben den Entschlusz gefaszt, dies schöne Werk in einer deutschen Uebersetzung den Liebhabern dieser Geschichte auf Vorschusz in die Hände zu liefern. Man hat diese Arbeit einer Feder anvertrauet, welche in beyden Sprachen eine hinlängliche Stärke besitzt, und auch bereits davon Proben gegeben, die mit Beyfall aufgenommen worden; von welcher man also mit Recht alles erwarten kann.« S. 149: »Beyde Theile sollen, wo nicht eher, doch unfehlbar in der Ostermesse 1747 auf einmal geliefert werden. Wer sich des Vortheils der Pränumeration bedienen will, zahlet gegen eine gedruckte Quitung 2 Reichsthlr. voraus, und erhält dafür zu besagter Zeit das ganze Werk ohne fernern Nachschusz«.

Oversættelsen bebudes med omtrent de samme Ord som i ovennævnte Pommersche Nachrichten 1746 i Altonaische gelehrte Zeitungen. Altona. 1746. 7. St. ($^{24}/_{1}$) S. 54—56; Freye Urtheile und Nachrichten. III. 5. St. Hamburg. ($^{18}/_{1}$) 1746. S. 37 (—40; Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen. Nr. VII. ($^{25}/_{1}$) Hamburg. 1746. S. 49—53.

Prisen var 2 Rigsdaler.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,00; 1925 paa M. Lorenzens for 19,00.

SVENSK OVERSÆTTELSE 1752

Af 2. Del af Jødiske Historie. S. 365—736 findes en svensk Oversættelse som et Tillæg til: Fl. Josephi Judiska Historia, utaf Arnolds d'Andilli Fransyska Uttolckning på Swenska öfversatt. I—V. Stockholm. 1713—50. Disse 5 Dele var oversat af Fru Maria Gustava Gyllenstierna (f. 1672 † 1737), Enke efter Rigsraad, Greve Carl Bonde (f. 1648 † 1699).

Det Tillæg, hvori Stykket af Holbergs Jødiske Historie findes, har følgende Titel:

Wid | FL. JOSEPHI Judiska HISTORIA, | Tilökning | Ifrån Jerusalems förstöring til närwarande tid, | Tagen af | BARON LUDVIG HOLBERGS | HISTORIA om Judarna. | Samt En | DISSERTATION, | Om | Christendomens styrka af Hedningarnas, | Och särdeles FLAVII JOSEPHI, | Omdömen om CHRISTO, | Af | JACOB SERENIUS, | Doct. Theol. Past. & Præp. Nyc. Reg. Soc. Angl. Membr. | Hwilket alt wid thenne Swenske uplaga af berörde Historia | Utgifwes som thesz | Siette Del. | STOCKHOLM, Tryckt uti Kongl. Tryckeriet af | Directeuren PET. MOMMA, 1752. | 4to.

Fortalen, dat. Stockholm then 25 April 1752, er undertegnet P. M. ɔ: Peter Momma, og heri gør denne Rede for, at han »genom köp och afhandling« var kommet i Besiddelse af Grevinde Gyllenstiernas Manuskript, som han derfor lod trykke, men for at fuldstændiggøre Værket føjede han dertil en Oversættelse af Holbergs Jødiske Historie fra det Tidspunkt, hvor Josephus hørte op. Hvem Oversætteren af Holbergs Værk er, vides ikke; det kgl. Biblioteks Exemplar af denne 6. Del har tilhørt C. J. A. Philipsen, der ifølge Tilskrift fik det som Gave af G. E. Klemming, der i Exemplaret har noteret: »Öfversättaren af Holberg har jag mig icke bekant«; naar Werlauff (i Nyt hist. Tidsskr. VI. 1856. S. 451) mener, at Oversættelsen skulde skyldes Grevinde Gyllenstierna, er dette, som paavist af Karl Warburg (i hans: Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 73—74) umuligt allerede af den Grund, at hun døde 1737, fem Aar før Holbergs Arbejde udkom.

Oversættelsen, der strækker sig fra S. 1—316 i det ovennævnte 6. Bind, holder sig efter foretagne Stikprøver nøje til Holbergs Original.

Jacob Serenius' Dissertation fremtræder med særskilt Titelblad:

Christendomens | Styrka | Af | Hedningarnas, | Och serdeles af | FLAVII JOSEPHI, | Omdömen | Om | CHRISTO. | STOCKHOLM, | Tryckt i Kongl. Tryckeriet, 1752. | med særskilt Paginering og Signatur.

MORALSKE TANKER

ORIGINALUDGAVE 1744

LUD. HOLBERGS | Moralske | Tanker | Deelte udi 2 TOMOS. | TOM. I. | Kiøbenhavn, 1744. | Trykt paa Autors egen Bekostning. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: ⁂ ⁂ ⁂ | Imprimatur. | J. P. ANCHERSEN. D. | ⁂ ⁂ ⁂ |; Fortale | Til Læseren. | upag.; sign. 2; 1 Blad; Forberedelse. (ovenover stiliseret Frise) S. 1—24; sign. A—$B_{4(v)}$; Teksten (ovenover stiliseret Frise med samme Motiv, men noget forskellig i Udførelsen og større) S. 25—608; sign. B_5—$Qq_{2(v)}$; Slutningsvignet. S. 317 Halvtitelblad: LUD. HOLBERGS | Moralske | Tanker. | TOM. II. |; de 2 blanke Blade der egentlig efter Signaturen skulde findes mellem 1. og 2. Tome mangler i de fleste Exemplarer; der findes en fra de andre forskellig stiliseret Frise S. 319, over Begyndelsen af 2. Tomes Tekst, samt S. 39. 46. 61. 67. 72. 89. 96. 115. 121. 128. 142. 153. 165. 175. 182. 189. 207. 218. 228. 237. 266. 282. 289. 297. 309. 316. 330. 349. 358. 389. 393. 405. 420. 427. 435. 444. 450. 467. 478. 492. 506. 513. 520. 536. 541. 554. 563. 582. 589. 596 Slutningsvignetter, af hvilke adskillige er anvendt flere Gange; de findes, større eller mindre alt efter Pladsen, efter Enden af hvert af de enkelte Afsnit; paa 12 Steder mangler de helt, hvor der ingen Plads var til dem. S. 24 af Forberedelsen er sat med mindre Skrift end de foregaaende Sider; Fortalen er sat med en større, Forberedelse med en noget mindre og selve Teksten med en endnu mindre Type].

Muligvis er Skriftet trykt hos J. J. Høpffner.

Fortalen lyder saaledes: »Indholdet af dette Skrift er Forklaring over nogle af mine latinske Epigrammata, som for 8 Aar siden ere trykte: De moralske Materier vise af hvilken Betydning samme Epigrammata ere, og at jeg derfor haver haft Aarsag at klage over deres vitieuse Trykning, som er skeed udenlands. Skriftet befatter et heelt moralsk Systema, og er en Blanding af Skiemt og Alvor. At Materierne ere ikke sammenhængende foraarsages deraf, at jeg haver commenteret over hvert Epigramma efter Orden og Numer. Jeg tilstaaer, at jeg udi mit Morale er noget selsom; men jeg underkaster mine Tanker

andres Correction: holdende for, at, hvis nogle af mine Tanker ere ilde grundede, saa kand de dog give andre Anledning til at examinere nøjere almindelige Meeninger, og efterforske, hvorvidt de ere grundede paa den sunde Fornuft. Det er til moralske Meditationer og Theologie mine Studia nu omstunder ere fæstede: thi jeg anseer mig selv, i Henseende til min Alder og Svaghed, som en reisefærdig Mand, der maa forfatte sit Systema, førend han tager Afskeed og begiver sig paa Reisen«.

I den derpaa følgende »Forberedelse« gør han Adskillelse mellem »det alvorlige Morale«, som kaldes Ethica og »det skiemtsomme Morale«, der stræber at »opvække Læsernes Lyst og Attention« ved en tillokkende Form. Saaledes har man for at vække Læsernes Opmærksomhed iklædt Moralen forskellige Skikkelser, saasom Fabler, Samtaler, Romaner, opdigtede Rejsebeskrivelser, Spectateurs, fingerede Breve, Satirer og navnlig Skuespil, der efter hans Mening er den kraftigste og virkningsfuldeste Maade at moralisere paa. Under denne Udvikling faar han Lejlighed til at fremføre Exempler paa hver af disse Arter og kommer ofte ind paa sine egne Skrifter, særlig Niels Klim og Komedierne, men giver tillige Udtryk for sin Dom om adskillige af Samtidens bekendteste Værker, bl. a. S. Richardsons berømte Roman Pamela, af hvilken den første Part Aaret forud var udkommet i dansk Oversættelse af B. J. Lodde. Mærkes kan ogsaa en Sammenligning mellem Plautus og Terentius, af hvilke han, som forøvrigt flere andre Steder, giver den førstnævnte Forrangen. Tilsidst udtrykker han Hensigten med sine »Moralske Tanker« (S. 21) saaledes: »At giøre Decouverter, at viise, hvorledes Skyggen tages for Legemet, og hvorledes Lyder confunderes med Dyder, det er ret at agere en Lærer, og at efterleve en Philosophi Pligt« og (S. 24): »Jeg anseer paradoxe Meeninger af stor Nytte, og derfore selv ikke haver taget i Betænkning ofte at gaae af den alfare Vej, og at efterforske adskillige almindeligen antagne Meeningers Adkomst. Udi hvilket Arbeide jeg haver fundet, at adskillige Axiomata eller Maximer grunde sig ikke saa meget paa Ret og Billighed, som paa Sædvaner og visse anseelige Læreres Myndighed. Thi ligesom naar en gisper udi Selskab, begynde ogsaa alle ved Sympathie at gispe tilligemed; saa følge vi ofte blindt gamle ærværdige Mænds Meeninger uden videre Examen. Saadant Morale er Indholden af dette Verk, hvorudi man seer meer Meditation end Læsning«.

I sin 447. Epistel (Holbergs Epistler. Udg. af Chr. Bruun. V. 1875. S. 10) bemærker Holberg: »Aaret tilforn nemlig 1744 komme for Lyset mine Moralske Tanker. Dette Skrift, saasom jeg udi mine Moralske Betænkninger gemeenligen gaaer udaf den alfare Vey, foraarsagede fast ligesaa mange Bevægelser, som den Underjordiske Reyse. Intet af mine Skrifter har haft større Af-

gang, skiønt ikke saa meget til min Fordeel, som til andres, der have besørget nye Editioner og Oversættelser deraf«.

Vide Udvikling af enkelte af de i »Moralske Tanker« behandlede Emner og Tillæg hertil findes i Holbergs Epistler Nr. XVII. (Bruuns Udg. I. S. 70ff.); XLVII. (Bruun. I. S. 194ff.); LII. (Bruun. I. S. 225ff.); LXIII. (Bruun. I. S. 270ff.); LXIV. (Bruun. I. S. 274ff.); LXXXVIII. (Bruun. II. S. 33ff.); CXXX. (Bruun. II. S. 164ff.); CCXXXI. (Bruun. III. S. 180ff.); CCXXXV. (Bruun. III. S. 195ff.); CCLXXIV. (Bruun. III. S. 311ff.); CCXCVII. (Bruun. III. S. 364ff.); CCCXX. (Bruun. IV. S. 52); CCCXXXVI. (Bruun. IV. S. 96ff.); CCCLXXIX. (Bruun. IV. S. 216ff.); CDXXV. (Bruun. IV. S. 333).

Scheibe (Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXXIIII.) udtaler: »Vermuthlich musz ihm der Schlusz seiner itztgedachten dritten Epistel [ɔ: det 3. Levnedsbrev] darauf gebracht haben, seine moralischen Gedanken aufzusetzen, die er im Jahre 1744. bekannt machte. Die darinn geäuszerten verschiedenen so genannten paradoxen Sätze in der moralischen Philosophie und natürlichen Theologie hätten zwar keinen Leser, der mit seinen lateinischen Briefen bekannt war, in Verwunderung setzen sollen; gleichwol geschahe solches, und dieses Buch verursachte fast eben so viel Aufsehens, als zuvor sein Klimm. Inzwischen, wenn man mit seiner Denkungsart bekannt ist: so wird uns nichts unerwartetes darinn aufstossen; zumal da die darinn befindlichen Abschnitte oder Betrachtungen grösztentheils blosz eine weitere Ausführung oder Erklärung seiner ehmals bekanntgemachten Sinngedichte vorstellen, die er nach seiner Art und als ein selbstdenkender Philosoph mit seiner ihm gewöhnlichen Freymüthigkeit vorgetragen hat« og videre (S. CLV.): »Dieses moralische Werk ist inzwischen vielen nicht allzu philosophisch denkenden Leuten ein groszer Stein des Anstosses gewesen, und man hat den Verfasser desselben aus lauter Andacht und vorgegebener Menschenliebe recht exemplarisch verketzert. Insonderheit hat sein darinn befindliches so genanntes Glaubensbekenntnizs manche Leute gegen ihn in Harnisch gebracht. Wenn man aber nur ohne Vorurtheile die Betrachtungen über das 85ste und 90ste Epigramma im zweyten Buche nachlesen will: so kann man nicht absehen, warum man ihm so grosze Ketzereyen beymessen will. Daher hat ihn auch ein gelehrter Schwede mit gutem Grunde gegen seinen eigenen Landsmann vertheidiget, und daher haben so wohl hier als anderwärts viele vernünftige Leute und selbst Gottesgelehrte solche heftige und unverschuldete Beschuldigungen verworfen, und ihn wenigstens von irrigen Glaubenslehren frey gesprochen. Doch was ist es nöthig, den Verfasser gegen die Anklage seiner Gegner

weiter zu vertheidigen, da es vielmehr die Eigenschaften eines wahren christlichen Weltweisen mit sich bringet, allen Köhlerglauben zu verwerfen?«

Den lærde Svensker, som Scheibe i ovenanførte Stykke sigter til, er Pseudonymen Florentinus, under hvilket Navn efter den almindelige Antagelse den bekendte Matematiker Fredrik Palmquist skjuler sig. Hans Skrift: Til Auctoren af Brefwen Om Blandade Ämnen. Stockholm. 1754. var rettet mod K. K. Gjörwells Bref om blandade ämnen. Stockholm. 1754. 3. St. S. 40 ff. og gav Anledning til dennes Replik smstds. 8. St. S. 79 ff., der som sidste Indlæg fremkaldte Florentinus: Ytterligare Til Auctoren Af Brefwen Om Blandade Ämnen. Beträffande Desz omdömen om afledne Baron L. Holberg. Stockholm. 1754. For denne Strid er gjort udførlig Rede ved Holbergs Kirkehistorie, hvor der ogsaa er anført nogle Henvisninger.

I sin ovennævnte 447. Epistel taler Holberg om den Bevægelse, hans »Moralske Tanker« foraarsagede, og hans Ord maa staa til Troende, men i Literaturen vil man næppe kunne paavise noget Angreb paa dem eller nogen Indsigelse mod dem; Werlauff har af et utrykt Skrift »De Bergensibus in republica literaria claris«, en Tale holdt $^{16}/_{6}$ 1752 ved Indvielsen af Seminarium Fridericianum i Bergen (nu i Uldalls Saml. paa det kgl. Bibl. Nr. 533. 8vo) af Erik Pontoppidan i Nyt Historisk Tidsskr. VI. S. 330 citeret et Uddrag, som han mener tager Sigte paa Niels Klim og rimeligvis ogsaa paa Moralske Tanker: »Varia varii argumenti, variique, ut verum fatear, valoris scripta Holbergiana enumerare longum foret, diemqve deposceret. Sed si vel maxime tempus daretur, supersederem tamen hoc labore minime necessario. Nostrum enim nemini, qvid dicam? ne lippis qvidem vel tonsoribus incognita sunt numerosa Holbergii volumina, qvæ omnium fere manibus qvotidie teruntur & laude sua frustrari non debeant. Unum tamen est, qvod optare svadet diuque svasit divinæ veritatis amor, nimirum ut ad earundem lectionem nemo accederet incautus, vel, qvod fieri assolet, solius oblectamenti cupiditate abreptus, soliditatis theologicæ securus, sed ea omnino mente, qvam Christianis graviter commendat Apostolus, monito nunqvam satis observando; πάντα δοκιμάζετε καλὸν κατέχετε«.

I nyere Tid er Moralske Tanker omtalt af Kr. Kroman (i Illustreret Tidende. Kbh. 1884. Nr. XXVI: Holberg som Filosof); af H. Høffding (i Tilskueren. 1903. S. 440—50: Holberg som Filosof; optrykt i Høffdings Mindre Arbejder. 2. R. Kbh. 1905. S. 150—61); af Just Bing (i Dansk Tidsskrift 1905. S. 679—94: Holbergs Livsanskuelse og Personlighed); af Edv. Blaumüller (i hans Skilderier. Kbh. 1903. S. 59—87: Holberg og Ra-

tionalismen); af Ludvig Selmer (i Norsk teol. Tidsskrift. Ny R. V. Kria. 1914. S. 1—193: Holbergs Stilling i det 18. Aarhundredes religiøse Aandsliv; som Særtryk: Ludvig Holberg og Religionen. Kria. 1914); af A. Aall (i Videnskaps-Selskabets Skrifter. 1918. II. Hist.-filos. Kl. Kria. 1919. S. 74—88).

De Moralske Tanker er, som Holberg selv bemærker i sin Fortale, knyttet til hans i Opuscula qvædam Latina. 1737 offentliggjorte Epigrammata, dog selvfølgelig kun til et Udvalg af disse, hentede fra de 4 første Bøger, medens intet Epigram er taget fra den 5te Bog, der fandtes i samme Bind, og intet heller fra den 6te Bog, der som et Appendix blev trykt i Opusculorum Latinorum Pars Altera, der, som ovenfor vist, udkom 1743.

De 7 Stykker, som Holberg i sit i Opusculorum Latinorum Pars Altera optagne 3. Levnedsbrev havde sammenfattet under Titlen: »Specimen qvoddam systematis moralis«, nemlig S. 143—50: De Pietate; S. 150—56: Decorum; S. 156—68: Felicitas et Infelicitas; S. 169—75: Concordia et Discordia; S. 176—79: De pravo hominum gustu; S. 179—89: Solus sapiens beatus; S. 189—90: Solos stultos esse beatos har han selv oversat og bearbejdet til Brug for de Moralske Tanker og indsat dem som Tom. II. Libr. IV. Epigr. 168 (S. 597 ff.); Tom. II. Libr. II. Epigr. 84. (S. 319 ff.); Tom. I. Libr. I. Epigr. 83 (S. 97 ff.); Tom. II. Libr. III. Epigr. 77. (S. 493 ff.) og Epigr. 82. (S. 498 ff); Tom. II. Libr. III. Epigr. 105 (S. 542 ff.); Tom. II. Libr. II. Epigr. 1 (S. 267 ff.); jfr. Holberg Aarbog. 1922. S. 48—53.

»Moralske Tanker« blev anmeldt i Freye Urtheile und Nachrichten zum Aufnehmen der Wissenschaften und Historie überhaupt. 1. Jahr. Hamburg. 1744. XXVII. St. (7/4) S. 220—21: »Kopenhagen. Hieselbst sind auf Kosten des Autoris gedruckt: Ludwig Holbergs Moralske Tanker, deelte udi 2 Tomos, 1744. in Alph. 16 Bogen. in 8vo. Wir wollen den Aufsatz eines berühmten und gelehrten Mannes von diesem Buche hier mittheilen. Der Innhalt dieses Buches, welches das Neueste ist, so der berühmte Hr. Consistorialassessor Holberg herausgegeben, ist eine Erklärung über einige von den lateinischen Epigrammatibus, welche der Hr. Verfasser vor 8 Jahren zugleich mit einer langen lateinischen Epistel im Druck ausgehen lassen. Und dieser Commentarius enthält gleichsam ein ganzes moralisches Lehrgebäude, nur, dasz die Materien nicht zusammen hängen, welches daher rühret, weil Hr. Holberg der Ordnung der Epigrammatum, wie sie dort stehen, nachgegangen ist. Die Stärke dieses gelehrten Mannes in der Moral und seine Verdienste um diese so nützliche und vortrefliche Wissenschaft, worinn er Scherz und Ernst auf die geschickteste Art zu vermischen weisz, sind, wie überhaupt aus allen seinen Schriften, so insonderheit aus

seinen Lustspielen und aus seiner unterirdischen Reise des Nicol. Klims, die nun auch die Engländer in ihrer Sprache lesen, zur Gnüge bekannt, und also unseres Ruhms, womit wir sonst dieses unsers geehrtesten Gönners zu erwehnen schuldig sind, im geringsten nicht bedürftig. Wir sagen zum Lobe dieses seines neuesten Werks genug, wenn wir versichern, dasz es ein Original, das ist, voller seltenen und besondern, voller gründlichen und auserlesenen Gedanken sey«. Efter en kortfattet Gennemgang af Indholdet slutter Anmeldelsen (S. 221): »Es ist bereits jemanden aufgetragen, dieses Buch in die deutsche Sprache zu übersetzen, den der Hr. Consistorialassessor Holberg, nachdem er davon benachrichtiget worden, selbst schriftlich versichert, dasz es ihm sehr angenehm sey, dasz es in so gute Hände gekommen«.

Af dette Tryk findes Exemplarer i d. kgl. Bibliotek, Statsbiblioteket i Aarhus, Universitetsbiblioteket i Oslo, Herlufsholms Bibliotek, det Deichmannske Bibliotek i Oslo, Bergens offentl. Bibliotek, Kgl. Bibliotheket i Stockholm og hos adskillige Private.

I Kiøbenhavns extraordinaire Relation. 1744. Nr. 6 ($^{24}/_{1}$), 7 ($^{27}/_{1}$), 8 ($^{3}/_{2}$): »Gives tilkiende, ved Trykken at være udkommen Assessor L. Holbergs Skrift, kaldet Moralske Tanker, hvorudi mange rare og curieuse moralske Materier ere forhandlede. Skriftet er deelt udi 2 Tomer in 8vo af 508 pag. Exemplaret koster 5 Mark danske, og er at bekomme hos Autorem selv«. (Det samme Avertissement findes Kiøbenhavns Post-Rytter. 1744. Nr. 6 ($^{30}/_{1}$), 7 ($^{24}/_{1}$), 8 ($^{27}/_{1}$), 9 ($^{31}/_{1}$) og 10 ($^{3}/_{2}$), hvor dog er rigtigt angivet 608 pag.); i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1744. Nr. 22 ($^{16}/_{3}$), 23 ($^{20}/_{3}$), 24 ($^{23}/_{3}$): »Hos Bogtrykkeren Ernst Henrich Berling er af Hr. Assessor Ludwig Holbergs Skrifter efterfølgende at bekomme, nemlig 1) Hans Moralske Tanker deelt udi 2 Tomer for 5 mk.; af denne Bog er ingen fleere Exemplarier hos Autor at forhandle, siden Resten af Oplaget er soldt til fornævnte Bogtrykker« (det samme Avertissement findes omtrent enslydende i Kiøbenhavns extraord. Relation. 1744. Nr. 20 ($^{21}/_{3}$), 21 ($^{23}/_{3}$)). I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1744. Nr. 39 ($^{15}/_{5}$), 40 ($^{18}/_{5}$), 41 ($^{22}/_{5}$) »af velbemeldte Autors Moralske Tanker er endnu nogle Exemplar for 15 mk. danske at bekomme«.

Exemplarer solgtes 1853 paa J. C. G. Johannsens Auktion for 1 Rdl.; 1898 paa Lynges for 3,00; 1912 paa K. Scavenius' for 43,00; 1913 paa Wimmers for 22,00; 1916 paa Warburgs for 20,00; paa Hammershøjs for 91,00; $^{1}/_{11}$ for 31,00 og $^{1}/_{12}$ for 12,50; 1918 paa Dyrlunds for 62,00 og paa Høgsholms for 30,00; 1919 paa V. Berlings for 75,00; 1922 $^{8}/_{2}$ for 41,00 og $^{28}/_{9}$ for 61,00; 1923 paa K. Scavenius' for 75,00 og paa Martin Levins for 30,00; 1925 paa M. Lorenzens for 20,00; 1927 $^{23}/_{2}$ for 32,00; 1928 $^{25}/_{9}$ for 90,00.

G. Rode i sin nedenfor nævnte Udg. af Moralske Tanker. Kbh. 1859. Efterskriften meddeler, at der af denne Udgave findes to forskellige Tryk, idet der paa det kgl. Bibliotek bevares et Exemplar, der i Arkene A—Hh adskiller sig fra de andre kendte Exemplarer, af hvilke han har benyttet Universitetsbibliotekets, Herlufsholms Skoles Biblioteks og Philipsens. Det er imidlertid urigtigt; det Exemplar, som findes paa det kgl. Bibliotek (som forøvrigt ogsaa har Exemplarer, der er fuldstændig identiske med det ovenfor beskrevne), er nemlig sammenstykket af Ark dels fra denne Udg., dels fra den nedennævnte Udg. 1756. I dette Exemplar er nemlig Titelblad og Fortale samt Arkene Ii til Slutningen taget af Udg. 1744, medens Arkene A—Hh er af Udg. 1756. Fejlen hidrører aabenbart fra, at den Bogbinder, der i sin Tid har haft baade Udgaven 1744 og Udgaven 1756 til Indbinding (de er indbundet i aldeles ens Hellæderbind) ved Uagtsomhed har blandet Arkene af disse to Udgaver sammen.

EFTERTRYK 1744

LUD. HOLBERGS | Moralske | Tanker | Deelte udi 2 Tomos. | TOM. I. | Kiøbenhavn, 1744. | Trykt paa Autors egen Bekostning. | 8vo.

I Udstyrelse og Tryk stemmer den aldeles med den fornævnte Udgave; Sideskiftet er aldeles det samme helt igennem; kun S. 118 og 341 findes Trykfejl i Fangordet, idet der i denne Udg. staar »Lge« istedetfor »Lige« og »vi« istedetfor »vil«. Endvidere er S. 359 ved Bortfald af det ene Tal betegnet som 39 og S. 422 som 224. Hvad Beskrivelsen ellers angaar, kan man helt henholde sig til den ved den førstnævnte Udgave anførte. Alligevel er det helt igennem en forskellig Udgave, hvad allerede J. H. Bang i sin »Fortegnelse over en Samling Holbergiana, skænket til Sorø Akademis Bibliothek af Justitsraad F. S. Bang« (i Sorø Akademis Skoles Program for 1872) S. 40—41 har været opmærksom paa. Han meddeler deri endel Afvigelser baade fra den førstnævnte paa Autors egen Bekostning trykte og den med Autors retmæssige Afstaaelse hos E. H. Berling trykte Udgave. Ved Rodes ovenfor nævnte fejlagtige Oplysning, som Bang ikke har haft Lejlighed til at korrigere, er hans Paavisning imidlertid bleven noget forvirret og her skal derfor gives en Fortegnelse over endel Afvigelser i denne Udgave. Endel af disse stammer fra Trykfejl, hvoraf denne Udgave vrimler. S. 16 L. 13 f. o. Therentius (isted. Terentius); S. 26 L. 12 f. o. eftertænk (isted. eftertænkt); S. 37 L. 8 f. o. Traur (isted. Trauer); S. 51 L. 8 f. n. Possions-Historien (isted. Passions-Historien); S. 67 L. 2 f. n. Fædrenelandet (isted. Fædernelandet); S. 88 L. 8 f. n.

differerede (isted. differere; Berling 1744 har differerer); S. 101 L. 7 f. n. Guldbægere; (isted. Guldbægere:); S. 118 Fangordet Lge (isted. Lige); S. 137 L. 8 f. n. Hoved (isted. Hovet); S. 149 L. 11 f. n. Lenker (isted. Lænker); S. 161 L. 3 f. o. Stykke (isted. Styrke); S. 178 L. 2 f. o. referer (isted. refererer); S. 206 L. 4 f. n. ne (isted. nè); S. 211 L. 3 f. n. minder (isted. mindre); S. 225 L. 4 f. o. Fædrene (isted. Fæderne); S. 254 L. 12 f. o. arbeyde (isted. Arbeyde); S. 259 L. 12 f. n. Ladcedæmonier (isted. Lacedæmonier); S. 275 L. 15 f. o. Erfarendhed (isted. Erfarenhed); S. 296 L. 4 f. n. guerra. (isted. guerra,); S. 311 L. 12 f. o. Ærgirighed (isted. Ærgierighed); S. 321 L. 12 f. n. Rommerske (isted. Romerske); S. 334 L. 5 f. n. selsomme (Berling. 1744 har det samme; Udg. paa Autors Bekostning 1744 har det urigtige: selvsomme); S. 350 L. 11 f. n. den (isted. det); S. 369 L. 2. f. n. ufuldkommen (isted. ufuldkomment); S. 391 L. 6 f. n. Excution (isted. Execution); S. 397 L. 12 f. n. andstændigt (isted. anstændigt); S. 428 L. 10 f. n. different (isted. differente); S. 432 L. 9 f. o. slulte (isted. slutte); S. 446 L. 12 f. n. Begierliheder (isted. Begierligheder); S. 466 L. 3 f. o. Kiøkener (isted. Kiøkkener); S. 481 L. 2 f. n. Strenger (isted. Strænger); S. 496 L. 2 f. n. Æbeltolft (isted. Æbeltoft); S. 500 L. 13 f. n. efterleve (isted. efterlede); L. 3 f. n. Loduvico (isted. Ludovico); S. 502 L. 9 f. n. Triumvirates (isted. Triumviratets); S. 503 L. 7 f. o. colludunt, (isted. colludunt:); S. 505 L. 6 f. o. Exeption (isted. Exception); S. 507 L. 18 f. n. Critiqver (isted. Critiquer; Berling. 1744 har ogsaa Critiqver); S. 510 L. 3 f. o. Inbyggere (isted. Indbyggere); L. 8 f. o. Moralske (isted. moralske); L. 11 f. o. Sfriftet (isted. Skriftet); L. 6 f. n. verbis. (isted. verbis;); S. 511 L. 6 f. o. Sproge (isted. Sprog); L. 6 f. n. zirlige (isted. ziirlige); S. 514 L. 1 f. n. mennesker (isted. Mennesker); S. 515 L. 7 f. o. ag (isted. og); S. 518 L. 6 f. o. meere (isted. meer); L. 8 f. n. Qvaksalverer (isted. Qvaksalvere); S. 519 L. 3 f. o. Vomitiftingur (isted. Vomitiftinctur; Berling. 1744 har; Vomitif-Tinctur); S. 521 L. 3 f. o. vita (isted. vitæ); S. 522 L. 10 f. o. overeens stemmelse (isted. Overeensstemmelse); L. 7 f. n. forvandledet (isted. forvandlede); S. 523 L. 12 f. o. ungdommens (isted. Ungdommens); S. 524 L. 7 f. n. indeholde (isted. indeholder); S. 525 L. 9 f. o. Hypothesis (isted. Hypotheses); L. 7 f. n. avo (isted. ævo); S. 526 L. 9 f. n. haver (isted. have); S. 527 L. 12 f. o. Mecurius (isted. Mercurius); S. 532 L. 7 f. n. Det (isted. Dog); S. 533 L. 6 f. o. Fejl (isted. Feil); S. 534 L. 8 f. o. eller (isted. ellers); S. 543 L. 2 f. o. bitter (isted. bittert); S. 545 L. 9 f. o. destrahered (isted. depravered); L. 11 f. o. Honeur (isted. Honneur); L. 17 f. o. Byefoged (isted. Byefogd); L. 20 f. o. fejl r-Type i være; S. 547 L. 1. f. o. merke (Berling. 1744 har det samme; Udg. 1744 paa Autors Bekostning har det urigtige merkte); L. 8 f. o. Venskab (isted. Venskab:); L. 10 f. o. haver (isted. have); L. 11 f. o. ey

(isted. ej; Berling. 1744 har ligeledes ey); L. 12 f. o. derfor (isted. derfore); S. 548 L. 4 f. o. have (isted. havde); L. 14 f. o. daarlig (isted. daarligt); og i samme Linje Segtninge (isted. Slegtinge) og Paa (isted. paa); L. 16 f. o. mejed (isted. mejet); S. 549 L. 1 f. o. hviser (isted. viser); L. 15 f. o. en (isted. end); L. 3 f. n. hemed (isted. hermed); S. 551 L. 13 f. o. Drukenbold (isted. Drukkenbold); S. 552 L. 3 f. o. almue (isted. Almue); L. 4 f. o. enddog (isted. endog); L. 7 f. o. uretfærdige (isted. u-retfærdige); S. 553 L. 13 f. o. hvorlede (isted. hvorledes); S. 558 L. 7 f. n. Tæringer (isted. Tærninger); L. 6 f. n. fordærveligste (isted. fordærveligste); S. 562 L. 6 f. o. Fejl (isted. Feil); L. 6 f. n. beskrive (isted. skrive); S. 565 L. 2 f. n. Mennesker; (isted. Mennesker:); S. 577 L. 1 f. n. derfor (isted. derfore); S. 581 L. 4 f. n. forrige (isted. forige; Berling. 1744 har forrige); S. 591 L. 13 f. o. Pa-Piir (isted. Pa-piir); S. 595 L. 2 f. o. troligt (isted. troeligt); S. 597 L. 9 f. n. fornøden (isted. fornødent); S. 607 L. 6 f. o. mod (isted. med).

Disse Afvigelser, hvis Antal med Lethed kunde forøges, viser tilstrækkelig tydeligt, at det er en Udgave, der er forskellig baade fra Autors egen og fra Berlings fra 1744. Men hertil kommer, at Vignetterne i denne Udgave ikke stemmer helt overens med nogen af de ovenfor nævnte Udgaver, heller ikke med Hensyn til Anbringelsen. For Nemheds Skyld kan man betegne den paa Autors Bekostning trykte Udgave med A, Berlings med B og den her beskrevne Udgave som C. Forholdet er da dette, at B og C næsten altid har de samme Afvigelser fra det oprindelige Motiv. Som Exempler kan nævnes Vignetten S. 89, der i B og C har en paa højre Side tilsat Blomst, der ikke findes i A; Vignetten S. 96 har ogsaa i B og C nogle smaa Forandringer fra A; Vignetten S. 218 har ligeledes i B og C Forskelligheder i Bladene i Skjoldet og i Skraveringen paa Baandet; i Vignetten S. 520 er Vinstokken i B og C rigtigt anbragt, medens den i A er vendt paa Hovedet. Disse Exempler kunde let forøges ved en Gennemgang af de tre Udgaver, der ogsaa vilde vise, at de i Udgaverne B og C anvendte Tegninger staar mere uklart og udvisket end i Udgaven A. Dette forekommer mig at bevise, at man har søgt at bringe Udstyret i C i saa nær Overensstemmelse som muligt med Autors egen Udgave. Naar man saa yderligere tage den overvældende Mængde Trykfejl, der findes i C og som bestemt tyder paa, at den er et Hastværksarbejde, der har maattet undvære et omhyggeligt Eftersyn og Korrektur, i Betragtning, maa man være berettiget til at antage, at Udgaven C er et Eftertryk og at det er den, som Holberg sigter til i sin ovenfor citerede 447. Epistel, hvor han udtaler: »Intet af mine Skrifter har haft større Afgang, skiønt ikke saa meget til min Fordel, som til andres, der have besørget nye Editioner og Oversættelser deraf«.

Forholdet maa da rimeligvis være dette, at, da Holbergs egen Udgave »Trykt paa Autors egen Bekostning« havde saa god »Afgang«, har Berling i Hast ladet den eftertrykke og paa dette Eftertryk ladet Ordene »Trykt paa Autors egen Bekostning« blive staaende. Da Holberg saa har indset, at hans Spekulation med at være sin egen Forlægger derved var mislykkedes, har han bestemt sig til at afhænde Forlagsretten til Berling, til Trods for det Indgreb, denne havde gjort i hans Forfatterret. Eftertrykket maa nemlig efter alt at dømme være fremstillet i Berlings Bogtrykkeri og være udført i Tiden mellem Holbergs egen Udgave og det nedennævnte »med Forfatterens retmæssige Afstaaelse« hos Berling foranstaltede Optryk.

Af dette Tryk findes et Exemplar i det kgl. Bibliotek (købt 1925 paa M. Lorenzens Auktion for 80 Kr.), et i Sorø Akademis Bibliotek og et i Grosserer H. J. Andersens Eje.

BERLINGS UDGAVE 1744

LUD. HOLBERGS | Moralske | Tanker | Deelte udi 2 TOMOS. | TOM. I. | Kiøbenhavn, 1744. | Med Autors retmæssige Afstaaelse, trykt | og bekostet af Ernst Henrich Berling, og findes hos hannem tilkiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur. | J. P. ANCHERSEN. D. |; Fortale | Til Læseren. | upag.; sign. 2; 1 Blad; Forberedelse. (ovenover samme Frise som i A, med smaa Forandringer, de samme som i C), S. 1—24; sign. A—$B_{4(v)}$; Teksten (ovenover samme Frise som i A med smaa Forandringer, de samme som i C) S. 25—608; sign. B_5—$Qq_{4(v)}$; (Ark Pp indeholder kun 12 Sider); Slutningsvignet; S. 317. Halvtitelblad: LUD. HOLBERGS | Moralske | Tanker. | TOM. II.; der findes en fra de andre forskellig stiliseret Frise S. 319 over Begyndelsen af 2. Tomes Tekst, den samme som i A, med smaa Forandringer, de samme som i C, samt Slutningsvignetter paa de samme Steder som i A. Fortalen er sat med en større, Forberedelsen med en noget mindre og selve Teksten med en endnu mindre Type].

Det er et direkte Optryk af A, der stemmer overens med denne Udgave i alle Sideskifterne og kun har smaa Forandringer i Fangordene (f. Ex. S. 452, 458 og 502, hvor der findes en Trykfejl); kun »Forberedelse« adskiller sig i Sideskiftet, idet der i denne Udgave paa S. 1 er 17 Linjer istedetfor 13 i A, hvorved hele Teksten er forrykket. Forøvrigt indeholder denne »Forberedelse« en Mængde Trykfejl, saaledes S. 1 L. 4 f. n. et isted. en; S. 2 L. 11 f. n. fuldt isted. fult; S. 3 L. 3 f. o. ffuld; L. 8 f. n. den isted. dem; S. 5 L. 2 f. o. bekiend isted. bekiendt; L. 8 f. o. Tour isted. Tone; S. 6 L. 4 f. o. Volt isted. Vold;

L. 2 f. n. mosqverede isted. masqverede; S. 15 L. 7 f. n. anstødelige isted. anstødelig; S. 17 L. 4 f. o. havar isted. haver; S. 18 L. 4 f. o. Romers isted. Romeres; S. 20 L. 15 f. n. dervet; L. 1 f. n. (og S. 21 L. 9 f. o.) Decauverter; S. 24 L. 5 f. o. blind isted. blindt. Selve Teksten indeholder ogsaa endel Tryk-fejl, om end næppe saa hyppige som i Forberedelsen, og desuden en fejl Paginering, idet S. 157 er betegnet som 751.

I Kiøbenhavns extraord. Relation. 1745. Nr. 25. (9/4): »Udi afvigte Aar 1744 er udi E. H. Berlings Bogtrykkerie paa egen Bekostning efterfølgende nye Bøger ved Trykken bleven forfærdigede, og sælges hos hannem for hosføyede Priser, nemlig . . . 2. Ejusd. Moralske Tanker, sælges for 4 Mk.« Som man ser af dette Avertissement var Prisen paa Berlings »retmæssige« Udgave nedsat til 4 Mk.

Exemplarer af denne Udg. solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,00; 1925 paa M. Lorenzens for 30,00.

Iflg. J. Worm's Forsøg til et Lexicon over lærde Mænd. III. Kbh. 1784. S. 347 (gentaget i Cl. L. Fasting, Forsøg til en Fortegnelse over de udi Danmark og Norge til 1789 Aars Udgang udkomne Danske Skrifter. Bergen. 1793. S. 239. og i Nyerup og Krafts Litteraturlexicon. S. 260) er Moralske Tanker »atter trykte i 2 Deele. Kbh. 1753. 8«. Hvis en saadan Udg. virkelig har existeret, har den sikkert været et Optryk af Berlings Udg. 1744, men det gør Sagen mistænkelig, at Worm ikke anfører Udg. 1756, hvilken Nyerup dog har; men Nyerup har sikkert optaget Udg. 1753 efter Worm. I hvert Fald har jeg ikke kunnet opspore noget Exemplar af en Udgave 1753 og har heller ikke set den omtalt andetsteds. Formodentlig er det Nyudgaven fra 1753 af Reichards nedennævnte tyske Oversættelse, der ved en Fejlhuskning er bleven opført som en Udgave af den danske Tekst.

UDGAVE 1756

LUD. HOLBERGS | Moralske | Tanker | Deelte udi 2 TOMOS. | TOM. I. | Kiøbenhavn, | Med Autors retmæssige Afstaaelse, | Trykt i de Berlingske Arvingers Bogtrykkerie, | og findes hos dem tilkiøbs. | 1756. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur. | J. P. ANCHERSEN. D. |; Fortale | Til Læseren. | upag.; sign. 2; 1 Blad; Forberedelse (ovenover stiliseret Frise, forskellig fra alle de tidligere Udg.) S. 1—24; sign. A—$B_{4(v)}$; Slutningsvignet (3 vingede Englehoveder); Teksten (ovenover stiliseret forskellig Frise) S. 25—608 (sign. B_5—$Qq_{4(v)}$. (Ark Pp indeholder kun 12 Sider). Slutningsvignet; S. 317 Halvtitelblad: LUD. HOLBERGS | Moralske | Tanker. | TOM. II. |; der findes en fra de andre Udg. forskellig stilise-

ret Frise S. 319 over Begyndelsen af 2. Tomes Tekst, samt Slutningsvignetter paa de samme Steder som i Udg. A. Vignetterne er hovedsagelig de samme som i Udg. B (med de smaa Forandringer); ny anvendte Vignetter findes S. 61 (444), 266, 297, 330, 358 (596) og 520. De gamle Vignetter findes forholdsvis sjældent anvendt paa samme Sted som i Udg. B; Fortalen er sat med en større, Forberedelsen med en noget mindre og selve Teksten med en endnu mindre Type].

Det er tydeligt et Optryk af Berlings Udg. fra 1744; blot en Sammenligning af Forberedelsen er tilstrækkelig til at vise dette. Medens endel af de mest meningsløse Trykfejl er rettet, har Sætteren, der aabenbart har haft Udg. 1744 som Forlæg, ladet flere, der ikke strax sprang i Øjnene som gale, gaa over i Optrykket. Her skal kun nævnes nogle enkelte S. 1 L. 4 f. n. et isted. en; S. 2 L. 11 f. n. fuldt isted. fult; L. 8 f. n. den isted. dem; S. 15 L. 17 f. n. anstødelige isted. anstødelig; S. 18 L. 4 f. o. Romers isted. Romeres; S. 24 L. 5 f. o. blind isted. blindt og som den mest karakteristiske S. 5 L. 8 f. o. Tour isted. Tone; endvidere S. 274 L. 7 f. o. folede isted. følede; S. 415 L. 3 f. n. Thomus isted. Tomus. Den følger ogsaa Udg. B i Sideskiftet (med smaa Forandringer hist og her i Fangordene) undtagen S. 76 L. 10 f. n. til S. 78 L. 14 f. n.; S. 334 L. 2 f. o. til S. 335 L. 3 f. o.; S. 342. 406. 421 har en Linje mindre og S. 394 en Linje mere. Retskrivningen er paa adskillige Steder forandret. men disse Forandringer skyldes sikkert Sætteren.

Udgaven vrimler af Trykfejl, af hvilke jeg ved et flygtigt Gennemsyn har optegnet følgende, hovedsagelig en for hvert Ark: S. 2 L. 4 f. n. Sokratiske isted. Socratiske; S. 17 L. 8 f. n. Cømoedie; S. 33 L. 16 f. n. udskyldig; S. 55 L. 1 f. o. Vilfarelse; S. 65 L. 6 f. o. Bogtrykker.Svenne isted. Bogtrykker-Svenne; S. 81 L. 2 f. o. raisonneret isted. raisonnerer; S. 97 L. 2 f. n. sar isted. saa; S. 116 L. 9 f. o. gave isted. grave; S. 131 L. 4 f. n. Simonides isted. Simonidis; S. 133 Fangordet ander isted. andre; S. 145 L. 6 f. n. praxm isted. praxin; S. 162 L. 1 f. n. det isted. der; S. 177 L. 13 f. n. derforore isted. derfore; S. 193 L. 7 f. o. Bordsna isted. Bordsnak; S. 209 L. 2 f. n. Haarhed; S. 225 Fangordet Varia. isted. Varia-; S. 243 L. 5 f. o. snørkede isted. snorkede; S. 264 L. 2 f. o. maate isted. maatte; S. 274 L. 15 f. o. Tnertimod; S. 290 L. 5 f. n. præseriberer isted. præscriberer; S. 307 L. 11 f. n. tll isted. til; S. 321 L. 13 f. o. hvilde isted. hvilke; S. 335 L. 13 f. o. foraarsageedes; S. 339 L. 1 f. n. Knndskab isted. Kundskab; S. 349 L. 1 f. o. Reteroende isted. Rettroende; S. 365 L. 11 f. n. Erfarenhid; S. 369 Fangordet Sag- isted. Saa-; S. 382 L. f. o. ssturt isted. surt; S. 398 L. 3 f. o. Næsteen isted. Næste en; S. 424 L. 12 f. o. tunde isted. tynde; S. 430 L. 14 f. o. Vrantroe isted. Van-

troe; S. 446 L. 1 f. n. forend isted. førend; S. 451 L. 8 f. o. examines isted. examineres; S. 465 L. 2 f. n. Giengangern isted. Gienganger; S. 467 L. 1 f. o. Detce isted. Dette; S. 477 L. 8 f. o. sage isted. sagde; S. 495 L. 9 f. o. Qvataliteter isted. Qvaliteter; L. 10 f. n. com. isted. com-; S. 496 L. 1 f. o. finde isted. findes; S. 498 L. 15 f. n. symbulum isted. Symbolum; S. 502 L. 12 f. o. Usamgrægtighed; L. 11 f. n. større. isted. større,; S. 507 L. 15 f. n. Varet isted. Varer; S. 511 L. 5 f. n. Digter isted. Digtere; S. 531 L. 7 f. n. bublique isted. publiqve; S. 541 L. 1 f. n. igien isted. igien.; S. 557 Fangordet Rette isted. Retter; S. 579 L. 12 f. o. anderdanig; S. 590 L. 12 f. n. aabenbaare; S. 602 L. 4 f. n. Dommeree. Alle disse Ord findes rigtigt sat i Berlings Udg. 1744.

Desuden er S. 137 fejlagtig pagineret som 173, 284 som 248, 334 som 335 og 557 som 657; S. 392—93 staar fejlagtigt Libr. II. Epigr. 96 (isted. 97) og S. 473 Libr. III. Epigr. 96 (isted. 46).

G. Rode i sin nedenfor nævnte Udg. af Moralske Tanker. Kbh. 1859. Efterskriften meddeler, at der af denne Udgave findes to forskellige Tryk, men som det ovenfor er vist, er dette en Fejltagelse.

I Sorø Skoleprogram 1872 (J. H. Bang, Fortegnelse over en Samling Holbergiana, skænket til Sorø Akademis Bibliothek af Justitsr. F. S. Bang. S. 41—42) har J. H. Bang meddelt nogle Oplysninger om et i det derværende Bibliotek bevaret Exemplar af Udgaven 1756, men dette adskiller sig. som jeg ved en anstillet Undersøgelse af alle Exemplarerne fra Sorø Akademis Bibliotek har overbevist mig om, ikke paa noget Punkt fra de ellers kendte Exemplarer. Der existerer altsaa i Virkeligheden kun ét Tryk af Udgaven 1756.

Denne Udgaves Pris var 4 Mk. 8 Sk.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 3,50; 1918 paa Dyrlunds for 21,00; 1925 $^{22}/_{10}$ for 25,00 og paa M. Lorenzens for 20,00; 1927 paa P. Fr. Rists for 17,00; 1928 $^{31}/_{1}$ for 15,00.

PAATÆNKT UDGAVE VED A. E. BOYE

En paatænkt Udgave ved A. E. Boye udkom ikke (jfr. Fabler af Ludvig Holberg. Paa ny udg. ved. A. E. Boye. Kbh. 1832. S. XIV). I Grosserer H. J. Andersens Eje findes et Exemplar af Udg. 1744 »trykt med Autors retmæssige Afstaaelse«, hvori nogle Blyantsmærker og et Par Tilskrifter, der angiver Steder baade i Forberedelsen og i enkelte Kapitler, der eventuelt kunde udelades. Om det muligvis har været Boyes Exemplar, vides dog ikke.

RODES UDGAVE 1859

Ludvig Holbergs | Moralske Tanker. | Udgivne af G. Rode. | Kjøbenhavn. | K. Schønbergs Forlag. | Thieles Bogtrykkeri. | 1859. 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; Halvtitelblad: Lud. Holbergs | Moralske Tanker. | Deelte udi 2 TOMOS. | TOM. I. | Fortale til Læseren. 1 Blad upag. (S. 5—6); Forberedelse S. 7—24; sign. (1_4)—$2_{4(v)}$; Teksten S. 25—484; sign. 2_5—$31^{*}_{(v)}$; S. 251 Halvtitelblad: Ludv. Holbergs | Moralske Tanker. | TOM. II. |. Efter Teksten følger: Oplysninger om Udgaver og Oversættelser S. I—IV. (undertegn. Herlufsholm i Marts 1860); Indholdsfortegnelse. | (Af Udgiveren). | S. V—VII. blank Side].

S. II hedder det: »Nærværende Udgave er et corrigeret Optryk af Aα [ɔ: den her A benævnte]. Som det allerede vil sees af F. L. Liebenbergs »Betænkning over den holbergske Orthographi, 1845«, S. 26, stemmer Skrivebrugen i Moralske Tanker med Epistlernes, der er lagt til Grund i det Holbergske Samfunds Udgave af Comedierne, og Ønsket om Eensartethed med denne fordrede altsaa meget faa Ændringer; det er derfor væsentlig kun Trykfeilene, som ere rettede, hvilket endogsaa gjælder med Hensyn til Skilletegnene«. Dertil slutter sig en Fortegnelse (S. III—IV) over »Afvigelser, om hvis Berettigelse der kunde være Skygge af Tvivl«.

Af nyt bringer Rodes Udgave Oversættelser af Citater i fremmede Sprog, for saa vidt de ikke allerede var oversat af Holberg selv, samt Oversættelse af de Brudstykker af Holbergs latinske Epigrammer, hvortil de enkelte Afsnit er knyttet. Ved dette sidste Arbejde havde Rektor ved Herlufsholm Chr. Rich. Steen Listov ydet sin Bistand. Desuden havde Rode udarbejdet en Indholdsfortegnelse (S. V—VII), hvad der ikke havde været i nogen af de tidligere Udgaver.

Rodes Udgave udkom 1859—60 i 5 Hefter; Prisen var 2 Rdl. 48 Sk. (senere 5 Kr.); endel brandlidte Exemplarer solgtes 1884 for 2,75.

Den blev anmeldt i Illustreret Tidende. I. 1859—60. Nr. 37. S. 310: »Et hidtil af det større Publikum temmelig upaaagtet, herligt Arbeide af vor berømte Holberg, nemlig hans »Moralske Tanker«, er nu udgivet paany ved Hr. G. Rode;« Lolland-Falsters Stiftstidende. 1860. Nr. 159. (5/7): »Medens Enhver, der kjender lidt til dansk Literatur, ogsaa kjender Holbergs Comedier, er det derimod langtfra Tilfældet med adskillige andre af hans Arbeider, navnlig hans »Epistler« og »Moralske Tanker«, skiønt disse visselig ogsaa kunne have Krav paa at kiendes i en videre Kreds«; Berl. Tidende. 1860. Nr. 298 (20/12): »Formen

for disse smaa Afhandlinger om de mest forskjellige Gjenstande og Forhold i Livet er unegtelig antiqveret; men den Lethed og Aandrighed, hvormed Holberg fremfor nogen anden dansk Forfatter altid producerede, viser sig ogsaa her trods Formen og giver dette Skrift Lighed med et ungdommeligt Ansigt under en gammeldags pudret Frisure«; Illustr. Nyhedsblad. 9. Aarg. Chria. 1860. Nr. 24. ($^{10}/_{6}$) S. 104: »Hvad gamle Fader Holberg har skrevet, er og bliver, trods alle literære Omskiftelser, dog en væderkvægende og sund Lekture«; Fædrelandet. 1860. Nr. 300 ($^{22}/_{12}$) af C. R[osenberg]: »Udgaven, der er særdeles smukt trykt og udstyret, er forsynet med Oplysninger om ældre Udgaver. Af de mange latinske Epigrammer har Udgiveren med Bistand af Prof. Listov leveret en altid omhyggelig, som oftest fortrinlig Oversættelse«. I Modsætning til disse staar Anmeldelsen i »Dagbladet«. 1860. Nr. 182. ($^{6}/_{8}$), der forholder sig temmelig kølig overfor selve Værket, som Anmelderen stempler som bornert i sit Syn, og hvis Tanker han ikke finder synderlig morsomme eller interessante, i hvert Fald ikke for den nulevende Slægt. Han roser ellers Udgaven og navnlig de »fyndige og vellykkede« Oversættelser, selvom de »ere temmelig frie«.

BINGS UDGAVE 1898

LUDVIG HOLBERG | MORALSKE TANKER | OG | EPISTLER | ET UDVALG TIL SKOLEBRUG | MED INDLEDNING OG ANMERKNINGER | VED | JUST BING | (I en Vignet: DET | NORSKE | AKTIE | FORLAG | 1898 |) KRISTIANIA 1904 | DET NORSKE AKTIEFORLAG | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa, nederst: Nationaltrykkeriet.); Forord. (undertegn. I. Bg. | Bergen 27. Oktober 1903.|) upag.; Indledning uden Titel S. 1—10; sign. 1—$1_{5(v)}$; Teksten S. 11—93; sign. 1_{6}—$6_{7(r)}$].

I Forordet meddeler Udg., at dette Udvalg er »beregnet paa at læses i skolens øverste klasser. Hvad texten angaar er den aftrykt efter Rodes udgave af Moralske Tanker. Af hensyn til skolen er foretaget forkortninger og udeladelser in næum Delphini«. Udvalget indbefatter Liber. I. Epigr. 5 (i Udg. »paa Autors egen Bekostning« S. 47—61); Liber I. Epigr. 81. (smstds. S. 73—89): Liber I. Epigr. 86 (smstds. S. 122—28); Liber II. Epigr. 89 (smstds. S. 350—58); Liber II. Epigr. 96 (smstds. S. 381—89). Resten af Skriftet indeholder Prøver af Epistlerne.

Prisen var indbundet 1,30.

BRUDSTYKKER

I Ludv. Holbergs Udvalgte Skrifter. Udg. af K. L. Rahbek. XXI. Del. Kbh. 1814. er S. 169—84 trykt: Af Holbergs Moralske Tanke. Lib. III. Epigr. 91 og S. 185—206 Holbergs Fortale og Forberedelse til samme Skrift.

I Holberg Comoedierne og de populære Skrifter Festutgaven 1922 ved Francis Bull, Georg Christensen, Carl Roos, S. W. P. Thomas, A. Winsnes. (Holberg, Epistler og Smaastykker i Utvalg ved Francis Bull. Kristiania, Kjøbenhavn (Kristiania) 1922 findes endel af de enkelte Afsnit af Moralske Tanker, sammenstillede med Uddrag af Holbergs andre Skrifter, navnlig af hans Epistler, og inddelt i følgende Afsnit: Betragtninger over 1) moralske Materier, 2) religieuse Materier, 3) literaire Materier, 4) historiske Materier, 5) diverse Materier.

SVENSK OVERSÆTTELSE 1782

LUD. HOLBERGS | Moraliska | Tankar. | Fördelade | I Fyra Böcker. | Öfwersättning ifrån Danskan. | (Vignet). | Med Kongl. Maj:ts Allernådigste Privilegio. | WÄSTERÅS, | Tryckt hos JOHAN LAUR. HORRN, på desz | bekostnad, år 1782. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Företal | Til Läsaren. | (ovenover lille Blomsterfrise) upag.; sign. $a_{2(r-v)}$; 1 Blad; Förberedelse. (ovenover Frise med Figur); S. 5—32 sign. a_3—$b_{8(v)}$; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 1—458; sign. A—$Ff_{7(v)}$; Slutningsvignet; nederst paa S. 458: Exemplaret kostar 28 Schilling oinbundit.; der er ingen Adskillelse gjort mellem 1. og 2. Tome; Slutningsvignetter (hyppigst Røskenmotiver) findes S. 54, 76, 81, 126, 202, 221, 252, 260, 281, 318, 337, 412, 435; »Företal« er trykt med en stor Type, »Förberedelse« med en noget mindre og Teksten med en endnu mindre].

Oversættelsen er sikkert foretaget enten efter Berlings Udg. 1744 eller vel snarere efter Udg. 1756; det kan sluttes af, at den svenske Oversættelse i »Förberedelse« S. 10 L. 5 f. o. har det løjerlige Udtryk »tour«, som begge disse Udgaver ved Trykfejl havde istedetfor det rette »Tone«. Baade Fortalen, Forberedelsen og Teksten er korrekt oversat, men Oversætteren har aabenbart været en meget sædelig Natur, thi hvor Holberg i sin Fortale (Berlings Udg. 1756 S. 8) taler om »Det Portrait, som gives paa et Fruentimmers Deilighed, paa hendes Bryste, Taille etc.«, hedder det (S. 13) tørt: »Den målning, som gifwes på et skönt Fruntimmers egenskaper«. Men man ser tillige, at han har været ængstelig ved Holbergs friere Anskuelser paa det religiøse Omraade, idet han helt har udeladt i sin Oversæt-

telse Lib. II. Epigr. 85 (af Rode benævnt: Om at ransage sin Tro); samme Bog Epigr. 90 (hos Rode; Om Ikke-Christnes Salighed) og Epigr. 146 (hos Rode: Om Lovsang og Bøn). Det var saa meget mere forstaaeligt, som der ved den danske Originals Fremkomst blev nedlagt Forbud mod, at den blev oversat, paa Grund af de deri fremsatte fritænkeriske Anskuelser. Skriftet skal dog paa Originalsproget have været læst endel i Sverige. Efter Kanslikollegiets Indstilling af $^{20}/_{11}$ 1780 kom der kgl. Resolution af $^{21}/_{3}$ 1781, hvorved der meddeltes Bogtrykker i Västerås Joh. Laur. Horrn Privilegium paa at udgive bl. a. Holbergs Moralske Tanker i svensk Oversættelse (jfr. Karl Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 62—63).

I det kgl. Biblioteks Exemplar har en tidligere Ejer v. Sydow skrevet de begejstrede Ord: »Denna Bok är ett mästerstycke« og senere har G. E. Klemming sendt den til Philipsen med en Dedikation. Med en gammel Haand (muligvis Klemmings) er skrevet deri: »Öfversättaren är obekant« og det er heller ikke lykkedes senere at løfte Sløret for hans Anonymitet.

Prisen var 28 Skilling.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 10,50; 1918 paa Høgsholms for 30,00.

BESKRIFNING ÖFWER EN HÅF-MAN 1770

Af en enkelt af de »Moralske Tanker« findes en tidligere svensk Oversættelse, som slet ikke har noget at gøre med den ovenfor omtalte samlede svenske Oversættelse. Titlen lyder:

Beskrifning | Öfwer en Håf-Man, | Af | Baron Ludvig Hollberg. | [Imellem 2 Streger: Libr. IV. Epigram 81. | Est animal timidum, tumidum, lepidum, tepidumqve, | Ens sapiens, demens, dans, data moxqve rogans &c. | STOCKHOLM, |. Tryckt uti Kongl. Finska Boktryckeriet, | hos JOH. ARVID CARLBOHM, 1770. | 4to.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 3—8; sign. 2—4(v); Slutningsvignet].

Warburg (Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 62) har sikkert Ret, naar han bemærker: »torde dess utgivande haft något politiskt syfte«.

Et Exemplar af dette sjældne Skrift findes i det kgl. Bibliotek i Kbh.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 10,50.

MENGELS TYSKE OVERSÆTTELSE 1744

Ludwig Holbergs, | Assessoris Consist. und Professoris Publ. bey der | Königl. Universität zu Copenhagen, | Moralische | Abhandlungen | in | Zwey Tbeile getheilet, | und | aus dem Dänischen Original ins Teutsche | übersetzet. | (Vignet). | Copenhagen und Leipzig, | Verlegts Christian Gottlob Mengel et Compagnie, | 1744. 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorrede | An den Leser. | upag.; sign.)(2; 1 Blad; Vorbereitung (ovenover Frise) S. 1—25; sign. A—$B_{5(r)}$; Slutningsvignet; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 26—286; sign. $B_{5(v)}$—$S_{7(v)}$; nederst S. 286 tre Stjerner som Afslutning; Halvtitelblad: Ludwig Holbergs | Moralische | Abhandlungen. | TOM. II. |; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 3—288; sign. a_2—$s_{8(v)}$; nederst S. 288 lille Forsiringsvignet; »Vorrede« er sat med en større, »Vorbereitung« med en noget mindre og selve Teksten med en endnu mindre Type; i Tome I er S. 283—86 og Tom. II. S. 286—88 trykt med en mindre Type end det øvrige af Teksten; der findes Slutningsvignetter Tom. I. S. 60. 70. 86. 110. 211. 219. 264. 271. 282 og Tom. II. S. 98. 175; af disse genfindes kun Motivet til S. 282 i A-Udgaven og ligesom i denne vendt paa Hovedet, men med endel Forandringer og betydelig mere uren i Tegningen (en Vinstok)].

Oversætteren har intet udeladt af selve Skriftet, ligesom ogsaa baade Fortalen og Forberedelsen er oversat i hele sin Udstrækning. Paa to Steder: Tom. I. S. 45 og Tom. II. S. 256 har Oversætteren uden Angivelse af, at de stammer fra ham, tilføjet Noter under Teksten, beregnede paa den tyske Læsekreds. Tom. I S. 45 hedder det til Forklaring af Holbergs »Godskalk«, som han oversætter som »guter Schalck« i Noten: »Der Herr Verfasser nimmt hier den Nahmen Gottschalck nach der Dänischen, und vielleicht ursprünglichen Bedeutung: Indem er in dieser Sprache, so viel als guter Schalck bedeutet« og Tom. II. S. 256 i Anledning af et Citat af Peder Paars: »Die hier und anderer Orten in diesem Wercke citirte Historie des Paarses ist eine in Dänischen Versen geschriebene moralische Piece, woraus hier allegirte Worte in Prosam übersetzt sind«.

Denne Oversættelse skal efter Sigende for Tom. I.s Vedkommende være foretaget af den indvandrede tyske Boghandler Christian Gottlob Mengel († 1769), medens Tom. II skal være oversat af en anden Anonym (jfr. Kiøbenhavns Adresse-Contoirs Efterretninger. 1761. S. 741). Oversættelsen er, som det fremgaar af nedenstaaende, trykt i Leipzig.

Allerede inden denne Oversættelse saa Lyset, gav den Anledning til en hæftig Strid. I Frankfurter gelehrte Zeit. 1744. Nr. XXXV. (1/5) læses S. 207—08: »Hamburg. Sowol aus einer be-

nachbarten gelehrten Zeitung, als auch aus den freyen Urtheilen und Nachrichten, welche allhier ausgegeben werden, ist est bekant, das . . . Holberg in Copenhagen eine neue Schrifft . . . unter diesem Titul drucken lassen: Lud. Holbergs | Moralske Tanker | deelke(!) udi 2. Tomos. 1734. 1 Alph. 16 Bogen«. Derefter gennemgaas Indholdet af Skriftet og der fortsættes: »Wir haben mit Fleisz unsern Lesern diesen Inhalt der neuesten Schrifft des Herrn Holbergs verlegen wollen, weil wir ihnen noch etwas anders dabey zu sagen haben, welches uns vor einigen Tagen ein durchreisender Freund aus Coppenhagen zuverläszig eröffnet hat. Es ist dem Hrn. Professor Reichard in Altona von einem Coppenhagenschen Buchhändler aufgetragen worden, dieses schöne moralische Buch in die teutsche Sprache zu übersetzen. Der Herr Holberg hat sich gefreuet, dasz seine Arbeit in die Hände eines solchen Mannes gekommen ist, welcher bereits durch unverbesserliche Proben in gebundener und ungebundener Schreibart gezeiget hat, dasz er selbst gut dencket und keine gemeine Gelehrsamkeit besitzet. Der Coppenhagensche Buchhändler, Otto Christ. Wentzel, hat mit Genehmhaltung des Herrn Verfassers und des Herrn Uebersetzers, den Verlag davon übernommen. Indessen erfähret man, dasz diese schöne moraliche Schrifft des Herrn Holbergs eben das Schicksal erfaren soll, welches seinen Lustspielen begegnet ist. Ein anderer gewinnsüchtiger Buchhändler, Namens Mängel, soll dieses Buch ohne des rechtmässigen Verlegers, und ohne des Herrn Holbergs Vorwissen und Gutheissen, von einigen Studenten in Coppenhagen, die keine Deutsche sind, aufs eyligste ins Undeutsche übersetzen und drucken lassen; und er will noch in dieser Messe damit zum Vorschein kommen. Es ist zu bedauren, dasz sich Leute ans Uebersetzen wagen, die nicht dazu geschickt sind, und die nicht wissen, was zum Uebersetzen erfordert wird. Wer die Schrifften des Herrn Holbergs übersetzen will, der musz sich mit den Wissenschaften schon gut bekannt gemacht haben. Denn wie ist es möglich, philosophische Gedancken auszudrucken, wenn man das Wesentliche der Philosophie noch nicht kennet, sondern noch es lernen musz. Die Herren, welche die Wissenschaften kaum kennen, und sich der Welt noch nicht gezeiget haben, und doch übersetzen wollen, würden am vernünfftigsten thun, wenn sie Menschen übersetzten, hiebey dürfen sie nicht dencken. Sie solten mehr Hochachtung für die Wercke eines Mannes haben, der eine Ziehrde ihres Vaterlandes ist, als dasz sie sich muthwillig unterstehen, seine Gedancken zu schänden. Wir halten uns aus Liebe und Hochachtung für die Verdienste des scharfsinnigen Hrn. Holbergs verpflichtet, dem Publico die Anzeige zu geben, dasz die Uebersetzung des Herrn Professor Reichards . . . noch in dieser Oster-Messe zum Vergnügen des Herrn Holbergs, und aller derer, welche eine reine

und schöne Schreibart lieben, erscheinen werde. Sie wird in der Breitkopfischen Druckerey in Leipzig bereits sehr sauber gedrucket, und der rechtmäszige Verleger, Herr Otto Christoph Wenzel wird keine Kosten dabey sparen. Die After-Uebersetzung, oder vielmehr die Undeutsche, wird sich gewisz dabey schämen müssen, wenn sie in einer liederlichen Tracht erscheinet. Auch hierinnen wird die Wenzelsche Ausgabe einen Vorzug haben, dasz die lateinischen Epigrammata, worüber die Betrachtungen von dem Hrn. Holberg angestellet sind, auch in deutschen Versen von dem Hrn. Prof. Reichard sind übersetzt worden. Es würde unnöthig seyn, den Verehrern der Holbergischen Schrifften, und einer reinen deutschen Schreibart anzurathen, die Uebersetzung, die Herr Mängel zu Marckte führen wird, mit Verachtung anzusehen; ein jeder wird dieses ohne unser Erinnern thun, und sein Geld viel zu lieb haben, um es unnütz auszugeben. Nur dieses melden wir noch, dasz der Herr Breitkopf erst mit dem Ausgange der Messe den Abdruck zu Stande bringen kann«.

Mengel havde imidlertid ikke ligget paa den lade Side, som man erfarer af en Artikel i Hamburgische Berichte von den neuesten gelehrten Sachen. 1744. Nr. LII. ($^{31}/_{7}$) S. 437—39, saalydende: »Hamburg [med Fodnoten: »Dieses ist also eingesandt»]. Christian Gottlob Mengel und dessen Gesellsch., Buchhändler aus Copenh., haben zu Leipzig wegen der moralischen Abhandlungen des Hn. Prof. Holbergs ein Avertissement, folgenden Inhalts, drucken lassen:

Es hat vor einiger Zeit Otto Christoph Wenzel, Buchhändler in Copenh., von diesem Werke in die Leipziger und hamburger Zeitungen eine Nachricht einrücken lassen. Er versichert darin, dasz dieses Buch, als das eigenhändige Manuskript des Verfassers, mit Privilegio, gegen Johannis gewis ans Licht treten würde. Andere Umstände aber verhindern den Verkauf desselben bis Neuiahr 1745. Die Verfasser dieses Avertissements haben obiges Buch unter dem Titel moralische Abhandlungen, nach einer unstreitig wolgerahtenen Uebersetzung zu Leipzig auf ihre Kosten drucken lassen. Von demselben zeigen sie an, dasz eine hohe Büchercommiszion zu Leipzig ihnen aus erleuchtetem Ermessen, Billigkeit und Recht habe wiederfahren lassen, indem ihre Auflage von derselben keinesweges als ein gewinsüchtiger Nachdruck angesehen wird. Hr. Wenzel hat sich auch vor dieser Büchercommiszion am 18. April dieses Jahres gerichtlich und dergestalt verglichen, dasz die mengelische Auflage ungehindert verhandelt werden kan, und er hingegen verbunden ist, mit seiner Auflage bis die Neuiahrsmesse 1745 zu warten, es wäre denn, dasz die mengelische Auflage eher abgesetzet würde. Hierdurch wird also das einseitige Angeben in den Zeitungen

gäntzlich vernichtet. Man beschweret sich dabei zugleich über den auswertigen Correspondenten, dasz er einem Vorgeben, so aus blossem Profeszionsneid ersonnen, so schlechterdings getrauet hätte. Man hoffet endlich die Herren Handlungsverwandten werden nummehro dergleichen Vorgeben ferner keinen Glauben beimessen, weil sie schon privatim eines andern benachrichtiget sind, auch das Gegentheil durch gerichtliche Urkunden auf das gewisseste bezeuget werden kann«.

Efter at Mengel saaledes havde faaet en Overenskomst istand med Boghandler Wentzel averterede han i Kiøbenhavns extraordinaire Relation. 1744. Nr. 33. ($^{11}/_{5}$): »I Sr. Christian Gottlob Mengels og Compagnies Boglade er, om 8te Dags Tiid, at faae til kiøbs Hr. Assessor Ludwig Holbergs Moralske Tanker, med mueligste Accuratesse oversatt af Dansk i Tydsk, af en, som er begge Sprogene fuldkommen mægtig. Man forsikkrer sig om, at denne Oversættelse skal finde ligesaa stoer Biefald, som Originalen; saasom den er i Stand til, at giøre alle i de udenlandske Tidender udbreedede Forkleinelser til intet; Hvorfor Forlæggeren og offentlig er tilkiendt sin Ræt«, og smstds. Nr. 42 ($^{15}/_{6}$): »Boghandler Christian Gottlob Mengel og Compagnie bekiendtgiør, at udi deres Boglade . . . kand paa Forlangende faaes Hr. Assessor Holbergs Moraliske Tanker i det Tydske Sprog, som de paa egen Bekostning haver ladet oversætte, og sælges Stycket for 3 Mck.«

Om denne Oversættelse skriver Holberg selv i sin 447. Epistel (Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. V. 1875. S. 10): »Den første Oversættelse paa Tydsk blev giort udi galop, saasom een Boghandler ilede dermed for at forekomme den anden. Men, u-anseet de Feil, som fandtes udi samme første Version, blev dog Oplaget udi en Hast soldt«.

Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLV) bemærker: »Eine schlecht gerathene deutsche Uebersetzung kam noch in selbigem Jahre in Kopenhagen heraus; sie führte ganz unrichtig den Titel Holbergs moralische Abhandlungen«.

Mengels Oversættelse blev anmeldt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1745. Nr. 11. ($^{12}/_{3}$) S. 166—67: »De som enten ei ere det Danske Sprog mægtige, eller dog med større Fornøielse læse et Skrift i det Tydske Sprog, end i deres Moders Maal, forfatted, ere Boghandleren Sr. Gottl. Mengel & Compagnon Tak skyldige, at de have besørget dem paa deres egen Bekostning til Trykken en værdig Oversættelse af Hr. Assess. Holbergs Moralske Tanker«. Forøvrigt indeholder Anmeldelsen kun en Oversigt over Indholdet.

I den ovenfor nævnte Artikel i Hamburgische Berichte. 1744. Nr. LII. (3/7) hedder det S. 438: »Man findet darin kein leres Gewäsche, wie in den meisten moralischen Wochenblättern, womit unsere heutige Buchläden bei nahe überheufet sind, sondern einen schönen Vorrat von klugen Lehren, die sich auf Witz, Erfahrung, Belesenheit und Gelehrsamkeit gründen« og S. 439: »Die teutsche Uebersetzung mag sonst richtig und fleiszig genug seyn. Nur ist das daran zu tadeln, dasz der Hr. Verfasser durchgehends unteutsche Wörter die er mit leichter Mühe gegen gute teutsche und überall schon gebraüchliche hätte vertauschen können, z. E. Capacität, contribuiren, Conduit u. d. g. einfliessen läst. Am lächerlichsten ist es dasz man glaube, es sey genug, wan man dergleichen unteutsche Wörter nur mit teutschen Buchstaben drucken lasse«.

Prisen var 3 Mk.

REICHARDS TYSKE OVERSÆTTELSE 1744

Ludwig Holbergs | Moralische | Gedanken. | Aus dem Dänischen | ins Deutsche übersetzt, | durch | Elias Caspar Reichard, | Profess. der Beredsamkeit und Dichtkunst | an dem königlich dänischen akademischen Gymnasio | zu Altona. | Mit Königl. Poln. und Churfl. Sächs. Freyheit. | (Vignet). | Leipzig 1744 | In Verlag Otto Christoph Wenzels, | Buchhändlers in Coppenhagen. | 8vo.

[Indhold; Titelblad; Vorbericht (ovenover Frise) upag.; sign. *—*2(v); 4 Sider, undertegn. Altona den 1. May 1745. | Elias Caspar Reichard. | Vorrede (ovenover Frise, samme Motiv som i Originaludgaven men med smaa Forandringer); upag.; sign. A2(r–v); undertegnet: Ludwig Holberg, 1 Blad; Einleitung (ovenover forskellig Frise) S. 5—26; sign. A3—B5(v); Slutningsvignet; Teksten S. 27—836; sign. B6—Hhh2(v); Slutningsvignet; S. 409 Halvtitelblad: Ludwig Holbergs | Moralische | Gedanken. | Zweyter Theil. | Aus dem | Dänischen ins Deutsche übersetzt | von | Elias Caspar Reichard. |; der findes en lille Frise over Begyndelsen af 2. Tomes Tekst og ellers Linjer, sammensat af Stjerner over Begyndelsen af hvert Afsnit; i Slutningen af Bogen fra S. 599 desuden en Forsiring af tre større Stjerner eller lignende over flere af Afsnittene; Slutningsvignetter (heri dog ikke medregnet Smaastjerner o. l.) findes S. 51. 70. 77. 83. 103. 142. 151. 168. 185. 193. 215. 234. 243. 259. 287. 300. 338. 361. 369. 380. 401. 408. 463. 516. 524. 542. 568. 587. 598. 611. 621. 644. 660. 688. 700. 713. 748. 754. 769. 783. 806. 814. 822, større eller mindre alt efter Pladsen; af disse minder S. 103 Vignetten i Motiv om Udg. A og B S. 520, kun at den i A ligesom i Oversættelsen er vendt om; og S. 142 (300) om B S. 121; Oversætterens »Vorbericht« er trykt med en stor

Type, »Vorrede« med en endnu større og endelig »Einleitung« og selve Teksten med en Type, der er mindre end begge disse].

Baade Holbergs Fortale og Forberedelse, samt alle de enkelte Afsnit er oversat nøjagtigt efter Teksten. Foruden en tysk Oversættelse af hvert af de Epigrammer, der staar over de enkelte Afsnit, og som han i Modsætning til Holberg citerer helt, har Oversætteren som Fodnoter tilføjet endel oplysende Anmærkninger, samt i Teksten fortysket alle de latinske og franske Ord og specielle danske Vendinger, der findes i Originalen, dog saaledes, at han som Fodnoter har meddelt disse for at Læseren selv kan dømme om Oversættelsens Rigtighed. Ved en Fejltagelse blev dette, som han siger i Fortalen, forglemt i de første 4—5 Ark, hvad der dog ikke forholder sig helt rigtigt, idet der ogsaa i disse Ark findes flere saadanne Fodnoter, omend ikke i nær saa stort Omfang som i de senere. Oversætterens egne Anmærkninger er dels af oplysende Art, naar han forklarer Ting eller Personer, som forekommer i Teksten, eller videre udvikler Holbergs Tankegang i sprænglærde, vidtløftige Deduktioner med talrige Citater og Henvisninger, der tynger Holbergs lette, skæmtsomme Stil, dels indeholder de ofte Indvendinger, hvor Oversætteren mener at maatte tage Forbehold overfor Holbergs Meninger, som han ofte nok tager vel haandfast paa. Navnlig er han meget forsigtig, naar Talen kommer ind paa religiøse Emner, som et karakteristisk Exempel kan nævnes hans Anmærkning S. 539—40. Ikke uden Interesse er ogsaa hans vidtløftige Bemærkninger til 3. Bogs 14. Epigram, om Digtekunsten, hvor Fodnoterne er nær ved at tage Luven fra Teksten. Hist og her findes smaa Pudsigheder, som S. 633, hvor han benytter Lejligheden til at give et Hib til den Mengelske Oversættelse, der er kommet til at forvexle Hollændere med Lollændere, og den komiske Oplysning S. 687 (»Aebeltoft ist ein Städtgen in Jütland, im Stifte Aarhuus, 7 Meilen von der Stadt Aarhuus, und 6 von Randers, ohnweit von dem Vorgebürge Hollenäs, das ist, heiligen Vorgebirge. Der Ort ist klein, und bestehet meist nur aus einer langen Strasze«. »Aalburg wird von einigen klein Copenhagen genannt, weil sie nach Copenhagen die reichste beste und florisanteste Stadt in Dännemarck ist. In der Lebens Art kommen die Einwohner den Copenhagnern nahe. Und sie sollen auch in der Ueppigkeit andern nacheifern«. Endnu maa bemærkes, at han har givet endel af de enkelte Afsnit en Overtitel, der ikke har noget tilsvarende i Originalen.

I sin »Vorbericht« siger han: »Von diesen moralischen Gedanken ist zwar bereits im vorigen Jahre eine deutsche Uebersetzung zum Vorschein gekommen: man darf aber dieselbe nur mit der gegenwärtigen zusammen halten: so wird man sogleich

überzeuget werden, dasz meine Bemühung, eine bessere zu liefern, nicht unnöthig gewesen. Es war dem Herrn Verfasser, ohne dessen Vorwissen und Genehmigung man die erste mit der grösten Eilfertigkeit veranstaltet hatte, selbst daran gelegen; und er hat mir sein Vergnügen schriftlich darüber bezeuget, dasz ich mich auf wiederhohltes Ersuchen des Herrn Verlegers, dieser Arbeit habe unterziehen, und diese seine Betrachtungen, die den Kern seiner Philosophie und sein eigentliches Glaubensbekenntnisz enthalten, in ihrer Vollständigkeit, Richtigkeit und Schönheit meinen Landesleuten zu lesen geben wollen. Wenigstens smeichele ich mir, dasz diese Vollkommenheiten an meiner Uebersetzung sichtbarer seyn werden, als an jener, woran zwar mehrere gearbeitet haben, welche aber doch so voller Auslassungen, Unrichtigkeiten und Sprachfehler ist, dasz man zweifeln musz, ob die Uebersetzer der dänischen oder der deutschen Sprache weniger kundig gewesen .... Der Anmerkungen hätten freylich mehrere gemacht werden können; allein vielleicht hätte ich nicht einmal so viele machen sollen, als wirklich da stehen. Sie hätten auch besser und gründlicher seyn können. Ich gestehe dieses ganz gern. Sie sind aber nun einmal da, so gut sie mir unter vielfältigen Zerstreuungen und verschiedenen andern überhäuften Geschäften haben gerathen wollen, und ich unterwerfe solche, wie der Herr Verfasser seine Gedanken, dem Urtheile billiger Leser, und hoffe auch, dasz sie dem Herrn Holberg, gegen welchen ich jederzeit alle geziemende Ehrerbietung und Hochachtung behalte, nicht gänzlich misfallen werden«.

Dette Oversætterens Haab gik i Opfyldelse; Holberg skriver i sin 447. Epistel (Holbergs Epistler; udg. af Chr. Bruun. V. Kbh. 1875. S. 10): »Den anden Oversættelse ved Hr. Profess. Reichard er u-forligneligen bedre, hvorover man mærkede, at det første Oplag ingen Afbrek giorde udi det sidstes Debit«.

Ogsaa Scheibe (Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLV) omtaler Oversættelsen med megen Ros: »Hingegen besorgte der Herr Professor Reichard mit Genehmhaltung des Verfassers eine bessere und mit Geschmack ausgearbeitete deutsche Uebersetzung, die denn auch im Jahre 1745. unter dem Titel Ludwig Holbergs moralische Gedanken aufs sauberste gedruckt und in einem Bande zum Vorschein kam«.

Oversætteren var Elias Caspar Reichard (f. 1714 † 1791), der 1740 var blevet Professor ved Gymnasiet i Altona, men 1745 blev ansat ved Collegium Carolinum i Braunschweig og 1754 Rektor ved Gymnasiet i Magdeburg, fra hvilken Stilling han 1784 tog sin Afsked.

Skriftet er trykt hos Breitkopf i Leipzig.

I Catalogus univ. oder Verzeichnisz derer Bücher, welche in der Franckfurther und Leipziger Oster-Messe des 1744 Jahres herauskommen sollen. anføres: »Ludw. Holbergs Moralische Gedancken, 2. Theile. 8. mit Königl. Pohln. und Churfürstl. Sächsz. allergn. Privil. Coppenh. bey Otto Christ. Wentzel«. Hermed stemmer det, at Oversættelsen bærer Trykkeaaret 1744, men af det under den Mengelske Oversættelse anførte vil det ses, at det ved Leipziger Büchercommission 18. April 1744 kom til Forlig mellem Boghandlerne Mengel og Wentzel, saaledes, at den Mengelske Oversættelse, tiltrods for Holbergs manglende Autorisation, uhindret skulde kunne forhandles, medens Wentzel skulde vente med sin Oversættelse til Nytaarsmessen 1745, hvis da ikke Mengels Oversættelse skulde blive udsolgt forinden. Wentzels, ved Reichard besørgede, Oversættelse har da sikkert allerede foreligget trykt 1744, men Oplaget er holdt tilbage, og i Oplaget har Reichard siden i Maj det følgende Aar ladet indsætte sin »Vorbericht«, der er dateret d. 1. May 1745 og som ogsaa tydeligt ses at være et senere Tillæg, idet den er helt udenfor den oprindelige Paginering, der ellers er saaledes: Titelblad S. 1—2, Vorrede S. 3—4, Einleitung S. 5 ff.

Wille Høyberg i sine Kiøbenhavnske Samlinger. I. [Kbh. 1755] S. 489 anfører: »Paa Tydsk oversat ved Reichard. Leipz. 1745. in 8.« og dette gaar igen hos Worm (I. S. 459) og Nyerup (S. 260), men det er dog næppe rimeligt, at der har existeret Exemplarer, paa hvis Titelblad Aaret har været rettet til 1745. Opgivelsen angaar sikkert kun Udsendelsesaaret.

Kaysers Bücherlexikon anfører en Udg. Flensburg. 1744, men en Efterspørgsel i Preuszische Staatsbibliothek, Berlin, indbragte det Svar, at en saadan Udgave ikke fandtes; den har formodentlig ikke existeret.

Reichards Oversættelse blev anmeldt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1745. Nr. 31. ($^{30}/_{7}$) S. 481—83: »Under Boghandlerens Sr. O. Christ. Wentzels Forlag er nu traadt for Lyset: Ludvig Holbergs Moralische Gedancken. Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt durch Elias Caspar Reichard .... Enhver, som kiænder Hr. Prof. Reichards philosophiske Styrke af hans øvrige Skrifter, har uden Tvivl forud loved sig en Oversættelse fra hans Haand, som var Originalens Indhold værd; og man meener ikke at irre, om man siger, at dette hans Arbeide svarer fuldkommen til vores Formodning .... Saa har han og nu og da indstrøed sine egne Anmærkninger; hvilke, hvorvidt de samme kunne komme overeens med Forfatterens Meening, man overlader vores berømte Hr. Assessor Holberg best, og ellers til enhver Læsere i Almindelighed, at paaskiønne. Paa Trykken har

Forlæggeren heller intet sparet, anseet Skrifterne ere ziirlige, og Papiret fint og hvidt«; i Göttingische Zeit. von gelehrten Sachen. Göttingen. 1745. 92. St. (18/11) S. 768: »In Wenzels, Buchhändlers in Coppenhagen, Verlag sind allhier abgedrukt Ludwig Holbergs moralische Gedanken aus dem Dänischen ins Deutsche übersezt durch Elias Caspar Reichart.... Auf dem Titel heiszt die Jahrzahl 1744: aber die Vorrede des Uebersezers ist erst den 1ten Mai 1745 datirt. Man hat schon eine andere Uebersezung dieses Werkes gehabt die aber so gerahten ist, dasz Hr. Reichart seine Mühe, die er bey Verfertigung einer andern angewandt, nicht zu bereuen hat: wie denn die seinige, wovon wir sprechen, mit aller Sorgfalt, und ins besondre in Ansehung der vielen Verse sehr wohl gerahten ist. Das Werk selbst begreift in vier Büchern 168. Epigrammen, die lateinisch sind, und eine deutsche Uebersezung haben: zuweilen aber ganz ungewöhnlich lang gerahten sind. Ueber diese Texte hat Herr Holberg eben so viele moralische Auslegungen geschrieben, darinn er seinen satyrischen, und von den ordentlichen Meinungen der Menschen, sowohl im Rühmen als im Tadeln öfters entfernten Geist, seiner Gewohnheit nach erwiesen und öfters eine Freyheit gebraucht hat, die selbst in unsern Zeiten nicht gemein ist. Der Hr. Uebersezer hat deswegen hin und wieder in seinen Anmerkungen des Hrn. Verfassers alzu wenig eingeschränkte Säze, näher zu bestimmen Ursache gefunden«. Efter Werlauffs Formodning (jfr. Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 331) skyldes denne Anmeldelse den til Danmark indkaldte Tysker Christian Ludwig Scheidt, der var Holbergs Kollega ved Universitetet som Professor i Natur- og Folkeret og fra tidligere Tid havde Forbindelser i Göttingen, hvor han ligeledes havde været knyttet til Universitetet.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 3,00.

UDGAVE 1753

Herrn Ludwigs | Freyherrn von Holbergs | Moralische | Gedanken. | Aus dem Dänischen | ins Deutsche übersetzt, | durch | Elias Caspar Reichard, | Profess. der Beredsamkeit und Dichtkunst | an dem königlich dänischen akademischen Gymnasio | zu Altona. | Mit Königl. Poln. und Churfl. Sächs. Freyheit. | (Vignet, forskellig fra Udg. 1744). | Leipzig, 1753. | In Verlag Otto Christoph Wenzels, | Buchhändlers in Coppenhagen. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorbericht (ovenover Frise, forskellig fra Udg. 1744) upag. (S. 3—6); sign. A_2—$A_{3(v)}$; undertegn. som i Udg. 1744; Vorrede (ovenover Frise, forskellig fra Udg. 1744) upag. (S. 7—8); sign.

$A_{4(r-v)}$; Einleitung (ovenover Røskenfrise) S. 9—28; sign. A_5—$B_{6(v)}$; Teksten S. 29—768; sign. B_7—$Bbb_{8(v)}$; S. 768: ENDE.; Slutningsvignet; S. 369 findes et Halvtitelblad: Herrn Ludwigs | Freyherrn von Holbergs | Moralische | Gedanken. | Zweyter Theil. |; Teksten til anden Del begynder bagpaa dette Halvtitelblad; ovenover en Frise med en Svane; der findes kun Slutningsvignetter, hvor Teksten løber ud nederst paa en Side og hvor Pladsen saa tillader det, nemlig S. 134. 368. 466. 556. 686. 717. 727; over næsten alle Afsnittene findes en Linje, sammensat af Stjerner eller lignende, undertiden med et Spørgsmaalstegn i Midten. Vorbericht er sat med en stor, Vorrede med en noget mindre og Einleitung og selve Teksten med en endnu mindre Type; det hele er sat mere kompres end i Udgaven 1744 og Tryk, Udstyrelse og Papir er betydelig tarveligere].

Det er et rent og skært Optryk af Udg. 1744, hvori er medtaget alle de vidtløftige Noter.

Et Exemplar solgtes 1925 paa M. Lorenzens Auktion for 17,00.

TITELUDGAVE 1760

Herrn Ludwigs | Freyherrn von Holbergs | Moralische | Gedanken. | Aus dem Dänischen | ins Deutsche übersetzt, | durch | Elias Caspar Reichard, | Profess. der Beredsamkeit und Dichtkunst | an dem königlich dänischen akademischen Gymnasio | zu Altona. | Mit Königl. Pohln. und Churfl. Sächs. Freyheit. | (Samme Vignet som i Udg. 1753). | Flensburg und Leipzig, | bey Johann Christoph Korte, und in Altona im | Kortenschen Bücherlager, 1760. | 8vo.

Det er i Virkeligheden ingen ny Udgave; det eneste nye er Titelbladet, der er trykt til det gamle Oplag fra 1753, formodentlig da det Korte'ske Forlag havde købt det af den oprindetige Forlægger. Rimeligvis er det i denne Skikkelse forholdsvis hurtigt bleven udsolgt, thi allerede 7 Aar efter blev Oversættelsen oplagt paany.

NY UDGAVE 1767

Des | Freyherrn von Holbergs | Moralische | Gedanken. | Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt | durch | Elias Caspar Reichard. | (Stor kobberst. Vignet med Forlæggerens Initialer). | Erster Band. | Neue durchaus verbesserte und sehr vermehrte Auflage. | Flensburg und Leipzig, | bey Johann Christoph Korte. 1767. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorbericht | zur ersten Ausgabe der deut-|schen Uebersetzung. | (ovenover stor Frise), upag.; sign. *2—*4(v); 6 Sider; undertegn. som i Udg. 1744; Slutningsvignet; Vorrede (ovenover forskellig Frise) undertegn. Ludwig Holberg; upag.; sign. *5(r–v); 1 Blad; Vorrede | zu dieser neuesten Ausgabe. | (ovenover forskellig Frise), upag.; sign. *6—**4(v); 14 Sider; undertegnet: Halle, den 20. August, 1766. M. Joh. Peter Miller; forskellig Slutningsvignet; Inhalt | der Abhandlungen. | (ovenover Røskenfrise); upag.; sign. **5—**8(v); forskellig Slutningsvignet; Einleitung. (ovenover forskellig Frise) S. 1—25; sign. A—B5(r); S. 25 lidt over Midten Overskriften: Allgemeine Anmerkungen., der strækker sig til S. 30 og sluttes med en lille Røskenvignet; Teksten S. 31—560, sign. B8—Mm8(v); forskellig Slutningsvignet; over hvert Afsnit findes en Linje, sammensat paa forskellig Maade og S. 54. 67. 95. 107. 118. 146. 161. 191. 203. 218. 241. 264. 276. 289. 304. 317. 331. 341. 359. 379. 395. 410. 429. 451. 478. 489. 503. 527. 540 findes, alt efter Pladsen, større eller mindre Vignetter; alle Fortalerne og Indholdsfortegnelsen er sat med en stor Type, Einleitung og selve Teksten med en noget mindre og »Allgemeine Anmerkungen«, der med en enkelt Undtagelse, nemlig 1. Bogs 177. Epigr., findes efter hvert Afsnit, med en endnu mindre; i denne første Del er 2. Bogs 84. Epigr. optaget som det sidste, medens det baade i Holbergs Original og de tidligere Udgaver af Reichards Oversættelse er det første i anden Del].

Des | Freyherrn von Holbergs | Moralische Gedanken. | Aus dem Dänischen | ins Deutsche übersetzt | durch | Elias Caspar Reichard. | (Forskellig træskaaret Vignet; formindsket Gengivelse af Vignetten over: Vorrede zu dieser neuesten Ausgabe i 1. Bd. *6). | Zweyter Band. | Neue durchaus verbesserte und sehr vermehrte Auflage. | Flensburg und Leipzig, | bey Johann Christoph Korte. | 1767. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Frise) S. 563—1092 [Titelbl. er medregnet i Pagineringen]; sign. Nn2—Zzz2(v); Slutningsvignet, hvori Initialerne PGL; Register | der vornehmsten Sachen. | (ovenover Røskenfrise); upag.; sign. Zzz3—Dddd8(r); Slutningsvignet; paa sidste Side: Druckfehler.; over hvert Afsnit findes en Linje sammensat paa forskellig Maade og S. 594. 610. 632. 660. 678. 687. 709. 722. 741. 764. 779. 796. 811. 841. 854. 863. 879. 889. 900. 916. 927. 939. 963. 972. 980. 999. 1016. 1030. 1039. 1046. 1059 og 1071 findes, alt efter Pladsen, større eller mindre Vignetter; »Allgemeine Anmerkungen«, der mangler ved 3. Bogs 105. Epigr. og 4. Bogs 83. og 99. Epigr., er sat med en mindre Type end selve Teksten].

I sin Fortale meddeler Udgiveren, at han har »die an sich wohlgerahtene und getreue Uebersetzung durchgesehen, an unzählichen Orten die, etwas langen und verschlungenen Perioden getheilt und in kürzere verwandelt, hie und da aber auch ganze Stellen nach der französischen Uebersetzung umgeschmolzen«;

hvorpaa han anfører forskellige Prøver (en af disse henfører han til 1. Udg. men det er i Virkeligheden 2. Udg. 1753, hans Citat henviser til). For ikke at tale om de »unzähligen Druckfehler« har han endvidere »allenthalben die dänischen Wörter und Redensarten, welche mit vollen Händen unter den Text gestreuet wurden, weggestrichen, weil ich gar keinen Nutzen davon für teutsche Leser erwarten konnte. Hingegen habe ich viele von den Anmerkungen des gelehrten Herrn Prof. Reichards beybehalten, und dieselben am Ende mit (Reich.) oder mit einem (R.) von meinen eigenen unterschieden. Viele aber konnten ohne allen Schaden wegbleiben, worin nämlich manches, was der Autor ironisch sagte, vor Misdeutung verwahret wurde, welches mir einer Erläuterung eben so unfähig schien, als die Stellen im Rabener . . . Oft habe ich Stellen verändert, welche reinen Ohren und Augen unerträglich sind. Des Herrn Barons Geschmack war gewis nicht fein genug, sonst würde er sich nimmermehr so viele unanständige und die Ehrbarkeit beleidigende Ausdrücke und so viele niedrige Vergleichungen oder in Dänemark nur gemeinen Leuten gewöhnliche Sprüchwörter erlaubet haben«. Som Exempel herpaa anfører han selv 3. Bogs 141. Epigr. [skal være 41. Epigr.], hvor han har omskrevet Holbergs Udtryk (Originaludg. 1744. S. 458—59, Reichards Oversættelse 1744. S. 631—32), saa at al Saft og Kraft er forgaaet dem, men han roser sig af at have fjærnet denne »stinkende Pfütze mitten in einem schönen Garten«; endvidere har han udeladt et helt Stykke i 1. Bogs 171. Epigr. (Originaludg. 1744. S. 245—50; Reichards Oversættelse 1744. S. 310—16), Desuden har han givet hvert Afsnit en Overtitel og tilføjet sine egne Anmærkninger efter dem. Han slutter med at citere Tyge Rothes Ord om Holberg i hans Skrift: Om Kiærlighed til Fædernelandet.

Hans største virkelige Fortjeneste som Udgiver er imidlertid det alfabetiske Stikordsregister, som han har vedføjet ved Slutningen af 2. Bind og som, da det ikke har noget tilsvarende i nogen af de danske Udgaver, kan være til Nytte for dem, der beskæftiger sig med de »Moralske Tanker«, og hjælpe til at finde et Citat eller en Udtalelse, hvis Anvendelse man ikke har præsent.

De »Allgemeine Anmerkungen«, som han selv er saa tilfreds med og hvis Hensigt han karakteriserer med de Ord: »den wohlbewirtheten Gästen des Herrn von Holberg einen schmackhaften Nachtisch zuzubereiten«, er derimod, i det mindste for en Nutidslæser, ret interesseløse. Allerede hans Anmærkninger til Holbergs egen »Einleitung« giver et klart Indtryk af, hvorledes disse vil forme sig. Med ægte tysk Grundighed giver han heri en Vejledning til at sammensætte sig et »auserlesene moralische Bibliothek«, inddelt systematisk i Hovedgrupper og Under-

afdelinger. Man vil forstaa, hvor ilde Holbergs Tekst staar til disse Anmærkninger, der i en snakkesalig og ordrig Stil, tidt ret svulstigt, fremsætter en Mængde moralske »Gemeinplätze«, ledsaget af talrige Citater, hovedsagelig af Samtidens tyske Digtere. »Der Dänische Montagne«, som han benævner Holberg, vilde vist alvorligt have frabedt sig disse Tilføjelser, i hvilke Udgiveren forresten oftere, navnlig naar Talen er om religiøse Emner, har mange Indvendinger mod de Holbergske Anskuelser og Meninger.

Det bekendte Epigram (3. Bogs 68.) (af Rode benævnt: Om Reformer i Universitets-Væsenet; her: Vorschläge zur Verbesserung der Universitäten) med Satiren over Disputats-Uvæsenet giver ham Anledning til med Stolthed at fremhæve, hvor ganske anderledes godt det staar til med Universiteterne i Tyskland, navnlig Tübinger Universitetet, som kan være et Mønster for alle Universiteter.

Udgiveren Johan Peter Miller (f. 1725 † 1789) blev 1751 Rektor ved Skolen i Helmstädt, 1756 ved Gymnasiet i Halle og 1766 endelig Professor i Teologi ved Göttinger Universitetet. Han var nærmest ortodox med Hang til Rationalisme, men yderst tolerant. Der foreligger fra hans Haand en Række teologiske, pædagogiske og navnlig moralske Skrifter, (Einleitung in die Moral. 1772 og Lehrbuch der Moral. 1774). »Den christelige Sædelæres Historie« foreligger i Dansk Oversættelse ved Knud Bredenberg. Kbh. 1780—82.

Denne nye omarbejdede Udgave af Reichards Oversættelse blev anmeldt i Allgemeine deutsche Bibliothek. Berlin und Stettin. 1768. VI. Bd. 2. St. S. 321: »Hr. v. Holberg war ein Polygraph, und, wie es diesen Herren immer geht, sie schreiben meistens mittelmäszig, oft schlecht und sehr selten gut. Daher sollte es den neuen Herausgeber gar nicht befremdem, wenn ihn selbst die Dänen jetzo mit Gleichgültigkeit nennen. Er muszte freylich zu der Zeit, da er schrieb, seinen Landsleuten ein groszes Licht seyn; denn es ist immer besser, ein dampfendes töpfernes Lämpchen zu haben, als ganz in der Finsternisz sitzen. Aber nun uns, Deutschen, die Uebersetzung dieses Werks aufs neue in die Hände zu geben, da wir bessere Originale haben, oder wenigstens von den Ausländern vortreflichere Schriften verdeutschen können, dazu sehen wir keinen zureichenden Grund, wenn die hinzugekommenen Anmerkungen auch beträchtlicher und wichtiger wären, als die Anmerkungen uns des Uebersetzers und Herausgebers geschienen. Vielleicht ist es aber auch nicht möglich, etwas vollkommeners unter einen schlechten Text zu bringen«. Den haarde og ubillige Dom over »Moralske Tanker« er undertegnet P., men hvem der skjuler sig under dette Mærke, vides ikke.

Kaysers Bücherlexicon angiver Prisen paa en Udg. Schleswig (Hammerich in Altona) 1767 til 1 Rthlr. 12 gr.; i Preuszische Staatsbibliothek, Berlin, findes en saadan Udg. ikke og har formodentlig heller ikke existeret.

DE DEENSCHE SPECTATOR 1747—48

DE | DEENSCHE | SPECTATOR, | OF | ZEDEKUNDIGE VERTOGEN | VAN | LODEWYK HOLBERG, | Assessor Consist. et Professor Publ. | in de Koninglyke Universiteit te | Coppenhagen. | Uit het Hoogduitsch vertaalt. | (Kobberst. Vignet; Landskab, foroven S) | TE AMSTERDAM, | By STEEVE VAN ESVELDT, | In de Beurssteeg. 1747. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold; Titelblad: DE VERTALER | AAN DEN LEZER. | (upag. (S. 3—7), sign. *2—*4(r); Slutningsvignet; VOORREDEN | VAN DEN | SCHRYVER. | S. 8—34; sign. *4(v)—***(v); Slutningsvignet; BLADWYZER upag.; sign. ***2—***4(v); 6 Sider; Teksten S. 1—265; sign. A—R5(r); S. 265: EINDE.; S. 266: Zinhinderende Drukfeilen dus te verbeteren.|; derefter et Blad: BERICHT. (Annonce fra S. van Esveldt om nogle Bøger paa hans Forlag); de første 34 Sider er sat med en stor Type; Teksten med en noget mindre og Bladwyzer med en endnu mindre. Der findes ingen Vignetter udover de allerede nævnte; over Siderne staar til venstre: DE DEENSCHE SPECTATOR; til højre: VERTOOG med det paagældende Nummer].

(Jfr. Het boek. 1924. S. 203).

DE | DEENSCHE | SPECTATOR, | OF | ZEDEKUNDIGE VERTOGEN | VAN DEN BARON | LODEWYK HOLBERG, | Assessor Consist. et Professor Publ. | in de Koninglyke Universiteit | te Coppenhagen. | Uit het Hoogduitsch vertaalt. | TWEEDE DEEL. | (samme Vignet som i I). | TE AMSTERDAM, | By STEEVE VAN ESVELDT, | In de Beurssteeg. 1748. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold; Titelblad; DE | VERTALER | AAN DEN | LEZER. | upag.; sign. *2—*5(v); 8 Sider; BLADWYZER upag.; sign. (*6—*8v); 6 Sider: Teksten S. 1—260; sign. A—R2(v); Slutningsvignet (den samme som i I *4.); Fortalen er sat med en større, Teksten med en noget mindre og Bladwyzer med en endnu mindre Type; S. 260: Einde van het tweede en laatste Deel. Der findes ingen Vignetter udover den allerede nævnte; over Siderne staar, til venstre: DE DEENSCHE, til højre: SPECTATOR].

Denne hollandske Oversættelse indeholder alle Originalens Afsnit i samme Rækkefølge; Angivelsen af Bog og Nr. for Epigrammerne er udeladt og af Epigrammerne er kun anført det samme Brudstykke som i Holbergs Original; den latinske Tekst i Epigrammerne er ikke oversat. Holbergs »Fortale til Læseren« er ikke medtaget, men derimod hans »Forberedelse«. Oversættelsen er foretaget ikke efter Reichards tyske Oversættelse, men efter Mengels, hvilket tydeligt fremgaar af, at den hollandske Oversættelse har to Noter, der stammer fra den Mengelske, nemlig I. S. 20 og II. S. 228 (hos Mengel I. S. 45 og II. S. 256).

Af nyt har Oversætteren kun tilføjet to ubetydelige Fodnoter I. S. 25 og 190 og i Holbergs Forberedelse (S. 16) en Note om to nye moralske Romaner, udkomne i England efter at Holbergs Moralske Tanker var trykt og som han derfor ikke havde kunnet anføre.

I Oversætterens Fortale i 1. Del anføres, at Holberg af Gottsched er bleven hædret med Navnet Den danske Terentius, af Hamburger Correspondent med Navnet Den danske Plautus og af en anden berømt Lærd med Navnet Den danske Ennius og i Almindelighed er kaldt »de Erasmus van zynen tyd«. Om det her foreliggende Skrift hedder det: »Te betogen van wat gewicht en waarde de daarin vervatte vertogen zyn, is onze toeleg niet; alleen menen wy het genoeg te zyn, te zeggen, dat men daarin alzints blyken van de grootste schranderheid aantreft, en ene leerwyze der zedekunde, die niet min vast gegrond als nieuw, en niet min vermakelyk als stichtelyk is; en nadien de schryver zelfs in zyne voorreden omstandige redenen van zyne behandeling der zedelere geeft, konnen wy den lezer tot dezelve wyzende, gelyk wy doen, de moeyte sparen, deswegens iets meerder te zeggen«. Videre: »Van onze vertaling zouden wy geheel hebben konnen zwygen en dezelve slegts aan het gunstig of ongunstig oordeel van den lezer, enen iederen naar zyne geaartheid, overlaten, by zo verre wy niet vermoedden, dat veellicht de een of ander zoude konnen afkeuren, dat wy doorgaans de zogenaamde bastert-en kunstwoorden onvertolkt gelaten hebben; doch om de zulken redenen van ons doen in dezen te geven, en te tonen, dat wy in de onvermydelyke noodzakelykheid geweest syn, dus en niet anders te werk te gaan, verzoeken wy de zodanigen, hun oordeel te schorten, tot dat zy het II. Deel van dit werkje gelezen hebben, 't geen reeds op de pers is en mede eerlange het licht zal zien, of wyzen hen liefst vooraf tot het XXII. vertoog van het zelve deel, waar in de schryver de noodzakelykheid van het behouden der bastert-en konstwoorden beweert; welk vertoog wy, zo wy de ongunst der kiessche Hollandsche taalminnaren, die 'er inzonderheid genen kleinen veeg uit de pan krygen, geducht en gevreest hadden, zou-

den hebben moeten uitmonsteren en afkeuren; doch 't geen wy echter niet raadzaam oordeelden, als niet gezint zynde ter liefde van hun 's mans werk te verminken, maar veeleer het zelve, zo veel ons doenlyk was, in zynen luister te behouden«.

Dette 1. Bind blev anmeldt i Republyk der Geleerden. 1747. I. te Amsterdam. S. 530—45: »De Schryver van dit Werkje, reets eenigermaten bekend door zyne Onderaardsche reizen van Claas Clim, is Lodewyk Holberg, by de Noordsche Volken, volgens den Vertaalder gebynaamt de Deensche Terentius, de Deensche Plautus, de Deensche Ennius, en de Erasmus van zyn 'tyd. Zulke grootsche bynamen doen billyk iets groots van den Man verwachten. Wy willen hem ook gaarne dien lof geven, dat hy meer verstand heeft dan de gemene Noordsche Geleerden, maar behoudens de eerbied, die wy voor hem betuigen, kunnen wy hem echter niet gelyk stellen met de Schryveren der andere Spectators, inzonderheid niet met die der Engelsche, welken zoo de Heer Holberg den naam van den Erasmus zyns tyds verdient, buiten tegenspraak dien van Salomons hunner tyden verdienen. Wy beroepen ons op het onzydig oordeel van een ygelyk die gemelde Werke nevens het tegenwoordige lezen«. Efter at have dadlet Holbergs Kritik over Fénélons Télemaque og som en Prøve paa hans eget Arbejde at have aftrykt den XXIII. Vertoog (Lib. I. Epigr. 171) fortsætter Anmelderen (S. 545): »Zie daar een originaal Deensch vertoog; 't geen naar 't gevoelen van den Schryver zelve (en dien moet men immers geloven) groote verdiensten heeft; wy laten 't oordeel aan onzen Republyk-Lezer. Wy zouden tot beter verstand der originale gevoelens van dit originale vertoog, die ontelbare en onnutte basterd woorden wel in zuiver Hollandsch vertaalt hebben, maar de Vertaalder zelve heeft zulks niet durven ondernemen, want zegt hy, in zyne Voorreden, het werk zou daar dor zyn luister verliezen, en booven dien krygen de genen, die zulks ondernemen in het XXII. vertoog van het volgend Deel genen kleinen veeg uit de pan van den Schryver. Om dan dit Werk zyn'luister niet te doen verliezen, en geen veeg uit de panne te krygen, hebbe wy het gelaten, als wy 't vonden, en anders doende, zouden wy, om in den originalen styl te spreken, in Danger geweest zyn om van den originalen Deenschen Erasmus te devieeren, door een faux pas te Glisseron, en facilement te Tombéren«.

Denne skarpe og unægtelig noget ubillige Kritik foranledigede den anonyme Oversætter til at indlede 2. Del af sin Oversættelse med et temmelig groft Svar, hvori han forsvarer sin Omtale af Holberg, hvis berømteste Værker han anfører med Tilføjende af, at flere af dem er oversat paa Hollandsk og endnu flere paa Tysk. Han citerer ogsaa den ovenfor nævnte særdeles rosende

Anmeldelse i Nova Acta Eruditorum 1743 af Heltehistorierne og slutter: »Dit weenige meenden wy verpligt te zyn, ter handhaving van den roem en de ere van onzen groten schryver, door ene venynige en onkundige pen, onbillyk aangerant, te moeten zeggen«.

Oversætterens Fortale kaldte atter Anmelderen frem med et Svar i Republyk der Geleerden. 1748. II. te Amsterdam. S. 129—39, hvoraf det fremgaar, at Bogtrykkeren selv havde anmodet Tidsskriftet om at gøre den 1. Del til Genstand for Omtale og nu ved 2. Dels Fremkomst havde rettet den samme Anmodning til Tidsskriftet: »In 't algemeen schynt ons toe, dat de Vertaalder (wien wy echter onaangeroert hebben gelaten) in gramschap ontstoken zy, om dat wy dat zeldzame en verhevene in zyn' Deenschen Patroon niet hebben kunnen vinden, 't welk hy zich verbeeld dat 'er waarlyk in gevonden werd«. Svaret er næppe mindre skarpt end Oversætterens Fortale og dvæler særlig ved Oversætterens mange fremmede Ord, for hvis Berettigelse han havde henholdt sig til Holbergs Bemærkninger i Lib. III. Epigr. 85. Striden mellem Anmelder og Oversætter udarter imidlertid til et Holberg ret uvedkommende Mund- og Pindehuggeri. Karakteristisk er Slutningstiraden: »Maar 't is reets te lang in dezen Deenschen drek gevroet«. Anmelderen beholdt dog ikke det sidste Ord; i den hollandske Oversættelse af Holbergs Heltehistorier, der angiver sig som besørget af den samme, som havde oversat de Moralske Tanker, vender han i sin Fortale til 1. Del. Amsterdam. 1748 (sign. 7—8) tilbage til denne Strid, men forøvrigt ganske kort.

Muligvis har Titlen: De Deensche Spectator, som den hollandske Oversætter havde givet Holbergs Værk, givet fremmede Literater Anledning til at tro, at det var en Oversættelse af det danske Tidsskrift »Den danske Spectator, samt Sande- og Granskings-Mand«, der udkom i 55 Nr. netop i Aarene 1744—45 og var forfattet af den dengang 27-aarige Jørgen Riis. Det er saaledes Tilfældet i Joh. Christ. Strodtmann, Das neue gelehrte Europa. III. Wolfenbüttel. 1753. S. 623: »Zu Amsterdam übersetzte man 1747 den dänischen Zuschauer in die holländische Sprache. Auf dem Titel wird dem Hrn. Verfasser ein sehr groszes Lob beygeleget; so, dasz man ihn den deutschen und nordischen Erasmus nennet« o. fl. a. Steder (jfr. N. M. Petersen, Bidrag til den danske Literaturs Historie. IV. 2. Udg. 1871. S. 357), men Fejltagelsen blev allerede opklaret af W. Høyberg (i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. (Kbh. 1755) c5) og ydermere af Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLXXIX—CLXXX).

Herhen hører ogsaa et i Minerva 1788. IV. S. 67 trykt Brevfragment til R. Nyerup fra den s. A. afdøde Præsident Peter Tønder Nordahl i Trondhjem (6/8 1788), hvori det hedder: »End og af hans [ɔ: Holbergs] seenere Skrivter, er Scheibe den eenest, som underretter om, at moralske Tanker ere oversatte paa Hollandsk, med Titel: de Deensche Spectator, te Amsterdam, 1747. 8. og i Nachschrift beretter han os, at denne hollandske selvgiorte Titel forførte Tydske Lærde til at giøre Holberg til Forfatter af Rieses Danske Sandemand eller Spectator, som kom ud i samme Aar med Holbergs Moralske Tanker«.

Chr. Bruun (i Holbergs Epistler. Udg. af Chr. Brunn. I. Kbh. 1865. S. 424) opstiller den Hypothese, at Fejltagelsen muligvis kunde hidrøre fra, at der i 1745 i Hamburg begyndte at udkomme en tysk Oversættelse af Riis' Den danske Spectator og at der i Anmeldelsen af denne i Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen. 1745. S. 189 udtales: »Wer nur einige Zeilen lieset, wird den Namen des klugen und gelehrten Urhebers unschwer errahten, und keinen fernern Zweifel hegen, dasz es eben derienige berühmte Sittenlehrer, Statskenner und Geschichtschreiber sey, dessen dänische Historie, Lustspiele and andere sinreiche und geistvolle Schriften, mit so algemeinem Beifal ausgefertigt, dasz sie fast allesamt in die teutsche und andere Sprachen übersetzet worden«; og i Pommersche Nachrichten von gelehrten Sachen. 1745. Stettin. S. 249: »Die Moralische Wochenschrift, welche zu Copenhagen unter dem Titel: Der Dänische Spectator, in dänischer Sprache das Licht erblicket, und den Herren Prof. Holberg . . . zum Verf. hat, wird durch eine hiesige geschickte Feder wöchentlich stückweise in einer deutschen Uebersetzung geliefert«.

Men i Altonaische gelehrte Zeit. 1745. S. 371 nævnes Riis udtrykkelig som Forf. af »Den danske Spectator« og der tilføjes, at den med Urette er bleven tillagt Holberg.

Et Exemplar solgtes 1925 paa M. Lorenzens Auktion for 20,00.

DE DEENSE WYZGEER 1754

DE | DEENSE WYSGEER; | ZYNDE EEN GRONDIG, OF | WYSGEERIG ONDERZOEK | VAN DE | DEUGDEN EN GEBREKEN | DER | MENSCHEN. | Waar in aangetoont word | Hoe de zelve door Onkunde, Vooröordeel, | of Gewoonte, dikwils met elkander ver- | wart, en de eene voor de andere ge- | nomen worden; mitsgaders de | waare Oorzaken, waar uit | die voortkomen. | Op eene | ZEDEKUNDIGE, ERNSTIGE | en BOERTIGE WYZE, | Scherpzinniglyk beschreven | Door den

beroemden Heere | LODEWYK | BARON VAN HOLBERG. | Professor der Historiën: Ouderling en Rentmeester | van de Academie: Assessor van 't Consistorie: | Lid van de Koninklyke Sociëteit der We- | tenschappen te Koppenhagen. | Om deszelfs algemene nuttigheid uit het oorsprong- | kelyk Deens Vertaalt. | (Lille Forsiring). | Te AMSTERDAM, | By TJEERT BLIEK, Boekverkoper op de | Lelygraft 1754. | 8vo.

[Indhold: Smuds-Halvtitelblad: DE | DEENSE WYSGEER | ONDERZOEKENDE DE OORZAKEN | VAN DE | DEUGDEN EN GEBREKEN | DER | MENSCHEN. |; Titelblad; Dedikation til Jan Stockelaar, undertegn. T. Bliek; upag.; sign. *3(r–v), 1 Blad; DE | BOEKVERKOPER | AAN DEN | LEZER. |; undertegn. »Uit myn Boekwinkel den 20 Juny A°. MDCCLIV; upag.; sign. *4—*5(v), 4 Sider; VOORREDE | VAN DEN | AUTHEUR. |; upag.; sign. *6(r–v), 1 Blad; KORTE | VERHANDELING, | Over de veelerhande Manieren, waar mede | verscheide Volken het stuk der Zede- | kunde behandelt hebben; dienende | tot een Inleiding van deze | Vertogen. | upag.; sign. *7—***2(v), 24 Sider; Slutningsvignet; KORTEN INHOUD | DER | VERTOGEN | VAN HET | EERSTE DEEL. | upag.; sign.: ***3—***8(v); 12 Sider; Teksten S. 1—236; sign. A—P6(v); S. 236: Einde van 't Eerste Deel.; der findes Slutningsvignetter S. 47. 59. 83. 105. 117. 130. 141. 191. 208; Forlæggerens Fortale er sat med en kursiveret stor Type; Voorrede van den Autheur med en anden stor (ikke kursiveret) Type; Korte Verhandeling og selve Teksten med samme, noget mindre Type og Indholdsfortegnelsen (der gælder for begge Dele) med en endnu mindre kursiveret; denne første Del indeholder kun Epigrammerne fra første Bog, medens den danske Original gaar til og med 2. Bogs 43. Epigram].

(Jfr. Het boek. 1924. S. 203—05).

DE | DEENSE WYSGEER; | ZYNDE EEN GRONDIG, OF | WYSGEERIG ONDERZOEK | VAN DE | DEUGDEN EN GEBREKEN | DER | MENSCHEN. | Waar in aangetoond word | Hoe dezelve door Onkunde, Vooröordeel, of | Gewoonte, dikwils met elkander verwart, | en de eene voor de andere genomen wor- | den; mitsgaders de waare Oorzaken, | waar uit die voortkomen. | Op eene | ZEDEKUNDIGE, ERNSTIGE | en BOERTIGE WYZE, | Scherpzinniglyk beschreven | Door den beroemden Heere | LODEWYK | BARON VAN HOLBERG. | Professor der Historiën: Ouderling en Rentmeester | van de Academie: Assessor van 't Consistorie: | Lid van de Koninklyke Sociëteit der We- | tenschappen te Koppenhagen. | Om deszelfs algemeene nuttigheid uit het oorsprong- | kelyk Deens Vertaalt. | TWEEDE DEEL. |

(samme Forsiring som i I). | Te AMSTERDAM, | By TJEERT BLIEK, Boekverkoper op de | Lelygraft. 1754. | 8vo.

[Indhold: Smuds-Halvtitelblad som i I, med Tilføjelse af: TWEEDE DEEL.; Titelblad; Teksten S. 1—274; sign. A—S(v); LYSTE | Van de Epigramma's aan 't hoofd dezer | Vertogen geplaatst, en welke Nombers | die in den Latynsen druk hebben.; upag.; sign. S_2—S_3(r); DRUK-FOUTEN | Aldus te verbeteren. |; upag.; sign. S_3(v)—S_4(r); blank Side; der findes Slutningsvignetter S. 25. 101. 111. 124. 130. 134. 139. 157. 164. 176. 198. 214. 217. 221. 227. 241. 247. 253].

I sin Fortale siger Forlæggeren: Dit werkje dat A°. 1747. onder den naam van Deense Spectator gedrukt, en nu ten naasten by uitverkogt is, bied ik den Liefhebberen van goede Zedekunde weder op nieuw aan, onder den naam van Deense Wysgeer; de reden dier hernoeming is deze: voornemende het zelve te herdrukken, had ik gelegenheid, dat te doen vertalen uit het oirsprongkelyk Deens, en nadien die vertaling uittermatten veel verschilt van de vorige, niet alleen in Cierlykheid van styl, maar ook in juistheid om de gedachten des schryvers wel te treffen, is het zelve byna als een nieuw werk geworden, waarom ik het dan ook eenen nieuwen naam gegeven hebbe, in die vryheid zynde, nadien het originele werkje den titel voert, nog van Spectator, nog van Wysgeer, maar van Zedekundige Gedachten«. Han anfører dernæst et Exempel paa, hvorledes denne nye Oversættelse bedre har truffet Forfatterens Mening end den forrige, og omtaler kort den ovenfor nævnte Anmeldelse i Republyk der Geleerden; han slutter saaledes: »Voor 't overige, de Lezer oordeele zelve, die ik nog te berigten hebbe dat in deze vertaling de Vertogen op veele plaatsen besnoeit, en als ik my niet bedriege, daar door kragtiger gemaakt zyn; en dat, nadien het principaal voor den nederduitsen Lezer geschikt is, de Latynse versen ook in 't Nederduits zyn overgebragt«.

Oversættelsen indeholder Holbergs korte Fortale og hans Forberedelse samt alle Tekstens enkelte Afsnit i Originalens Rækkefølge. Men, som det fremgaar af ovenstaaende Uddrag af Forlæggerens Fortale, er flere af Afsnittene stærkt forkortede og sammendragne; dette gælder navnlig Slutningen af 2. Del, hvor Oversætteren ogsaa paa sine Steder har forandret Teksten temmelig stærkt; jfr. saaledes II. S. 140—44 (3. Bogs 40. Epigram). Endvidere har han tilføjet endel Noter, af hvilke de fleste er ganske korte og kun af Interesse for Oversætterens Landsmænd; saadanne findes (nogle ganske ubetydelige fraregnet) i Fortalerne og i Teksten I. S. 1. 5. 8. 12. 45. 49. 62. 65. 66. 93. 95. 113. 115. 121. 142. 206; II. S. 15. 123. 144. 164. 187. 199. 225. 242. 250. 255. Epigrammerne anføres paa Latin med Oversættelse, ligesom de latinske Citater i Teksten har en vedføjet Oversættelse.

Hvem Oversætteren er, vides ikke. Man kunde maaske fremsætte den Gisning, at Oversættelsen er foretaget efter den danske Udg. B (»Med Autors retmæssige Afstaaelse«), thi i »Korte Verhandeling« *8(v) forekommer Udtrykket »en den aardigen draai die hy aan 't werk gegeven heeft«, der svarer til B S. 5: »den Tour han haver sat paa sit Verk«, hvor draai er en direkte Oversættelse af Tour, medens Udg. A (»Paa Autors egen Bekostning«) har »Tone«.

Om denne Oversættelse findes en Notits i Holbergs Verzameling van brieven. V. Amsterdam. 1772. p. 17: »Hier ware gelegenheid, van een byzonder geval nopens een tweede overzetting en uitgaave van dien Deenschen Spectator in 't Nederduitsch, buiten weeten van den drukker dezes, door een ander Boekverkooper ondernomen, gewag te maaken, doch die zaak afgedaan zynde, willen wy liefst dit geval in diepe duisternis begraaven«. Der synes altsaa at have været en Retssag, eller Strid, mellem de to Forlæggere, men de nærmere Omstændigheder kendes ikke.

TITELUDGAVE 1765

DE | DEENSE WYSGEER; | ZYNDE EEN GRONDIG, OF | WYSGEERIG ONDERZOEK | VAN DE | DEUGDEN EN GEBREKEN | DER | MENSCHEN. | Waar in aangetoond word | Hoe dezelve door Onkunde; Vooröordeel, of | Gewoonte, dikwils met elkander verwart, | en de eene voor de andere genomen wor- | den; mitsgaders de waare Oorzaken, | waar uit die voortkomen. | Op eene | Zedekundige, Ernstige en Boertige wyze, | scherpzinniglyk beschreven | Door den beroemden Heere | LODEWYK | BARON VAN HOLBERG. | Professor der Historiën: Ouderling en Rentmeester | van de Academie: Assessor van 't Consistorie: | Lid van de Koninklyke Sociëteit der We- | tenschappen te Koppenhagen. | Om deszelfs algemeene nuttigheid uit het oor- | sprongkelyk Deens Vertaalt. | EERSTE DEEL. | Nieuwe Uitgave. | (den samme Vignet som i Udg. 1754). | Te AMSTERDAM, | By F. DE KRUYFF en A. VAN DER KROE, | MDCCLXV. | 8vo.

Indhold: Smuds-Halvtitelblad: DE | DEENSE WYSGEER | ONDERZOEKENDE DE OORZAKEN | VAN DE | DEUGDEN EN GEBREKEN | DER | MENSCHEN. | EERSTE DEEL. | ellers aldeles som i Udg. 1754].

Titelbladet til 2. Del er nøjagtig overensstemmende med ovenstaaende, kun at der der indsat: TWEEDE DEEL. og efter dette følger en Liste: »By de Uitgevers van dit Werk zyn ook | te bekoomen«; 1 blad.

Det er i Virkeligheden det gamle Oplag fra 1754, der, muligvis ved Overgang til det nye Forlag, er bleven forsynet med et nyt Smuds-Halvtitelblad og et nyt Titelblad til 1. Del, trykt sammen, ligesom i 2. Del det ny Titelblad og Forlæggerfortegnelsen er trykt sammen. (jfr. Het boek. 1924. S. 205).

Prisen for denne Udg. var 1 Gülden og 5 cents.

I Joh. van Abkoude, ·Naamregister van de nederdeuitsche Boeken 1600—1787. 2. druk. Rotterdam 1788. S. 241 angives Forlæggerne som A. van der Kroe en Joh. Sluyter en Zoon.

FRANSK OVERSÆTTELSE 1748—49

PENSE'ES | MORALES. | PAR | Mr. LE BARON | DE HOLBERG. | TRADUITES DU DANOIS | PAR | Mr. I. B. D. R. D. P. | ET | DIVISE'ES EN DEUX TOMES. | TOME I. | (Røskenvignet og en Røskenstreg). | A COPENHAGUE, | AUX DE'PENS DU TRADUCTEUR ET | COMPAGNIE. | PAR E. H. BERLING, IMPRIMEUR DE LA COUR. | MDCCXLIX. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; (bagpaa i en Røskenramme: »J'ai lu cette traduction de | mes PENSE'ES MORALES, | & La trouve conforme à l'Ori- | ginal. | L'AUTEUR.|; Dedikation til Grev Henri VI de Reuss, undertegnet: D. R. de Parthenay.; upag.; usign.; 6 Sider; PREFACE. (ovenover Røskenfrise) upag.; sign. $a_{(r-v)}$; 1 Blad; DISCOURS PRELIMINAIRE. | (ovenover forskellig Røskenfrise), upag.; sign. a_2—$b_{8(v)}$; Slutnings-Vignet; Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise) S. 1—432; sign. A—$Dd_{8(v)}$; S. 432: FIN | du prémier Tome.|; Slutningsvignet; der findes Vignetter, større eller mindre efter Pladsen, S. 32. 54. 69. 94. 105. 134. 143. 154. 173. 190. 198. 208. 223. 233. 244. 253. 270. 287. 301. 316. 335. 359. 392. 404. 423; Dedikationen er trykt med Kursiv; Préface og Discours med en noget større Type end selve Teksten, dog kun til b_2 midt paa Siden; derfra til Slutningen, for at vinde Plads, med samme Type som Teksten].

PENSE'ES | MORALES. | PAR | Mr. LE BARON | DE HOLBERG. | TRADUITES DU DANOIS | PAR | Mr. I. B. D. R. D. P. | TOME II. | (forskellig Røskenvignet og Røskenstreg) | A COPENHAGUE. | MDCCXLVIII. | AUX DE'PENS DU TRADUCTEUR ET | COMPAGNIE. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 3—454; sign. A_2—$Ff_{3(v)}$; S. 454: FIN.; Slutningsvignet; 1 Blad: ERRATA. (til begge Bind); Bagsiden blank; der findes Vignetter, større eller mindre efter Pladsen, S. 20. 48. 63. 77. 96. 109. 116. 135. 147, 159. 170. 183. 198. 208. 235. 245. 253. 268. 276. 285. 298. 309. 320. 343. 350. 358. 371. 384. 397. 407. 415].

Dedikationen til Grev Heinrich VI af Reuss, Overhofmester ved Sorø Akademi og Stiftamtmand over Sorø, indeholder intet af Interesse udover, at Oversætteren udtaler: »Vous aimez ce célèbre Auteur; Vous estimez ses ouvrages«. Holbergs korte Fortale og Forberedelse er medtaget, de enkelte Afsnit følger i samme Række som i Originalen og Inddelingen i Tomer er ligeledes den samme; 1. Bog 22. Epigram er fejlagtig betegnet som 27. og 2. Bog 43. Epigram som 63. Oversætteren har givet hvert af Afsnittene en Overskrift og Epigrammerne er medtaget i hele deres Udstrækning, ikke forkortet som i Originalen. Desuden er der tilføjet endel Anmærkninger; de fleste af disse er kun Oversættelser, navnlig af de danske Ordsprog o. l., som Oversætteren har beholdt paa Originalsproget; nogle af Anmærkningerne er beregnet paa at give franske Læsere nødvendige Oplysninger, saaledes I. S. 20. 57. 227; II. S. 59. 339. 401 og S. 399—400 en prosaisk Oversættelse af et Citat af Peder Paars.

Oversættelsen er muligvis (ligesom De Deense Wysgeer. 1754) foretaget efter den danske Udg. B (»Med Autors retmæssige Afstaaelse«), thi ogsaa her ($a_{4(v)}$) forekommer: »l'Auteur s'est uniquement distingué des autres . . . par le tour qu'il a donné à son ouvrage«. Da Holberg har autoriseret denne Udgave, kunde det tyde paa, at »Tour« muligvis er det rigtige (det findes ogsaa i den danske Udgave fra 1756) — men det er vel et Spørgsmaal, om Holbergs Autorisation betyder, at han kritisk har gennemgaaet Oversættelsen, eller vel snarere kun, at han har bemyndiget Desroches de Parthenay til at oversætte Skriftet. Han siger selv i sin 447. Epistel (Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. V. Kbh. 1875. S. 10—11): »Skriftet blev siden oversat paa Fransk af Mr. Parthenai; at det samme ikke havde den Afgang, som de Tydske Oversættelser, reysede sig deraf, at Oplaget blev for stort, nemlig af 3500 Exemplarier, hvilket foraarsagede, at det tabte sin Priis, thi man kand ikke tilskrive dette andre Aarsager, saasom Oversætteren har distingueret sig ved mange Franske Skrifter og allevegne er bekiendt for en habil Skribent. Jeg for min Part kand ikke dømme anderledes derom, skiønt de, der forstaaer begge Sprog, holde for, at Originalen er alt for presse fuldt, og at Versionen havde blevet bedre, hvis Oversætteren havde tiltaget sig meere Frihed og ikke havde bundet sig til en saadan literal Oversættelse, hvilken udi sindrige Skrifter er u-fornøden, thi hvad som er Ziirlighed udi et Sprog er ofte Vanheld udi et andet, og hvad udi det eene berømmes som en naturlig og angenem Simplicité, heeder i det andet Korthed og Maverhed, hvor udover man holder for, at Oversættere af sindrige Skrifter maa have samme Talent, som findes hos dem, der forfatte Originaler«.

I Will. Coxe, Voyage en Pologne, Russie, Suéde, Dannemarc

etc. Trad. de l'Anglais augmenté d'un voyage en Norvège par P. H. Mallet. IV. Genève. 1786. S. 285 bemærker Mallet om Skriftet: »Elles ont été traduites en mauvais françois«.

Den franske Oversættelses 1. Tome har Aarstallet 1749, medens 2. Tome har 1748; muligvis har der ogsaa til 1. Tome existeret et Titelblad med Aarstallet 1748 uden Angivelse af Bogtrykkeren som til 2. Tome, eller ogsaa er Halvarket, der indeholder Titelbladet til 1. Tome og Dedikationen til Grev Heinrich VI af Reuss, først trykt tilsidst og Trykningen altsaa foregaaet fra 1748 til 1749.

Til denne Oversættelse var bestemt et Portræt af Holberg og det synes virkelig at have været sat ind i det mindste i endel af Oplaget, eftersom Holberg i sin 393. Epistel i 4de Bind, der udkom 1749 (Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. IV. 1873. S. 252—53) bemærker: »Min Herre skriver, at han ingen Behag haver fundet udi mit Portrait, som er sat for den Franske Oversættelse af de Moralske Tanker. Portraitet befalder mig ikke selv: Thi jeg haver ligesaa liden Behag udi Diogenes som udi hans Hund; jeg giver mig og ikke ud for en Philosophus; og, hvis jeg skulde lade mig overtale til at antage nogen philosophisk Sect, blev den Cyniske den Sidste, som jeg beqvemmede mig til. Jeg antog heller den Cyrenaiske, og lod mig indrullere blandt Aristippi Disciple, hvis Philosophie er at leve uden Affectation, det er udi Levemaade og Klædedragt at conformere sig med andre Mennesker. Saadant haver jeg ved een og anden Lejlighed tilkiendegivet, hvoraf jeg slutter, at Opleggeren, som er falden paa saadan Concept, ikke maa have læset mine Skrifter med Agtsomhed«.

Dette Portræt, som findes beskrevet i A. Strunk, Samlinger til en beskrivende Catalog over Portraiter af Danske, Norske og Holstenere. Kbh. 1865. som Nr. 1184. (S. 250—51), er anbragt paa Enden af en Tønde, der ligger tilhøjre i et Landskab. I Forgrunden sidder Diogenes, der med Foden vælter sin Lygte og med højre Haand peger paa Holbergs Portræt; ved Siden af ham staar en Hund. Nedenunder læses et latinsk Vers af L.... [ɔ: B. W. Luxdorph]. Titelkobberet var stukket af Theophilus Laan, men da Portrætet ikke lignede, blev Ansigtet udslebet og stukket paany af Jonas Haas, der anbragte sit Mærke: »I. Haas faciem sc.« foroven paa Tøndens Ende, medens »T. Laan sc.« findes tilhøjre ved Foden af Titelkobberet. Dette blev anvendt i sin forandrede Skikkelse foran [Wille Høyberg], Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1. Bind. [Kbh. 1755] og Benjamin Dass skriver i sit Brev af $^{2}/_{8}$ 1755 til Suhm (Suhms samlede Skrifter. XV. 1798. S. 218—19) herom »For de ny udkomne Holbergiana sees og Baron Holberg i Kaaber, som er først stukket af den forløbne Mr. Laan, til at sættes for

Baronens moralske Tanker paa fransk. Holberg præsenteres her i Diogenis Tønde, som sidder hos med sin store Hund, og har kastet sin Lygte fra sig. Derunder læses et smukt Epigramma af Etatsraad Lüxdorph . . . Men som Ansigtet lignede slet intet, saa har nu Haas stukket et nyt Ansigt paa samme Plade, som vel er noget bedre, men dog ej synderlig troffen«.

Et Exemplar af denne Oversættelse, der har tilhørt G. Fursman og ejedes af Mag. art. M. Lorenzen, har det originale Portræt (jfr. H. Ehrencron-Müller i Holberg Aarbog. 1923. S. 89—93, hvor det er reproduceret). Dette Exemplar erhvervedes 1925 paa Lorenzens Auktion for 580,00 til det kgl. Bibliotek. 1927 erhvervede Boghallen (Boghandler Hassing) et Exemplar, hvori ligeledes fandtes det originale Portræt. Det blev 1928 for 500 Kr. solgt til Universitetsbiblioteket i Oslo.

Oversætteren var den over Holland fra Frankrig omkring 1740 indvandrede reformerte Literat Jean Blaise Desroches de Parthenay († 1768), der navnlig arbejdede for Videnskabernes Selskab og oversatte flere danske Skrifter paa fransk, ligesom han før sin Ankomst til Danmark havde forfattet en Histoire de Dannemarc i 6 Bind, Amsterdam. 1730.

Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLVI) har kun den korte Bemærkning: »Noch musz ich bemerken, dasz dieses Werk in die französische Sprache, durch den Herrn Parthenai sehr glücklich übersetzt, in Kopenhagen 1748. herauskom«.

Joh. Peter Miller meddeler i Fortalen til sin Udgave af Reichards ovenfor nævnte tyske Oversættelse 1767, at han i denne har »hie und da ganze Stellen nach der französischen Uebersetzung umgeschmolzen«.

Parthenays Oversættelse blev anmeldt i Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1749. Nr. XIV. ($^3/_4$) S. 107: »Vi ere i 6 Aar ikke blevne kiede af disse Tankers Læsning, men have brugt dem til at forbedre vore Tanker derefter. Det er ikkun den Franske Oversættelse, som vi skal røre noget om; og da kand vel ingen nægte Traducteuren den Berømmelse, at han har fuldkommen vidst den store Autors Regler til en god Oversættelse. Originalens nøye Efterfølgelse uden at være mørk, fyndige Expressioner, og en Stiil, der er meere end gemeen, er Caracteren af hans Version.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1749. Nr. 32 ($^{21}/_4$) og 33 ($^{25}/_4$) læses: »Hos Boghandleren Sr. Rothe paa Hiørnet af Kiøbmagergaden og Clareboderne og hos Sr. Corfitz Bram i Nyehavn, ere Exemplaret af Hr. Baron Holbergs Moralske Tanker paa Fransk

at faae til Kiøbs paa Post- og Skriv-Papiir for 6 à 10 mk. Exemplaret«.

Exemplarer (uden Portrætet) solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,75; 1925 $^{23}/_{2}$ for 45,00.

TITELUDGAVE 1752

PENSE'ES | MORALES | PAR | Mr. LE BARON | DE HOLBERG. | TRADUITES DU DANOIS | PAR | Mr. I. B. D. R. D. P. | ET | DIVISE'ES EN DEUX TOMES. | TOME I. | (forskellig Vignet og en Streg af Stjerner). | A COPENHAGUE, | CHEZ FREDERIC CHRETIEN PELT. | MDCCLII. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa uden Ramme: »J'ai lu cette traduction de mes PEN-| SE'ES MORALES, & La trouve con-| forme à l'Original. | L'AUTEUR. |; Dedikation til Grev Henri VI de Reuss, undertegnet: D. R. de Parthenay; upag.; usign.; 4 Sider; det øvrige er aldeles overensstemmende med Udg. 1749, idet det er det gamle Oplag, som Pelt har forsynet med et nyt Titelblad og nyt Tryk af Dedikationen].

Af denne Udgave har jeg kun haft Lejlighed til at se Tome I, som ejes af Lektor Th. A. Müller (jfr. Aarbog for Bogvenner. V. 1921. S. 193—94).

TITELUDGAVE 1753

PENSÉES | OU | REFLEXIONS | DE MONSIEUR | LE BARON de HOLBERG, | PHILOSOPHE DANOIS, | Particuliérement sur les | IDE'ES FAUSSES DU PEUPLE | TOUCHANT | LES VICES ET LES VERTUS. | EDITION FRANCOISE | PAR M. D. R. DE PARTHENAY. | TOME PREMIER, | PREMIERE PARTIE. | (Kobberst. Vignet, med Underskrift: ET AMARA LÆTO TEMPERET RISU; B. Picard del. & sculp.). | A LONDRES, | AUX DEPENS DE LA COMPAGNIE. | MDCCLIII. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelkobber; Titelblad; i denne Udg. er Dedikationen udeladt, men ellers stemmer den ganske med Udg. 1749, idet det er det gamle Oplag, som er forsynet med et Titelkobber og et nytrykt Titelblad; endvidere er der efter S. 208 udenfor Pagineringen indskudt et nyt 4 Sides Ark, indeholdende et blankt Blad (paatrykt paa Bagsiden øverst til venstre [pa]g 209) og et Titelblad, enslydende med det ovenfor beskrevne, kun at det har Betegnelsen: TOME PREMIER, | SECONDE PARTIE. | og derunder en træskaaren Vignet].

Titelbladet til 2. Del er overensstemmende med det ovenfor beskrevne, kun at det har Betegnelsen: TOME SECOND, | PREMIERE PARTIE. | og derunder en forskellig kobberst. Vignet; Titelkobberet er det samme som i 1. Del. Efter S. 208 er ligeledes udenfor Pagineringen indskudt et 4 Sides Ark, indeholdende et blankt Blad (paatrykt som ovenfor nævnt) og et Titelblad, enslydende med det ovenfor beskrevne, kun at det har Betegnelsen: TOME SECOND, | SECONDE PARTIE. | og derunder den samme træskaarne Vignet som i 1. Tome. 2. Del.

I Journal des Sçavants. 1751. Oct. S. 698 nævnes: »Lettres sur divers sujets de Morale, en Danois par Mr. le Baron de Holbert, & traduites en François par M. des Roches de Parthenay. A Copenhague, 1751. in 12. 2. vol.« (jfr. Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. I. Kbh. 1865. I. S. 386).

I Quérard, La France littéraire. IV. Paris. 1830. S. 120 anføres: »Pensées morales, traduites du danois (par Desroches de Parthenay). Copenhague 1749, 1754. 2 vol. in 12.« Om der med Aarstallet 1754 sigtes til Titeloplaget 1752, er ikke til at afgøre; Quérard nævner desuden Londoner Titeloplaget, saa dertil kan han ikke have sigtet; men muligvis er Aarstallet 1754 en Fejltagelse; en saadan Udgave kendes i hvert Fald ikke mere.

Det for hin Tid ualmindelig store Oplag (3500 Exemplarer) blev, som det vil ses af ovenstaaende, udstykket paa flere Hænder, inden det lykkedes at faa det afsat.

HELTINDEHISTORIER

ORIGINALUDGAVE 1745

Adskillige | Heltinders | Og | Navnkundige | DAMERS | Sammenlignede | Historier | Efter | PLUTARCHI Maade | Ved | L. HOLBERG. | Tomus I. | KIØBENHAVN, 1745. | Trykt paa Autors Bekostning udi H. K. Majest. og | Univ. Bogtrykkerie af Johan Jørgen Høpffner. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur, | J. P. ANCHERSEN. D. |; Fortale | til | Læseren. | (ovenover Frise, i Midten en Sol); upag.; sign. a_2—$b_{8(r)}$; 29 Sider; Slutningsvignet (Frugter og Blade); en blank Side; Teksten S. 1—367; sign. A—$Z_{8(r)}$; S. 367: Ende paa den Første TOME.; derunder Slutningsvignet, med to Blomsterkurve; en blank Side; S. 27 findes en Frise, desuden Slutningsvignetter].

Adskillige | Heltinders | Og | Navnkundige | DAMERS | Sammenlignede | Historier | Efter | PLUTARCHI Maade | Ved | L.

HOLBERG. | Tomus II. | KIØBENHAVN, 1745. | Trykt udi H. K. Majest. og Univ. Bogtrykkerie, | af Johan Jørgen Høpffner. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur, | J. P. ANCHERSEN. D. |; Teksten S. 3—384; sign. A_2—$Aa_{8(v)}$; S. 384. Slutningsvignet; S. 17 findes en Frise og ellers Slutningsvignetter].

Ordenen er i begge Tomer, ligesom i Heltehistorierne, denne, at først kommer en Forberedelse om de to Heltinder, Holberg vil sammenligne, indeholdende mere almindelige Betragtninger, derefter følger en Skildring af hver af Heltinderne og sidst en Sammenligning. Forberedelserne er trykt med en stor Type, Biografierne med en noget mindre og Sammenligningen med en endnu mindre.

De Heltinder og navnkundige Damer, som Holberg sammenstiller, er (i 1. Tome): Margareta og Elisabeth, Agrippina Junior og Catharina Medicæa, Cleopatra og Anna Bollena, Sibrit og Chiossa, Mademoiselle de Montpensier og Madame de Mazarin, — (i 2. Tome): Johanna Gray og Eleonora Christina, Maria I og Maria II, Dronninger af Engeland, Maria Stuart og Christina, Mariamne og Agrippina Senior, Berenice og Margareta Valesia, Jeanne D'Arc eller La Pucelle D'Orleans og Antoinette de Bourignon.

I Fortalen bemærker Holberg: »Den Behag, som Folk, saavel udenlands, som indenlands have fundet i min Helte-Historie, haver tilskyndet mig efter samme Plan at forfærdige dette Verk, som befatter adskillige navnkundige Damers sammenlignede Historier. . . . Disse her anførte Damers Historier ere alle bekiendte, saa at det haver ikke kostet mig anden Umage end at giøre Udtog af de mest tilforladelige Skribentere: med Forbereedelserne derimod og Sammenligningerne haver jeg haft nogen Møye, og kand de samme recommendere Verket, helst, saasom derudi er intet triviale morale eller opkaagede Tanker, hvormed alle Boglader nu omstunder ere opfyldte. Jeg følger min eengang foresatte Maade i at moralisere paa, som er at holde mig fra hidsige Declamationer, og beflitter mig alleene paa at undervise udi de Ting, hvori jeg meener Skribentere at vildfare, og at tage Skyggen for Legemet: Og, saasom jeg dette mit Forsætt ofte haver givet tilkiende, haver jeg med Forundring hørt, at nogle have formeent mig at have haft Deel udi ugentlige Blade, som her nyeligen have været publicerede; thi det er med deslige Skrifter jeg ideligen haver skiemtet, anseende Autores deraf som en Art af politiske Kandestøbere, der i en Hast ville støbe Verden om udi en anden Form. De omtalte Blade føre Titler af Spectator, Antispectator, Philosophiske Spectator &c.«

Som bekendt tillagde man i Samtiden Holberg (men forøvrigt

ogsaa Fr. Rostgaard) Forfatterskabet til det anonymt udgivne periodiske Skrift: Den Danske Spectator samt Sande- og Granskningsmand. Nr. 1—55. Kbh. 1744—45. Det var imidlertid forfattet af den kun 27-aarige teologiske Kandidat Jørgen Riis (f. 1717 † 1749 som Højesteretsadvokat), hvem ogsaa: Den danske Anti-Spectator eller Een for Alle imod den Danske Sande-Mand. Nr. 1—45. Kbh. 1744—45 skyldes, medens: Den Danske Spectators philosophiske Spectator Nr. 1—8. Kbh. 1744(—45) blev udgivet anonymt af Magister Andreas Johansen Lundhoff (f. c. 1710 † 1748). Den sidste har med Urette været tillagt den daværende Alumnus paa Borchs Kollegium, Student Jacob Graah (f. 1721 † 1756 som Skibspræst). Om denne Strid kan henvises til P. Stolpe, Dagspressen i Danmark. IV. Kbh. 1882. S. 176 ff.; [W. Høyberg], Kiøbenhavnske Samlinger. I. [Kbh. 1755]. Fortalen Ark c; Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. V. Kbh. 1875. S. 86 (jfr. S. 312). I denne Sammenhæng fremsætter Holberg endel Betragtninger over disse Skrifter, bl. hvilke han ogsaa nævner ét, Diogenes, som han kun har set i Manuskript og som heller ikke blev trykt. Han anker over Forfatternes Ungdom og Umodenhed og udbryder: »Hvilken Stad haver vel kundet vise en halv Snees Spectatores og unge Moralister paa eengang?« Fremdeles raader han dem, der vil moralisere, at de hellere skal »agere Lærere end Declamatorer« og blande deres Correctioner med Festivitet, tage Hensyn til det Folks Ejendommelighed, for hvilket de vil skrive, og advarer dem mod at sigte paa bestemte Personer og at henfalde til Charlataneri. Hellere maatte de i det mindste i den unge Alder, beskæftige sig med saadanne Arbejder, der kunde »forfremme Konster og Videnskaber«, og giver i den Anledning en kort Udsigt over sine egne Skrifter. »Man seer heraf, at Sigtet af mit Arbeyde haver været at bøde paa den Mangel, hvoraf vi tilforn laborerede, og at derfore de Erindringer, som jeg giør, i Henseende til adskillige Skrifter, som i Hobetal komme for Lyset, ikke kand underkaste mig nogen Retorsion; iligemaade, at det er ikke for at vinde Penge, jeg stedse haver brugt min Pen, Profiten er nær ikke saa stor, som nogle indbilde sig: thi jeg haver endnu usaalgte Exemplarier af Bøger, som ere trykte udi maadelig Qvantitet for meer end 12 Aar siden, og hvad, som er vundet paa andre Editioner og Oversættelser, maa de vide, som alleene have haft Fordeel deraf.« I Slutningen af den interessante og meget personlige Fortale hedder det: »For at komme til dette Verk igien, som jeg nu bringer for Lyset, da er det, saavel som min Helte-Historie, en Imitation af Plutarchi sammenlignede berømmelige Mænd. Denne Maade at moralisere paa kand holdes for den meest opbyggelige og mindst anstødelige. Den er meest opbyggelig, eftersom den grunder sig paa Historier, som ere Dyders og Lasters ubedragelige Speyl. Den

er mindst anstødelig, saasom ingen fortørnes ved at see sine Feyl afmalede udi afdøde Personer«. Tilsidst gør han opmærksom paa nogle Forandringer, som er indtruffet under Værkets Trykning, der har staaet længe paa »nemlig fra Augusti Maaneds Udgang indtil Aarets Ende«. Heraf synes at fremgaa, at Skriftet er udkommet i Slutningen af Aaret 1745.

I sin 447. Epistel (Bruuns Udgave. V. 1875. S. 10) udtaler Holberg: »Udi det Aar 1745. udkom min Heltinde-Historie 2 Tom. Octav. Til dette Skrift opmuntrede mig den Behag, som Publicum havde fundet udi Helte-Historien. Den sidste er i alting indretted efter den førstes Plan, thi for hver sammenparret Historie er en Forberedelse, som indeholder et Morale, som passer sig paa efterfølgende Heltinders Bedrifter, hvorpaa følger Sammenligningen. Det eene saavelsom det andet Skrift blev strax oversat paa Tydsk«. (jfr. 400. Epistel (Bruuns Udg. IV. 1873. S. 268—70)).

Scheibe (Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue Uebersetzung. Herausgeg. von J. A. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLVII) omtaler det i følgende Udtryk: »Holberg ist in diesem Werke abermals ein glücklicher Nachahmer Plutarchs, und er behauptet darinn den durch sein erstes Werk dieser Art erlangten Ruhm, wie ein jeder, der es ohne Vorurtheil lesen will, gar bald finden wird. Es haben ihm zwar einige vorgeworfen, es wäre nachläsziger geschrieben und ausgearbeitet als das erstere; doch ich will dieses Urtheil nicht untersuchen, noch darinn einen Ausspruch wagen; genung es ist dem Ruhme des Verfassers gleichwohl nicht nachtheilig gewesen, und die Kenner der Geschichte werden, so wie in seinen andern Schriften, seine gewöhnliche Unpartheiligkeit darinn antreffen, und die moralische Erzählung von den Begebenheiten dieser berühmten Damen kann nicht ohne Nutzen und Empfindungen gelesen werden«.

I sine anonymt udg. Bref om blandade ämnen. Stockholm. 1754. 3. St. S. 46 bemærker Karl Kristoffer Gjörwell i direkte Fortsættelse af de ved Heltehistorierne anførte Linjer: »Däremot äro hans Hjeltinnor nästan allihopa Europäiska. Han får då tilfäll, at låta sin i sanning Stora Hjeltinna Drotning Margareta, och et par andra Danska Fruar wisa sig med manliga bragder. Kanske jag tänkt galit, kanske och rätt. Jag kunde wid detta tilfället gjöra någon billig anmärkning öfwer hans mindre sanna och anständiga utlåtelser öfwer wår Drotning Christina, men Herr Hofrådet Archenholtz i Caszel har nog alfwersamt welat rätta den gamla Mannen för sina satyriska omdömen så om hans Hjeltinna, som hans Memoires de Christine, hwilka Baron Holberg efter sit sätt at tänka anset snarare för en förswarsskrift och et widlöftigt loftal [Fodnote: Panegyricus], än en sanfärdig och pragmatisk Historia.« og 7. St. S. 75—76: »Baron

Holberg förliknar i sina Hjeltinnors Historier wår Namnkunniga Drotning Christine med den berygtade Maria Stuart, Drotning af Frankrike och Skotland. Skribenten wisar den förra på sin swagaste sida. Jag är aldeles ense med honom, at hon i wisza mål war mer än swag, och utstod många swåra frestelser, fast de alla öfwerföllo henne hemmeligen, och man ingen ting därom med historisk wiszhet kan eller bör berätta. När jag medger detta, så wil jag intet tåla, då han föreställer sina Stora Hjeltinnor Margareta och Elisabeth, at han gjör dem så fina och rena. Den senares roliga äfwentyr äro nogsamt bekanta. Hwad den förra angår, så ser hennes nära och förtroliga umgånge med Abboten i Sorö, sin Skriftefader, nog twetydig ut och mindre upbyggelig. För tre och fyra hundrade år sedan kunde man för en dum och af prästerna fängslad menighet dölja mycket, som nu aldrig mera låter sig gjöra uti et uplyst tidehwarf, då minsta swagheter snart blottas och med rygtet förökas. Utom denna andeliga fadren hade hon twå wärdsliga gunstlingar, til börden bägge Swänskar, Algud Magnusson og Abraham Brodersson. Uti jämnförelsen emellan de twänne förstnämde Drotningarna säger han, at Maria war en större, men Christina en sälsammare Synderska. Han sluter wår Swenska Stor Frus Historia med denna märkeliga och wäl paszade sedoläran: Det hade wäret at önske, at denne gode Dronning wäret lidt mindre lärd och lidt mere klog, thi intet tjener mere end hendes Historier til bevis paa, hvad för skjäl dät är emellem Lärdom och Visdom«.

Den Omtale, Holberg dels i sine Heltindehistorier dels i sin Danmarks Riges Historie havde viet Dronning Christina af Sverrig, paadrog ham, som omtalt af Gjörwell, et Angreb i Jo. Arckenholtz: Memoires concernant Christine, Reine de Suède. I—II. Amsterdam & Leipzig. 1751. Men Striden i den Anledning skal der gøres Rede for senere under Holbergs Modskrift: Lettre, qui contient quelques remarques sur les mémoires concernant la reine Christine nouvellement publiés. Leipzig. 1752.

Heltindehistorierne er i nyere Tid behandlet i Sig. Høst, Om Holbergs historiske Skrifter. Bergen. 1913. S. 165—76, hvor det (S. 166—67) hedder: »Historisk set, stoflig om man vil, har heltindehistoriene ringe værd; de er meget mer en rent populær kompilation av ret populære forfattere, særlig Rapin, Daniel, Burnet, Bayle og enkelte andre«. . . . »I det hele er Heltindehistorierne langt mere et filosofisk (i Holbergs sprog moralsk) skrift end det er historie« og S. 168 kalder han det ligefrem »et historisk amatørverk«.

I sin nedenfor anførte Udgave af Heltinde-Historierne har G. Rode i 2. Deel S. 280—90 meddelt endel Oplysninger om de Kilder, som Holberg har benyttet ved Skriftets Udarbejdelse; hertil findes nogle Tillæg og Rettelser i Høsts ovennævnte Skrift S. 167.

Skriftet findes anmeldt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. Kbh. 1746. Nr. 9. (4/3) S. 129—31 og Nr. 10 (11/3) S. 145—47: »Den store Begiærlighed, med hvilken hans Helte-Historie er læset saa vel uden som indenlands, haver opmuntret ham til at forfærdige dette sidste Skrift efter samme Plan«. Derefter leverer Anmeldelsen en Oversigt over Indholdet og tilføjer (S. 131): »Alle disse Materier ere udførte udi en levende Stiil, efter Autoris Maade: De forlyster og instruerer tillige«; (S. 146—47): »Plutarchus, hvilken Autor saa vel udi Helte-Historierne, som udi denne har efterfuldt; haver allene ladet sig nøie med at parre tvende Personer sammen og til Slutning af deres Historie at sammenligne dem. Men her gaaes videre, i henseende til de foregaaende Moralske Forberedelser, som passe sig til efterfølgende Materier, og ere de her end sterkere udarbeidede og Morale rarere, end udi Helte-Historien«.

I Lars Salvius' Lärda tidningar. Sthlm. 1746. Nr. 13 (27/3) S. 52 hedder det: »Herr Assessor L. Holbergs wackra och nyttiga arbete, som nyligen kommit från Pressen med denna titel: Adskillige Heltinders og navnkundige Damers sammenlignede Historier efter Plutarchi Maade, består af 2 Tomer in 8:vo. Det allmänna loford, som denne wittre och sinrike Auctoren wunnit så wäl inom som utom sit Fädernes land med sina många lärda arbeten, är nogsamt bekant. Hans Helte-Historie har äfwen som alt det öfriga hans arbete fått et almänt tycke: Hwilket ock upmuntrat honom at på lika sätt sammanskrifwa Historien om berömliga qwinnor: et Werk som i synnerlighet förtjenar beröm för de wackra förberedelser skul, som finnas för hwar och en materia och äro fulla med moraliska lärdomar«.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1746. Nr. 10 (4/2), 11 (7/2), 13 (14/2), 14 (18/2): »Gives tilkiende ved Assessor L. Holberg at være fuldfærdiget et nyt Værk, kaldet Adskillige Heltinders og Berømmelige Damers sammenlignede Historie efter Plutarchi Maade. Skriftet er deelt udi 2 Tomer in 8vo, og indeholder henved 800 Paginer med Fortalen. Det er at bekomme hos Autorem selv, og koster tilsammen 1 Rdlr.« (jfr. Kiøbenhavns extraord. Relation. 1746. Nr. 10 (7/2).).

I Holbergs Bo fandtes 89 Exemplarer af dette Skrift (jfr. H. de Hofman, Samlinger af publique og private Stiftelser, Fundationer. I. Kbh. 1755. S. 239).

Exemplarer af dette Skrift solgtes 1857 paa Chr. Molbechs Auktion for 1 Mk. 1 Sk.; 1898 paa Lynges for 2,00; 1913 paa Wimmers for 16,50; 1915 paa Emil Blochs for 22,00; 1916 paa Hammershøjs for 41,00; 12/12 for 30,00; 1918 paa Dyrlunds for 62,00; 23/5 for 34,00; 28/9 1922 for 52,00; 1923 paa K. Scavenius's (2 Ex.) for 80,00 og 47,00; 1925 paa L. E. Bruuns (med Super-

ex-libris) for 215,00 og paa M. Lorenzens for 35,00; 1927 paa P. Fr. Rists for 26,00; $^{15}/_{10}$ 1929 paa Auktion i Oslo for 50,00.

$^{26}/_{2}$ 1755 indgav Boghandler F. C. Pelt et Andragende til Konsistorium om Privilegium paa at lade flere af Holbergs Skrifter, deriblandt ogsaa Heltindehistorierne, trykke paany, men Andragendet blev afslaaet (jfr. Ludv. Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. V. Kbh. 1875. S. 352).

2. UDGAVE 1757

Adskillige | Heltinders | Og | Navnkundige | DAMERS | Sammenlignede | Historier | Efter | PLUTARCHI Maade | Ved | L. HOLBERG. | Tomus I. | KIØBENHAVN, 1757. | Trykt hos Andreas Hartvig Godiche, boende i | Skindergaden, og findes hos hannem tilkiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; (bagpaa: IMPRIMATUR, | I. P. ANCHERSEN, Dr.|; Fortale | til | Læseren. | (ovenover Røskenfrise) upag.; sign. a_2—$b_{8(v)}$; 30 Sider; Røskenslutningsvignet; Teksten S. 1—367; sign. A—$Z_{8(r)}$; S. 367 Ende paa den Første TOME.; derunder en forskellig Røskenslutningsvignet, en blank Side; S. 27 findes en forskellig Røskenfrise, hvori en Blomsterkurv, flankeret af 2 Fugle og desuden indbyrdes forskellige (hovedsagelig Røsken-) Slutningsvignetter].

Adskillige | Heltinders | Og | Navnkundige | DAMERS | Sammenlignede | Historier | Efter | PLUTARCHI Maade | Ved | L. HOLBERG. | Tomus II. | KIØBENHAVN, 1757. | Trykt hos Andreas Hartvig Godiche, boende i | Skindergaden, og findes hos hannem tilkiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; (bagpaa: IMPRIMATUR, | I. P. ANCHERSEN, Dr.|; Teksten S. 3—384; sign. A_2—$Aa_{8(v)}$; S. 384. Røskenslutningsvignet; S. 17 en Røskenfrise og desuden Slutningsvignetter].

Det er et fuldstændigt Optryk af Originaludgaven, som den med Undtagelse af Fortalen (og I. S. 109—14. 125—28. 193—94. 365—66) følger helt igennem med Sideskifte, dog hist og her med smaa Forandringer i Fangordet. Der findes enkelte Trykfejl, saaledes I. S. 10 og 305 i Fangordene og II. S. 315, der er blevet til 513 o. fl.

I Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender 1758. Nr. 9 ($^{30}/_{1}$) læses: »NB. Da Salig Hr. Baron Holbergs bekiendte Heltinde-Historie i lang Tid ikke haver været at bekomme uden ved auctioner (hvor den de fleste Tider er faldet temmelig kostbar) og adskillige af Hr. Baronens Skrifters gode Velyndere, begier-

ligen have ønsket, at bemeldte Heltinde-Historie paa ny maatte vorde oplagt, lader jeg Andreas Hartvig Godiche, Bogtrykker, boende i Skinnergaden nest ved vor Frue latinske Skole, hermed tjenstligst avertere, at bemeldte Bog, i 2de Deele, hos mig for nylig fra Pressen er udkommen, og for samme Priis at bekomme, som den første Edition, nemlig for 6 Mk. paa Trykpapir. Det giøres ey fornødent at give nogen Underretning om Skriftet i sig selv, efterdi samme, saavel hvad dets Indhold, som dets Skrivemaade angaaer, forhen er Publico bekiendt, men allene at melde, at som denne Edition med saa forsvarlig Stiil, som den forige er trykt, saa er den og med største Accuratesse behandlet, saa jeg tør haabe, enhver med den vil blive fornøyet«.

Exemplarer af denne Udgave solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,00; 1916 paa Warburgs for 8,00; paa Hammershøjs for 20,00; 1918 paa F. Dyrlunds for 28,00; paa Høgsholms for 40,00; $^{11}/_{10}$ 1921 for 30,00; 1922 paa E. Goldsteins for 42,00; 1923 paa Joh. Levins for 16,00; 1925 paa L. E. Bruuns for 10,00; $^{23}/_{2}$ for 11,00 og paa M. Lorenzens for 15,00; $^{15}/_{10}$ 1929 paa Auktion i Oslo for 27,00; 1930 paa G. L. Wads for 16,00.

RODES UDGAVE 1861

Ludvig Holbergs | Heltinde-Historier. | Udgivne af G. Rode. | Første Deel. | Kjøbenhavn. | K. Schønbergs Forlag. | Thieles Bogtrykkeri. | 1861. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; Halvtitelblad: Adskillige | Heltinders | Og | Navnkundige DAMERS | Sammenlignede | Historier | Efter PLUTARCHI Maade | Ved | L. HOLBERG. | Tomus I.; Indhold upag. og usign.; 1 Blad; Fortale til Læseren S. I—XXIV; usign.; Teksten S. 1—258; sign. 1—16; Sign. 17, som skulde have staaet S. 257 mangler].

Titelbladet til »Anden Deel« er med denne Forandring enslydende og de med rødt trykte Ord er de samme.

[Indhold: Titelblad; Halvtitelblad (som i 1. Deel; kun med Forandringen: Tomus II.); Teksten S. 5—273; Sign. begynder S. 17 med 2 og gaar til 18r; blank Side; S. 275—90. Holbergs Kilder til de historiske Fortællinger i Heltindehistorierne.; S. 291—93. Udgaver og Oversættelser.; S. 294—97. Ændringer; blank Side].

Udgaven er et korrigeret Optryk af Udgaven 1745; Originalens Retskrivning og Skilletegn er beholdt. Under Teksten er givet Oversættelser til, af Holberg uoversatte, Citater i fremmede Sprog. Som angivet i Indholdsoversigten til 2. Bind har Rode

meddelt Oplysning om Holbergs Kilder til de forskellige Heltindebiografier.

Rodes Udgave findes anmeldt i Berlingske Tidende 1862. Nr. 69 ($^{22}/_{3}$) af Mærket S: »I at fortælle livligt og tegne Charaktererne træffende har han endnu ikke fundet sin Mester i Historieskrivningen saalidt som paa Skuepladsen. Derfor kunne hans »Heltinde-Historier«, »sammenlignede efter Plutarchi Maade«, godt endnu anbefales Almuen som god historisk Læsning; vi have ikke Meget af denne Art, som er bedre. — Denne moralske Side af Bogen fremtræder navnlig i den »Forberedelse«, der gaaer forud for hvert Heltindepar. Her møde vi det sunde Blik paa Livet, det rige Lune og den Styrke i at fortælle oplysende Anekdoter, som vi kjende saa godt fra Holbergs andre Skrifter .... Værket er smukt udstyret«.

Smaanotitser om Udgaven findes i Dagbladet. 1861. Nr. 31 ($^{6}/_{2}$), Aalborgposten. 1861. Nr. 28 ($^{1}/_{11}$) og Lolland-Falsters Stiftstidende. 1861. Nr. 37 ($^{7}/_{2}$).

I Illustreret Nyhedsblad. 10. Aarg. Chria. 1861. Nr. 34. S. 144 omtales de nye Udgaver af Danmarks Riges Historie og Heltindehistorierne og der fortsættes saaledes: »Hine ville maaske interessere Læserne mere, men begge Skrifter afgive en lige saa underholdende som lærerig Lekture, og fortjene ved lettilgjængelige Udgaver at blive almindelige Folkeskrifter, ligesom de i ældre Udgaver allerede for endeel var blevne det. At enkelte Personers Liv efter de nyeste historiske Undersøgelser hvad Detaillerne angaar kunde fremstilles anderledes har mindre at betyde ligeoverfor Interessen af at følge Holbergs friske og klare, af Anekdoter ideligt oplivede Fremstilling, der desuden saa at sige er af monumental Interesse i den dansk-norske Literaturhistorie«.

I Skandinavisk Gazette. Helsingborg. 1861. Nr. 5 ($^{26}/_{10}$) S. 70—71 skriver en Anonym, der rimeligvis var Bladets Udgiver, Dr. Sturzen-Becker: »Bland hans historiska arbeten gjorde »Helte«- och »Heltinde«-historierna epok på sin tid och det är onekligt, att de ännu i våra dagar kunna läsas med vida större både nytte och nöje, än hans »Danmarks historia«, hvilken längeseden blifvit fördunklad af nyare liknande arbeten ..... Biografierna kunna i våra dagar skrifvas annorlunda, emedan vi ega till vår rådighet en vida större fond af historiska materialier, vi skulle också utan tvifvel skrifva dem med ett något olika framställningsätt, ty stilen förändras med tidehvarfvet; men Holbergs små skildringar låta icke destomindre — som sagd är — läsa sig och han har i allmänhet för desamma följt källor, hvilka vi än i dag betrakta som goda. Förefaller han os någon gång skäligen naiv eller gammalmodig, förstår han likväl alltid

at vara på sitt vis underhållande och det är som hörde vi en älskvärd »Grandpapa« berätta oss äfventyr från fordna tider. Upplagan, med pietet och samvetsgrannhet besörjd af Rode, är tryckt i öfverensstämmelse med originaleditionen, men på samma gång med modern lyx; i detta sista afseende skulle Holberg »redivivus« knappast känna sig sjelf igen.« og smstds. 1862. Nr. 23 ($^{29}/_{7}$) S. 518, hvor 2. Del af Rodes Udgave anmeldes: »Vi upprepa hvad vi yttrade i vår anmälan af arbetets förra del, att det i historiskt afseende icke längre rätt gerna kan betraktas som klassiskt och att den hederliga Holberg i denna vetenskapliga art för längesedan blifvit fördunklad af nyare häfdeskildrare, liksom att å andra sidan den moraliserande och filosoferande afdelningen deraf för nutidens läsare måste förefalla skäligen antiquerad, men vi förmena icke desto mindre, att den möda, som blifvit nedlagdt på denna nya edition, förtjenar all aktning, liksom vi äfven föreställa oss, att Holbergs namn alltid har den klang, att hans hjältinnor ännu i dag skola finna sin publik, lika väl som hans Pernillor i en helt annan art«.

Rodes Udgave udkom i 7 Hæfter à 32 Sk. paa Schønbergs Forlag; Prisen paa den afsluttede Udg. var 2 Rdl. 64 Sk. (senere 5 Kr. 35 Øre); nogle brandlidte Ex. blev 1884 nedsat i Prisen til 2,75.

Heltindehistorierne er optrykt efter Originaludgaven i Ludvig Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. XI—XII. Kbh. 1807. I XI. er aftrykt hele den 1. Tome, hvortil fra 2. Tome er lagt: Johanne Gray og Eleonora Christina samt Maria den Første og Maria den Anden; foran selve Værket er trykt et Uddrag af Holbergs 256. Epistel om Plutarchs Biografier; i XII er S. 1—246 trykt Resten af 2. Tome og derefter: »Mindre Charakteristiker og andre historiske Skildringer, uddragne af Holbergs Epistler«. Foran dette Bind af Heltindehistorierne satte Rahbek som Motto en Ytring af B. W. Luxdorph (refereret af Suhm i dennes Saml. Skrifter. VI. Kbh. 1790. S. 69 saaledes: »Holbergs Historier fandt han comiske, og sagde, at hans Genie var egentlig comique«), hvortil Rahbek knytter nogle meget karakteristiske Bemærkninger: »Det vilde udentvivl være at miskiænde Lüxdorphs Mening, hvis man forklarede hans ovenanførte Yttring ene, eller engang, især med Hensyn til Holbergs historiske Foredrag, som, hvorvel det vel ikke altid har den simple Værdighed og mandige Alvorlighed, vi hos Alderdommens Mynstre i denne Skrivemaade beundre, dog sikkerlig skede Uret, ved at erklæres i Almindelighed for comisk. Man kan udentvivl antage, at Lüxdorph ved nysanførte Dom har seet hen til det, hvori Aristoteles udtrykkelig sætter Comediens Væsen, denne Efterligning eller Fremstilling af de menneskelige Skrøbeligheder (μίμησις φαυλοτέρων) som ustridig var den holbergske

Muses Styrke og Lyst. Ogsaa er det unægteligt, at i saa høi Grad end Plutarchus har været hans Yndling og Mønster, afvige de især deri fra hinanden, at, medens det Store, det Patriotiske, det Heroiske var det, der fornemmelig sysselsatte og begeistrede Plutarch, var Caractererne, Personligheder, Menneskelighed, og Skrøbeligheder det, Holberg særdeles eftersporede og udviklede, og hvortil især i disse Helte- og Heltinde-Historier, ikke blot selve den paralleliserende Fortælningsform, men endnu mere de saakaldte Forberedelser og Sammenligninger gave ham den ønskeligste Leilighed«.

SVENSK OVERSÆTTELSE 1780—1784

Samling | Af | Namnkunniga Damers | Lefwernes- | Beskrifningar. (Vignet med Duer og Blade). | STOCKHOLM, | Tryckt hos ANDERS JACOBSON NORDSTRÖM, 1785. | På desz Förlag. | 8vo.

Det er et Fællestitelblad til følgende 3 Dele; dette Titelblad er senere klæbet til.

Samling | Af | Namnkunniga Damers | Lefwernes- | Beskrifningar. | Första Delen. | Innehållande: | MARGARETA, Drottning til Danmark, | Swerige och Norrige. | AGRIPPINA, den Äldre, Germanis Gemål. | AGRIPPINA, den Yngre, Neros Moder. | BERENICE, Datter af den Store Agrippa | uti Judeen. | MARIAMNE, Herodis Gemål. | MARGARETA VALESIA, Henric IV:s Ge- | mål i Frankrike. | CATHATINA MEDICÆA, Henric II:s Ge- | mål i Frankrike. | STOCKHOLM, | Tryckt hos ANDERS JACOBSSON NORDSTRÖM, 1780. | På Des Förlag. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Företal; undertegn. Stockholm, den 14. Martii 1780. Öfwersättaren.); Teksten (ovenover Frise med en Ørn(?)); S. 3—112; sign. A_2—$G_{8(v)}$; S. 112 en lille Slutnings-Forziring; S. 28 og 64 er blanke; S. 29. 39. 65. 71. 81. 91 findes Friser over Teksten].

Samling | Af | Namnkunniga Damers | Lefwernes- | Beskrifningar. | Andra Delen. | (Vignet; to Engle med en Blomstergren). | STOCKHOLM, | Tryckt hos ANDERS JACOBSSON NORDSTRÖM, 1781. | På desz Förlag. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa Innehåll. | CLEOPATRA, Drottning i Egypten. | ANNA BOLLENA, Drottning af England. | CHIOSSA eller KIOSEM, Turkisk Sultaniña. | MARIA I, Drottning af Engeland. | MARIA

II, Drottning af Engeland.); Teksten (ovenover samme Frise som I S. 3) S. 3—80; sign. A_2—$E_{8(v)}$; fra S. 78 Linje 4 fra oven til Slutningen er anvendt en mindre Type; S. 80 en lille Slutnings-Forziring; S. 25 og 54 findes den samme Røskenfrise og S. 41 den samme som I. S. 29; for at spare Plads er der ikke anvendt Forziringer ved Afslutningen af Biografierne og S. 73 er Biografien af Maria den II:dra sat i direkte Fortsættelse af den foregaaende].

Samling | Af | Namnkunniga Damers | Lefwernes- | Beskrifningar. | Tredje och sista Delen. | (Samme Vignet som i 2. Delen). | STOCKHOLM, | Tryckt hos ANDERS JAC. NORDSTRÖM, 1784. | På desz Förlag. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Innehåll: | MARIA STUART, Drottning af Frankrike och Skottland. | MONTPENSIER, Prinsesza af Orleans. | HORTENSIA MAZARINI, Hertig Mazarins | Gemål. | SIGBRIT, Moder til den bekanta Dyvecke, | som war Maitresze åt CHRISTIAN II i | Dannemark. | ELEONORA CHRISTINA, Corfitz Uhlfeldts | Gemål. | ANTOINETE de BOURIGNON, En Köpmans | Dotter, som gjordt sig bekant genom | sine Religions-Griller.); Teksten (ovenover samme Frise som I. S. 3) S. 3—117; sign. A_2—$H_{3(r)}$; S. 118: Tryckfel i 2:dra Delen. og nederst paa Siden: Anmärkning. af følgende Indhold: Ibland Trycfel, som i Första delen på | yttersta bladet i 2:dra Delen upräknas, finnes åf- | wen å de 2 sista Raderna en mening införd, som ingalunda hörer til Tryckfel, utan en- | dast til Minnes blifwit anteknad af öfwersätta- | ren, hwilket Tryckerie-Sättaren ej haft den | urskillning at utesluta, som nu härigenom rättas. | Hvortil her sigtes, kan ikke oplyses, da det Omslag, hvorpaa den omtalte »mening« formodentlig har været trykt, ikke findes bevaret i det kgl. Bibliotheks Exemplar].

Oversætterens Navn kendes ikke; i det kgl. Biblioteks Exemplar, der er foræret Philipsen af G. E. Klemming, staar skrevet (rimeligvis med Klemmings Haand): »Öfversättaren är obekant tills vidare«. Holbergs Navn nævnes ikke paa Titelbladet, men først i Oversætterens Företal. I denne hedder det endvidere: »För at icke göra detta Lilla Arbete mer dyrt, har man i Öfwersättningen uteslutit Auctors Politiska och nog långa, ehuru för wisza intereszanta Företal för hwarje Sammanlikning. Af samma grund äro äfwen sjelfwa Sammanlikningarne förbigångne. Om denne Första Delen roar Läsaren, är man fullkomligen tilfredsställd för sin möda, och skal äfwen derigenom förbindas, at så fort möjligt är låta utgifwa Continuation, hwilken redan til det mästa i Manuscript är färdig«.

Som man vil se af Indholdsfortegnelserne til de 3 Dele har Oversætteren ikke medtaget alle Holbergs Heltinder; han har skudt Dronning Elisabeth, Johanna Gray, Jeanne d'Arc og Dronning Christina ud. Grunden hertil er sikkert Hensynet til Om-

fang, naar undtages Dronning Christina, som han baade af patriotiske Grunde og formedelst den i Anledning af denne Biografi opstaaede Strid ikke har ønsket at forelægge sine Landsmænd. Desuden har han forandret Ordenen af de medtagne, hvilket let lod sig gøre, da han udelod Sammenligningerne; endvidere har han forkortet Teksten paa mange Steder, bl. a. stærkt S. 110, hvor han har sammentrængt de forskellige Historikeres Beretninger, som Holberg citerer udførligt, angaaende Catharina de Medecis. Ligeledes er flere Afsnit i Sigbrits Historie blevet endel forkortet.

Endelig har Oversætteren tilføjet endel Noter, som ikke har noget tilsvarende i Holbergs Original; de fleste af disse (saaledes I. S. 66; II. S. 54. 62; III. S. 7. 83. 86. 114) er af mindre Betydning, dels er det ligefremme Forklaringer, dels Henvisninger til andre Skrifter (mærk dog II. S. 62, hvor der under Maria I. henvises til Johanna Grays Biografi, som Oversætteren imidlertid ikke har medtaget). Men i enkelte af Noterne tager han bestemt Afstand fra Holbergs Fremstilling og det er da selvfølgelig særlig i de Biografier, hvor Holberg kommer ind paa Danmarks Forhold til Sverrig. Saaledes I. S. 6 i Biografien af Dronning Margareta, hvor han til Holbergs Udsagn om, at Kong Albrecht af Sverrig skrev sig som Konge af Danmark og Norge og forandrede Sverrigs Vaaben, som tidligere havde været en Løve ovenover 3 Strømme til 3 Kroner, føjer Noten: »Baron Hollberg är på detta stället mycket Dansk. Det wore öfwerflödigt at här bewisa hans orimliga infall«. S. 25 findes i samme Biografi en Note, hvor Oversætteren hævder, at man ikke kan berømme Dronning Margareta for hendes Gavmildhed mod de svenske Stormænd ved at fremhæve hendes Opførsel mod Algud Magnusson, thi han »kan på wist sätt anses för Riksförrådare i anseende til Swerige«. I 3. Del S. 96, hvor der i Biografien af Eleonora Christina tales om det Seefeldtske Bibliotek, som blev skænket af Carl Gustav til Ulfeldt, der tog det med til Skaane, og at Processen mod Ulfeldt fra svensk Side blev anlagt for at kunne bemægtige sig dette og Ulfeldts øvrige Ejendom, kan Oversætteren ikke dy sig for at tilføje en Note: »Här will Auctor beskylla Swenska nation för en skamlig egennytta, som aldeles är ogrundadt, ty at Uhlfeldt war brotslig, derom kan ingen twifla. Han gjorde sig ock än mera misztänkt genom sin Flygt, innan proceszen slutades«. I samme Del S. 106 findes endelig en korrigerende Note til Biografien af Antoinette de Bourignon: »Herr Baron Hollberg kan ändock ej undgå at wisa sitt misztroende för dena Jungfrus Fantasier, ty just då han will taga hennes förswar, nedsänker han henne uti stoftet«.

Jfr. om denne Oversættelse Allg. Schwedisches Gelehrsamkeits-Archiv. Herausgeg. von C. W. Lüdeke. V. Leipzig. 1790. S. 212;

VI. 1793. S. 160. 167—68. (Holbergs Navn nævnes ikke og førstnævnte Sted hedder det: »Es sind lauter Uebersetzungen«); Karl Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 64.

Prisen angives i ovennævnte Allg. Schwedisches Gelehrsamkeits-Archiv. V. S. 212 til 7 B. 8 Schill. for 1. Del.

Et Exemplar af denne Oversættelse (dog kun de 2 første Dele) solgtes 1918 paa Dyrlunds Auktion for 55,00.

TYSK OVERSÆTTELSE 1746

Herrn Ludwig Holbergs | der Historie öffentlichen Lehrers, des Consistorii Beysitzers, und | der Akademie Qvästors | verglichene | Geschichte | verschiedener | Heldinnen | und andrer | berühmten Damen. | Nach | dem Beyspiel des Plutarchs. | Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt. | Erster Theil. | Kopenhagen und Leipzig | bey Otto Christoph Wenzel, 1746. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorrede | des Verfassers. (ovenover Frise med to Ørne(?)) S. 3—40; sign. a_2—$c_{4(v)}$; Slutningsvignet; Vorbericht | des Uebersetzers. (ovenover dekorativ Frise) S. 41—48; sign. c_5—$c_{8(v)}$; undertegn.: Geschrieben Altona, den 30 März 1746. | Georg August Detharding; forskellig Slutningsvignet; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 1—414; sign. A—$Cc_{3(v)}$; S. 414: Ende des ersten Theils.; derunder stor mytologisk Slutningsvignet (Krigens Gud og Fredens Gudinde); »Einleitung« er (ligesom i 2. Theil) sat med en stor Type, Biografien med en noget mindre og »Vergleichung« med en endnu mindre; der findes Friser og Stjernelinjer over de enkelte Afsnit og Slutningsvignetter, hvor Pladsen tillader det. I Begyndelsen af Afsnittene dekorerede Initialer].

Titelbladet til 2. Del er aldeles enslydende, kun med Forandringen: Zweyter Theil.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Røskenfrise med tre Kroner) S. 3—424; sign. A_2—$Dd_{4(v)}$; S. 424: Ende des zweyten Theils.; underneden i en Røskenramme: Altona, | Gedruckt mit Burmesterschen | Schriften.|; Friser og Vignetter tildels som i 1. Del].

Rækkefølgen af Biografierne er den samme som i Originalen; Holbergs Fortale er oversat Ord til andet. I sin egen Fortale bemærker Detharding, at Holbergs Værk ikke trænger til hans Anbefaling; han anfører den under Heltehistorierne citerede Anmeldelse fra Nova acta eruditorum. 1743. S. 622 og fortsætter (S. 46) saaledes: »Die Einrichtung ist mit dem vorigen Werke einerley. Der Herr Verfasser hat auch hier seiner Absicht gemäsz nicht alles und jedes angeführt, was von diesen Heldinnen

und andern berühmten Damen könnte gesagt werden, weil er blosz solche Umstände beyzubringen willens gewesen, welche dienen, den Character und das Portrait derselben lebhaft und mit einer unpartheyischen Feder zu entwerfen. Allenthalben zeigt der Herr Verfasser, dasz er die menschlichen Neigungen, und die verborgensten Leidenschaften, welche man so sorgfältig zu bedecken pflegt, aufs genaueste erforscht. Allenthalben entdeckt man Spuren der redlichsten Neigung und des aufrichtigsten Verlangens, seinen Mitbürgern eine Liebe zur Tugend und einen Abscheu vor den Lastern beyzubringen« . . . (S. 47): »In den vorgesetzten Einleitungen handelt er allemal von einer auserlesenen, und bisher noch nicht so sehr ausgeführten Materie, wozu das darauf folgende Leben seiner Heldinnen Gelegenheit gegeben, und wenn er von den insgemein angenommenen Meynungen abweicht: so dringt er seine Sätze doch niemanden auf, sondern sucht dieselben vielmehr durch wohlausgesuchte Gründe zu bestätigen«.

Holbergs Tekst er gengivet nøjagtigt; Oversætteren har kun tilføjet et Par smaa Henvisninger til dennes Jødiske Historie og hans Danmarks Riges Historie.

Medens Holberg i sin 447. Epistel (Ludvig Holbergs Epistler; udg. af Chr. Bruun. V. Kbh. 1875. S. 20) kun lige nævner, at der udkom en tysk Oversættelse, udtaler Scheibe (Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von J. A. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLVII): »Dieses Werk hatte das Glück mit mehrern Geschmack und in der That besser ins Deutsche übersetzt zu werden, als die N. XXII angeführte verglichene Geschichte berühmter Männer — Herr Detharding übersetzte es, und diese Uebersetzung kam 1745. sehr sauber gedruckt in Kopenhagen heraus«. Her har Scheibe dog husket fejl; Oversættelsen udkom først 1746 og var, som det fremgaar af 2. Del S. 424, trykt i Altona.

Dethardings Oversættelse blev anmeldt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. Kbh. 1746. Nr. 30. ($^{29}/_{7}$) S. 465—67, hvor der gives en Oversigt over Værkets Indhold og henvises til den ofte nævnte Recension af Heltehistorierne i Nova acta eruditorum samt tilføjes: »Det er øiensynligt, at den nærværende Oversettelse fortiener Sted paa de vel truffenes Liste«.

I Altonaische gelehrte Zeitungen. Altona. 1746. 28. St. ($^{14}/_{4}$) S. 225—26 findes en meget rosende Omtale; i Pommersche Nachrichten. Greifswald. 1746. 37. St. ($^{13}/_{5}$) S. 298: »Es ist nicht etwas geringes, den Plutarch nachahmen wollen; aber dennoch wuszte Herr Hollberg, bey der ersten Bemühung ihm nachzueifern, eine Gestallt anzunehmen, die ihn oft nicht weit zurückläszt, ja zuweilen wohl gar über den Plutarch weg führt.

Seine Vergleichung grosser Helden und andern berühmter Männer . . . ist hievon ein sehr schönes Beyspiel«; i Leipziger gelehrte Zeitungen. Lpz. 1747. Nr. 28. (6/4) S. 250—51 efter en almindelig anbefalende Omtale: »Was die Uebersetzung anbelanget, so hat sich der Urheber derselben, Herr Georg August Detharding, befliszen, dasz sie zierlich, wohlklingend, und dem Original gemäsz, gerathen möchte«, og i Monatliche Auszüge alter und neuer gelehrten Sachen. Ollmütz. 1747. I. Bd. 4. St. (April) S. 245—62, hvor Anmelderen som Prøve giver et Uddrag af Biografierne af Margaretha og Elisabeth af England og slutter (S. 262) saaledes: »Dieses seye genug gesagt, dasz wir den Dähnischen Plutarch in dem Hrn. Hollberg gebührlich verehren lehrnen«. .

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 4,00.

I [C. F. Schønau], Merkwürdige Lebensbeschreibung Eleonorä Christinä Gräfin von Ulfeld. Aus dem Dänischen übersetzt von C. G. Mengel. Kph. und Lpz. 1757. S. 158—92 er efter denne tyske Oversættelse trykt Holbergs Sammenstilling af Johanna Gray og Eleonora Christina Ulfeld.

2. UDGAVE 1754

Herrn Ludwigs | Freyherr von Holberg | verglichene | Geschichte | verschiedener | Heldinnen | und andrer | berühmten Damen. | Nach | dem Beyspiel des Plutarchs. | Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt. | Zwey Theile. | Kopenhagen und Leipzig | bey Otto Christoph Wenzel, 1754. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorrede | des Verfassers. | (ovenover dekoreret Frise med en Fama-Figur), upag.; sign.)(2—)( )(8(v); 30 Sider; Vorbericht des Uebersetzers. | (ovenover en stiliseret Blomsterfrise); upag.; sign.)( )( )(—)( )( )(4(v); 8 Sider; undertegnet som i Udg. 1746; Slutningsvignet; Teksten (ovenover en Frise med Blomsterdekoration) S. 1—376; sign. A—Aa4(v); S. 376: Ende des ersten Theils. og nederst Fangordet; Zwey-. I begge Delene er Einleitung, Biografien og Vergleichung sat med samme Type. Af Pladshensyn er S. 371—76 sat med en mindre Type. Der findes forskellige Friser af forskellig Størrelse; desuden enkelte mindre (dels samme, dels forskellige) Forziringslinjer ved Slutningen af Afsnittene og Slutningsvignetter. Randnoterne er i begge Bindene trykt ind i Teksten, hvorved de paagældende Linjer er blevet forkortet. Ogsaa i denne Udg. findes dekorerede Initialer].

Den anden Del har kun et Halvtitelblad, hvorpaa Ordene »Zweyter Theil« og nederst Signaturen A; der hører intet egentligt Titelblad til.

[Indhold: Halvtitelblad, paa hvis Bagside Teksten (ovenover en stiliseret Frise) begynder, S. 2—388; sign. A(v)—Aa8(v); S. 388: Ende des zweyten Theils. Af Pladshensyn er her ligeledes S. 384—88 sat med en mindre Type. Friser og Vignetter som i 1. Del].

Det er et direkte Optryk af Dethardings Oversættelse 1746, men noget tarveligere i Udstyret. I Leipziger Oster-Messe. 1754. S. 479 benævnes den »2te und verbesserte Auflage«.

TITELUDGAVE 1760

Herrn Ludwigs | Freyherr von Holberg | verglichene | Geschichte | verschiedener | Heldinnen | und andrer | berühmten Damen. | Nach | dem Beyspiel des Plutarchs. | Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt. | Zwey Theile. | Flensburg und Leipzig, | bey Johann Christoph Korte, und in Altona im | Kortenschen Bücherlager, 1760. | 8vo.

Den anden Del har kun et Halvtitelblad, hvorpaa Ordene »Zweyter Theil« og Teksten begynder paa Bagsiden.

Det er kun et nyt Titelblad til Udgaven 1754. I Kaysers Bücherlexikon nævnes den som udkommet i »Schleswig (Hammerich in Alt.)« og Prisen angives til 18 Groschen.

Et Exemplar solgtes 1925 paa M. Lorenzens Auktion for 11,00.

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE 1782

VERGELEKEN | GESCHICHTEN | EN | DAADEN. | Van verscheide zo In- als Uitlandsche | GROOTE HELDINNEN | en andere | BEROEMDE | VROUWEN, | Naar het voorbeeld van Plutarchus. | door den BARON | LODEWYK HOLBERG, | Assessor Consist. en Professor Publ. aan de | Koninglyke Universiteit te Coppenhage. | EERSTE DEEL. | (Blomstervignet). | Te AMSTERDAM, | By WILLEM HOLTROP, 1782. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; VOORREDEN | VAN DEN | SCHRYVER. | S. III—XXIV, sign. *2—**4(v); VOORBERICHT | DES HOOGDUITSCHEN | OVERZETTERS. | S. XXV—XXIX; sign. **5—**7(r); undertegn. Altona, den 30. Maart 1746. Georg August Detharding.; S. XXX. INHOUD | DER | LEEVENSBESCHRYVINGEN. |; Teksten S. 1—359; sign. A—Z4(r); en lille Slutningsvignet; S. 360 blank. I denne saavel som i 2. Deel er »Inleiding« sat med en stor Type, Biografierne med en noget mindre og »Vergelyking« med en endnu mindre. Der findes Slutningsvignetter].

Titelbladet til 2. Del er enslydende med det ovenfor beskrevne; kun at der findes Ordene: TWEEDE DEEL. indsat istedetfor Eerste Deel.

[Indhold: Titelblad; INHOUD | DER | LEEVENSBESCHRYVINGEN. | 1 Side; Bagsiden blank; Teksten S. 1—368; sign. A—$Z_{8(v)}$; Vignetter som i 1. Del].

Oversætteren, hvis Navn ikke kendes, har oversat efter Dethardings tyske Oversættelse og har medtaget baade Holbergs og Dethardings Fortaler; til denne sidstnævnte har han S. XXVII føjet en Note om Holbergs Heltehistorier, saalydende: »In het jaar 1757 in't Nederduitsch«, hvoraf fremgaar, at han ikke har kendt det første Tryk af den hollandske Oversættelse af 1. Del 1748; derimod har han udeladt to mindre væsentlige Noter af Dethardings Fortale.

I Johs. van Abkoude, Naamregister van de nederduitsche boeken 1600—1787. 2. druk. Rotterdam. 1788. S. 241 nævnes: Geschiedenissen van beroemde Vrouwen. 2 deelen. 1784. Amsterdam. W. Holtrop. 8. og Prisen angives til 3 Gülden. En Forespørgsel til Koninklijke Bibliotheek den Haag indbragte Svaret: »Niet aanwezig et n'aussi pas dans les autres Bibliothèques scientifiques des Pays-Bas«. Muligvis er det, trods den forskellige Titel, en Fejl i Bogkatalogen for den ovennævnte hollandske Oversættelse, der ikke findes i Katalogen (jfr. Het boek. 1924. S. 219).

I Holbergs Verzameling van Brieven. V. Amsterdam. 1772. S. 15—16 nævnes i en Note, at Steven van Esveldt's Forlag havde i Sinde at udsende en Oversættelse af Heltindehistorierne, men den er sikkert aldrig kommet.

RUSSISK OVERSÆTTELSE 1767—68

ИСТОРІЯ | РАЗНЫХЪ ГЕРОИНЬ И ДРУГИХЪ | СЛАВНЫХЪ ЖЕНЪ | СОЧИНЕННАЯ | ЛУДОВИКОМЪ ГОЛБЕРГОМЪ | ЧАСТЬ I | КОШОРУЮ НА РОССІЙСКОЙ ЯЗЫКЪ ПЕРЕ- | ВЕЛЪ | СЪ | ПРИБАВЛЕНІЕМЪ ОШЪ СЕБЯ ПРЕДИСЛОВІЯ | И НА НѢКОШОРЫЯ МѢСША ПРИМѢЧАНІЙ | ВЛАДИМЕРЪ ЗО- ЛОШНИЦКОЙ | ВЪ САНКШ-ПЕШЕР-БУРГѢ | 1767 ГОДА. | 8vo.

(Forskellige Heltinders og andre berømte Kvinders Historie. Forfattet af Ludvig Holberg. Del 1, som Vladimer Zolotnickoj har oversat paa det russiske Sprog med Tilføjelse af en Fortale af sig selv og Anmærkninger til nogle Steder. St. Petersborg 1767.)

[Indhold: Titelblad; Dedikation til H. K. H. Tronfølger og Storfyrste Pavl Petrovitsch; undertegnet med Oversætterens Navn; upag.; usign. 4 Sider; (Fortale af den, der har paataget sig Oversættelsen) (ovenover Røskenfrise); upag.; sign.)(—)()()()()()(; 12 Sider; (Til Efterretning); 2 Sider; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 1—458; sign. A—Б5(v); Slutningsvignet; (Trykfejlsliste) 1 Side (Bagsiden blank); i dette som i 2. Bind er Indledning sat med en større Type, men Biografierne og Sammenligningen med samme, lidt mindre Type; der findes Friser og Slutningsvignetter, begge Dele hovedsagelig sammensat af Røskener].

Del 2 med flg. Afvigelse i Titlen; . . . НА НѢКОШОРЫЯ ВЪ НАЧАЛѢ МѢСША | ПРИМѢЧАНІЙ . . . 1768 ГОДА. (Anmærkninger til nogle Steder i Begyndelsen . . . 1768).

[Indhold: Titelblad; (Fortale af den, der har paataget sig Arbejdet med Oversættelsen) (ovenover Røskenfrise), undertegn. med Oversætterens Navn, December 1768; upag.; sign.)(—)()()()()()(r); 11 Sider; derefter 3 blanke Sider; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 1—382; sign. A—Ч7(v); Slutningsvignet; Friser og Vignetter som i 1. Del].

Fortalerne i begge Bind indeholder almindelige historisk-moralske Betragtninger af Oversætteren; i »Til Efterretning« oplyser han, at Skriftet er oversat fra Tysk, at han intet har udeladt uden et Par smaa Ting, som var uden Interesse for russiske Læsere, men at han har flyttet de to sidste Heltinder i 1. Del (Mlle de Montpensier og Mme de Mazarin) over til 2. Del og istedetfor flyttet de to engelske Dronninger af Navnet Maria over til 1. Del, hvor i Forvejen stod Biografien af Dronning Elisabeth. Han meddeler desuden, at han har tilføjet enkelte smaa Anmærkninger under Teksten.

Jfr. V. Sopikoff, Forsøg paa en russisk Bibliografi. III. St. Petersborg. 1815. S. 231. Nr. 4878, hvor Prisen anføres som 3 Rubler.

HERODIANI HISTORIE

ORIGINALUDGAVE 1746

HERODIANI | Historie | udi otte Bøger, | Oversat paa Dansk | Efter | Den Græske Original. | Med en Curieuse | Forberedelse | ved | L. HOLBERG. | KIØBENHAVN, 1746. | Trykt udi H. K. Majests. og Universit. | Bogtrykkerie paa Authors egen Bekostning. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur. | I. P. ANCHERSEN. D. | i en Røskenramme; Dedicatio til Kong »Frideric den Femte« undertegnet:

Eders Kongelige | Majestæts, | Min Allernaadigste | Herres og Konges | Allerunderdanigste troe Tiener | og Undersaat | L. HOLBERG. | upag.; sign. a_2—$b_{2(r)}$; 17 Sider; Fortale | til | Læseren. | (ovenover stiliseret Frise med en ti-takket Sol i en Ring); upag.; sign. $b_{2(v)}$—$b_{7(v)}$; 11 Sider; Slutningsvignet (Blomsterkurv, øverst en Fugl); Teksten (ovenover stiliseret Frise med en Pagtens Ark(?)) S. 1—392; sign. A—$Bb_{4(v)}$; S. 392: Saa vidt HERODIANI Historie.; underneden en Blomster- og Frugtvignet. — Dedicatio er trykt med en stor Skrift, Fortale med en noget mindre og selve Teksten med en endnu mindre; S. 391—92 er endelig sat med en meget mindre Skrift. Der findes Slutningsvignetter, alle indbyrdes forskellige].

Den omfangsrige Dedicatio indeholder en Lovprisning af Kejser Marcus Aurelius som et Forbillede for alle Fyrster og berømmer Kong Frederik V, fordi han er fulgt i hans Fodspor, saa at »disse Rigers Indbyggere af Aspecterne kand fatte Haab om et lyksaligt Regimente«. I Dedicatio findes en karakteristisk Udtalelse om Marcus Aurelius, hvor det hedder, at »saasom han var en heel alvorlig Herre, saa havde han selv liden Behag udi Spectacler og Skue-Spill; ikke desmindre bivaanede han dog saadant, og tillod all sømmelig Lyst: Thi, efterdi han som en stor Philosophus, havde udstuderet Menneskets Egenskab, holdt han sømmelig Lyst ey alleene at være tilladelig, men endogsaa fornøden«. Utvivlsomt har Holberg i disse Ord villet udtrykke sin Glæde over, at den for hans Komedier saa mørke Tid under Christian VI's Regering nu var til Ende og at lysere Tider vilde oprinde for dem og for Teatret overhovedet.

Af en vis Interesse er ogsaa følgende Passus: »Hvad som nogle holde for udi visse galante Studiis og Stats-Videnskaber hos vor Ungdom at mangle, kand redresseres ved visse Seminaria, hvorudi fornemme unge Personer i deslige Ting oplæres, og derhos den Prætext dem kand betages, som anføres til udenlandske Reysers Fornødenhed; Thi, at de mange aarlige Migrationer ere ikke saa nødvendige, som foregives, og at man kand forfremmes udi Politesse, Manieres, Stats-Videnskaber og alt hvad som zirer et Menneske, uden at have været paa den anden Side af Ejderstrømmen, kand vises af adskillige levende Exempler, og, hvis jeg til Beviis herpaa fornemmeligen allegerede Eders Kongelige Majestæts egen Høyeste Person, kunde ingen beskylde mig for Hyklerie«.

I sin Fortale til Læseren udvikler han, hvilken Betydning det har for et Folk at besidde gode og tro Oversættelser af de bedste fremmede Forfattere, navnlig af Klassikerne, og fremhæver, at der til Oversættelser udfordres: «(1) at man er vel kyndig udi Sprogene; (2) at Originalerne blive troeligen fulgte; men derhos for det (3) at man ikke forderver, og giør ukiendelig det

Sprog, hvorudi Oversættelsen skeer«. Lidt videre fremme hedder det: »Jeg haver paa andre Steder viset, hvor fornødent saadant Arbeyde er i dette Land og opmuntret Skribentere i denne Epidemiske Skrivesyge, hvoraf Landet laborerer, i Steden for slette Originaler og unyttige Skrifters Oversættelser, at beflitte sig paa Græske og Latinske Autorum Versioner, hvorpaa her er større Mangel end udi noget andet Land«. Med disse Ord sigter Holberg til Fortalen til sine Heltindehistorier 1745, hvor han (b_8) opfordrer Studenterne til at oversætte Klassikerne og fortsætter »Det er til saadant Arbeydes Opmuntring jeg haver oversat en Græsk Autor paa Dansk, som, om GUd vil, næstkommende Aar kand komme for Lyset, og som, maaskee kand tiene vore Studentere nogenledes til Veyviser udi saadant Arbeyde, hvilket ellers udi sig selv er ikke saa let og saa ringe, som nogle indbilde sig«.

I Fortalen til sín Herodian-Oversættelse omtaler Holberg som Exempler paa Klassiker-Oversættelser, der ikke vilde »udfodre længere Tiid« end 30 Dages Arbejde, Versionerne af Sallustius og Curtius, hermed sigter han aabenbart til Degnen paa Christiansø Samuel Hansøn Wallenberg, der 1702 udgav en Oversættelse af Sallust, og til den afsatte Aalborg-Rektor Mogens Wingaard, hvis Curtius' Oversættelse saa Lyset 1704. Denne sidste Oversættelse har Holberg forøvrigt flere Gange alluderet til, som paavist af Werlauff (i Hist. Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 264—67), nemlig i Peder Paars 1. Bog 5. Sang og i Jacob von Tyboe. 2. Akt. 1. Sc. Dette Sted af Fortalen har Werlauff dog ikke lagt Mærke til.

Holberg ender sin Fortale med følgende Ord: »Hvad som ellers nogenledes kand recommendere dette mit Arbeyde, er den Forberedelse, som er giort til min Autor, hvilken hielper til Forstaaelse af de Romerske Keyseres Historie. Om jeg bedre derudi haver succederet end andre, der have søgt at udfinde de rette Aarsager til det Romerske Herredoms Tilvæxt, derom maa Publicum skiønne, hvis Dom og Correction jeg herudi som udi alle andre mine nye Meeninger underkaster mig. Man seer ellers af mit idelige Arbeyde, at jeg alternerer med alvorlige og skiemtsomme Skrifter, hvilke dog alle sigte til eet Maal; thi alle mine Materier, enten de udføres udi ærbar Stiil eller udi Skiemt og Ironier, enten udi Adagio eller Presto, udi Simpel- eller Tripel-Tact, saa have de dog eet og det samme Sigte, nemlig at opmuntre til Dyd og Duelighed, og at bestride saavel Vantroe som Overtroe«.

Den Forberedelse, Holberg i disse Ord hentyder til, er dels hans Indledning: »Om Aarsagen til Roms umaadelige Tilvæxt« (S. 1—109) dels hans »Marci Aurelii Historie« (S. 110—32), der begge er originale Arbejder af Holberg.

I sin 368. Epistel (Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. IV. 1873. S. 189—93) handler Holberg med Udgangspunkt i sin Fortale til Herodianoversættelsen om de Fejl, som Oversættere kan begaa og bl. a. ogsaa har gjort sig skyldige i ved Oversættelsen af Holbergs egne Skrifter. Hermed kan jævnføres den 342. Epistel (Bruuns Udg. smstds. S. 110—12), der behandler omtrent det samme Emne med samme Udgangspunkt, men mindre udførligt; Holbergs Fortale er udførligt gennemgaaet m. H. t. hans Bemærkninger om Oversættelseskunsten af Karl Mortensen i Holberg Aarbog 1922. S. 44—47, jfr. S. 77—78.

I sin 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 11) bemærker Holberg om dette Skrift: »Udi det Aar 1746 kom for Lyset min Oversættelse af den Græske Autor Herodiano med en vidtløftig Forberedelse. Saasom jeg udi samme Forberedelse har stræbet at udfinde en særdeles Aarsag til Roms umaadelige Fremvext, og viiset, at de forhen af andre Skribentere anførte Gisninger ikke ere tilstrækkelige, have skiønsomme Censores derudi fundet særdeles Behag og regnet Værket at være et af dem, som best er udarbeydet«.

Scheibe (Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue, vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLVIII—CLIX) skriver: »Holberg hat endlich bey dieser Arbeit seinen Zweck sehr wohl erreichet, nämlich, seinen Landsleuten, denen das Uebersetzen eine so leichte Sache zu seyn schien, zu zeigen, wie eine gute Uebersetzung aussehen müsse, und welche Schwierigkeiten dabey zu überwinden wären. Ob er aber zu diesen Versuche nicht einen bessern alten griechischen Schriftsteller erwählen können, wie einige gemeynet haben? Dieses ist eine andere Frage, die ich nicht nöthig zu untersuchen habe«.

I P. Wegner's [ɔ: A. E. Boye] Fragmenter over Holberg (i Athene. IX. 1817. S. 112) hedder det: »Ligesom han har forudskikket særdeles rigtige Regler for en god Oversættelse af et classisk Værk, saaledes har han ogsaa i Oversættelsen selv viist, at han var i Stand til at bringe disse i Udøvelse. Og ligesom han i saa mange andre Skrifter har lagt sit nøie Kiendskab til de classiske Sprog og Skribenter for Dagen, saaledes er denne Oversættelse ogsaa et Beviis paa hans Styrke i det Græske. I Forberedelsen findes en meget lærd Afhandling om Aarsagerne til Roms uhyre Magt, hvilken saavel i Danmark som i Tydskand, hvor den strax oversattes, vandt meget Bifald«.

Om Herodianoversættelsen kan endvidere jævnføres Francis Bull, Ludvig Holberg som Historiker. Kria. 1913. S. 116—17.

Skriftet findes anmeldt i Altonaische gelehrte Zeit. 1747. XVI. St. ($^{23}/_{2}$) S. 121—23, hvor det S. 122 hedder: »Man musz dem

Herrn Holberg das Zeugnisz geben, dasz ihm diese Arbeit eben so gut, wie seine übrigen Unterhaltungen gelungen. Die Dollmetschung ist sehr getreu, und er hat so wenig seiner Urschrift als der dänischen Sprache das geringste vergeben. Wo er aber geglaubt, dasz er dem Original nicht nahe genug kommen, oder dasselbe völlig erreichen können, da hat er das Griechische neben bey drucken lassen«.

I Lars Salvius' lärda tidningar. Sthlm. 1748. Nr. 95. (5/12) S. 378—80. »Denna Herodiani öfwersättning berömmer sjelf sin uphofsman, hwilken bekänner, at ingen Ting skulle wara Honom kärare, än at få se andra Græska och Latinska Auctorer så öfwersatt, at det kunde fördunkla detta Hans arbete. — I synnerhet förtjenar denna öfwersättning beröm af den förberedelse Herr Baron Hollberg dertil gjort, hwaruti Han meddelar sanna Politiska orsaker til det Romerska Herrawåldets upkomst. Detta ger ej allenast et stort ljus i den Romerska Historien, utan bereder och Läsaren, at kunna rätt förstå Herodiani Historia. — Denna H. Baron Hollbergs öfwersättning blef så benägit uptaget, at den knapt war utkommen, innan den blef på Tyska öfwersatt af Herr Prof. Georg Aug. Detharding«.

I det kgl. Bibliotek (Hielmstiernes Samling Nr. 1823) findes et Exemplar, i hvilket Filologen Caspar Frederik Munthe, der i Aaret 1748 blev virkelig Professor i Græsk ved Universitetet, har skrevet: »donum Auctoris longe celeberrimi. C. F. Munthe«, hvilket fortjener at fremhæves, da Holbergs Utilbøjelighed til at forære sine Bøger bort er kendt af flere Udtalelser af ham.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1746. Nr. 100. (16/12), 101. (19/12), 103. (26/12), 104. (30/12) læses: »Fra Pressen er nu udkommen Hr. Assessor L. Holbergs forhen lovede Skrift, som er en Oversettelse af den Græske Autor Herodianus, tillige med en curieuse Forberedelse. Exemplaret sælges for 3 mk. 8 sk. og findes til Kiøbs hos Autorem selv, tillige med hans Jødiske-Historier og Heltinders-Historier« (jfr. Kiøbenhavns extraord. Relation. 1746. Nr. 89 (16/12), 90 (19/12), 91 (23/12)).

Exemplarer solgtes 1857 paa Molbechs Auktion for 4 Mk.; 1898 paa Lynges for 1,50; 1913 paa Wimmers for 5,25; 1915 paa Emil Blochs for 15,00; 1917 19/3 for 10,00; 1921 paa Alfr. Bugges for 30,00; 16/3 for 25,00 og 11/10 for 23,00; 1923 paa S. Wandels for 34,00; s. A. paa K. Scavenius' for 55,00; s. A. paa Joh. Levins for 18,00; 1925 23/2 for 13,00 og 20,00; 22/10 for 18,00 og paa M. Lorenzens for 30,00; 1928 4/12 for 30,00; 1929 15/10 paa Auktion i Oslo for 40,00.

Fortalen er u. T. »Hvad det er at oversætte« aftrykt i A. E. Boye, Holbergiana. II. Kbh. 1833. S. 108—14; »Om Aarsagerne til Roms umaadelige Tilvæxt« smstds. III. Kbh. 1835. S. 1—105;

og »Den romerske Keiser Marci Aurelii Historia« smstds. II. S. 81—101 (med et Tillæg af Oversættelsen af Herodian. S. 102—06, hvortil er føjet en Note fra Holbergs Kirkehistorie S. 106—07).

2. OPLAG 1753

HERODIANI | Historie | udi otte Bøger, | Oversat paa Dansk | Efter | Den Græske Original. | Med en curieuse | Forberedelse | ved | L. HOLBERG. | (Andet Oplag.) | Kiøbenhavn, 1753. | Med Autors Afstaaelse oplagt af Frid. Christ. Pelt, | Boghandler paa Børsen i No. 22. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprim. | J. P. ANCH. | Doct. | i en Vignet, forestillende to Engle, der holder en Krone over Indskriften); Dedicatio til Kong »Frideric den Femte«, undertegnet som i 1. Udg. upag.; sign. a_2—$b_{2(r)}$; 17 Sider; Fortale | Til | Læseren. | (ovenover stiliseret Frise med Krigsgudinden) upag.; sign. $b_{2(v)}$—$b_{8(v)}$; 13 Sider; Slutningsvignet (2 Vinstokke, i Midten en blomstrende Rosenbusk); Teksten (ovenover stiliseret Frise med en opgaaende Sol) S. 1—392; sign. A—$Bb_{4(v)}$; S. 392: Saa vidt HERODIANI Historie.; underneden en slynget Vignet med en opslaaet Bog i Midten. — Dedicatio er trykt med en stor Skrift; Fortale med en noget mindre og selve Teksten med en endnu mindre; S. 391—92 er endelig sat med en meget mindre Skrift. Slutningsvignetterne er for det meste indbyrdes forskellige, tildels meget store (saaledes Jagtscenen S. 177)].

Det er et fuldstændigt Optryk af Udg. 1746, som det, med Undtagelse af Fortalen, følger Side for Side baade i Dedicatio og i Teksten; der findes kun smaa, ubetydelige Forandringer i Fangordet S. 87. 231. 251. 288. 327 og 331. I Holbergs Bo fandtes (iflg. H. de Hofman, Samlinger af publique og private Stiftelser. I. Kbh. 1755. S. 239) fem Exemplarer af denne Udgave.

Mærkeligt nok anfører baade W. Høyberg (i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. [Kbh. 1755.] S. 482) og Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue, vermehrte und verbesserte Aufl. Herausgeg. von Johann Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLVIII) det andet Oplag som udkommet 1754, hvilket er urigtigt.

Prisen var for Trykpapirs Exemplarer 3 Mk. 8 Sk.; for Postpapirs Exemplarer 6 Mk. (jfr. Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1762. Nr. 90 ($^8/_{11}$)).

Exemplarer af denne Udgave solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,10; 1923 paa Joh. Levins for 30,00.

TYSK OVERSÆTTELSE 1747

Herodiani | Römische | Historie | in | Acht Büchern. | Nebst einer | Vorbereitung | Herrn | Ludwig von Holbergs | Freyherrn der Baronie Holberg. | Uebersetzt | von | Georg August Detharding. | Copenhagen und Leipzig, | Bey Otto Christoph Wentzel, 1747. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Dedikation til »Friederich dem Fünften«, undertegnet: Allerdurchlauchtigster | Groszmächtigster Monarch! | Allergnädigster | Erbkönig und Herr! | Ew. Königl. Majest. | Allerunterthänigster Erbunterthan, | und allergetreuester Knecht, | Ludwig Holberg. | upag.; sign. a_2—$b_{4(v)}$; (22 Sider); Vorrede | des | Freyherrn von Holberg. | (ovenover stregslynget Frise) upag.; sign. b_5—$c_{(v)}$; 10 Sider; lille Blomsterkurvsvignet; Vorbericht | des Uebersetzers. | (ovenover Røskenfrise); upag.; sign. c_2—$c_{4(v)}$; 6 Sider; undertegnet: »Geschrieben Altona, den 28. März 1747. Georg August Detharding«; Slutningsvignet (en Engel med en Blomsterguirlande); Teksten (ovenover Røskenfrise, i Midten en Krone) S. 1—456; sign. A—$Ff_{4(v)}$; S. 456: ENDE., derunder en forsiret Ramme, hvori læses: »Altona | gedruckt mit Burme- | sterschen Schriften«. — Dedikationen er trykt med en meget stor Skrift; begge Fortalerne med en noget mindre og selve Teksten med en endnu mindre; S. 454—56 er endelig sat med en meget mindre Skrift. S. 153 findes et nyt Titelblad: Herodiani | Römische Historie | von | dem Zustande des Kayserthums | nach dem | Marcus Aurelius | oder | Geschichte der Zeiten | die er selbst erlebet hat. | In | acht Büchern abgefasset | (stiliseret Blad- og Blomstervignet) | Im Jahr 1741. | — Der findes Røskenfriser og indbyrdes forskellige Slutningsvignetter].

Dedikationen og Holbergs Fortale, samt hans Afhandlinger Om Aarsagen til Roms umaadelige Tilvæxt (S. 1—126) og Marci Aurelii Historie (S. 127—52) er en tro Gengivelse af det tilsvarende i Holbergs Skrift; men selve Herodians Text er oversat af Detharding fra Originalen, og desangaaende siger han i sin Fortale (c_4): »Um noch ein Wort von dieser deutschen Uebersetzung zu sagen, so habe ich dieselbe auf Verlangen vieler Liebhaber übernommen, welche diesen Griechen nach derjenigen Art im Deutschen zu lesen gewünschet, nach welcher die holbergische Feder denselben im Dänischen mit dem gewohnten Beyfall geliefert hat. Gleichwie ich mich demnach hauptsächlich bemühet, den Herodian so viel möglich, treu und nach der Grundsprache zu übersetzen: so habe ich mich hiernächst auch verbunden gehalten: gewissermassen auf das Muster der dänischen Uebersetzung zu sehen«. Forøvrigt handler Dethardings Fortale om Holbergs store Fortjenester af sit Land, som nu har faaet deres Anerkendelse ved hans Ophøjelse i Adelsstanden, hvorved han er bleven stillet i Klasse med en Puffendorff i Sverige og en Leibnitz og en Wolff i Tyskland.

I sin 447. Epistel (Ludv. Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. V. 1875. S. 11—12) omtaler Holberg Oversættelsen saaledes: »Denne Forberedelse [Om Aarsagen til Roms umaadelige Tilvæxt] blev strax oversat paa Tydsk af Hr. Cancellie-Assessor og Syndico udi Lybeck Georg August Detharding, hvilken har verteret adskillige af mine andre Skrifter og det med den Flid, at hans Arbeyde overalt har vundet Bifald«. — og Scheibe (Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue, vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Johann Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLVIII): »Herr Detharding übersetzte eigentlich nur diese Vorbereitung aus dem Dänischen, und der Herodian selbst ward aus dem Griechischen ins Deutsche übersetzt. Denn obschon Holbergs Uebersetzung unmittelbar nach dem Griechischen gemacht, und seine Stärke in dieser Sprache bekannt war, sie auch alle Merkmale einer vollkommen guten Uebersetzung besitzt, und so wohl getreu als mit Geschmack ausgearbeitet ist: so würde es sich doch nicht geschickt haben, eine Uebersetzung zu übersetzen. Inzwischen hat der Uebersetzer sehr wohl gethan, dasz er die Holbergische Uebersetzung bey der seinigen aus der Grundsprache vor Augen gehabt hat«. Endnu Th. Ch. Harles (i Introductio in historiam linguæ Græcæ. 2. Ed. II. 1. Altenburgi. 1795. S. 269) taler om Dethardings Oversættelse. »ex danica Holbergii versione. Hafniæ et Lipsiæ. 1742«, hvor ogsaa Trykkeaaret er forkert (jfr. Athene. IX. 1817. S. 112—13).

W. Høyberg har (i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. [Kbh. 1755]. S. 490) urigtigt Aaret 1746 for denne Oversættelse.

Dethardings Oversættelse findes anmeldt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1747. Nr. 31 ($^{4}/_{8}$) S. 491—95, men denne Anmeldelse er nærmest formet som et Referat af Indholdet; i Altonaische gelehrte Zeitungen. 1747. XVI. St. ($^{23}/_{2}$) S. 123: »Von der deutschen Uebersetzung dieses Werks, wovon bereits 8 Bogen abgedruckt worden, und welche nächstens völlig ans Licht treten wird, wollen wir sodan auch das nöthige erwehnen«; dette Løfte indfries smstds. XXXIII St. ($^{1}/_{5}$) S. 265—66, hvor det bl. a. hedder: »Die gegenwärtige deutsche Uebersetzung ist nach der Grundsprache, so viel nur immer möglich gewesen, mit der aüssersten Sorgfalt und auf das getreueste eingerichtet, wobey der Uebersetzer sich gewissermassen auch verbunden gehalten, auf das Muster der dänischen Dollmetschung ein Auge zu werfen«; i Neue Zeit. von gelehrten Sachen. Leipzig. 1747. Nr. LVII ($^{17}/_{7}$) S. 506—07: »Der fleiszige und berühmte Herr Hollberg hat ausser vielen andern Schriften, so bey uns durch die Deutschen Uebersetzungen bekannt worden, auch den Herodianum in seiner Muttersprache herausgegeben und demselben

eine Vorbereitung beygefügt«; i Freye Urtheile und Nachrichten. Hamburg. 4. Jahr. 1747. LXI. St. (8/8) S. 481—82: »Der Hr. von Holberg hatte den Herodian vor einigen Jahren aus dem Lateinischen in die dänische Sprache übersetzt, und diese Uebersetzung hat der Hr. Professor Detharding wiederum ins Deutsche übersetzt. Hr. Detharding bezeuget, er habe zwar nach der Grundsprache sich mit zu richten gesucht, aber auch auf das dänischen Muster gesehen. Besser wäre es gewesen, wenn dieser Grieche aus seiner eigenen Sprache in die deutsche zierlich wäre übersetzt worden, da die lateinische Versionen sehr fehlerhaft sind. Indessen verdienet die Bemühung des gelehrten Herrn Professors Detharding alles Lob. Seine Schreibart ist rein und seine Version wegen der schönen Einleitung des Herrn von Holberg angenehm. — Rollin hat vieles gesaget; allein Hr. Holberg urtheilet noch schärfer und gründlicher als dieser Franzose, den er zum öftern widerlegt. Die Einleitung macht ganzer 9½ Bogen aus, in welchen viel Gelehrsamkeit und Einsicht in die Staatskunst stecket«.

Chr. Bruun har sikkert Ret, naar han (Ludv. Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. II. Kbh. 1868. S. 455—56) mener, at det er til denne Anmeldelse, Holberg sigter i sin 182. Epistel (samme Udgave S. 337), hvor det hedder: »En fremmed Journalist haver nyeligen criticeret min Oversættelse af Herodiano, som andre holde for at være vel gelinget; han siger, at den er ikke efter den Græske Original, hvorom dog ingen, som haver læset min Oversættelse, kand tvivle: Thi man finder fast paa hver Pagina citerede Ord af den Græske Text, hvilken haver været mig ligesaa let at forstaae som den latinske Version, til hvilken jeg derfore ey haver kunnet trænge: Jeg maatte derfore forundre mig over saadan Censure: Men min Forundring ophørede, da jeg siden fornam, at den Tydske Oversættelse er Oversætterens egen Version; saa at derfore Journalistens Critiqve er mig aldeeles u-vedkommende.«[1]) Med Rette gør Bruun dog opmærksom paa, at Detharding ikke i sin Fortale har anført noget om, at han har benyttet et latinsk Mellemled til sin Oversættelse. Kritiken har dog aabenbart ærgret Holberg, der kommer tilbage til Sagen i sin 447. Epistel (Bruuns Udg. V. 1875. S. 12), hvor det hedder: »Men hvad Herodiani Historie i sig selv angaaer, da er der udi min Danske Oversættelse ikke fuldt, hvor udi jeg pressè har efterfuldt den Græske Original, og udi Bredden overalt citeret de vanskeligste Stykker af den Græske Text. Dette har jeg funden fornøden at antegne i henseende til den Critique, som en vis Journalist har feldet, for at viise, at samme Critique er den Danske Oversættelse u-vedkom-

[1]) Karakteristisk nok har Detharding udeladt denne Epistel af sin tyske Oversættelse af Holbergs Vermischte Briefe. II. Cph. und Lpz. 1750.

mende«. Hermed kan jævnføres Dethardings Note i hans Oversættelse af Holbergs Vermischte Briefe. 5. Theil. Cph. und Lpz. 1755. S. 20—21: »Die deutsche Uebersetzung des Herodians, welche mit der Einleitung des Herrn Baron von Holberg ans Licht getreten, ist nach dem griechischen Original veranstaltet worden, und hat dabey des Herrn von Holberg dänische Uebersetzung, die sonst vortreflich gerathen, nicht wohl zum Grunde gelegt werden können, weil man sonst einen griechischen Schriftsteller aus dem dänischen würde übersetzt haben. Ob aber diese deutsche Uebersetzung den Sinn des Originals ausdrücke, oder nicht, müssen Kenner beurtheilen«.

Prisen for Dethardings Herodianoversættelse var 10 Groschen.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 7,00.

CONJECTURES SUR LES CAUSES DE LA GRANDEUR DES ROMAINS 1752

Af sin Indledning til Herodian-Oversættelsen: »Om Aarsagen til Roms umaadelige Tilvæxt« udgav Holberg selv en fransk Oversættelse med Titlen:

CONJECTURES | sur les Causes de la | GRANDEUR | DES | ROMAINS. | NOUVELLE HIPOTHESE, | Opposée à quelques autres ci-devant | publiées sur le même sujet. | Avec un | DISCOURS SUR L'ENTOUSIASME. | PAR | Mr. le BARON DE HOLBERG. | A LEIPZIG, | Chez FRANÇOIS CHRISTIAN MUMME, | Libraire de Copenhague, 1752. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Préface (ovenover Røskenfrise) upag.; sign. 2—3(v); 4 Sider; Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise) S. 1—185; sign. A—$M_{5(r)}$; S. 185 Røsken-Slutningsvignet. S. 171 en forskellig Røsken-Slutningsvignet; S. 172 Overskriften: DISCOURS | sur | L'ENTOUSIASME.].

I sin Fortale kommer Holberg atter tilbage til den ovenfor nævnte Kritik, idet han udtaler: »Cet ouvrage fût d'abord traduit en Allemand; mais le traducteur, au lieu de suivre ma traduction, en fit une autre de sa façon, ou sur la version Latine, ou sur une Allemande de vieille date. Et comme cette derniere traduction n'a point de raport avec la mienne, je n'en suis pas responsable. C'est au traducteur de plaider sa propre cause, & de repondre à la critique d'un certain journaliste, dont la censure ne me touche point. Car, comme j'ai fait tant de progrès dans l'étude de la langue Grecque, que je lis les historiens Grecs, prèsqu'avec la même facilité que les Latins, je ne me

trouve pas reduit à la necessité de recourir à d'autres traductions. On n'a qu'à conferer l'original avec cette version pour en être convaincu«. Med Hensyn til selve Afhandlingen bemærker han: »Ce discours ayant été gouté de nos meilleurs connoisseurs ici, mes amis m'ont souvent prié de le faire traduire en François. Mais, comme il n'est pas aisé à trouver des écrivains François, qui entendent passablement la langue Danoise, j'ai été obligé de tenter cette traduction moi-même. Cela étant, j'espére, que le lecteur aura plus d'égard à la matiere, qu'au stile, & qu'il aura la bonté d'excuser un étranger, qui se trouve près que forcé à écrire dans une langue si delicate & si raffinée, que l'est la Françoise, & où une faute contre le purisme est estimée impardonnable«. Til Slutning hedder det: »Si l'éditeur entreprend une nouvelle édition de cet ouvrage, on lui permet de se servir d'une plume plus habile & plus françoise, qui poura rectifier ce qui est defectueux dans le stile. Après une telle correction on pourra mettre cette dissertation à côté de deux autres, qui ont deja été publiées sur le même sujet. Il est d'ailleurs nécessaire d'avertir le lecteur, que cette traduction Françoise est enrichie de plusieurs additions, & de choses qui ne se trouvent pas dans l'original Danois«.

Naar Holberg i sin Fortale fremhæver, at Skriftet i den franske Oversættelse er betydelig udvidet og forøget, maa det siges, at disse Forøgelser ikke er synderlig mange eller betydelige. Nogle Steder findes der ganske vist smaa Tillæg, men paa andre Steder er Fremstillingen ogsaa lidt forkortet. S. 167 (svarende til den danske Tekst i Originaludgaven 1746 S. 108) hører Oversættelsen op og S. 167—71 er fuldstændig ny. Her giver han (S. 170) som en Essens af hele sin Afhandling i følgende Ord: »L'entousiasme est donc la vraïe & unique source de la grandeur de Rome. Et comme Romulus l'inspira aux Romains, Auguste y mit la fin, laissant croitre l'empire des Parthes, que Jules-César, qui vivoit dans le tems où l'imagination étoit encore dans son fort, n'auroit jamais souffert. Depuis ce tems-là le fanatisme s'est ralenti peu à peu, & à la fin il s'est entierement éteint, en sorte que Rome, qui a été une fourmilliere d'héros, est devenuë le siége des poltrons. Pour mieux éclaircir tout ce-ci, j'ai fait le pétit discours sur l'entousiasme, qui suit«.

Den lille Afhandling »Discours sur l'entousiasme« gaar ud paa at vise Forskellen mellem Entusiasmen og Fanatismen og deres Betydning i Historien og for de enkelte Folk. Den har et tidligere Sidestykke i Holbergs 84. Epistel, der findes i 2. Bind (udkommet 1748; Bruuns Udg. II. S. 10—22), hvori han bl. a. efterviser den Rolle, den har spillet for Saracenerne og Romerne.

I Catalogus over den udi afg. Franz Chr. Mummes og Enkes efterl. Boglade forefundne Samling af Bøger. IV. Kbh. 1768.

S. 84 anføres Skriftet med Lpz. 1753 som Trykkested og Trykkeaar. J. M. Quérard: La France littéraire. IV. 1830. S. 120 har den samme Angivelse, ligeledes alle de nedenfor anførte Anmeldelser, og mærkeligt nok er i det kgl. Biblioteks Exemplar og i Kieler Universitets Bibliotekets 1752, aabenbart i gammel Tid, hvilket kan ses af Blækket, rettet til 1753.

I Heinsius' Bücherlexicon nævnes en Udg. Franckfurt 1753, hvis Pris opgives til 8 Groschen. Hverken Udg. Leipzig 1753 eller Franckfurt 1753 findes i Preussische Staatsbibliothek.

I sin 447. Epistel (Bruuns Udg. V. 1875. S. 25) omtaler Holberg kun indirekte dette Skrift, idet han siger: »Min Herre forundrer sig ellers over, at jeg har dristet mig til at forfatte nogle Skrifter paa Fransk, hvilket er et Sprog, som i vor Tid bliver saa sterkt criticeret, at faae lærde Franske Skribenter selv kand skrive til Maade. Han meener, at jeg havde giort bedre, at betiene mig her udi af en Fransk Sprogmesters Hielp. Jeg har saadant villet forsøge med nogle faae Blade, men har merket, at Correctionen har ikke bestaaet i andet end puur Pedanterie og u-nødvendige Antegninger (Aliud non aliter)« etc. Hermed kan jævnføres: Mémoires pour l'historie des sciences et beaux-arts (Mémoires de Trevoux) 1755 juillet. I. S. 1804: »On peut bien juger, que tous ces Ecrits n'étoient pas du style des Académiciens de Paris; mais, pour un Etranger, c'etoit toujours une forte entreprise« (citeret i Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. V. 1875. S. 305).

Skriftet blev anmeldt i Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1753. Nr. VIII ($^{22}/_{2}$) S. 57—58: »Vi kand spare alle Eloges i Henseende til Traductionen, saasom den er roset og approberet af Kiendere. Men dette maa her meldes, at denne Franske Oversættelse har faaet store Forbedringer og Tillæg af adskilligt, som ikke findes i Dansken. — Forleggeren har ogsaa, for at tiene dem, der ikke ere det Franske Sprog mægtige, allerede baade en Dansk og en Tydsk Oversættelse under Arbeyde, som med det første vil komme for Lyset«. —; i Mercure Danois. Cph. 1753. mars S. 117—29, hvor Anmeldelsen nærmest er et Referat af Indholdet; i [A. F. Büsching und J. Lorck], Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den Kgl. Dänischen Reichen. II. Kph. und Lpz. 1755. 12. St. S. 310—20, hvor Anmelderen behandler Holbergs Forklaring og Definition af Begrebet Entusiasme og fortsætter (S. 318): »Dörfen wir unser Urtheil von dieser Schrift hinzufügen, so deucht uns, es sind viele gute Anmerkungen von dem römischen Staat darin enthalten, und die Kenntnisz desselben wird bey vielen durch Lesung dieser Abhandlung sehr verbessert werden. Allein es ist auch viel unerwiesenes darin vorgetragen, und in Absicht

der Hauptfrage hat der Verfasser unsers Erachtens nach, nicht viel neues gesagt«.

I Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1755. Nr. XX. (15/5) S. 153—57, hvor dette Stykke af Büschings Nachrichten anmeldes, tages der til Orde mod den sidste Passus med følgende Ord: »Tør vi føye vore Tanker over dette Skrifts Censur hertil, saa synes os, at vi til vores berømmelige Holbergs Forsvar kand sige, at det er ikke nok at sige, at meget i et Skrift er ubeviist, men man bør ogsaa viise, hvor og hvilke de ubeviiste Meeninger og Satzer er. Os synes derimod at B. Holberg allevegne overflødig af Historierne har søgt at bestyrke sin Thesin, det kommer nu an paa, hvor vidt de anførte Argumenter ere tilstrækkelige eller ikke; man burde altsaa i denne Tilfælde i det mindste vise deres Gyldighed eller Ugyldighed, Styrke eller Svaghed, om de tiente noget og hvor vidt de tiente til at bestyrke den antagne Thesin eller ikke. Da B. Holberg efter Tilstaaelse har skrevet noget got, kunde det være lige meget om han ikke havde skrevet noget nyt, men hvorledes skulde Læsernes Kundskab og Indsigt ved Skriftes Læsning blive forbedret, naar der ikke fandtes noget nyt, eller noget, som Læseren ikke havde vidst tilforn«.

I Berlinische privil. Zeit. 58. St. 1753. (17/7) anmeldte Lessing Skriftet [Anmeldelsen er optrykt i hans Sämmtliche Schriften. Herausgegeben von K. Lachmann. 3. Aufl. durch Fr. Muncker. V. Stuttgart 1890. S. 182—83] og udtaler: »Er hat sie selbst in der französichen Sprache aufgesetzt, weswegen wir auch niemanden rathen wollen, diese sonst sehr lesenswürdige Schrift blosz der Sprache wegen zu lesen. Kostet in den Voszischen Buchläden hier und in Potsdam 8 Gr.«.

I Kiøbenhavnske danske Post-Tidender. 1753. Nr. 2. (5/1) findes følgende Avertissement: »Udi F. C. Mummes Boglade paa Børsen og paa det kongelige Waysenhuus findes: Conjectures etc. Leizig(!) 1753. Af samme Skrift er allerede baade en Dansk og en Tydsk Oversættelse under Pressen, som bliver med det første hos samme Forlegger at bekom̄e«.

I Holbergs Bo fandtes (iflg. H. de Hofman, Samlinger af publique og private Stiftelser. I. Kbh. 1753. S. 239) 5 Exemplarer af dette Skrift.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 21,00.

Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Johann Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXXV) skriver: »Die gute Aufnahme dieser Abhandlung [Om Aarsagen til Roms umaadelige Tilvæxt] bewogen ihn hernach, sie im Jahre 1752. nebst einem

Anhange von den Enthusiasmus in französischer Sprache heraus zu geben, welcher letztere hernach auch von einem Ungenannten in mäsziges Deutsch übersetzet worden ist«. Den tyske Oversættelse findes u. T.: Gedanken vom Enthusiasmus. Aus dem Französischen übersetzt i Des Herrn Baron von Holbergs übrige kleine Schriften. Kph. 1755. S. 279—89.

En Afhandling: »Vorbereitung zur vollständigen Geschichte des römischen Reichs, von den Ursachen, wodurch die Stadt Rom und die römische Staat zu einer solchen Macht und Grösse gelanget« skal findes i Vollständige Geschichte des römischen Reichs. I. Frankfurt und Lpz. 1761. Fol., men om det er Holbergs Afhandling, vides ikke.

En særskilt dansk Oversættelse (som omtalt i ovennævnte Avertissement) kendes ikke.

I den engelske Sproglærer Carl Julius Bertram's (f. 1723 † 1765) The Royal English-Danish grammar. 3. Deel. Cph. 1753. S. 190—200 findes de 10 første Sider af Holbergs, Om Aarsagen til Roms umaadelige Tilvæxt oversat u. T.: »Enquiry into the Cause of the immoderate Growth of Rome. Translated by C. Bertram«. Teksten findes baade paa dansk og i Oversættelse. Nedenunder er trykt: »Baron Holberg's approbation. I find that the Translator has truely followed the Original, and penetrated my Thoughts. Lewis Holberg«.

ORATIO IN OBITUM FRIDERICI QVARTI

1746

ORATIO FUNEBRIS | IN OBITUM | AUGUSTISSIMI MONARCHÆ | FRIDERICI | QVARTI, | OLIM | DANIÆ, NORWEGIÆ, VANDA- | LORUM GOTHORUMQVE | REGIS, &c. &c. | HABITA IN CONSISTORIO | Die XII Decembr. Anno MDCCXXX. | a | LUDOVICO HOLBERGIO. | HAVNIÆ, ex Officina BERLINGIANA. | 4.

[Indhold: Titelblad; bagpaa: Imprimatûr | J. P. ANCHERSEN. D. | (Frise over og Initial i Begyndelsen af) Teksten S. 1—30; sign. A—$D_{4(v)}$; stregslynget Slutningsvignet].

Om denne Tale hedder det hos Scheibe (Ludw. Holberg, Peter Paars. Herausgeg. von Joh. Ad. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXVI: »Holberg ward aus Ursachen, die nicht bekannt geworden sind, genöthiget,[1]) ob es ihm schon nicht zukam,

[1]) Jfr. H. Matzen, Kbh.s Universitets Retshistorie. II. Kbh. 1879. S. 237. Note 2; Nyt hist. Tidsskrift. VI. S. 423; C. W. Smith, Om Holbergs Levnet og populære Skrifter. Kbh. 1858. S. 229.

diesem groszen Monarchen im Consistorio der Akademie eine feyerliche Trauerrede zu halten. Dieses geschah den 12. des Christmonats 1730. Diese vortreffliche Rede ist lange Zeit im Verborgenen liegen geblieben, und es fand sich nur hin und wieder bey einem Liebhaber seiner Arbeiten eine Abschrift. Endlich im Jahre 1747 liesz sich der Verfasser bewegen, sie durch den Druck bekannter zu machen, um dadurch die fehlerhaften Abschriften zu unterdrucken. Da er aber nur wenige Exemplare abdrucken liesz, die er an gute Freunde und Liebhaber der Wissenschafte verschenkte, und sie also nicht öffentlich verkaufen liesz: so ist sie noch immer selten geblieben, so sehr sie auch verdienet, der Welt bekannter zu werden«.

Holberg omtaler ikke selv denne Tale; den findes heller ikke anmeldt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager, hverken i Aargangen 1730, da den blev holdt, eller i 1746 og 1747. Udgivelsen sættes i Almindelighed til 1747, saaledes af Høyberg (Kjøbenhavnske Samlinger. I. Kbh. [1755]. S. 491), Worm og Nyerup; men den er sikkert trykt 1746; i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1746. Nr. 90. ($^{11}/_{11}$) og Nr. 92 ($^{18}/_{11}$) findes nemlig følgende Inserat: »Assessor Ludvig Holbergs Latinske Parentation over ... Kong Friderich den Fierde er kommen for Lyset, og findes til Kiøbs udi E. H. Berlings Bogtrykkerie for 10 sk. Af samme Parentation, som blev holden den 12. Dec. 1730 have adskillige skrevne Copier været udi Folkes Hænder, og som mange har ønsket at see den publiceret, haver Opleggeren den med Autors Tilladelse ladet trykke« (jfr. Kiøbenhavns extraord. Relat. 1746. Nr. 84 ($^{25}/_{11}$)). Scheibes Oplysning, at den kun blev trykt i faa Exemplarer, stemmer med, at den altid har været temmelig sjælden forekommende.

Anmeldt i Altonaische gelehrte Zeitung. Altona. 1747. 15. St. ($^{20}/_{2}$) S. 114: »Die schöne Trauerrede des Herrn Assessors Ludwig Holbergs auf das höchstseligste Ableben des ... Königes Friderichs des Vierten ist von Berling auf 3 Bogen in 4 wieder aufgelegt worden«. Dette »wieder« er urigtigt; den har aldrig været trykt før.

Et Exemplar har været i Aalborg Stiftsbibliotek, men findes nu ikke mere dér.

Exemplarer solgtes paa Lynges Auktion 1898 for 15,25; paa Wimmers 1913 for 11,00; paa M. Lorenzens 1925 for 405,00.

I Minerva. 1805. IV. S. 147—77 har Rahbek offentliggiort en Oversættelse u. T.: L. Holbergs Sørgetale over Frederik den Fierde. Holdt 1730, men trykt 1747. og denne er optrykt i Ludv. Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. af K. L. Rahbek. XXI. Kbh. 1814. S. 135—68 u. T.: Ludvig Holbergs Sørgetale over Frederik den Fierde, oversat af Latin.

Om Grunden til. at den først blev trykt, længe efter at den var bleven holdt, jfr. Dansk Litteratur-Tidende. 1830. S. 4—5 (af Jens Møller).

MINDRE POETISKE SKRIFTER
1746

LUDVIG HOLBERGS | Mindre | Poetiske | Skrifter, | Udi en | Samling | Baade af dem, som tilforn have | været trykte, og af nogle, som aldrig | ere seete i Trykken. | Oplaget, som er nettere og meere | accurat end de forrige, er ziret | med Kobberstykker. | Kiøbenhavn, 1746. | Med Autors Tilladelse paa nye trykt og bekostet | af Ernst Henrich Berling. | 8vo.

[Indhold: Kobberst. Portræt (det samme som i Ludv. Holbergs trende Epistler til ***, hvorudi befattes det Fornemste af hans Liv og Levnet. Kbh. 1745; det er et Brystbillede en face tilhøjre, i en oval Ramme, paa hvilken læses: LUDOVIC: HOLBERG ASSESSOR CONSIST: ET QVÆSTOR UNIV: HAFN:; herunder et latinsk Vers:

Amplexu cunctas complexus coelibe Musas,
Entheus ingeniô judicióq; Senex,
Qui genus humanum dulci perfundit acetô,
Sic gerit HOLBERGUS, gloria nostra genas.
Unicus ingenii, Calamus, cælator et Orbis
Unica, qvæ capit hoc, lamina doctus erit:
I nunc et dubita, num Spiritus igneus ipsa
Frigoris in patria surgere, Mome, qveat?

C. F. Wadskier.

Til venstre staar: »I. B. Brühl sc. Lipsiæ«. Det er en Kopi af Chr. Fritzschs Portrætkobber i Danmarks Riges Historie. I. 1732 (jfr. Th. A. Müller, Holbergportrætter. Kbh. 1918. S. 61—65); Titelblad (bagpaa i en Ramme: Imprimatur | I. P. ANCHERSEN, D. |; Fortale (ovenover Frise), undertegnet: Forleggeren; upag.; sign.)(1—)(3(r); 6 Sider; Halvtitelblad: METHAMORPHOSIS | Eller | Forvandlingers | Første Bog. | 1 Bl.; Fortale (ovenover forskellig Frise) S. 3—5; JUST JUSTESENS | Betænkning over dette Heroiske | POEMA. S. 5—8; (Fortale og Betænkning sign. A2—A4(v)); Register | over Forvandlingerne. | S. 9—10; Teksten (ovenover samme Vignet som over Forleggerens Fortale) S. (11)—54; Slutningsvignet; Halvtitelblad: METAMORPHOSIS | Eller | Forvandlingers | Anden Bog. | 1 Bl. S. 55—56; Teksten. S. 57—112; forskellig Slutningsvignet; Halvtitelblad: Fire | Skiemte-Digte | med | Tvende Fortaler. | 1 Bl. (S. 113—14); L. B. Salutem. (ovenover forskellig Frise) S. 115—21, undertegn. Callundborg. d. 22. Jan. 1722. | Hans Mikkelsen.; Just Justesens Betænkning | over | Satiriske Skrifter. | S. 121—29; Et lidet | Gratulations-Vers | Hans Mikkelsen til Ære. | S. 129—32, under-

tegn. Mogens Andersen. | Uværdig Secundæ Classis Collega | i Callundborg. |; DEMOCRITUS | og | HERACLITUS. | Satyra I. S. 133—63; forskellig Slutningsvignet; APOLOGIE | for | Sangeren TIGELLIO. | Satyra II. S. 164—78; forskellig Slutningsvignet; CRITIQUE | over | Peder Paars. | Satyra III. | S. 179—96; forskellig Slutningsvignet; POETEN | Raader sin gamle Ven, | JENS LARSEN, | fra at gifte sig. | Satyra IV. | S. 197—218; forskellig Slutningsvignet; Halvtitelblad: Zille Hans Datters | GYNAICOLOGIA | eller | Forsvars Skrift | for Qvinde-Kiønnet. | Med en Epistel | til | Hans Mikkelsen. | — — — — respice primum | Et scrutare Viros; faciunt hi plura, sed illos | Defendit numerus, junctæq; umbone phalanges. | Juv. Sat. 2. | 1 Blad (S. 219—20); Agtbare og Velfornemme Ven | Signör Hans Mikkelsen! | undertegnet: Zille Hans Dotter. | Ebeltoft d. 13 Novembr. 1721. | S. 221—26; forskellig Slutningsvignet; Teksten S. 227—60; Halvtitelblad: Den | Jydske Feyde. | 1 Bl. (S. 261—62); Teksten S. 263—70; forskellig Slutningsvignet; Halvtitelblad: LANIENA | DAPHNICA, | eller | Det Daphniske | Blodbad. | 1 Bl. (S. 271—72); Teksten S. 273—88; samme Slutningsvignet som S. 178; Halvtitelblad: Ortographiske | Anmerkninger, | hvorudi | Autors Skrive-Maade | Med | Exempler af Metamorphosi | forklares 1 Bl. (S. 289—90); Teksten S. 291—324; forskellig Slutningsvignet. (Teksten fra den 1. Fabel i Metamorphosis A_6—$X_{2(v)}$); Halvtitelblad: Holger Danskes | BREV | Til | Buurman.; (bagpaa Titelbladet: »Saasom adskillige, der ikke ere det Latinske | Sprog mægtige etc.[1]); Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 3—16; sign.)(2—)(8(v); samme Slutningsvignet som S. 54; derefter følger med rigtigt Titelblad: Qvindeligt | Tanke-Spill | Af en | Hyrdinde i Norden, | bestaaende | i adskillige smukke Vers, | tillige med nogle | Vigtige Spørsmaale | til | Hr. Assessor | LUD. HOLBERG. | Af | det Svenske i det Danske Sprog | oversat. | KIØBENHAVN, 1746. | Trykt hos Ernst Henrich Berling, boende i | store Cannike-Strædet, og findes hos | hannem tilkiøbs.; 1 Blad; Fortale (ovenover forskellig Frise); upag. (S. 3—4): sign. $A_{2(r-v)}$; undert. Forleggeren; Teksten S. 5—56: sign. A_3—$D_{4(v)}$; Slutningsvignet af 3 Stjerner].

Forleggerens Fortale til hele Skriftet er sat med en meget stor Type; de øvrige Fortaler o. l. med en noget mindre og selve Teksten med en endnu mindre. Antallet af Linjer paa Siden vexler noget, som Regel er det 26 eller 27, men S. 161 findes f. Ex. kun 21 og S. 162 23 Linjer. Over Siderne findes Overskrifter; her kan bemærkes, at skønt Titelbladet har: Skiemte-Digte, lyder Overskriften: Skiemte-Digter; ligeledes har Titelbladet: Ortographiske: men Overskriften: Orthographiske. Det samme gælder Anhanget, hvor Titelbladet har Tanke-Spill, men Overskriften: Tanke-Spil. — S. 232 er fejlagtigt pagineret som 332, 241 som 214, 295 som 265(?).

Efter S. 10 findes et Kobber, betegnet ovenover Rammen som »Metamorph: Liber. I.« og signeret nederst til venstre O. H. d. L.

[1]) Jfr. ovenfor S. 94.

(ɔ: O. H. de Lode); efter S. 56 et Kobber, betegnet smstds. som »Metamorph: Liber. II.« uden Signatur; efter Titelbladet til Laniena Daphnica et Kobber, betegnet smstds. som »Daphniske Blodbad«, uden Signatur.

Medens det hidtil har været den almindelige Antagelse, at disse Kobbere først har været udført til dette Skrift og siden er efterstukket til den tyske Oversættelse af Metamorphosis. Cph. und Lpz. 1746, antager Mag. art. M. Lorenzen, at de to første, til Metamorphosis hørende, først har været stukket til den tyske Oversættelse, medens Kobberet til Laniena Daphnica fra først af har været udført til Mindre poetiske Skrifter. Kobberne i de to Skrifter frembyder visse smaa Forskelligheder, men staar kraftigst og klarest i den tyske Oversættelse (jfr. ovenfor under Metamorphosis S. 89 ff.).

I sin nedenfor citerede Anmeldelse (S. 10) siger F. C. Schønau »i Verket findes der 3 til Forvandlingerne henhørende Kobberstykker«; man kan ikke deraf slutte, at der skulde have været 3 Kobbere (hørende til Metamorphosis) og desuden det til Laniena Daphnica hørende; Schønau maa aabenbart have husket fejl; der har bestemt aldrig været eller skullet være mere end de ovenfor nævnte Kobberstik. Den samme Bemærkning findes forresten i Anmeldelsen i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1746. Nr. 21. S. 321—25.

Forleggerens Fortale til »Mindre poetiske Skrifter«, der giver endel Oplysninger om de enkelte Stykker i Samlingen, lyder saaledes; »Dette Verk er en Samling af Hr. Assess. LUDVIG HOLBERGS Poetiske Skrifter, undtagen Peder Paars. De samme have tilforn været Stykkeviis trykte; men ere nu ikke at bekomme: Og, som de have været meget efterspurte, haver Autor tilladt mig, dem, paa min Bekostning, paa nye igien at oplægge, hvilket jeg ogsaa haver giort efter Autoris corrigerede Exemplarier. Hvad som kand recommendere dette Oplag, og foraarsager, at det kand i visse Maader passere for et nyt Verk, er dette, at derudi ere indførte tvende tilforn ubekiendte Vers. Det første kaldes den Jydske Feyde, som er skrevet for mange Aar siden udi Anledning af en vis Mands Invectiv mod Autor, efterdi hans Navn af en Hændelse var indkommet udi et Skuespill. Deraf have nogle faa Exemplarier uden Autoris Villie og Videnskab været trykte. Det andet, som Autor mig haver meddeelet er gandske nyt, og kaldes det Daphniske Blodbad. Verket er ziret med Kobberstykker, og hans Metamorphosis er afdeelt udi adskildte Fabler, efter den Methode, som findes udi den Svenske saavelsom den Tydske Oversættelse af samme Skrift; Trykken er ogsaa bedre og nettere end udi de forrige Editioner, saa at der er adskilligt, som kand recommendere dette Oplag. Man

haver derfor Aarsag at haabe, at Elskerne af denne lærde Mands Skrifter skal kiøbe dette med Fornøyelse, og derved til fleere fornøyelige, lærde og nyttige Skrifters Trykning opmuntre Forleggeren.«

Indholdet af Samlingen er »Metamorphosis« med Hans Mikkelsens Fortale og Just Justesens Betænkning, trykt efter Udg. 1726, men adskilt i Fabler, med Overskrifter, ligesom i den svenske Oversættelse 1744 og den tyske 1746. Naar undtages rent ortografiske Rettelser, er der ikke mange Afvigelser i Teksten fra Originaludgaven; de findes anført i Liebenbergs Udg. Kbh. 1866. S. 455—56.

Dernæst følger »Fire Skiemte-Digte«, trykt efter Udgaven 1722 med akkurat samme Indhold; om Afvigelser se Liebenbergs Udg. Kbh. 1866. S. 349—52. 456—59.

»Den Jydske Feyde« har som angivet været trykt særskilt u. St. o. A.; der findes endel Afvigelser fra dette Tryk (jfr. ovenfor under »Den jydske Feyde« 1729. S. 132ff.).

Helt ny for denne Udgave er, som anført i Forleggerens Fortale, Digtet: Laniena Daphnica, eller Det Daphniske Blodbad. Om Tiden for dette Digts Tilblivelse vides intet, men med en vis Sandsynlighed har F. L. Liebenberg af Ordene (S. 285): »O Musa! gammel Blod lad nu i Aarer rinde, opvæk min matte Geist« villet slutte, at det stammer fra Holbergs ældre Alder; hermed stemmer det ogsaa, at det samme Emne findes behandlet i Holbergs Moralske Fabler. Kbh. 1751. Nr. 7. Katten begiver sig i Munke-Orden. Liebenberg i sin Udg. af Mindre poetiske Skrifter. Kbh. 1866. S. 435—36 anfører nogle Steder af Holbergs øvrige Skrifter, alle fra hans senere Aar, hvori det samme Emne berøres. Digtet har absolut Fabel-Karakter og der er slet intet, der tyder paa, at han har haft noget bestemt i Tiden at rette sin Satire imod.

Digtet er optrykt i Ludvig Holbergs Udvalgte Skrifter. Udg. af K. L. Rahbek. VIII. Kbh. S. 167—82.

Derefter følger Ortographiske Anmerkninger, der først var trykt i Metamorphosis. Kbh. 1726. S. 92—120; om disse kan jævnføres Athene. IX. Kbh. 1817. S. 122—25; F. L. Liebenberg, Betænkning over den Holbergske Orthographie. Kbh. 1845; Holbergs Mindre poetiske Skrifter. Udg. af F. L. Liebenberg. Kbh. 1866. S. 440—42.

De er desuden optrykt i A. E. Boye, Holbergiana. I. Kbh. 1832. S. 175—200 (jfr. Fortalen S. IX—XI) og i Danske Grammatikere fra Midten af det syttende til Midten af det attende Aarhundrede. Udg. af H. Bertelsen. IV. Kbh. 1920. S. 155—84.

Hermed ophører den fortløbende Paginering, men derefter følger med egen Paginering S. 1—16: Holger Danskes Brev til Buurman. I Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1. Bind. [Kbh. 1755]. S. 491 anfører Wille Høyberg Titlen saaledes: »Mindre Poetiske Skrifter i en Samling med nogle ey forhen trykte, sampt Holger Danskes Brev til Burman. Kiøbenh. 1746 in 8.« og man maa derfor antage, at dette Brev oprindelig har hørt med til Samlingen, skønt F. C. Schønan i sin nedenfor nævnte Anmeldelse (S. 9) udtrykkeligt efter Titlen skriver »i 8vo 324 Sider«.

Det er et direkte Optryk af den tidligere (under 1727) anførte Udgave; jfr. ovenfor S. 92 ff.

Til de ovenfor nævnte Stykker slutter sig, dog med eget Titelblad, Paginering og Signatur: Qvindeligt Tanke-Spill af en Hyrdinde i Norden. Kbh. 1746; det var af Forlæggeren bestemt til at indbindes sammen med Holbergs Mindre poetiske Skrifter (jfr. Altonaische gelehrte Zeitungen. 1747. 23. St. S. 177—78 og de andre nedenfor citerede Anmeldelser; Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue, vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXXV), uden dog, som det fremgaar af de citerede Udtalelser af Høyberg og Schønau egentlig at høre til Udgaven.

»Qvindeligt Tanke-Spill« udgøres af en Samling Digte, hvis Forfatterinde skjuler sig under Betegnelsen en »Hyrdinde i Norden«. Det er den bekendte svenske Digterinde Hedevig Charlotte Nordenflycht, den svenske Sappho, som man har kaldt hende.

I Fortalen til den danske Oversættelse skriver »Forleggeren«: »Poetinden, som er Autor til disse Vers, og kalder sig en Hyrdinde i Norden, er en høy-adelig Svensk Dame, som har viist sin store Geist og Lærdom i adskillige Poetiske Skrifter, og er med rette en Zirat iblant Svenske Fruentimmer. Den fornemmeste Aarsag, hvorfor man har oversat dette Skrift, er blant andet et Vers, der viser, at Hun har corresponderet med vores lærde Hr. Assess. Lud. Holberg udi visse Philosophiske Materier, og at Hun har fundet Behag udi Hans lærde Skrifter«.

Det Vers, hvortil der hermed sigtes, findes S. 42—50 og bærer Titlen: »Vigtige Spørsmaale til en Lærd, med Autors eget Svar«. Det begynder saaledes med Henblik paa forskellige af Holbergs Skrifter:

O Danmarks Lys! forundres ey,
At jeg mig ubekiendt fordrister,
At vise dig den vilde Vey,
som mig urolig giør og bister:

Din sande Lærdom og Forstand
Giør at man overalt dig agter,
Din Gunst og Venskab eftertragter
Endogsaa i et fremmed Land.
Din Danske Skue-Plads er fuld
Af Ild, af Lærdom og Moraler,
Og viser, at mod Nordens Kuld
Det franske Land forgieves praler
At Molier, La Fontaine, Despreaux
Ey havt all Ild i deres Hierner;
Men under Biørnens kolde Stierner
Kand Dansk Fornuft sin Varme faae.
Ovidius, der som Poet
Har Folk giort om til Dyr og Steene,
Har ned i Glysis Egne seet,
At man ham vil hans Priis formeene,
Da en meer lærd og klygtig Haand
Har viist et nyt Naturens Under,
Som paa langt bedre Fynd sig grunder,
At Fæ til Folk forvandles kand.
Ja Reysen i den nye Luft,
Som er en jevn og nøye Blanding
Af artig Fynd og stærk Fornuft,
Af lovlig List og lystig Sanding,
Er et Bevis paa slig forstand,
Som Vildelser har overvundet,
Og i sig selv en Vished fundet,
At den ey meer forvildes kand.

Herpaa følger S. 50—55 »Svar«, men det er skrevet af Forfatterinden selv. Hvis Holberg virkelig har ført en Brevvexling med hende — og, naar man kender Holbergs Ulyst til Brevskrivning, er det næppe sandsynligt, at den i hvert Fald har været synderlig omfangsrig — existerer den i hvert Fald næppe mere. Saa vidt vides, omtaler han ikke den svenske Digterinde nogetsteds i sine Skrifter (jfr. J. Kruse, C. H. Nordenflycht, 1895. S. 108—10 og K. Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 80—87). Hvem Oversætteren af Qvindeligt Tanke-Spil er, vides ikke.

Mærkeligt nok omtaler Holberg ikke selv disse »Mindre poetiske Skrifter« i sin 447. Epistel. Derimod vier Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue, vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Ad. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLIX—CLXVI) dette Skrift en meget lang og udførlig Omtale, i hvilken han gør Rede for hele Indholdet.

»Mindre poetiske Skrifter« findes anmeldt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1746. Nr. 21. ($^{27}/_{5}$) S. 321—25, der intet

indeholder udover et Referat af Indholdet og ender saaledes: »De som kiende Skribenttns(!) Caractère, have alt nok til at dømme om Verkets Værdi, naar de alleeneste vide saa meget«; i Altonaische gelehrte Zeitungen. 1747. 23. St. (20/3) S. 177—78 af samme Art som den førnævnte og endelig i Fr. Chr. Schønau, Journal over Danske Bøger, saavel gamle som nye. (1. Stykke). Kbh. d. 1. Iulij 1749. S. 9—12: »Hvad Herr Holbergs Metamorphoses eller Forvandlinger anbelanger, da haver Forfatteren overalt søgt at effterfølge Ovidii Tanker og Skrivemaade som han og allevegne meget net og lykkelig har truffet, saa at han ey alleene effterfølger men endog gaaer jævnsides med Ovidio og derfore med Føye kan kaldes den Danske Ovidius, hvilken Poet iblant de gamle han og flittig har læst, som dette Skrifft saa øyensynligen viiser og derpaa kan tiene til et fast Beviis, gode Skiønnere paa Poesie kan ikke andet dømme om Poesien i sig selv end at den er flydende, skiøn, overalt hersker deri en munter og sindrig Geist, nette Indfald og klygtige Talemaader som sætter Læserens Sind udi Beveegelse og rører dens Affecter, fyndig med Eftertryk udi sublime og høye Tanker udfører sin Materie kort sagt: Haver heri været saa lykkelig i at naae sit Maal, at det er og bliver et uefftergiørlig Mester-Stykke, og den eeneste Original i det slags som Dannemark til sin og Autors udødelige Ære kan fremviise. De andre smaae Stykker, som findes i denne Samling af hans mindre Poetiske Skriffter skal blive recenserede til en anden Tid«. Dette sidste skete ikke, da Schønaus Journal stansede med dette første Stykke.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. Kbh. 1746. Nr. 40 (20/5), Nr. 41 (23/5): »Udi Ernst Henrich Berlings Bogtrykkerie er allernyligst ved Trykken bleven færdig: 1. Ludvig Holbergs mindre Poetiske Skrifter udi en Samling baade af dem, som tilforn have været trykte, af nogle, som aldrig ere seete i Trykken; Oplaget, som er nettere og meere accurat end de forrige, er ziiret med smukke Kobberstykker. 2. Qvindeligt Tanke-Spill af en Hyrdinde i Norden, bestaaende af smukke Vers over allehaande Materier, tillige med nogle philosophiske Spørsmaale til Hr. Assessor Ludvig Holberg, sælges tilligemed det foregaaende paa hvidt Papir for 3 mk. 8 sk.«

I Kiøbenhavns extraordinaire Relation. Kbh. 1746. Nr. 43 (17/6), Nr. 45 (24/6), Nr. 48 (8/7): »I samme Bogtryckerie [E. H. Berlings] er ogsaa gandske nyelig bleven færdig: Ludvig Holbergs mindre Poetiske Skrifter« etc. »Piecerne, som indbefattes deri, ere følgende«: (her anføres de enkelte Stykker, men der sluttes med 6. Orthographiske Anmærkninger; Holger Danskes Brev til Buurman nævnes ikke, og der fortsættes:) »Hertil kommer 7 som et Tillæg: Qvindeligt Tankespill« etc. »Alle disse

Piecer sælges for 3 Mk. 8 sk.« — og smstds. 1747. Nr. 11 ($^{10}/_{2}$): »Udi E. H. Berlings Bogtrykkerie i Store Canikestræde er nylig ved Trykken udkomen: . . . . 3. Lud. Holbergs mindre Poetiske Skrifter udi en Samling med Kobberstykker. 4. Qvindeligt Tanke-Spill af en Hyrdinde i Norden, tillige med nogle vigtige Spørsmaale til Hr. Assessor L. Holberg«.

Exemplarer solgtes 1855 paa J. C. G. Johannsens Auktion for 4 Mk.; 1863 paa Jensens for 72 Sk.; 1866 paa J. H. Paullis for 4 Mk. 8 Sk.; 1873 paa N. F. S. Grundtvigs for 4 Mk. 12 Sk.; 1898 paa Lynges for 1,50; 1913 paa Wimmers for 12,00; 1915 paa Emil Blochs $^{9}/_{2}$ for 10,25; $^{1}/_{11}$ for 31,00; paa Warburgs for 15,00; paa Hammershøjs for 32,00; 1917 paa Jørgen Møllers for 31,00; 1918 paa Høgsholms for 26,00; 1919 $^{11}/_{12}$ for 35,00; 1922 paa Løvenskjolds for 32,00 og $^{28}/_{9}$ for 37,00; 1923 paa Knud Scavenius' for 170,00; paa Joh. Levins for 34,00; paa Martin Levins for 31,00; 1925 $^{22}/_{10}$ for 28,00 og paa M. Lorenzens for 25,00; 1927 $^{5}/_{4}$ for 21,00 og paa P. Fr. Rist's for 16,00; 1928 $^{25}/_{9}$ og $^{4}/_{12}$ for henholdsvis 38,00 og 51,00; 1929 $^{11}/_{9}$ for 28,00.

I det kgl. Bibliothek findes et Exemplar af denne Udgave, i hvilket en tidligere Ejer har skrevet sit Navn M. N. C. K. Rasmussen. Det er den bekendte Historiker, Registrator i Gehejmearkivet, Professor Michael Nicolai Christopher Kall Rasmussen (f. 1816 † 1863). Senere har Exemplaret tilhørt Bogsamleren Brygger Frederik Heyman, hvis Ex-libris findes indklæbet paa Indersiden af Bindet. Han erhvervede det paa Lynges Auktion 1898 for 29,25 og paa hans Auktion blev Exemplaret købt til det kgl. Bibliotek for 2,00, idet Universitetsbiblioteket i Oslo af kollegiale Hensyn undlod at fremsætte noget Bud.

Med en ukendt, men ret ny, Haand er paa Smudsbladet foran Titelbladet skrevet følgende Notits: »I dette Exemplar findes en trykt Dedication paa 6 Sider til »Cron-Printz Friderich«, undertegnet: Ernst Henrich Berling. Saavidt vides er dette det eneste existerende Exemplar med en saadan Tilegnelse, sandsynligvis er den tilbageholdt ved Kritian[1]) VI.s Dodsfald[1]) og Kronprinsens Tronbestigelse (d. 6. Aug. 1746)«.

Desværre er det Blad, der indeholder Dedikationen, iturevet, det mangler det øverste venstre Hjørne, hvor der istedetfor er indsat et Stykke hvidt Papir, men da denne Dedikation, som ovenfor angivet, kun findes bevaret i dette ene Exemplar, vil det formodentlig have Interesse at se den gengivet her, idet der kun gengives, hvad der endnu findes bevaret.

[1]) Saaledes staar der.

Høyhed,
en
auchtigste,
arne Fyrste,
Herre,
DERICH,
Cron-Printz
Danmark og Norge, de
Venders og Gothers,
Hertug til Slesvig, Holsten, Stor-
marn og Dytmarsken,
Græve udi Oldenborg og Delmenhorst,
Min Naadigste
Cron-Printz
og HERRE!

(Bagsiden) Durchla
Høyba
Cron-P
Naadigste F (?)
og HERRE

Den store Naade, hvormed | Deres Kongl. Høyhed | haver værdiget en Deel af | mit Bogtrykkerie udkomne | Skrifter at imodtage, giver mig den | allerunderdanigste Dristighed, at ned- | legge iligemaade dette Poetiske Skrift | (Ny Side) til Deres Kongel. Høyheds | Fødder. Det er en Samling af vo- | res Lærde Assess. LUDV. HOLBERGS | mindre Poetiske Skrifter, hvorved | han i sær haver havt til Øyemerke, | at rense og forbedre det Danske Sprog | og Poesie. Til hvem skulde denne | Samling da med større Billighed | opofres, end til Deres Kongelige | Høyhed, der er ikke allene Viden- | skabernes største Kiendere, men ogsaa | høyeste Elskere og Protector, ja heele | Landets og i sær de deri blomstrende | Videnskabers Haab, at de under | Deres Kongelige Høyheds høyeste | Protection skal meere og meere for- | fremmes, og opnaae en høyere Fuld- | kommenheds Grad. Ja for hvem | skulde jeg med større Skyldighed ned- | (Ny Side) legge dette Skrift, end for Deres | Kongel. Høyhed, der hidindtil | haver viist saa mange Naades Straaler | imod mig og mit ringe Officin, | hvorfor jeg skal opofre mit Liv og | alle mine skiønt ringe Kræfter, til at | tiene Fædernelandet med lærde, nyt- | tige og opbyggelige Skrifter, til | Deres Kongel. Høyheds høyeste | Velbehag.

Dette er det, Durchlauchtigste | Cron-Printz, Naadigste | Fyrste og Herre, der haver | giort mig saa dristig, at nærme mig | ogsaa med dette Skrift i dybeste Un- | derdanighed til Deres Kongel. | Høyheds Fødder, og at nedlægge | det der, som et allerunder-

danigste | (Ny Side) Taknemmeligheds Tegn for Deres | Kongel. Høyheds høye Naade, | og tillige med allerunderdanigste Bøn, | at Deres Kongel. Høyhed frem- | deeles i Naade ville see til mig, at jeg | dog endelig maa komme i Stand til | at kunde udføre det, hvortil jeg ha- | ver hengivet mig, nemlig, som tilforn | er sagt, at tiene Rigerne med fleere | nyttige Skrifter, i hvilket Forsæt jeg | for mine udtømmede Kræfters skyld | dog ligesom maa standse, og kand ikke | faae den forønskte Fremgang. Imid- | lertid skal jeg ikke aflade, iblant de | mange Tusinde, der dagligen ofre de- | res Bønners Virak for Deres | Kongel. Høyhed, isærdeeleshed, | og frem for andre at opløfte mine | Hænder, at Himlen meere og meere | (Ny Side) maa velsigne Deres Kongel. | Høyhed, forfremme all DERES | Foretagende, og i høyeste Velstand | opholde DEM til Rigernes Trøst, | Videnskabernes Forfremmelse, og alle | troe Undersaatters Glæde, hvori- | blant jeg i særdeeleshed agter det for | min høyeste Lyksalighed, indtil Døden | at kaldes

Durchlauchtigste, Høybaarne
Cron-Printz
Naadigste Fyrste og Herre!
Deres
Kongel. Høyheds
allerunderdanigste troe Tiener
ERNST HENRICH BERLING.

Dedikationen, der omfatter 6 Sider er sign. (1—)3(r) og over Siderne 2—3 er trykt: DEDICATION.

I dette Exemplar fattes: Holger Danskes Brev til Buurman og Qvindeligt Tanke-Spill af en Hyrdinde i Norden samt Portrættet og Kobberne til Metamorphosis, medens Kobberet til Laniena Daphnica findes indsat paa sin Plads.

Jfr. om dette Exemplar A. Thuesen, Beslaglagte og supprinerte bøker i den norske litteratur. Oslo. 1927. S. 83—85.

2. OPLAG 1767

Baron Ludvig Holbergs | mindre | Poetiske | Skrifter, | udi en | Samling | Baade af dem, som tilforn have været trykte, | og af nogle, som aldrig ere seete | i Trykken. | Oplaget, som er forøget, nettere og mere accurat | end de forige, er ziret med Kob- | berstykker. | Kiøbenhavn, 1767. | Trykt hos Brødrene I. C. og G. C. Berling, boende | i Pilestrædet, og findes hos dennem tilkiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Imprimatur, | I. P. Anchersen, Dr. |; Fortale (ovenover Røskenfrise) S. 3—32; sign. A_2—$B_{8(v)}$; lille Røskenvignet; Halvtitelblad: METAMORPHOSIS | eller | Forvandlingers | Første Bog. |; Fortale (ovenover forskellig Røskenfrise) 1 Blad [S. 3—5], sign. A_2—$A_{3(r)}$; JUST JUSTENSENS | Betænkning over dette heroiske | POEMA. | [S. 5—8]; sign. $A_{3(r)}$—$A_{4(v)}$; Røskenvignet; Indhold | over Forvandlingerne. [S. 9—10]; sign. $A_{5(r-v)}$; Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise) S. 11—50; Slutningsvignet; Halvtitelblad: METAMORPHOSIS | eller | Forvandlingers | Anden Bog.; 1 Blad (S. 51—52); Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise) S. 53—102; forskellig Slutningsvignet; Halvtitelblad: Fire | Skiemte-Digte | med | Tvende Fortaler. |; 1 Blad. (S. 103—04); L. B. Salutem. (ovenover forskellig Røskenfrise) S. 105—111; undertegn. Callundburg, d. 22. Jan. 1722. | Hans Mikkelsen.; Just Justesens Betænkning | over | Satiriske Skrifter. | S. 111—18; Et lidet | Gratulations-Vers, | Hans Mikkelsen | til Ære. | S. 119—22; undertegn. Mogen Andersen. | Uværdig | Secundæ Classis Collega | i Callundborg. |; DEMOCRITUS | og | HERACLITUS. | Satyra I. | S. 123—48; forskellig Slutningsvignet; APOLOGIE | for | Sangeren TIGELLIO. | Satyra II. S. 149—61; forskellig Slutningsvignet; CRITIQUE | over | Peder Paars. | Satyra III. S. 162—76; forskellig Slutningsvignet; POETEN | raader sin gammel Ven | JENS LARSEN, | fra at gifte sig. | Satyra IV. S. 177—94; forskellig Slutningsvignet; Halvtitelblad: Zille Hans Datters | GYNAICOLOGIA | eller | Forsvars-Skrift | for | Qvinde-Kiønnet. | Med en Epistel | til | Hans Mikkelsen. | — — — respice primum | Et scrutare Viros; faciunt hi plura, sed illos | Defendit numerus, junctæque: umbone phalanges. | Juv. Sat. 2. |; 1 Blad (S. 195—96); Agtbare og Velfornemme Ven | Seign. Hans Mikkelsen! |; undertegn. Zille Hans Dotter. | Ebeltof den 13 Nov. 1721. S. 197—200; Teksten S. 201—28; forskellig lille Slutningsvignet; Halvtitelblad: Den | Jydske Feyde. |; 1 Blad (S. 229—30); Teksten S. 231—36; forskellig Slutningsvignet; Halvtitelblad: LANIENA | DAPHNICA, | eller | det Daphniske | Blodbad; 1 Blad; (S. 237—38); Teksten S. 239—50; stregslynget Slutningsvignet; Halvtitelblad: Ortographiske | Anmerkninger, | hvorudi | Autors Skrive-Maade | Med | Exempler af Metamorphosi | forklares. |; 1 Blad (S. 251—52); Teksten S. 253—80; forskellig lille Røsken-Slutningsvignet; (Teksten fra den 1. Fabel i Metamorphosis $A_{6(r)}$—$S_{4(v)}$); Halvtitelblad: Holger Danskes | BREV | til | Buurman. | (bagpaa Titelbladet: »Saasom adskillige, der ikke ere de Latinske | Sprog mægtige« etc. |; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 3—16; sign. 2—$8_{(v)}$; forskellig Slutningsvignet; derefter følger med rigtigt Titelblad: Qvindeligt | Tanke-Spill | af en | Hyrdinde i Norden, | bestaaende | i adskillige smukke Vers, | tillige med nogle | Vigtige Spørsmaale | til | Herr. Assessor | LUD. HOLBERG. | Af | det Svenske i det Danske Sprog | oversat. | Kiøbenhavn, 1763. | Trykt i de Berlingske Arvingers Bogtrykkerie ved | J. C. og G. C. Berling, og findes hos | dennem tilkiøbs. |; 1 Blad; Fortale (ovenover samme Røskenfrise som over Teksten i Metamorphosis. 1. Bog); upag. (S. 3—4); sign. $A_{2(r-v)}$; undertegn. Forleggerne; Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise) S. 5—56; lille Røsken-Slutningsvignet].

Forlæggerens Fortale til hele Skriftet er sat med en meget stor Type; de øvrige Fortaler o. l. med en noget mindre og selve Teksten med en endnu mindre.

Over Siderne findes Overskrifter; her kan bemærkes den samme Afvigelse som i Udg. 1746; dog har Tillægget her ogsaa som Overskrift: Tanke-Spill.

S. 139 er fejlagtigt pagineret som 13.

Det af mig benyttede Exemplar paa det kgl. Bibliotek har intet Portræt; derimod findes de tre andre til Udgaven hørende Kobbere i samme Stik som i Udg. 1746, men de er her anbragt foran de paagældende Halvtitelblade.

Forlæggerens Fortale er hel ny, den lyder saaledes: »Vi haabe, at have tilfredsstillet vore Landsmænds Ønsker, ved at give dem et nyt forøget Oplag af Baron Holbergs mindre Poetiske Skrifter. Skulle nogen have Føye at klage over Forventelse, da er det os kiert, at vi kunne give dem Fyldestgiørelse, ved det vi have søgt, at giøre dem nøyere bekiendt med en Svensk Dame, som stoed i en lærd Brevvexling med vor lærde Holberg. Og siden vort forige Oplag er forøget med en Samling af endeel denne Frues Poesier, under Navn af: Qvindeligt Tanke-Spill, da have vi, siden baade Poesien er vigtig nok, og Oversættelsen lykkelig, (saa meget mere, som Oversætteren har søgt, at bibeholde samme Versification, for at kunne synge dem efter de Svenske Melodier) end ydermere søgt at pryde dette Oplag med denne Poetindes egenhændige Levnetsbeskrivelse.

Forfatterens egne Poetiske Skrifter ere vore Læsere alt længe siden saa godt bekiendte, at vi ikke vedste, hvad vi fremdeles til deres Anpriisning skulle sige. Dog kunne vi ey undlade, i særdeleshed at anbefale visse Læsere vor Holbergs Orthographiske Anmærkninger til bedre Eftertanke end maaskee hidindtil skeet er. I disse Tider, da man af adskillige Forfattere haver faaet saa mange Forbedringer til det Danske Sprogs Opkomst og Fremtarv, Sammenligninger imellem vort og andre Sprog, saa mange skiønne Originaler i de grundige saavelsom de skiønne Videnskaber o. s. f., og dog at see næsten saa mange Skrivemaader, som Skribentere, hvad kan vel være Aarsag hertil? Skulle man vel saa aldeles ringe agte det, at være betænkt engang paa en almindelig antagen Orthographie, og om vi saa maa kalde det, en symmetrisk Uniform i Stilen? Det være langt fra os, at paabyrde andre vor Forfatteres Retskrivning. Dette tillade man os dog uforgribeligen at anmærke. Man finder nu omstunder tvende Slags Skribentere. Nogle; som uden Kald og Moedenhed, stolende paa deres Skolevidenskaber, megen Dristighed, store Tillid til sig selv, frække Egenkierlighed, og lidt naturlig Vittighed, formedelst en heftig Kløen til at skrive, flugs

tage Pennen fat, for at vorde indlemmede i det tvetydige Autor-Laug. Andre; begavede med en ved Valg og Orden styrket Belæsenhed og skiønsom Selvprøvelse, beære Fædrenelandet med deres grundige og skiønne Skrifter. Af hine kan man forlange, at de, om de end ey due til at fremvise Mesterstykker, dog vare pligtige til at pynte deres spæde Hierne-Fostre med en reen Stiil og rigtig Skrivemaade; thi i Skolene vilde de vist dyre betalet det, hvis de saaledis havde forseet sig i de døde Sprog, hvi skal man da taale det i Modersmaalet? For Slige kunde Holbergs og Fleres grammatikalske Regler ikke være overflødige. Om de Sidste, som med Overlæg vide hvad og hvorfor de skrive, var det at ønske, de efter Holbergs Maade vilde give Ukyndige de Regler og Grunde, hvorfor de saa og ey anderledes have behaget at skrive. Ved slige Arbeyder vilde vort Modersmaal, som for sig er riigt og bøyeligt nok, faae en endnu nøiagtigere Bestemmelse; og da kunde man endelig skride til, af disse Samlinger at forfærdige et authorisered grundigt og fuldstændigt System for vort Sprog. Da vilde man ikke oftere see somme at skrive: av i Stedet for af, blefv f. blev; dessen f. dets; de gik, f. de ginge; flye, f. flyv; flyv, f. flye; hvem, f. hvo; derudinden, for deri, etc. Hvilke Urigtigheder gaae i Svang saavel i Pressen som ved Tinge, enten formedelst Egensindighed, Vankundighed eller Skiødesløshed. Da vilde man omhyggeligere iagttage, at vore Nomina og Verba have i deres Natur sine Casus, Numeros og Personer. Da vilde mange flere syntaktiske Regler, hvilke med liden Umage kunde bedre paaagtes, ikke fremdelis saa egenmyndig behandles. Hvad videre herudi kan læres, findes udført i vor Forfatteres Anmærkninger«.

Det øvrige af Fortalen (S. 8—30) udgøres af »Frue H. C. Nordenflychts Brev til Cancellie-Raad og Ridder Hr. A. A. von Stiernmann«, dat. d. 17. Aug. 1745, hvortil Udgiveren af »Mindre poetiske Skrifter« 1767 har føjet et Par Bemærkninger (S. 31—32) om Forfatterindens sidste Dage og hendes Død. Det fremgaar heraf klart, at Forlæggeren havde bestemt »Qvindeligt Tanke-Spill« til at danne et Tillæg til Udgaven; men af Titelbladet ses, at dette nye Oplag af denne svenske Digtsamling egentlig har været udsendt som et særskilt Skrift allerede 4 Aar, førend det ny Oplag af Holbergs Mindre poetiske Skrifter saa Lyset.

Dette ny Oplag er et direkte Optryk af 1746-Udgaven; Udstyret er noget tarveligere og, som det allerede fremgaar af ovenstaaende Beskrivelse, plettet af endel Trykfejl.

Udgaven findes anmeldt i Kgl. privilegerede Addresse-Contoirs Kritiske Journal. Kbh. 1768. Nr. 18. S. 241—42. Efter en Redegørelse for Indholdet hedder det her: »Om Holbergs Skrifter

behøve vi intet at sige. De finde endnu Biefald, og vi see gierne, at de finde den. Thi omendskiønt vi ikke ansee dem, og allermindst hans Poesier for Mesterstykker, saa ønske vi dog, at de ikke maae tabe vore Landsmænds Opmærksomhed og Agtelse, formedelst en vis Nationalcarakter, hvorved de udmærke sig frem for saa mange Nyeres Compositioner, der, uden at tage det Forskiællende i deres Lands Sæder og Tænkemaade i Betragtning, ere slaviske Efterabere af fremmede Nationers Skribentere. Ikke at tale om det opfindsomme Genie, som ytrer sig endog i den mindste af hans Compositioner, og den lætte og lystige Form, hvori alt hvad han skriver, er stemmet, og som er saa forskiællig fra vore Nyeres stive og affekterede Væsen, hvilket de, tvertimod deres egen og Nationens Tilbøielighed, paatvinge sig, for i alle Stykker at være visse Fremmedes Aber« og i Dänisches Journal. 2. Bd. 1. St. Kph., Odense und Lpz. 1769. S. 119; denne Anmeldelse er ganske kort og siger egentlig kun: »Es enthält dieser Band die sämmtlichen poetischen Schriften des sel. Holbergs, die schon ehedem gedruckt worden, und genugsam bekannt sind«.

Prisen var 3 Mk. 8 Sk.

Exemplarer solgtes 1847 paa R. Borchs Auktion for 80 Sk.; 1863 paa Jensens for 1 Rdlr. 12 Sk.; 1898 paa Lynges for 1,00; 1921 $^{16}/_{3}$ for 26,00; 1923 paa Joh. Levins for 32,00; 1925 paa M. Lorenzens for 23,00.

LIEBENBERGS UDGAVE 1866

Ludvig Holbergs | Mindre Poetiske Skrifter. | Udgivne af F. L. Liebenberg. | Kjøbenhavn. | Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme. | Thieles Bogtrykkeri. | 1866. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Halvtitelblad: METAMORPHOSIS | Eller | Forvandlinger. |; 1 Blad; Fortale. S. 3—4; JUST JUSTESENS | Betænkning over dette Heroiske Poema. | S. 5—7; S. 8 blank; Register over Forvandlingerne. S. 9—10; Teksten S. 11—107; S. 108 blank; Halvtitelblad: Fire | Skiemte-Digte | med | Tvende Fortaler. | 1 Blad; L-B. Salutem. (undertegn. Callundborg, d. 12. Jan. 1722. | Hans Mikkelsen. | S. 111—17; Just Justesens Betænkning | over | Satiriske Skrifter. | S. 118—25; Et lidet | Gratulations-Vers, | Hans Mikkelsen til Ære. | (undertegn. Mogens Andersen. | Uværdig Secundæ Classis Collega | i Callundborg.). | S. 126—29; DEM OCRITUS | og | HERACLITUS. | Satyra I. | S. 130—55; APOLOGIE | for | Sangeren TIGELLIO. | Satyra II. | S. 156—68; CRITIQUE | over | Peder Paars. | Satyra III. | S. 169—83; POETEN | raader sin gamle Ven | J ENS LARSEN | fra at gifte sig. | Satyra IV. | S. 184—201; S. 202 blank; Halvtitelblad: Zille Hans Dotters | GYNAICOLOGIA | eller | Forsvars Skrift

for | Qvinde-Kiønnet. | Med en Epistel | til | Hans Mikkelsen. | ——— Respice primum | Et scrutare viros; faciunt hi plura: sed illos | Defendit numerus junctæq; umbone phalanges. | Juv. Sat. 2. | 1 Blad; Agtbare og Vel- | fornemme Ven | Signør Hans Mikkelsen! | (undertegn. Zille Hans Dotter. | Ebeltoft d. 13. November 1721. | S. 205—10; Teksten S. 211—38; Halvtitelblad: Den | Jydske Feyde. | 1 Blad; Teksten S. 241—46; Halvtitelblad: LANIENA | DAPHNICA, | eller | Det Daphniske | Blodbad. |; 1 Blad; Teksten S. 249—59; S. 260 blank; Halvtitelblad: Orthographiske | Anmerkninger, | hvorudi Autors Skrive-Maade | med | Exempler af Methamorphosi | forklares. |; 1 Blad; Teksten. S. 263—93; S. 294 blank; Halvtitelblad: Anmærkninger | af | Udgiveren. |; 1 Blad; Teksten S. 298—444; Udgaver og Oversættelser. S. 445—54; Afvigende Læsemaader. S. 455—61; Rettelser. S 462; Indhold. S. 463; S. 464 blank].

Udgaven er i det væsentlige besørget efter Originaludgaven 1746, dog har Liebenberg S. 455—61 meddelt en Oversigt over afvigende Læsemaader ogsaa i de ældre Enkelt-Tryk af endel af Digtene, men ikke udtømmende. Med Hensyn til Retskrivningen bemærker han (S. 297): »I nærværende Udgave er Textens Retskrivning normeret efter de i Udgiverens »Betænkning over den holbergske Orthographie«, 1845, opstillede Regler, fra hvilke Originalen kun viste faa Afvigelser. Under Texten ere forældede Ord og Vendinger forklarede, og nærværende Anmærkninger ville stræbe at give vor Tids dannede Læsere de fornødne reale Oplysninger og tillige at begrunde Udgiverens linguistiske Forklaringer«. Endel af de i Anmærkninger meddelte Oplysninger skyldes, som Liebenberg selv siger (S. 443), Werlauff, »denne højtfortjente Holbergianer« (jfr. F. L. Liebenberg, Optegnelser af mit Levned. Kbh. 1894. S. 91—92).

Udgivelsen af Liebenbergs Udgave kostede (iflg. Chr. Bruun, Samfundet til den danske Literaturs Fremme i Tidsrummet 1827—1877. Kbh. 1877. S. 79) 1040 Rdlr.

Udgaven blev anmeldt i Dagbladet. 1866. Nr. 217 ($^{18}/_{9}$), hvor det bl. a. hedder: »Disse Digte høre i det Hele til Holbergs mindre betydelige Værker, men kunne dog fortjene at udgives dels paa Grund af deres Forhold til Holbergs øvrige Skrifter, dels paa Grund af den Interesse, de have i kulturhistorisk og biografisk Henseende. Udgiveren har tilføiet et meget betydeligt Apparat, indeholdende Anmærkninger af forskjellig Art, af hvilke de historiske for en stor Deel skyldes Konferentsraad Werlauff«. Anmelderen giver dernæst et Par Tilføjelser til disse, særlig angaaende Forekomsten og Brugen af Ordene »gemeen Soldat«, »Statist«, »Ørelyd« og »Frøkentitel«.

Udgaven kostede 1 Rdlr. 80 Sk.

EPISTLER.

ORIGINALUDGAVE 1748—54

LUD. HOLBERGS | Epistler, | Befattende | Adskillige historiske, poli- | tiske, metaphysiske, moralske, | philosophiske, | Item | Skiemtsomme Materier, | Deelte udi 2de Tomer. | TOMUS I. | Kiøbenhavn, 1748. | Trykt paa Autors Bekostning. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa i en Røskenramme: Imprimatur: | I. P. ANCHERSEN. D. |; Fortale til Læseren (ovenover Frise); upag.; sign. §2—§4(v); 6 Sider; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—422; sign. A—Dd3(v); S. 422: Ende paa den Første Part.; Slutningsvignet; Fortalen er sat med en større Type end selve Teksten. Der findes Slutningsvignetter efter de Epistler, hvor Pladsen tillader det, større eller mindre. Denne første Tome indeholder Epistola I—LXXXI].

LUD. HOLBERGS | Epistler, | TOM. II. | Kiøbenhavn 1748. | Trykt paa Autors Bekostning. | 8vo.

[Indhold: Titelblad: Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 3—440; sign. A2—Ee4(v); S. 440: Ende paa den anden og sidste Part.; Slutningsvignet. Slutningsvignetter paa samme Maade som i 1. Tome. Det er hovedsagelig de samme Vignetter, som er anvendt i 1. Tome. S. 387 er fejlagtig pagineret 287. Denne anden Tome indeholder Epistola LXXXII —CLXXXIII].

I Fortalen til 1. Tome skriver Holberg: »Udi denne Samling af Breve vil findes, at Materien svarer til Titelen, saasom intet derudi sees uden de Ting, som kand interessere en Læser; da derimod mange andre trykte Breve-Samlinger indeholde mestendeels intet uden Ord og Complimenter. Stilen er her udi ikke saa pyntet som i mine moralske Tanker: Bør ey heller saa at være udi Epistler. Jeg haver stedse underkastet mine Meditationer udi Philosophie og Morale skiønsomme Folks Correction, hvilket jeg ogsaa giør udi dette Skrift. Jeg deciderer efter nogle andres Exempler ikke med Myndighed udi nogen omtvisted Materie: Jeg tilkiendegiver alleene, hvorledes jeg efter mit ringe Begreeb fatter en Ting, og viser de Argumenter, hvorpaa mine Tanker grundes. Udi disse mine Epistler findes dog ikkun gandske faa Ting, som vedkomme den moralske Theologie, og de, som findes, ere ikke uden Forklaringer over visse i mine forrige Skrifter anførte Tanker, som jeg holder for, at nogle ikke have rett begrebet. Hvad det angaar, som udi eet af disse Breve[1]) findes de futuris contingentibus, som af mig til-

[1]) Epistola XXVI. Chr. Bruun giver det i sin Udg. I. Kbh. 1865. S. 437 Titlen: «Det er et Paradox at antage, at Gud ikke forudser Hændelser; en saadan Lære indskrænker Guds Alvidenhed«.

forn ey haver været omtalt, da anfører jeg ikkun historice hvad som i den Materie siges pro og contra, saa at jeg intet derudi deciderer, men holder mig heller til den meest antagne Meening. Skriftet er i det øvrige verdsligt, og befatter de Materier, som Titelen tilkiendegiver. Hvis jeg udi visse philosophiske Betænkninger kand have vildfaret, er det ikke at forundre sig over hos en Mand, der fast udi 40 Aar haver brugt Pennen.

Jeg haver saaledes endeligen ved dette sidste Skrift nogenledes fuldført mit Forsæt at moralisere paa alle brugelige Maader, og maa Læseren selv dømme om, hvilken Methode kand holdes for den kraftigste. De differente Maader, hvoraf jeg til den Ende haver betient mig, ere ved lystige Poëmata, ved Satires, ved Reflexioner over Helte og Heltinde Bedrifter, ved alvorlige moralske Tanker, ved fingerede Reyse-Beskrivelser, og endelig ved disse Epistler; saa at der fattes ikkun at udføre moralske Materier ved Samtaler, hvilket dog ogsaa kand siges at være skeed ved mine Skue-Spill, som bestaae udi Dialoger og fast alle ere moralske«.

I sin 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 12) nævner Holberg dem kun saaledes: »Udi det Aar 1748 bleve trykte de tvende første Tomer af mine Danske Epistler over adskillige Materier«.

Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXXVIII) bemærker om de to første Tomer: »Sie besitzen das Einfältige, Fliessende, Natürliche und Vertrauliche, das man in Briefen an Freunde suchet; und dieszfalls und wegen der so haüfig darum abwechselnden und oft nicht uninteressanten Materien, worinn man immer den selbst denkenden und obschon auch öfters besonders denkenden Philosophen erkennet, wird man sie nicht ohne Vergnügen lesen können«. Og senere (S. CLXVII ff.): »Wenn man diese Sammlung von Briefen, die meistentheils aus gelehrten Anekdöten aus und über allerhand Materien, wobey der Verfasser auch weder die Geschichte noch sich selbst vergessen hat, und folglich auch aus vielen intressanten Sätzen und Betrachtungen bestehen, und mit verschiedenen aufgeraümten Gedanken vermischt sind, durchaus für gut oder für schlecht ausrufen wollte: so würde man sich in beyden betrügen. Ich musz mich daher nicht wenig wundern, wenn ein schon ein paarmal angeführter vornehmer Gelehrter diese vermischten Briefe schlechthin unter die schlechten Bücher setzet, nochmehr aber, wenn er diesen Fehler mit folgenden nicht zum besten gerathenen Urtheilen, denen ich sogleich meine Beantwortung beyfügen will, rechtfertigen oder beweisen will. Es heisset: »Der Styl ist nicht unangenehm, und die Wahl der Dinge oft auch artig, aber der geringste Fehler

ist dieser, dasz nichts ausgeführt ist, der gröszte hingegen, dasz Wahrheiten zuweilen lächerlich gemacht werden«. Ich weisz nicht, ob man in solchen Briefen, wie diese Holbergischen sind, nach einer artigen Wahl fragen darf? Ich glaube, nein! der Verfasser schrieb seine Gedanken, wie sie ihm einfielen, ohne eine besondere Wahl auf, er bemerkte zuweilen was er gelesen, und was er dabey gedacht hatte. Er beantwortet kleine Fragen, sagt seine Meynung darüber ohne Weitläuftigkeiten und ohne ein bestimmtes Urtheil auszusprechen. Er erzählet, er scherzt, er merkt Fehler an, er philosophirt, alles wie es ihm einfällt, und wie er aufgeraümt ist. Wer wird also darinn nach einer guten Wahl fragen? Doch der geringste Fehler ist, dasz nichts gehörig ausgeführt ist. Aber sind es nicht Briefe? Und wenn es Briefe sind, so wird man hoffentlich keine ordentlichen Abhandlungen verlangen. Dieser Vorwurf könnte eher die moralischen Gedanken treffen, wenn Holberg sie nicht Gedanken oder Betrachtungen genennet hätte. Daher verdiente auch der erste Uebersetzer derselben getadelt zu werden, weil er sie, Abhandlungen umgetaufet hatte. Holberg soll aber in seinen Briefen auch Wahrheiten lächerlich gemacht haben, und dieses ist der gröszte Fehler. Ich habe dieses nicht finden können; dieser Vorwurf trift die Briefe nicht; man müszte den keinen Unterschied unter Wahrheiten und Wahrheiten zu machen wissen. Wenn dieses wäre: so würde kein Mensch in dieser Welt lachen dörfen. Es giebt also allerdings Wahrheiten, worüber man lachen darf. Doch, um nicht zweydeutig zu reden, die Wahrheiten stehen oft in einer solchen Stellung, dasz man sich des Lachens nicht enthalten kann. Und dieser Umstand wird wohl eigentlich gemeynet seyn. Aber desto eher ist Holberg zu entschuldigen; denn wenn er gewisse Wahrheiten auf einer unrechten Stelle antrifft, wohin sie nicht gehören: so kann man es ihm nicht verdenken, wenn er über denjenigen lacht, der ihnen eine so thörigte Situation gegeben hat. Dasz aber Holberg würklich ernsthafte Wahrheiten und im eigentlichen Verstande lächerlich gemacht haben sollte, das ist ein Vorwurf, der niemals zu erweisen ist, und so sehr ich nachgeschlagen habe, so wenig habe ich etwas dergleichen finden können; es müszte denn unerlaubt seyn, mit einer heitren Stirne von ernsthaften Dingen zu reden. Doch »Einige Episteln enthalten auch solche Dinge, dasz man kaum wissen kann, wohin der Verfasser zielet, und es scheinet, er habe blosz ein dummes Gelächter erwecken wollen, als unter andern darinn, wenn er einen Vorschlg(!) macht, eine Gesellschaft von Frauenzimmern aufzurichten, die niemals heyrathen müszten, damit die Stadt der Pracht wegen jederzeit einen Vorrath an schönen Mägdchens haben könnte«. Den Vorwurf der Dunkelheit einem Holberg zu machen, das ist etwas ganz neues; wenn er aber darauf ausgelegt wird, er habe ein dummes Gelächter

erwecken wollen: so weisz ich nicht, wie ich beydes zusammen reimen soll. Dunkel zu seyn, und ein lautes Gelächter zu erwecken, scheinen ganz wiedersprechend oder einander entgegen gesetzte Dinge zu seyn. Das Beyspiel, das angeführet wird, ist von solcher Beschaffenheit, dasz ich mich abermals wundern musz, wie man eine so nachdrückliche Satyre auf den überhand genommenen Uebermuth und aüsserlichen Pracht nicht hat empfinden können. Holberg lachte überdiesz niemals über etwas, das nicht, darüber zu lachen, verdient hätte; und wenn er lachte, so war es ein satyrisches Lachen; und dieses ist es auch hier. Ferner heiszt es: »Ich will itzt nicht von manchen Einfällen reden, die er von andern entlehnet hat, noch von seinen eigenen wieder aufgekochten«. Seine Briefe enthalten Anekdoten, die er gelesen, gedacht, geschrieben und wieder gedacht hat. War es also ein so grosses Wunder, dasz er sich zuweilen mit den Einfällen anderer belustigte, und dasz er auch einen schon da gewesenen Einfall wieder erneuerte? Ein Mann, der in seinem Leben sehr viel geschrieben hat, kann in seinem Alter sehr leicht in diesen Fehler fallen, ohne dasz man dieszfalls Ursache hat, seine Werke schlecht zu nennen, und ihm eine solche Kleinigheit so empfindlich aufzumutzen. Doch nun folgt eine höfliche Entschuldigung: »Ich sage dieses nicht, um die Verdienste dieses Mannes herabzusetzen, die ich eben so wohl als viele andere erkenne, und die ich in einigen seiner Schriften verehre, die den Namen herrlicher Schriften verdienen; sondern allein aus Liebe zur Wahrheit, weil man sich nicht durch einen grossen Namen musz verblenden lassen«. Diese kalte Entschuldigung sicht sehr mager aus, und beweiset keinen einzigen von den harten Vorwürfen, die man vorher ausgeschüttet hatte. Doch Holbergs Briefe stehen in einer ehrenvollen Gesellschaft; denn die persianischen Briefe eines Montesqviou stehen nicht weit von ihnen, auch unter den schlechten Büchern. Was werden meine Leser davon sagen? Unfehlbar werden sie glauben, der Kopist des Gelehrten, von dem ich rede, habe sich im Abschreiben in der Rubrik versehen, eine statt guter Bücher schlechte Bücher geschrieben«.

Den Omtale, mod hvilken Scheibe retter dette Angreb, er den, som Suhm i Tronhiemske Samlinger. I. Tronhiem 1761. S. 71 havde givet af 3. og 4. Tome af Epistlerne under Afsnittet »Om slette nye Bøgger« og som findes aftrykt i Suhms saml. Skrifter. VII. Kbh. 1791. S. 179, hvor de dog henregnes under »Gode nye Bøger«. I sit eget Exemplar[1]) af Tronhiemske Samlinger har Suhm ogsaa henført dem til S. 66 blandt gode Bøger og desuden foretaget enkelte andre Rettelser, saaledes er Ordene »en

[1]) I det kgl. Bibliotek.

dum Latter« rettet til »Latter« og »nogle af hans Skrifter« til »mange af hans Skrifter«. I den 1786 skrevne Karakteristik af Holberg (Saml. Skrifter. IV. Kbh. 1789. S. 308) udtrykker han sig noget mere anerkendende: »I hans moralske Værker og Epistler viser han udbredt Læsning, og afhandler mange Ting. Gid han der havde udtrykket sig nøiere, og mere eftertænkt Sagerne! og gid han aldrig havde skrevet sine Fabler!«

I sine Fragmenter over Holberg (Athene. IX. Kbh. 1817. S. 115) bemærker A. E. Boye: »Holbergs latinske og danske Epistler indeholde, hine hans Autobiographie, disse hans Meninger over mange forskiellige, Videnskaberne og det borgerlige Liv vedkommende, Gienstande. Begge disse Værker ere af høi Interesse for enhver, som ønsker nøie at kiende en udmærket Mand, en stor og sielden Aand .... De danske Epistler ... ere et vigtigt Bidrag til Kundskab om denne sieldne Mands Meninger og Domme ..., de indeholde ogsaa meget til Oplysning af hans tidligere skrevne Autobiographie. Desuden ere de endnu et Beviis paa, hvor almeen-interessant ethvert Æmne bliver under Forfatterens Pen; han veed overalt paa passende Steder at anbringe interessante Ting af det store Forraad, hans mangfoldige Læsning og mangeaarige Erfaring forsynede ham med, og formedelst den store Afvexling, de hyppigen forekommende muntre og satiriske Breve, de historiske Anekdoter, ere disse Epistler særdeles skikkede til underholdende og gavnrig Læsning for Læge som for Lærde«.

Af nyere Domme kan, som i F. Fabricius' nedenfor nævnte Udgave 1858, anføres J. L. Heibergs i hans Udsigt over den danske skjønne Literatur. Kbh. 1831. S. 59: »De ere at betragte som den sidste Extract af hans Vittighed, Lærdom og Tænksomhed. Alt, hvad der findes adspredt i hans andre, forskjellige og mangfoldige Skrifter, er her ligesom samlet i eet Brændpunkt. Værket har allermeest Lighed med et populært Ugeblad. Uagtet det er et af hans meest underholdende Skrifter, er det dog kun lidet bekjendt«.

J. S. Welhaven, Om Ludvig Holberg. Chria. 1854. S. 21: »Til Opfatningen af Holbergs Livs- og Samtidsforholde give Epistlerne mange vigtige og interessante Bidrag, og skjønt man ikke sjelden her, i matte Gjentagelser af tidligere Betragtninger, og i ganske ubetydelige Afhandlinger kan see Alderdommens og en udnyttet Tænknings Mærker, træffer man dog ogsaa en stor Del Epistler, hvori endnu saavel hans Skarpsindigheds som hans skjemtsomme Lunes fulde Præg er bevaret. Intet andet af Holbergs Værker fører os saaledes ind i den omfattende Kreds af hans Studier og Sjelsinteresser. Vi dvæle her ved hans Arbeidsbord, læse i hans opslagne Bøger og gjøre Indblik i hans

Optegnelser. Ethvert af Tidsalderens vigtige Spørgsmaal har sysselsat ham, dens Hovedproblemer stilles idelig paany for hans Tanker. Mærkeligheder fra alle Tider fremhenter han til Betragtning og Sammenligning, og af Alt dette forstaaer han at udbringe det Almeenfattelige, ofte i levende og tiltalende Træk. Saaledes se vi ham aandelig virksom til det Yderste, og vi medtage da gjerne hans Beretning om mangehaande personlige Tilstande og Forholde, der betegne Heldingen af hans gavnrige og virksomme Liv«.

Werlauff (i Nyt hist. Tidsskr. VI. Kbh. 1856. S. 444—45): »Disse Epistler, kun meget undtagelsesviis stilede til virkelige Personer, og ved hvilke Brevformen er aldeles uvæsentlig, synes at være nedskrevne Tid efter anden; de fleste dog efter 1740. Indholdet, som Titelen temmelig nøie betegner, ere Reminiscenser af en udbredt og mangesidig Læsning, der vidne om en ualmindelig tro Hukommelse. Her forekomme Betragtninger over Spørgsmaal som bevægede Tiden og interesserede ham selv; her udtales hans Anskuelser af forskiellige religieuse, moralske og politiske Gienstænder, hvorved Epistlerne ogsaa have en vis Lighed med de »moralske Tanker«; Bidrag gives til Tidens Historie og Characteristik, navnligen i vort eget Land; antiqvariske og etymologiske Bemærkninger meddeles, der dog ikke altid træffe det rigtige; endelig ere enkelte baade danske og fremmede Skrifter her bedømte. Men hvad dog især vil give Epistlerne en varig Interesse er de hyppigt indstrøede Træk til Kundskab om Forfatterens Livsomstændigheder, Leveviis og hele Individualitet; ligesom de overhovedet, ved Meddelelser om de fleste og betydeligste af Holbergs Skrifter, maae ansees som authentiske Bidrag til Oplysning af hans hele videnskabelige Virksomhed. Til egentlig populær Læsning egne de sig derimod mindre i deres Heelhed. At man i en saa vidtløftig Samling, der, for største Deel, hidrører fra Forfatterens senere Leveaar, tillige maa træffe mange Gientagelser fra hans tidligere Skrifter, en og anden triviel Bemærkning og kunstlet Spøg, kan let forklares og bør undskyldes«.

I sit fængslende Skrift (Om Holbergs Levnet og populære Skrifter. Kbh. 1858. S. 304—11) skriver C. W. Smith: »Hvad der strax i Begyndelsen bliver paafaldende for enhver Læser, der kjender Holbergs tidligere Skrifter, er en mærkelig Forandring i en af Forfatterens Anskuelser; den samme Forfatter, der som ung Mand tiltraadte sit akademiske Lærerembede med en ironisk Lovtale over Metaphysiken, og som gammel Mand i sin underjordiske Verden dømte Metaphysikerne til Aareladning og Forviisning fra de Vises til Abernes Land, indlader sig nu som Olding ofte med Alvor og Iver temmelig dybt i metaphysiske Undersøgelser, medens derimod den Deel af Philosophien, som

han ofte og i stærke Udtryk har erklæret for den eneste, der havde noget Værd og Interesse, nemlig Moralphilosophien, her indtager en underordnet og forholdsviis ubetydelig Plads. Vi see her, som oftere, et Exempel paa, at Alderen, om den end i enkelte Retninger kan sløve Aandens Energie, dog paa den anden Side afsliber Eensidigheder og sætter Verdensbetragtningen i en hidtil savnet Ligevægt«. Han slutter sin lange, interessante Karakteristik med følgende Ord: »Der er overhovedet intet af Holbergs Skrifter, der skaffer os et saa mangesidigt Bekjendtskab med hans Personlighed, som disse Epistler«.

Endvidere kan anføres N. M. Petersens Dom (i Bidrag til den danske Literaturs Historie. IV. 2. Udg. Kbh. 1871. S. 539): »Hvor lidet Eftertiden har vidst at skatte Holberg personlig, viser dens Ligegyldighed for dette Skrift, der er ett af de mærkeligste og mest tiltrækkende han har skrevet, fuldt af Lune og uden Galde. Det er en inderlig Fornøjelse at se, hvilken Glæde det er ham at tale om sig selv, sine Skrifter, sine Meninger, sine Haab. Det er en Samling af Skildringer, der oplyser hans eget Liv og hans Tidsalder. Meget er vel Gjentagelser, adskilligt ubetydeligt; men Samlingen i det hele har ikke sin Mage i vor Literatur«.

Med Rette bemærker Werlauff (ovenanførte Sted), at Brevformen er aldeles uvæsentlig, dog saaledes at forstaa, at denne Form gav Holberg Lejlighed til at fremsætte sine Meninger og Anskuelser i jævne, dagligdags Sætninger og i en fortrolig Stil. Som Regel betegnes Adressaten kun ved **, men, navnlig i de senere Bind, forefindes ogsaa flere Gange Ordene »Til Collegium Politicum« som Adresse. Kun et enkelt Brev, der ganske vist ogsaa har Adressen: Til **, er efter Indholdet tydelig rettet til en bestemt Person, nemlig Suhm, der havde sendt ham et Exemplar af sin Oversættelse af »De Gamles Krigs-Skole«. Kbh. [1749]; det er Epistola CDXXXIX (i 4. Tome S. 485—87); ellers er sikkert alle Adressaterne ikke virkelige Personer.

Med Hensyn til Affattelsestiden hævder Werlauff, at de er nedskrevet Tid efter anden, et Par enkelte (saaledes Epistola CCXCIII (3. Tome S. 456—59) og CDXIX (4. Tome S. 412—16) før 1740, men de fleste efter denne Tid. I saa Henseende kan anføres, at Holberg i sit 3. Levnetsbrev (Opuscula Latina. Pars II., der er udkommet 1743, S. 37) allerede omtaler sine Epistler, idet han siger: »Notarunt Scriptorum meorum Censores in Epigrammatibus me Martialem & in Epistolis Plinium Juniorem imitari. Neqve diffiteor: .... Qvod Plinium attinet, autor est, cujus lectione satiari neqveo. Hinc, nisi Ciceronianorum hominum tela metuerem, Plinium Ciceroni in Epistolis præferrem«.

Men utvivlsomt stammer ogsaa i de senere Tomer adskillige af Brevene fra hans sidste Leveaar og bærer Præg af, at han

med vaagent Øje har fulgt Tidens Rørelser og benyttet Lejligheden til at udtale sig om dem. Medvirkende hertil har vel ogsaa det Bifald, hvormed de første Tomer blev modtaget, været.

Det havde aabenbart været Hensigten, at Epistlerne kun skulde have omfattet disse to Tomer, som det ogsaa fremgaar af S. 440 i 2. Tome, hvor der tilsidst staar: »Ende paa den anden og sidste Part«, men deraf at slutte, at alle de i de senere udkomne Tomer optagne Epistler hidrører fra Aarene efter 1748, er dog vist for dristig en Slutning. Muligvis har Holberg i de to første Tomer kun optaget et Udvalg af de Epistler, han havde liggende, og bevæget ved det Held, der fulgte dem, allerede Aaret efter bestemt sig til at udsende endnu nogle Samlinger. Man kunde ogsaa tænke sig, at endel af de senere kun har været i Udkast, da han udsendte de to første Tomer, og dette kunde forklare, at han i Løbet af saa kort Tid saa sig i Stand til at udsende de næste to omfangsrige Tomer.

Af disse to første Tomer findes ingen Anmeldelse fra Holbergs eget Fædreland; den eneste kritiske Udtalelse fra Samtiden om dem haves i Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen. 1748. 61. St. S. 483—86, hvor der under Overskriften Copenhagen læses følgende: »Des Hrn von Hollbergs so gelehrt- als angenehmer Schriften, haben wir in unseren Berichten bereits öftere Erwähnung gethan. Sie gewähren alles, was man von der Feder eines Mannes erwarten kann, der bey einem lebhaften Geiste, und vieler Belesenheit, auch unermüdeten Eifer besitzet, mit seinen Schriften zu nutzen und zu ergötzen. Alle diese Punckte in einen Circul zu ziehen, ist nicht jedermannes Werck. Es sind nur gar seltene Geburthen, welche uns Männer liefern, die das Glück eines allgemeinen Beyfalles sich erworben. Kein menschliches Werck ist ohne Fehler; das beste ist, welches die wenigsten zählet. Des Freyherrn von Hollbergs Schrifften, verdienen in dieser Maasse angerühmet zu werden, weilen sie unzählig mehr gutes als tadelhaftes mit sich führen. Ihm hat gefallen, nach Vollendung verschiedener, in allerley Art der Wissenschaften, ausgegebenen Schriften annoch seine zufällige Gedancken, über mannigfaltige Vorwürffe der Gelehrsamkeit, in Briefe zu fassen. Selbige sind vor einiger Zeit, zu Copenhagen, ...[1]) abgedrucket worden. Uns ist eine so gelehrt und gründlich- als unpartheyische Beurtheilung dieser Briefe zu Handen gekommen. Wir können, aber für das Mahl unseren Lesern das Vergnügen nicht gewähren, solche in ihrem gantzen Umfange vorzulegen. Der Raum und die Absicht unserer Blätter, ist dafür zu eingeschränckt. Wir müssen uns also begnügen, davon nur einen kurtzen Auszug mitzutheilen. In der Vorrede, welche der Hr.

[1]) Titlen udelades.

von Hollberg seinen Briefen vorgesetzet, bemühet er sich seine Schriften überhaupt, und besonders die Art der Verfassung derselben zu vertheidigen, und darzuthun, dasz er durch seine Moralische Gedancken, Sinn-Schriften und Satyren, Helden-Gedichte und Schauspiele etc. keinen anderen Endzweck, als die Besserung seiner Mit-Bürger, in dem Geschmack und Annehmung sittlicher Wahrheiten, zu erhalten gesuchet. Die Absicht ist edel und löblich. Sie stehet aber nicht in unseren Mächten. Die Gefahr ihrer zu verfehlen wird vergrössert, wann dergleichen Sittenlehren mit vielerley anstöszigen, zweydeutigen und gar zu nackten Redenarten verkleidet werden, die an statt die Tugend zu erwecken, einen Zunder der Last mit sich führen. Der Freyherr von Hollberg, kan von dieser Eitel- und Unvorsichtigkeit nicht ganz losgesprochen werden. Witz und Lebhaftigkeit ist der Feder eines Sittenlehrers unentbehrlich; sie musz aber niemahls vom Wege der Wahrheit und des Wohlstandes abweichen. Die ob-angezeigte Briefe selbst nun, enthalten, wie es in dergleichen Wercken zu seyn pfleget, eine Mischung allerley Abhandlungen, über die bekanntesten Streit-Fragen verschiedener Wissenschaften. Die wenigsten derselben können zur Besserung der Sitten etwas beytragen. Der Hr. Verfasser hat eine ungemeine Belesenheit darinnen an den Tag geleget. Seine eigene Entscheidungen, mögten wir jedoch nicht gerne als End-Urtheile annehmen, die Meynungen anderer aber, nochmahlen in Dänischer Sprache wiederholet zu erzählen, dürfte von keinem sonderbaren Vortheile seyn; indem diejenige, welche der Sprache der Gelehrten nicht kundig sind, durch unvollkommene Erörterungen solcher knotigter Lehren, gemeiniglich mehr verwirret als erbauet werden. Wir wollen zum Beyspiel, einige derselben anziehen. So handelt er z. E. in dem ersteren Theile: von dem über-natürlichen der Sündfluth; von den Einfachen Dingen; von den Seelen der Thieren; von Zulassung des Bösen; vom Dencken der Materie; von Erschaffung der Welt aus einem Nichts; von dem Vorherwissen GOttes, und dessen Uebereinstimmung mit dem freyen Willen des Menschen etc. Diese und dergleichen Untersuchungen, welche die grössesten Köpfe, ihre gantze Lebzeit beschäftiget, sind wohl kein Vorwurff von Briefen, wodurch die Sitten sollen gebessert werden. Der Hr. Verfasser hat seine Scharfsinnig- und Gelehrsamkeit beweisen wollen. Und beydes ist allerdings daraus zu ersehen. Auch fehlet es hin und wieder nicht, an sehr nützlichen Anmerckungen. In einigen folgende Briefen, werden verschiedene Puncte der Gottesgelahrtheit berühret. So handelt er z. E. von den Beweiszthümern der Gewisheit der Offenbarung; von dem falschen Alterthum Egyptens; von den Religions-Spöttern; vom Religions-Zwange; von der Ketzermacherey; von Vereinigung der Religionen; von den Absonderem; von der Sabbaths-Feyer; von Vermindrung der Fest-

tage etc. Und hierinnen müssen wir dem Hrn. von H. das Zeugnisz geben, dasz er sich so rechtschaffen eyfrig, gründlich und erbaulich erwiesen, wie nur immer ein Gottesgelehrter der ersten Grösse thun kan. Von gleicher Eigenschaft sind die Briefe, über den Grundsatz des Rechts der Natur, von der Unvernunft des Selbstmordes, Zweykampfs etc. Die historischen Abhandlungen z. E. von den alten Fehmgerichten, der Feuer Probe, vom Ursprunge der Ritterspiele, der Krön- und Salbungen der Könige, von der alten Hieroglyphischen Schreibart etc. sind gar angenehm; nur hätte der Hr. Verfasser von der Deutschen Staats-Geschichte sich zuförderst eine richtigere Kenntnisz erwerben müssen. Einige Etymologische Untersuchungen sind auch in diesen Briefen ganz beträchtlich; und wir zweiflen überhaupt nicht, dasz sie ihren Lesern viele Stunden mit Vergnügen werden verlieren machen«.

Det havde været interessant at vide, hvem Forfatteren af den Anmeldelse, hvoraf ovenstaaende er et af Redaktionen foretaget Uddrag, har været, men det er nu næppe mere muligt at faa oplyst.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1748. Nr. 16 ($^{23}/_{2}$) (gentaget Nr. 17 ($^{26}/_{2}$) og 18 ($^{1}/_{3}$)): »Gives tilkiende, ved Trykken at være udkomne Baron Lud. Holbergs Danske Epistler, befattende adskillige historiske, politiske, metaphysiske, moralske, philosophiske, item skiemtsomme Materier. Verket er deelt udi 2de Tomer, og begge udgiør fast 1000 Paginas. Prisen for begge Tomer er 1 Rdlr. og Exemplarierne ere at bekome hos Autorem selv«. Det samme Avertissement findes enslydende i Notifications-Relation 1748. $^{8}/_{3}$ og (med Trykfejl: »Holborgs«) i Kiøbenhavns extraordinaire Relation. 1748. Nr. 13 ($^{23}/_{2}$).

Hermed kan jævnføres et Avertissement i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1748. Nr. 33 ($^{22}/_{4}$) (gentaget Nr. 34 ($^{26}/_{4}$), 35 ($^{29}/_{4}$) og 37 ($^{6}/_{5}$)): »Hos Baron Holberg er at bekome, foruden hans Epistler, Heltinde-Historie, Herodianus og den Jødiske Historie for sædvanlig Priis«.

Prisen var, som ovenfor anført, 1 Rdlr. for begge Tomer.

I Epistola XI. i 1. Tome (S. 58—61) havde Holberg givet Udtryk for sin Uvilje overfor Frimurerne og dette fremkaldte et Gensvar af L. A. de la Beaumelle i dennes Ugeskrift: La Spectatrice Danoise, ou l'Aspasie moderne. I. Cph. 1749. Amusement XVIII, hvor Holberg dog (S. 140) kun betegnes som M. de H. — — — —, men tydeligt nok for Samtiden, idet der ligefrem henvises til (hans) »XI. Lettre«. I Amusement XX. (S. 164) nævnes han rentud »Mr. le Baron de Holberg« (med Fodnote: »Lettre XI.«). Forøvrigt handler ogsaa Amusement XX og XXV om Frimureriet og i sidstnævnte (S. 198) alluderer Beaumelle ogsaa

til Holbergs Epistel II om Deisterne. I Amusement XX og XXV besvarer Beaumelle ogsaa andre Angreb paa Frimurerordenen. Holberg selv forholdt sig tavs overfor Beaumelle, men i hans Sted optraadte en pseudonym Forfatter med Skriftet: Reponse au plaidoye de la Spectatrice Danoise en faveur des Franc-Maçons, par Philothée. Cph. [1748]. Dette Skrift har man villet tillægge P. H. de Mallet, formodentlig forledt af Beaumelles Ord i Amusement XLIII, hvor han tager ivrigt til Genmæle mod dette Skrift og S. 375 skriver om Forfatteren »dont nous admirons la candeur Suisse«, men efter de nyeste Oplysninger[1]) maa det sikkert tilskrives den ligeledes i Schweiz fødte Præst ved den reformerte Kirke i Kbh. Jean-Ferdinand Mourier. Holberg har selv udtalt sig om Mouriers Skrift i sin Epistola CDXVII i 4 Tome (S. 406—07; jfr. Epistola CDXVIII S. 409) og forøvrigt findes der i hans Epistler flere andre Udtalelser om Frimurerordenen.

Holbergs Epistola XI, samt Uddrag af Beaumelles Svar og Mouriers Skrift er trykt i Rahbeks Metis. Nytaarsgave for Murere. 5823 [ɔ: 1823]. Kbh. S. 91—120; desuden er Epistola XI og Beaumelles Svar efter Metis paany trykt i Nordisk Frimurertidende. 1. Bind. Chria. 1888. S. 89—103 (jfr. Bruuns Udg. I. Kbh. 1865. S. 355—58).

LUD. HOLBERGS | Epistler, | Befattende | Adskillige historiske, poli- | tiske, metaphysiske, moral- | ske, philosophiske, | Item | Skiemtsomme Materier, | TOMUS III. | Kiøbenhavn, 1750. | Trykt paa Autors Bekostning. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—480; sign. A—$Gg_{8(v)}$; S. 480: Ende paa den Tredie Part.; Slutningsvignet. Slutningsvignetterne paa samme Maade som i de to første Bind. Den tredje Tome indeholder Epistola CLXXXIV—CCXCIX].

LUD. HOLBERGS | Epistler, | TOM. IV. | Kiøbenhavn, 1749. | Trykt paa Autors Bekostning. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover samme Frise som over Fortalen i Tom. I.) S. 3—520; sign. A_2—$Kk_{4(v)}$; S. 520: Ende paa den fierde og sidste Part.; Slutningsvignet. Slutningsvignetterne paa samme Maade som i de tre første Bind. S. 520 er sat med en betydelig mindre Type end den øvrige Del af Teksten; enkelte af Siderne (f. Ex. S. 515) har en Linje mindre end de øvrige Sider. Den fjerde Tome indeholder Epistola CCC—CDXLVI; men CDXLV er oversprunget].

Den Besynderlighed, at tredje Tome har Aarstallet 1750, men

[1]) K. L. Bugge, Det danske Frimureris Historie. 1910. S. 366—69.

fjerde Tome 1749, har Chr. Bruun sikkert fuldstændigt korrekt forklaret (i sin Udg. V. Kbh. 1875. S. 343) saaledes: »Man begyndte Trykningen af tredie Del ikke med Titelbladet, men med Side 1 af Texten, som fik Signaturen A. Trykningen fortsattes begge Bind ud, men man opdagede da, at der intet Titelblad var trykt til tredie Del. Dette Titelblad blev derfor trykt sidst, det fik det Aars Tal, da det blev trykt, 1750, og blev klæbet fast til første Ark. Det rette Sidetal skulde have været 482, og den første Side af Texten skulde have havt Signaturen A_2.«[1]) Han tilføjer: »I nogle Exemplarer af tredie Tome er nederst paa sidste Side, S. 480, trykt Fangordet: »Epi-«, hvilket vistnok maa være Vidnesbyrd om, at Manuskriptet til denne Tome ikke har været bestemt afsluttet, men at Tomen har kunnet afsluttes, hvor Forfatteren fandt det hensigtsmæssigt«. Det er ikke lykkedes mig at faa et af disse omtalte Exemplarer at se, men Bruuns Formodning om Grunden til dette Fangords Forekomst forekommer mig ikke helt overbevisende. Og den er tilmed overflødig, thi netop naar tredje og fjerde Tome blev trykt i Flugt, forstaar man godt, at en Sætter kunde sætte Fangordet »Epi-« paa sidste Side i det afsluttede Bind, selvom der først skulde sættes et Titelblad, der rigtignok ikke begynder med det tilsvarende Ord.

Om den manglende Epistola CDXLV har staaet i det oprindelige Manuskript og af os nu ubekendte Grunde er taget ud, uden at Holberg har husket at rette Nummereringen, eller Udeladelsen kun skyldes Skødesløshed, hvad man med den meget skødesløse Nummerering i 5. Tome in mente kunde være tilbøjelig til at mene, er sikkert umuligt at afgøre.

Atter denne Gang med Udsendelsen af 3. og 4. Tome ansaa Holberg, som han tilkendegiver med Ordene: »Ende paa den fierde og sidste Part«, dette Arbejde for afsluttet og denne Gang forløb der fire Aar, inden han gav det den endelige Afslutning. Men havde han faaet en længere Levefrist, er det dog ikke umuligt, at han havde bestemt sig til at give det endnu en Fortsættelse. Aabenbart har hele Formen passet ham godt og, trods Alderen, har han med en vis Lethed nedskrevet disse Betragtninger over alt, hvad der mødte ham i Livet og i Bøgerne og som formaaede at fange hans Interesse.

Medens de to første Tomer ikke blev gjort til Genstand for Omtale i vort daværende eneste kritiske Tidsskrift, Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde og curieuse Sager, findes der i Aargangen 1750. Nr. XV (9/4) S. 115—18 en Anmeldelse af 3. og 4. Tome, hvori det hedder: »Man finder i disse tvende sidste Tomer den samme ædle Munterhed, som i de forrige, og den lære-

[1]) At Udgivelsesaaret for begge Tomer er 1750, er ubestrideligt; det fremgaar af de nedenfor citerede Anmeldelser og Avertissementer.

riige Skiemt, der caracteriserer denne store Moralistes Skrifter. I Henseende til Materiernes Varietet kand intet Udtog deraf giøres«. Derefter anføres som Prøve Epistola CCL (af 3. Tome S. 300—305): »Klage, indgiven af den gamle Bogstav C. paa Rigsdagen udi Regensborg« og Anmelderen fortsætter (S. 118): »Ellers er ved disse Epistler at anmerke, at alle de, som ere skrevne til Collegium politicum paa Landet, indeholde Skiemt og Ironier. For Resten er ingen Tvivl paa, at jo disse tvende Tomer skal læses med samme Nytte, Fornøyelse og Bifald som de tvende første, der ere allerede oversatte paa Tydsk, item paa Hollandsk, hvor de publiceres udi Uge-Blade til Leiden«.

Denne Anmeldelse blev næsten ordlydende optaget i Lars Salvius's Lärda tidningar för år 1750. Nr. 91 ($^{22}/_{11}$) S. 368: »Detta är en Continuation af denne berömde Auctorens tilförene utgifne 2:ne Tomer, under samma titul. I desze 2:ne senare Tomer skönjes samma eld och skarpsinniga munterhet, som i de förra, ja, samma lärerika skämt, som i gemen utgör caracteren af denne store Moralistens skrifter. Det är swårt, at meddela något utdrag häraf, i anseende til de många särskildta ämnen, som här förekomma. Wi märke allenast, at alla de bref, som äro skrefne til Collegium Politicum på landet, innehålla merendels artigheter och Irronier. I öfrigt är intet twifwel, at desze 2:ne senare Tomer ju måtte winna lika nöje och bifall hos sina Läsare, som bägge de förra«.

Endelig findes i Joh. Carl Dähnerts Critische Nachrichten. I. Greifswalde. 1750. 16. St. S. 125—26 følgende korte Omtale: »In Copenhagen sind vor einigen Wochen abermal zwey Theile nemlich der dritte und vierte von des berühmten Freyherrn von Holberg Dänischen Briefen ans Licht getreten. Es werden darinn, wie in den vorhergehenden verschiedene historische, moralische, physicalische und scherzhafte Materien auf eine lehrreiche und ergötzende Weise abgehandelt. Der 3te bestehet aus 480, der 4te aber aus 520 Blattseiten. Der dasige Buchhändler Wenzel, der die deutsche Uebersetzung der ersten beiden Theile in Leipzig veranstaltet hat, wird diese letztern auch unverzüglich in dieser Tracht liefern. Der Uebersetzer ist der geschickte Herr Syndicus Detharding in Lübeck«.

I Kiøbenhavns Post-Rytter 1750. Nr. 25. ($^{27}/_{3}$) (gentaget Nr. 26 ($^{30}/_{3}$), 28 ($^{6}/_{4}$), 30 ($^{13}/_{4}$), 32 ($^{20}/_{4}$)) og i Extraord. Notifications-Relation $^{1}/_{5}$ og $^{4}/_{5}$ samt i Kiøbenhavnske danske Post-Tidender. 1750. Nr. 27 ($^{3}/_{4}$)) findes følgende Avertissement: »Ved Trykken er publiceret Continuation af Hr. Baron Holbergs Danske Epistler om adskillige Materier, nemlig Tredie og Fierde Tomer, hvoraf den Første udgiør 480 Paginer, og den Anden 520 Paginer, og er at bekomme for 1 Rdlr. hos Autor«.

Prisen var, som ovenfor anført, 1 Rdlr. for begge Tomer.

BARON | LUD. HOLBERGS | Epistler, | Befattende | Adskillige historiske, politiske, | metaphysiske, moralske, | philosophiske, | Item | Skiemtsomme Materier. | (Kobberst. Vignet; Holbergbuste, sign. I. H. sc.) | TOMUS V. | Kiøbenhavn, 1754. | Trykt paa Otto Christ. Wentzels Bekostning. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa i en oval Bladramme: Imprimatur | I. P. ANCHER- | SEN Dr.|; Dedication til Adam Gottlob Greve af Moltke; dat. den 17 Septembr. 1754. og undertegnet: Otto Christopher Wentzel; upag.; sign.)(2—)(3(v); 4 Sider; Fortale (ovenover Frise); dat. den 17 Septbr. 1754. og undertegnet: Hans Michelsen.; upag.; sign.)(4—)(8(v); 10 Sider; Høyædle og Velbyrdige Herr | Iustitz Raad Anchersens Inscription | som blev graveret paa Pladen | af Liigkisten.|; upag.; usign.; 1 Blad; MONSIEUR | Andreas Benjamin Poulsens | Danske Vers.|; upag.; usign.; 1 Blad; Teksten (ovenover Frise) S. 1—223; sign. A—O8(r); Slutningsvignet; blank Bagside; derefter begynder med ny Paginering og ny Signatur, S. 1—161, Aa—Ll(r) en anden Del, som fattes Titelblad og ved en besynderlig Skødesløshed begynder med det samme Epistelnummer (506) som den første Del sluttede med. S. 161 en lille Slutningsvignet. Slutningsvignetterne paa samme Maade som i de foregaaende Bind. I første Paginering 31 Linjer — i anden 30 Linjer paa Siden. I anden Del S. 129 fejl istedetfor 126. Epistelnumrene er med Arabertal; Nr. 509. 511 og 526 findes 2 Gange. Udstyrelsen er som i de foregaaende Tomer, men Trykken er mindre smuk og Papiret tarveligere. Dedikationen og Fortalen er sat med en betydelig større Type end selve Teksten].

Denne 5te Tome havde Holberg i sit sidst oprettede Testamente af 16. Januar 1754 ([Wille Høyberg], Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1. Bind. Kbh. 1755. S. 466) overladt til Bogtrykkeren med de Ord: »Den femte Tome af mine Epistler, som endnu ere i Manuscript, skiænker jeg til Boghandler Otto Wenzel«. Holbergs Død indtraf 11 Dage efter at denne Disposition var truffet og den femte Tome udkom, som det fremgaar af de nedenfor citerede Avertissementer, først i September samme Aar.

Man kan næppe gaa ud fra, at Boghandler Wentzel selv har besørget Udgivelsen; ganske vist har han undertegnet Dedikationen til Grev Moltke, men det er som Forlægger han her optræder, ikke som den, der har varetaget Udgivelsen. I denne betegner han sig selv som »en ringe og ulærdt Person« og det er sikkert i fuld Overensstemmelse med Virkeligheden. Snarere skulde man vente at finde Spor af den virkelige Udgiver i Fortalen, men de er saa ringe, at det i hvert Fald ikke er lykkedes mig at kunne fastslaa noget i den Retning. I andre Henseender er den imidlertid af en vis Interesse, hvorfor den af-

trykkes her i sin Helhed. Den har til Motto: »Pascitur in vivis livor, post fata quiescit«, hentet fra Ovidii Amores I. 15. 39, og lyder saaledes: »Saalænge berømmelige og store Mænd leve, viiser Misundelse og Had gierne Tænder imod dem; men naar de ere døde, blive de befriede derfra. Hvorvidt disse Ord kand passe sig paa vores vidtberømte store HOLBERG, vil Tiden lære. Den danske Momus er en besynderlig Krabat; han er sig selv saa ulig, som en Proteus: Han har adskillige Tunger i Munden; med nogle siunger han Lovsange over de Fremmedes utrættede Fliid i at opfylde Boglader og Bogsale, og laster de danske Penne, fordi de ikke giøre dyr Tiid paa Blæk og Sværte; Men neppe seer han et Skrift paa sit Moders Maal træde frem, før han væmmes derved, og hans spidse Tunger vide ikke, hvad Huller de ville giøre, og hvad stiklende de ville fremføre. Man behøver ikke at skiære ham for Tungebaand, men, om jeg saa kand sige, for Tunger; Dette har og vores HOLBERG tidt prøvet paa, skiønt forgiæves; thi de ere af den Beskaffenhed, at, naar een skiæres af, groe der tvende ud igien. Hvad kunde da en Hans Mikkelsens Penne-Kniv udrette her, hvor HOLBERGS selv ey beed til gavns? Min Læser seer vel, hvad jeg vil sige: Jeg er en eenfoldig Mand og af liden Skiønsomhed: Forlæggeren til disse Epistler vilde have en Fortale: I denne Fortale burde Momus revses, men, hvad meener man, han kiærer sig om mig? Turde han før gaae Kiempen under Øyne, hvor skulde han ey ansee mig med Foragt? Jeg er altsaa færdig at plante Gevær, og lader Momus være den, han er.

Jeg vil alleneste sige, hvad jeg og mine lige dømme. Vi læse HOLBERGS Skrifter med stor Fornøyelse: Vi ere ham megen Tak skyldige, at han ikke alleene har prydet vor Moders Maal ved sin muntre og artige Pen, men endog ladet os see adskillige Ting for Lyset, som ellers til u-imodsigelig Skade, endog for de lærdes Republiqve, havde død med ham: Vi ansee dem, som deylige Enge og Hauger, hvor vi, naar vi ere trætte af Arbeyde og Forretninger kand hviile og fornøye Sindet, da vi ey med de Lærde kand søge fremmede.

Vil nogen siige, at Autor hist og her har igientaget hvad han før har skrevet, da svare vi, man bør holde ham det til gode, som en Mand, der har skrevet sine sidste Skrifter i en høy Alder, hvor Hukommelsen lettelig kunde slaae fejl, og maae man da forundre sig saa meget desto meere, at hans Aar og Svaghed ikke har svækked hans levende og lystige Skrivemaade. De deylige Ansigter hans Tanker viiser sig frem med, kan man jo sagte taale at betragte i adskillige Klædedragte. Skulde nogen disputere ham Navn af Philosophus, da i hvorvel sligt kommer os underligt for, driste vi os ey til at dømme herudi, vi synes han har selv sagt et Sted at han ey gav sig ud der-

for; Efter vore Tanker tænkte han artig og grundig endskiønt han ey vilde

Jurare in verba Magistri.

Og u-agtet han ikke bragte sine Tanker frem i scientifiske Klæder; Han kom dog lige saa vidt med sin Tænkekraft som Metaphysici, af hvilke vi veed han vilde have endeel Aareladte paa Panden. Vil nogen sige, han fremførdte adskillige Ting, som ikke vare af stor Betydenhed, da meene vi hans Afvexlinger ere behagelige, og et Beviis paa de store Gaver, denne Mand besad i at føre sin Pen til Publici Fornøyelse. Man laster jo ikke Naturen fordi den lader Bonde-roser opvoxe iblant Negliker og Hyacinther, eller en Maler, naar hans Pensel forstaaer at uddeele Lys og Skygge. De, som altsaa af en utiidig Dadlesyge vil forringe en saa berømt Mands Navn og Ære; De, som forlange, at enhver Side i et Skrift skal frembringe en Qvintessents af Viisdom og Indfald, dem ville vi bede at gaae bort, og give os noget bedre.

Vore Landsmænd see nu her den 5te Tome af hans Epistler; De øvrige, som med første skal komme for Lyset, vil udgiøre tvende Tomer. Denne navnkundige danske Scribent døde i Kiøbenhavn den 24. Februarii efter Midnat Anno 1754. Hans Liig staaer endnu i vor Frue-Kirke indtil hans Monument bliver færdig i Sorøe.

Efterfølgende Elogia over ham findes her indrykkede for at fornøye dem som ey have læst dem før.

Kiøbenhavn, den 17 Septbr. 1754.

Hans Michelsen.«

Det ligger nær at formode, at Fortalens Forfatter, der benytter sig af det Pseudonym, som Holberg havde gjort berømt,[1]) har været en af de Skribenter, hvis Skrifter er udkommet hos Wentzel, men hvem det har været, er sikkert nu umuligt at bestemme. Den snakkesalige og brede Form, hvori denne Fortale er holdt, kunde ellers lede Tanken hen paa Literaterne F. C. Schønau eller W. Høyberg, der begge havde en vis Forbindelse med den Holbergske Literatur, den første som Udgiver af den danske Oversættelse af Holbergs Sendebrev, angaaende Dronning Christina af Sverrig. Kbh. [1752] (jfr. dog nedenfor denne Oversættelse) og den anden som Udgiver af Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. Kbh. 1755, hvis første Bind indeholder et Udvalg af Holbergs mindre Skrifter, indledet med en lige saa udtværet Fortale som den i 5te Tome af Holbergs Epistler. Men imod denne Formodning strider det bestemt, at Holbergs Dødsdato sættes til den »24. Februarii efter

[1]) I den nedenfor citerede Anmeldelse i [A. F. Büsching og J. Lorck], Nachr. von dem Zustande der Wissensch. und Künste. 2. Bd. XV. St. Kph. und Lpz. 1755. S. 585—89 kaldes han »ein unbekanter Hans Michelsen«.

Midnat« hvilken Fejl næppe nogen af de to havde gjort sig skyldig i, og som er saa meget forunderligere, som i den paa næste Side anførte Gravskrift af H. P. Anchersen den rigtige Dato »27. Januar efter Midnat« udtrykkelig anføres.[1])

Det har ikke været mig muligt at udfinde nogen Forklaring af, hvorledes denne fuldstændig forkerte Dato er løbet Forfatteren i Pennen. Bisættelsen i Vor Frue Kirke fandt Sted d. 5. Februar, saa det kan heller ikke være denne Dato, der har ført paa Vildspor.

Det er ikke den eneste Besynderlighed, der findes i denne Fortale; en anden, endnu større, er den, der fremtræder i de ovenfor anførte Linjer: »Vore Landsmænd see nu her den 5te Tome af hans Epistler; De øvrige, som med første skal komme for Lyset, vil udgiøre tvende Tomer«.

Medens der, saavidt mig bekendt, ikke findes nogen samtidig Udtalelse om dette Forhold,[2]) har forskellige Forfattere senere søgt at give en Forklaring af de ret uforstaaelige Ord; saaledes skriver A. E. Boye i sine Fragmenter over Holberg (i Athene. IX. Kbh. 1817. S. 545—46): »Forstaaes der maaskee ved disse »øvrige« Epistler hans latinske, som man var sindet enten i Original eller Oversættelse paa ny at udgive? Dette synes mig ikke meget rimeligt; men det har heller ikke været mig muligt, at komme paa noget Spor efter, om to Bind danske Epistler af Holberg endnu skulde være til utrykte. At de ei ere trykte, derom synes Fortegnelsen over hans Skrifter baade hos Worm og Wille Høiberg at vidne. Paa begge Steder nævnes ikkun fem Tomer af disse Epistler, uden at det mindste er tilføiet om flere utrykte. Hvor er da Manuskriptet til hine to Bind Epistler blevet af? Ere disse den store Mands sidste Gaver til Fædrelandets Litteratur for stedse tabte, eller, ere de endnu i Behold, hvi komme de da ikke for Lyset? Fordelen ved at udgive dem maatte altid være større end ved at holde dem skiulte. — Overveier man følgende Omstændigheder, saa bliver den Mening temmelig sandsynlig, at disse to Dele aldrig have været til.

For adskillige Aar siden har Professor Rahbek offentligen efterspurgt de her omtalte manglende tvende Bind Epistler[3]), men ingen Oplysning erholdt. I Holbergs sidste testamentariske Disposition af 16de Januar 1754 (ikkun lidet over en Maaned før

[1]) P. T. Wandal i De paa Jægerspriis ved Mindesteene hædrede fortiente Mænds Levnets-Beskrivelser. 2. Bd. 1. Hefte. Kbh. 1794. S. 165 har den samme urigtige Dato (jfr. Nyt Aftenblad. 1825. Nr. 28. S. 246). [2]) I [A. F. Büsching og J. Lorck], Nachr. von dem Zustande der Wissensch. und Künste. 2. Bd. XV. St. Kph. und Lpz. 1755. S. 589 bemærker dog Anmelderen: »Wir wünschen dasz die in der Vorrede versprochene letzte zwei Theile dieser Briefe ebenfals bald gedruckt werden mögen«. [3]) Denne Notits har jeg ikke kunnet finde.

hans Død[1]) hedder det som følger: »Den femte Tome af mine Epistler, som endnu ere i Manuskript, skienker jeg til Boghandler Otto Wentzel« (den samme paa hvis Forlag bemeldte Tome ogsaa er udkommet). Her tales ikkun om een Tome, og Holberg døde kort efter; hvorfra skulde da Forlæggeren, eller den »Hans Mikkelsen« der har underskrevet den ovenfor citerede Fortale, tage de øvrige tvende Tomer? Skulde det maaskee have været Boghandlerens Hensigt, at lade to slige Bind Epistler forfærdige af en anden i Holbergs Navn? Dette vilde dog neppe have lykkedes, og for ei at tillægge en afdød Mand en saa uværdig Hensigt uden sikkre Data, ville vi heller antage, at han har giort en urigtig Beregning over det Arketal, Manuskriptet i Trykken vilde udgiøre, at han derfor har villet dele det i tre Tomer for at undgaae et alt for voluminøst Bind, og at Fortalen til den femte Tome er trykt førend Værket selv, i det mindste før dets sidste ti Ark. Thi disse ti Ark have i den nævnte Tome særskilt Sidetal og begynde med Pag. I, saaledes at der imellem den og de foregaaende Ark, som udgiør 223 Sider, er, omtrent midt i Bogen, en bar Side«.

Naar man ser bort fra den temmelig fantastiske Idé, som Boye jo ogsaa selv tager Afstand fra, at Wentzel skulde have tænkt paa at udsende to Tomer Epistler, forfattede af en anden under Holbergs Navn, maa det vistnok antages, at Boye har truffet den rette Forklaring, hvortil ogsaa Werlauff (i Nyt hist. Tidsskr. VI. Kbh. 1856. S. 444) slutter sig. Naar Boye imidlertid vil antage, at Fortalen til Tome V skulde være trykt før selve Teksten, er det dog næppe rigtigt, thi selve Teksten begynder med Signaturen A og Fortalen, der fylder 16 Sider, altsaa et Helark, er temmelig sikkert trykt sidst — men muligvis, som Boyes secundære Hypotese antyder, før den anden Del af den 5. Tome.

Chr. Bruun (i sin Udgave af Epistlerne V. Kbh. 1875. S. 351) nøjes med at bemærke: »Det er sandsynligst, at de »tvende Tomer« slet ikke have været til, og at Meddelelsen om dem beroer paa en Misforstaaelse eller paa et yderlig keitet Udtryk, som vilde være utroligt, naar ikke det femte Bind var saa slet behandlet af Udgiveren, som det er fra Begyndelsen til Enden«.

Paa to tilklæbede Blade følger derefter en dansk Oversættelse af H. P. Anchersens latinske Inskription paa Pladen af Holbergs Kiste; den latinske Original findes trykt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1754. Nr. 5. ($^{31}/_{1}$) S. 33—34 og den danske Oversættelse S. 34—36; en forskellig dansk Oversættelse findes trykt i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1754. Nr. 11. ($^{8}/_{2}$) samt

[1]) Her har Boye ladet sig vildlede af den forkerte Dødsdato i Fortalen til Epistlernes V. Tome.

Andr. Benj. Poulsens danske Vers, der tidligere havde været trykt i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1754. Nr. 7. ($^{14}/_{2}$) S. 50—51 og i Kiøbenhavns Post-Rytter. 1754. Nr. 13 ($^{15}/_{2}$).

Disse to indklæbede Blade findes ikke i alle Exemplarer; i H. M. Kongens Haandbibliotek bevares saaledes et pragtfuldt indbundet Exemplar (rødt Skind med rig Guldbelægning), hvor de mangler. Om Exemplaret har været et Mæcenatexemplar, foræret Kongen (vel sagtens i saa Tilfælde af Forlæggeren efter det 5. Binds Fremkomst), kan ikke afgøres. Paa et hvidt Blad foran Titelbladet i hvert Bind (Bogen er indbundet i 3 Bind) er skrevet: »Pie et prudenter«.

I det Deichmanske Bibliotek i Oslo findes et Exemplar af denne 5. Tome, der i 2. Halvdel S. 160 har en fra de almindelige Exemplarer forskellig Slutningsvignet, nemlig en Fugl istedetfor en almindelig Dekorationsvignet. Om dette Exemplar hedder det i Holberg-Litteratur i det Deichmanske Bibliothek. Kria. 1906. S. 58: »T. 5 er noget forskjellig fra det foregaaende expl.; saaledes er vignetten p. 160 (i anden afdeling) her en fugl«. Men ved en Gennemgang af Exemplaret er det ikke lykkedes mig at paavise nogen anden Afvigelse end netop Vignetten fra de almindelige Exemplarer; selve det Ark, hvori Afvigelsen findes, frembyder ellers fuldstændig Lighed med de almindelige Exemplarer og indeholder bl. a. ogsaa de samme to Trykfejl (S. 150 L. 8 f. o. Velgiernig (isted. Velgierning) og S. 151 L. 8 f. o. Voisiu (isted. Voisin)).

Formodentlig er under Trykningen den først benyttede Vignet-Cliché bleven læderet, hvorfor i nogle Exemplarer en anden har maattet anvendes.

Mærkeligt nok findes endnu et lille Fragment af Trykmanuskriptet til den 447. Epistel (Holbers 4. Levnetsbrev), der aabner den 5. Tome, bevaret i det kgl. Biblioteks Haandskriftsamling (Ny kgl. Saml. Nr. 2020 m. 4.). Det bestaar af 4 Blade, pagineret 27—34, med en meget smal Margen og 20—26 Linjer paa Siden. Fragmentet har tilhørt Chr. Molbech, som tillod A. E. Boye at offentliggøre det i sine Holbergiana. II. Kbh. 1833, hvor det findes S. 46—50 med Titlen: »Et hidtil utrykt Supplement til Holbergs 447de Epistel«. Boye havde forandret Retskrivningen og efter hans Udgave blev det optrykt i: Hundrede og tyve af Holbergs Epistler. Udg. til Almeenlæsning ved F. Fabricius. Kbh. 1858. S. 383—87; efter Originalmanuskriptet og bogstavret blev det derefter trykt i Chr. Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 302—05 og i Ludvig Holbergs Epistel 447. Manuskriptfragment i Faksimile. Med Indledning og Tekst af August Gyldenborg. Kbh. 1927.

Af dette Stykke findes desuden en Afskrift i det norske Viden-

skabers Selskabs Bibliotek (jfr. Fortegnelse over det kgl. norske Vidensk. Selsk. Haandskrifter. Tronhjem. 1872. S. 44 Nr. 214c), hvor det har Paaskriften: »Epistlers V. Del I. Epistel Pag. 24 deraf et Stykke, som Censor Prof. Joh. Pet. Anchersen ej vilde tillade at trykkes, da samme Del af Epistlerne efter Autors Død blev udgivet«.

Som bekendt taler Holberg i den 447. Epistel endel om den Proces, han omkring 1750 maatte føre med sin Ridefoged paa Brorup, Lars Winderslev, hvis Navn dog ikke nævnes. Ved Kommissionsdom af $^{12}/_{8}$ 1751 blev Ridefogeden frifunden for de fleste af Holbergs Krav og de Summer, han skulde erlægge, blev betydelig nedsat; ligeledes blev Holberg tilpligtet til at give ham en Anbefaling og erlægge en Bøde til Justitskassen.[1]) I den 447de Epistel (S. 24) siger han bittert om sine Dommere: »Deres Kiendelse var saadan, at den kand citeres til Exempel« og dermed forlader han dette Emne. Det ovenfor omtalte Manuskript indeholder imidlertid en Fortsættelse, der er et stærkt Angreb paa denne Dom og hvori han redegør dels for Ridefogedens Forseelser dels for de Grunde, der havde bevæget ham til at anlægge Sagen. Videre beretter han, at han af flere »fornuftige folk« blev tilraadet at indstævne Sagen til »anden kiendelse«, altsaa at lade den gaa videre til Højesteret. I denne Sammenhæng skriver han: »Imidlertid vil ieg dog suspendere mine tanker til videre; og, hvis mod forhaabning udfaldet skulde blive anderledes, vil ieg tie gandske stille«. Dette Løfte holdt han; ved Højesteretsdom $^{10}/_{5}$ 1752 blev Kommissionsdommen stadfæstet og Sagsomkostningerne paalagt Holberg og i Overensstemmelse med sine ovenfor citerede Ord udelod han ved Offentliggørelsen af den 447. Epistel hele det Afsnit, som vi altsaa nu har bevaret i Holbergs Originalmanuskript.[2])

Man har ment, at denne Udeladelse skulde være foranlediget af Censor, altsaa H. P. Anchersen, eller muligvis være foretaget af Boghandleren: men allerede Chr. Bruun (i sin Udgave. V. Kbh. 1875. S. 301) helder dog mest til den Anskuelse, at Holberg selv har strøget det, hvilket ogsaa er det sandsynligste i Henhold til hans ovenfor citerede Udtalelse. En yderligere Bekræftelse herpaa anføres af Dahlerup, der efter en Undersøgelse af Originalmanuskriptet skriver: »Det bør bemærkes, at det blæk, hvormed stregerne er foretagne, har nøjagtig samme farve som det, hvormed texten er skreven«.

Denne V. Tome blev gjort til Genstand for en lang Anmeldelse i Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde og curieuse Sager.

[1]) Jfr. V. Dahlerup i Hist. Tidsskr. 6. R. IV. 1893. S. 13—15. [2]) Paa det anførte Sted har Dahlerup benyttet dette til en meget sindrig og sikker fuldstændig korrekt Bestemmelse af Affattelsestiden for det ene Afsnit af den paagældende Epistel.

1754. Nr. XLII. ($^{17}/_{10}$) S. 330—36 og Nr. XLIII. ($^{24}/_{10}$) S. 341—44: »At dette Opus postumum var i Vente, har været Publico længe bekiendt, og skal efter denne 5te Tome endnu følge tvende andre. Materierne udi disse Breve er lige saa adskillige, som i de forhen udkomne. . . . Iblant findes her ogsaa de Breve, som førend Autors dødelige Afgang udkom i det Franske Sprog, og hvori visse Poster af det navnkundige Verk, l'Esprit des Loix, examineres.[1]) Hvad der kunde siges i Henseende til endeel Repetitioner, det er i Fortalen allerede besvaret. Visse Ting, som ere intet andet end Lapsus Memoriæ hos Forfatteren, kunde vel været corrigeret, og Skriftet derfor dog blevet Holbergs, saasom, naar udi Epist. 459. p. 62 siges, at Prinzen af Asturien Ludovicus, siden paa en kort Tid Konge i Spanien, blev gift med den Portugisiske Infante (thi den nu regierende Konge er paa anførte Sted ikke meent) saa sees strax derefter p. 64., at Autor paa paa(!) det første Sted alleene har forhusket sig, da han paa det sidstnævnte Sted rettelig siger, at den unge Enke-Dronning maatte begive sig til Frankrige igien etc. og er det vist, at Skriftet, hvad baade det Indvortes og Udvortes angaaer, var blevet meere pyntet, hvis det var i Forfatterens levende Liv udkommen. Dog kiendes overalt den store Holbergs Geist og Skarpsindighed, samt behagelige Skrivemaade. Til Beviis vil vi her indføre en heel Epistel, som vel er een af de vidtløftigste, men dog neppe skal falde nogen kiedsommelig at læse«. Derefter følger Epistola 512 [En Drøm].

Endvidere findes den 5. Tome anmeldt i [A. F. Büsching og J. Lorck], Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den Kgl. Dänischen Reichen und Ländern. 2. Bd. XV. St. Kph. und Lpz. 1755. S. 585—89: »Des Freiherrn von Holberg Schriften machen sowohl ihrem Verfasser, als desselben Vaterlande Ehre. Seine Bemühungen in Ansehung der Sittenlehre und des guten Geschmacks sind insonderheit fruchtbar und ruhmwürdig. Sowohl in als ausserhalb Dännemark lieset man seine in verschiedener Sprache und gantz verschiedener Absicht abgefaszte Schriften, mit Beifall und Hochachtung, und diese Gerechtigkeit werden die Kenner gründlicher und feiner

[1]) Remarqves sur quelques positions, qui se trouvent dans l'esprit des loix. Cph. 1753. hvoraf i fransk Oversættelse findes Epistola 514. 516. 517. 518. 519 og CXI (fra 2. Tome). Besynderligt nok forekommer i Anmeldelsen i ovenfor nævnte Tidsskrift 1753. Nr. XLI. ($^{11}/_{10}$) S. 321—22 følgende Udtalelse: »Vi see os dispenserede for at giøre noget Udtog af disse Breve, siden Danske Læsere kand have Originalen at gaae til«, skønt den 5. Tome dengang endnu ikke forelaa trykt. Fejlen rettes ogsaa i det følgende Nr. (XLII. $^{18}/_{10}$) S. 329—30, hvor det hedder: »disse Anmerkninger [har] aldrig tilforn været publicerede, men de ere indførte udi nogle Breve af den 5te Tome af Baronens Epistler, som alleene ere udi Manuscripto og derfore ere nye og Publico ubekiendte«. [2]) Den samme Fejl anmærkes i [Wille Høyberg], Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1. Bind. (Kbh. 1755). Fortalen Ark $n_{9(r)}$.

Gedanken und die Liebhaber einer angenehmen und zierlichen Schreibart ihm zu allen Zeiten wiederfahren lassen. Dieser nach dem Tod des Herrn Barons herausgegebene fünfte Theil seiner Briefe enthält das gefällige, das anmuthige und lehrreiche in den Ausdrücken und in den Gedanken, eben so wie die vorhergehenden, welche schon in den Jahren 1748, 49 und 50 gedruckt worden .... Es ist ohne Zweifel ein Druckfehler, wodurch der Todestag dieses berühmten Gelehrten in der Vorrede auf den 24 Hornung, und in der ebengedachten Inschrift an den 27 Jenner bestimt worden. Das zweite ist recht«. Som Prøver meddeles dernæst Uddrag af Epistlerne 448. 458. 489. 496 og 497 og Anmeldelsen slutter: »Wir wünschen dasz die in der Vorrede versprochene letzte zwei Theile dieser Briefe ebenfals bald gedruckt werden mögen«.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1754. Nr. 77. ($^{27}/_{9}$) (gentaget Nr. 78 ($^{30}/_{9}$)) læses følgende Avertissement: »Fra Trykken er udkommen den 5te Tome af Baron Holbergs Epistler, og sælges samme paa Børsen i Sr. Wentzels Boglade for 3 mk. 8 sk. med hostrykte Kobberstykke«.

Prisen var, som ovenfor anført, 3 Mk. 8 Sk.; i A. H. Godiches Katalog 1766 anføres Prisen for denne Tome som 3 Mk.

I Holbergs Bo fandtes (iflg. T. de Hofman, Saml. af publique og private Stiftelser, Fundationer etc. I. Kbh. 1755. S. 239) 125 Ex. af Tome I—IV og 417 Ex. af Tome III—IV.

Komplette Exemplarer af alle 5 Tomer solgtes 1789 paa B. W. Luxdorphs Auktion for 3 Rdl.; 1855 paa J. C. G. Johannsens for 5 Rdl. 1 Mk.; 1866 paa J. H. Paullis for 3 Rdlr.; 1898 paa Lynges for 11,00; 1915 paa Emil Blochs for 81,00; 1916 paa Warburgs for 41,00 og paa Hammershøjs for 186,00; 1918 paa Høgsholms for 153,00; 1922 paa E. Goldsteins for 52,00 og 65,00; $^{28}/_{9}$ for 112,00; $^{31}/_{10}$ for 105,00; 1923 paa S. Wandels for 120,00; paa Scavenius' for 140,00 og paa Joh. Levins for 99,00; 1925 $^{23}/_{2}$ for 67,00; paa M. Lorenzens for 65,00; 1928 $^{4}/_{12}$ for 42,00; 1930 $^{12}/_{6}$ for 40,00.

Den 26. Februar 1755 indgav Boghandler F. C. Pelt et Andragende om Privilegium paa at lade flere af Holbergs Skrifter, deriblandt ogsaa »Moralske Epistler 1. 2, 3 og 4 Tome 8.« trykke paany. Konsistorium svarede: »Hvad de øvrige Scripta Holbergiana anlanger, da har han ingen, saa vidt vi have kundet erfare, rettighed og justum titulum til dem, uden allene Sl. Baron Holbergs arvinger — Pelt maa søge Arvingernes Tilladelse eller kiøbe sig privilegium til af dem. I andre maader kand ingen være berettiget til prejudice for Arvingerne at eftertrykke Hands Skrifter. Naar med tiden bliver kiendelig Mangel paa Baron Holbergs Skrifter, og hands Arvinger befindes efter reqvi-

sition ikke at have villet giøre nyt Oplag deraf, da kand, hvilken Boghandler eller Bogtrykker det vil, giøre det og faar, da ipso facto et virkeligt privilegium eller dog dend intenderede fordeel, med mindre hand vil sætte Prisen alt for ubillig og derved forvolde en Andens Eftertrykning« (jfr. Holbergs Epistler. Udg. af Chr. Bruun. V. Kbh. 1875. S. 352—53).

Pelt fik ikke Privilegiet og der kom saaledes ingen ny Udg. af Epistlerne paa hans Forlag.

2. UDGAVE 1758—65

LUD. HOLBERGS | Epistler, | Befattende | Adskillige historiske, poli- | tiske, metaphysiske, moralske, | philosophiske, | Item | Skiemtsomme Materier, | Deelte udi 2de Tomer. | TOMUS I. | Kiøbenhavn, 1758. | Trykt og bekostet af Andreas Hartvig Godiche, | boende i Skinder-Gaden, næst ved vor Frue-Skole. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; bagpaa i en Røskenramme: IMPRIMATUR, | I. P. ANCHERSEN. Dr.|; Fortale | til | Læseren. (ovenover Frise), upag.; sign. *2—*4(v); 6 Sider; lille Slutningsvignet; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—422; sign. A—Dd3(v); S. 422: Ende paa den Første Part.; Slutningsvignet. Fortalen er sat med en større Type end selve Teksten. Der findes Slutningsvignetter paa samme Steder som i Originaludgaven, men forskellige fra de der anvendte. S. 356 er fejlagtig betegnet som 365. Efter den sidste Side findes et blankt Blad, det sidste i Halvarket Dd].

LUD. HOLBERGS | Epistler, | TOMUS II. | Kiøbenhavn, 1758. | Trykt og bekostet af Andreas Hartvig Godiche, | boende i Skinder-Gaden, næst ved vor Frue-Skole. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 3—440; sign. A2—Ee4(v); S. 440: Ende paa den anden Part.; Slutningsvignet; Slutningsvignetter paa samme Steder som i Originaludgaven].

Det er et fuldstændigt Optryk af Originaludgaven; Fortalen stemmer ikke i Sideskifte med denne; men selve Teksten stemmer i første Tome aldeles overens i Sideskifte og Fangord; i anden Tome er der smaa Afvigelser S. 81—82 og 378—79, men ellers stemmer denne ogsaa fuldkommen.

Enkelte Smaaforandringer, navnlig i Retskrivningen, forefindes, men de skyldes rimeligvis Sætteren, der ogsaa har Skylden for nogle Trykfejl.

Der fremkom ikke nogen Anmeldelse af denne ny Udgave.

I Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1758 Nr. 9. ($^{30}/_{1}$) findes følgende Avertissement: »Iligemaade er og hos mig [Andreas Hartvig Godiche] under Pressen, og kan om nogen Tid fra Pressen ventes ferdige, sal. Hr. Baronens 1 og 2 Tome af hans Epistler, formodende herved . . . at fortiene mig Publici Yndest, allerheldst og de i lang Tid forgiæves har været søgte og ey for civil Priis at bekomme. Men om Prisen paa samme. . . skal, saasnart de fra Pressen vorde ferdige, gives nærmere Underretning, neste Tome skal følge efter« — og smstds. Nr. 90. ($^{11}/_{11}$): »Hos Bogtrykker A. H. Godiche, boende i Skindergaden, næst ved vor Frue-Skole, er fra Pressen udkommen den af alle meget berømmelige, sal. Hr. Baron Holbergs Epistels 1ste og anden Tome, som kan bekommes paa godt trykpapier for 6 mk., og paa postpapier for 8 mk., samme er i lang tiid af mange liebhabere forgiæves bleven søgt, haaber derfor, med denne nye Edition at ville fornøye Publicum igien, dersom samme bliver søgt med den store længsel, som forhen forgiæves, vil det opmuntre mig desto snarere at haste med trykningens fuldfærdigelse af 3 og 4 Tome«.

Som det fremgaar heraf, var det ikke Forlæggerens Hensigt at optrykke mere end de 4 Tomer, muligvis fordi den 5te var trykt i et større Oplag end de første. Men ogsaa med Trykningen af de lovede følgende 2 Tomer trak det længe ud, idet de først saa Lyset 7 Aar efter Fremkomsten af 1. og 2. Tome.

LUD. HOLBERGS | Epistler, | Befattende | Adskillige historiske, poli- | tiske, metaphysiske, moral- | ske, philosophiske, | Item | Skiemtsomme Materier, | TOMUS III. | Kiøbenhavn, 1765. | Trykt hos Andreas Hartvig Godiche, | og findes hos hannem tilkiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Frise) S. 1—480; sign. A—$Gg_{8(v)}$; S. 480: Ende paa den Tredie Part.; Slutningsvignet. Der findes Slutningsvignetter paa samme Steder som i Originaludgaven, men forskellige fra de der anvendte].

LUD. HOLBERGS | Epistler, | TOM. IV. | Kiøbenhavn, 1765. | Trykt hos Andreas Hartvig Godiche. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 3—520; sign. A_2—$Kk_{4(v)}$; S. 520: Ende paa den fierde og sidste Part.; Slutningsvignet. Der findes Slutningsvignetter paa samme Steder som i Originaludgaven, men forskellige fra de der anvendte. S. 444 er fejlagtig betegnet som 440 og S. 496 som 499].

Det er et fuldstændigt Optryk, der for det meste stemmer i Sideskifte med Originaludgaven; i Tome III findes dog Forskel-

ligheder S. 10—11, 26—27, 202, 206—07, 300—02, 398, 419, 424, 433—36, 440, 449, 472, hvoraf nogle foraarsages ved, at enkelte af Siderne istedetfor det normale Linjeantal (31), kun har 26 Linjer (f. Ex. S. 11 og 26) og en enkelt (S. 419) endogsaa kun 25. Forskelligheder i Fangordene findes S. 43. 294. 303. 445. 460. I Tome IV findes adskilligt flere Forandringer i Sideskifte, nemlig S. 6—8. 25. 81. 194. 212—13. 219. 221—22. 229—31. 241. 245—46. 248—52. 254. 258—59. 261. 263—64. 269—71. 277—79. 281. 283. 290. 292—93. 295—96. 298. 300—01. 303. 305. 310—11. 322—25. 327—30. 332—33. 338. 340. 342—45. 351. 353—54. 356—58. 360—61. 363. 366. 406. 480—83 og Forskelligheder i Fangordene S. 255. 267. 315. 349. 385. I begge Tomer findes desuden mange Steder en forskellig Linjedeling, men alle Afvigelserne stammer aabenbart fra Sætteren, der har emanciperet sig fra Forlægget, som han ellers trofast har fulgt.

Der findes, mig bekendt, hverken Anmeldelser eller Avertissementer fra Samtiden om disse to Tomer.

Prisen for alle 5 Tomer (Tome V i Originaludg. 1754) var 2 Rdl. 3 Mk.; Prisen angives i Godiches Katalog 1766 som I—II. 1 Rdl., III—IV. 1 Rdl. og V. 3 Mk.

Exemplarer af dette Optryk med Tilføjelse af Tome V. 1754 solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 15,00; 1920 $^{6}/_{12}$ for 51,00. Tome I—II. 1758 paa Emil Blochs 1915 for 19,00.

Af Tome V udkom intet Optryk, hvorfor den efterhaanden blev temmelig sjælden.

Epistlerne blev ikke optrykt i deres Helhed i Rahbeks Udg. af Holbergs, Udvalgte Skrifter; der kom kun et Udvalg i 12. Bd. Kbh. 1807. S. 247—483 under Titlen: »Mindre Charakteristiker og andre historiske Skildringer uddragne af Holbergs Epistler«; her findes optaget Epistlerne Nr. 5. 8. 13. 15. 23. 54. 58—59. 61 af Tome I; Nr. 84. 106. 128. 166 af Tome II; Nr. 219. 221—23. 256. 263 af Tome III; Nr. 323—25, 337. 357—58. 375. 378. 397—98. 400. 405. 412. 421. 434. 438 af Tome IV; Nr. 459. 472. 507. 533 af Tome V; desuden tryktes i 15. Bd. Kbh. 1809. foran 3. Del af Danmarks Riges Historie Epistel Nr. 113 af Tome II og i 21. Bd. Kbh. 1814. S. 551—83. Epistel Nr. 447 (4. Levnetsbrev) af Tome V.

PAATÆNKT UDGAVE VED A. E. BOYE

A. E. Boye, der i sine Holbergiana. I. Kbh. 1832 havde optaget tre af Epistlerne, havde ogsaa paatænkt at udgive dem i deres Helhed, som det fremgaar af hans Udg. af Holbergs Fabler.

Kbh. 1832. Fortalen S. XIV, hvor det hedder: »Modtages nærværende Udgave af dette vor store Autors Skrivt med samme Yndest, som mine tidligere Udgave af hans Peder Paars (hvoraf et nyt Oplag nu udkommer), vil jeg derved finde mig opmuntret til ligeledes at besørge nye Udgaver saavel af hans moralske Tanker som af hans danske Epistler: Skrivter, der begge ei have været oplagte siden Holbergs egne Tider«. Der blev intet af denne Plan, hverken for de Moralske Tankers eller Epistlernes Vedkommende.

I Chr. Bruuns Udgave af Epistlerne (V. Kbh. 1875. S. 356ff.) berettes om forskellige Forsøg, der blev gjort for at tilvejebringe en ny Standard-Udgave. Det vigtigste heraf skal her refereres med Henvisning til dette Sted. Det var Samfundet til den danske Literaturs Fremme, der havde taget denne Opgave op og i en Meddelelse af 17. November 1840 bebudede en ny Oversættelse af Holbergs Niels Klim og en ny Udgave af alle Epistlerne, der begge skulde udkomme i Aaret 1841. Det hedder i Meddelelsen: »begge Skrifter ville blive forsynede med den i den Holbergske Tids Literatur og Forhold saa fortrinligen kyndige Conferenceraad Werlauffs Indledninger og Bemærkninger, der ville give disse, fra vort Samfund fremgaaende Udgaver en særegen, og, ikke blot i literarisk Henseende, fortrinlig og frugtbar Værdi«. Medens N. V. Dorphs Niels Klim-Oversættelse udkom programmæssigt, saa man intet til Episteludgaven.

I det Holbergske Samfunds Program af $^{27}/_{11}$ 1842 bebudedes en Udgave af Epistlerne med oplysende Anmærkninger, men heller ikke denne udkom. Werlauff beskæftigede sig imidlertid i mange Aar, lige til 1859, med at indsamle Materiale til den paatænkte Udgave og denne Material-Samling overlod han senere til Chr. Bruun, der gjorde god Brug af den til sin Standard-Udgave.

FABRICIUS' UDGAVE 1858

Det havde været paatænkt at lade Fr. Fabricius overtage Udgivelsen af Epistlerne og føje oplysende Anmærkninger til dem. Han udarbejdede en Prøve paa Anmærkningerne til de første 30 Breve og forelagde dem for Werlauff med det Resultat, at han opgav at besørge en samlet Udgave, men istedetfor udgav et Udvalg af dem, beregnet til Almenlæsning. Titlen paa dette Udvalg er følgende:

Hundrede og tyve | af | Holbergs Epistler. | Udgivne til Almeenlæsning | ved | F. Fabricius. | Kjøbenhavn. | Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel). | Thieles Bogtrykkeri. | 1858. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; (Fortale) S. (III—)XII; Indhold S. XIII—XVI; [Holbergs] Fortale til Læseren. S. 1—4; Teksten S. 5—416; det hele sign. 1—26; 1 Side Trykfejl; blank Bagside].

I Fortalen giver Fabricius en Udsigt over Udgaver og Oversættelser af Epistlerne, ledsaget af i Teksten aftrykte Reproduktioner af Titelbladene til Originaludgavens 1., 2. og 5. Tome. Hertil føjes en Samling af nyere Udtalelser af J. L. Heiberg, C. A. Thortsen, J. S. Welhaven og R. Prutz om Epistlerne.

Fabricius har med Udgavens Bestemmelse til Almenlæsning for Øje moderniseret Retskrivningen, men mærkeligt nok ikke føjet oplysende Noter til, end ikke Oversættelse af de mange Citater paa fremmede Sprog.

Derimod har han efter de enkelte Epistlers Indhold givet dem en Overskrift, hvad der absolut maa kaldes en Forbedring, der letter Benyttelsen, hvorfor Bruun ogsaa i sin Udgave forsynede alle Epistlerne med en tilsvarende.

Udvalget, som Bruun karakteriserer som »truffet med god Smag og Skiønsomhed«, indeholder foruden Fortalen Nr. 3. 11—12. 25. 29. 31. 41. 43. 48—49. 51. 53. 57. 60. 63—64. 66. 69. 71—72. 79 af Tome I; Nr. 85—86. 89. 92—93. 99. 105. 113. 117. 120. 126. 130. 137—39. 151—52. 155. 157. 174—77. 179—80 af Tome II.; Nr. 188—90. 192—93. 196—97. 205. 215. 221—23. 226. 228. 238. 243. 245. 249—50. 257. 263. 267. 275. 277. 283. 285. 287. 291. 293. 298—99 af Tome III; Nr. 303. 307. 311. 326. 328. 334. 341. 344—45. 347. 349. 353. 358. 360. 365. 373—74. 382—83. 389—90. 392—93. 395. 398. 408—09. 419. 422. 424. 430. 434. 436—38. 446 af Tome IV; Nr. 447. 476. 490. 496—97. 505. 539 af Tome V. I den 447. Epistel er det i Originaludgaven udeladte Stykke, som ovenfor nævnt, indsat paa sin Plads (S. 383—87), efter Boyes Udgave i Holbergiana. II. Kbh. 1833. S. 46—50.

Udgaven, der trods Aarstallet 1858 paa Titelbladet udkom i November 1857, blev gjort til Genstand for flere Anmeldelser. I Flyveposten. 1857. Nr. 274. ($^{23}/_{11}$) hedder det: »Holbergs Epistler i 5 Bind i den oprindelige Udgave ere nu saa sjeldne, at Værket kun kan faaes til en temmelig høi Priis. At der desuagtet ikke i 100 Aar er bleven foranstaltet en ny, fuldstændig Udgave af Epistlerne, har aabenbart sin Grund deri, at ikke faa af dem behandle Gjenstande, der for Tiden ingen Interesse have, eller drøfte Emner, der gjennem Videnskaben ere løste paa en ganske anderledes tilfredsstillende Maade. Som et Boghandler-Foretagende vilde derfor en fuldstændig Udgave neppe kunne ansees som heldig, hvorimod dens Udgivelse som et literairt Monument rettest burde skee ved det Holbergske Samfund, der, som det hedder, ogsaa skal have paatænkt samme. Derimod

maa et skjønsomt Udvalg af Epistlerne som det, vi her have faaet fra Hr. Cancelliraad Fabricius's Haand, være i høi Grad at anbefale, og vil upaatvivleligt være særdeles vel skikket til Almeenlæsning. . . . Hvad Udvalget angaaer, da synes Udgiveren at have truffet det Rette; der er intet af de optagne Stykker, der udgjøre omtrent en Femtedel af den hele Samling, som ikke frembyder Interesse i een eller anden Henseende, baade hvad Stoffet og Behandlingen angaaer. Udgiveren har idethele holdt sig til Holbergs Orthographi, dog uden strengt og pedantisk at følge den, hvor Hensynet til Nutidens Læsere gjorde hensigtsmæssige Ændringer fornødne. Udstyrelsen er smuk og Prisen (9 Mk) billig.«

I Dagbladet. 1858. Nr. 65. ($^{17}/_{3}$) Tillæg findes en længere Anmeldelse, der iflg. Chr. Bruuns Opgivelse (Bruuns Udg. V. S. 362) muligvis skyldes Kritikeren Rudolf Peter Kristian Varberg; det hedder i denne: »Formaalet er reent og klart, selv om det ikke sagdes med udtrykkelige Ord, vilde det dog fremgaae af den Omstændighed, at det kun er et Udvalg af Epistlerne, og at Orthografien er moderniseret. Efter al Rimelighed maa nu dette Forsøg mislykkes, da det hviler paa en urigtig Forudsætning; til Almeenlæsning er denne Bog nemlig ingenlunde skikket. Det skal ikke nægtes, at den indeholder Adskilligt af Interesse, men denne Interesse er med ganske enkelte Undtagelser af den Natur, at den er uden Betydning for Publikum i Almindelighed, altsaa just som »Almeenlæsning«. Af Indholdet slet og ret kan man overhovedet ikke have noget Udbytte, det bestaaer for en stor Deel af temmelig trivielle Betragtninger, der maaskee, da de blev skrevne, vare nye og kunde have noget Værd, men nu have tabt den, da man saa ofte har hørt det Samme, at Enhver kan sige sig det selv. Hertil kommer, at Forudsætningerne for Betragtningerne, det hele faktiske Grundlag, mangen Gang ved en senere Tids Undersøgelser ere blevne væsenlig omstøbte, saa at den hele derpaa opførte Bygning styrter sammen. Betænker man fremdeles, at Holbergs i visse Retninger saa eminente Begavelse var af en særegen Natur og nærmest repræsenterede den sunde Menneskeforstand og sindigt Maadehold, Eegenskaber, der ere Guld værd i det praktiske Liv, men som ikke altid slaae til i den ideelle Sfære, hvor de endog ere udsatte for at optræde som Borneerthed og frygtsom eller vrøvlevorn Mangel paa Konsekvents, saa er det aabenbart, at en Samling af hans Afhandlinger, hvoraf en stor Deel paa en eller anden Maade streifer ind paa det filosofiske Gebeet, ikke kan bevare blivende Værd, at den vel kan have sin Interesse, men en Interesse af en sekundær Natur. Dette er netop Tilfældet med de fleste af Stykkerne i denne Bog; hvis der stod Peer eller Poul paa Titelbladet, eller de vare skrevne nu istedetfor

100 Aar siden, vilde de ingen Læsere finde, de have kun Værd, fordi de ere af Holberg og fremkomne paa den Tid. Nogle have en reent biografisk Interesse; dette gjælder saaledes om dem, der ligefrem fortælle Begivenheder af hans Liv, skildre hans Levemaade, forsvare hans Egenheder og visse Partier af hans Opførsel, som af en eller anden Grund have vakt Opmærksomhed. Til denne Klasse hører ogsaa som en speciel Afskygning en Række Undersøgelser, der oplyse os om hans Meninger i forskjellige Spørgsmaal, andre have Betydning som Kommentar til andre af hans Arbeider, navnlig hans Komedier og Niels Klim, med hvilke Arbeider (og Peder Paars) han meget ofte beskjæftiger sig. Man vil saaledes her kunne see, at det er en falsk Anskuelse, Nogle have heldet til, at »Melampe« idetmindste tildeels maatte ansees for en virkelig Tragedie; her siger Holberg nemlig selv udtrykkelig, at det er en Parodi. Adskillige Epistler oplyse os om, hvilke videnskabelige Anskuelser der paa den Tid var de gjældende, og nogle supplere hans Vittighedsværker ved, som man nu vilde sige, direkte at angribe Tidens Daarskaber, saaledes den urimelige og for os næsten utrolige Luxus, der herskede i Vogne og Tjenere. Endelig have disse Afhandlinger jo Interesse i sproglig Henseende. Det, der har absolut og blivende Værd i disse Epistler, er foruden nogle af de humoristiske, der ere morsomme — medens rigtignok i Fleertallet af denne Klasse Vittigheden ofte er fersk nok og forslidt, idet Forfatteren idelig rider paa de samme Themaer — de historisk raisonnerende Afhandlinger, Sammenligningerne mellem forskjellige historiske Personer, hvilke i det Hele ere sunde, upartiske og skarpsindige, saaledes navnlig Sammenligningen mellem Carl den 12te og Alexander den Store . . . . De, der altsaa ville gjøre Specialstudier af forskjellig Art, og navnlig de, der have en speciel Interesse for Manden Holberg, ville finde adskilligt Brugbart i disse Samlinger, men sædvanlige Læsere, der ønske et almindeligt belærende eller fornøieligt Udbytte af deres Læsning, ville kun træffe ganske enkelte Oaser«.

Desuden findes mindre Anmeldelser i Lolland-Falsters Stiftstidende. 1857. Nr. 240 ($^{30}/_{11}$), Ugeskrift for den evangeliske Kirke i Danmark X. 1857. Nr. 53—55 ($^{4}/_{12}$) S. 408—09 og Berlingske Tidende. 1857. Nr. 290 ($^{12}/_{12}$).

Prisen var 1 Rdl. 48 Sk.

CHR. BRUUNS UDGAVE 1865—75

Bruun (V. S. 360) beretter ganske kort, »at en Plan om, at Samfundet til den danske Literaturs Fremme og det Holbergske Samfund i Forening« skulde udgive Holbergs Epistler, blev ikke bragt til Udførelse.

Sammesteds fortæller Bruun, hvorledes hans egen Udgave blev til. 1860 rettedes der fra Samfundet til den danske Literaturs Fremme en Opfordring til ham om at udgive Holbergs Epistler »med de allernødvendigste Oplysninger om, hvorfra de i dem forekommende Citater af klassiske Forfattere ere tagne«. Efter megen Betænkelighed tog Bruun Opgaven op og foretog i den Anledning et indgaaende Studium baade af Holbergs Skrifter og Samtidens danske Literatur. I den Henseende havde han ogsaa Bistand i Werlauff's Notitser, ligesom denne ogsaa paa anden Maade stillede sin omfattende Viden til Disposition.

1862 havde han samlet sig saa meget Materiale, at han kunde indgive et Forslag til Samfundets Bestyrelse om en ny Udgave af Epistlerne. Dette findes aftrykt i det af Samfundet 1863 udsendte Aarshefte S. 9—10 og, da det indeholder Planen for Udgaven, skal det her anføres i sin Helhed: »I. Epistlerne udgives i 5 Bind, hvert i Omfang svarende til den originale Udgaves 5 Bind. Texten aftrykkes aldeles tro efter Originaludgaven fra 1748—54, dog saaledes, at alle aabenbare Trykfeil rettes. Hvad særlig 5te Bind angaaer, da vil Retskrivningen, hvor den maatte vise sig afvigende fra den i de fire andre Bind fulgte, blive at rette i Overeensstemmelse med denne. I Marginen anføres stadig Sidetallet fra Originaludgaven. Under Texten gives Forklaring paa saadanne Udtryk og Vendinger, som maa antages at være fremmede for almindelige Læsere. II. Antegnelserne følge sidst i hvert Bind; de udarbeides i Lighed med Werlauffs Antegnelser til Holbergs Lystspil, saaledes at alle Citater saavidt muligt angives; hvor ældre og nyere Forfattere, deres Værker, Meninger og Stridigheder anføres, omtales de kortelig, ligesom ogsaa de forekommende historiske Begivenheder oplyses, med mindre de maa antages at være almindelig bekjendte; hvor Forhold og Begivenheder her hjemme berøres, omtales de saa udførlig som mulig. Tillige anføres stadig Parallelsteder af Holbergs øvrige Skrifter. III. Hvert Bind ledsages af en Indholdsangivelse; det sidste tillige med Registre; ligeledes i sidste Bind gives en almindelig Oversigt over Epistlernes Indhold, samt bibliographiske og literairhistoriske Oplysninger om Udgaver og Oversættelser«. Forslaget var ledsaget af en Prøve, indeholdende Oplysninger til de første 20 Epistler, og i Henhold hertil afgav den nedsatte Komité, bestaaende af C. Ploug, Kr. Rovsing og C. A. Thortsen, under $^4/_{11}$ 1862 en (smstds S. 9—10 trykt) Betænkning, der indstillede Forslaget til Vedtagelse. Udgivelsen stod paa i henimod 13 Aar og var meget brydsom (jfr. Bruuns Udg. V. S. 361). Ved Korrekturlæsningen assisterede F. L. Liebenberg, som navnlig tog sig af Ortografien, der i endel Tilfælde (jfr. Bruuns Udg. I. S. 434) blev bragt i Overensstemmelse med Liebenbergs: Betænkning over den holbergske Orthographi. Kbh. 1844.

Planen, der var lagt med megen Omtanke, blev i alt væsentlig gennemført programmæssigt. Kun den i § III bebudede almindelige Oversigt over Epistlernes Indhold maatte opgives. Bruun (Udg. V. S. 362) skriver selv derom: »Det havde været min Tanke, at denne Oversigt skulde have havt et større Omfang, saaledes at Epistlerne bleve stillede i Forhold til Holbergs øvrige Skrifter, og der blev givet en Fremstilling af Holbergs Forhold til de fremmede Literaturer; men jeg havde sat mig en Opgave, som jeg ikke kunde løse paa en tilfredsstillende Maade, jeg har derfor indtil videre opgivet Udarbejdelsen af en saadan Oversigt«.

Om man end kan beklage, at Bruun ikke naaede at give en saadan Oversigt, hvortil han sikkert havde flere Betingelser end nogen anden, maa man anerkende, at hans Udgave af Epistlerne i Ordets fulde Betydning er blevet en Standard-Udgave, der lægger en fast Grund under ethvert Studium af denne Del af Holbergs Forfatterskab.

Ludvig | Holbergs | Epistler. | Udgivne med oplysende Anmærkninger | af | Chr. Bruun. | Første Bind. | Kjøbenhavn. | Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme. | Thieles Bogtrykkeri. | 1865. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Facsimile af Originalens Titelblad (dog med Udeladelse af Ordene: Kiøbenhavn, 1748. | Trykt paa Autors Bekostning.); Fortale | Til | Læseren. | S. III—VI; Teksten S. 1—336; S. 336: Ende paa den Første Part.|; S. 337: Anmærkninger | til | L. Holbergs Epistler. | Tomus 1.|; blank Side; Anmærkningerne S. 339—433; S. 434: Oplysninger om Afvigelser fra Originaludgaven; Indhold. S. 435—41; blank Side].

— — Andet Bind. | Kjøbenhavn. | Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme. | Thieles Bogtrykkeri. | 1868. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Facsimile af Originalens Titelblad (med Udeladelse som i 1. Bind); Teksten S. 1—339; S. 339: Ende paa den anden og sidste Part.|; blank Side; S. 341: Anmærkninger | til | L. Holbergs Epistler. | Tomus 2.|; blank Side; Anmærkningerne S. 343—458; S. 459: Oplysninger om Afvigelser fra Originaludgaven; Indhold. S. 460—66.].

— — Tredie Bind. | Kjøbenhavn. | Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme. | Thieles Bogtrykkeri. | 1871. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Facsimile af Originalens Titelblad (med Udela-

delse som i de tidligere Bind); Teksten S. 1—370; S. 370: Ende paa den Tredie Part.|; S. 371: Anmærkninger | til | L. Holbergs Epistler. | Tomus 3.|; blank Side; Anmærkningerne: S. 373—432; S. 432—33: Oplysninger om Afvigelser fra Originaludgaven; Indhold. S. 434—41; blank Side].

— — Fjerde Bind. | Kjøbenhavn. | Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme. | Thieles Bogtrykkeri. | 1873. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Facsimile af Originalens Titelblad (med Udeladelse som i de tidligere Bind); Teksten S. 1—398; S. 398: Ende paa den fierde og sidste Part.|; S. 399: Anmærkninger | til | L. Holbergs Epistler. | Tomus 4.|; blank Side; Anmærkningerne: S. 401—60; S. 460—61: Oplysninger om Afvigelser fra Originaludgaven; Indhold. S. 462—70].

— — Femte Bind. | Kjøbenhavn. | Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme. | Thieles Bogtrykkeri. | 1875. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; et andet Titelblad i Smag med de tidligere Tomer af Originaludgaven, men ikke lig med Originaludgaven V. Tomes; Teksten S. 1—289; blank Side; S. 291: Anmærkninger | til | L. Holbergs Epistler. | Tomus 5.|; blank Side; Anmærkningerne: S. 293—329; S. 329—33: Oplysninger om Afvigelser fra Originaludgaven; S. 333—37: Rettelser og Tillæg. [til alle Bindene]; blank Side; S. 339: Om Udgaver og Oversættelser | af | Holbergs Epistler.|; blank Side; Teksten S. 341—370; Tillæg og Rettelse til femte Bind. S. 370—71; blank Side; S. 373: Registre.|; blank Side; Navneregister: S. 375—91; Sagregister: S. 392—407; Indhold. S. 408—13; nederst S. 413: Sluttet den 15de Juli 1876.].

1. Bind blev anmeldt i Folkets Avis. 1865. Nr. 256 ($^{2}/_{11}$) af den samme Kritiker, der havde skrevet den ovenfor citerede Anmeldelse af Fabricius Udvalg 1858 i Dagbladet 1858. Nr. 65 Tillæg, formodentlig Rudolf Peter Kristian Varberg; det hedder i denne: »Det nylig udkomne første Bind af »Ludvig Holbergs Epistler« . . . . hører til de Bøger, hvis Forfatters Navn garanterer en begejstret Modtagelse hos alle Autoritetstilbedere og alle de Mange, der finde det bekvemmere at snakke efter det engang Antagne end selv at undersøge og dømme. Imidlertid behøver man ikke at høre til nogen af disse Klasser for at finde sig tiltalt ved Bogen. Vistnok indeholder den Adskilligt, der nu maa ansees for aldeles forældet, og Endeel, der ikke har Interesse i og for sig, men laaner sin Glands fra Forfatteren, men der er dog tilbage ikke Lidt, der kunde læses med Fornøielse, selv om det var fremkommet nu og hidrørte fra en ubekjendt Person, og adskilligt Mere, der faaer Betydning ved det Lys, det kaster over Datidens literaire Forhold samt over Forfatterens aandelige

Personlighed. Det er en Række Smaaafhandlinger om de forskjelligste Gjenstande. Her findes naturvidenskabelige Undersøgelser, satiriske Opsatser, politiske Betragtninger, historiske Paralleler og Karakteristiker, videnskabelige Kritiker, polemiske Artikler, moralske Kompendier, men fornemmelig Afhandlinger af theologisk-philosophisk Natur. Vistnok er Forfatteren ikke fri for at tage feil, han er ikke sjelden inkonsekvent, og hans Løsning er just ikke altid den dybsindigste, men han gjør dog i det Hele taget et fordelagtigt Indtryk som en fleersidig dannet Personlighed med stor Aandslivlighed, ærlig Stræben efter Sandheden og en Humanitet og Fordomsfrihed, som dengang hørte til Sjeldenhederne. Det synes undertiden, at han ikke siger sit sidste Ord, men af Frygt for den dengang saa mægtige og virksomme theologiske Forkjættrelsessyge tilbageholder sin sande Mening eller bruger saa vage og tvetydige Udtryk, at de tilstede en forskjellig Fortolkning; blive hans Resultater derfor stundom noget utilfredsstillende for Nutidens Tænkning, kan Forfatteren maaskee ikke saa ganske sjelden have Krav paa en Slags Rabat i Bedømmelsen. idet han i Virkeligheden stod høiere, end hans Arbeide ved en løselig Betragtning lader formode«. Hertil føjer Anmelderen et Par mindre Anker mod nogle af Bruuns Oplysninger og Ordforklaringer.

I Flyveposten. 1865. Nr. 242. ($^{17}/_{10}$) findes en ganske kort, betydningsløs Anmeldelse.

I Dagbladet. 1868. Nr. 84. ($^{8}/_{4}$) har Cabiro (ɔ: P. Hansen) anmeldt de to første Bind, hvormed han, mærkeligt nok, tror Arbejdet afsluttet. Han karakteriser den som »en smuk og omhyggelig Udgave« og anstiller Betragtninger om Ligheden mellem det bekendte Roslin'ske Portræt af Holberg og det Indtryk, man faar ved Læsningen af Holbergs Epistler. Det hedder her: »Bestandig er det en Mand, hvem det er magtpaaliggende at danne sig en Mening om ethvert Fænomen, og som derfor lader sit Øie trænge undersøgende og sondrende ind i dets Væsen, for ikke at blive nødsaget til at antage en eller anden fuldfærdig Mening og gjøre den til sin uden selv at have tænkt over Sagen; som oftest kommer han da til det Resultat, at af to stridende Anskuelser har ingen fuldstændig Ret, Sandheden ligger i den Midte, som er den sunde Fornufts rette Territorium. Kommer Holberg saaledes stundom til at fornægte Følelsens Beretigelse, saa er han til Gjengjæld saa vel rustet med Fornuftens Pantser, at det Mystiske og Dunkle ingen Magt har over ham. Han opholder sig bestandig i en kjølig Temperatur, i hvilken en Enthusiast vilde fryse ihjel, men som passede godt for hans aandelige Personligheds Trang. — Denne Personligheds Karakteristikon kan med eet Ord angives som Ædruelighed, dette Ord anvendt baade i fysisk og i aandelig Forstand«.

Den samlede Udgave blev gjort til Genstand for Omtale i Ugebladet: Nær og Fjern. 1876. Nr. 186 ($^{23}/_{1}$) S. 11—12: »Med Epistlerne ere i alt Fald de Holbergske Hovedværker nu gjengivne Litteraturen i en værdig Skikkelse. At Epistlerne have maattet vente tilsidst, skyldes dog ikke kronologisk Hensyn, men Udgivelsen frembød mange Vanskeligheder. Vel mere end ved noget andet Holbergsk Skrift maaske maatte Udgiveren forene to Egenskaber; han maatte baade være Historiker og Textkritiker, Werlauff og Liebenberg i een Person. Det var naturligt, at man søgte en saadan Udgiver i Danmarks summus bibliothecarius. Som Styrer af vor største Bogsamling maatte han allerede ved sin ydre Stilling give gode Forhaabninger om, at Værket her kunde komme i de rette Hænder, og saa vidt vi kunne dømme, er der ogsaa gyldig Grund til at bringe Udgiveren en Tak for hans Arbejde. At det ikke har været at løbe til, derom vidner ikke alene »de 13 Aar, i hvilke Udgivelsen har staaet paa«, men Enhver, der nok saa løselig vil blade de Anmærkninger igjennem, der slutte hvert af de 5 Bind Epistler, vil kunne faae et Indtryk af, hvad det vil sige at have skaffet alle disse Oplysninger til Veje«. Anmelderen fremhæver »Holbergs varme Kamp for den religieuse Tolerance« og slutter med i Henhold til Holbergs Ytringer i Fortalen om de forskellige Maader, han har moraliseret paa, at sige: »Eftertiden har for længe siden erklæret sig for, at Komedierne have været den »kraftigste Methode« at moralisere paa — for ikke at tale om den fornøjeligste«. Som Exempel citeres endelig den ganske korte 539. Epistel om den danske Skueplads. Den anonyme Anmelder var Otto Borchsenius.

Prisen var 1 Rdl. 72 Sk. pr. Bind; for den samlede Udgave 17,00.

UDVALG AF EPISTLERNE

Udvalgte Epistler | af | Ludvig Holberg. | Udgivne af | Fr. Winkel Horn. | (Forlagsvignet). | Kjøbenhavn. | Chr. Steen & Søns Forlag. | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1884. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelblad; Forord., upag., 1 Blad; Indhold., upag., 1 Blad; [Holbergs] Fortale til Læseren. | S. 1—3; Texten S. 4—252; Ordforklaring. S. 253—56.].

I Fortalen citerer Udgiveren de ogsaa ovenfor anførte Udtalelser af J. L. Heiberg og J. S. Welhaven og tilføjer derefter: »Det her foreliggende Udvalg er nærmest foretaget med det Formaal for Øje at give et samlet Billede af Holbergs Personlighed, saaledes som han middelbart og umiddelbart har skildret sig

selv i mangfoldige af Epistlerne, et Bidrag til Opfattelsen af hans mangesidige Virksomhed og dens Betydning for vort Aandslivs Udvikling. Der er derfor fortrinsvis medtaget saadanne Epistler, som foruden den Interesse, de i og for sig have ved de Æmner, de behandle, tillige have særlig Værdi fra det angivne Synspunkt, og de valgte Stykker ere af samme Grund samlede i Grupper efter deres Æmner. Udvalget gjør ingenlunde Krav paa at være fuldstændigt, det kunde være gjort meget større, men det er holdt indenfor det Omfang, hvori det foreligger, for at gjøre det muligt for det at blive virkelig »Almenlæsning««.

Der forekommer saaledes i dette Udvalg først endel af de Epistler, der bringer Bidrag til Holbergs Levnet, hans Levevis og Sædvaner, dernæst om hans Anskuelser om forskellige Forhold i Samtiden, om hans Komediedigtning og øvrige, navnlig den historiske, Forfattervirksomhed, om hans religiøse Opfattelse og endelig endel af blandet Indhold. Under Siderne har Udgiveren tilføjet adskillige oplysende Noter, navnlig Oversættelse af de mange latinske Citater og til allersidst en alfabetisk ordnet Forklaring over Holbergs Fremmedord.

Udvalget indeholder ialt 79 Epistler, nemlig Nr. 12. 16—18. 25. 29. 31. 43. 49. 51. 60. 66. 74. 77—78 af Tome I; Nr. 85. 90—92. 99. 113. 117. 119—20. 130. 137—38. 146. 148. 151. 157—58. 161—62. 176—77, 179—80 af Tome II; Nr. 188—90. 195—96. 205. 211. 228. 231. 238. 247. 249. 257. 272. 277. 293 af Tome III; Nr. 300. 328. 345. 349. 360. 373—74. 379. 382. 392—93. 401. 424. 446 af Tome IV; Nr. 447—48. 451. 464. 476. 496—97. 505—06. 511. 539 af Tome V, ikke trykt i denne Rækkefølge, men omordnede efter Indholdet.

Prisen var 3,25; for indb. Ex. 4,75; senere overgik Bogen til V. Pios Forlag, der nedsatte Prisen til 1,00.

LUDVIG HOLBERG | MORALSKE TANKER | OG | EPISTLER | ET UDVALG TIL SKOLEBRUG | MED INDLEDNING OG ANMERKNINGER | VED | JUST BING | (Forlagsvignet). | KRISTIANIA 1904 | DET NORSKE AKTIEFORLAG | 8vo.

I Forordet bemærker Udgiveren: »Dette udvalg er beregnet paa at læses i skolens øverste klasser. Text, anmerkninger og indledning er indstillet derefter. . . . . Af hensyn til skolen er foretaget forkortninger og udeladelser in næum Delphini«.

Epistlerne er aftrykt efter Chr. Bruuns Udgave og findes S. 55—93. Det er Nr. 19. 29. 61. 92. 142. 221 og 226, som findes i dette Udvalg, forsynede under Siden med for de ungdommelige Læsere beregnede oplysende Noter.

Prisen var for indbundne Exemplarer 1,30; senere gik den over til Aschehougs Forlag.

I Holberg Comoedierne og de populære Skrifter. Festudgaven 1922 ved Francis Bull, Georg Christensen, Carl Roos, S. W. P. Thomas, A. Winsnes. (Holberg, Epistler og Smaastykker i Utvalg ved Francis Bull. Kristiania, Kjøbenhavn (Kristiania) 1922 findes optaget endel af Holbergs Epistler, hentede fra alle fem Bind, sammenstillede med Brudstykker af hans andre Skrifter, navnlig de Moralske Tanker, og inddelt i Betragtninger over 1) moralske Materier, 2) religieuse Materier, 3) literaire Materier, 4) historiske Materier, 5) diverse Materier,

I et lille Skrift: Den naturlige Religions Hoved-Poster Og andre Nyttige Anmerkninger. Med Hosføyet Anhang Af en liden Moralsk Catechismus, Som er tagen Af Hr. Baron Holbergs Epistola XLVI. Sammendraget af Fornuftige og Lærde Mænds Skrifter ved LejLigHed. Kiøbenhavn. 1759 findes S. 48—50, som paa Titelbladet angivet, et lille Uddrag af den 46. Epistel i 1. Tome (Originaludgaven I. S. 252—55).

Forfatteren af dette lille Skrift var Bogtrykker Lars Larsen Heiden (f. 1711 † 1795). Det var de 6 Art[icler] eller som Heiden betegner dem Regler, som Holberg i den ovennævnte Epistel havde givet Overtitlen: »Moralsk Catechismus«. Heiden har hist og her forandret lidt i Ordlyden, samt paa enkelte Punkter forkortet Holbergs Udtryk; saaledes for Exempel i det efter 5. Regel følgende Spørgsmaal; »Hvo haver berettiget dig til at kige ind udi GUds Hemmeligheder, og at dømme om GUds Egenskaber efter menneskelige, som ere Love underkastede? GUD har jo ingen at giøre Regnskab til: Hans Retfærdighed kand jo bestaae derudi, at han giør alting efter sit Velbehag?«, der hos Heiden kort og godt lyder: »Hvo haver berettiget dig at dømme om GUds Egenskaber?«

I sin Udg. (V. S. 354—55) har Chr. Bruun meddelt en Fortegnelse over Optryk af enkelte Epistler i Tidsskrifter, Blade o. l., hvoraf især kan fremhæves A. E. Boye, Holbergiana. I. 1832. S. 19—32. Epistel Nr. 139, S. 122—23 et Brudstykke af Epistel Nr. 302, S. 124—28 Epistel Nr. 207. Hertil kan yderligere føjes: Skilling-Magazin til Udbredelse af almennyttige Kundskaber. Kria. 1871. Bd. LVIII. Nr. 45. S. 714—15. Epistel Nr. 64; Nr. 49. S. 777—78. Epistel Nr. 193; Nr. 52. S. 820. Epistel Nr. 25; S. 820—21. Epistel Nr. 41; S. 821. Epistel Nr. 99.

I Tidsskrift for dansk Folkeoplysning. 1. Aarg. 1927—28. S. 289—95 findes af Viggo Clausen: Ludvig Holbergs Bekendelse fra Epistlerne (S. 294—95 er Nr. 70 af Epistlerne aftrykt); smstds. 3. Aarg. 1929—30. S. 70—74 af Viggo Clausen, Ludvig Holberg og Folkeforbundet (39. Epistel).

I Illustreret Tidende. Kbh. 1868—69. Bd. IX. Nr. 438—39. S. 176—77. 184—85 er navnlig efter Bruuns Anmærkninger til Epistel Nr. 179 leveret en Oversigt over: Concerter og Musikforeninger i Kjøbenhavn paa Holbergs Tid.

LUDVIG HOLBERGS | EPISTEL 447 | MANUSKRIPTFRAGMENT I FAKSIMILE | MED INDLEDNING OG TEKST | AF | AUGUST GYLDENBORG | (Boghandlervignet) | H. ASCHEHOUG & CO. · DANSK FORLAG | KØBENHAVN MCMXXVII |

[Indhold: Portræt (fra Danmarks Riges Historie. 2. Ed. I. Kbh. 1753) (S. 1—2); Titelblad (Bagsiden blank) (S. 3—4); INDHOLD (Bagsiden blank) (S. 5—6); [Forord] (Bagsiden blank) (S. 7—8); INDLEDNING (Bagsiden blank) (S. 9—10); Teksten, S. (11)—15; den upag. S. 16 blank; MANUSKRIPTFRAGMENTET I FAKSIMILE (S. 17); Teksten S. 18—34; EPISTEL 447 (Bagsiden blank) (S. 35—36); Teksten S. (37)—40; PROCESSEN (Bagsiden blank) (S. 41—42); Teksten S. (43)—53; den upag. S. 54 blank].

Det er det i Ny kgl. Samling. Nr. 2020 m. 4. opbevarede Stykke af den 447. Epistel, der blev udeladt ved Trykningen, som her er gengivet i Facsimile med en Indledning og et vidtløftigt Referat af Processen, hvis Udfald som bekendt gik Holberg imod.

Prisen var 4,00.

TYSK OVERSÆTTELSE 1749—55

Ludwig Holbergs | Briefe, | von verschiedenen | historischen, politischen, metaphysischen, mo- | ralischen, philosophischen, | auch | scherzhaften Materien, | in zween Theile | getheilet. | Erster Theil. | Aus dem Dänischen übersetzt. | Copenhagen und Leipzig, | verlegt bey Otto Christopfer Wentzel. | 1749. | 8vo.

[Indhold: Titelkobber (det hos Strunk Nr. 1177 beskrevne, hørende til Moralische Gedanken. Leipzig 1744, kun at der i Underskriften staar »Hollberg«); Titelblad; Vorrede an den Leser.; (ovenover Frise); upag.; sign.)(2—)(4(v); 3 Blade; Slutningsvignet; Teksten (ovenover Røsken-Frise) S. 1—480; sign. A—Gg8(v); S. 480: Ende des ersten Theils.; Slutningsvignet; Vorrede er sat med en større Type end selve Teksten. S. 423 er fejlagtig betegnet som 43. Der findes Slutningsvignetter, større eller mindre, efter hvert Brev, hvor Pladsen tillader det; men forskellige fra den danske Originaludgaves. Bindet indeholder kun 80 Epistler imod Originalens 81; idet dennes Epistola LXVII (Originalens S. 360—64), af Bruun betitlet: »Om den romersk-catholske Religion, dens urimelige Lære og Catholikernes Iver for at udbrede deres Tro«) er udeladt og Numrene rettet derefter].

Af denne 1. Del findes ogsaa Exemplarer med følgende Titel:

Herrn Ludwigs | Freyherrn von Holberg | Vermischte | Briefe. | Erster Theil. | (Træskaaren Vignet). | Copenhagen und Leipzig, | Bey Otto Christoph Wentzel, 1749. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorrede | des Verfassers. | (ovenover Røsken-Frise); upag.; sign. *2—*7(v); 6 Blade; forskellig Slutningsvignet; Teksten stemmer ellers aldeles med det ovenfor beskrevne Exemplar og har de samme Vignetter. S. 256 er fejlagtig betegnet som 254, derimod er den fejlagtige Paginering af S. 423 som 43 rettet i dette Exemplar. Alligevel maa det sikkert betegnes som det samme Oplag, hvori Pagineringen er rettet under Trykningen. I saa Henseende kan som Bevis anføres, at i begge Exemplarer findes S. 296. L. 1 f. n. Trykfejlen gegaugen istedetfor gegangen. Fortalen er derimod helt ny og adskiller sig ikke saa lidt fra den i det første Exemplar optagne; den er saaledes endel forkortet, hvor det første Exemplar har Holbergs egen Fortale ubeskaaret. Portrætet mangler i dette Exemplar og har maaske egentlig ikke hørt til dette Værk].

Scheibe (i Ludw. von Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLXVII) siger: »Der erste Theil der deutschen Uebersetzung führte den Titel: Ludwig Holbergs Briefe von verschiedenen historischen, politischen, metaphysischen, moralischen, philosophischen wie auch scherzhaften Materien, und kam in Kopenhagen 1749. heraus. Diesem folgte unter einem bessern Titel: Vermischte Briefe, im Jahre 1750. der zweyte Theil«. Det synes altsaa, som Forlæggeren med de følgende Bind for Øje har bestemt sig til at forandre Titlen, men dette maa være sket endnu i Aaret 1749, thi der findes Anmeldelser (jfr. nedenfor) endnu fra dette Aar, hvor Skriftets Titel anføres som Vermischte Briefe. I en saadan Anmeldelse (Theol. Büchersaal. 9. St. Jena und Leipzig. 1749. S. 768—81) hedder det ogsaa: »Man hat diese Briefe an einem andern Orte unter einen weitlaüftigern Aufschrift angezeiget; es scheinet aber jene mit der unsrigen völlig einerley Ausgabe zu seyn, indem sowohl das Jahr; als auch der Verleger und die Stärke der Schrift eben dieselben sind«.

Hvorfor man har ladet besørge en ny Oversættelse af Fortalen, er ikke let at forklare, saa meget mere som den forholder sig friere overfor Holbergs Ord end Tilfældet var i det første Tryk.

I British Museums Katalog findes anført: Ludw. Holbergs Vermischte Briefe. Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt. I—II. Cph. und Lpz. 1748—50; det første af disse Aarstal er dog vistnok urigtigt.

Denne første Del findes anmeldt i en Række tyske Tidsskrifter, saaledes i Theolog. Büchersaal. 9. St. Jena und Leipzig. 1749. S. 768—81, undertegnet L. S. Det hedder her om Skriftet (»Vermischte Briefe«): »Die Briefe selbst, deren achtzig an der Zahl, sind an Freunde erdichtet und jeder handelt eine besondere Materie ab. Es wäre daher gut gewesen, wenn der Inhalt davon bey jedem Briefe wäre angezeigt worden, welches den Lesern den Gebrauch derselben erleichtert hätte«. Efter et Referat af Fortalen fortsætter Anmelderen: »Denen moralischen Betrachtungen, die er vor einiger Zeit in zween Theilen geliefert, sind diese Briefe am ähnlichsten, und vieles ist aus jenen, mit veränderter Vorstellung, hier wiederholt; das meiste aber ist doch neu. Die Schreibart ist, wie der Hr. v. H. selbst saget, hier nicht so blühend, wie in jenen; dennoch aber angenehm, und wir können nicht entscheiden, ob wir mehr Vergnügen an jenen; oder an diesen gefunden haben. So viel ist richtig, jene sind reicher an Gedanken; aber auch reicher an paradoxen Sätzen. Hier aber ist die Schreibart, oder vielmehr die Uebersetzung reiner und fliesender. Der Hr. V. bezeuget fast auf allen Seiten, dasz er es mit Gott und der Religion aufrichtig meinet; woran wir auch nicht Ursache zu zweifeln finden«. Anmelderen gennemgaar dernæst de Epistler, der nærmest er af teologisk Indhold, og fremsætter forskellige Indvendinger — og slutter (S. 781): »Aus dem angeführten wird man schon ersehen, dasz diese Briefe nützlich und angenehm zu lesen sind, obgleich die Sachen nur kurz vorgestellet werden, und das eigne weitere Nachdenken der Leser erfordern, welches sie verdienen«.

I Gött. Zeit. von gelehrten Sachen. 1749. 17. St. ($^{20}/_{2}$) S. 135—36 (»Ludwig Holbergs Briefe von verschiedenen etc.«) skriver Anmelderen: »Dieser erste Theil bestehet aus achtzig Briefen, wovon kein einziger aus leeren Worten oder Complimenten zusammengesetzet ist. Man findet in jedem derselben etwas, wodurch der Leser erbauet, belehret, ergötzet und zu weiterm Nachdenken geleitet wird. H. H. folget bekannter massen nicht dem hinreissenden Strom hergebrachten Vorurtheile; aber er bestürmet sie auch nicht mit einer Hitze, die den Leser böse oder verdrüszlich machet, an statt dasz er überführet, bekehret und gebessert werden soll. Eine aufrichtige Liebe zur Wahrheit und zur Besserung des menschlichen Geschlechts sind die liebenswürdigen Leidenschaften, die man in diesen Briefen wahrnimmt. Edle Einfalt und ein sinnreich anmuthiger Scherz sind das Gewand, worin H. H. seine Wahrheiten und Meynungen eingekleidet hat. Einige Materien, welche eine Classe von Leuten betreffen, unter welchen verschiedene diejenigen, so mit ihnen nicht eines Sinnes sind, verächtlich und schimpflich zu begegnen pflegen, an statt dasz sie dieselben mit triftigen Grün-

den und Sanftmuth zu rechte weisen sollten, sind besonders behutsam, bescheiden und manchmal blosz historisch vorgetragen«.

I Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Leipzig. 1749. Nr. XIV. ($^{17}/_{2}$) S. 123—24 (»Ludwig Holbergs Briefe von verschiedenen etc. . . . in 8. 1 Alph. 12 Bogen«) findes en kort Notits om Bogens Fremkomst, væsentlig Uddrag af Holbergs Fortale; Anmeldelsen slutter med: »Die Zahl der in diesem ersten Theil enthaltenen Briefe erstreckt sich auf 80, und findet man sonderlich unter den historichen verschiedene, welche zu genauerer Erlaüterung der Dänischen Geschichte etwas beytragen können«. [Denne Anmeldelse findes ordret oversat i L. Salvii lärda tidningar. Stockholm. 1749. Nr. 32. ($^{24}/_{4}$) S. 127.]. Mærkeligt nok findes i det samme tyske Tidsskrift samme Aargang Nr. LXIX. ($^{28}/_{8}$) S. 611—12 en ny kort Anmeldelse af Skriftet (»Herrn Ludewigs Freyherrn von Holberg vermischte Briefe . . . . 1 Alphabet 8 Bogen«, hvor man undres over den forskellige Angivelse af Arkantallet). Den indeholder kun et fornyet Uddrag af Holbergs Fortale.

I Nachlese zu dem Auszug aus allen Theilen der neuesten Geschichte. Coburg. 1749. 33. Nachlese. ($^{16}/_{8}$) S. 262—64 (»Ludwig Holbergs Briefe von verschiedenen etc.«): »Leere Zuschriften, welche aus blosen Complimenten bestehen, suchet man hier vergebens. Man findet keinen Brief darunter, durch welchen der Leser nicht erbauet, belehret oder ergötzet wird. Eine billige Verachtung der Vorurtheile, eine aufrichtige Liebe zur Wahrheit und eine edelmütige Neigung zur Verbesserung des menschlichen Geschlechts sind die liebenswürdigen Eigenschaften, welche die wahren Vorzüge dieser Briefe ausmachen«. Som Prøve anføres den 67. (Originalen 68.) Epistel, af Bruun betitlet: Om Biernes Levemaade, Husholdning, Arbeide og Regjering«.

I Friedr. Wilhelm Krafts Neue Theologische Bibliothek. 34. Stück. Leipzig. 1749. S. 329—42 (»Ludwig Holbergs Briefe von verschiedenen etc.«) skriver en Anmelder, der betegner sig med Bogstaverne H. I. L.: »Wer von des Herrn Baron Holbergs Schriften etwas mehr, als seine Lustspiele gelesen hat, wird sich nicht wundern, dasz wir seiner in der theologischen Bibliothek gedenken. Wer aber, aufgebracht durch dieses oder jenes Urtheil von ihm, vermuthet, wir werden seiner Schrift erwähnen, um für demselben zu warnen, der wird ganz anders urtheilen, wenn wir ihm den ersten Theil der holbergischen Briefe, der bisher nur erst ins Deutsche übersetzt ist, beschreiben. Wir übergehen aber, was in diesen Briefen Politisches und Historiches, nämlich in so weit es zur weltlichen und blosz philosophischen Historie gehöret, befindlich ist. Auch das Scherzhafte, welches

doch mit einer Mäszigung, und ohne Niederträchtigkeit angebracht ist. Das Metaphysische, Moralische und Philosophische, nebst dem, was aus der Kirchen – und theologischen Gelehrten – Geschichte haüfig vorgetragen wird, gehöret für diese Bibliothek. Herr Holberg erinnert zwar mehr als einmal, er rede nicht als ein Theologus, doch redet er von Dingen, die in die theologischen Wissenschaften einschlagen. Und so hat das Urtheil von denselben aus seiner Feder, bey manchem vielleicht ein gröszeres Gewicht, als wenn ein eigentlicher Theologus also schriebe . . . Herr Holberg meynt es also mit seiner Religion ernstlich, und folget darinn dem Argumento a tuto . . . . Er befleiszet sich selbst, die Wahrheit unparteyisch zu untersuchen, und lehret, dasz man bey dieser Untersuchung nicht als Advocat handeln müsse, der schon Partey genommen; sondern als Richter, der erst nach sorgfältiger Prüfung entscheiden soll. Er folget der Mittelstrasze zwischen denen, die die Vernunft gänzlich verwerfen, und denen, die ihr zu viel einraümen. Geistliche Dinge die nicht an unsre Sinne stossen, müssen wir glauben. Z. E. Die Lehre von der heiligen Dreyeinigkeit, von der Annehmung der menschlichen Natur Christi, von dem göttlichen Wesen und der Seele. Aber Dinge wider das Zeugnisz und Urtheil unsrer Sinne, und wider allgemeine Begriffe annehmen, als bey der Lehre von der Transsubstantiation geschehen musz, das fodert Gott nicht«. Forøvrigt gennemgaar Anmelderen med Henvisninger til de enkelte Epistler Holbergs Ytringer om Religion og Teologi i Almindelighed, uden egentlig at rette nogen Kritik mod dem.

I Chr. Ernst von Windheim, Göttingische philosophische Bibliothek. III. Hannover. 1750. 1. St. S. 31—38. (»Vermischte Briefe«) hedder det: »Die wenigsten sind theologischen Innhalts, und erlaütern nur einige übel verstandene Sätze der anderweitigen Schriften des Hrn. Barons«. Anmelderen refererer derefter Indholdet af hver enkelt Epistel og slutter: »Aus diesem wird man schon ersehen, dasz die Materien angenehm sind, die Hr. von Hollberg abhandelt, und ob wir gleich nicht in allen Gedanken mit dem Hrn. V. übereinstimmen, so müssen wir doch gestehen, dasz sie voll Geistes, Scharfsinnigkeit und Anmuth sind, und dieienigen ihre Zeit nicht übel anwenden werden, welche die Mühe sich geben, diese Briefe mit Bedacht durchzulesen«.

I de af Georg Heinrich Zincke udg. Leipziger Sammlungen von wirthschafftlichen, Policey-, Cammer- und Finantz-Sachen. 10. Band. Lpz. 1753. 114. Stück. S. 537—74 (fortsat i 115. Stück. Lpz. 1754. S. 575—660) findes en d. 13. Sept. 1753 dateret længere Artikel: »Zufällige Gedancken über verschiedene Anmerckungen und Meynungen von Oeconomischen, Policey- und Finantz-Sachen, des Herrn Ludwig von Holbergs in seinen Briefen«.

Den anonyme Forfatter (Underskriften er de intetsigende Bogstaver N. N., der ogsaa anvendes til at angive Forfatterens Opholdssted) nævner (S. 538), at han vil knytte sine Bemærkninger til den 1740(!) udkomne tyske Oversættelse og fortsætter: »Diese Briefe sind in der That geschrieben, die Einsichten und den Geschmack der Menschen von vielen Dingen zu laütern, und es zeigt sich der Verfasser darinne fast auf allen Seiten nicht als ein gemeiner Geist. Er liebet mit scharffsinnigen Verstand und Zucht die Freyheit zu dencken, und bedienet sich derselben nicht nur selbst wohl anständig, sondern unterwirfft auch eben deswegen seyne freyen Gedancken, und von der angenommenen Denckungs – Art in vielen abgehenden Meynungen der bescheidenen Freyheit zu dencken, die andere ebenfalls haben. Sie bemercken auch wircklich Irrthümer, Miszbraüche und Wahrheiten, die nicht alle bemercket haben. So überzeugend und gründlich aber sein Vortrag an vielen Orten, und mit so schöner Einsicht in die Geschichte, die Weltweisheit, sonderlich in die Sittenlehre, ja in andere Theile der Gelehrsamkeit derselbe verbunden, und in den meisten Briefen mit Witz und artigen Einfällen gezieret ist, so sehr geschickt ist er doch auch, manchen Leser zum öfftern gleichsam zu übereilen, dasz er seinen besondern Meynungen und Gedancken fast allenthalben Beyfall gebe, und manches ohne genugsame Probe vor Gold und Silber annehme. Ich bin selbst von vielen, die sich in diese Artigkeiten der Holbergischen, sonderlich der Moralischen Schrifften und dieser Briefe verliebet hatten, und alles, so gar wider die Absichten dieses gelehrten Mannes selbst, ohne Prüfung annahmen, lobten und billigten, am ersten gereitzet worden, seine Schrifften, sonderlich aber die letzten erst vor einiger Zeit, zu lesen. Es wäre mir aber bey nahe eben so gegangen. Denn die einschleichenden Eigenschafften seines Vortrages hatten mich fast dahin gebracht, dasz ich mich meines Rechts von seinen freyen Gedancken ebenfalls frey zu dencken, und also recht nachzudencken, beynahe gantz unvermerckt begeben hätte, sonderlich da ich wircklich sehr viele gegründete Sätze und Anmerckungen, und gewisz recht herrliche Wahrheiten darinne fand, wenn ich nach meiner Gewohnheit nicht endlich, einige ohne Vorurtheil zu untersuchen, angefangen hätte«. Forfatteren gennemgaar dernæst enkelte af Epistlerne, som giver ham Anledning til at fremsætte sine egne Meninger om de behandlede Spørgsmaal. De falder i 16 Afsnit: Haushaltungs-Regeln. S. 543—50. (Epist. LI); Vom übertriebenen Lobe des Ackerbaues. S. 551—60. (Epist. XLIX); Von der Freyheit der Gelehrten, von Theologischen Sachen zu schreiben und von denen Romanen. S. 561—92. (Epist. XLV); Von jungen und alten Policey-Richtern. S. 592—96. (Epist. XLIV.); Von den Ursachen des Geldmangels. S. 596—602. (Epist. XXXIX.); Von dem bösen Naturell mancher Völcker. S. 602—07. (Epist. XXXVIII.);

Von dem besten Geschmack in sinnlichen Dingen. S. 607—11. (Epist. XXXIII); Von dem Nutzen des Umganges mit Bauern, um die Landwirtschafft zu lernen. S. 611—17. (Epist. XXIX.); Von der Souverainität. S. 617—20. (Epist. XXVII.); Mandevills schändliche Vertheidigung der Laster. S. 620—27. (Epist. XXI.); Von der schädlichen Verachtung der Theologen oder Geistlichen. S. 627—32. (»Diese Anmerckung betrifft viele Stellen seiner Briefe«); Policey-Regeln in Ansehung der Irrenden und Spötter in der Religion. S. 632—38. (Epist. XIV.); Von ächten Politicis. S. 638—40. (Epist. XIII.); Von den Freymaüern. S. 640—43. (Epist. XI.); Von der Pedanterie in allen Ständen. S. 643—55. (Epist. XII.); Von den Regeln der Policey in Ansehung verschiedener Religions-Verwandten. S. 655—60. (Epist. X.).

Herrn Ludwig | Freyherrn von Holbergs | Vermischte | Briefe. | Zweyter Theil. | (Forskellig træskaaren Vignet) | Copenhagen und Leipzig, | Bey Otto Christoph Wentzel, 1750. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover forskellig Røsken-Frise) S. 3—520; sign. A_2—$Kk_{4(v)}$; S. 520: Endes des zweyten Theils.; forskellig Slutningsvignet; Slutningsvignetter ellers som i 1. Bd. Brevenes Numre slutter ikke til det 1. Bind, men begynder forfra med Nr. 1 og gaar til 101; Originalens Epistola CLXXXII angaaende G. A. Dethardings Herodian-Oversættelse. Cph. und Lpz. 1747. er udeladt. De smaa Røskenforsiringer over Siderne er de samme som i det 1. Bind].

Herrn Ludwigs | Freyherrn von Holberg | Vermischte | Briefe. | Dritter Theil. | (Forskellig træskaaren Vignet). | Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt. | Copenhagen und Leipzig, | Bey Otto Christoph Wentzel, 1752. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; (Teksten (ovenover forskellig Røsken-Frise) S. 3—560; sign. A_2—$Mm_{8(v)}$; S. 560: Ende des dritten Theils.; lille Slutningsvignet; Slutningsvignetter ellers som i de to første Bind. Brevene nummereret 1—116; intet af Originalens Breve er udeladt. De smaa Røskenforsiringer over Siderne er forskellige fra de to første Bind].

Herrn Ludwigs | Freyherrn von Holberg | vermischte | Briefe, | Vierter und letzter Theil. | Aus dem Dänischen ins Deutsche | übersetzt. | (Forskellig træskaaren Vignet). | Leipzig und Coppenhagen, | Bey Otto Christoph Wenzel, 1753. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover forskellig Billedfrise) S. 1—508; sign. A—$Ii_{6(v)}$; S. 508: Ende des vierten Theils.; forskellig Slutningsvignet; S. 504—08 er sat med en betydelig mindre Type og tættere end Resten af Teksten; efter de enkelte Epistler, hvor Pladsen tillader det,

findes en Streg sammensat af Stjerner af forskellig Form. De smaa Røskenforsiringer over Siderne er forskellige fra de andre Binds. Enkelte mindre og ubetydelige Noter er sat under Siden. S. 352 er fejlagtig betegnet som 262. Flere af Epistlerne er endel forkortet (bl. a. Epistola CCCXII). Epistola CCCIX—CCCX (Originalen S. 29—34) er flyttet fra deres oprindelige Plads hen efter Originalens Epistola CCCXXXIII (i Oversættelsen S. 106—11), uvist af hvilken Grund. Brevene nummereret 1—145 (men Nr. 38 forekommer to Gange); intet af Originalens Breve er udeladt].

Om denne Del findes i Gelehrte Nachrichten auf das Jahr 1754. Rostock und Wiszmar. S. 99. 2. Beylage (8/2) følgende Notits: »Die Liebhaber der Holbergischen Schriften finden den 4ten Theil von seinen vermischten Briefen aus dem Dänischen ins deutsche übersetzt in 8. 1 Alph. 9. Bog«.

Herrn Ludwigs, | Freyherrn von Holbergs | Vermischte | Briefe. | Fünfter und letzter Theil. | Aus | dem Dänischen ins Deutsche übersetzt. | (Forskellig træskaaren Vignet). | Copenhagen und Leipzig | bey Otto Christoph Wenzel, 1755. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Dedikation til Grev Adam Gottlob Moltke; blank Bagside; 1 Blad, undertegnet: Copenhagen | den 17. Sept. 1754. | Otto Christoph Wenzel. |; upag.; sign.)(3; Vorrede | des Uebersetzers; upag.; sign.)(4; disse Blade er klæbet ind; Teksten (ovenover forskellig Billedfrise) S. 3—503: sign. A_2 – $Ii_{4(r)}$; S. 503: ENDE.; lille Røsken-Slutningsvignet. De smaa Røskenforsiringer over Siderne er forskellige fra de tidligere Bind og fra S. 65 til Slutningen er de afvigende fra de S. 1—64 benyttede. Som Afslutning paa de enkelte Breve vexles der mellem Vignetter og Streger. Originalens Epistola 506 (bis) er flyttet hen efter Epistola 507 (Oversættelsen S. 307—09). Brevene er nummereret 1—100; intet af Originalens Breve er udeladt; men Oversætteren har oversprunget Tallene 42—44. Hist og her har Oversætteren tilføjet Noter, saaledes S. 20—21 angaaende sin Herodianoversættelse; S. 50 om Sprogrenserne og S. 249 om Begravelsesskikke i Danmark. I Originalens Epistola 470 (S. 90; i Oversættelsen S. 124—28) taler Holberg om »en sindrig Moralist«; Oversætteren nævner ham ved Navn Haller og istedetfor Holbergs kortfattede Resumé har han indsat hele Hallers Digt fra hans »Versuch schweitzerischer Gedichte.«].

Dedikationen er en noget fri Oversættelse af den danske Originaludgaves. Fortalen er derimod helt ny. Den er ikke undertegnet, men den skyldes sikkert Georg August Detharding. Han skriver efter en ganske kort Indledning: »Vielleicht scheint die Schreibart an verschiedenen Orten, ein wenig gar zu frey zu seyn, und nicht alle werden dem Urtheil des seligen Verfassers durchgehends beyflichten, wie ich denn selbst in verschiedenen Stücken von demselben abzuweichen Ursache zu haben glaube,

und die hin und wieder vorkommende Ausdrücke für gar zu scharf und uneingeschränkt halte. Ich habe aber dennoch billig Bedenken getragen, hierinn etwas zu ändern, und die vielen Schönheiten, welche der selige Verfasser sonst allenthalben angebracht, die reife Beurtheilungskraft, die tiefe Einsicht, der muntere Witz, die gefälligen Wendungen, und die glückliche Wahl der Sachen, bedecken dieses reichlich wieder, und werden den Leser dieses alles leicht vergessen machen. Da übrigens bereits so viele Federn beschäfftiget sind, das Andenken dieses mit Recht verehrungswürdigen Mannes, welcher den 24 Febr. 1754 zu Copenhagen entschlafen, bey der Nachwelt zu verewigen, so enthalte ich mich billig, hier etwas von dessen Leben anzuführen, wozu ich vielleicht, wegen des mit ihm gehabten vertrauten Umgangs[1]) sonst nicht ganz ungeschickt seyn dörfte«.

Som man ser har Dethardings paaberaabte intime Kendskab til Holberg ikke friet ham for at faa den gale Dato 24. Februar, som Holbergs Dødsdag, med. Det hedder forøvrigt i Fortalen, at kun de tre første og det femte Bind stammer fra samme Oversætter, nemlig Detharding, medens det fjerde er oversat »von einer fremden Feder«. Hvem denne unavngivne Oversætter er, kan næppe oplyses.

Et Exemplar af »Vermischte Briefe«. I. 1749 solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 0,25.

NY UDGAVE 1753—54

Herrn Ludwigs | Freyherrn von Holberg | Vermischte | Briefe. | Erster Theil. | (Træskaaren Vignet, den samme som i ovennævnte 4. Theil). | Copenhagen und Leipzig. | Bey Otto Christoph Wenzel, 1753. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorrede | des Verfassers. | (ovenover Billedfrise). upag.; sign. *2—*4(v); 3 Blade; Slutningsvignet; Teksten (ovenover Billedfrise) S. 1—416; sign. A—Dd4(v); S. 416: Ende des ersten Theils.; Slutningsvignet. S. 416 er sat med mindre Type end den øvrige Tekst og Vorrede med en betydelig større. Efter de enkelte Epistler findes (ligesom i ovenfor beskrevne 4. Theil) en Linje, sammensat af Stjerner af vexlende Form og over Siderne de samme smaa Røskenforsiringer. S. 114 er fejlagtigt betegnet 85].

Det er et direkte Optryk af Oversættelsen 1749 og indeholder de samme Epistler som denne. Fortalen er den i »Vermischte Briefe« I. 1749 optagne friere Oversættelse.

[1]) En i den Anledning foretagen Eftersøgning i forskellige Biblioteker efter Dethardings skriftlige Efterladenskaber har ikke ført til noget Resultat.

Herrn Ludwig | Freyherrn von Holbergs | vermischte | Briefe. | Zweyter Theil. | Andere Auflage. | (Træskaaren Vignet, den samme som i ovennævnte 4. Theil) | Copenhagen und Leipzig, | Bey Otto Christoph Wentzel, 1754. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Billedfrise) S. 3—488; sign. A_2—$Hh_{4(v)}$; S. 488: Ende des zweyten Theils.; Slutningsvignet. Efter de enkelte Epistler findes dels Stjernelinjer, dels smaa (hyppigt stregslyngede) Vignetter. Ovenover Siderne de samme smaa Røskenforsiringer som i 4. Theil. S. 119 er fejlagtigt betegnet 519, 120—22 som 520—22, 295 som 265, 399 som 499].

Det er et direkte Optryk af Oversættelsen 1750 og indeholder de samme Epistler som denne.

Et sammenstykket Ex. I. 1753; II. 2. Aufl. 1754, III. 1752; IV. 1753 solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 17,00.

NYT OPLAG (TITELOPLAG) 1760

Herrn Ludwigs | Freyherrn von Holberg | vermischte | Briefe. | Erster Theil. | (Røskenvignet). | Flensburg und Leipzig, | bey Johann Christoph Korte, und in Altona im | Kortenschen Bücherlager, 1760. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorrede | des Verfassers | (det samme Ark som i ovenfor beskrevne I. 1753; indklæbet i denne Udg.); Teksten (ovenover Billedfrise, forskellig fra den nævnte Oversættelse) S. 1—416; sign. A—$Dd_{4(v)}$; S. 416: Ende des ersten Theils.; Blomstervignet; S. 416 er sat med mindre Type end den øvrige Tekst. Efter de enkelte Epistler findes Linjer, sammensat af Stjerner af vexlende Form og over Siderne de samme smaa Røskenforsiringer som i I. 1753. S. 304 er fejlagtigt betegnet 204].

Det er et direkte Optryk af Oversættelsen 1753, som det følger i Sideskifte og Fangord, med ganske ubetydelige Afvigelser S. 130, 241, 343, 371.

— — — Zweyter Theil. | (Lidt forskellig Røskenvignet) |. Flensburg und Leipzig, | bey Johann Christoph Korte, und in Altona im | Kortenschen Bücherlager, 1760. | 8vo.

Det er det gamle Oplag af zweyter Theil. Andere Auflage. 1754, hvortil der kun er trykt nyt Titelblad.

— — — Dritter Theil. | (samme Røskenvignet som i 1. Theil). | Flensburg und Leipzig, | bey Johann Christoph Korte, und in Altona im | Kortenschen Bücherlager, 1760. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 3—552; sign. A_2—$Mm_{4(v)}$; S. 552: Ende des dritten Theils.; Slutningsvignet. Efter de enkelte Epistler findes dels Stjernelinjer, dels smaa (hyppigt stregslyngede) Vignetter. Ovenover Siderne de samme smaa Røskenforsiringer som i de to første Bind. S. 234 er fejlagtig betegnet som 334 og 273 som 263.]

Med Hensyn til Indholdet er denne Del identisk med III. 1752. Det er formodentlig et direkte Optryk af Oversættelsen III. 1752 eller muligvis ligesom den foran beskrevne 2. Theil. 1760 kun Titeloplag af Andere Auflage, som jeg dog ikke har kunnet fremskaffe, skønt jeg har forsøgt Henvendelse til Preuss. Staatsbibliothek i Berlin. Muligt er det ogsaa, at der kun er kommet nyt Oplag af 1. og 2. Theil og at der til at supplere disse har været anvendt Exemplarer af 3—4. Theil, 1752 og 1753. Disse Bemærkninger gælder ogsaa det følgende Bind af Udgaven 1760.

— — Vierter Theil. | (Samme Vignet som i 3. Theil). | Flensburg und Leipzig, | bey Johann Christoph Korte, und in Altona im | Kortenschen Bücherlager, 1760. | 8vo.

[Indhold; Titelblad; Teksten (ovenover samme Billedfrise som i 4. Theil 1753) S. 1—510; sign. A—$Ii_{7(v)}$; S. 510: Endes des vierten Theils.; samme Slutningsvignet som i 2. Theil 1760. Efter de enkelte Epistler findes dels Stjernelinjer, dels smaa (hyppigt stregslyngede) Vignetter. Ovenover Siderne de samme smaa Røskenforsiringer som i de tre første Bind. Titelbladet er klæbet ind].

Med Hensyn til Indholdet er denne Del identisk med IV. 1753 og har den samme lidt forandrede Rækkefølge af Epistlerne. Mærkes maa, at Brevene er nummereret ligesom i denne 1—145, men i denne Udgave forekommer Nr. 39 to Gange (i Udgaven 1753 var det Nr. 38, der fandtes to Gange).

— — Fünfter Theil. | (Samme Vignet som i 3. Theil). | Flensburg und Leipzig, | bey Johann Christoph Korte, und in Altona im | Kortenschen Bücherlager, 1760. | 8vo.

Det er kun et tilklæbet Titelblad til V. 1755, og Dedikation og Vorrede er ligesom i denne klæbet ind. Formodentlig er dette 5. Bind ikke bleven trykt op.

I Kaysers Bücherlexicon findes anført en Udg.: Vermischte Briefe. I—V. Schleswig. 1760. (Hammerich in Altona); det er formodentlig den samme som den her beskrevne.

Prisen angives til 2 Rthl. 12 groschen.

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE

I Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1750. Nr. XV. (9/4) S. 118 i en Anmeldelse af den danske Originals III. og IV. Tome hedder det, at de tvende første Tomer allerede er oversat paa Tysk, »item paa Hollandsk, hvor de publiceres udi Uge-Blade til Leiden«. Jeg har forgæves eftersøgt en saadan Oversættelse og en Forespørgsel til »Koninklijke bibliotheek« i s'Gravenhage bragte 1924 følgende Svar fra dettes Bibliotekar Dr. P. C. Molhuysen: »je n'ai pu trouver aucune traduction des lettres de L. Holberg dans nos revues du 18. siècle«.

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE 1768—72

VERZAMELING | VAN | BRIEVEN, | OVER VERSCHEIDE | HISTORISCHE, STAATKUNDIGE, BOVEN- | NATUURKUNDIGE, ZEDEKUNDIGE, | PHILOSOPHISCHE, ALSMEDE BOER- | TIGE STOFFEN, | (Waar onder de verdediging van des Schry- | vers Blyspelen, en inzonderheid een | Byvoegzel op de REIZE VAN | KLAAS KLIM:) | door wylen den Baron | LODEWYK HOLBERG, | In Leven Professor der Historien: Ouderling en Rentmeester van de Academie: | Assessor van het Consistorie: Lid | van de Koninglyke Societeit der | Weetenschappen te Koppenhagen. | EERSTE DEEL. | TE AMSTERDAM. | By STEVEN VAN ESVELDT, | Boekverkoper in de Kalverstraat, het | derde huis van de Roomsche Kerk | de Papegaay. 1768. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; VOORREDEN. (ovenover Røskenfrise) S. I—VI; sign. *2—*4(v); INHOUD | DER | BRIEVEN | VAN DIT | EERSTE DEEL. | (ovenover Frise); upag.; sign. *5—*8(v); 8 Sider; Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise) med Titel: VERZAMELING | VAN | BRIEVEN. | OVER | VERSCHEIDE HISTORISCHE ENZ. | STOFFEN. | S. 1—464; sign. A—Ff8(v); S. 464: EINDE VAN HET EERSTE DEEL. Efter hvert Brev findes, hvor Pladsen tillader det, en afsluttende Streg. S. 302 er fejlagtig betegnet 02.].

Den hollandske Oversættelse er besørget efter den tyske og efter den, der udkom under Titlen: Ludwig Holbergs Briefe von

verschiedenen, historischen, politischen, metaphysischen, moralischen, philosophischen, auch scherzhaften Materien. 1. Theil. Cph. und Lpz.1749., hvilket fremgaar af, at det er den Oversættelse af Holbergs Fortale, der findes deri, som er lagt til Grund for den hollandske Oversættelse. Ligesom den tyske Oversættelse indeholder den kun 80 Breve, idet Originalens Epistola LXVII er udeladt, hvad der ogsaa beviser, at Oversættelsen er foretaget fra Tysk, ikke fra Originalsproget.

Oversætteren, hvis Navn ikke kendes, har af sit eget tillagt nogle enkelte Fodnoter, bestaaende af Henvisninger til forskellige Skrifter, bl. a. ogsaa til den hos samme Forlægger udkomne hollandske Oversættelse af Holbergs Komedier. De ubetydelige Noter findes S. 32. 258. 363. 395. 396, 397 og 400.
Jfr. Het boek. 1924. S. 217—18.

Dette 1. Bind blev anmeldt i Nieuwe vaderlandsche letter-oefeningen. III. 1. St. Amsterdam. 1770. S. 277—83. Efter et Uddrag af Holbergs Fortale skriver Anmelderen (S. 278): »Men vind ook in deze Brieven dien eigensten smaek, welke gemeenlyk in's Mans Schriften doorstraelt; die levendigheid van geest, en vryheid van gedachten, dat deftige in't ernstige en dat boertige in't bespotlyke, mitsgaders die natuurlyke ongedwongen manier van zyne denkbeelden voor te stellen; welk alles den Lezer de Werkjes van dat Deensch Vernuft meerendeels met vermaek doet doorbladeren. De onderwerpen, op die manier tot deze Brieven verhandeld, zyn zeer onderscheiden; ze behelzen Historische, Staetkundige, Bovennatuurkundige, Zedekundige, Philosophische als mede Boertige stoffen. De Autheur heeft tevens hier en daer wel byzonder ten oogmerk, om eenige gedachten, in zyne vroegere Schriften voorgedragen, die zommegen, naar zyn oordeel, niet vel begrepen hadden, nader op te helderen, of, verder te verdeedigen«. Derefter angives kortelig Indholdet af de enkelte Breve og til Slut anføres som Prøve 68. Epistola (Originalens 69.).

VERZAMELING | VAN | BRIEVEN, | OVER VERSCHEIDE | HISTORISCHE, STAATKUNDIGE, BOVEN- | NATUURKUNDIGE, ZEDEKUNDIGE, | PHILOSOPHISCHE, ALSMEDE BOER- | TIGE STOFFEN, | (Waar onder een vervolg op des Schryvers | Leven,) | — derefter fuldstændig ordlydende med 1. Bind; undtagen: TWEEDE DEEL. | og sidst 1769. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; INHOUD | DER | BRIEVEN. | VAN DIT | TWEEDE DEEL. | (ovenover Frise); upag.; sign. *2—*6; 8 Sider; Slutningsvignet; Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise; samme Titel som i 1. Bd.) S. 1—480; sign. A—Gg8(v); S. 480: EINDE VAN HET TWEEDE DEEL. | Slutningsvignet. Efter hvert Brev findes, hvor Pladsen tillader

det, en afsluttende Streg. Brevene er nummeret 1—101. Originalens Epistola CLXXXII er udeladt ligesom i den tyske Oversættelse].

Det 2. Bind blev anmeldt i ovennævnte hollandske Tidsskrift. III. Amsterdam. S. 473—76. Efter en kort Indledning citeres Originalens Nr. 164 og 155 og derefter hedder det (S. 476): i Relation til sidstnævnte Epistel (om Levnetsbeskrivelser): »Deze beschimping van die soort van Levensbeschryvingen, hoedanigen ook in ons Vaderland veelvuldig voorkomen, is zekerlyk niet ongegrond; doch de Autheur valt, in de tegenstellingen, wat te sterk in't wonderbare; men zou hier met regt van den geestigen Holberg vernuftiger slagen hebben mogen verwachten«.

VERZAMELING | VAN | BRIEVEN, | OVER VERSCHEIDE | HISTORISCHE, STAATKUNDIGE, BOVEN- | NATUURKUNDIGE, ZEDEKUNDIGE, | PHILOSOPHISCHE, als mede | BOERTIGE STOFFEN. | (Waar onder een nadere Beschryving van | des Autheurs Leven, en verscheide stuk- | ken, ter opheldering van deszelfs | andere Schriften,) | Door Wylen den BARON | LODEWYK HOLBERG, | In Leven Professor der Historien: Ouder- | ling en Rentmeester van de Academie: | Assessor van het Consistorie: Lid van | de Koninglyke Societeit der Wee- | tenschappen te Koppenhagen. | DERDE DEEL. | TE AMSTERDAM. | By STEVEN VAN ESVELDT, | Boekverkoper in de Kalverstraat, het | derde huis van de Roomsche Kerk | de Papegaay. 1770. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; INHOUD | DER | BRIEVEN. | VAN DIT | DERDE DEEL. | (ingen Frise); upag.; sign. *2—*5(v); 8 Sider; forskellig Slutningsvignet; Teksten (ovenover samme Røskenfrise og samme Titel som i 2. Bd.) S. 1—538; sign. A—Ll5(v); S. 538: EINDE VAN HET DERDE DEEL. |; 2 Linjer: Errata; Slutningsvignet (forskellig fra 2. Bd.). Efter hvert Bind findes, hvor Pladsen tillader det, en afsluttende Streg. Brevene er nummereret 1—116. Ubetydelige Noter findes S. 374. 538].

Dette Bind blev anmeldt i ovennævnte hollandske Tidsskrift. V. 1. St. Amsterdam. 1771. S. 134—36. Anmelderen citerer efter en kort Indledning Originalens Nr. 218.

VERZAMELING | VAN | BRIEVEN, | OVER VERSCHEIDE | HISTORISCHE, STAATKUNDIGE, BOVEN- | NATUURKUNDIGE, ZEDEKUNDIGE, | PHILOSOPHISCHE, ALS MEDE | BOERTIGE STOFFEN. | (Waar onder één over de Vryheid van de | Drukpers, als mede een eigenhandige Brief | van Keizer

Maximilianus II. nopens ge- | loofs-zaaken, de Barbaarsche handel- | wyze omtrent de Hugenoten in | Vrankryk, en het gepleegd geweld | in de Nederlanden.) | Door Wylen den Baron | LODEWYK HOLBERG, | In Leven Professor der Historien: Ouder- | ling en Rentmeester van de Academie: | Assessor van het Consistorie: Lid | van de Koninglyke Societeit der | Weetenschappen te Koppenhagen. | VIERDE DEEL. | TE AMSTERDAM. | By STEVEN VAN ESVELDT, | Boekverkoper in de Kalverstraat, het | derde huis van de Roomsche Kerk | de Papegaay, 1772. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; INHOUD | DER | BRIEVEN | VAN DIT | VIERDE DEEL. (ovenover Røskenfrise); upag.; sign. *2—*6(v); 10 Sider; forskellig Slutningsvignet; Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise; samme Titel som i de tidligere Bind) S. 1—539; sign. A—Mm2(r); S. 539: EINDE VAN HET VIERDE DEEL.; samme Slutningsvignet som i 2. Bd. Efter hvert Brev findes, hvor Pladsen tillader det, en afsluttende Streg. Brevene er rigtigt nummereret 1—146 (i den tyske Oversættelse fejlagtigt 1—145, idet Nr. 38 forekommer to Gange); Brevene er flyttet om som i den tyske Oversættelse].

Dette 4. Bind blev anmeldt i Hedendaagsche vaderlandsche letter-oefeningen. 1. Deel. 1. Stuk. Amsterdam. 1772. S. 87—92, hvor Udgivelsesaaret sættes til 1771. Det hedder her: »Onder die soort van Schriften, welken, in een ledig uur, eene gevallige en tevens eene leerzame uitspanning konnen geeven, bekleeden deeze Brieven geenszins de minste plaats; zo door de geestige invallen van den vernuftigen, als door de ernstiger voorstellingen van dien op zig zelven denkenden Schryver; uit hoofde van welke mengeling zyne Brieven veel al den Leezer of vermaaken, of onderrigten, of ten minste opleiden om verder te denken, dat dikwerf zyne aangenaamheid heeft. Veelen hebben dit, in't doorbladeren der voorige Deelen ondervonden, en het tegenwoordige, op dien zelfden voet ingerigt, behelzende des Hoogleeraars bedenkingen over onderwerpen van verscheiden soorten van oefeningen, is insgelyk geschikt om zodanig een genoegen te geeven. — Buiten dit algemeene heeft deeze Verzameling van Brieven ook nog die byzondere nuttigheid, dat dezelve meermaals dient ter opheldering van des Autheurs vroegere Schriften; dewyl hy dikwerf aanmerkingen bybrengt, die opzeitlyk daar toe geschikt zyn«. Han citerer derefter Originalens Nr. 389, 401 og 416.

VERZAMELING | VAN | BRIEVEN, | OVER VERSCHEIDE | HISTORISCHE, STAATKUNDIGE, BOVEN- | NATUURKUN-

DIGE, ZEDEKUNDIGE, | PHILOSOPHISCHE, ALS MEDE | BOERTIGE STOFFEN. | (Waaronder't vervolg en slot van des Schry- | vers Levensbeschryving; en deszelfs beoor- | deeling van, en gedagten over het werk | van Montesquieu, l'Esprit des Loix, | in verscheide Brieven.) | Door Wylen den BARON | LODEWYK HOLBERG, | In Leven Professor der Historien: Ouder- | ling en Rentmeester van de Academie: | Assessor van het Consistorie: Lid van | de Koninglyke Societeit der Wee- | tenschappen te Koppenhagen. | VYFDE EN LAATSTE DEEL. | TE AMSTERDAM, | By STEVEN VAN ESVELDT. | Boekverkooper in de Kalverstraat, het | derde Huis van de Roomsche Kerk | de Papegaay 1772. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; INHOUD | DER | BRIEVEN | VAN DIT | VYFDE EN LAATSTE DEEL. | (ovenover forskellig Røskenfrise); upag.; sign. *2—*4(v); 6 Sider; samme Slutningsvignet som i 4. Bd.); Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise; samme Titel som i de tidligere Bind) S. 1—444; sign. A—Ff2(v); S. 444: EINDE VAN HET VYFDE EN LAATSTE DEEL.; forskellig Slutningsvignet; derefter 4 upag. og usign. Sider: REGISTER | VAN | BOEKEN. | By den Drukker dezes Gedrukt, | en te bekomen. | med Priser; herimellem er intet af Holbergs Skrifter. Efter hvert Brev findes, hvor Pladsen tillader det, en afsluttende Streg. Brevene er rigtigt numereret 1—97 (i den tyske Oversættelse fejlagtig 1—100, idet Nr. 42—44 er oversprunget; Ordenen er som i den tyske Oversættelse). Der findes enkelte Noter af den hollandske Oversætter, saaledes S. 15—16, hvori der loves hollandske Oversættelser af Holbergs Heltehistorier paa det samme Forlag; S. 17 om en hollandsk Oversættelse af de moralske Tanker; S. 20—21 om Scheibes Oversættelse af Peder Paars; S. 24. 26—29. 414 kun Henvisninger til andre af Holbergs Skrifter; desuden S. 19. 49. 218—19 Dethardings Noter i hans tyske Oversættelse og endelig findes S. 112—15 i selve Teksten Oversættelse af Hallers Digt — ligesom i den tyske Oversættelse].

Prisen var for alle 5 Bind 6 Gulden og 10 Stüver.

Exemplarer solgtes 1917 paa Auktionen $^{12}/_{4}$ for 21,00; 1925 paa M. Lorenzens for 11,00.

APOKRYF FRANSK OVERSÆTTELSE

I Journal des sçavans. 1751 oct. S. 698 findes blandt »Nouvelles littéraires« fra København følgende Notits: »Lettres sur divers sujets de Morale, en Danois, par M. le Baron de Holbert, & traduites en François par M. des Roches de Parthenay, A Copenhague, 1751. in — 12. 2vol.«

Brunet, Manuel du libraire. 5. éd. III. Paris. 1862. S. 260 anfører under Holberg: »Lettres sur divers sujets de morale, trad. en françois par Desroches de Partenay. Copenh. 1753. 2vol in 12. Cette traduction est rare. L'original danois est un volume in 8, imprimé en 1745. Les lettres diverses du même auteur, en danois, ont été impr. à Copenhague, 1748—54, 5 vol. in 8.« og Graesse i Trésor de livres rares et précieux. III. Dresde. 1862. S. 321: »Il y en a une trad. allem. Schleswig. 1760. 5 vol. in 8°. Il existe aussi une édition antérieure des Epistler (Kbh. 1745 in 8°), trad. en français (Lettres sur divers sujets de morale, trad. en franç. p. Desroches de Parthenay) Copenh. 1753. 2 vol. in 8«.

Af en saadan fransk Oversættelse findes ellers intet Spor og den trykte Katalog over Bibliothèque Nationale nævner den heller ikke. Bruun (i sin Udg. V. S. 369) har sikkert Ret, naar han skriver, at der er sket en »Sammenblanding af Titlerne paa to af Holbergs Skrifter«. Den hos Brunet nævnte Udg. 1753 er sikkert Titeloplaget 1753 af Desroches de Parthenays franske Oversættelse: Pensées morales af Holbergs Moralske Tanker, et Oplag, som Bruun ikke har kendt.

Hvad Aarstallet 1751 i Journal des sçavans sigter til, er ikke let at vide, men Bruuns Formodning om Brunets Notits om den danske Udgave, trykt i 1745, maa henføres til den danske Oversættelse af Holbergs Trende Epistler 1745 om hans Levnet; er sikkert rigtig.

Man kan utvivlsomt gaa ud fra, at der ikke har existeret nogen fransk Oversættelse af Holbergs Epistler.

RUSSISK OVERSÆTTELSE 1788

ПИСЬМО БАРОНА ГОЛБЕРГА КЪ ПРІЯШЕЛЮ, О СРАВНЕНІИ АЛЕКСАНДРА ВЕЛИКАГО СЪ КАРЛОМЪ XII, КОРОЛЕМЪ ШВЕДСКИМЪ, СПБ. 1788 — ВЪ 8.

Pismo Barona Golberga k prijatelju, o sravnenii Aleksandra Velikago s Karlom XII, korolem švedskim; S. Pb. 1788 — v 8.

(Brev fra Baron Holberg til en Ven, om en Sammenligning mellem Alexander den Store og Karl XII, svensk Konge. S. Petersb. 1788, i 8vo).

Jfr. V. Sopikoff, Forsøg paa en russisk Bibliografi. IV. St. Petersborg. 1816. Nr. 8201.

Det er sikkert en Oversættelse af Epistola CCXXI i 3. Bind af Epistlerne (Originalen S. 168—79). Jeg har ikke set Bogen.

EPIGRAMMATUM LIBRI SEPTEM
1749

LVDOVICI HOLBERGII | LIB. BARONIS DE HOLBERG | EPIGRAMMATVM | LIBRI SEPTEM | EDITIO NOVA | SEXTO LIBELLO AVCTA. | SVBNECTITVR | HOLGERI DANI | AD | BVRMANNVM | EPISTOLA. | (Vignet). | HAFNIÆ ET LIPSIÆ | SVMPTIBVS | OTTH. CHRISTOPH. WENZEL. | MDCCIL. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa Redegørelse for Indholdet); Teksten (ovenover stor stiliseret Frise) S. 1—197; sign. A—$N_{3(r)}$; Slutningsvignet; HOLGERI DANI | AD | BVRMANN. EPISTOLA. | (ovenover forskellig Frise) upag.; sign. $N_{3(v)}$—$N_{6(v)}$; 7 Sider].

Af dette Skrift findes ogsaa Exemplarer, hvortil der er trykt nyt Titelblad, aldeles overensstemmende med det her beskrevne, kun at Aarstallet er udeladt.

Den bagpaa Titelbladet trykte Henvendelse til Læseren lyder saaledes: »Epigrammata Illustriss. BARONIS DE HOLBERG, quæ sparsim et mendosè in opusculis ejusdem latinis impressa fuerunt, nitidiùs & emendatiùs in Unum Volumen Congesta hîc Lectori sistuntúr. Pleraque salsa, moralia ac lepida sunt; Et pauca ista, quæ a rigidis quibusdam Catonibus notata fuerunt, excusari debent in Carminibus, quæ linguis mortuis scripta, a solis literatis leguntur. Quanti ponderis sunt hæc epigrammata, exinde patet, quod nonnulla eorundem materiam dederint Meditationibus istis moralibus, quæ diversis jam linguis leguntur. Aucta est editio hæc Sexto libello, qui lucem nunc primùm adspicit, & subjungitur HOLGERI DANI ad BURMANNUM Epistola, a prioribus mendis, quibus scatebat, repurgata«.

Medens Holberg i sin 447. Epistel (Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. V. Kbh. 1875. S. 12) kun kort bemærker »Aaret derefter [1749 bleve trykte] mine Latinske Epigrammata udi 7 Bøger«, gaar han i sin 425. Epistel (trykt i 4. Bd., der netop udkom 1749; Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 333) udførligere ind paa dette Arbejde, idet han udtaler: »Af alle mine Skrifter haver intet kostet mig meere Umage og mindre importeret mig, end mine latinske Epigrammata. De samme bestaae udi 7 Bøger, og ere henved 900 udi Tallet, smaa og store. Derover ere efter Sædvane faldne foranderlige Domme, saasom Menneskets Smag er foranderlig; efterdi nogle see meest efter en pyntet Stiil; andre efter Materien; og Grammatici ofte vrage et Pentametrum, efterdi det endes ikke med et Ord af tvende Stavelser. Jeg tilstaaer gierne, at mine Epigrammata ere ikke saa pyntelige som Barlæi og visse andre Poëters: Men jeg drister mig dog til at sige, at de ere af større Vægt, og krydede med meere Salt.

Af hvilken Betydelse Materierne ere, sees af mine moralske Tanker, hvilke alleene ere Forklaringer over nogle af disse Epigrammata, hvoraf jeg haver formeret et heelt moralsk og paradox Systema; da de fleeste Epigrammata, som andre Poëter have sammensmedet, bestaae alleene udi pure Ord og en ziirlig Stiil . . . . Nogle, som have lignet mine Epigrammata med Martialis, laste dette, at jeg ogsaa haver fult ham udi visse fri og ublue Talemaader. Men de Epigrammata, som i den Henseende kand censureres, ere ikkun gandske faa: De samme ere ogsaa aldeeles ikke af den Natur som den Romerske Poëts. Man regner ellers saadant ikke saa nøje med Poëter, der skrive udi et dødt Sprog, som visse lærde Mænd alleene kand læse. . . . Ellers veed jeg ikke, at jeg udi de af mine latinske Vers, som nogle censurere, haver overtraad Ærbarhed, med mindre man vil sige, at det er mod Ærbarhed med rette Navn at nævne en Ting, som dog bør nævnes«.

De 6 Bøger af disse Epigrammer havde, som Titelbladet angiver, været trykt før, nemlig 1—5. Bog i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 237—440 og den 7. Bog (men dér betegnet som 6. Bog) i samme Skrifts 2. Del. U. St. o. A. [1743]. S. 193—232.

De første Bøger (i Opuscula quædam Latina. 1737) ledsagede Holberg med en i Henseende til Tiden for deres Udarbejdelse interessant Indledning, hvori det hedder: »Post edita diversa speciminà in festivo & joculari isto scribendi genere, quod popularium haud levem mihi favorem peperit, cumque non absque voluptate quadam manibus eorundem, teri viderem, satyras in fabulas & poemata, quorum conspectum exhibui in præcedentibus epistolis, statui horis subsicivis fallendi temporis gratiâ & epigrammata quædam latinè conari, visurus, quid in isto scribendi genere auxilii a Musis expectari, posset. Eô intuitu condita sunt disticha nonnulla, quæ cum haud spernenda visa sint amico, cui dedi legendo, intermissum jam dudum impetum resumere ac in conamine persistere jubent. At, diem [ɔ: dum] ita fallendi temporis gratiâ illudo chartis, haud advertenti ad istam, qvam vides molam, creverunt. Dubius tamen diu eram, an ederem, præsertim cum ob turbas istas ac procellas, quas cierunt fabellæ ac carmina aculeata, nuntium his Musis mittere jam dudum decreveram. At hæsitationem istam expugnarunt amici, qui perlecto integro opere, delectare potius ac instruere, quam pungere epigrammata mea judicarunt. Horum judiciis fretus, bibliopolæ duobus abhinc annis novam editionem epistolæ meæ molienti Carmina hæc dedi edenda«. Heraf fremgaar, at Holberg igennem en lang Aarrække har udarbejdet de i disse 5 første Bøger samlede Epigrammer; nogle af dem stammer fra 1720'erne, saaledes bl. a. 2. Bogs 33. Epigram: »In poëmata quædam incon-

dita, quæ post novissimum urbis nostræ incendium prodiere«, der utvivlsomt hidrører fra selve Aaret 1728 (jfr. Lib. III. Epigr. 10) og muligvis vilde man ved en kritisk Gennemgang af Epigrammerne kunne tidsfæste flere af dem ved deres Allusioner til samtidige Begivenheder og Episoder.

Længere henne (S. 234) hedder det: »Quod novissimum hoc opus spectat, testor nullius autoritate aut consilio impelli me potuisse ad epigrammata aculeata edenda. Sed, cum potior eorundem pars jam aliquot abhinc annis elaborata sit, non tam scribo, quam olim scripta, ne pereant, edo«. Sluttelig gør han ligesom i sin ovenfor citerede 425. Epistel Undskyldning for de enkelte lidt vel frie Talemaader, som han efter tidligere Epigramdigteres Mønster har anvendt i sine Epigrammer.

Som bekendt klager Holberg, (bl. a. i Fortalen til sine Moralske Tanker 1744 og Opuscula Latina. II. 1743) over, at 1. Bind af hans Opuscula 1737, fordi det blev trykt i Udlandet, var fuldt af Trykfejl[1]) og i denne ny Udg. af Epigrammerne har han da ogsaa rettet endel af disse, saaledes f. Ex. Lib. I. Epigr. 146. L. 2 f. o. studeos til studeas, Lib. II. Epigr. 1. L. 2 f. n. vitubat til titubat, Lib. II. Epigr. 37. L. 3 f. n. lavenda til lavanda, — men andre har han overset, saaledes for blot at nævne et Exempel Lib. V. Epigr. 42 Overskriften: cujusdum istedetfor cujusdam. Forholdet har rimeligvis været dette, at Holberg har gennemrettet et Exemplar af de tidligere trykte Epigrammer og givet dette i Trykkeriet, men, da han aldrig var nogen særlig omhyggelig eller paapasselig Korrekturlæser, er adskillige Trykfejl blevet staaende og gaaet over i den ny Udgave, der forøvrigt ogsaa kan fremvise forskellige helt nye Trykfejl.

Men samtidigt med, at Holberg saaledes fjærnede de Trykfejl, han blev opmærksom paa, underkastede han ogsaa selve Teksten en Omarbejdelse, der navnlig tog Sigte paa den sidste Verslinje, i hvilken Pointet i Reglen laa. Ved en flygtig Gennemgang har jeg saaledes i de 2 første Bøger lagt Mærke til bl. a. følgende Epigrammer, hvor Holberg har søgt at gøre Udtrykket mere rammende og prægnant: Lib. I. Epigr. 74. 96. 98. 99. 109. 112. 122. 130. 131. 134. 163. 181. 188; Lib. II. Epigr. 3. 27. 37. 71. 77. 90. 93 og disses Tal vilde nemt kunne forøges ved en Gennemgang af de andre Bøger. Enkelte Steder har han i denne Udgave tilføjet en Overskrift, hvor denne manglede i det oprindelige Tryk, men langtfra altid; der findes ogsaa her en Mængde Epigrammer uden Overskrift.

I enkelte Epigrammer har han forandret Navnene, saaledes

---

[1]) Jfr. H. P. Anchersens's Udtalelse 1753 (i Holberg Aarbog. 1923. S. 191): »B: Holbergs første edition af hans Epigrammata, som gandske blev til maculatour«, fordi han lod den trykke i Leipzig.

f. Ex. i Lib. I. Epigr. 47. Anna til Mævia; Lib. III. Epigr. 8. Malchus til Papilus og Lib. IV. Epigr. 55 Sextus til Faustinus o. fl. a.

Medens Liber I er aftrykt fuldstændig med alle sine 209 Epigrammer i den samme Rækkefølge som i Opuscula, er dette ikke Tilfældet med Liber II. I denne Bog har Holberg udeladt Epigr. 107: »In Portitorem Flaccum, qui cymbam sæpe locat meretrici Artemidoræ, cum quæstûs causâ provincias peragrare soleat illa. Ad Papilum«, muligvis af Velanstændighedshensyn, og det noget uforstaaelige Epigr. 141; denne Bog tæller derfor i denne Udg. kun 171 Epigrammer istedetfor »Opuscula«s 173. Lib. III indeholder i begge Udgaver 145 Epigrammer i samme Rækkefølge. I Lib. IV stemmer Antallet, 181 Epigrammer, ogsaa overens, men dette Tal er fremkommet paa forskellig Maade; i Opuscula er nemlig under Nr. 171 bleven sammensmeltet til ét to Epigrammer, der i Virkeligheden ingen indre Forbindelse har, og disse er i denne ny Udg. rigtigt bleven sat som Nr. 171 og 172; naar Totalsummen alligevel stemmer, skyldes det, at i Opuscula er Tallet 177 bleven oversprunget. Lib. V endelig indeholder i begge Udg. 49 Epigrammer i samme Rækkefølge.

Lib. VI i Epigrammata 1749 er ny; Lib. VII, der indeholder 121 Epigrammer, er den oprindelige Liber VI, der første Gang blev trykt i Opuscularum Latinorum pars altera. U. St. o. A. [1743] S. 193—232 og indlededes af Holberg med følgende Henvendelse; »Libellum hunc voco sextum respectu qvinqve priorum, qvi in primo opusculorum latinorum tomo reperiuntur. Exhibet epigrammata in historiam sacram antiqvam, ac opus proinde est sene dignum. Spero meliorem sortem habitura hæc epigrammata; nam priora tot vitiis typographicis scatent, ut vix intelligi qveant«. De bærer ogsaa som Titel over Tekstens første Side Overskriften: »Epigrammata qvædam in Historiam Sacram« og slutter med det lange, egentlig slet ikke epigrammatiske, Digt: »Compendium Historiæ Judaicæ«. Den indeholder alle 121 Epigrammer i den oprindelige Rækkefølge.

I begge Udgaverne (Opuscula. I. 1737. S. 425 og Epigrammata. 1749. S. 149) har Lib. V Undertitlen: »Sive Carminum panegyricorum Libellus« og i den findes bl. a. det mystiske 48. Epigr., der efter Overskriften: »Panegyr. ad Virum Perillustrem & Generosum **« i Udg. 1737 kun følges af: $\overset{0\,0\,0\,0\,0\,0\,0\,0}{0\,0\,0\,0\,0\,0\,0}$ og i Udg. 1749 af: $\overline{\quad\quad\quad\quad\quad\quad\quad}$; af Tegnenes Antal lader sig næppe noget slutte, da det er forskelligt i begge Udgaver. Formodentlig har det heller ikke, som nogle Holbergforskere har villet, været Holbergs Mening at stikle til nogen bestemt Person; han har rimeligvis kun ved dette Epigram villet antyde Modsætningen mellem den prangende Titel og det tomme Indre.

Som nævnt under »Moralske Tanker« 1744 har Holberg fra de 4 første Bøger af Epigrammerne hentet Stoffet til dette Skrift og sat, som Regel, kun et Par Linjer af dem over hvert enkelt Afsnit.

I direkte Fortsættelse af Epigrammerne er trykt: Holgeri Dani ad Burmann. epistola, ligesom i Opuscula. I. 1737 uden Paginering. Der er i dette Tryk rettet endel af de i Opuscula rigeligt forekommende Trykfejl, bl. a. det urigtige Begyndelsesord: Hanc til Itane, men der er ogsaa kommet endel nye til (f. Ex. næstsidste Side L. 8 f. o. insumpsit isted. consumpsit). Dette Tryk af Brevet til Burman har (ligesom i Opuscula I. 1737) den fejlagtige Datering »prid. Calend. Februar. Anno MDCCXXXVII« isted. MDCCXXVII. Se forøvrigt ovenfor under: Holger Danskes Brev til Buurmann 1727 (S. 94).

De fem første Bøger af Epigrammerne i Opuscula. I. 1737 findes omtalt i en Anmeldelse af dette Skrift i Hamburgische Berichte von neuen gelehrten Sachen. Hamburg. 1737. Nr. LV. ($^{12}/_{7}$) S. 456: »Die Epigrammata kommen des Martialis seinen nicht nur oft gar nahe, sondern auch zuweilen (auch was einige freie Ausdrücke anlanget) gleich« og den oprindelige 6. Bog i Opuscula. II. 1743 i Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Leipzig. 1744. Nr. II. ($^{6}/_{1}$) S. 20: »Die Epigrammata sind auch gröstentheils wohl gerathen. Uns dünket nur, dasz der sinnreiche Herr Verfasser auch hier zuweilen gar zu sehr bemüht gewesen, die letzten Verse sinnreich zu machen« — nogen samtidig Anmeldelse af Epigrammata 1749 er det ikke lykkedes mig at paavise.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1749. Nr. 31 ($^{18}/_{4}$), 32 ($^{21}/_{4}$), 34 ($^{28}/_{4}$): »Af Boghandler Sr. Otto Christoff Wentzel er udgivet et nyt Oplag af Hr. Baron Holbergs Latinske Epigrammata udi 7 Bøger, hvoraf den 6te Bog tilforn ikke har været trykt: Dette Oplag er med Fliid af Auctor corrigeret og trykt med nette Caracterer. Exemplaret sælges paa Skrivpapiir for 2 mk. og paa Trykpapiir for 24 sk. og er at bekomme paa Børsens og Sr. Rothes Boglader«.

I Holbergs Bo (jfr. H. de Hofman, Samlinger af publique og private Stiftelser etc. I. Kbh. 1755. S. 239) fandtes 27 Exemplarer af dette Skrift, der jo ifølge Holbergs eget, ovenfor citerede, Udsagn i hans 425. Epistel havde været det af hans Arbejder, der havde »importeret« ham mindst.

Exemplarer solgtes 1791 paa H. Stampes Auktion for 1 Mk. 8 Sk.; 1898 paa Lynges Auktion Udg. u. A. for 2,75 og Udg. 1749 (paa Skrivpapir) for 2,50; 1913 paa Wimmers for 9,50; 1916 paa Warburgs for 20,00; 1925 paa M. Lorenzens for 50,00; 1927 paa P. Fr. Rists for 25,00.

OVERSÆTTELSER

I Morgen-Posten. Et Ugeblad for Aar 1791. Udg. af S. Poulsen. Siette Aargangs første Bind. Kbh. 1791. S. 375—78 findes: »Epigrammer. efter Holberg.« undertegnet μ. χ. β., hvilket Mærke i Registret opklares som M. C. Bruun ɔ: Malthe Conrad Bruun, der Aaret forud kun 15 Aar gammel var blevet Student med Udmærkelse. I Registret tillægges ham desuden de S. 386—89 under samme Mærke indrykkede Epigrammer, men de er dels originale, dels Oversættelser af Klassikerne og et enkelt fra tysk, og vedkommer ikke Holberg. De 12 Epigrammer, som er oversat »efter Holberg«, er meget frit behandlede, men forøvrigt ganske vellykkede, selvom man allerede her kan spore den Skarphed i Satiren, som senere førte ham i Ulykke.

Det næste Forsøg paa at oversætte Holbergs Epigrammer blev gjort af daværende Rektor i Trondhjem (senere i Kristiania) Carl Arnoldus Müller (f. 1818 † 1893), der som en Prøve i Illustreret Nyhedsblad. 10. Aarg. Nr. 26. Chria. 1861. S. 109—11 offentliggjorde: »L. Holbergs Epigrammer. (Oversatte fra den latinske Text af f)«. Det var 1. Bogs Nr. 1—2. 5—7. 10—11. 14. 17. 20. 24. 25. 29. 33. 36. 43. 49. 60. 62. 66—67. 76—78. 81. 84—86. 98. 100. 102—03. 125. 145. 153. 155. 171—72. 176—77. 191. 196–98. 207; og smstds. Nr. 27. S. 114. 2. Bogs Nr. 4. 10. 29. 32. 36. 43. 52.

Disse Prøver indledes med en anonym redaktionel Notits (af P. Botten-Hansen): »Intet af Holbergs Arbeider har været saa lidet paaagtet som hans latinske Epigrammer. Næsten Ingen har omtalt dem og heller Ingen har forsøgt at gjengive dem paa Dansk. Kun det forholdsviis ringe Antal af disse Epigrammer, over hvilke Holberg i Form af Forklaringer har udarbejdet sine »Moralske Tanker«, findes oversatte i den ved G. Rode i 1859 besørgede nye Udgave af dette Skrift. Og dog ere hine Epigrammer mærkelige baade ved sit Indhold, da en overmaade stor Række Tanker og Indfald deri findes fremsatte kort og fyndigt og med det for Holberg eiendommelige Lune, og fordi de ere af saa væsentlig Betydning for Holbergs literære Charakteristik og ved et indtrængende Studium af hans Skrifter. Holberg havde maaskee mere end nogen anden Forfatter sine Yndlingstanker og Indfald, som han atter og atter næsten ligesom uvilkaarlig førtes ind paa, og som han ikke blev kjed af at reproducere paa de forskjelligste Maader og i de forskjelligste Skrifter. Saaledes vil Ideer og Indfald, som løseligen ere henkastede i »Peder Paars«, findes udmyntede paa en forskjellig Viis i hans senere Skrifter, navnlig i Komedierne og Niels Klim. Og hvad der igjen først er fremkommet i disse Digterværker, kan siden i Hovedsagen forekomme paa de mest uventede Steder i hans

øvrige Skrifter, ligetil hans Skolebøger. Til at forfølge hiin Retning af Holbergs Forfatterskab giver dog intet af hans øvrige Skrifter et saa stort Materiale som hans Epigrammer. Thi det egentlige Substrat for disse er deels Tanker, som han alt tidligere har behandlet i udførligere Form, men her trukket sammen i en epigrammatisk Spids, deels Ideer, som han først nu har fremsat i en koncentreret Form, men som han siden udførligere har udviklet, enten i de »Moralske Tanker« eller paa spredte Steder. Hertil kommer en Række satiriske og paradoxe Indfald, som han enten tidligere har udtalt, men som her i en anden Form gjentages, eller nye, som han senere selv gjentager«. Og om selve Oversættelsen hedder det: »En Mand, der med philologisk Grundighed forener den for en Oversætter af Digterværker fornødne poetiske Sands, har foretaget sig det i Sandhed besværlige Arbeide, at levere en Oversættelse af disse Epigrammer, og for at erfare Publikums Mening over dette sit Arbeide, er det, at han har sendt os endeel af det allerede færdige Manuskript med Ønske om, at det maatte blive optaget i Nyhedsbladet . . . . . Allerede ved hovedsagelig at vælge Alexandrinen som Versform er Oversættelsen rykket den Holbergske Tidsalders poetiske Kostume nær; men ved Sprogtonen og den hele poetiske Diktion føres vi denne endnu nærmere, ja vi føle os tilmode som om vi læste i Peder Paars eller et andet af Holbergs danske Digte. Hertil kan føies, at Oversætteren heldigen har forstaaet at gjengive Originalens Ordspil og den stilistiske Braad, hvori Epigrammet udmunder sig, og at han har havt Dristighed nok til i Holbergs Aand at klare sig frem over denne farlige Afgrund af hvad Henr. Heine kalder en »vis velgjørende Ekvivocitet«.«

Opmuntret af det Bifald, hvormed de offentliggjorte Prøver var bleven modtaget, udgav Carl Müller da sin Oversættelse af Holbergs Epigrammer, der udkom med følgende Titel:

Ludovici Holbergii | Lib. Baronis de Holberg | EPIGRAMMATUM | Libri Septem. | Nidarosiæ MDCCCLXIII. | Sumptibus Viduæ Andersen. | — og desuden et modstaaende Titelblad: Ludvig Holbergs | Epigrammer. | Oversatte fra den latinske Text | af | Jens Justesen. | Throndhjem 1863. | Jacob Andersens Enkes Forlag. | 8vo.

[Indhold: Titelblade (bagpaa det med den danske Titel: »Trykt hos Brøgger & Christie. Kristiania.«) Præfatio autoris ad V priores epigrammatum libros, | editos MDCCXXXVII. | S. V—VIII; Holbergs Fortale til første Udgave af Epigrammerne. | (Oversættelse). | S. IX—XII; Halvtitelblad: Holbergs Epigrammer (S. 1); Teksten (paa venstre Side den

latinske Tekst, paa højre Oversættelsen) S. 2—347; Trykfejl og Rettelser, S. 348 upag.].

Oversættelsen er foretaget efter den samlede Udg. 1749, som det fremgaar af, at de to i denne Udgave udeladte Epigrammer af 2. Bog (Nr. 107 og 141) ogsaa er forbigaaet her og at Nummereringen i 4. Bog er i Overensstemmelse med denne Udgave og altsaa afvigende fra det oprindelige Tryk i Opuscula. 1737.

Oversættelsen udkom i 2 Halvdele 1862 og 1863 og saaledes, at man kunde faa den latinske Original for sig og Oversættelsen for sig. Prisen var for den latinske Tekst 48 Sk., for Oversættelsen 80 Sk. og komplet 1 Spd. 8 Sk.
Jfr. Boken om bøker. 1. aarg. 1926. S. 203—04.

Den 1. Halvdel blev anmeldt i Illustreret Nyhedsblad. 11. Aarg. 1862. Nr. 25 ($^{22}/_{6}$). Christiania. S. 108: »Det følger af sig selv, at Ordspil og Vittigheder frembyde særegne Vanskeligheder ved Overførelsen fra Latinen i vort Sprog, og alene Hensynet hertil har vel været tilstrækkeligt til at afskrække Oversætterne, ikke at tale om den Uvidenhed om dette Arbeides Værd, maaskee endog Tilværelse, hvori selv Yndere af Holberg have staaet. Ved Ordspil kan der egentlig ikke blive Tale om en Oversættelse, men kun om Reproduktion. Oversætteren maa finde nye tilsvarende Faktorer istedetfor dem, der boltrede sig i Originalen. Dette kræver digterisk Bevægelighed og Dristighed hos Oversætteren, han maa slaa de samme Tankens og Sprogets Volter, som Originalens Forfatter har gjort, men paa egen Haand, kun i hans Aand og Maneer. Denne svære Opgave synes Forfatteren os — ialfald i mange Stykker — at have løst overordentlig heldigt. Han har givet os Paranomasier, saaledes som de, fremsatte med fuld sproglig Frihed, i den Holbergske Tid og dens Aand, vilde have lydt. At de nu ikke alle smage, er ikke Oversætterens, men den forandrede Smags Skyld, thi de mest beundrede Paranomasier fra Holbergs egen Tid vilde lige saa lidet smage Nutidens Læsere. En forøget Vanskelighed ved Arbeidet har Oversætteren paalagt sig derved, at han som oftest bruger rimede Vers (Alexandriner), sjelden Hexametre. Rimet vil ikke altid lade sig slynge om en i et vist Antal Linier indesluttet prægnant Tanke med dens betegnende Udtryk og Metamorphoser, uden at disse behandles med større Frihed eller erstattes af andre. Oversætteren har da ogsaa oftere istedetfor ordlydende Oversættelse givet friere Reproduktioner, skjønt han aldrig er gaaet saa vidt som den uforlignelige Sprogmester Baggesen i Versene i Niels Klim. Vi udtale da heller ikke nogen Daddel over den tagne Frihed; den var en simpel Nødvendighed, naar der skulde benyttes rimede Vers, og dette synes os en aabenbar Vinding, saavel for Afvexlingen, som for Tankernes drastiske

Udtryk. Hvad der ved en Oversættelse af »Vittighedsværker« jo ligger større Vægt paa, end den ordlydende Gjengivelse, er Reproduktionen af Originalens Indhold og Tanker i en saadan Form, at endog Læsere, der ikke kjende denne, æsthetisk kunne nyde den, og modtage det samme Totalindtryk deraf, som om Forfatteren havde skrevet i det Sprog, hvori hans overførte Arbeide læses. Og med denne Maalestok for Øie finde vi denne Oversættelse af Holbergs Epigrammer at være et lige saa mærkeligt som fortjenstligt Arbeide. Især maa vi beundre den Fortrolighed med Holbergs Aand og Stiil, som udtaler sig gjennem denne Oversættelse, og som ofte frister os til at glemme, at vi læse — ikke et Originalværk fra Holbergs egen Tid, men et moderne Arbeide. Med Hensyn til Stilens arkaiserende Præg synes Oversætteren os at have gaaet en heldig Middelvei. Dreven til det Yderste vilde Affektationen vanskelig undgaaes, og i Oversættelsen af den prosaiske Fortale, hvor Sprogforældetheden yderligere er gjennemført, ligger Affektationen ikke synderlig fjernt«. Anmeldelsen er sikkert af P. Botten-Hansen.

Desuden findes en Anmeldelse i Trondhjem Adresseavis. 1862. Nr. 131.

Sigurd Müller i sin nedenfor anførte Oversættelse 1902 kalder Müllers Oversættelse »en Oversættelse af fænomenal Slethed«. en meget haard og ubillig Dom.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,00; 1925 paa M. Lorenzens for 15,00.

Et Udvalg af Carl Müllers Oversættelse udkom u. T.:

Ludvig Holberg | NIOGNITI | EPIGRAMMER | OVERSATTE FRA DEN LATINSKE | TEKST AV | JENS JUSTESEN | (REKTOR CARL MÜLLER) | KRISTIANIA | Gyldendalske Bokhandel | KJØBENHAVN—LONDON—BERLIN | MCMXXII. | 8vo.

[Indhold: (overfor Titelbladet et andet Titelblad: GYLDENDALS | (Boghandelens Vignet) | MINIATUR | BIBLIOTEK |; Titelblad | bagpaa dette: KIRSTES BOGTRYKKERI | KRISTIANIA |; Forord S. 7—9; blank Side (10); Teksten S. 11—72.].

Den udsendtes indbundet i blomstret Tøj, med en Etikette i Forsidens højre Hjørne: Ludvig Holberg | NIOGNITI | EPIGRAMMER |

I det lille anonyme Forord [af Harald Grieg] hedder det: »Det er gaat Holberg som de epigramforfattere hvis skjæbne han beklager. Men det er synd. Mange av hans epigrammer er rigtignok saa tidsbundne at de intet bud har til den moderne læser,

men en stor del har bevaret sin friskhed gjennem de snart to hundrede aar som er gaat siden de blev skrevet. Det utvalg som er tat med i dette lille bind skulde ialfald, enten ved sit vid, sin bonsens eller ved sin — ofte temmelig grovkornede — skjemt, endnu ha betingelser for at kunne underholde og more«.

Epigrammerne i dette Udvalg har ingen Angivelse af, fra hvad Bog de er taget, lige saa lidt som noget Nummer. Müllers Oversættelse er aftrykt nøjagtigt som i Udgaven 1863. Anmeldt i Soranerbladet. 7. Aarg. 1923. S. 73 (af H. G. Olrik).

Prisen var indbunden 2,00.

I Kolding Skoleprogram. Kolding 1901. S. 53—67 findes: HOLBERG. | Latinske Epigrammer. | Oversatte | af | Sigurd Müller. | , indledet med et kort Forord: »Af den brogede Mangfoldighed er her nu til Gengivelse paa Dansk sammenstillet en lille Gruppe af, hvad der særlig kaster Lys over Forfatterens religiøse Standpunkt. Maaske vil de kunne virke noget til Paavisning af, hvor ægte og alvorlig en religiøs Natur den Mand i Virkeligheden var, der af Samtiden, til Dels ogsaa af Eftertiden, er bleven udpeget som Fjende af Kristendommen«.

De udvalgte Epigrammer, der anføres uden Betegnelse af Bog eller Nummer, var 37 i Tallet. De blev optaget i det følgende Skrift.

(Vignet). LUDVIG HOLBERG | Et Hundrede Epigrammer | Udvalgte og oversatte fra Latin | af Sigurd Müller. | (Vignet; Forlagsmærke). | KJØBENHAVN, 1902 | Det Nordiske Forlag | Bogforlaget Ernst Bojesen, | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Smudstitel (med samme Inddeling som paa Titelbladet, endende med Oversætterens Navn); Titelblad, Dedikation til Professor, Dr. phil. M. Cl. Gertz; (Forord) upag.; 3 Sider; undertegnet S. M.; Slutningsvignet; Teksten (ovenover Frise) S. 1—33; Slutningsvignet; blank Side; derefter paa en ny Side: Omslag, Titel, Friser og Vignetter | tegnede af | HANS TEGNER | Oplag: 2000 Eksemplarer | Trykt af | SIMON BERNSTEEN | (Vignet). | KJØBENHAVN | 1902 | (Omslag aldeles som Titelbladet)].

I Fortalen bemærker Oversætteren: »Stort flere end de hundrede, der her er gengivne, er der næppe Grund til at indlade sig med. Sagen er den, at en stor Mængde af Epigrammerne er ganske blottede for »Pointe« og ude af Stand til at interessere ved andet end ved sund Tanke, som Holberg anden Steds har givet fyldigere Udtryk. Andre er saa uhøviske, at der ikke findes noget blot nogenlunde tilsvarende dertil i Holbergs danske Skrifter, atter andre, og det ikke saa faa, er absolut uoversættelige, fordi de er

byggede paa Grundlag af latinske Ords Dobbeltbetydning eller Lydlighed, hvortil der ikke findes noget tilsvarende i det danske Sprog. . . . Med Hensyn til Oversættelsen er der fra min Side kun at sige, at jeg — som vel forøvrigt enhver let vil kunne se — ikke har søgt at efterligne Holbergs Stil og Sprog. Det vilde vel ikke have været synderlig vanskeligt her at lave en »Pastiche«, men saadanne Sager er dog altid af tvivlsom Værd og kommer endog let til at virke i modsat Retning af den tilsigtede — som usmageligt Pikanteri«.

Oversætteren har under hvert Epigram anført, fra hvilken Bog det er taget og tillige dets Nummer.

Oversættelsen er, som en Sammenligning med Carl Müllers Oversættelse ogsaa vil udvise, temmelig fri.

Prisen var 1,00; i 1914 nedsat til 0,35.

MORALSKE FABLER

ORIGINALUDGAVE 1751

L. HOLBERGS | Moralske | Fabler | Med hosføyede | Forklaringer | Til | Hver Fabel. | Kiøbenhavn, 1751. | Trykt paa AUTORS | egen Bekostning. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Fortale | til | Læseren. | upag.; sign.)(2—)(6(v); 10 Sider; lille Slutningsvignet; Teksten (ovenover Frise) S. 1—258; sign. A—R(v); Slutningsvignet; Fortalen er trykt med en større Type end selve Teksten, og Forklaringerne til hver Fabel med en mellemstor].

Skriftet er rimeligvis trykt hos Berling.

I Fortalen bemærker Holberg: »Jeg haver udi Forbereedelsen til mine moralske Tanker tilkiendegivet de adskillige Maader, som Skribentere have betient sig at moralisere paa, og viset, at ingen Maade er uskyldigere og tilligemed kraftigere end den, som skeer ved Fabler. Deraf have mine Skrifters Velyndere taget Anledning at opmuntre mig til saadant Arbeyde, hvilket jeg dog længe haver taget udi Betænkning, eftersom jeg haver holdet mig ubeqvem til et Verk, som gandske faa Skribentere have dristet sig til«. Han fremhæver af de gamle særlig Æsopus og af de nye Gellert, om hvis Fabler han siger »at jeg haver læset faa Tydske Bøger af det slags med større Behag« og fortsætter »Hvad disse mine Fabler, som ere 232. udi Tallet angaaer, da, naar jeg undtager en Snees deraf, ere de alle Originaler og af min egen Invention . . . . Hvorom alting er, da seer man af dette mit Verk, at jeg haver villet efterkomme, hvad som jeg engang nogenledes haver forbundet mig til, nemlig at

moralisere paa alle brugelige Maader: Andet Sigte kand ikke være ved disse Fablers Forfattelse: Thi, at jeg en tiidlang ikke haver skrevet Bøger for at vinde noget derved, derom kand de vidne, som vide mine Oplage, og som have seet hvor mange Exemplarier deraf ligge usaalte, saa at Regningen bliver langt anderledes end som visse Folk indbilde sig, og at de vildfare, som holde for, at ved hvert Skrift nedregne Penge, da jeg dog ved mine sidste Skrifter neppe haver kunnet stoppe paa mine giorte Bekostninger, endskiønt de med samme Fliid ere udarbeydede, som de forrige. Aarsagen dertil er den uhørlige Mængde af Danske Skrifter, som nu omstunder kommer for Lyset; item dette, at Almuen læser fast med lige Behag alt hvad som er paa Prent, og at de saa kaldne fornemme Folk finde ingen Smag uden i Franske Skrifter. Nogle meene, at eftersom jeg haver satt mig for at moralisere paa alle brugelige Maader, jeg saadant endnu ikke haver opfyldt, efterdi en Maade staaer tilbage, som er at moralisere ved Portraits og Characterer efter Theophrasti og Bruyeres Plan: Men saadan Skrive-Maade er farlig, og giver Anledning til at applicere Charactererne paa visse Personer. Derforuden behøves her til en opskruet og concise Stiil, som gemeenligen giør Charactererne behagelig.«

I sin 447. Epistel (Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. V. 1875. S. 15) skriver Holberg om dette Arbejde: »Udi det Aar 1751. komme for Lyset mine Moralske Fabler, hvoraf udi samme Aar skeede tvende Editioner foruden den Tydske Oversættelse; Samme Fabler ere mestendeels Originaler, og ere skrevne paa løs Stiil, hvortil jeg har givet Aarsag udi Fortalen af samme Fabler«.

Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLXXI: »Diese Fabeln werden insgemein für des Schlechteste gehalten, was Holberg jemals geschrieben hat. Ein gewisser Skribent spricht: Er wünschte, Holberg mögte einige seiner letzten Werke, vornehmlich seine Fabeln, nicht geschrieben haben. Ich will sie zwar nicht loben; allein mich dünkt doch, dasz wenigstens einige Fabeln einen so harten Tadel keinesweges verdienen« og henviser iøvrigt til sin Fortale til sin tyske Oversættelse af Fablerne.

Ogsaa Suhm (Samlede Skrifter. X. Kbh. 1793. S. 370) udtaler sig meget skarpt om dem: »Dette Skrift er sammenskrabet fra alle Kanter, og derfor meget ujævnt. Nogle Fabler ere gode, som ere tagne af de Engelske. Men andre indeholde ei andet end Ammestuesnak. Overalt er Stilen slet, og har Autor ingen Umage giort sig, og ingen Konst anbragt. I intet Skrift er han sig mere uliig«. I sin 1786 skrevne Karakteristik af Holberg

(Saml. Skrifter. IV. Kbh. 1789. S. 308) udstøder han endogsaa det Hjærtesuk: »Gid han aldrig havde skrevet sine Fabler«.

I nyere Tid er A. E. Boye, der 1832 udgav Fablerne paany (i Athene. IX. Kbh. 1817. S. 362—68) optraadt som Forsvarer for Holbergs Arbejde, idet han bemærker: De »moralske Fabler« ere nu omstunder ei meget kiendte, men have hos de fleste et Slags Fordom imod sig; hvilken udentvivl især grunder sig paa Ubekiendtheden. Thi, om der endog med Hensyn til Titlen *Fabler* (efter Lessings Definition er Ordet *moralsk* aldeles overflødigt) kan giøres Indsigelse mod en Deel af disse Smaafortællinger: saa ere de dog alle af saa megen Interesse, og, hvad den største Deel af dem angaaer, saa vittige og lunefulde, at neppe nogen, som begynder at læse dem, lægger dem ulæste bort. Havde Digteren kaldet dem Fabler og Indfald, eller givet Samlingen hvilkensomhest anden Titel, der tydede paa en Blanding af virkelige Fabler og korte Fortællinger, som allene have Indklædning tilfælles med Fablen; saa vilde Critiken uden Tvivl, saa lidet som Læseren, gaae i Rette med ham om Indholdet. Den Læser nemlig, der allene søger Underviisning og Moro, ubekymret om de udvortes Former, finder her en baade lærerig, munter og forlystende Læsning, mange sindrige Fremstillinger af moralske Sætninger, afvexlende med mange humoristiske Træk, der forraade den comiske Digter, stundom endog med overgivent Spøg.« Videre polemiserer han mod Lessings haarde Dom over Fablerne, om hvilken kan henvises til den nedenfor nævnte tyske Oversættelse.

I nyeste Tid har Professor Carl Roos først i nogle Artikler i Nationaltidende (3. og 4. Januar 1924) og siden i et af Holbergsamfundet af 3. December 1922 udgivet Skrift: Om et upaaagtet Værk af Holberg. Kbh. 1930 fremsat endel originale Betragtninger over Holbergs Fabler. Skriftet blev anmeldt $^{5}/_{12}$ 1930 i Berlingske Tidende af Henning Kehler; mod denne Anmeldelse nedlagde Harald Nielsen en Protest, hvad der affødte et Gensvar af Kehler, begge i Berlingske Tidende $^{9}/_{12}$ s. A.

Desuden offentliggjorde P. A. Rosenberg i Nationaltidende $^{5}/_{12}$ s. A. en Artikel: »En Indsigelse. Var Holberg en iskold Egoist?«

Endel af de i disse Fabler behandlede Emner er hentet direkte fra Holbergs »Moralske Tanker«, hvis Vendinger ofte er ligefrem overført, f. Ex. 14. Fabel (S. 20—21), medens andre kun har beholdt selve Grundlaget, f. Ex. 17. 18. 21. og 74. Fabel. Nogle er hentet fra de almindelige Fabelsamlinger, navnlig Jacob Bidermanns Utopia (hvorfra Holberg bl. a. ogsaa laante Emnet til Jeppe paa Bjerget), nemlig, som forøvrigt angivet af Holberg selv, 16. 17. 23. 65. 115. Fabel, men ogsaa fra de af ham i Fortalen lovpriste Fabler af Christian Fürchtegott Gellert,

(eller som Holberg benævner ham: Geller), der var udkomne i Aarene 1746—48, nemlig 198. og 200. Fabel, og Lafontaine, nemlig 218. Fabel. Endelig findes et Par orientalske Fabler, nemlig Nr. 38 (En Persiansk Fabel) og Nr. 178 (En Chinesisk Fabel) samt som Nr. 120 uden Overskrift en historisk Anekdote, som Holberg selv indleder med følgende Undskyldning: »Skiønt dette Skrift befatter ikke uden moralske Fabler, kand jeg dog ikke efterlade her at anføre en sandfærdig, skiønt latterlig Historie, som tildrog sig udi den Roman-Catholske Dronning Mariæ Tiid udi Engeland.« Denne sidste falder ved sit Emne helt udenfor Rammen og Moralen: »Af denne Historie sees, at ved et ringe og latterligt Paafund en almindelig Lande-U-lykke blev afvendt« faar den ikke til at passe bedre.

Morsomt nok har Holberg forøvrigt paa flere Steder i disse Fabler gjort Brug af Aktualiteten, saaledes i den 33. Fabel, hvor han hentyder til den Tyrketro, man paa hans Tid nærede til Tjærevandets Virkninger overfor forskellige Sygdomme og hvorom man kan finde Vidnesbyrd bl. a. i hans Epistler, Nr. 71 (jfr. Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. I. 1865. S. 419—21), 293 og 399 (jfr. Bruuns Udg. IV. S. 441) og i Grams Breve (Breve fra Hans Gram. Udg. af H. Gram. Kbh. 1907).

Herhen hører ogsaa Historien om Skibet i Maanen, som Holberg omtaler i sin 141. Epistel (jfr. Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. II. 1868. S. 403—04), og i flere af sine Komedier samt i 34. Fabel.

I denne Sammenhæng kan ogsaa nævnes den 69. Fabel »Pans Rang-Forordning«, hvor de nyttige Dyr har faaet Plads i de fornemste Klasser, medens de »Kongelige« Dyr: Løver, Tigre, Elephanter etc. maa finde sig i at faa Rang og Sæde i den laveste Klasse sammen med Mus, Rotter, Slanger, Skruptudser, ja endog Væggelus.

Til de fleste af Fablerne er føjet en Moral, ofte ret flad og ubetydelig.

Skriftet anmeldtes i Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1751. Nr. 6 ($^{11}/_{2}$) S. 41—42 saaledes: »Følgende Recension er os af en lærd Pen udi det Tydske Sprog meddeelt, og communiceres her vore Læsere igien, for visse Aarsagers skyld, i sin egen Dragt. Alhier sind vor kurzem des berühmten und grundgelehrten Herrn Baron von Holbergs Moralische Fabeln in Dänischer Sprache, auf 258 Seiten in 8vo, welche 232 Fabeln in sich fassen, auf eigene Kosten, ans Licht getreten. Den(!) sinnreiche Hr. Baron ist abermahlen beschäftiget gewesen, der ungesitteten und unartigen Welt, Sittenlehren durch lehrreiche Fabeln zu geben. Wir können es dahero dem Herrn Baron nicht genug verdanken, dasz er sich, ohnerachtet seines

hohen Standes, noch täglich befleisziget, der Welt, hauptsächlich aber seinen Landesleuten, die allerbesten Moralien beyzubringen, und sie von der ungesitteten Welt abzusondern. Der Hr. Baron hat sich durch seine gelehrte und moralische Schriften in der ganzen Welt schon so berühmt gemacht, dasz wir nicht vermögend sind, mehreres zu seinem unsterblichen Ruhme beyzutragen . . . . Wir verweisen also jedweden Leser auf das lehrreiche Werk selbsten, und wollen nur hier die erste Fabel von der Deutschen Uebersetzung, welche mit dem ehesten zum Vorschein kommen wird, denn solche Schriften verdienen sogleich in anderen Sprachen gesehen zu werden, berühren um von derer übrigen ihrer Schönheit zu überzeugen . . . . . Die andern folgen auf gleiche Art«.

Man skulde være tilbøjelig til at tilskrive J. A. Scheibe denne Anmeldelse, men det er dog næppe rigtigt; i hvert Fald stemmer den i Anmeldelsen citerede første Fabel slet ikke med den Scheibeske Oversættelse, hverken i Ordvalg eller Konstruktion. Mon Sammenhængen ikke skulde være, at en ukendt havde begyndt at oversætte Fablerne paa tysk og som Prøve offentliggjorde denne første Fabel og at Scheibe derfor maatte skynde sig for at komme denne Oversættelse i Forkøbet (jfr. L. Holberg, Peder Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von J. A. Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLXXI: »meine in Eil gemachte Uebersetzung« og Anmeldelsens Udtryk: »for visse Aarsagers skyld«.) I hvert Fald kom kun den Scheibeske Oversættelse for Dagens Lys.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1751. Nr. 8 ($^{25}/_{1}$), Nr. 12 ($^{8}/_{2}$), Nr. 17 ($^{26}/_{2}$), Nr. 18 ($^{1}/_{3}$), Nr. 20 ($^{8}/_{3}$): »Ved Trykken er nyelig udkommen Hr. Baron Holbergs Moralske Fabler, med hosfølgende Lærdom ved hver Fabel. Verket, hvoraf kun faa Exemplarier ere trykte, befatter henved 250 Paginer, og er at bekomme hos Autorem for 2 Mrk. Exemplaret« og i Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender. 1751. Nr. 10 ($^{1}/_{2}$), Nr. 12 ($^{8}/_{2}$), Nr. 16 ($^{22}/_{2}$), Nr. 18 ($^{1}/_{3}$): »Ved Trykken er nyelig udkomne Baron Holbergs Moralske Fabler med Forklaringer til hver Fabel, deraf ere kun faa Exemplarier trykte, Verket befatter 260 pag. og selges hos Autor for 2 mk.«

Prisen var som ovenfor angivet 2 Mk.; den blev snart udsolgt og var allerede ved det 19. Aarhundredes Begyndelse en meget sjælden Bog (jfr. Athene. IX. Kbh. 1817. S. 363).

Exemplarer solgtes 1855 paa J. C. G. Johannsens Auktion for 3 Mk. 4 Sk.; 1898 paa Lynges for 2,00; 1913 paa Wimmers for 4,50; 1915 paa Emil Blochs for 23,00: 1922 paa Løvenskjolds for 32,00; 1923 paa S. Wandels for 32,00; paa K. Scavenius' for 55,00; 1925 paa L. E. Bruuns for 34,00; 1927 $^{28}/_{11}$ for 22,00.

2. OPLAG 1751

L. HOLBERGS | Moralske | Fabler | Med hosføyede | Forklaringer | Til | Hver Fabel. | Anden Oplag. | KIØBENHAVN, | Bekostet af Frantz Christian Mumme, | Boghandler. 1751. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Fortale | Til | Læseren. | upag.; sign.)(2—)(6(v); 10 Sider; lille Røsgenvignet; Teksten (ovenover Frise, forskellig fra Originaludg.) S. 1—258; sign. A—R(v); Røskenvignet; Fortalen er trykt med en større Type end selve Teksten og Forklaringerne til hver Fabel med en mellemstor].

Det er et fuldstændigt Optryk af Originaludgaven, som det følger Side for Side, kun med et Par enkelte smaa Forandringer i Fangordet (S. 26 og 247), men indenfor den enkelte Side er der adskillige Forandringer i Linjeskiftet og, da Teksten overhovedet er trykt tættere, er der ofte for at overholde det samme Sideskifte, ladt en stor Plads aaben efter enkelte af Fablerne (f. Ex. S. 246). Endel Trykfejl er rettet, f. Ex. S. 8 L. 5 f. o. gaal (isted. gael), S. 127 L. 8 f. o. hvor (isted. vor), S. 128. L. 7 f. n. Hielp (isted. Hielv), men der er kommet andre istedet, f. Ex. S. 134 L. 1 f. n. Tlgre (isted. Tigre), S. 173 L. 6 f. n. vg (isted. og), S. 195 L. 15 f. o. Hierphiten (isted. Hierophiten).

Prisen har sikkert ligesom for 1. Udg. været 2 Mk.

I Holbergs Bo fandtes kun 1 Exemplar af Fablerne, muligvis af denne Udg. (jfr. H. de Hofman, Samlinger af publiqve og private Stiftelser. I. Kbh. 1755. S. 239).

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,00; 1916 paa Warburgs for 21,00 og paa Auktionen 1/11 for 20,00; 1917 paa Jørgen Møllers Auktion for 62,00; 1918 paa Dyrlunds for henholdsvis 20,00 og 33,00; 1922 15/11 for 14,00; 1923 paa Joh. Levins for 16,00; 1925 paa L. E. Bruuns for 13,00.

BOYES UDGAVE 1832

Fabler | af | Ludvig Holberg. | Paa ny udgivne | ved | A. E. Boye. | Kiøbenhavn 1832. | I Commission i I. H. Schubothes Boghandling. | Forlagt af og trykt hos P. N. Jørgensen. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Halvtitelblad: L. Holbergs | Moralske Fabler. | Med hosføyede Forklaringer. | Tredie lidet forkortede Oplag. |; Forerindring. S. III—XIV (undertegnet A. E. B.); [Holbergs] Fortale til Læseren. S. XVII—XXII. [S. XV—XVI er oversprunget]; Teksten S. 1—204; Indhold. S. 205—10.

Allerede i 1817 paatænkte Boye en ny Udgave af Holbergs Fabler »med en Afhandling om Fabeldigtet«, men først 15 Aar

senere kom denne Udgave for Lyset (jfr. Athene. IX. Kph. 1817. S. 363). I sin Forerindring, der er en videre Udførelse af den ovennævnte Afhandling i Athene, indrømmer Boye, at Fablerne ikke hører til Holbergs bedste Værker, men »Alle Indvendinger uagtet, der kunne giøres mod adskillige af Holbergs Fabler, støder man dog sieldent paa saadanne, hvilke Læseren skulde finde aldeles uden Næring for Forstanden; det er kun meget enkelte Gange man vil træffe Fader Holberg slumrende. . . . . Og hvor kraftfuld og sindriig vaagner han ofte igien!« Iøvrigt polemiserer han mod Lessings skarpe kritiske Udtalelser om Holbergs Fabler.

Han har udeladt 12 af Fablerne »deels fordi de vare Gientagelser af andre, deels fordi de vare enten aldeles ubetydelige eller mislykkede, deels fordi de ei vare af Holberg selv og ei forhøiede Samlingens Værd«, nemlig Nr. 24. 50. 65. 81. 100. 115. 125. 196. 198. 200. 215. 218.

Udgaven er trykt efter Originalen 1751, sammenholdt med 2. Opl. s. A.

Boyes Udgave kostede 64 Sk.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,50; 1920 paa Auktionen $^{6}/_{12}$ for 10,00; 1925 paa M. Lorenzens for 12,00.

Det havde været Rahbeks Mening at optage i det mindste et Udvalg af Fablerne i sin Udg. af Holbergs Udvalgte Skrifter, men i XXI. Del. Kbh. 1814. S. VI meddelte han, at han havde opgivet denne Tanke, fordi Fablerne »dog stedse blive hans meest forulykkede Værk«.

I Børnenes Blad. Udg. af H. K. Hovmøller. IX. Kolding. 1884—85. S. 62—64 er trykt af Fablerne Nr. 80. 41. 196. 157. 13. 1. og 5.

SVENSKE OVERSÆTTELSER

Sedolärande | Fabler, | Med bifogade | Förklaringer, | Af | Baron LUDVIG | von HOLBERG. | Tryckte hos afl. Biörckegrens Enka. | 8vo.

Indhold: Titelblad (pagpaa i en Røskenramme: Imprimatur. | N. v. OELREICH. |); Dedikation til Baron Gustaf Adolph Macklier, undertegn. J. M.; upag.; sign.)(2; 1 Blad; Benägne Läsare. (ovenover Frise) upag.; sign.)(3; 1 Blad; Slutningsvignet; Författarens Företal | til Läsaren. | upag.; sign.)(4—)(6(v); 6 Sider; forskellig Slutningsvignet; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 1—175; sign. A—L8(r): forskellig Slutningsvignet; Dedikationen med en stor Type; Oversætterens og Holbergs Fortaler med en mindre, selve Teksten med en endnu mindre og Forklaringerne med en ganske lille].

Oversættelsen er trykt i Linköping og Udgivelsesaaret angives til 1764. Oversætteren, der kun angiver sig ved sine Begyndelsesbogstaver J. M. under Dedikationen, var Johan Miklin, f. 1726 i Dalarne, 1752 Anskultant i Krigsretten, 1754 Director musices og Organist i Linköping og fik 1761 Titel af Hofsekretær. I sin Henvendelse til Læseren begrunder han denne Oversættelses Fremkomst med, at den svenske Literatur kun har faa Bøger af denne Art at opvise og at de navnlig for Børn afgiver en nyttig og belærende Læsning. Han har tilsat Overskrifter til endel af Fablerne, som manglede en saadan i Originalen. Henvendelsen slutter med disse Ord: »Af desze Fabler äro några antingen helt och hållet uteslutne, eller ock något stycke här och där utelemnat, hwilket skedt på högwederbörlig ort. Behaga dig desze, min gunstige Läsare, så torde antalet wara tilräckeligit, i widrig händelse, är det öfwerflödigt. Må wäl!«

De udeladte Fabler er Nr. 56. 57. 68. 80. 86. 89. 102. 126—28. 165. 174. 178. 182. 223. 229. Karl Warburg (i sit Skrift: Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 60) bemærker, at Nr. 56 (Hvoraf onde Qvinder ere komne i Verden), 86 (Arrige Kierlinger), 89 (Om Fanden og Geederne), 102 (Ræven og Fanden), 126 (Om Fanden og Ræven), 165 (Fruernes Fred (La paix des Dames)) er udeladt fordi »den onde i dessa fabler spelar en stor roll«. Men Oversætteren har dog medtaget Nr. 163 (Om Fanden og Ræven — i den svenske Oversættelse forandret til det mere neutrale: Om Skogsguden och Räfwen). Med Hensyn til den udeladte 68. Fabel vil han vide, at den er udeladt »på grund af dess satir emot ortodoxien, som vill göra Jupiter till en tyran, och hwilket ställes upp såsom en värre villfarelse än att förneka hans tillvaro«. Nr. 127 (Ulvens Undskyldning for Retten), 174 (Ulvens Samtale med Hesten), 178 (En Chinesisk Fabel), 182 (Stillstand mellem Overtroe og Vantro), 223 (Om Rævens sidste Poenitentze og dens Virkning) og 229 (Adskillige Veye til samme Maal) skulde være udeladt »på grund af det »fritänkeri«, för hvilka de äro uttryck« og endelig Nr. 80 (Den anklagede Qvindes Undskyldning) paa Grund af dens Uanstænhed. Den udeladte 57. Fabel, som Warburg ikke har lagt Mærke til, maa vel ogsaa henregnes til de »fritænkerske«, som den svenske Læsekreds ikke maatte stifte Bekendtskab med.

Af Holbergs Fortale, hvor han forklarer, hvorfor han ikke vil »moralisere ved Portraits og Characterer efter Theophrasti og Bruyeres Plan« har Oversætteren udeladt Sætningen: »Ikke at tale om, at det Danske Sprog lider ikke opskrued og afpassed Skrive-Maade, det er løs Tale udi bunden og poëtisk Stiil« og forklarer i en Anmærkning Grunden til Udeladelsen saaledes; »I öfwersättningen är här med flit, en mening utelemnad, på det ingen måtte af okunnighet, förledas til at fälla en sådan

dom om Swenska språket, som Författaren fäldt om sitt modersmål«.

Paa enkelte Steder har Oversætteren helt forandret Slutningsmoralen, saaledes ved den 11. Fabel, ved en enkelt (Nr. 9) helt udeladt den og ved Nr. 35 helt misforstaaet det latinske Citat: »Malo sui similem, quam sibi dissimilem«, der ikke oversættes i Holbergs Original, men her er blevet til: »Jag tycker mer om den, som är sig lik, än den som är sig olik«.

Oversættelsen blev anmeldt i Lars Salvii Lärda tidningar. 1764. Stockholm. Nr. 62 (9/8) S. 245—47: »Sedolärande fabler, med bifogade Förklaringar, af Baron Ludvig Holberg, äro ifrån Biörkegrenska Tryckeriet nyligen utkomne, 175 sidor in 8:vo, utom Företal. Öfwersättaren, Herr Hof-Secreteraren Johan Miklin, har tjänt wår Swenska allmänhet med denna nöjsama Skritft(!), som, jämte många roliga infällen, innehåller de nyttigaste lärdomar. Hans öfwersättning är öfwerallt wäl lämpad efter wårt språk. Några Fabler äro dock därutur för wisza orsaker skul, bårttagne. Af alla Baron Holbergs Skrifter har denna nästan warit minst allmän; ty hon är allenast en gång, nämligen år 1751, tryckt på Danska, och samma år på Tyska öfwersatt: och tyckas desza twå uplagor icke warit tilräckelige, at fornöja så många, som med begärlighet eftersökt och hopsamlat denna Mannens för besynnerlig qwickhet utmärkta Skrifter. Emedan denne Tractat ej tillåter något utförligt utdrag, wilje wi allenast märka et och annat ställe«. Derefter følger Uddrag af flere af Fablernes Indhold og Anmeldelsen slutter: »Häraf finnes Exemplar til köps i Segerdahls Boklåda«.

Et Exemplar solgtes 1925 paa M. Lorenzens Auktion for 16,00.

Märkwärdiga Fabler, etc. | 4 Sider. 4.

Uden Titelblad; Teksten begynder strax med Overskriften: »Om Katten, som bröstade sig af sitt Adelskap«, hvortil er knyttet en Fodnote: »Utur Baron Holbergs Fabler«. Der fortsættes med: »Katten Philosoph«, »Apan Moralist«, »Katten begifwer sig i Munke Kloster«, »Wargens andäktiga Paroxysmus«, »Örnen och Räf-ungarne«, »Om wargarne och Fären«. Paa sidste Side: STOCKHOLM, | Tryck hos CARL STOLPE, 1771. | För Bokhandlaren Holmbergs Räkning. |

Det er Fablerne, Nr, 45, 49 (med udeladt Moral), 70 (med udeladt Moral), 7, 190 (med udeladt Moral), 2 (med udeladt Moral); den sidste: »Om wargarne och Fären« har intet tilsvarende hos Holberg, men er formodentlig original. De Holbergske Fabler er med faa og smaa Forandringer i Retskrivning aftrykt efter Oversættelsen 1764.

Warburg (anf. Skrift S. 61) skriver om denne Piece: »Denna fabelsamling har tydligen utkommit med politisk syfte, och synes särskildt ha varit riktad mot adeln och mot presterne. Den sista fabeln förklarar att fåren aldrig mer skola ha vargar till förmyndare och slutar med ett politisk epigram«. Satiren er rettet mod det saakaldte Compositions-förslag, en i Begyndelsen af Rigsdagen 1771 paa Gustaf III.s Tilskyndelse og i hans Nærværelse indgaaet Overenskomst mellem Lederne af Hatte- og Huepartiet, hvorved man vilde gøre en Ende paa Partikampene. Overenskomsten blev skriftlig bekræftet d. 27. Juni 1771, men blev snart sat ud af Kraft. Hentydninger til dette Compositionsförslag findes i den sidste Fabel, der som nævnt ikke skyldes Holbergs Pen, men den anonyme Udgiver har ogsaa listet Ordet »Composition«, ovenikøbet med Tillæget »falsk« ind i Moralen til (Nr. 7) »Katten begifwer sig i Munke Kloster«, hvor det ikke har noget tilsvarende i Originalen eller den oprindelige svenske Oversættelse.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,75.

VALD SAMLING | AF | Nöjsamma och Sedolärande | FABLER; | Ett moraliskt bildande Tidsfördrif | FÖR | BARN OCH UNGDOM, | EFTER | Baron L. von HOLBERG. | Med 3 kolorerade Plancher. | STOCKHOLM, | ELMÉNS OCH GRANBERGS Tryckeri, 1837. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten S. 3—62 (sign. (1)—4 7(v)); lille Slutningsforsiring; de 3 kolorerede Tavler er indsat henholdsvis foran Titelbladet, S. 20 og S. 50; Bogen foreligger i en Kartonage, der paa Forsiden i en dekorativ Ramme bærer Titlen: VALD | SAMLING | AF | Nöjsamma och Sedolärande | FABLER; EFTER | Baron L. von HOLBERG. | Med 3 Plancher.; Bagsiden har samme Ramme, men i Midten en Delfin (?) snoende sig om en Trefork: nederst paa Bagsiden: Priset: 16 sk. B:ko; Moralen er trykt med en mindre Type end selve Teksten; Tavlerne hører til Nr. 65, 17 og 7].

De meddelte Fabler er i Rækkefølgen: Nr. 65. 22. 68. 70. 66. 23. 17. 115. 25. 29. 43. 57. 100. 130. 16. 33. 35. 118. 162. 128. 204. 39. 21. 1. 7. 124. 9. 2. 122 og 15. Adskillige af dem har faaet nye Titler og Teksten er undertiden forkortet og omarbejdet efter de barnlige Læsere, for hvilke Samlingen var bestemt.

Det er en helt ny Oversættelse, til hvilken den ovenfor nævnte fra 1764 slet ikke synes at være benyttet. Den anonyme Oversætter var Ludvig Teodor Öberg, f. 1720 † 1760 i Stockholm; en Søn af Bogtrykkeren af samme Navn, der var Indehaver af det Trykkeri, hvori Oversættelsen blev trykt. Han virkede som

Bogtrykker og Litograf i Stockholm og udgav under forskellige Pseudonymer en Række meget yndede Sangbøger og Børnebøger (jfr. K. Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 61—62).

VALD SAMLING | AF | NÖJSAMMA OCH SEDOLÄRANDE | FABLER, | Ett moraliskt bildande Tidsfördrif | FÖR | BARN OCH UNGDOM. | AF | L. v. Holberg. | ANDRA UPPLAGAN. | MED TRE KOLORERADE PLANCHER. | STOCKHOLM, 1843. | Elméns & Granbergs Tryckeri. | 8vo.

[Indhold: Titelblad: Teksten S. 3—63 (sign. (1)—$4_{7(r)}$; de 3 kolorerede Tavler er indsat henholdsvis foran Titelbladet, S. 22 og 52; Bogen foreligger i en Kartonage, der paa Forsiden i en dekorativ Ramme (betydelig simplere end i 1. Opl.) bærer Titlen: HOLBERGS | FABLER FÖR BARN. | ANDRA UPPLAGAN. | Bagsiden har samme Ramme, i Midten i en firkantet Ramme Ordene: Pris: 20 sk. b: ko; Moralen er trykt med en mindre Type end selve Teksten; Tavlerne hører til de samme Fabler som i 1. Oplag].

Det er et ligefremt Optryk efter 1. Oplag; Tavlerne frembyder enkelte mindre Afvigelser og Farverne er forskellige og i det hele klarere og kraftigere i dette Oplag. Oversætteren har heller ikke paa dette Oplag navngivet sig.

VALD SAMLING | AF | NÖJSAMMA OCH SEDOLÄRANDE | FABLER, | Ett moraliskt bildande Tidsfördrif | FÖR | BARN OCH UNGDOM. | AF | L. v. Holberg. | TREDJE UPPLAGAN. | MED TVÅ KOLORERADE PLANCHER. | STOCKHOM, | P. A. HULDBERGS FÖRLAG. | 32mo.

[Indhold: Titelblad; Teksten S. 3—44 (sign. 1—$2_{6(v)}$; S. 44 nederst: STOCKHOLM, | P. A. HULDBERGS BOKTRYCKERI. | 1851 |; de to kolorerede Tavler er indsat henholdsvis foran Titelbladet og S. 16; Bogen foreligger i en Kartonage, der paa Forsiden i en dekorativ Ramme (stiliserede Blade, forskellig fra de to første Oplag) bærer Titlen: Fabler | för | Barn och Ungdom | AF | HOLBERG. |; Bagsiden er fuldstændig blank; Moralen er trykt med en mindre Type end selve Teksten; Tavlerne hører til Nr. 65 og 17].

Det er et ligefremt Optryk efter 2. Opl., med enkelt Ændringer i Retskrivningen; Tavlerne frembyder enkelte mindre Afvigelser og Farverne er forskellige; den 3. Tavle, hørende til 7. Fabel er, uvist af hvilken Grund, udeladt. Oversætteren har heller ikke paa dette Oplag navngivet sig. Trykkeaaret var vistnok 1851.

Prisen var 62 Sk.

Nogle af Holbergs Fabler findes oversat i:

Det | VÄLKOMNA BESÖKET | i Barnkammaren, | eller | VALDA FABLER | för | Smärre Barn | af | LESSING, HOLBERG, m. fl. | Öfversättning. | STOCKHOLM, | Elméns och Granbergs Tryckeri. | 1839. | 8vo.

[Indhold: Titelblad, foran farvelagt Titelbillede; Teksten S. 3—72; S. 18. 36 og 54 farvelagte Tavler; Kartonagen har en forsiret Ramme, den samme paa For- og Bagsiden; paa Forsiden en Titel som paa Titelbladet, endende med Ordene »m. fl.«, paa Bagsidens Midte: »28 sk. B:ko«].

Det angives ikke, hvem Oversætteren er, ej heller hvilke af Fablerne der hidrører fra Holberg.

Ex. i Kungl. Biblioteket, Sthlm.

TYSK OVERSÆTTELSE 1751

Moralische | Fabeln | mit beygefügten | Erklärungen | einer jeden | Fabel. | Aus dem Dänischen | des | Herrn Barons von Holberg | übersetzt | durch | I. A. S. K. D. C. | (Kobberst. Vignet: en kronet Kvindeskikkelse, pegende paa Indskriften: Omnis sufficientia nostra ex ea est, med 2 vingede Børn og en Tavle, hvorpaa Boghandlerens Initialer F. C. M., sign. Krügner jun. sc.) | Leipzig, verlegts Franz Christian Mumme, | Buchhändler in Kopenhagen. 1751. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorbericht | des | Uebersetzers. | (ovenover Frise); upag.; 2—5(v); 8 Sider; undertegnet: »Sonderburg auf der Insel Alsen, den 13. Tag des Märzmonats. 1751«; Vorrede | des Verfassers. | (ovenover forskellig Frise) upag.; sign. (6—8v); 6 Sider; Slutningsvignet; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—245; sign. A—Q3(r); forskellig Slutningsvignet; Verzeichnisz | aller Fabeln. | S. 246—56; sign. Q3(v)—Q8(v); forskellig Slutningsvignet; Vorbericht er trykt med en stor Type; Vorrede og Teksten med en noget mindre og Moralen med en endnu mindre; Verzeichnisz med samme Type som Teksten].

Oversætteren angiver sig ved Bogstaverne I. A. S. K. D. C. som Joh. Ad. Scheibe, Königl. Dänischer Capellmeister. I sin »Vorbericht« meddeler han, at Fablerne »sind nur erst vor wenigen Wochen in dänischer Sprache im Drucke erschienen«, at han har »aus verschiedenen Ursachen nur vierzehn Tage auf die Uebersetzung derselben verwenden können« samt at han paa Grund af Fraværelse fra Stedet, hvor Bogen blev trykt, ikke kan indestaa for Trykfejlene. De »forskellige Aarsager«, der minder om Udtrykket »visse Aarsager« i den ovennævnte Anmeldelse i

Kiøbenhavnske nye Tidender om lærde og curieuse Sager 1751. Nr. 6, kan maaske forklares, som ovenfor, ved, at en ukendt havde villet oversætte Holbergs Fabler paa Tysk og at Scheibe derfor maatte skynde sig for at komme først.

Om Fablerne selv bemærker han: »Ueberdieses wird man finden, dasz einige dieser Fabeln, vornehmlich diejenigen, welche allegorische Erdichtungen oder Erzählungen enthalten, unverbesserliche Meisterstücke sind, die sowohl in Ansehung ihrer Erfindung med Ausarbeitung, als auch in Ansehung ihrer Absicht und gelaüterten Moral, ein ungehäucheltes Lob verdienen .... Kurz: der Herr Baron hat seinem etwas zu genau bestimmten Titel seines Werks, indem er es moralische Fabeln mit Erklärungen nennet, eine völlige Genüge geleistet. ... Er zeigt sich also in diesen Fabeln, so wohl als ein scharfsinniger Fabeldichter, als ein gründlicher Sittenlehrer«. Hvad selve Oversættelsen angaar forsikrer han »dasz ich dem Original nichts vergeben, und mich aufs genaueste nach dem Dänischen gerichtet habe. Ich zweifele, dasz man mir eine einzige Stelle wird aufweisen können, die nicht der Grundschrift gemäsz ist; und folglich wird man mir eine unterlassene allzustrenge Ausbesserung der Schreibart im Deutschen desto eher verzeyhen«. Endvidere har han tilføjet en Fortegnelse over Fablerne, hvilken fattedes i Originalen, samt undertiden, hvor Fablerne manglede Overskrift, tilføjet en saadan »welches der Herr Verfasser bestens aufnehmen wird«.

Sluttelig gør han opmærksom paa nogle Fejl og Misforstaaelser i sin tyske Oversættelse af Peder Paars fra Aaret i Forvejen.

Det har sin Interesse i Sammenhæng med hans Udtalelser i denne Vorbericht at citere, hvad han om samme Skrift bemærker i L. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLXXI—CLXXII: »Unter diesem Titel kamen sie auch 1751 nach meiner in Eil gemachten Uebersetzung deutsch heraus. ... Ich will sie zwar nicht loben; allein mich dünkt doch, dasz wenigstens einige Fabeln einen so harten Tadel keinesweges verdienen. Mein Urtheil, dasz ich in der Vorrede zu meiner Uebersetzung darüber gefället habe, dünkt mich noch immer wahr zu seyn, nämlich, dasz der Verfasser die natürliche Einfalt, das Ungeschminkte und eine richtige Bemerkung aller Charaktere der redenden und handelnden Personen fast insgemein erreicht habe — ferner dasz einige Fabeln, die allegorische Erzählungen enthalten, unverbesserlich so wohl in Ansehung der Erfindung und Ausarbeitung, als auch in Ansehung der Absicht wären. So ist es auch wohl unstreitig gewisz, dasz einige kleine Fabeln vollkommen im äsopischen Geschmacke geschrieben sind. Das aber läugne ich auch nicht, dasz verschiedenes

auch an den besten Fabeln auszusetzen seyn mögte, und dieses betrifft meistentheils die beygefügten Erklärungen, die ofters theils übel gerathen, theils unrichtig, theils auch allzuplatt und fast niemals naif sind. Allein der Verfasser hat in seiner Vorrede gewisse Eigenschaften zu erkennen gegeben, die er von seinen Fabeln verlanget; diese nun, dünkt mich, hat er sehr wohl getroffen; und wenn er dieses gethan hat: so hat er bereits allem möglichen Tadel vorgebeuget. Wenn aber mit seinen Grundsätzen, die er von der Fabel und der ihr eigenen Schreibart angiebt, nicht alle Dichter und Kunstrichter zufrieden sind: so ist dieses wieder etwas anders: als dann aber trifft die Kritik nicht so wohl die Fabeln, als die kritischen Regeln, nach welchem der Dichter gedacht und geschrieben hat«.

Holbergs Fortale er oversat i sin fulde Længde uden nogen Udeladelse og alle de 232 Fabler er medtaget i Originalens Rækkefølge, endogsaa de fra Gellert hentede Fabler, der saaledes gennem en Omvej vendte tilbage til deres oprindelige Sprog, i hvilken Anledning Oversætteren ved Fodnoter har gjort opmærksom paa, hvor i Gellerts Fabler de fandtes.

Af Oversætteren selv findes kun ellers to Noter (S. 56 og 141) til Forklaring af nogle i Oversættelsen bibeholdte danske Udtryk.

Scheibes Oversættelse blev anmeldt i Berlinische privilegirte Zeitung. 1751 af G. E. Lessing [optrykt i Lessings gesammelte Schriften. Herausgeg. von Karl Lackmann. 3. Aufl. besorgt durch Franz Muncker. IV. Stuttgart. 1889. S. 321—22]: »Diese Fabeln hat der berühmte Verfasser nur vor kurzen in seiner Muttersprache herausgegeben und wir sind die Uebersetzung dann eben dem geschickten Manne, welcher uns das komische Heldengedichte, Peter Paars, deutsch geliefert hat, schuldig nemlich dem Hrn. I. A. Scheibe, Königl. Dänischen Kapellmeister. Er wird es uns nicht übel nehmen, wenn wir, was den Werth dieser Fabeln anbelangt, mit ihm nicht einer Meynung seyn können. Der Herr von Holberg gehört unter diejenigen Schriftsteller, welchen einige mit Recht wohlaufgenommene Werke das glückliche Vorurtheil verschaft haben, als ob alles, was aus ihrer beschäftigten Feder flieszt, vortreflich seyn müsze. Troz diesem Vorurtheile aber wagen wir zu sagen, dasz seine Fabeln überhaupt erbärmlich, und unter allen zweyhundert und zwey und dreiszigen nicht zwey und dreiszig leidlich sind. Er hat sie in ungebundener Rede abgefaszt, welches wir weder billigen noch tadeln wollen. Die Wahrheit aber zu sagen, so trauen wir dem Hrn. Verfasser nicht einmal zu, dasz er im Stande sey, den Versen diejenige reitzende Einfalt zu geben, welche sie nothwendig haben müssen, wenn sie zum Vortrage der Fabeln geschickt seyn sollen. Wir wollen zur Probe ein Paar von den kleinsten

hersetzen, woraus der Leser ohne uns schlieszen wird, dasz der Herr von Holberg auf das höchste der dänische Stoppe[1]) ist«. Som Prøver citerer han til Slut Nr. 185 (Elephanten og Beveren) og Nr. 187 (Om Sye-Pigen, som tabte sin Naal) — unægtelig to af de ubetydeligste af alle Holbergs Fabler.

Lessing vender tilbage til Holbergs Fabler i sin egen Samling: Fabeln. Berlin. 1759. S. 131—32, hvor han i sin Udvikling om Fabeldigtningen skriver: »Hat Holberg eine Fabel erzehlet? Wenigstens ist eine Lehre in diesem Dinge. Denn er setzet selbst mit ausdrücklichen Worten dazu: »Diese Fabel zeiget, dasz keine Kreatur weniger in der Zucht zu halten ist, als eine Ziege«. — Eine wichtige Wahrheit! Niemand hat die Fabel schändlicher gemiszhandelt als dieser Holberg! — Und es miszhandelt sie jeder, der eine andere als moralische Lehre darinn vorzutragen sich einfallen läszt«. Lessing sigter heri til den 89. Fabel (Om Fanden og Geederne) med hvilken han ogsaa maa siges at have haft let Spil.

Med disse Ytringer kan sammenholdes forskellige Udtalelser af J. G. Herder (jfr. J. G. Herders Werke. Herausgeg. von B. Suphan. II. Berlin. 1877. S. 190; XV. 1888. S. 547; XXIII. 1885. S. 270), der ogsaa hentyder til den ovenfor nævnte Fabel.

Prisen var 5 Groschen.

NY UDGAVE 1752

Moralische | Fabeln | mit beygefügten | Erklärungen | einer jeden | Fabel. | Aus dem Dänischen | des | Herrn Barons von Holberg | übersetzt | durch | J. A. S. K. D. C. | (samme kobberst. Vignet som i forrige Tryk) | Leipzig, verlegts Franz Christian Mumme, | Buchhändler in Kopenhagen, 1752. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorbericht | des | Uebersetzers. | (ovenover samme Frise som i Udg. 1751); upag.; sign. 2—5(v); 8 Sider; undertegnet som i Udg. 1751; Slutningsvignet; Vorrede | des Verfassers. | (ovenover samme Frise som i Udg. 1751); upag.; sign. 6—8(v); 6 Sider; Slutningsvignet (forskellig fra Udgaven 1751); Teksten (ovenover Frise forskellig fra Udg. 1751) S. 1—245 (sign. A—$Q_{3(r)}$); samme Slutningsvignet som i Udg. 1751; Verzeichnisz | aller Fabeln. | S. 246—56; sign. $Q_{3(v)}$—$Q_{8(v)}$; Slutningsvignet (forskellig fra Udg. 1751); Vorbericht er trykt med en stor Type; Vorrede og Teksten med en noget mindre og Moralen med en endnu mindre; Verzeichnisz med samme Type som Teksten].

[1]) Daniel Stoppe (f. 1697 † 1747) var Konrektor ved Gymnasiet i Hirschberg; han udsendte 1738 en Samling Fabler, som han senere udgav forøget med en 2. Del, 1740 og 1745. Han hørte til de mindre betydelige af de schlesiske Digtere.

Denne Udgave stemmer i Henseende til Vorbericht og Vorrede ikke overens med Udg. af 1751, men i selve Teksten stemmer (med en lille Forandring i Fangordet S. 91) den overalt med Hensyn til Sideskifte; alligevel er det et helt nyt Tryk, hvilket foruden af de forskellige Vignetter fremgaar ved en nærmere Sammenligning af de enkelte Sider i de to Udgaver; Linjeudgangene er nemlig helt forskellige paa S. 10—11. 21—22. 24—28. 35. 37. 39. 41—44. 53—55. 58—59. 65. 69. 72—73. 86—87. 103—04. 106—08. 117—24. 133. 135—37. 140. 145—46. 148. 150. 155. 157. 159. 162. 164. 167. 169. 173—74. 178. 181. 183. 186—91. 198—99. 213—14. 216—19. 231. 235. 241—42. 244—45; desuden er S. 57 fejlagtig betegnet som 29. Ogsaa findes enkelte Trykfejl o. a. Afvigelser fra Udg. 1751, f. Ex. S. 159. L. 10 f. n. Glaubensartickel (for Glaubensartikel); S. 238 L. 1. f. o. Freubeuterey (for Freybeuterey).

Mærkeligt nok nævner Scheibe slet ikke, at hans Oversættelse er bleven trykt op i Aaret 1752, hvad der maaske kunde tyde paa, at det er et uretmæssigt Oplag, enten foranstaltet af Mumme selv uden Oversætterens Tilladelse eller et ligefremt Eftertryk. Hermed stemmer ogsaa, at det næste Oplag fra 1761 har Betegnelsen: Zweyte und verbesserte Auflage.

2. AUFLAGE 1761

Moralische | Fabeln | mit beygefügten | Erklärungen | einer jeden | Fabel. | Aus dem Dänischen | des | Herrn Barons von Holberg | übersetzt | durch | I. A. S. K. D. C. | (samme kobberst. Vignet som i Udg. 1751 og 1752). | Zweyte und verbesserte Auflage. | Kopenhagen, | In der Mummischen Buchhandlung, 1761. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorbericht | des | Uebersetzers. | (ovenover samme Frise som i Udg. 1751 og 1752), upag.; sign. 2—5(v); 8 S. (undertegn. som i Udg. 1751 og 1752); Slutningsvignetten fra Udg. 1752, men vendt om; Vorrede | des Verfassers. | (ovenover Frise, forskellig fra Udg. 1751 og 1752), upag.; sign. 6—8(v); 6 Sider; Slutningsvignet, forskellig fra Udg. 1751 og 1752; Teksten (ovenover Frise forskellig fra Udg. 1751 og 1752) S. 1—245; sign. A—Q3(r); Slutningsvignet, forskellig fra Udg. 1751 og 1752; Verzeichnisz | aller Fabeln. | S. 246—56; sign. Q3(v)—Q8(v); Slutningsvignet, forskellig fra Udg. 1751 og 1752; Vorbericht er trykt med en stor Type; Vorrede og Teksten med en noget mindre og Moralen med en endnu mindre; Verzeichnisz med samme Type som Teksten].

Dette nye Oplag stemmer hvad Vorbericht angaar i Sideskifte med Udg. 1752, medens Vorrede stemmer med Udg. 1751. Med Hensyn til Teksten stemmer den i Sideskifte med begge disse

Udgaver, men hvad Linjeudgangene angaar hyppigst med Udg. 1752, dog saaledes at der adskillige Steder (nemlig S. 19. 51. 66. 87. 121. 125. 136. 143. 145. 153. 170. 174. 176. 187. 206. 209. 210. 213. 216. 218. 222. 224. 227—28. 232—33. 237—38. 244) findes selvstændige Forandringer i dem. Der lader sig derfor næppe slutte noget heraf med Hensyn til, hvilken af de ovennævnte to Udgaver der har tjent som Forlag ved det ny Oplag. Det kan vel næppe heller anføres som Bevis paa, at det har været Udgaven af 1752, at Forandringen i Fangordet S. 91 gaar igen ogsaa i dette Oplag og at begge de ovennævnte Trykfejl genfindes i dette Oplag.

Det er et virkelig nyt Oplag, ikke noget Titeloplag; men de Forbedringer, hvortil Titelbladets »Zweyte und verbesserte Auflage« sigter, har det ikke været mig muligt at opdage; det er vel kun et Forlæggerfif for at skaffe det ny Oplag større Afsætning. Hermed stemmer det ogsaa, at Scheibe (i L. Holberg, Peder Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLXXII) udtaler: »Man hat vor ungefehr zwey Jahren eine neue deutsche Auflage derselben gemacht; allein da solches ohne mein Wissen und Willen geschehen ist: so hat man sie auch mit allen möglichen Fehlern abgedruckt, womit ich aber am wenigsten zufrieden seyn kann. Man sieht inzwischen daraus, dasz die holbergischen Fabeln in Deutschland ziemlichen Beyfall erhalten haben, ob ich schon nicht bestimmen will, mit welchem Rechte solches geschehen seyn mag, oder ob sie es durchaus verdienen«.

Dette Oplag findes i Sorø Akademis Bibliotek, skænket 1871 af Justitsraad F. S. Bang (jfr. Sorø Skoleprogram. 1872. S. 43).

Prisen var 1 Mk. 4 Sk.

TITELOPLAG 1769

Des | Freyherrn von Holbergs | Moralische | Fabeln | mit beygefügten | Erklärungen | einer jeden Fabel, | aus dem Dänischen übersetzt. | (kobberst. Vignet, en Sten, med Forlæggerens Initialer I. C. K.; omringet af Engle eller Genier; sign. Stock sculps.) | Neue verbesserte Auflage. | Flensburg und Leipzig, | bey Johann Christoph Korte. 1769. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorbericht | des Uebersetzers. | (ovenover Frise, forskellig fra alle de tidligere Udgaver) upag.; sign. 2—5(v); 8 Sider; undertegn. som i de tidligere Udg.; Slutningsvignet, forskellig fra de tidligere Udgaver; Vorrede | des Verfassers. | (ovenover Frise, forskel-

lig fra de tidligere Udgaver; upag.; sign. 6—8(v); 6 Sider; Slutningsvignet, forskellig fra de tidligere Udgaver; kun det her omtalte er nyt; Resten er det gamle Oplag fra 1761, som Korte maa have købt og dertil ladet trykke nyt Titelblad, Vorbericht og Vorrede].

Dette Titeloplag findes i Oslo Universitetsbibliotek.

Det findes anmeldt i Allgemeine deutsche Bibliothek. XIII. 2. St. S. 520—21. Berlin und Stettin 1770: »Auch diese Fabeln zeigen, dasz Holberg kein ganz schlechter Kopf war, der, wenn er mehr Geschmack gehabt, mehr gefeilt, weniger geschrieben hätte, unstreitig ein besserer Schriftsteller hätte werden können .... Unter manchen guten Erfindungen sind auch sehr armselige befindlich«.

I Heinsius' Bücherlexikon anføres: Moralische Fabeln. Cph. Proft 1769; Prisen var 6 Groschen; det er sikkert denne Udg.

RUSSISK OVERSÆTTELSE 1787

БАСНИ | НРАВОУЧИТЕЛНЫЯ | СЪ | ИЗЪЯСНЕНІЯМИ | ГОСПОДИНА БАРОНА | ГОЛБЕРГА. | ПЕРЕВЕЛЪ | ДЕНИСЪ ФОНЪ-ВИЗИНЪ. | ТРЕТІЕ ИЗДАНІЕ СЪ ПРИБАВЛЕНІЕМЪ | 42. БАСЕНЪ. | МОСКВА, | ВЪ ТИПОГРАФІИ КОМПАНІИ ТИПОГРАФИЧЕСКОЙ, | 1787. 8vo.

[Hr. Baron Holbergs Moralske Fabler med Forklaringer. Oversat af Denis Fon-Vizin. Tredje Udgave med Tilføjelse af 42 Fabler. Moskva, i Det typografiske Kompagnis Trykkeri. 1787].

[Indhold: Titelblad; Teksten S. 3—227 (sign. A_2—$I_6(r)$; lille Slutningsvignet. Moralen er trykt med en mindre Skrift end selve Teksten.].

Samlingen indeholder 225 Fabler, men af disse er 42 ifølge Titelangivelsen nye; da Holbergs Original indeholdt 232 Fabler, maa altsaa 49 af disse være udeladt.

Oversætteren Denis Ivanovitsch Fon-Vizin (f. 1744 † 1792) gjorde Tjeneste i Diplomatiet og var Sekretær hos Udenrigsministeren. Han har skrevet flere Lystspil, bl. a. 1766 »Brigaderen«, i hvilket han efterlignede Holbergs Jean de France.

I V. Sopikoff, Forsøg paa en russisk Bibliografi. II. St. Petersborg. 1813. S. 45 anføres 1. Udg. Moskva. 1760; 2. Udg. med Tilføjelse af nye Fabler. Moskva. 1765 og endelig den her beskrevne: 3. Udg. Moskva. 1788, hvilket rimeligvis er en Fejl for 1787. Af de to første Udgaver findes næppe noget Exemplar her i Landet. Iflg. Holberg Aarbog. 1924. S. 146—47 udkom 1. Udg. Moskva 1761; 2. Udg. Moskva. 1765 og 3. Udg. Moskva. 1787.

Et Exemplar solgtes 1930 1/5 paa Auktion for 290,00.

LATINSK UTRYKT OVERSÆTTELSE

I den Biografi af den 1832 som Finlands Ærkebiskop afdøde Jakob Tengström, hvormed Professor M. G. Schybergson ledsagede sin Udgave af Tengströms Vittra skrifter i urval (Skrifter utg. af svenska literatursällskapet i Finland. XLI. Helsingfors. 1899. S. XIX) meddeler han, at Tengström har oversat Holbergs Fabler paa Latin. Denne Oversættelse findes i Originalhaandskriftet u. T. »Fabulae Morales Liberi Baronis Ludov. von Hollberg. Exercitii gratia ex Svecana in Latinam translatae Linguam a Jacobo Tengstroem. Haapajärvi Anno MDCCLXXIII. Mense Aprili« i Universitetsbiblioteket i Helsingfors.

Oversættelsen er, som det fremgaar af Titlen, foretaget efter ovennævnte svenske Oversættelse 1764: Sedolärande Fabler ved Johan Miklin, men foruden de Fabler, som denne havde udeladt, har Tengström yderligere strøget endel, saaledes at hans Gengivelse omfatter 189 Numre.

Jfr. V. Tarkiainen i Edda. XXXI. 1931. S. 62.

LETTRE SUR LES MEMOIRES CONCERNANT LA REINE CHRISTINE

1752

LETTRE | DE | Mr. LE BARON | DE HOLBERG, | QVI CONTIENT | QVELQVES REMARQVES | SUR LES | MEMOIRES CONCERNANT | LA REINE | CHRISTINE | NOUVELLEMENT PUBLIE'S. | (Røskenvignet). | A Leipzig, | Chez FRANÇOIS CHRISTIAN MUMME, | Libraire de Copenhague. 1752. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 3—30; sign. A_2—$B_{7(v)}$; Slutnings-Røskenvignet].

Anledningen til dette Brev var et Skrift, som den tyskfødte Historiker Johann Arckenholtz (f. 1695 † 1777), der en Tid havde været i svensk Tjeneste, udgav under Titlen: Memoires concernant Christine, Reine de Suède. I—II. Amsterdam et Leipzig. 1751, hvortil han senere (1759—60) føjede et 3. og 4. Bind.

I dette Skrift, der nærmest formede sig som en Apologi for og en Lovtale over Dronning Christine, havde Arckenholtz paa flere Steder udtalt sig meget fordømmende om den Skildring, som Holberg havde givet af Dronningen dels i sin Dannemarks Riges Historie[1]), dels navnlig i sine Adskillige Heltinders og navnkundige Damers sammenlignede Historier, Tomus. II. Kbh. 1745, hvor han S. 178—239 havde sammenstillet hende med

[1]) Særlig Tome III. Kbh. 1735. S. 119 ff. 161. 165. 522.

Maria Stuart og i den dertil knyttede Sammenligning (S. 240—43) bl. a. havde bemærket: »Maria var en større, men Christina en selsommere Synderinde, hos den Første var større, men hos den Sidste fleere Feyl . . . . Den Førstes Levnet giver Materie til en Tragedie, den Sidstes til en Tragicomoedie, saasom den er en Blanding af traurige og lystige Scener, og endes med latterlige Nachspill«.

Arckenholtz kritiserer navnlig Holbergs Skildring af hendes Forhold til Ulfeldt, som han havde været inde paa baade i sin Dannemarks Riges Historie og i sine Heltindehistorier, og søger at retfærdiggøre hendes Holdning overfor den danske Forrædder (jfr. I. S. 377; II. S. 66—67); endvidere hævder han, at det var en virkelig dyb religiøs Følelse, der bestemte hende til at nedlægge Kronen og søge Frelse i den eneste saliggørende Kirkes Skød. Skriftet er især rettet mod Holberg, der paa flere Steder, bl. a. ogsaa i Heltindehistorierne (S. 193) havde udtalt, at »intet trykkede hende mindre end Religionen«; (S. 211): »hun var ikke mindre end ivrig udi Religions-Sager«; (S. 237): »Hun levede Catholiqve, ligesom hun havde levet, da hun var Protestant, saa at man udi hendes Levnet finder intet, som haver kundet bevæge hende til at forlade Zepter og Krone for at blive et Lem af den Romerske Kirke, om hvilken man seer, at hun saavel før som efter hendes Omvendelse ikkun haver haft slette Tanker«. Arckenholtz' Modbemærkninger findes navnlig I. S. 548 og II. S. 194—95.

Men maaske mest af alt harmedes Arckenholtz over Holbergs Ytringer om hendes Stilling overfor sine svenske Undersaatter; i Heltindehistorierne. II. S. 216 bemærker Holberg saaledes: »U-anseet de mange Feyl og Skrøbeligheder, som hun henfaldt til, var hun dog inderligen elsked uf(!) hendes Undersaatter; men det var U-lykken, at hun elskede ikke Undersaatterne igien. Landet stod hende ikke an; hun væmmedes ved Folkets Skik og Sæder, og det Svenske Sprog skurrede hende udi Ørene, hvorover man desmeere maa forundre sig, efterdi hun ikke alleene var fød i Landet, men havde ingen andensteds været« og S. 241: »Landets Maal, Sæder, Levemaade, Religion, med et Ord: Alt, hvad som var Svensk, var hende modbydeligt«. Hertil bemærker Arckenholtz (I. S. 420): »Mais sur ce que Mr. de Holberg dit à ce sujet, »que Christine quitta la Suède par le dégout qu'elle avoit pour les moeurs & les manières des Peuples de Suède, & que la langue du païs lui écorchoit les oreilles etc.«. On remarquera en passant, qu'il siéd mal à un Historien comme lui, de se servir, tant ici qu'autre part dans ses ouvrages, d'expressions piquantes contre les Suédois. Il ne peut pas ignorer que par tout où ils vont, ils ne dissimulent jamais ni leur nation, ni leurs moeurs, ni leur langue. Et quand à ce, qu'il dit

ici, de la langue Suédoise, il n'a qu'à demander aux Norvègiens, ses Concitoïens, ce qu'ils pensent & disent de la langue Danoise, & laquelle des deux leur paroit plus mâle?«

Paa dette kraftige Angreb, der muligvis indeholder en nu uforstaaelig Allusion, svarede Holberg i sit her nævnte Skrift (S. 9ff.) med en længere Udvikling, der viser, at han for enhver Pris har villet tilbagevise denne Sigtelse: »Mais puisqve dans un endroit, sc. tom. I. pag. 420. il tache de me brouiller avec la Nation Svedoise, soutenant, qve je me dechaine contre les Svedois, & qve je méprise leur langue, je me trouve forcé de m'arreter un peu ici pour analiser ce passage«. Her følger en Oversættelse af Holbergs egne Ord og derefter fortsætter han: »De ces paroles l'Auteur veut inferer, qve je parle avec mepris des Svedois & de leur langue; qvoiqv'il est evident, qve cette critiqve, qvi est plutot une apologie pour la nation, ne touche qve la Reine seule. Tout homme sensé & equitable jugera, qve l'interpretation de l'Auteur est fausse, & qv'il me fait une veritable qverelle allemande, vu qv'il est impossible, duqvel coté qv'on se tourne, de donner d'autre sens à ces paroles. Le reste de ses commentaires, & la digression qv'il fait, lorsqv'il parle des langues du Nord, est donc hors d'oeuvre, & ne peut pas être regardé, qve comme un pur galimathias. Il finit ses remarqves d'une maniere tout à fait etrange, tombant lui même dans le defaut, qv'il me reproche avec injustice. Car il paroit vouloir avilir la langue Danoise, en la comparant avec d'autres langues plus mâles. Je n'ai jamais fait voir la moindre animosité dans mes ouvrages contre la nation Svedoise, & j'espere, qve chaqve sensé Svedois en est persvadé: car nul peuple n'a parlé avec plus de distinction de mes écrits. Si qvelqv'un d'entre eux a trouvé des endroits dans mes histoires, qvi leur ont deplû, ils les ont attribués, ou à un zéle pour la patrie, ou à une certaine necessité, qve le lieu & le temps exigent. Du moins avouent-ils, qve nul historien Danois n'a écrit avec plus de franchise & d'impartialité. En cas donc qve notre Auteur a fait ces critiqves pour amadouer les Svedois, ou pour me noircir, il n'obtiendra pas son but«.

I sit Brev søger Holberg forøvrigt at vise, at Arckenholtz med sine »Memoires« mere er optraadt som Forsvarer og Lovpriser af Dronning Christine end som en virkelig Historieskriver, der i lige Grad dvæler ved de skildrede Personligheders Fortrin og Fejl. Desuden gaar han ind paa de forskellige Anker, som Arckenholtz har rettet mod hans Fremstilling af Dronning Christines Forhold til Ulfeldt og om Aarsagerne til hendes Overgang til den katolske Kirke.

Uheldigvis begyndte han sit Brev med Ordene: »J'ai parcourru les memoires concernant Christine Reine de Svede«, hvad der

gav Arckenholtz Lejlighed til i sit nedennævnte Gensvar spydigt at bemærke: »Il semble que Mr. le Censeur s'est laissé emporter à critiquer mon ouvrage, sans l'avoir jamais lu, puisque dès le commencement de sa lettre il debute par dire, qu'il na fait que le parcourir«.

Med Hensyn til Holbergs franske Tekst skriver han selv i sin 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Khh. 1875. S. 25—26): »Min Herre forundrer sig ellers over, at jeg har dristet mig til at forfatte nogle Skrifter paa Fransk, hvilket er et Sprog, som i vor Tid bliver saa sterkt criticeret, at faae lærde Franske Skribenter selv kand skrive til Maade. Han meener, at jeg havde giort bedre, at betiene mig her udi af en Fransk Sprogmesters Hielp. Jeg har saadant villet forsøge med nogle faae Blade, men har merket, at Correctionen har ikke bestaaet i andet end puur Pedanterie og u-nødvendige Antegninger (Aliud non aliter). Thi en Frantzos, saasnart som han veed, at Skriftet er forfattet af en fremmed, bilder han sig ind at finde Feil udi hver Linie. Jeg har, for at giøre saadant beviisligt, eengang ud-copieret noget af en god Fransk Autor, som jeg har udgivet for mit eget Arbeyd, og befundet, at Revisores der udi ogsaa overalt haver raderet; Og er det Aarsag, hvi jeg ikke betiener mig af deres Hielp, hvorved jeg bringes kun i Forvirrelse. Den Franske Accuratesse udi Stilen gaaer nu saa vidt, at den giør Nationen fast latterlig; Og merker man, at de saa kaldne Demi-Savans, eller halvlærde, ere de u-barmhiertigste Censores« (jfr. ovenfor under Herodian. 1746).

Scheibe omtaler dette Skrift (Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue, vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Frankfurt und Lpz. 1764. S. LXXXI) saaledes: »Herr Arkenholtz hatte ohne Zweifel dem Baron von Holberg Dinge und Ausdrücke zur Last geleget, die theils von keiner Erheblichkeit waren, theils auch nicht aus seinen Worten gefolgert werden konnten; ingleichen historische Nachrichten ohne hinlänglichen Grund getadelt, die doch der Baron aus den historischen Nachrichten Chanuts, eines französischen Ambassadeurs am Hofe der Königinn Christina, genommen hatte, auf welche Herr Arkenholz sich selbst zuweilen beruft. Allein ein jeder der diese Beschuldigungen mit dem Holbergischen Werke und mit der Vertheidigung des Barons zusammen hält, wird finden, dasz den Herrn Arkenholz unfehlbar ein allzu enthusiastischer Eifer für seine Königinn zu so ungegründeten Worwürfen verleitet haben musz«. Scheibe citerer derefter Titlen ukorrekt: Lettre sur Msr. d'Archenholz Memoires de la Reine Christine, og tilføjer, at den »etwa im Jahre 1751 heraus kam«; dette Aarstal er formodentlig fremkommet derved, at Arcken-

holtz' Bog udkom i dette Aar — og paa et senere Sted (S. CLXXIII) har Scheibe ogsaa det rigtige Aarstal, 1752.

Mærkeligt nok har Wille Høyberg (i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. (Kbh. 1755) S. 493) den samme ukorrekte Titel og Aarstallet 1754, hvilket dog sikkert er urigtigt. Der existerer upaatvivleligt kun en Udgave af Holbergs Lettre — fra 1752.

Skriftet blev anmeldt i Kiøbenhavnske Nye Tidender om Lærde og curieuse Sager for Aaret 1753. Kbh. Nr. XLIV. (2/11) S. 352: »Vi have oftere end eengang i disse Blade[1]) meldet om de af Hr. Arkenholtz i Cassel udgivne Memoires concernant Christine Reine de Suede etc. Man havde tænkt, at finde derudi lige saa tilforladelige som udførlige Efterretninger om denne navnkundige Dronning; men ved nøyere Betragtning har det viist sig, at Forfatteren, i Steden for upartiske Efterretninger har meddeelt Verden en stor og vidtløftig Samling af Extracter af alle de Panegyriquer, som Poeter og vel lønnede Autores og deslige Skribenter hende til Ære have forfattet. Og da Forfatteren har havt det Forsæt at forgylde alle sin Heroïnes Bedrifter, saa har han ikke kundet andet, end være ilde tilfreds med de Skribenter, som (skiønt langt fra at laste hvad som har fortient Admiration og Berømmelse) have afmalet eet og andet Høybemeldte store Dronning angaaende med sine naturlige Farver, og det efter de tilforladeligste Efterretninger. Han viser derudi fornemmelig en slags Animositet imod Hr. Baron Holberg og Mr. Banage. Vores illustre Skribent legger alle imod ham giorte Beskyldninger gandske koldsindigen fra sig. Han tilstaar Forfatteren den Berømmelse ham tilkommer, admirerer hans utrættelige Arbeyde i at sammendrage alt hvad der kunde findes skrevet og sagt til Dronning Christines Berømmelse, men viser ogsaa tilligemed hans Arbeyds Forfængelighed, og derimod giør Reede for alt hvad han i sine Skrifter om høybemeldte Dronning har opført, hvoraf da sees, at de imod ham giorte Beskyldninger løbe mestendeels ud paa Haarkløverie. Skriftet fortiener at læses ey allene af dem, der besidde fornævnte Memoires, men ogsaa af alle dem, der have læst Hr. Baron Holbergs andre Skrifter og det som derudi hist og her om Dronning Christine af Sverrig er anført«. — og i Göttingische Anzeigen. 1753. 60. St. (17/5) S. 550: »Der berühmte Hr. Baron von Hollberg ist, wie mehrere andere unpartheyische Leser, mit der Arbeit des Hrn. Rath Arckenholtz nicht zufrieden. Er ist nicht in Abrede, dasz selbige mit vieler Geschicklichkeit und Fleisz geschrieben. Er tadelt aber daran, dasz es an der Aufrichtigkeit und Wahrheitsliebe fehle, indem man sich mehr bemühet habe, einen Advocaten und Apo-

[1]) 1751. S. 189—192. 374—75.

logisten, als einen Geschichtschreiber abzugeben, und darhero alles das jenige, was von Schmeichlern, Lobrednern und Poeten zu dieser Königin Ruhm geschrieben worden, sorgfältig zusammen klaube, ihre Fehler aber, deren sie doch eine grosze Menge gehabt, aller Orten verdecke. Zugleich vertheidiget sich der Hr. Baron gegen die Beschuldigung des Hrn. Arckenholtz, als hätte er von der Schwedischen Nation in seiner Dänischen Historie übel gesprochen; und weiset, wie wenig sich die Conduite der Königin in Ansehung ihrer gegen den Corfiz Uhlefeld geaüsserten Gnade rechtfertigen lasse. Da Hr. Arckenholtz aus einem ihrer an den Graven von Wasanau geschriebenen Briefe beweisen will, dasz sie allezeit eine wahre Hochachtung gegen die Religion geheget habe, so weiset der Hr. Baron hingegen aus einem andern an die Grävin Sparre geschriebenen Briefe, dasz ihre Moral sehr epicurisch ausgesehen, und einfolglich die gerühmte Hochachtung vor die Religion nicht vielen Grund im Herzen gehabt haben möge. Wir glauben die mehreste Leser werden dem berühmten Hrn. Baron von Holberg beypflichten, dasz diese sonst an sich lesenswürdige Memoires nichts weniger, als einer wahren Geschichte dieser grossen Königin ähnlich sehen.

Denne Anmeldelse blev optrykt i J. C. Strodtmann, Das neue gelehrte Europa. V. Wolfenbüttel. 1754. S. 229—30 og C. G. Warmholtz (i Bibl. hist. Sveo-Gothica. VII. Sthlm. 1793. S. 213) bemærker om den: »Är den sidsta, men icke den bästa af Holbergs Skrifter: recenseras mera til Forfatterens än Sanningens förmån i Götting. Anzeig. 1753. p. 550«.

Desuden findes en kort Notits (nærmest et Resumé) af Skriftet i Freye Urtheile und Nachrichten zum Aufnehmen der Wissenschaften und der Historie überhaupt. 1753. Hamburg. LI. St. (3/7) S. 403 og en vidtløftigere Anmeldelse i [Ant. Fr. Büsching og J. Lorck], Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den Kgl. Dänischen Reichen und Ländern. 1. Band. 2. St. Kph. und Lpz. 1753. S. 135—38; det hedder i denne: »Insonderheit aber ist der Herr Baron sehr misvergnügt, dasz Herr Arkenholz ihn hin und wieder angegriffen hat, daher er sich in diesen Schreiben vertheidiget. Er beschweret sich dasz sein Gegner ihn mit den Schweden zusammenhängen wolle, als ob er mit Verachtung von ihnen und ihrer Sprache geredet habe, da doch der Augenschein das Gegentheil lehre, und die Schweden selbst billiger von ihm und seinen historischen Werken urtheileten«. Efter at have omtalt Holbergs Gensvar paa Arckenholtz' Indvendinger fortsætter Anmelderen: »Uns dünkt, der ganze Streit sey unwichtig und unnöthig, daher wir um desto mehr bedauren, dasz so viel Heftigkeit und Anzüglichkeit in denselben eingemischet hat. Die Schreibart des angezeigten

Briefs werden die Franzosen oder Kenner der französischen Sprache wohl nicht für recht französisch halten«.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 11,25; $^{10}/_{1}$ paa Wimmers 4,50; 1923 paa K. Scavenius' for 27,00.

Holbergs Brev har aabenbart irriteret Arckenholtz, der svarede med et temmelig grovt lille Skrift: Reponse à la Lettre de Mr. le Baron de Holberg, laquelle éclaircit les remarques qu'il a fait sur les Memoires concernant Christine, Reine de Suede. A. Cassel, chez Jeremie Estienne. MDCCLIII. (36 S.). Det begynder saaledes: »Il a plu à Mr. le Baron de Holberg de porter ses plaintes au Public, contre l'Auteur des Memoires concernant Christine Reine de Suede. Quoique la lettre, qu'il en a publiée, soit datée de l'année passée 1752 elle n'a pourtant paru, au moins dans ces quartiers-cî, que depuis peu de semaines, qu'on la reçue de Leipzig«. Han tilbageviser Holbergs Kritik som ugrundet og skriver i Anledning af Holbergs Ytringer om sit Forhold til Svenskerne: »Je suis d'accord avec nombre de mes Compatriotes, que les ouvrages d'esprit & de gout de Mr. de Holberg sont fort estimables. Mais il fait très bien d'avouer ici, qu'il y a quelques Suedois à qui de certains endroits dans ses histories ont déplu, & je puis lui dire, que le nombre de ceux-là n'est pas petit, à cause des recits peu favorables qu'il fait des Suedois, qui se sentent fort de l'animosité & passent les bornes de la politesse, quelque que soit le soin qu'il prend ici de s'en blanchir comme la neige. Il l'auroit pû voir en partie lui même, s'il avoit pris garde aux remarques qu'un savant Suedois (a) a faites sur quelques passages de son histoire de Dannemarc, qui s'accordent si peu avec ce qu'il y a dit. J'ajouterai à ceci, que l'an 1747. quand je passai dernièrement par Copenhague, sans y trouver alors Mr. de Holberg qui etoit absent, j'en parlai à feu Mr. le Conseiller Gram, qui me dit tout franchement, qu'il l'en avoit averti, & qu'il lui avoit conseillé d'y prendre garde, & de ne pas trop presser la publication de son histoire, qui ne sauroit échaper à la censure du Public, comme contenant des choses qui juroient quelques fois avec la véracité d'un historien«.

Arckenholtz' Skrift er optrykt i hans: Memoires concernant Christine, Reine de Suède. IV. Amsterdam et Leipzig. 1760. S. 441—57 (jfr. III. S. 14. 56; IV. S. 170). Karl Kristoffer Gjörwell i sine anonymt udg. Bref om blandade ämnen. Stockholm. 1754. 3. St. S. 46 skriver om Arckenholtz's Svar: »Jag kunde wid detta tilfället giöra någon billig anmärkning öfwer hans [Holbergs] mindre sanna och anständiga utlåtelser öfwer wår

a) C'est Mr. de Stiernman, Conseiller de la Chancellerie & Secretaire des Archives de Suede, qui a publié les vies d'Eric XIV. & de Charles IX. Rois de Suede.

Drotning Christina, men Herr Hofrådet Archenholtz i Cassel har nog alfwersamt welat rätta den gamla Mannen för sina satyriska omdömen så om hans Hjeltinna, som hans Memoires de Christine, hwilka Baron Holberg efter sit sätt at tänka anset snarare för en förswars-skrift och et widtlöftigt loftal [Fodnote: Panegyricus], än en sanfärdig och pragmatisk Historia« og i 7. St. S. 75 kommer han tilbage til Holbergs Skildring: »Baron Holberg förliknar i sina Hjeltinnors Historier wår Namnkunniga Drotning Christine med den berygtade Maria Stuart, Drotning af Frankrike och Skotland. Skribenten wisar den förra på sin swagaste sida. Jag är aldeles ense med honom, at hon i wisza mål war mer än swag, och utstod många swåra frestelser, fast de alla öfwerföllo henne hemmeligen, och man ingen ting därom med historisk wiszhet kan eller bör berätta. När jag medger detta, så wil jag intet tåla, då han föreställer sina Stora Hjeltinnor Margareta och Elisabeth, at han gjör dem så fina och rena«.

Arckenholtz's Skrift blev anmeldt i Gött. Anzeigen. 1753. 63. St. (24/5) S. 584: »Er wirft seinem Hrn. Gegner die Wenigkeit der Schriftsteller vor, daraus er seine Nachrichten genommen habe, und die er den so vielen Schriftstellern des Hrn. Archenholtz entgegen setzen wolle, schreibt auch bisweilen etwas hart, doch einen Auszug leidet der Streit nicht, man musz beide Theile selbst hören«.

At Holbergs Karakteristik af Dronning Christine har vakt megen Mishag i Sverige, kan ses af, at i den anonyme svenske Oversættelse, der udkom i Stockholm 1780 af hans Heltindehistorier, er denne Dronning udeladt, en Skæbne, der forøvrigt ogsaa har ramt Dronning Elisabeth, Johanna Gray og Jeanne d'Arc.

Arckenholtz's Svar blev oversat paa Tysk af Reifstein (jfr. C. G. Warmholtz, Bibl. hist. Sveo-Gothica. VII. Sthlm. 1793. S. 213—14) og udkom særskilt i Cassel 1753, men blev tillige trykt som Anhang til hans: Versuch einer pragmatischen Historie von Verträgen und Tractaten eines freyen Staats mit andern benachbarten und fremden Mächten: wobey der zwischen den Königreichen Schweden und Dännemarck, im Jahr 1570. zu Stettin geschlossene Vertrag, als eine Probe angehängt ist: Aus dem schwedischen, nebst desselben Antwort auf den Brief des Freyherrn von Holberg, zur Beleuchtung der Anmerkungen, die er über die Merkwürdigheiten, die Königin Christina von Schweden betreffend, gemachet, Aus dem frantzösichen übersetzt. Cassel. 1753, hvor det findes S. 71—134.

Arckenholtz Skrift om Dronning Christine blev desuden Genstand for Angreb af d'Alembert i hans Mélanges de littérature, histoire et de philosophie. II. Berlin. 1753. S. 1—79 (Réflexions

et anecdotes sur Christine, reine de Suede) og herpaa svarede Arckenholtz med: Lettre à Monsieur G*** [ɔ: Joh. Math. Gesner] à l'occasion des réflexions et des anecdotes sur Christine, reine de Suede p. d'Alembert, acompagnée de quelques remarques sur le fameux ouvrage de l'Encyclopédie. Cassel. 1754.

Desuden vender Arckenholtz tilbage til denne Strid med Holberg og d'Alembert i sine: Mémoires concernant Christine, Reine de Suede. III. Amsterdam et Leipzig. 1759. S. XIV: »La critique de Msr. de Holberg & d'Alembert & le procès qu'ils m'ont fait, en soutenant l'un & l'autre, qu'il ny avoit presque rien de bon & de louable dans la personne de cette Reine, m'ont donné occasion d'éplucher leurs raisons & de répondre à leurs remarques. Si j'en dois juger par l'approbation que le Public a accordée á mes réponses, les difficultés de ces Messieurs ne seront d'aucun poids. Je les insérerai dans l'Appendice, avec d'autant plus de raison qu'elles éclaircissent certains points de mes Mémoires; ayant remarqué d'ailleurs que ces Messieurs ont pris des précautions pour empêcher, que leurs Ouvrages critiques ne dépérissent«.

DANSK OVERSÆTTELSE 1752

Ludvig Friherre af Holberg | Sendebrev, | Som indeholder nogle Anmærkninger over | de nylig i Trykken udgangne | Historiske Mærkværdigheder, | angaaende | Dronning Christina | af Sverrig. | (Stor kobberst. Vignet; en Sol, opgaaende over en | Globus og nogle Folianter, hvori der gnaver to Rotter; sign. I. Haas sculps.) | Oversat af det Franske. | KJØBENHAVN, | Trykt hos C. G. Glasings Efterleverske. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; En kort Underretning til | Læseren! | undertegn. F. C. Schønau; upag.; usign.; 2 Blade (senere indsat, da de ikke indgaar hverken i Pagineringen eller Signeringen); Teksten (ovenover stiliseret Frise med Springvand og Haveanlæg) S. 3—35; sign. A_2—$C_{2(r)}$; lille Slutningsvignet].

I »Underretningen« giver Schønau en Udsigt over Striden mellem Arckenholtz og Holberg og stiller sig helt og fuldt paa sidstnævntes Side: »Hr. Baron Holberg fandt det for nødvendigt, at velte fra sig de ugrundede Beskyldninger, som Hr. Arckenholtz i dette sit Skrift havde giort imod ham, og derfor udgav nærværende Brev paa Fransk, hvori han med en ret Philosophisk og anstændig Koldsindighed besvarer sin Modstander, og legger alle imod ham giorte Beskyldninger med Fynd og Eftertryk fra sig«.

Worm (II. S. 347) og Nyerup (S. 546) anfører Schønau som Oversætter og har begge det urigtige Trykkeaar 1753. Men at dette ikke forholder sig rigtigt, tyder allerede Schønaus Ord i »Underretningen« paa, det hedder nemlig her: »man haver .... til deres Tieneste, som ikke ere det Franske Sprog mægtige, og dog kan være curieuse for at vide denne Strids rette Sammenhæng, oversat dette Brev i det Danske Tungemaal, og vil formode, at den Danske Oversættelse skulde nogenlunde svare til Originalens muntre og levende Skrivemaade«. Paa et andet Sted (S. 136) anfører Nyerup ogsaa A. S. Delgast som Oversætter, men ogsaa her med Aarstallet 1753. Den rigtige Sammenhæng fremgaar af [A. F. Büsching og J. Lorck], Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den Kgl. Dänischen Reichen und Ländern. 1. Bd. Kph. und Leipzig. 2. St. 1753. S. 137: »In diesem Jahr ist eine dänische Uebersetzung dieses Briefs gedrukt worden, die ein Student Namens Delgast verfertiget haben sol, und Herr Friderich Christian Schönau hat in einem Anhang die Leser von dem Streit des Herrn Barons mit dem Herrn Arkenholz unterrichtet, und das Unrecht so dem Herrn Baron widerfahren sey, zeigen wollen; mit welchem Vertheidiger dem Herrn Baron Holberg wohl nicht gedienet ist.«; Schønau har ret forstaaeligt ikke følt sig tilfreds ved denne Omtale og henvendt sig til Tidsskriftets Redaktion, der i 4. St. 1754. S. 361—62 indførte følgende Berigtigelse: »Was im 2ten Stück unserer Nachrichten S. 137 von der dänischen Uebersetzung des holbergischen Briefs an Arkenholz gemeldet worden, ist folgender gestalt zu verbessern. Msr. Delgast hat die eine Helfte, und Msr. Jørgen Gaas die andere übersetzt; ein vornehmer gelehrter Herr aber hat diese Uebersetzung dergestalt umgeschmolzen und verbessert, dasz sie aus seiner Hand ganz neu gekommen ist. Herr Christian Friderich Schönau hat uns erinnert, dasz er nur die Veranlassung des Streits erzälet, aber gar nicht in Sinn gehabt habe, den Herrn Baron Holberg zu vertheidigen, der seiner Vertheidigung nicht bedürfe. Er wünschet zugleich eine Erklärung unserer ihm zweideutig vorkommenden Worte: mit welchem Vertheidiger dem Herrn Baron H. wohl nicht gedienet ist. Wir haben seinen kleinen Aufsatz noch einmal angesehen, und in demselben abermals nichts anders als eine Lobrede auf den Herrn Baron Holberg, und Vertheidigung desselben gegen den Herrn Arkenholz finden können. Die Meinung unserer angeführten Worte ist diese, dasz der Herr Baron Holberg diese vertheidigende Lobrede vermuthlich verbeten haben würde, wenn er gewust hätte, dasz Herr Schönau sich damit bemühen wolle«. Om Schønau har følt sig bedre tilfreds med denne Erklæring, er vel tvivlsomt.

Anmelderen har imidlertid utvivlsomt Ret i sine Oplysninger om Oversætterne, der efter dette er den daværende teologiske

Student (senere Sognepræst i Citadellet Frederikshavn) Andreas Sparre Delgast (f. 1722 † 1766), der har oversat et Par andre Skrifter fra Fransk, og den norskfødte Jørgen Gaas, der 1743 var bleven Student fra Trondhjems Skole, men om hvis senere Skæbne man vistnok intet véd.[1]) Hvem »ein vornehmer, gelehrter Herr« er, kan ikke siges med Sikkerhed; man kunde være tilbøjelig til at formode, at det kunde være Holberg selv, hvilket kunde stemme godt med Schønaus Ord »at den Danske Oversættelse skulde nogenlunde svare til Originalens muntre og levende Skrivemaade« (jfr. H. Ehrencron-Müller i Holberg Aarbog. 1923. S. 93—99; 1924. S. 209—10).

Oversættelsen holder sig nær til den franske Original; S. 11 oversætter han »qv'il me fait une veritable qverelle allemande« ved: »at han virkelig ubeføyet vælter sig ind paa mig«; S. 12: »pur galimathias« ved »en blot Samling af Sladder« og et Par Steder gør han Oversættelsen lidt mere omfattende uden at forandre Meningen.

At det af Worm og Nyerups anførte Aarstal 1753 maa være urigtigt, og at det skal være 1752, fremgaar af Anmeldelsen i Kiøbenhavnske nye Tidender om Lærde og curieuse Sager. 1752. Nr. LII. ($^{28}/_{12}$) S. 412, hvor Titlen anføres nøjagtigt med Tilføjelsen af Aarstallet 1752 og hvori det hedder: »Oversættelsen maa man tilstaae den Berømmelse, at den er gandske smuk, og den Franske Original med adæqvate Ord og Talemaader omklæd paa Dansk. Udgiveren, Monsr. F. C. Schønau har sat en kort Fortale foran, hvori han melder, hvad der har givet Anledning til Oversættelsen«.

Et Exemplar af den Danske Oversættelse solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 4,00.

En tysk Oversættelse findes i Des Herrn Baron von Holbergs übrige Kleine Schriften übersetzt. Kph. 1755 som Nr. XV. S. 260—78 med Titlen: Freyherrn von Holberg Brief, welcher | einige Anmerkungen enthält über die | Erlaüterungsschrift der Geschichte | der Königinn Christina, welche neulich | durch den Druck bekannt gemacht | worden. Aus dem Französischen | übersetzt«.

[1]) I en utrykt Optegnelse af C. P. Rothe (i Det norske Videnskabernes Selskabs Bibliotek, Trondhjem; jfr. ovenfor IX. S. 302—03) hedder det dog: »Da nu Büschings Nachrichten kom ud, finder man at Delgast i samme havde ladet sig anføre, som den der var Author til Oversettelsen af Holbergs Sendebrev til Arkenholtz, angaaende Dronning Christinas Levnet, hvilket han dog ikke var, viidere end pro parte. Mons: Schonau, som dets Editor fandt sig derved stødt, og efterat han har bebrejdet Delgast sin ham herudinnen beviiste Ureedelighed, truede han med iligemaade at lade indrykke i disse Nachrichten, at han saavel har giort Annotationerne, som skrevet fortalen til dennes Terlons Version, hvortil Mons: Delgast selv ey saae sig i Stand«.

REMARQUES SUR L'ESPRIT DES LOIX
1753

REMARQUES | SUR | QUELQUES POSITIONS, | QUI SE TROUVENT | DANS | L'ESPRIT DES LOIX | PAR | M. LE BARON | de HOLBERG. | à COPPENHAGUE | chez OTTO CHRISTOPH | WENTZEL. 1753. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; (Fortale) (ovenover Frise); 1 Blad; Teksten (ovenover forskellig Frise) upag.; sign. a—$f_{2(v)}$; Slutningsvignet; Fortalen er et senere tilklæbet Blad].

Fortalen, der formodentlig stammer fra Forlæggeren, lyder saaledes: »Après tant de critiques, sorties de divers païs de l'Europe sur ce fameux ouvrage, les remarques, qui se trouvent dans les lettres de M. le Baron, paroitront superflues: Mais, comme l'auteur des Lettres s'attache, principalement à la base, sur la quelle L'esprit des Loix s'appuie, on y verra peut être, ce qui ne se trouve, pas dans la plûpart des autres censeurs. Du reste, comme dans tout païs on s'efforce de combattre les positions du President de Montesquiou, le Dannemark ne doit pas être seul condanné au silence. Et nos ergo manum ferulæ subduximus — — Juven. sat. I.« Af betydelig større Interesse er imidlertid Holbergs egen Indledning: »Dans le dernier & cinquieme Tome de mes epîtres il y a 4 Lettres, qui contiennent quelques remarques sur le fameux ouvrage, qui porte le tître d'Esprit des Loix, ouvrage, qui a fait tant de bruit, & dont le celebre President Montesquiou est l'auteur. Mes amis, ayant vu ces quatre lettres, ecrites en danois, m'ont prié de les mettre en françois. J'eus beau alleguer mon insuffisance, & le peu de progrés, que j'ai fait dans la langue françoise, ils n'ont pas voulu accepter mes excuses, sous pretexte, qu'une Traduction faite de la main de l'auteur, est toujours plus exacte & plus conforme au sens de l'Original. A force de redoubler leurs prières, ils m'ont de nouveau forcé décrire dans une langue, qui m'est étrangere. Ainsi cest à leur importunité, qu'on doit s'en prendre, si le stile paroit defectueux. D'ailleurs ce n'est pas la première fois, que j'ecorche cette langue, sans que les vrais françois s'en formalisent. Telle est la politesse de ces gens là[1]) à l'égard des ecrivains etrangers, quoiqu'ils ne donnent point de quartier à leurs propres ecrivains, sur tous à ceux, qui se piquent de primer dans la langue«. Om sit Skrifts Hensigt siger han: »C'est uniquement pour defendre quelques theses, soutenues dans mes livres de morale, qui sont opposeés à celles du President Montesquiou, & qui paroissent detruites dans l'Esprit des Loix, si en qualité de

[1]) J'en excepte les demi savans, qui sont des Censeurs impitoyables.

legislateur du genre humain il doit juger en dernier ressort, est s'il n y a point d'appel de son tribunal«.

Uagtet Holberg i sin Indledning — endda to Gange — skriver »4 Lettres«, indeholder dette lille Skrift i Virkeligheden 6 Epistler, nemlig Nr. 514. 516. 517. 518. 519 og 111, som her har faaet Overskriften: »Lettre III. à **«[1]; dette skyldes formodentlig Sætteren, der har læst Arabertallene 111 som Romertal III. Holberg skriver dog selv som en Indledning til dette Afsnit: »Cette lettre a deja été imprimé en danois, & elle se trouve dans le second Tome de mes epîtres«.

De fem førstnævnte Epistler hidrører fra den paa dette Tidspunkt endnu utrykte 5. Tome af Holbergs Epistler, der først udkom i Trykken 1754, efter Holbergs Død. Hvis hans Ord om Vennerne, der havde tilraadet ham at udgive dem paa Fransk, skal tages efter Bogstaven — og overhovedet er andet end en Talemaade, som han oftere anvender — maa de altsaa have set disse Epistler i Manuskript.

Af de 5 Epistler (i Bruuns Udg. V. S. 200—212. 219—238) handler efter Bruuns Indholdsfortegnelse Epistel 514: »Om de i Skriftet Esprit des Loix fremsatte Meninger om de fire Regjeringsformer, 516: Undersøgelse af den Sætning i Esprit des Loix, at Varmen svækker Mennesket og at Kulden giver det Styrke, (og denne Undersøgelse fortsættes i 519), 517: Undersøgelse af den Sætning i Esprit des Loix, at den engelske Regjeringsform har havt den gamle tydske til Mynster, 518: Kritik af forskjellige Sætninger i Esprit des Loix; Epistel 520, der indeholder: Oversættelse af et Sted i Esprit des Loix om Religionstvang har han derimod ikke medtaget. Derimod har han optaget Epistel 111 (Bruuns Udg. II. S. 102—05): Om de persiske Breve. Om Aftagelsen af Menneskenes Antal; Beviserne herfor, som ere fremsatte i det nævnte Skrift, kriticeres.

I Oversættelsen er Teksten enkelte Steder noget udførligere end i den danske Original. Med Hensyn til Holbergs franske Oversættelse jfr. ovenfor under Herodian 1746 (S. 382) og Lettre, qui contient quelques remarques sur les memoires concernant la reine Christine. 1752. (S. 487).

Skriftet blev anmeldt i Kiøbenhavnske Nye Tidender om Lærde og curieuse Sager. 1753. Nr. XLI. ($^{11}/_{10}$) S. 321—22, hvor der efter Titlen bemærkes: »4 og et halvt Ark in 8vo«, senere hedder det: »Imidlertid har Hr. Baron Holberg allerede i den sidste Tome af hans Epistler indrykket 5 Breve, som indeholder

---

[1]) Chr. Bruun i sin Udg. af Holbergs Epistler. V. Kbh. 1875. S. 323 har ladet sig vildlede af denne Betegnelse, idet han skriver: »Det lille Skrift indeholder mod Slutningen en Oversættelse af Epistel 3 i første Bind«.

endeel Remarqver over een og anden Sætning i dette navnkundige Verk.«, og Anmeldelsen slutter saaledes: »Vi see os dispenserede for at giøre noget Udtog af disse Breve, siden Danske Læsere kand have Originalen at gaae til, og for andre er nærværende Franske Oversættelse ikke for vidtløftig til at læse igiennem, hvilken Umag de desuden vel tør paatage sig, for at jugere om Hr. Baronens Styrke i det Franske Sprog« — men allerede i det næste Nr. (XLII. $^{18}/_{10}$) S. 329—30 kommer der en Rettelse hertil saalydende: »Den løslige Extract, som udi de seeneste Lærde Tidender er giort af Hr. Baron Holbergs Anmerkninger over det navnkundige Skrift Esprit des Loix er ved nøyere Betragtning befunden at behøve adskillige Correctioner. Thi først bestaaer Skriftet af fleere Ark end det er sat for; 2) har disse Anmerkninger aldrig tilforn været publicerede, men de ere indførte udi nogle Breve af den 5te Tome af Baronens Epistler, som alleene er udi Manuscripto, og derfore ere nye og Publico ubekiendte. Det er alleene det sidste Brev, som handler om Aarsagen til det menneskelige Kiøns Aftagelse, som til deels er anført udi den anden Tome af de danske Epistler. Man har merket ved nøyere Efterlæsning at Baronen giver Præsident Montesquiou all den Ære ham tilkommer, og at han holder Skriftet for et Mester-Stykke: men at han tillige med censurerer adskillige Theses, som ere heel anstødelige saa vel angaaende civil Regiering som Morale . . . . . Den store Afgang, som Oplæggeren af disse Breve i faa Dage har haft, viiser ellers, at Forfatterens Refutationer ere vel grundede«. (Man tager vel næppe fejl, naar man formoder, at det er »Oplæggeren«, der har foranlediget denne Notits, hvorved han har villet fastslaa, at der ikke var Tale om en Oversættelse af et tidligere kendt Skrift, men noget for Læseverdenen endnu ukendt; han har ogsaa været ivrig for at vise, at det ikke var en lille Piece, og endelig tyder Ordene om »den store Afgang« hen paa ham som Ophavsmanden til »Correctionen«) —; i [A. F. Büsching og J. Lorck], Nachrichten von dem Zustande der Wissenschaften und Künste in den Königlich Dänischen Reichen und Ländern. 2. Bd. 12. St. Kph. und Lpz. 1755. S. 300—09, hvor det bl. a. (S. 301) hedder: »Sie bestehet aus 6 Briefen, obgleich der Verfasser nur 5 zählet, welches des Vorberichts wegen nicht als ein Druckfehler angesehen werden kann«. (Her gør Forfatteren sig imidlertid skyldig i en Fejl, thi i Holbergs Indledning tales der stadigt kun om »4 Lettres«; skulde Holberg muligvis først have tænkt at nøjes med fire Breve og have ladet Fortalen trykke med denne Angivelse, men videre under Trykningen have forandret sin Plan og medtaget endnu en af Epistlerne fra 5. Tome og desuden den 111. Epistel fra 2. Tome?). Efter at Anmelderen ret vidtløftigt har gjort Rede for Indholdet, slutter han (S. 309): »Unsere gegenwärtige Schrift ist übrigens mit vielen

schönen Anmerkungen angefüllet, und mit vieler Bescheidenheit getrieben. Die genaue Beurtheilung derselben würde dadurch leichter werden, wenn der V. die bedenklichen Stellen des geprüften Buchs alzeit zum bequemern Nachschlagen angeführet hätte, welches wenigstens mit geringerer Mühe hätte geschehen können, als wenn man aus dieser kleinen Schrift eine Stelle bezeichnen wolte, weil die Zahl der Seiten darin gar nicht angezeigt ist«. (jfr. Kiøbenhavnske Nye Tidender om Lærde og curieuse Sager. 1755. Nr. XIX. (8/5) S. 146—47).

Skriftet omtales ret udførligt i Jens Schelderup Sneedorffs anonymt udg. Breve. Sorøe. [1759] i det XXIV. Brev S. 206—16, hvor det sammenstilles med andre Skrifter mod Esprit des loix. At Sneedorff ikke sætter det synderlig højt i Holbergs Produktion, fremgaar allerede af hans Ord (S. 207): »De fleste som skrive meget begaae gemeenlig den Feil, at de begynde alt for tilig eller og blive for lenge ved. . . . De som veed, hvor vanskeligt det er for et Menneske i sine beste Aar at kiende sig selv, og hvor let Roes kan forblinde Folk, i sær naar de ved virkelige Fortienester har opnaaet en ærefuld Alderdom, maa tillige indsee, hvor vanskeligt det er for en Skribent selv at merke den Tide Punkt i hans Liv, i hvilken han ophører at være skikket til de Forretninger som han i lang Tid og med megen Lykke har fortsat«. Brevet former sig hovedsagelig som en Apologi for Montesquieu, navnlig m. H. t. den baade af Holberg og andre af hans Kritikere fremsatte Beskyldning, at han »ved Despotiske Regieringer forstaaer uindskrenkede Monarkier«. Forøvrigt røber Brevet megen Agtelse for Holberg, medens han dog hævder, at »den Franske Stil« i Holbergs Skrift »efter de grammatikalske Regler« er temmelig slet.

Et Exemplar af dette Skrift solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,50.

FORTALE TIL P. v. HAVENS REISE I RUSLAND 1743

Foran Peder von Havens Reise udi Rusland. Kbh. 1743.

Ark 5(r)—7(v) (6 Sider):

L. HOLBERGS | Betænkning over | dette Skrift.

I Betænkningen, i hvilken Holberg i Modsætning til Skriftets Forfatter benævner Landet Rysland, kommer han ind paa et af sine Yndlingstemaer, idet han skriver: »Men det er at beklage, at af saa mange hundrede reisende personer der ikke er funden nogen, der med saadant haver regaleret fæderne-landet ved deres tilbagekomst: Saa at de intet kand anføre til beviis paa

deres udenlands reiser uden attestata fra de Vexelerere, som havde remitteret dem penge, item nogle grimacer og nye fasons paa klæder«. Han bemærker desuden, at »Autor efter min tilskyndelse har forfærdiget« dette Skrift.

I Altonaische gelehrte Zeitungen. Altona. 1748. 13. St. S. 97—98, hvor Havens Skrift anmeldes, nævnes lige Holbergs Fortale og det samme er Tilfældet i E. F. Schmersahl, Neue Nachrichten von jüngstverstorbenen Gelehrten. II. Lpz. 1756. S. 429.

I den nye Udgave af Havens Reise. Paa nye oplagt og med mange Tillæg formeret. Sorøe. 1757 findes Holbergs Betænkning ikke medtaget.

Derimod findes den i den tyske Udgave: Reise in Ruszland. Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt von H. A. R. Kph. 1744:

Ludw. Holbergs Bedenken | über diese Schrift. (Ark 5_r—6_v; 4 Sider).

AFHANDLINGER I DET KIØBENHAVNSKE SELSKABS SKRIFTER. II—III.

1746—47

BETÆNKNING OVER QVÆG-SYGEN 1745

I Skrifter, som udi det Kiøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte og oplæste i Aaret 1745. 2. Deel. Kbh. 1746. S. 385—402 uden Titelblad, men med Overskriften: L. H. | Korte Betænkning | over | den nu regierende | Qvæg-Syge | med | nogle oeconomiske Anmerkninger. |

Afhandlingen er ikke anonym; i Registret betegnes den: »12. | LUDVIG HOLBERGS korte Betænkning over den nu re- | gierende Qvæg-Syge, med nogle Oeconomiske Anmerk- | ninger«.

Holberg var 1745 bleven optaget som Æresmedlem af Videnskabernes Selskab tillige med den bekendte Bogsamler, Etatsraad Niels Foss. Han forholdt sig imidlertid ret kølig overfor Selskabet og deltog aldrig i dets Møder; dog leverede han to Bidrag til dets Skrifter. Denne Afhandling blev oplæst i et Møde d. 6. Dec. 1745 af Hans Gram (jfr. C. Molbech, Det Kgl. danske Videnskabernes Selskabs Historie i det første Aarhundrede 1742—1842. Kbh. 1843. S. 30—32).

Holbergs Betænkning er optrykt som No. IX i [Wille Høyberg], »Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1. Bind (Kbh. 1755). S. 243—98; i A. E. Boye, Holbergiana.

II. Kbh. 1833. S. 115—40 og et Udtog under Titlen: »Om den store Qvægsyge, som herskede i Danmark 1745« (med Fodnoten: »Sammendrag udaf Baron Ludvig Holbergs korte Betænkninger over den nu regierende Qvægsyge, med nogle oeconomiske Anmærkninger; indrykkede i anden Deel af det Kiøbenhavnske Videnskabsselskabs Skrifter, og optagne her i Journalen til Anvendelse i disse knappe Tider«.) i Odin Wolffs Journal for Politik, Natur- og Menneske-Kundskab. Kbh. 1813. III. S. 61—74.

Anledningen til denne Afhandlings Fremkomst var den Kvægpest, der 1745 brød ind over Danmark og, trods de trufne Foranstaltninger, fra Sydsjælland, hvor den først viste sig, bredte sig over hele Landet. Da man intet egentligt Veterinærvæsen havde dengang, blev det det medicinske Fakultet, der maatte tage Affære og som Frugt af de medicinske Professorers Arbejde med Problemerne om Sygdommens Aarsager og Midlerne til dens Bekæmpelse foreligger i samme Bind af Det Kiøbenhavnske Selskabs Skrifter, hvori Holbergs Afhandling fremkom, to andre Afhandlinger om samme Emne af de ligeledes i Aaret 1745 indvalgte (ordinære) Medlemmer af Videnskabernes Selskab, nemlig S. 375—84: Georg Dethardings Uforgribelige Tanker om de Steene, som ere fundne i Galle-Blæren hos det af denne Tiids Sygdom henfaldne Horn-Qvæg; om, og hvorvidt samme haver Deel i Sygdommen. — og S. 403—24: Balthasar Johannes von Buchwalds Korte Beretning hvad hand angaaende Qvæg-Sygen har kundet observere, Samt sine Betænkninger over Sygdommens Oprindelse og Beskaffenhed, som hand agter og til deels har funden tienlige derimod saavel præservative som curative afhandlet udi 7. Membris.

Om Kvægpesten 1745 kan jævnføres Tidsskrift for Veterinairer. V. Kbh. 1857. S. 241—67 (M. Salomonsen, Nogle Meddelelser om Qvægpesten i Danmark og om de Indpodningsforsøg, der i forrige Aarhundrede anstilledes mod den); Jul. Petersen, Den danske Lægevidenskab. 1700—1750. Kbh. 1893. S. 264—72 og særlig Ludv. Holbergs Epistler. Udg. af Chr. Bruun. II. Kbh. 1868. S. 370—74, hvor der, ogsaa fra utrykt Stof, er samlet endel interessante Enkeltheder om Pestens Rasen i Danmark.

Spredt omkring i Holbergs Epistler findes ogsaa endel Bemærkninger om Pesten; jfr. Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 401 (under: Qvægsygen). Desuden udkom en Del Smaaskrifter i den Anledning; de findes anført i Bibliotheca Danica. II. S. 304—05.

Jul. Petersen (anf. Skrift S. 271—72) fremhæver med megen Anerkendelse den »anselige Storbonde« Holbergs »Indlæg om Kvægsygen, der ved sin skeptiske Klarhed og Overlegenhed, ved hele sit ædruelige og fornuftige Raisonnement lader Naiveteten

i Buchwalds therapeutiske Udvikling komme end stærkere til Syne«.

Holbergs Afhandling findes oversat paa Latin i Scriptorum a Societate Hafniensi bonis artibus promovendis dedita Danice editorum nunc autem in Latinum Sermonem conversorum interprete P[oul] P[letz] Pars secunda. Hafniæ. 1746. S. 413—32 med Overskriften: L. H. | Breves Animadversiones in morbum ar- | mentarium, jam sævientem, cum obser- | vationibus qvibusdam oeco- | nomicis. — I Registret betegnes den: »13. | LUD. HOLBERGII Breves Animadversiones in morbum | armentarium jam sævientem, cum observationibus qvibus- | dam oeconomicis, p. 413. sqq.«

(Smstds. findes oversat Dethardings Afhandling. S. 385—92 og Buchwalds S. 393—412).

TYSK OVERSÆTTELSE 1746

Des berühmten | Herrn Ludw. Holbergs | Kurtzes | Bedencken | über | die jetziger Zeit regierende | Vieh-Seuche | Mit einigen | Oeconomischen Anmerckungen; | Aus dem Dänischen übersetzt. | (Vignet). | Wismar, | bey Johann Andreas Berger, 1746. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 3—39 sign. A_2—$C_{4(r)}$; lille Røsken-Slutningsforziring].

Naar det i Bibliotheca Danica. II. S. 305 anføres, at der findes to forskellige Udgaver af denne Oversættelse, er det ikke helt rigtigt. De to Udgaver følger hinanden fuldstændigt i Sideskifte, men det første Ark er i den ene af dem omtrykt, medens det andet sikkert kun findes i et og samme Tryk. Som Bevis herpaa kan bl. a. anføres, at i begge Udgaver findes S. 22 L. 12 f. o. nach istedetfor noch. I det første Ark findes derimod endel Afvigelser imellem de to Udgaver, saaledes S. 3 er Linjeskiftet forskellig i L. 9—10 f. n., S. 5 staar i den ene Udg. L. 1 f. n. angemecket (i den anden Udg. angemercket) og das (i den anden Udg. dasz); S. 6 L. 4 f. n. grassiret (i den anden Udg. grasiret) og L. 2 f. n. Land-Mannes (i den anden Udg. Land-Manns); S. 7 L. 10 f. o. könnte (i den anden Udg. konnte); S. 9 L. 12 f. o. giefftigen (i den anden Udg. gifftigen); S. 11 L. 7 f. n. er der forskellig Linjeskifte og L. 5 f. n. keinen (i den anden Udg. rigtigt: kleinen; S. 14 L. 8 f. o. Dahingegen (i den anden Udg. fejlagtigt Dahingen); S. 15 L. 1 f. n. müste (i den anden Udg. muste).

Hvad Grunden har været til Omtrykningen af dette første Ark

(Titelbladet er dog fuldstændig ens i begge Udgaver) er ikke let at skønne. Ganske vist findes der, som ovenfor anført, endel Trykfejl i det, men der er omtrent lige saa mange i det andet Tryk og Teksten er aldeles den samme uden Spor af Tilføjelser eller Forandringer.

Den anonyme Oversætter har bortset fra smaa Forandringer (saaledes S. 11 rettet Navnet paa den engelske Læge Friend til det rigtige Freind) foretaget et Par Udeladelser; nemlig S. 11. (Holbergs Tekst S. 389) »Indfødde Engellænder derimod døde deraf, endskiønt de opholdte sig udi Frankrige«; S. 15 (Holbergs Tekst S. 390—91) hele Stykket om Chevalier de Forbin, der begynder: »Ja denne Meening om giftige Insecter« og ender: »naar det er usædvanligt«); S. 32 (Holbergs Tekst S. 399) efter Ordene: »Dette anfører jeg ikke for at giøre Skade ringe« er udeladt: »helst udi denne Province, hvor Sygdommen synes at have raset stærkere end udi noget Land i Europa«; S. 34 (Holbergs Tekst S. 399—400) hele Stykket om Skovbrugets Opkomst, der begynder: »Ellers, saasom ingen Ulykke er saa stor« og ender: »at Skoven udi nogle hundrede Aar kand holdes ved lige«; og S. 35 (Holberg Tekst S. 400—01) »Jeg siger: de ere som skiøre Egg, der ikke taale at røres ved, thi saasom Kiød, Smør, Ost fattes, have de intet at æde uden Kornet; saa at Bønderne intet kand selge til at yde deres Landgilde og Skatte«.

S. 19—20 er indskudt et hel nyt Afsnit: »Das Verzeichnisz der desolirten Adel. Hofe vom Majo an 1745. bis zu Ausgang des November-Monaths selbigen Jahres ist dieses«, hvorefter der følger Navnene paa 65 Gaarde, hvor Kvægpesten har raset; Listen slutter med Holbergs egen Gaard Tersløse.

I sin Afhandling (S. 393) skriver Holberg: »thi paa samme Tid, som der mentioneres om Sygdommen, som har yttret sig paa et og andet Sted udi Landet, fandtes der allerede paa mit Catalogo over 60 Herre-Gaarde, hvor fast alle Besætninger vare reent bortdøde«.

Man kunde fristes til at antage, at Oversætteren har faaet den fuldstændige Liste over alle disse danske Gaarde meddelt af Holberg, der muligvis ogsaa har anvist ham de Steder i Teksten, der kunde udelades, som uden Interesse for tyske Læsere. Skønt man skulde ellers mene, at en Fortegnelse over de danske Gaarde, hvor Kvægpesten særligt havde raset, heller ikke kunde have Betydning for den Læsekreds. I Listen forekommer enkelte Fejl f. Ex. Janfruees-Einde og Giefegaard.

Wille Høyberg (i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1. Bind. [Kbh. 1755] S. 491 skriver om Holbergs Afhandling »paa Tydsk oversat. Wismar 1749. in 8.« og denne Oplysning, der sikkert er fejl, genfindes hos Scheibe

(Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. CLXVI); Worm I. S. 459 og Nyerup S. 260.

Skriftet findes anmeldt i Pommersche Nachrichten von gelehrten Sachen. Greifswald. 1746. 31. Stück. ($^{22}/_{4}$) S. 250: »Dasz der Hr. Holberg seine Rolle auf dem Schauplatz der Schriftsteller bisher sehr gut gespielet, ist ein Zeugnis, welches ihm die Kenner seiner Schriften gerne zugestehen. Die Art, auf welche er sich in dem gegenwärtigen Stücke zeiget, ist ihm so rühmlich als die vorhergehenden. Man weisz aus seinem Leben, dasz er in den letzten Jahren ein Oekonome geworden, und er rechtfertiget sich als einen solchen durch die gute Einsicht, die er hier beweiset. Er nimmt an dem Schaden Theil, den die wütende Viehseuche auch in der Provinz Seeland verursachet hat. Er ist auf die wider solches Uebel vorgeschlagene Mittel aufmerksam geworden, aber sie haben ihm nicht Stich zu halten geschienen. Was er dawider zu erinnern hat, wird hier zum Theil eröffnet, und die Oeconomischen Vorschläge, die er in seinem Discours beybringet, werden den Liebhabern der Haushaltungskunst nicht anders als angenehm seyn können. Die Sprache des deutschen Uebersetzers ist nicht die reineste«; i Altonaische gelehrte Zeitungen. Altona. 1746. XXVI. Stück. ($^{31}/_{3}$) S. 207: »Der Herr Verfasser eröfnet darinn mit vieler Einsicht seine Gedanken über den Ursprung dieser Seuche und von den Mitteln, die dagegen bisher vorgeschlagen worden, denen er keine sonderliche Kraft und Wirkung zutrauet. Er giebt ein Verzeichnisz der in Seeland davon angegriffenen Dörffer, und fügt endlich allerhand wohlgegründete ökonomische Vorschläge hinzu. Dasz die Uebersetzung aufrichtig sey, daran wollen wir nicht zweifeln, ob wir gleich davon, weil wir das dänische Original nicht besitzen, nicht gewisz urtheilen können. Dieses hätten wir wenigstens gewünscht, dasz dieselbe nicht durch so gar viele fremde Wörter wäre verstellt worden. Diese Schrift ist in den Buchladen der Gebrüder Korte hier in Altona, und bey Martini in Hamburg, gleichfalls zu haben«; og i Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen. Göttingen. 1746. 33. Stück. ($^{24}/_{4}$) S. 268: »Herr Holberg schreibt von der leidigen ansteckenden Krankheit unter dem Hornviehe, als ein Weltweiser, und nicht als Arzt. . . . Zu allen möglichen Arzneyen hat Hr. Holberg gar keinen Glauben, es möchte dann seyn, dasz man eine andere Art von Rindvieh sich zulegen könnte, die vielleicht den Würmern nicht anständig seyn möchte«.

En forskellig tysk Oversættelse af Holbergs Afhandling findes i: Des Herrn Baron von Holbergs übrige Kleine Schriften übersetzt. Kph. 1755. Stykke IX. S. 145—78. u. T.: Ludewig Hollbergs kurzgefasztes Be- | denken über die jetzt regierende Vieh-

seuche, nebst einigen zur Haushal- | tungskunst gehörigen Anmerkungen. | Om denne Oversættelse hedder det i Fortalen til ovennævnte Skrift: »Man hat zwar eine deutsche Uebersetzung davon, die zu Wismar 1746 gedruckt worden. Es scheinet aber, dasz der Uebersetzer eine unrichtige Abschrift gehabt hat, weil der Abschnitt, der die wichtigsten Beweise der Insectenwanderung enthält, weggelassen ist. Ich hoffe daher, dasz gegenwärtige Uebersetzung nicht ganz überflüszig seyn wird«.

Den anonyme Oversætter, der udtrykkelig i samme Fortale betegner sig som »ein Däne«, har næppe Ret i, at den tidligere anførte tyske Oversættelse skulde være besørget efter en Afskrift af Holbergs Afhandling; den forelaa jo trykt og let tilgængelig i Det Kiøbenhavnske Selskabs Skrifter i Aaret 1746, saa der næppe vilde være Grund til at benytte nogen Afskrift.

Den her omtalte ny Oversættelse holder sig i et og alt til Holbergs originale Tekst, medtager alle de i Wismar-Oversættelsen udeladte Stykker og mangler den lange Opregning af de Gaarde, hvor Kvægpesten havde raset.

DANMARKS OG NORGES SØE-HISTORIE 1747

I Skrifter som udi det Kiøbenhavnske Selskab af Lærdoms og Videnskabers Elskere ere fremlagte og oplæste i Aaret 1747. 3. Deel. Kbh. 1747. S. 91—106 uden Titelblad, men med Overskriften: L. H. | Danmarks og Norges | Søe-Historie. | Første Periodus. |

Afhandlingen er ikke anonym; i Registret betegnes den: »3. | Bar. LUDVIG HOLBERGS Danmarks og Norges Søe- | Histories første Periodus, pag. 91. sqq.«

Denne Afhandling, som Holberg havde tilsendt Konferensraad Otto Thott, blev oplæst i Selskabets Møde d. 2. Nov. 1746 af H. Henrichsen (Hielmstierne) (jfr. C. Molbech, Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Historie i det første Aarhundrede 1742—1842. Kbh. 1843. S. 32).

Afhandlingen er optrykt som No. X i [Wille Høyberg], Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. 1. Bind. (Kbh. 1755). S. 299—354.

Den er oversat paa Latin i: Scriptorum a Societate Hafniensi bonis artibus promovendis dedita Danice editorum nunc autem in Latinum Sermonem conversorum Pars tertia. Hafniæ. 1747. S. 349—66 med Overskriften: L. H. | Historia Danorum & Norvegorum | navalis; | PRIMA PERIODUS. | — I Registret be-

tegnes den: »7. | LUDOVICI LIB. BARON. de HOLBERG Historia Dano- | rum et Norvegorum navalis, pag. 349. seqq.«

En tysk Oversættelse findes i: Des Herrn Baron von Holbergs übrige Kleine Schriften übersetzt. Kph. 1755. Stykke X. S. 179—209 u. T.: Ludewig Holbergs Dänische und Nor- | wegische Seegeschichte. Erster Pe- | riodus. |

I Fortalen hedder det urigtigt om den, at den er »in die Sammlung ihrer [ɔ: die Gesellschaft der Wissenschaften] Schriften vom Jahre 1749 eingerücket worden«.

En anden tysk Oversættelse findes i Historische Abhandlungen der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Kopenhagen, aus dem Dänischen übersetzt, und zum Theil mit Vermehrungen und Verbesserungen ihrer Verfasser, auch einigen eigenen Anmerkungen herausgegeben von Valentin August Heinze. III. Bd. Kph. 1787. S. 345—74 med Halvtitelblad: Vierzehnte Abhandlung. | Des | Freiherrn Ludewig von Holberg | Seegeschichte | Dänemarks und Norwegens. | Erster Zeitraum. | (Sie steht im dritten Bande der Urschriften S. 94 bis 106). |

SAMLEDE OG UDVALGTE SKRIFTER

Kiøbenhavnske | Samlinger | af rare | Trykte og Utrykte | Piecer | 1. Bind | (Vignet med Ordene: Scrutando invenimus, sign. I. Haas del et sculps.)

[Indhold: Kobberst. Portræt, sign. T. Laan sc.; Holbergs Portrætmedaillon paa Diogenes's Tønde, Diogenes ledsaget af sin Hund peger paa Portrætet, medens han med Foden vælter sin Lygte; paa selve Portrætet: I Haas faciem sc. L. H. | Lib Baro de HOLBERG | Anno æt. 68[1]); Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: HOLBERGIANA. (paa Bagsiden: Imprimatur | CH. HORREBOW.; Fortale, upag.; sign. a —$n_{8(v)}$; Teksten S. (1)—494, sign. A—$Hh_{7(v)}$; Indholdet | af | denne Samling. | (1 upag. Blad); i nogle Exemplarer findes paa sidste Side Notitsen: Trykt hos Andr. Hartvig Godiche. 1755.

Denne Udgave blev besørget af Wille Høyberg og Chr. Schmidt i Forening, men den meget vidtløftige Fortale er i hvert Fald Høybergs Arbejde og blev trykt uden hans Medudgivers Vidende og Vilje. Om de to Udgivere kan henvises til Forfatterlexikonet.

I denne Samling er optaget I. Dissertatio qvinta de Historicis Danicis 1719. (S. 1—32); II. Dissertatio juridica de nuptiis propinqvorum 1719. (S. 33—74); III. Programma universitatis Hafniensis in honores candidatorum qvorundam primæ laureæ phi-

[1]) Om dette Portræt jfr. Holberg Aarbog. 1923. S. 89—93.

losophicæ die 7 Junii 1720 (undertrykt). (S. 75—88); IV. Oratio valedictoria cum fasces rectoratus sui traderet Marco Wøldike 1736. (S. 89—118); V. Samtale imellem tvende Kiøbmænd Lucius og Antonius. (S. 119—52); VI. Samtale imellem tvende Kiøbmænd Sylvester og Montanus. 1729. (S. 153—218); VII. Betænkning om Conventicler, skreven 1733. (S. 219—32); VIII. Dedication til Phoenixberg. (S. 233—42); IX. Kort Betænkning om den nu regierende Qvæg-Syge. (S. 243—98); X. Danmarks og Norges Søe-Historie. Første Periodus. (S. 299—354); XI. (fejlagtig betegnet XII). Tvende splinder nye Breve, som tiene til den politiske Kandestøbers Oplysning. (S. 355—82); XII. Just Justesens Betænkning over Comoedier. (S. 383—402); XIII. Solutio problematis de hypothesibus historiæ Danicæ. 1731. (S. 403—34); XIV. Et Brev fra Hr. Ludvig de Geer til Hr. Baron Holberg, angaaende en Feyl i den sidstes Dannemarkes Riges Historie. (S. 435—46); XV. Copier af Sal. Baron Holbergs Testamenter. (S. 447—68); XVI. Copie af det Fri-Herlige Diploma, eller Erections-Patentet for Fri-Herskabet Holberg. (S. 469—78); XVII. Fortegnelse paa Baron L. Holbergs saavel trykte, som utrykte Skrifter. (S. 479—94).

Af disse er III, IV, VII og XIII første Gang trykt i denne Samling.

KLEINE SCHRIFTEN 1755

Des Herrn | Baron von Holbergs | übrige | Kleine Schriften | übersetzt. | (Kobberstukken Vignet; Merkur, der bringer Brev fra Krigens Gudinde til en Kvindeskikkelse; paa en i Billedet anbragt Kasse læses R og underneden Hanethoy; sign. I. Haas sculps. Haf.; derunder dobbelt Streg) | Kopenhagen, | im Verlag der Rothischen Buchhandlung. | 1755. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Vorbericht, upag.; sign.)(1—)(4(r); Innhalt. 4v; Teksten S. (3)—302; sign. A_2—$T_{7(v)}$. Da Teksten begynder med S. 3, maa Titelbladet være regnet med i Pagineringen og rimeligvis Vorbericht og Innhalt være trykt sidst. Over Vorbericht og de enkelte Afsnit findes vexlende Friser og efter hvert Afsnit, hvor Pladsen tillader det, er større eller mindre, ligeledes vexlende, Vignet. De enkelte Afsnit er betegnet med Romertal, men formodentlig ved en Trykfejl er Nr. XVIII (S. 294) blevet til IX].

Fortalen, der er undertegnet »Der Uebersetzer« oplyser, at denne Samling af Holbergs smaa Skrifter skyldes »einer löblichen Gesellschaft«, som har sat sig til Maal,« seltene Schriften durch den Druck bekannt zu machen«. Herved sigtes til det Selskab, der udgav »Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte

Piecer«, hvis 1. Bind (Kbh. 1755) netop indeholder Holbergiana. Om dette Selskab kan henvises til Omtalen ovenfor af dette Bind.

Oversætteren, hvis Navn ikke kendes, skriver selv i Fortalen: »Was die Uebersetzung betrifft, so ist sie von einem Dänen«, hvorfor han gør Undskyldning for, hvis der skulde findes Fejl i Ordføjningen eller i Retskrivningen.

Indholdet er for største Delen taget fra det ovennævnte Bind af Kiøbenhavnske Samlinger, hvis Rækkefølge ogsaa er bevaret, dog saaledes at, der efter Nr. XI indskydes som Nr. XII en prosaisk Oversættelse af Holbergs Den Jydske Feide, om hvilken Scheibe (jfr. ovenfor S. 136) bemærker »mit der man aber nicht Ursache hat zufrieden zu seyn«. Derefter følger (som Nr. XIII—XIV) Nr. XII—XIII fra de Kiøbenhavnske Samlinger. Som Nr. XV har Oversætteren optaget en Oversættelse af Lettre de Mr. le baron de Holberg qvi contient qvelqves remarques sur les memoires concernant la reine Christine. Lpz. 1752. Nr. XVI udgøres af »Gedanken vom Enthusiasmus. Aus dem Französischen übersetzt«, hvilket er en Oversættelse af Holbergs Discours sur l'entousiasme, der er trykt som Anhang til den franske Oversættelse: »Conjectures sur les causes de la grandeur des Romains« Lpz. 1752 af hans Fortale til Herodian-Oversættelsen 1746. Derefter følger (som Nr. XVII og XVIII) Nr. XVI og XV fra de Kiøbenhavnske Samlinger. Disses Nr. XIV (Et Brev fra Ludvig de Geer til Holberg) og XVII (Register og Fortegnelse paa Holbergs baade trykte og utrykte Skrifter) er ikke medtaget i den tyske Oversættelse.

Denne Oversættelse findes kortelig, med en Angivelse af Indholdet, nævnt i Wöchentliche Nachrichten von gelehrten Sachen. 1756. Regensburg. IX. St. S. 64 og i Franckfurter gelehrte Zeitungen. 1756. Franckfurt. Nr. XX. S. 116.

NYERUPS, HØSTS OG HEGERS PAATÆNKTE UDGAVE 1804

I Dagen. 1804. Nr. 84. $^{28}/_{5}$ findes følgende: »I vor Litturatur(!) har vi nylig havt et eget Fænomen. Prof. Nyrup, Assessor Høst og Skuespiller Heger anmeldte en komplet Udgave af Holbergs samlede Skrivter. For at sikkre sig imod Proses i den Anledning gik de ind med en Forespørgsel til Kanselliet om de havde noget at vove derved. Kanselliet lod omgaae et Spørgsmaal til alle Kbhvns. Boghanlere (!) og Bogtrykkere om nogen af dem havde noget udelukkende Privileg paa noget af Holbergs Skrivter. Det bekjendtgjorde siden Udgiverne, at der ikke var noget saadant Privilegium, men at Kollegiet dog ikke vilde ansees for at have

afgjort Retsspørgsmaalet. Det syntes som Foretagerne nu kunde gaaet ivrig frem, men det Modsatte skede, og det lod endelig som det blev blot Hr. Heger allene, der hang ved Foretagendet. 2—300 Subskribentere vare tegnede men intet Ark trykt. Der stikledes paa Foretagendet i offentlige Blade, formodentlig ved Boghandler-Aande. Men nu opstod paa engang Bogtrykker Hr. Dir. Schultz, som aabnede Subskription paa en valgt Udgave af Holbergs Skrivter, der skal bestyres af Rahbek, og til hvis uanfægtede Trykning han vil søge at faae de forskjællige Holbergske Forlæggeres (disse ere Hegelund, Berlingerne, Gyldendal, Pelt, Seidelin o. fl.) Indvilligelse. Naturlig maatte to slige Subskriptioner i et Land, hvor Subskription med Møje erholdes paategnet og endnu vanskeligere honoreret, skade hinanden. Det saae ud til at slet ingen af Udgaverne kunde ventes. Hr. Hegers Føjelighed, i at frastaae sit Foretagende og overlade Dir. Schultz sine Subskribentere bør det tilskrives, om nu den *valgte Udgave* udkommer. Der siges, at en anden Boghandler har i Sinde at udgive en Samling af hvad denne Udgave forbigaaer, hvorved man da endnu kunde faae den *hele* Holberg«. Hvem der sigtes til med den sidste Passus, vides ikke, men om selve den paatænkte Udgave ved Nyerup, Høst og Heger skriver Høst i sine Erindringer om mig og mine Samtidige. Kbh. 1835. S. 75: »Rahbek havde for længe siden bebudet en ny Udgave af Holbergs Skrifter paa Schultz's Forlag, men ikke opfyldt det. Efter Stephen Hegers Forslag udstedede nu i 1803 Nyerup og jeg i Forening med Ham en Subskripsionsplan paa Holbergs samlede Skrifter. Dette vækkede Vedkommende. Schultz betalte os tohundrede Rigsdaler for at træde tilbage, hvorimod han fik de, især af Heger, samlede Subskribenter. Imidlertid havde jeg med Nyerup og Heger den Fortjeneste af vor Literatur, at have bragt den rahbek-schultziske Udgave af Holberg til Virkelighed. Efter Udstedelsen af hiin Subskripsionsplan var der imidlertid opkommen en Misforstaaelse imellem mig og mine Medudgivere«. Hvori denne har bestaaet, meddeler han imidlertid ikke.

Det er til denne paatænkte Udgave der sigtes i nedenanførte Artikel i Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn.

RAHBEKS UDGAVE 1804—14

For Rahbeks Udgave af Holbergs udvalgte Skrifter findes følgende Subskriptionsplan i Kiøbenhavns Adresse-Contoirs Efterretninger for 1804. Nr. 106 ($^{17}/_{8}$): »Fra det Øieblik da Undertegnede blev Eier af Forlagsretten til vor udødelige Holbergs Skuespil, følte han den Forpligtelse at tilveiebringe en anstændigere Udgave af dette Mesterværk, og forenede sig herom med sin mangeaarige Ven Hr. Prof. Rahbek, der allerede adskillige

Aar tilforn, efterat have tilhandlet sig Ret dertil af den forrige Forlægger, havde anmeldt en saadan Udgave.

Deels de, saavel efter Ildebranden, som under de krigeriske Conjuncturer ved Aarhundredets Begyndelse, for deslige Foretagender ikke gunstige Aspecter, som og Udgiverens personlige Stilling, der lod ham befrygte, ikke at kunne hellige dette Arbeide den fornødne Tid og Fliid, have ikke tilladt dem at lægge Haand paa deres Foretagende før nu.

Imidlertid haabe de at Holbergs ɔ: Smagens og Fædrenelandets Venner, ikke vilde findes uvillige at tilgive dem denne Udsættelse, saafremt de ellers ere saa heldige, at kunne give denne Udgave al den feilfrie Nøiagtighed og sømmelige Nethed de ønsker, ligesom og Prof. Rahbek smigrer sig med, ikke frugtesløst at have anvendt den lange Mellemtid paa at samle saadanne historisk, critisk og litterariske Noticer, som man ved Udgaven af vor ypperste Skribents Mesterværker, med Føie vil troe sig berettiget at fordre.

De haabe tillige, at det ikke vil være uvelkomment, naar de fremdeles anmælde, at de efter Skuespillene agte, med vedkommende Forlæggeres Tilladelse, at udgive denne Digters øvrige udvalgte Vittighedsværker, samt de af hans historiske og philosophiske Skrivter, hvis almeene og stedsevarende Interesse nu mere end et halvt Aarhundrede har afgiort.

Denne Samling, der under Titelen af Holbergs udvalgte Skrivter vil udkomme i Hæfter paa henimod 30 Arks Størrelse, overlades Subskribenterne for 3 Sk. Arket paa Trykp. og 4 Sk. Skrivp., som tilbringes Subskribenterne hæftet i couleurt Omslag og Trykpapiirs Exemplarerne planerede.

Kiøbenhavn, den 17 Martii 1804.

Joh. Fr. Schultz,
paa nye Amagertorv No. 64«.

Af Fortalen til 1. Del (S. III—IV) ses, at det var Forlæggerens Hensigt, hvis et tilstrækkeligt stort Antal Subskribenter meldte sig, at »pryde« Udgaven med Kobbere, hvilket dog ikke skete, da Omkostningerne navnlig i Krigstiden steg langt over Forventning[1]). Sammesteds meddeler Rahbek, at han efter Samraad med Nyerup har bestemt sig til at følge den Retskrivning, som Holberg havde fremsat i sine Orthographiske Anmerkninger, samt at Udgaven ventedes fuldendt i 18 Bind i Løbet af fem Aar — Løfter, som dog ikke gik i Opfyldelse. Om dette sidste skal der findes en Notits paa Omslaget til Minerva for

[1]) Om den Plan at levere en Gengivelse af Roslins Maleri af Holberg se: H. G. Olrik i Soranerbladet, VII. 1923. Nr. 9. S. 71—73.

April 1804, men dette Omslag har jeg ikke fundet bevaret i noget af de mig tilgængelige Exemplarer.

Den her lagte Plan for Udgaven vandt ikke udelt Tilslutning, som det ses af nedenstaaende Indlæg af en anonym Indsender i Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn. Nr. 41. ($^{20}/_{4}$) 1804. S. 646—48. »Anmeldelsen af Holbergs Skrivter. (Indsendt). Det er bekjendt, at der er anmeldt en Udgave af Holbergs samlede Skrivter, og at Hr. Directeur Schulz ogsaa agter at udgive en saadan Samling under Navn af Holbergs udvalgte Skrivter. Naar to Partier, et halvt Seculum efter en Forfatters Død, kappes om at udgive hans samlede eller udvalgte Skrivter, saa har man Føie til at spørge: er denne Forfatters Arbeider af den Natur, at de kunne udgives samlede, eller ere de Æmner, de handle om, af den Beskaffenhed, at et Udvalg deraf kan være tilstrækkeligt for den nuværende Tidsalder?

Ingen kan negte, at Holberg er Kronen for alle Danske Forfattere, og han er det saa meget mere, som han brød Isen i vor Litteratur. Men enhver maa tillige indrømme, at han, paa sine Vittighedsværker nær, arbeidede i Fag, som paa hans Tid vare ligesaa langt tilbage, som de i vore Dage ere i Flor. Vel er det sandt, at en Dverg, som staaer paa en Kjæmpes Skuldre, ikke har nogen Møie for at see meget længere end Kjæmpen selv, og at Fortjenesten dog i Grunden tilkommer den sidste; men imidlertid vil dog enhver, i den Stilling Dvergen nu befinder sig, hellere betjene sig af dennes end af Kjæmpens Øine. Holbergs historiske og philosophiske Arbeider vare tildeels fortræffelige Værker paa den Tid, han skrev dem; de ere Grundvolde, hvorpaa saa mange senere Skribenter have bygt; men ganske anderledes vilde han skrevet, dersom han levede nu. Hans historiske Værker vil enhver af vore gode Forfattere, ved at øse af de rige Kilder, som Holberg ikke havde Adgang til, og som den udødelige Suhms Grandsknings- og Gavnelyst har aabnet, nu kunne levere i en ganske anden Skikkelse. Hans prosaiske Foredrag mangler desuden den Ynde, der udmærker en Mallings og Sneedorfs Arbeider. Der bliver altsaa ikke mere tilbage af Holbergs Værker, end hans Vittighedsarbeider, — altsaa kun den mindste Deel — som fortjener at leveres i en egen Udgave. At Holberg selv, dersom han nu levede, ikke vilde erkjende andre end disse værdige til i Aaret 1804 at overleveres Publicum i en egen Udgave, det er jeg temmelig overbeviist om. Og hvad Vittighedsværkerne for sig selv angaaer, da har man baade af hans Peder Paars og Niels Klim Udgaver, der gjøre Dannemark Ære. At udgive disse igjen paa ny, vilde ikke allene være at sætte Publicum i en ny Bekostning, men endog at standse Afsætningen f. Ex. paa den skjønne Udgave af Niels Klim, som vor største Kobberstikker — den fortiente Clemens — har anvendt

Tid og Bekostning paa, uden hidtil at have nydt den mindste Erstatning for nogen af Delene. Den, der endeligen vil læse eller eie enkelte af Holbergs Værker, kan jo faae dem baade paa Bibliothekerne og i Bogladerne, hvor neppe et eneste af dem hidtil er udsolgt«.

Ludvig Holbergs | udvalgte | Skrifter. | Udgivne | ved | K. L. Rahbek, | Professor. | Første Del. | Kjøbenhavn, 1804. | Trykt og forlagt af Directeur Joh. Fred. Schultz, | Kongelig og Universitets-Bogtrykker. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: Holbergs | Comedier. | Første Bind. | (Bagsiden blank); Til Kongen. (Bagsiden blank) (Dedikationen) (1 Blad); Til Læseren (S. I—VI); Indhold. (Bagsiden blank) (S. VII—VIII); Friherren af Holberg. | (Af Tyge Rothes Tanker om Kjærlighed til | Fædrelandet.) (S. IX—X); Hans Michelsens (Holbergs) | Avertissement. (S. XI); Just Justesens | Betænkning over Comedier. | S. (XII)—XXIV; Teksten S. (1)—468].

Dette Bind indeholder Den politiske Kandestøber, Den Vægelsindede (i 3 Akter), Jean de France, Jeppe paa Bjerget, Gert Westphaler, Ellevte Juni med en lille Excurs efter hvert Stykke.

— — — Anden Del. | Kjøbenhavn, 1804. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. I—II); Halvtitelblad: Holbergs | Comedier. | Andet Bind. | (Bagsiden blank) (S. III—IV); Indhold. (Bagsiden blank) (S. V—VI); Om Holbergs Skuespil, | af Prof. J. S. Sneedorfs Breve. | S. (VII)—XII; Teksten S. (1)—484].

Dette Bind indeholder Barselstuen, Det arabiske Pulver, Julestuen, Mascaraden, Jacob von Tyboe, Ulysses von Ithacia ligeledes med Excurser efter hvert Stykke.

— — — Tredie Del. | Kjøbenhavn, 1804. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. I—II); Halvtitelblad: Holbergs | Comedier. | Tredie Bind. | (Bagsiden blank) (S. III—IV); Om Holbergs Skuespil, | af | Hvorfor skulde man skrive Bøger? | Brevvexling | ved | Hr. Justitsraad C. Pram. | S. (V)—VIII; Teksten S. (1)—470; Indhold. (upag. Blad; Bagsiden blank)].

Dette Bind indeholder Kilderejsen, Melampe, Uden Hoved og Hale, Henrich og Pernille, Diderik Menschenschreck, Hexeri eller blind Allarm ligeledes med Excurser efter hvert Stykke.

— — — Fjerde Del. | Kjøbenhavn, 1805. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. I—II); Halvtitelblad: Hol-

bergs | Comedier. | Fjerde Bind. | (Bagsiden blank) (S. III—IV); Indhold. (Bagsiden blank) (S. V—VI); Holbergs | Fortjenester af Nationens Forbedring, | af | Prof. J. S. Sneedorfs to og tredivte Brev, om For- | andringer i en Nations Caracter. | S. (VII)—XII; Teksten S. (1)—532].

Dette Bind indeholder Den pantsatte Bondedreng, Det lykkelige Skibbrud, Erasmus Montanus, Pernilles korte Frøkenstand, De Usynlige, Den Stundesløse, Den honette Ambition ligeledes med Excurser efter hvert Stykke.

— — — Femte Del. | Kjøbenhavn, 1805. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: Holbergs | Comedier. | Femte Bind. | (Bagsiden blank); Om | Holberg | af Oberauditeur P. Rosenstand Goiskes dramatiske Journal | No. 21 for Aar 1771. (S. VII—VIII); Indhold. (et upag. Blad; Bagsiden blank); Teksten S. (1)—526. (Der synes at maatte mangle et Blad i Pagineringen med Romertal, formodentlig ved Skødesløshed ved Trykningen, hvis ikke »Indhold« skal sidde foran »Om Holberg«].

Dette Bind indeholder: Plutus, Huusspøgelset eller Abracadabra, Den forvandlede Brudgom, Don Ranudo di Colibrados, Philosophus i egen Indbildning, Republiqven eller det gemene Bedste, Sganarels Rejse til det philosophiske Land.

— — — Sjette Del. | Kjøbenhavn, 1806. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. I—II); Halvtitelblad: Bilag | til | Holbergs | Comedier. | Sjette Bind. | (S. III—IV); Indhold. S. (V)—VIII. Teksten S. (1)—568].

Dette Bind indeholder Fragment af Samtale mellem Holberg og Londemann i Elysium, ved Capt. Abrahamson, Holbergs Fortale til Fursmans franske Oversættelse af hans Lystspil (i Oversættelse), Holbergs Dedication af hans Comediers tredie Bind til Eftertrykkeren Phønixberg, Tvende splinternye Breve til den politiske Kandestøbers Oplysning samt Afhandlinger om de enkelte Komedier, bl. a. Optryk af den ældste Udgave i 5 Akter af Den Vægelsindede og af 5 Akts-Komedien Mester Gert Westphaler samt Den danske Comedies Ligbegjængelse.

Til Grund for sin Udgave af Komedierne havde Rahbek lagt Den danske Skue-Plads, dog ikke Udgaven 1731, men det første Høpffnerske Optryk I—V. 1742, suppleret med VI—VII. Tome 1753—54 »hvori ikke blot Orthographien er en anden, men Ordene stundom ikke mere ere de samme«. (jfr. Martensens Udg. I. Kbh. 1897. S. 240—41).

Disse 6 første Bind blev anmeldt i Kiøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1807. Nr. 28. 32. 33. 39 (S. 433—43. 497—508. 518—26. 609—21) af W. H. F. Abrahamson; Anmeldelsen

indeholder endel ikke uvæsentlige Bidrag til Forstaaelsen af Holbergs Komediedigtning og de enkelte Komedier.

— — — Syvende Del. | Kjøbenhavn, 1806. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: Holbergs | poetiske Skrifter | Første Bind. | (Bagsiden blank); Indhold. (1 Blad); Af | Kammerherre P. F. Suhms | Holberg. | (1 Blad); Teksten S. (I)—XXVI + S. (27)—494].

Dette Bind indeholder Peder Paars og Fire Skjemtedigte samt forskellige Tillæg til Peder Paars, saasom Forberetningen til Qvart-Udgaven og Tillæg dertil af Luxdorphiana.

— — — Ottende Del. | Kjøbenhavn, 1806. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: Holbergs | Vittigheds-Værker. | Andet Bind. | (Bagsiden blank); Indhold. (Bagsiden blank; 1 Blad); Fragment | af | Capt. Abrahamsons Recension over den bag- | gesenske Oversættelse af Niels Klim. | (Af de kjøbenh. lærde Efterr. for 1790 No. 23.) | (1 upag. Blad); Teksten S. (1)—534; Til Læseren. S. 535—36].

Dette Bind indeholder Zille Hansdatter Gynaicologie, Metamorphosis, Den jydske Feide, Det daphniske Blodblad, Niels Klims underjordiske Rejse.

I Efterskriften »Til Læseren« beklager Rahbek, at han paa Grund af »det saa højt stegne Arketal« ikke ser sig istand til at meddele den (i Syvende Del under Indholdsfortegnelsen) lovede »litterarisk-critiske Udsigt« over de i syvende og ottende Del indeholdte »Vittighedsværker«.

— — — Niende Del. | Kjøbenhavn, 1806. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: Holbergs | Helte-Historier. | Første Bind. | (Bagsiden blank); Indhold. (1 upag. Blad); Om | Holbergs Helte- og Heltinde-Historier. | Af | Prof. P. T. Wandal. (1 upag. Blad); Teksten S. 1—550].

— — — Tiende Del. | Kjøbenhavn, 1807. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: Holbergs | Helte-Historier. | Andet Bind. | (Bagsiden blank); Indhold. (1 upag. Blad); Af | I. A. Scheibes Efterretning om Hol- | bergs Levnet og Skrifter, forved hans | Oversættelse af P. Paars | anden Udgave. | (1 upag. Blad); Teksten S. (1)—526].

— — — Ellevte Del. | Kjøbenhavn, 1807. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: Holbergs | Heltinde-Historier. | Første Bind. | (Bagsiden blank); Indhold. (1 upag. Blad); Om | Plutarchs Biographier. | (Af Holbergs 256 Epistel.) (1 upag. Blad); Teksten S. (1)—439; den upag. S. 440 blank].

— — — Tolvte Del. | Kjøbenhavn, 1807. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: Holbergs | Heltinde-Historier. | Andet Bind. | (Bagsiden blank); Indhold. (1 upag. Blad); Om | Holbergs | historiske Skrifter, i Anledning af en Yt- | ring af den afdøde Lüxdorph. | (1 upag. Blad); Teksten S. (1)–483; den upag. S. 484 blank].

— — — Trettende Del. | Kjøbenhavn, 1808. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); (S. I—II); Halvtitelblad: Holbergs | Danmarks Riges Historie. | Første Bind. | (Bagsiden blank) (S. III—IV); Indhold. (S. V—VI); Til Kongen. (S. VII—VIII); Om | Holbergs Danmarks Historie | (af I. S. Snedorfs Breve); (S. IX—X) [Holbergs Tilegnelse og Fortale samt Pelts Fortale til 3. Opl. 1762.] S. (XI)—XXIV; Teksten S. 1—504].

— — — Fjortende Del. | Kjøbenhavn, 1809. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: Holbergs | Danmarks Riges Historie. | Andet Bind. (Bagsiden blank); Indhold. (1 upag. Blad); Om | Holbergs Danmarks Riges Historie | (af P. F. Suhms fornødent Bibliothek | i hans samlede Skrifter 7 Bind.) (1 upag. Blad); Teksten. S. 1—552].

— — — Udgivne | ved | K. L. Rahbek, | Professor og Theaterdirecteur. | Femtende Del. | Kjøbenhavn, 1809. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: Holbergs | Danmarks Riges Historie. | Tredie Bind. (Bagsiden blank); Indhold. (Bagsiden blank; 1 upag. Blad); Holbergs | hundrede og trettende Epistel. | (1 upag. Blad); Teksten S. 1—547; den upag. S. 548 blank].

— — — Sextende Del. | Kjøbenhavn, 1809. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: Holbergs | Danmarks Riges Historie. | Fjerde Bind. | (Bagsiden blank); Indhold. (Bagsiden blank); Af | Suhms Tanker | om de Vanskeligheder, | der møde ved at skrive | den gamle danske og norske Historie. | (1 upag. Blad); Teksten. S. (1)—470].

— — — Udgivne | ved | K. L. Rahbek, | Professor og Theaterdirecteur, | Ridder af Dannebrogen. | Syttende Del. | Kjøbenhavn, 1810. — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Halvtitelblad: Holbergs | Danmarks Riges Historie. | Femte Bind. | (Bagsiden blank); Indhold. (Bagsiden blank); [Af J. Møllers Skrift: Hvori bestaaer Misbrugen af den saakaldte pragmatiske Historie]. (1 upag. Blad); Teksten S. (1)—472].

— — — Attende Del. | Kjøbenhavn, 1811. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); (S. I—II); Halvtitelblad: Holbergs | Danmarks Riges Historie. | Sjette Bind. | (Bagsiden blank) (S. III—IV); Indhold. (Bagsiden blank) (S. V—VI); Af | Prof. I. Møllers | Hans Grams Levnet og Fortjenester. | (S. (VII)—VIII; Teksten S. (1)—422].

— — — Udgivne | ved | K. L. Rahbek, | Dr. Phil., Professor og Theaterdirecteur, | Ridder af Dannebrogen. | Nittende Del. | Kjøbenhavn, 1811. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); (S. I—II); Halvtitelblad; Holbergs | Danmarks Riges Historie. | Syvende Bind. (Bagsiden blank) (S. III—IV); Indhold. (Bagsiden blank) (S. V—VI); Af | Justitsraad Professor Engelstofts | Tanker om Nationalopdragelsen. S. (VII)—VIII; Teksten S. (1)—508].

— — — Tyvende Del. | Kjøbenhavn, 1812. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); (S. I—II); Halvtitelblad: Holbergs | Danmarks Riges Historie. | Ottende Bind. | (Bagsiden blank) (S. III—IV); Indhold. (Bagsiden blank) (S. V—VI); Af | Prof. I. Møllers | Udkast til den danske Historiographies Historie. | S. (VII)—VIII; Teksten S. (1)—560].

— — — En og tyvende Del. | Kjøbenhavn, 1814. | — — —

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); (S. I—II); Indhold. (Bagsiden blank) (S. III—IV); Til Læserne. S. (V)—XIV; Ludvig Holberg. | (Af Professor Oehlenschlægers Forelæsninger) | (Athene. Octbr. 1813.) | S. (XV)—XX; Teksten S. (1)—586].

Dette Bind indeholder u. T. »Holbergiana. Af og om Holberg«: Christian den femte (af Danmarks og Norges Beskrivelse). S. 3—134; Sørgetale over Frederik den Fierde, oversat af Latin. S. 135—68; Af Holbergs moralske Tanker om Historiens Studium. S. 169—84; Forberedelse til samme Værk, om hans moralske Skrifter. S. 185—206; Holbergs tre Breve til en fornem Herre. Oversatte af Latin. S. 207—550; 447. Epistel. S. 551—83; Hans Gravskrift af Justitsraad Anchersen. S. 584—86.

I sin Henvendelse til Læserne udtaler Rahbek, at han har udeladt Holbergs Fabler, »der dog stedse blive hans meest forulykkede Værk« samt valgt at meddele Christian den Femtes

Historie istedetfor at give et større Udtog af de Moralske Tanker.

Oversættelsen af de tre Levnedsbreve skyldes ikke Rahbek selv, men en ubekendt (jfr. under Ad virum perillustrem *** epistola. [1728]. S. 118).

I Udvalgte Skrifter. I. S. V—VI havde Rahbek foruden de Arbejder, der findes optaget i Udgaven, lovet at meddele »hvad der af Epistlerne, de moralske Tanker og Fablerne, kan ansees at ville til alle Tider læses med samme Interesse som i dets Nyhed; hvorpaa det Hele sluttes med en Udsigt over Holbergs Levnet og Skrifter«. Disse Løfter blev, da Udgaven allerede var svulmet op til 21 istedetfor 18 Bind, ikke indfriet.

Til Udgaven hører efter Subskriptionsindbydelsens Ordlyd et »couleurt Omslag«, dette findes dog ikke bevaret i noget af de mig tilgængelige Exemplarer.

I Dansk Litteratur-Tidende for 1814. Nr. 18. S. 273—81 findes en anonym Anmeldelse af 7—21. Bd. af Holbergs udvalgte Skrifter. Kbh. 1806—14, hvori det hedder: »Saaledes see vi da et Foretagende fuldendt, for hvis Afbrydelse den danske Literaturs og Holbergs Venner mere end eengang frygtede, naar de ved hver ny Deels Udgivelse saae, at Forlæggeren ei vilde overskride den i Subskriptionsplanen fastsatte Betaling, uagtet Papirspriserne stege til det tidobbelte, ja tilsidst endnu høiere. Under saadanne Omstændigheder kunde Ingen have fortænkt Forlæggeren, om han, naar han ei vilde forhøie Betalingen, havde standset med Fortsættelsen til bedre Tider. Men vor Schultz's Liberalitet overvandt alle Hindringer. Skjøndt kun omtrent Halvdelen af denne Udgave var færdig ved Krigens Begyndelse, afskrækkede det ikke Forlæggeren; men han vedblev at levere een eller to Dele aarligen for den efter Dansk Courants Pari-Cours beregnede Betaling, saa at han tilsidst ei engang fik Godtgiørelse for det rene Papir, end sige Trykningsomkostninger... Ei engang den ubilligste Kjøber kunde fordre, at Hr. Directeuren, efter at have paadraget sig et saa betydeligt Tab ved denne Udgave, ovenikjøbet skulde have udstyret den med Kobbere, alligevel var det hans faste Bestemmelse (som Udgiveren beretter i Fortalen til 21de Deel) i det mindste at levere Holbergs Portrait, stukket efter det i Sorø værende Originalmalerie af ham. Man var ifærd med at ville afcopiere det; men inden det blev iværksat, blev Portraitet tillige med det Holbergske Bibliothek fortæret af de Luer, som ifjor lagde Academiebygningen i Aske, hvorved da dette Forehavende blev tilintetgjort. Skulde imidlertid Hr. Forlæggeren i gunstigere Tider fornye sin første Beslutning (f. Ex. ved den belovede Udgave af Professor Rahbeks Studier over Holberg), da kan Rec. tjene ham med den

glædelige Tidende, at der haves en Copie af hiint Portait(!), som for nærværende Tid skal være i Hr. Etatsraad Scavenius's Eie«. Efter nogle Ord om Udvalget hedder det: »7de Deel indeholder Peder Paars og Skjemtedigtene .... 8de Deel Forsvaret for Qvindekjønnet, Forvandlingerne, den jydske Feide, det daphniske Blodblad og Niels Klims Reise (efter Baggesens Oversættelse). Disse tvende Dele slutte sig ogsaa nøiere til hinanden ved et specielt Titelblad, hvorved dog den Uregelmæssighed er indløbet, at den fælleds Titel er ikke ganske den samme: Første Bind hedder nemlig Holbergs poetiske Skrifter, andet Bind Holbergs Vittigheds-Værker«. Anmelderen savner i Udgaven »de mange skjønne moralske Tanker og interessante Epistler«. Slutningen af Anmeldelsen indeholder en meget rosende Omtale af den ny Oversættelse af Holbergs Levnetsbreve, der ikke skyldtes Rahbek selv, hvilket Anmelderen dog synes at tro.

I Chr. Molbechs Dansk poetisk Anthologie. II. Kbh. 1832. S. 247—48 udtaler Udgiveren: [Rahbek] »bidrog vist nok adskilligt, ved endeel historisk-dramaturgiske Samlinger, til at oplyse Holbergs Comedier fra en vis Side; men spildte meget Rum, som hellere maatte have været anvendt paa de øvrige historisk-kritiske Oplysninger, som disse Skuespil, efter hundrede Aars Forløb, kunde modtage og behøve. Tillige besørgedes baade Udgaven af Comedierne (ligesom den tidligere særskilte af Peder Paars hos Seidelin 1798) og af de øvrige holbergske Skrifter i denne Samling, uden al Omsorg for en god og correct Text, og de sidste uden alle literaire og kritiske Oplysninger«.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 10,25; 1916 $^{12}/_{5}$ for 16,00; 1918 paa C. A. Høgsholms for 35,00; $^{5}/_{12}$ s. A. for 10,00; 1920 $^{8}/_{11}$ for 50,00; 1922 paa Løvenskjolds for 90,00; $^{15}/_{11}$ s. A. for 25,00; 1924 $^{12}/_{3}$ for 26,00; 1925 paa M. Lorenzens for 200,00.

I. C. LANGES UDGAVE 1834—35

Ludvig Holbergs | Vittighedsverker. | Paa ny udgiven ved | I. C. Lange. | Første Bind | Med sexten Kobbere. | Kiøbenhavn. | Faaes i Commission hos Bog- og Papirhandler C. Steen, paa Børsen | Nr. 2 og paa Hjørnet af Pilestrædet og Sværtegaden Nr. 121 i Stuen. | 1834. | 8vo.

— — — Andet Bind. | Med femten Kobbere. | Kiøbenhavn. | 1835. 8vo.

Det er kun et fælles Titelblad til J. C. Langes senere anførte Udgaver af Niels Klim 1834 og Peder Paars 1835.

H. LASSENS UDGAVE 1860—62

Udvalgte Skrifter | af | Ludvig Holberg. | Ved | H. Lassen. | Første Hefte. | Udgivet af Selskabet for Folkeoplysningens Fremme. | 3die Tillægshefte til »Folkevennen«, 9. Aarg. 1860. | Christiania. | P. T. Mallings Bogtrykkeri. | 1860. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Indhold. (Bagsiden blank); Holbergs Ungdomsliv S. (1)—28; Teksten S. 28—186].

Det indledende Afsnit »Holbergs Ungdomsliv«, der forøvrigt uden nogen Adskillelse gaar over i et kort Uddrag (S. 28—35) af Peder Paars, hviler »næsten udelukkende« paa Holbergs tre Levnetsbreve. Derefter følger 5 af Epistlerne, samt Komedierne Erasmus Montanus og Jacoh von Tyboe. Retskrivningen er i denne Udgave noget moderniseret og endel fremmede Ord oversat, »hvor dette kunde ske uden i nogen mærkelig Grad at forstyrre Sprogets gammeldags Tone«; navnlig i Komedierne er udeladt et og andet, der kunde vække Anstød.

Under Teksten findes endel forklarende Noter, der for Komediernes Vedkommende, som Udgiveren selv bemærker (S. 58) for største Delen er hentet fra Werlauff og Boye.

— — Andet Hefte. | Udgivet af Selskabet for Folkeoplysningens Fremme. | 2det Tillægshefte til »Folkevennen«, 11te Aarg. 1862. | Christiania. | P. T. Mallings Bogtrykkeri. | 1862. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Indhold. (1 Blad); Teksten S. (1)—220; Slutning af Holbergs Levnetsbeskrivelse. S. (221)—43; den upag. S. 244 blank].

I dette Hæfte indeholdes: Den politiske Kandestøber, Jeppe paa Bjerget, 17 af Holbergs Epistler, Betænkning om Qvægsygen (1745, sammendraget), Sammenligning mellem den catholske og protestantiske Religion (af Holbergs første Levnetsbrev i den danske Oversættelse 1745), Betænkning over nogle europæiske Nationer (af Holbergs tredje Levnetsbrev i den danske Oversættelse 1745).

Den korte Levnedsskildring afsluttes med Welhavens og Wilsters Mindedigte.

Denne Udgave, der var Tillægshefte til »Folkevennen«, solgtes ikke særskilt.

W. MOLLERUPS UDGAVE 1912

Ludvig Holberg | Samlede populære Skrifter | Den politiske Kandestøber | og andre Komedier | Titelbillede (2. Akt 2. Sc.

Optrinet mellem Herman og Geske, sign. R × Chr) | I BIND | J. P. MADSEN LINDS FORLAG | KØBENHAVN 1912 | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Midt paa Bagsiden: Denne Udgave af Ludvig Holbergs populære Skrifter | efter Knud Lyne Rahbeks Udgave er paa ny gennem- | set, rettet og bragt i Overensstemmelse med nyeste Ret- | skrivning. | Udgaven er illustreret af Hr. Kunstmaler Rasmus | Christiansen. | og nederst: TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER).) (S. 1—2); OM LUDVIG HOLBERG. S. (3)—12; Teksten S. (13) 189; den upag. S. 190 blank; INDHOLDSFORTEGNELSE (Bagsiden blank)].

Til Udgaven hører et Omslag, fuldstændig ens med Titelbladet.

I dette Bind indeholdes: Den politiske Kandestøber, Den Vægelsindede og Jean de France.

— — Jeppe paa Bjerget | og andre Komedier | Titelbillede (1. Akt 4. Sc. Optrinet mellem Jakob Skomager og Jeppe, sign. R × Chr) | II BIND | — — —

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden som i 1. Bind) (S. 1—2); Teksten S. (3)—190; INDHOLDSFORTEGNELSE (Bagsiden blank)].

Omslag som Titelbladet.

I dette Bind indeholdes: Jeppe paa Bjerget, Mester Gert Westfaler (i 1 Akt), Den ellevte Juni, Det arabiske Pulver, Nytaars-Prologus til en Komedie.

— — Barselstuen | og andre Komedier | Titelbillede (1. Akt 6. Sc. Optrinet mellem Jeronimus og Korfits) sign. R × Chr) | III BIND | — —

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden som i de tidligere Bind) (S. 1—2); Teksten S. (3)—239; paa den upag. S. 240: INDHOLDSFORTEGNELSE].

Omslag som Titelbladet.

I dette Bind indeholdes: Barselstuen, Melampe, Den Stundesløse, Den forvandlede Brudgom.

— — Jacob von Tyboe | og andre Komedier | Titelbillede (2. Akt 2. Sc. Optrinet mellem Tyboe og Jesper sign. R × Chr) | IIII BIND — —

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden som i de tidligere Bind) (S. 1—2); Teksten S. (3)—206; INDHOLDSFORTEGNELSE (Bagsiden blank)].

Omslag som Titelbladet.

I dette Bind indeholdes: Jakob von Tyboe, Ulysses von Ithacia, Uden Hoved og Hale.

— — Den pantsatte Bondedreng | og andre Komedier | Titelbillede (1. Akt 5. Sc. Optrinet mellem Peer, Leerbeutel og Pernille sign. R × Chr) | V Bind — —

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden som i de tidligere Bind) (S. 1—2); Teksten S. (3)—190; INDHOLDSFORTEGNELSE (Bagsiden blank)].

Omslag som Titelbladet.

I dette Bind indeholdes: Den pantsatte Bondedreng, Hekseri eller Blind Alarm, Don Ranudo de Colibrados, Den danske Komedies Ligbegængelse.

— — Erasmus Montanus | og andre Komedier | Titelbillede (3. Akt 3. Sc. Optrinet mellem Peer og Montanus, sign. R × Chr) | VI Bind | — —

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden som i de tidligere Bind) (S. 1—2); Teksten S. (3)—189; den upag. S. 190 blank; INDHOLDSFORTEGNELSE (Bagsiden blank)].

Omslag som Titelbladet.

I dette Bind indeholdes: Erasmus Montanus, Henrik og Pernille, Diderich Menschenskræk, De Usynlige.

— — Kilderejsen | og andre Komedier | Titelbillede (1. Akt 6. Sc. Optrinet mellem Jeronimus og Leonora, sign. R × Chr) | VII BIND | — —

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden som i de tidligere Bind) (S. 1—2); Teksten S. (3)—173; den upag. S. 174 blank; INDHOLDSFORTEGNELSE (Bagsiden blank)].

Omslag som Titelbladet.

I dette Bind indeholdes: Kilderejsen, Julestuen, Pernilles korte Frøkenstand, Den honnette Ambition, Sganarels Rejse til det filosofiske Land.

— — Maskeraden | og andre Komedier | Titelbillede (1. Akt 5 Sc. Optrinet mellem Jeronimus, Magdelone og Konen med Maskeradeklæderne, sign. R × Chr) | VIII BIND | — —

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden som i de tidligere Bind) (S. 1—2); Teksten S. (3)—206; INDHOLDSFORTEGNELSE (Bagsiden blank)].

Omslag som Titelbladet.

I dette Bind indeholdes: Maskaraden, Plutus, Filosofus i egen Indbildning og som Tillæg: Udvalg af Holbergs Epistler om Komedierne (nemlig CXC, CCXLIX og CCCLX).

— — Det lykkelige Skibbrud | og andre Komedier | Titelbillede (4. Akt 6. Sc. Optrinet med Henrik som Baadsmand, Rosiflengius, Philemon etc. sign. R × Chr) | IX BIND | — —

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden som i de tidligere Bind) (S. 1—2); Teksten S. (3)—188; BILLEDFORTEGNELSE S. 189—90; INDHOLDSFORTEGNELSE S. 190—91; den upag. S. 192 blank].

Billed- og Indholdsfortegnelsen gælder for alle 9 Bind.

Omslag som Titelbladet.

I dette Bind indeholdes: Det lykkelige Skibbrud, Abracadabra, Republiken og som Tillæg: Udvalg af Holbergs Epistler om Komedierne (nemlig LXVI, CLXXIX, CLXXX og CCXXXIII).

— — Peder Paars | Titelbillede (Neptun oprører Havet, sign. R × Chr) | X Bind | — —

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden som i de tidligere Bind); Teksten S. (1)—180: HOLBERGS KOMMENTARER OG | ANMÆRKNINGER | TIL | PEDER PAARS | (I UDVALG) | S. (181)—88; [Holbergs] FORTALE (S. 189); Just Justesens Fortale. S. 190].

Omslag som Titelbladet.

— — Niels Klims | underjordiske Rejse | Titelbillede (Klims Nedfart til Underverdenen, sign. R × Chr) | XI BIND | — —

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden som i de tidligere Bind) (S. 1—2); Teksten S. (3)—240].

Omslag som Titelbladet.

— — Tre Breve til en fornem Herre | eller | Holbergs Livsroman | Titelbillede (Holbergs Portræt, sign. R × Chr) | XII BIND | — —

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden som i de tidligere Bind) (S. 1—2); Teksten S. (3)—173; FORTEGNELSE OVER ILLUSTRATIONERNE | TIL BIND X—XII. (S. 174); [Efterskrift af W. Mollerup] S. (175—76)].

Omslag som Titelbladet.

I Efterskriften meddeler Udgiveren, Dr. phil. W. Mollerup, at han har lagt Rahbeks Udgave af Holbergs udvalgte Skrifter til Grund for sin Udgave, men at han har »foretaget et kritisk Eftersyn og en indgaaende Sammenligning med ældre og yngre Udgaver for at gøre Teksten saa korrekt som mulig« og at han har bestræbt sig for at lade Udgaven fremtræde med nyere Retskrivning for at gøre Værkerne let tilgængelige for det store Publikum. M. H. t. Forklaringer af fremmede Ord o. l. er de optaget i Parenthes i selve Teksten. Foran hvert af de i Udgaven optagne Skrifter er givet en ganske kortfattet Indledning.

Hvad Levnetsbrevene angaar, er kun »den selvbiografiske Del« medtaget, hvorfor Udgiveren ogsaa har givet dem Undertitlen: Holbergs Livsroman.

M. H. t. Rasmus Christiansens Illustrationer kan henvises til de i 9. og 12. Bind meddelte Fortegnelser. Portrættet af Holberg er, selvfølgelig med Bibeholdelse af de karakteristiske Træk fra de ældre Portrætter, helt nyt og giver en idealiseret Holberg ved sit Skrivebord.

Prisen for denne Udgave var 3,10 og indbundet 3,90.

CARL S. PETERSENS UDGAVE 1913 ff.

LUDVIG HOLBERGS | SAMLEDE SKRIFTER | FØRSTE BIND | MED UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET | UDGIVNE AF CARL S. PETERSEN | (Vignet) | KØBENHAVN MCMXIII | GYLDENDALSKE BOGHANDEL · NORDISK FORLAG | TRYKT HOS H. H. THIELE | 4.

[Indhold: Smudstitel: LUDVIG HOLBERGS | SAMLEDE SKRIFTER | (Midt paa Bagsiden: EXPL. NO. —); Titelblad (Bagsiden blank); [Uddrag af Laurids Schow's Fortale til Kvartudgaven af Peder Paars]. (Bagsiden blank); Sortkunst-Portræt med Underskrift: Ludvig Holberg | Baron af Holberg | sign. A. Roslin pinx. 1913. A. Repholtz sculps.; UDGIVERENS FORTALE S. (I)—XV; den upag. S. XVI blank; Teksten S. (1)—690; RETTELSER TIL FØRSTE BIND (et upag. Blad); INDHOLD AF FØRSTE BIND (3 upag. Sider) midt paa sidste Side: H. H. THIELES BOGTRYKKERI | PAPIRET LEVERET AF DE FORENEDE PAPIRFABRIKKER | VANDMÆRKET TEGNET AF HANS TEGNER | REPRODUKTIONERNE UDFØRTE I | F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONSANSTALT | OPLAGETS STØRRELSE 430 EXEMPLARER | FØRSTE BIND FÆRDIGTRYKT 19. MARTS 1913 |].

Til Udgaven hører et Omslag med Halvtitel: LUDVIG HOLBERGS | SAMLEDE SKRIFTER | FØRSTE BIND | KØBENHAVN MCMXIII | (Vignet).

I dette Bind indeholdes: Introduction til de europæiske Rigers Historie (1711), Anhang til den historiske Introduktion (1713) og Introduction til Natur- og Folkeretten (1716).

Af Udgiverens Fortale kan især fremhæves S. XIII—XV, hvor han resumerer den Fremgangsmaade, han har valgt for sin Udgave. Det er overalt Originaludgaverne der optrykkes med de gamle Titelblade i Facsimile (Titelkobbere og Tekstillustrationer henvises til et ikonografisk Tillæg); i et Variantapparat skal gengives alle Afvigelser i de i Holbergs Levetid fremkomne nyere Udgaver af hans Skrifter.

Dette 1. Bind blev anmeldt i Politiken $^{19}/_{4}$ 1913 af Anker [Kirkeby] og $^{18}/_{5}$ s. A. af Edv. Brandes, København $^{21}/_{4}$ s. A. af C[arl] D[umreicher], Nationaltidende $^{23}/_{4}$ s. A. af Chr. Kirchhoff Larsen, Berlingske Tidende $^{27}/_{4}$ s. A. af V. Dahlerup, Sorø Amtstidende $^{5}/_{7}$ s. A. af Otto Borchsenius, The modern language review. XI. Nr. 1. Januar 1916.

— — ANDET BIND — — — (Vignet). | KØBENHAVN MCMXIV |

[Indhold: Smudstitel som i 1. Bind; kun mangler Ordene Expl. No.; Titelblad (Bagsiden blank); Teksten S. (1)—808; RETTELSER TIL ANDET BIND (en upag. Side); INDHOLD AF ANDET BIND (2 upag. S.); midt paa sidste Side som i 1. Bind, kun: ANDET BIND FÆRDIGTRYKT 12. Juli 1914. []

I dette Bind indeholdes: Dissertatio de historicis Danicis (1719), Dissertatio de nuptiis propinqvorum (1719), En sandfærdig ny Vise om Peder Paars (1719—20), Peder Paars, Tredje Edition (1720), Universitetsprogram til Baccalaurgraden (1720), Democritus og Heraclitus (1721), Hans Mikkelsens Skæmtedigte (1722), Hans Mikkelsens Comedier (1723—25). Første Tome (1723).

— — TREDIE BIND | — — — (Vignet) | KØBENHAVN MCMXV. |

[Indhold: Smudstitel som i 2. Bind; Titelblad (Bagsiden blank); Teksten S. (1)—678; INDHOLD AF TREDIE BIND (1 upag. Side); paa Bagsiden som i 2. Bind kun: TREDIE BIND FÆRDIGTRYKT 20. APRIL 1915. []

I dette Bind indeholdes: Hans Mikkelsens Comedier (1723—25). 2—3. Tome (1724—25); Nytaarsprolog (1723); Hans Mikkelsens Comedier. Første Tomes anden Edition (1724), Tvende Breve til Den politiske Kandestøbers Oplysning (1724), Tilegnelse til Hr. Povl Phoenixberg (1725).

— — FJERDE BIND | — — — (Vignet) | KØBENHAVN MCMXVII |

[Indhold: Smudstitel som i 3. Bd.; Titelblad (Bagsiden blank); Teksten S. (1)—829; den upag. S. 830 blank; INDHOLD AF FJERDE BIND (2 upag. S.); midt paa sidste Blad som i de tidligere Bind, kun: FJERDE BIND FÆRDIGTRYKT 24. NOVEMBER 1917. []

I dette Bind indeholdes: Den danske Skueplads. 1—5. Tome (1731), Don Ranudo de Colibrados (Benjamin Dass' Afskrift), Metamorphosis eller Forvandlinger (1726), Holgeri Dani ad P. Burmannum epistola (1727), De danske Comediers Ligbegængelse (1727).

— — FEMTE BIND | — — — (Vignet) | KØBENHAVN MCMXX |

[Indhold: Smudstitel som i 4. Bind; Titelblad (Bagsiden blank); Teksten S. (1)—753; den upag. S. 754 blank; INDHOLD AF FEMTE BIND (2 upag. S.); midt paa sidste Blad som i de tidligere Bind, kun: FEMTE BIND FÆRDIGTRYKT 25. JUNI 1920. [].

I dette Bind indeholdes: Ad virum perillustrem *** epistola (1728), Fasciculi novorum dialogorum (1728), Samling af adskillige nye Samtaler (1728), Den jydske Fejde (1729), Danmarks og Norges Beskrivelse (1729), Oratio funebris in obitum Friderici quarti (1730), De hypotheribus historiæ Danicæ (1731).

— — SJETTE BIND | — — — (Vignet) | KØBENHAVN MCMXXIII. |

[Indhold: Smudstitel som i 5. Bind; Titelblad (Bagsiden blank); Teksten S. (1)—629; den upag. S. 630 blank; INDHOLD AF SJETTE BIND (3 upag. S.); midt paa Bagsiden som i de tidligere Bind, kun: SJETTE BIND FÆRDIGTRYKT 12. SEPTEMBER 1923. [].

I dette Bind indeholdes: Danmarks Riges Historie. 1. Tome (1732).

— — SYVENDE BIND | — — — (Vignet) | KØBENHAVN MCMXXIV. |

[Indhold: Smudstitel som i 6. Bind; Teksten S. (1)—675; den upag. S. 676 blank; INDHOLD AF SYVENDE BIND; midt paa Bagsiden som i de tidligere Bind, kun: SYVENDE BIND FÆRDIGTRYKT 18. NOVEMBER 1924. [].

I dette Bind indeholdes: Danmarks Riges Historie. 2. Tome. (1733).

— — OTTENDE BIND | — — — (Vignet) | KØBENHAVN MCMXXVII |

[Indhold: Smudstitel som i 7. Bind; Titelblad (Bagsiden blank); Teksten S. (1)—598; S. 599: INDHOLD AF OTTENDE BIND (1 upag. S.); midt paa Bagsiden som i de tidligere Bind, kun: OTTENDE BIND FÆRDIGTRYKT 28. SEPTEMBER 1927 |].

I dette Bind indeholdes: Danmarks Riges Historie. 3. Tome. (1735).

— — NIENDE BIND | — — — (Vignet) | KØBENHAVN MCMXXVIII |

[Indhold: Smudstitel som i 8. Bind; Titelblad (Bagsiden blank); Teksten S. (1)—609; den upag. S. 610 blank; INDHOLD AF NIENDE BIND (2 upag. S.); midt paa Bagsiden som i de tidligere Bind, kun: NIENDE BIND FÆRDIGTRYKT 15. SEPTEMBER 1928 |].

I dette Bind indeholdes: Betænkning om Conventicler (1733), Synopsis historiæ universalis (1733), Compendium geographicum (1733), Tale ved Nedlæggelsen af Rektoratet (1736), Opuscula qvædam Latina (1737), Bergens Beskrivelse (1737), Første til Femte Prøve af ziirlige og smukke danske Vers (1738—40).

— — TIENDE BIND | — — — (Vignet) | KØBENHAVN MCMXXX |

[Indhold: Smudstitel som i 9. Bind; Titelblad (Bagsiden blank); Teksten S. (1)—766; INDHOLD AF TIENDE BIND (1 upag. S.); midt paa Bagsiden som i de tidligere Bind, kun: TIENDE BIND FÆRDIGTRYKT 17. SEPTEMBER 1930 |].

I dette Bind indeholdes: Almindelig Kirkehistorie (1738).

— — ELLEVTE BIND | — — — (Vignet) | KØBENHAVN MCMXXXI |

[Indhold: Smudstitel som i 10. Bind; Titelblad (Bagsiden blank); Teksten S. (1)—654; INDHOLD AF TIENDE BIND (3 upag. S.); midt paa Bagsiden som i de tidligere Bind, kun: ELLEVTE BIND FÆRDIGTRYKT 28. NOVEMBER 1931 |].

I dette Bind indeholdes: Heltes sammenlignede Historier (1739), Nicolai Klimii iter subterraneum (1740).

FESTUDGAVEN 1922—25

HOLBERG | COMOEDIERNE OG | DE POPULÆRE SKRIFTER | FESTUDGAVEN 1922 | VED FRANCIS BULL | GEORG CHRISTENSEN | CARL ROOS S. P. THOMAS | A. H. WINSNES | H. ASCHEHOUG & CO. | KRISTIANIA 1923, KIØBENHAVN 1923 |

Denne Udgaves enkelte Bind har ingen Bindbetegnelse, men hvert af de 6 Bind har foruden Samlingstitlen tilvenstre et Sær-Titelblad tilhøjre. Den indeholder Comoedierne i tre Bind, udg. af Carl Roos. Kbh. 1923—24; Peder Paars og Skæmtedigtene, udg. af Georg Christensen. Kbh. 1925; Niels Klims Reise under Jorden, Trende Epistler til *** og Epistola CDXLVII, udg. af S. P. Thomas og A. H. Winsnes. Kria. 1923; Epistler og smaastykker i utvalg ved Francis Bull. Kria. 1922.

Prisen var for Subskribenter 12,00 og indb. 16,50 og 18,50 pr. Bind; enkeltvis var Prisen 14,00 og indb. 18,00 og 20,00 pr. Bind.

FR. GJERDRUMS UDGAVE 1931

Ludvig Holberg | Moralske Tanker | og | Epistler | i utvalg. (Vignet og Forlæggermærke) | Ved Fredrik Gjerdrum | Gjennemsett av P. L. Stavnem | Bokutstyr ved Kristofer Eriksen. | Nasjonalforlaget A/S. Oslo. | 1931.

[Indhold: Friblad (S. 1—2); Smudstitel: LUDVIG HOLBERG | MORALSKE TANKER OG | EPISTLER (paa Bagsiden Portræt, sign. Krf. E[riksen] med Holbergs Underskrift) (S. 3—4); Titelblad (paa Bagsiden: Copyright by | Nasjonalforlaget A/S | 1931 og nederst: Aas & Wahls Boktrykkeri, Oslo. (S. 5—6); Halvtitelblad: MORALSKE TANKER (Bagsiden blank) (S. 7—8); Teksten S. 9—48; Halvtitelblad: EPISTLER (Bagsiden blank) (S. 49—50); Teksten S. 51—181; den upag. S. 182 blank; Halvtitelblad: TEKSTKOMMENTARER (Bagsiden blank) (S. 183—84); Teksten S. 185—89; den upag. S. 190 blank; EFTERORD (S. 191): den upag. S. 192 blank. Titelblad og Portræt er forsynet med en stiliseret Ramme. Udgaven foreligger indbundet i Skind og kun af Bindets Ryg fremgaar det, at den udgør 4. Bd. til Ludvig Holbergs Udvalgte Komedier. Ved Fredrik Gjerdrum. Oslo. 1930 og X. Bd. af Norske Klassikere i utvalg; se denne Udgave].

I Afsnittet »Moralske Tanker« er mærkelig nok optaget Forberedelsen til Historien om Socrates og Epaminondas (af Heltehistorierne) og 4 af Epistlerne og i Afsnittet »Epistlerne« foruden endel af Epistlerne, tillige Afsnit fra Moralske Tanker, Heltindehistorier, Danmarks Riges Historie og Kirkehistorien.

Dette Udvalg maa derfor nærmest opføres under Afsnittet Samlede og blandede Skrifter af Holberg.

I Efterordet forklarer Udgiveren, at han helst vilde have »talt med den muntre barons samtlige utgydelser« i hans Epistler, men det forbød sig af sig selv.

Det kan ikke ses efter hvilke Udgaver denne Samling er besørget, men man kan sikkert gaa ud fra, at det har været de nyeste af de paagældende Skrifter, hvoraf den bringer Uddrag.

Retskrivningen er en underlig Blanding; endel gamle Stavemaader er beholdt, men andre er erstattet med mere moderne. Tekstkommentarerne indeholder foruden Oversættelser af fremmede Ord tillige nogle faa Oplysninger om de i Teksten forekommende Personer o. l. — alt beregnet paa en folkelig Læsekreds.

Prisen var 4,50.

VOTA ETC. OG BREVE

EILER NYSTRØM | HOLBERGS | EGENHÆNDIGE VOTA | SOM UNIVERSITETSPROFESSOR | (Vignet; Ex-libris: E Bibliotheca Holbergiana) | UDGIVET AF | HOLBERGSAMFUNDET AF 3. DECEMBER 1922 | C. A. REITZELS FORLAG — KØBENHAVN | MCMXXVIII | 8vo.

[Indhold: Smudstitel: HOLBERGS | EGENHÆNDIGE VOTA | (S. I—II); Titelblad (paa Bagsiden: Ved Udsendelsen af nærværende lille | Arbejde, der har været planlagt og for | en stor Del ligger færdigt siden 1922, | indfrier Udgiveren et forlængst afgivet | Løfte til Holbergsamfundet. |; nederst: FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI | KØBENHAVN | (S. III—IV); [Indledning] S. (V)—XV; den upag. S. XVI blank; Teksten S. (1)—81; den upag. S. 82 blank].

Af disse, der spænder over Aarene 1717 til 1753 har adskillige tidligere været trykt paa forskellige Steder, hvilket Udgiveren anfører ved hvert enkelt Votum.

Til de her offentliggjorte kan desuden føjes Holbergs Votum 1723 angaaende Hortus botanicus, meddelt ved F. Didrichsen i Naturhist. Tidskr. 3. R. VI. Kbh. 1869—70. S. 63.

Prisen var 3,50.

I Elersianer-Samfundets Aarsskrift 1932. Kbh. S. 7—22 har V. Hermansen offentliggjort de af Holberg som Efor for Collegium Elersianum egenhændigt førte Regnskaber for Aarene 1731/32

—1735/36. Originalen findes i Kollegiets Regnskabsbog i Universitetets Arkiv paa Universitetsbiblioteket.

Nogle utrykte Breve | af | Ludvig Holberg. | Udgivne | ved | Paul Botten Hansen. | (Ikke i Boghandelen.) | Christiania. | Trykt hos H. J. Jensen. | 1858. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Dedikation til E. C. Werlauff (Bagsiden blank) (S. 3—4); [Indledning] S. (5)—10; Teksten S. (11)—24; Halvtitel: En Ansøgning fra Holbergs Fader. (Bagsiden blank) (S. 25—26); [Indledning] S. (27)—29; [Ansøgningen $^{27}/_{10}$ 1684] S. (30)—31; den upag. S. 32 blank].

Heri er optaget Breve $^{2}/_{8}$ 1721, $^{10}/_{8}$ 1722, $^{21}/_{10}$ 1723, $^{11}/_{3}$ 1724, $^{24}/_{5}$ 1724, $^{2}/_{9}$ 1729, $^{21}/_{1}$ 1730, $^{30}/_{9}$ 1730, $^{27}/_{1}$ [1731] til Krigsraad Aage Rasmussen Hagen i Trondhjem, der var Holbergs Bogkommissionær dersteds.

Det er et Særtryk af Illustreret Nyhedsblad. Christiania. 7. Aug. 1858. Nr. 36 ($^{5}/_{9}$) S. 149—50 og Nr. 42 ($^{17}/_{10}$) S. 177.

HOLBERGS BREVE | MED UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET | UDGIVNE AF | VERNER DAHLERUP | (Vignet; Holbergs Ex-libris) | HOLBERGSAMFUNDET AF 3. DECEMBER 1922 | G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN | MCMXXVI | 8vo.

[Indhold: Friblad (S. I—II); Halvtitel: HOLBERGS BREVE (Bagsiden blank) (S. III—IV); Titelblad (nederst paa Bagsiden: J. JØRGENSEN & CO. · IVAR JANTZEN · KØBENHAVN (S. V—VI); INDHOLD S. VII—IX; den upag. S. X blank; [Forord; undertegnet Verner Dahlerup]. (S. XI); den upag. S. XII blank; INDLEDNING (S. 1); den upag. S. 2 blank; [Teksten] S. 3—30 (Slutningsvignet Holbergs Sigil 1723); Halvtitel: BREVE (S. 31); den upag. S. 32 blank; Teksten S. 33—199; den upag. S. 200 blank; REGISTRE (S. 201); den upag. S. 202 blank; Teksten S. 203—07; den upag. S. 208 blank].

Til Udgaven hører et Papirsomslag med en paaklæbet Etikette: HOLBERGS BREVE | TEKST | HOLBERGSAMFUNDET AF 3. DECEMBER 1922 |

I Teksten er S. 5 trykt Facsimile af Holbergs Navnetræk (det Bodleyanske Bibliotek i Oxford) og S. 8—9 to Sider af Korrekturexemplaret af Danmarks Riges Historie 1732 med nogle Rettelser af Holberg selv til Brug for den ny Udg.

I Dania. IV. 1897. S. 1—15 havde Dahlerup offentliggjort: Holbergs privatbreve, men i den her foreliggende Samling har

han udvidet Rammerne betydeligt og meddelt ogsaa de mere officielle Skrivelser. Arbejdet med dette Stof havde strakt sig over en Menneskealder og dets Offentliggørelse blev kun muliggjort ved Støtte fra Carlsbergfondet.

I Samlingen findes optaget 1. Holbergs udaterede Ansøgning om et Professorat, sikkert fra Slutningen af 1713 eller Begyndelsen af 1714 (tidligere trykt i Facsimile ved M. N. C. Kall Rasmussen i Hist. Tidsskr. 3. R. I. 1858. S. 96); 2. Brev til Hans Gram $^{21}/_{5}$ 1714 (tidligere trykt i Athene, I. 1813. S. 132—33; Dania. IV. 1897. S. 5); 3. Brev til Chr. Sehestedt (tidligere trykt ved G. L. Wad i Museum. II. 1904. S. 233—42); 4. Brev til Aage Rasmussen Hagen $^{13}/_{12}$ [1720] (tidligere trykt i Dania. IV. 1897. S. 8); 5. Brev til samme $^{2}/_{8}$ 1721 (tidligere trykt i P. Botten Hansen, Nogle utrykte Breve af Ludvig Holberg. Chria. 1858. S. 11—12; Dania. IV. 1897. S. 9); 6. Brev til samme $^{10}/_{3}$ 1722 (tidligere trykt i Botten Hansen. S. 12—13; Dania. IV. 1897. S. 9—10); 7. Brev til samme $^{5}/_{12}$ 1722 (tidligere trykt i Tilskueren. 1913. I. S. 7; i Facs. i Nationaltidende $^{20}/_{5}$ 1928); 8. Brev til samme $^{6}/_{3}$ 1723 (tidligere trykt i (Norsk) Hist. Tidsskrift. III. Chria. 1875. S. 95; Dania. IV. 1897. S. 10—11); 9. Brev til samme $^{21}/_{10}$ 1723 (tidligere trykt i Botten Hansen. S. 14; i Facsimile i Juleroser. 1884. S. 39, i Jubeludgaven af Holbergs Comoedier. III. 1888. S. 24 og i Socialdemokraten $^{29}/_{4}$ 1922); 10. Brev til samme $^{11}/_{3}$ 1724 (tidligere trykt i B. Moe, Tidsskrift for den norske Personalhistorie. Ny R. Chria. 1846. S. 59—60; Botten Hansen. S. 15—16); 11. Brev til samme $^{24}/_{5}$ 1724 (tidligere trykt i B. Moe. S. 61—62; Botten Hansen. S. 16—17; jfr. Francis Bull, Om et brev fra Holberg i Maal og minne. 1913. Kria. S. 108—09); 12. Brev til samme $^{2}/_{9}$ 1729 (tidligere trykt i Botten Hansen. S. 18—19; Dania. IV. 1897. S. 11—12 med Facsimile); 13. Brev til samme $^{10}/_{9}$ 1729 (tidligere trykt i Dania. IV. 1897. S. 12); 14. Brev til samme $^{21}/_{1}$ 1730 (tidligere trykt i B. Moe. S. 63 med Facsimile; Botten Hansen. S. 19—20); 15. Brev til samme $^{30}/_{9}$ 1733 (tidligere trykt i Botten Hansen. S. 20—23; Dania. IV. S. 12—13); 16. Brev til samme $^{27}/_{1}$ 1731 (tidligere trykt i Botten Hansen. S. 23—24; Dania. IV. S. 13—14); 17. Brev til Gram $^{20}/_{1}$ 1733 (tidligere trykt i Athene. I. 1813. S. 134—36; Dania. IV. S. 6—7); 18. Skrivelse til Kammerkollegiet $^{19}/_{1}$ 1740 (tidligere trykt i Danske Studier. 1917. S. 40); 19. Skrivelse til Sjællands Biskop P. Hersleb $^{2}/_{8}$ 1740 (tidligere trykt i Holberg Aarbog 1924. S. 9—10); 20. Klage til Kammerkollegiet $^{7}/_{12}$ 1740 (tidligere trykt i Museum. 1891. II. S. 181—82); 21. Skrivelse til Kancellisekretær J. S. Bentzon (tidligere trykt i For Literatur og Kritik. IV. 1846. S. 175—77); 22. Skrivelse til Notarius publicus R. Æreboe $^{21}/_{12}$ 1740 (tidligere trykt smstds. S. 177—78); 23. Skrivelse til samme $^{22}/_{12}$ 1740 (tidligere

trykt smstds. S. 178—80); 24. Købekontrakt paa Stillinge Kirke og Tiende $^{18}/_{5}$ 1745 (tidligere trykt i Holbergs Epistler, udg. af Chr. Bruun. II. Kbh. 1868. S. 345); 25. Brev til Statsminister, Greve Joh. Ludv. Holstein $^{3}/_{2}$ 1747 (tidligere trykt i Hofmans Fundatser. I. S. 240); 26. Brev til samme $^{3}/_{7}$ 1747 (tidligere trykt i Museum. 1893. II. S. 35—36); 27. Holbergs sidste Vilje $^{20}/_{1}$ 1748 (tidligere trykt i Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. Kbh. [1755]. S. 449—68; Hofmans Fundatser. VIII. S. 590—92; Paketbaaden 1. Aarg. Kbh. 1777. Nr. 4. S. 27—32; Mnemosyne. II. Kbh. 1831. S. 317—19 o. fl. St. Gengivet i Facsimile i Alfr. Glahn, Sorø Akademi og Holberg. Kbh. 1925); 28. Brev til Ridefoged Frederik Bjerre $^{4}/_{9}$ 1748 (tidligere trykt i J. K. Høst, Politik og Historie. II. 4. H. Kbh. 1820. S. 255—56); 29. Brev til samme $^{4}/_{10}$ 1748 (tidligere trykt i J. K. Høst, Dannora. Nr. 17. Kbh. 1814. S. 168); 30. Opgørelse af Holbergs Tilgodehavende i Major Fr. L. Bülows Dødsbo $^{5}/_{10}$ 1748 (tidligere trykt i Danske Studier. 1912. S. 12); 31. Brev til Oberstlieut. A. O. Rohweder $^{19}/_{11}$ 1748 (tidligere trykt i Danske Studier. 1912. S. 12); 32. Udtog af Brev til Ridefoged Lars Windersleff $^{5}/_{4}$ 1749 (tidligere trykt i Danske Studier. 1912. S. 14); 33. Brev til Biskop P. Hersleb $^{28}/_{6}$ 1749 (tidligere trykt i Holberg Aarbog. 1924. S. 11—12); 34. Brev til Overhofmester, Grev Henrik VI af Reuss $^{18}/_{8}$ 1749 (tidligere trykt smstds. 1923. S. 31—34); 35. Brev til Ridefoged Frederik Bjerre $^{1}/_{10}$ 1749 (tidligere trykt i Danske Samlinger. IV. Kbh. 1868—69. S. 288; Dania IV. 1897. S. 14—15); 36. Brev til samme $^{11}/_{11}$ 1749 (tidligere trykt i J. K. Høst, Dannora Nr. 15. Kbh. 1814. S. 157. og noget afvigende i Høsts Politik og Historie. II. 1820. 5. H. S. 319—20); 37. Brev til samme $^{23}/_{1}$ 1750 (tidligere trykt i Høsts Dannora. Nr. 17. Kbh. 1814. S. 168); 38. Brev til Grev Henrik VI af Reuss (tidligere trykt i Holberg Aarbog. 1923. S. 27—28); 39. Brev til samme $^{26}/_{4}$ 1750 (tidligere trykt smstds. S. 28—29); 40. Udtalelse om Kvæstorembedet [$^{*}/_{3}$ 1751] (tidligere trykt i Holbergs Epistler. Udg. af Chr. Bruun. V. Kbh. 1875. S. 298); 41. Brev til Konsistorium [$^{*}/_{4}$ 1751] (tidligere trykt smstds. S. 295); 42. Brev til Ridefoged Frederik Bjerre $^{14}/_{10}$ 1751 (tidligere trykt i Høsts Dannora. Nr. 15. Kbh. 1814. S. 157—58); 43. Brev til Grev J. L. Holstein $^{22}/_{11}$ 1751 (tidligere trykt i Museum. 1893, II. S. 42—43); 44. Brev til samme (tidligere trykt smstds. S. 46); 45. Brev til Kongen om Præsten Jokum Gynthers Klagemaal $^{28}/_{2}$ 1753 (tidligere trykt smstds. 1891. II. S. 186—87); 46. Brev til den danske Skueplads' Skuespillere $^{17}/_{5}$ 1753 (tidligere trykt i Overskou, Den danske Skueplads. II. Kbh. 1856. S. 134—37; jfr. Nyt Aftenblad. 1825. Nr. 28 ($^{9}/_{7}$) S. 249).

I Danske Studier. 1927. S. 179—80 har C. Elling offentliggjort Holbergs Brev $^{17}/_{11}$ 1740 til Kasserer og Bogholder ved den kgl. Partikulær-Kasse Gabr. Linde og P. Hildermann.

Til Udgaven hører et Atlas i Folio:

HOLBERGS BREVE | MED UNDERSTØTTELSE AF CARLSBERGFONDET | UDGIVNE AF | VERNER DAHLERUP | ATLAS | (Vignet; Holbergs Ex-libris) | HOLBERGSAMFUNDET AF 3. DECEMBER 1922 | G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN | MCMXXVI. |

[Indhold: Titelblad (nederst paa Bagsiden: F. Hendriksens Reproduktions-Atelier | Vilh. Søborgs Eftfs. Etabl. | (S. 1—2); [Forord] (S. 3); den upag. S. 4 blank; INDHOLD (S. 5—6); FACSIMILER | AF | BREVE (S. 7); den upag. S. 8 blank; Teksten S. 9—65; den upag. S. 66 blank; FACSIMILER | AF | UDSKRIFTER (S. 67); den upag. S. 68 blank; Teksten S. 69—81; den upag. S. 82 blank].

Udgaven blev anmeldt af Th. A. Müller i Politikens Kronik $^{9}/_{2}$ 1927.

Prisen var 18,00.

ARBEJDER MED URETTE TILLAGT HOLBERG

Herrn Ludwig, Freyherrn | von Holbergs | Gedancken | über das Wort | Schicksal. | (Træskaaren Vignet). | Leipzig, 1759. | bey Johann Christian Martini. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Palingenius. | In | Scorpio. | v. 123. sqq. | S. 3—4; sign. $A_{2(r-v)}$; Slutningsvignet; Teksten (ovenover Vignet) S. 5—48; (sign. A_3—$C_{8(v)}$; Slutningsvignet].

Nyerup i sit Litteraturlexicon S. 260 anfører: »Holbergs Gedanken über das Wort Schicksal. Leipzig. 1759. 8vo — nævnes i Heinsii Bücherverzeichn. og i en wiensk Index librorum prohibitor.« Dette sidste Citat findes i Catalogus librorum a commissione aulica prohibitorum. Vindobonæ. 1765. S. 83.

Allerede Formen af dette Skrift med Begyndelsen »Hochzuehrende Herren!« som en Tale holdt i en Forsamling gør det sandsynligt, at vi her har at gøre med et Arbejde, der falskeligt smykker sig med Holbergs Navn. Jeg har forgæves søgt, navnlig i de »Moralske Tanker« og i »Epistlerne«, at finde et Afsnit, hvorfra vedkommende Forfatter i det mindste kunde have hentet Sujettet, men det er ikke lykkedes. Ganske vist har de fremsatte Betragtninger hist og her Berøring med Holbergs Anskuelser, men paa andre Punkter fjærner de sig endel fra dem. Jeg har forsøgt at finde en Anmeldelse af Skriftet, der muligvis kunde give et Fingerpeg i Retning af, hvem Forfatteren kunde være, men uden Held.

Det forøvrigt ikke synderlig interessante Skrift ender med følgende Ord: »Diesz sind, hochzuehrende Herren! die Gedancken, die mir bey meinen Betrachtungen über das Wort Schicksal eingefallen. Ich habe sie ihnen, mit ihrer Erlaubnisz, zu ihrer Verbesserung vorgelegt; Ich bin ihnen höchlich verbunden, vor die Gedult, die sie mir in Anhörung derselben haben schencken wollen, verspreche mir eine freundschaftliche Uebersehung meiner Fehler, und empfehle mich ihnen zu beharrlicher Gewogenheit«.

Vi har sikkert her at gøre med et Skrift, der kun med Urette har faaet Plads i en Fortegnelse over Holbergs Værker.

Heinsius anfører, men næppe rigtigt, som Trykkested Langens[alza].

Prisen var 2 groschen.

I Norsk folkekultur. Folkeminne-tidsskrift. Styrt av Rikard Berge. 15. Aarg. 1929. 2. H. S. 54—57 har Rikard Berge i en Artikel: Holberg paa folkemunn? offentliggjort en Vise:

Har Konger en slags herlighed frem for enhver,
de har dog mer at sørge for at sørge for end nogen ved:
Scepter, Kroner, purpur, throner ei saa vel
som vort øie kan fornøie
deres sjæl.
En Konge tidt er mindre glad end nogen træl.

Visen bestaar af 4 Vers, som Berge i 1914 hørte en 90-aarig Almueskvinde Ingebjörg Telnes synge; hun angav Holberg som Forfatter.

Den findes i Udvalg af danske Viser fra Midten af det 16. til henimod Midten af det 18. Aarhundrede. I. Kbh. 1821. Nr. 35. S. 190—98 m. Overskriften »Verdens Forfængelighed« og Nyerup angiver den at være hentet fra et Flyveblad, som han henfører til det 18. Aarhundredes Midte.

Det er kun Visens 2. 8. 9. og 16. Vers, der findes i Norsk folkekultur anf. St., men i 18. Aarg. 1932. 1. H. S. 20—25 har Berge efter en Afskrift trykt hele Visen paa 21 Vers (Nyerup har kun 19) med Titlen: Fornuftig Betænkning over den sande Lyksalighed. I Afskriften hedder det: »Under sin egen Smukke Melodi tillagt Baron Holberg«.

Visen er ikke af Holberg.

TILLÆG

S. 34. (Louis E. Grandjean), Den Holbergske Stiftelse Tersløsegaard. Trykt og bekostet af Soransk Samfund ved dets 70 Aars Jubilæum. Kbh. [1932]; Berlingske Tidende. 30/6 1932 (H. G. Olrik, Ludvig Holbergs Enker).

S. 40. Tilskueren. 1932. II. S. 55—67. (Olaf Carlsen, Omkring Roslins Holbergportrætter og Erling Eckersbergs Stik).

S. 48. C. A. Clemmensen, Selskabet Holbergs Minde 1827—1917. Kbh. 1917.

S. 289. Den tyske Oversætter af Heltehistorierne er Johan Frederik Schröder (jfr. Forfatterlex. VII. S. 264).

Færdigtrykt 28. Februar 1933.